1—5—

TITI FLAUI
CLEMENTIS ALEXANDRINI
OPERA OMNIA.

RECOGNOUIT

REINHOLDUS KLOTZ.

VOL. II.

CONTINENS STROMATORUM LIBROS I — IV.

LIPSIAE

SUMPTIBUS E. B. SCHWICKERTI.

1831.

BIBLIOTHECA SACRA

PATRUM ECCLESIAE GRAECORUM.

PARS III.

TITI FLAUI
CLEMENTIS ALEXANDRINI
OPERUM OMNIUM

TOM. II.

LIPSIAE
SUMPTIBUS E. B. SCHWICKERTI.
1831.

Etsi in praefatione quam ad primum Clementis volumen adiunxi satis est explicatum quid in hac editione adornanda secutus sim, tamen videtur de his quoque stromatorum libris breuiter dicendum, ne quae ego tum de iis potissimum libris qui volumine primo continentur dixeram, ea de his quoque libris dicta esse videantur. horum enim librorum longe alia est ratio atque illorum. quum enim plures libri manu scripti iique auctoritate ad modum diuersa istos libros contineant, stromata nobis videntur vno tantum codice, sed eo satis antiquo seruata esse, ex quo primum fluxit editio Florentina quae plerumque manifestis vitiis vix exceptis antiquissimi istius libri scri-

pturam exhibet. hinc Fr. Sylburgius prudenter editionem ita deriuauit suam vt librariorum menda quantum in se esset tolleret, quum non celaret quibus locis ab editione principe discedendum fuisset. ex huius editione ceterae emanarunt, quarum alia est alia vitiosior. vna tamen paullo melior, eam dico quam Io. Potterus edendam curauit, quanquam is quoque pleraque vitia in suam editionem recepit, id quod eo debet videri mirabilius, quod collationem libri Parisini habebat vnde poterat discere quid falso quid recte fecissent critici. nam ille liber siue est idem quo P. Victorius vsus erat in editione Florentina curanda siue alius, ex eodem tamen fonte est deriuatus, habet easdem lacunas quam editio princeps, habet eandem Clementis orationem, habet eadem librariorum vitia aperta pariter atque tectiora, ita vt eius collatio quae est ad editionem Potterianam adiuncta nullam fere aliam diuersitatem contineat nisi vbi editores imperitissimi artis criticae sine vllo iudicio a Victori vel Sylburgi editione discesserant, paucis exceptis locis vbi aut ex aliorum scriptorum auctoritate aut ex doctorum hominum coniectura aliquid mutatum est: id recte a me dici satis superque ex annotationibus quas vltimo volumini adiiciam criticis patebit. quam ob caussam nolo hic exempla quae pene sunt innumerabilia turpissimorum errorum adscribere. illud dico

me editionem Sylburgi quam etiam olim dicebam esse sequendam ita litteris mandasse, vt cum libro Parisino cuius accuratam collationem Potterus exhibuit, conferrem et quae alii critici praestitissent antiquiora ex editionis Potterianae fide acciperem, recentiora ex hominum doctorum commentariis colligerem, in qua re quid ab aliis acceperim, quid ipse exantlauerim patebit ex annotatione critica. illud tamen hic quoque debeo profiteri me nec voluisse nec potuisse nunc nouam horum librorum recensionem instituere, accuratam me recognitionem suscepisse peritus nemo negabit. postremo hoc mihi videtur annotandum editionem Sylburgianam editam esse a. MDXCII. video enim multos in quibus etiam eos quos non putabam his in rebus posse falli editiones eas quae Sylburgio plane indignae sunt tanquam Sylburgi laudare vti Parisiensem et Coloniensem, ita vt eum saepe Sylburgianae paginae numerum citatum viderim ad quem nunquam accreuit Sylburgi editio quae edita est *ex typographeio Hieronymi Commelini CIↃ IↃ XCII.* et constat paginis 386. librariorum autem menda *) quorum non spero multa relicta esse indagare nunc quidem

---

*) In vol. I. praeter annotata p. 283. v. 14. scribe μακρὰ et p. 316. v. 19. ἐμπρέπεις

propter temporis angustias non potui, eaque indicabo in fine voluminis proximi quod stromatorum qui restant libros complectetur. quartum autem volumen postremam Clementis scriptionem, quae continet quaestionem *num diues saluetur*, fragmenta, annotationes criticas, indices continebit breuique speramus haec volumina iri absolutum.

Scr. Lipsiae
d. XIV. m. Octobr. MDCCCXXXI.

R. Klotz, phil. doct.

P. 116. Sylb. P. 315. Poit.

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ
ΤΟΥ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ
ΤΩΝ
ΣΤΡΩΜΑΤΕΩΝ ΛΟΓΩΝ Ὁ ΠΡΩΤΟΣ.

CLEMENTIS ALEXANDRINI
STROMATUM LIBER PRIMUS.

Argumentum.

Cap. I. Praefatio perpaucis in principio amissis quid sibi proposuerit auctor exponit quantumque vtilitatis scriptores legentibus afferant ostendit (§. 1—18.). C. II. occurrit quorundam obiectioni vituperantium quod tam multa e philosophia desumpta libris suis inserat (§. 19—21.). C. III. contra sophistas et inutilis scientiae iactatores (§. 22—24.). C. IV. humanas artes non minus quam rerum diuinarum scientiam a deo esse profectas (§ 25—27.). C. V. philosophiam theologiae ancillari, quod illustrat allegorica interpretatione historiae Sarae et Hagaris (§. 28—32.). C. VI. institutione plerumque non natura bonos fieri multumque ad virtutem conferre eruditionem (§. 33—36.). C. VII. philosophiam ad diuinam virtutem viam aperire eamque non singularis alicuius scholae, sed eclecticam (§. 37. 38.). C. VIII. artem sophisticam aliasque quae in verbis tantum versentur non perinde vtiles esse (§. 39—42.). C. IX. litteras humaniores ad scripturas recte intelligendas esse omnino necessarias (§. 43—45.). C. X. maiorem bene faciendi quam bene dicendi curam esse (§. 46—48.). C. XI. quaenam sit sapientia mun-

§. 3. Ἤδη δὲ καταφαίνεται ἐκ περιουσίας ὁ σωτὴρ αὐτὸς*) κατὰ τὴν τοῦ λαμβάνοντος δύναμιν, ἢ δὴ ἐκ συνασκήσεως, αὔξειν τοῖς δούλοις τὰ ὑπάρχοντα διανείμας, αὖθις ἐπανελθὼν τιθέναι λόγον μετ᾽ αὐτῶν, ὁπηνίκα τοὺς μὲν αὐξήσαντας τὸ ἀργύριον αὐτοῦ τοὺς ἐν ὀλίγῳ πιστοὺς ἀποδεξάμενος καὶ ἐπαγγειλάμενος ἐπὶ πολλῶν καταστήσειν εἰς τὴν τοῦ κυρίου χαρὰν προσέταξεν εἰσελθεῖν, τῷ δὲ ἀποκρυψαμένῳ τὸ πιστευθὲν ἀργύριον εἰς τὸ ἐκδανεῖσαι καὶ αὐτὸ ὅπερ ἔλαβεν ἀποδιδόντι ἀργὸν, „πονηρὲ δοῦλε", εἶπεν, „καὶ ὀκνηρὲ, ἔδει σε βαλεῖν τὸ ἀργύριόν μου τοῖς τραπεζίταις, καὶ ἐλθὼν ἐγὼ ἐκομισάμην ἂν τὸ ἐμόν." ἐπὶ τούτοις ὁ ἀχρεῖος δοῦλος εἰς τὸ ἐξώτερον ἐμβληθήσεται σκότος. „σὺ οὖν ἐνδυναμοῦ", καὶ Παῦλος λέγει, „ἐν χάριτι τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ ἃ ἤκουσας παρ᾽ ἐμοῦ διὰ πολλῶν μαρτύρων, ταῦτα παράθου πιστοῖς ἀνθρώποις, οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται καὶ ἑτέρους διδάξαι" **). καὶ πάλιν, „σπούδασον σεαυτὸν δόκιμον παραστῆσαι τῷ θεῷ ἐργάτην ἀνεπαίσχυντον ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας" ***). P. 318. Pott.

§. 4. Εἰ τοίνυν ἄμφω κηρύττουσι τὸν λόγον, ὁ μὲν τῇ γραφῇ, ὁ δὲ τῇ φωνῇ, πῶς οὐκ ἄμφω ἀποδεκτέοι, ἐνεργὸν τὴν πίστιν διὰ τῆς ἀγάπης πεποιημένοι; τῇ δὲ αἰτίᾳ τοῦ μὴ τὸ βέλτιστον ἑλομένου θεὸς ἀναίτιος. αὐτίκα τῶν μὲν ἐκδανεῖσαι τὸν λόγον ἔργον ἐστὶν, τῶν δὲ δοκιμάσαι καὶ ἤτοι ἑλέσθαι ἢ μὴ, ἡ κρίσις δὲ ἐν αὐτοῖς κρίνεται. ἀλλ᾽ ἡ μὲν κηρυκικὴ ἐπιστήμη, ἡ δέ πως ἀγγελικὴ, ὁποτέρως ἂν ἐνεργῇ, διά τε τῆς χειρὸς διά τε τῆς γλώττης ὠφελοῦσα· „ὅτι ὁ σπείρων εἰς τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ πνεύματος θερίσει ζωὴν αἰώνιον· τὸ δὲ καλὸν ποιοῦντες μὴ ἐκκακῶμεν" †). συμβάλλεται γοῦν τὰ μέγιστα τῷ περιτυχόντι κατὰ

---

*) Cf. Matth. 25, 14 sqq. Luc. 19, 12 sqq. **) 2 Timoth. 2, 1 sq. ***) Ibid. v. 15. †) ad Galat. 6, 8 sq.

τὴν θείαν πρόνοιαν, ἀρχὴν πίστεως, πολιτείας προθυμίαν, ὁρμὴν τὴν ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν, κίνησιν ζητητικὴν, ἴχνος γνώσεως, ὃ συνελόντι εἰπεῖν ἀφορμὰς δίδωσι σωτηρίας. οἱ δὲ ἐντραφέντες γνησίως τοῖς τῆς P. ἀληθείας λόγοις ἐφόδια ζωῆς ἀϊδίου λαβόντες εἰς 117 οὐρανὸν πτεροῦνται. θαυμασιώτατα τοίνυν ὁ ἀπό- Sylb. στολος „ἐν παντὶ", φησὶ, „συνιστάντες ἑαυτοὺς ὡς θεοῦ διάκονοι, ὡς πτωχοὶ, πολλοὺς δὲ πλουτίζοντες, ὡς μηδὲν ἔχοντες καὶ πάντα κατέχοντες, τὸ στόμα ἡμῶν ἀνέῳγε πρὸς ὑμᾶς" *). „διαμαρτύρομαι δὲ," τῷ Τιμοθέῳ φησὶν ἐπιστέλλων, „ἐνώπιον τοῦ θεοῦ καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων, ἵνα ταῦτα φυλάξῃς χωρὶς προκρίματος μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόσκλισιν" **).

§. 5. Ἀνάγκη τοίνυν ἄμφω τούτω δοκιμάζειν σφᾶς αὐτοὺς, τὸν μὲν εἰ ἄξιος λέγειν τε καὶ ὑπομνήματα καταλιμπάνειν, τὸν δὲ εἰ ἀκροᾶσθαί τε καὶ ἐντυγχάνειν δίκαιος. ἢ καὶ τὴν εὐχαριστίαν τινὲς διανείμαντες ὡς ἔθος αὐτὸν δὴ ἕκαστον τοῦ λαοῦ λαβεῖν τὴν μοῖραν ἐπιτρέπουσιν. ἀρίστη γὰρ πρὸς τὴν ἀκριβῆ αἵρεσίν τε καὶ φυγὴν ἡ συνείδησις. θεμέλιος δὲ αὐτῆς βέβαιος ὀρθὸς βίος ἅμα μαθήσει τῇ καθηκούσῃ, τό τε ἕπεσθαι ἑτέροις δοκιμασθεῖσιν ἤδη καὶ κατωρθωκόσιν ἄριστον πρός τε τῆς ἀληθείας τὴν νόησιν καὶ τὴν κατάπραξιν τῶν ἐντολῶν. „ὥστε ὃς ἂν ἐσθίῃ τὸν ἄρτον καὶ πίνῃ τὸ ποτήριον τοῦ κυρίου ἀναξίως, ἔνοχος ἔσται τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ κυρίου. δοκιμαζέτω δὲ ἄνθρωπος ἑαυτὸν καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω" ***).

§. 6. Σκοπεῖσθαι οὖν ἀκόλουθον, ἆρα τῶν P. 319. τὴν ὠφέλειαν τῶν πλησίον ἐπανῃρημένων, εἰ μὴ Pott. θρασέως καί τισιν ἀντιζηλούμενος ἐπεπήδησεν τῇ

*) 2 Corinth. 6, 4. 10 sq. **) 1 Timoth. 5, 21.
***) 1 Corinth. 11, 27 sq.

διδασκαλία, εἰ μὴ φιλόδοξος ἡ κοινωνία τοῦ λόγου, εἰ τοῦτον μόνον καρποῦται τὸν μισθὸν τὴν σωτηρίαν τῶν ἐπαϊόντων· τό τε μὴ πρὸς χάριν ὁμιλεῖν, δωροδοκίας τε αὖ διαβολὴν διαπέφευγεν ὁ δι᾽ ὑπομνημάτων λαλῶν· „οὔτε γάρ ποτε ἐν λόγῳ κολακείας ἐγενήθημεν καθὼς οἴδατε," φησὶν ὁ ἀπόστολος, „οὔτε [ἐν] προφάσει πλεονεξίας, θεὸς μάρτυς, οὔτε ζητοῦντες ἐξ ἀνθρώπων δόξαν οὔτε ἀφ᾽ ὑμῶν οὔτε ἀπ᾽ ἄλλων, δυνάμενοι ἐν βάρει εἶναι ὡς Χριστοῦ ἀπόστολοι, ἀλλ᾽ ἐγενήθημεν ἤπιοι ἐν μέσῳ ὑμῶν, ὡς ἂν τροφὸς θάλπῃ τὰ ἑαυτῆς τέκνα" *). κατὰ ταῦτα δὲ καὶ τοὺς τῶν θείων μεταλαμβάνοντας λόγων παραφυλακτέον, εἰ μὴ περιεργίας ἕνεκεν ἱστορήσοντες, ὥσπερ τῶν πόλεων τὰ οἰκοδομήματα εἰς τόδε ἀφικνοῦνται, εἰ μὴ μεταλήψεως χάριν τῶν κοσμικῶν προσίασιν κοινωνικοῖς τῶν ἐπιτηδείων μαθόντες τοὺς καθωσιωμένους τῷ Χριστῷ, ἀλλ᾽ οἱ μὲν ὑποκριταὶ καὶ δὴ ἐάσθωσαν· εἰ δέ τις οὐ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ᾽ εἶναι θέλῃ, συνιέναι τὰ κάλλιστα τοῦτον αὐτῷ προσήκει.

§. 7. Εἰ γοῦν ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται βραχεῖς, τῷ ὄντι δεῖσθαι καθήκει ὅπως ὅτι μάλιστα πλειόνων ἡμῖν ἐργατῶν εὐπορία γένηται **). ἡ γεωργία δὲ διττή· ἡ μὲν γὰρ ἄγραφος, ἡ δ᾽ ἔγγραφος. ὁποτέρως δ᾽ ἂν ὁ τοῦ κυρίου ἐργάτης σπείρῃ τοὺς εὐγενεῖς πυροὺς καὶ τοὺς στάχυς αὐξήσῃ τε καὶ θερίσῃ, θεῖος ὄντως ἀναφανήσεται γεωργός. „ἐργάζεσθε," φησὶν ὁ κύριος, „μὴ τὴν ἀπολλυμένην βρῶσιν, ἀλλὰ τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον" ***). τροφὴ δὲ καὶ ἡ διὰ σιτίων καὶ ἡ διὰ λόγων λαμβάνεται, καὶ τῷ ὄντι „μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοὶ" †), οἱ τοὺς ἐνταῦθα κατὰ τὸν βίον καὶ τὴν πλάνην πρὸς τῆς ἀγνοίας πολεμουμένους μεταδιδάσκοντες καὶ με-

*) 1 Thess. 2, 5—8. **) Cf. Matth. 9, 37. Luc. 10, 2. ***) Ioann. 6, 27. †) Matth. 5, 9.

τάγοντες εἰς εἰρήνην τὴν ἐν λόγῳ καὶ βίῳ τῷ κατὰ τὸν θεὸν καὶ τοὺς πεινῶντας δικαιοσύνην" *), τρέφοντες τῇ τοῦ ἄρτου διανομῇ. εἰσὶ γὰρ καὶ ψυχαὶ ἰδίας ἔχουσαι τροφὰς, αἱ μὲν κατ' ἐπίγνωσιν καὶ ἐπιστήμην αὔξουσαι, αἱ δὲ κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν νεμόμεναι φιλοσοφίαν, ἧς καθάπερ καὶ τῶν καρύων οὐ τὸ πᾶν ἐδώδιμον. „ὁ φυτεύων δὲ καὶ ὁ ποτίζων" τοῦ αὔξοντος ὄντες διάκονοι „ἕν εἰσι" κατὰ τὴν διακονίαν, „ἕκαστος δὲ τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον. θεοῦ γάρ ἐσμεν συνεργοὶ, θεοῦ P. 320. Pott. γεώργιον, θεοῦ οἰκοδομή ἐστε" **), κατὰ τὸν ἀπόστολον.

§. 8. Οὔκουν οὐδὲ ἀπὸ συγκρίσεως τὸ δοκίμιον ποιεῖσθαι τοῖς ἀκροωμένοις ἐπιτρεπτέον, οὐδὲ εἰς ἐξέτασιν ἔκδοτον παραδοτέον τὸν λόγον τοῖς ἐντεθραμμένοις λόγων παντοδαπῶν τέχναις καὶ δυνάμεσιν ἐπιχειρημάτων ὠγκωμένων τοῖς προκατειλημμένοις ἤδη τὴν ψυχὴν καὶ μὴ προκεκενωμένοις. ὃ δ' ἂν ἐκ πίστεως ἕληταί τις ἑστιάσαι, βέβαιος οὗτος εἰς θείων λόγων παραδοχὴν, κρίσιν εὔλογον τὴν πίστιν κεκτημένος. ἕπεται δὲ ἐνθένδε αὐτῷ ἡ πειθὼ ἐκ περιουσίας. καὶ τοῦτ' ἦν ἄρα τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο· „ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐδὲ μὴ συνῆτε" ***). „ἄρ' οὖν ὡς καιρὸν ἔχομεν, ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως" †). ἕκαστος δὲ τούτων κατὰ τὸν μακάριον Δαβὶδ εὐχαριστῶν ψαλλέτω· „ῥαντιεῖς με ὑσσώπῳ καὶ καθαρισθήσομαι, πλυνεῖς με καὶ ὑπὲρ χιόνα λευκανθήσομαι, ἀκουτιεῖς με εὐφροσύνην καὶ ἀγαλλίασιν ἀγαλλιάσονται ὀστᾶ τεταπεινωμένα, ἀπόστρεψον τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν μου καὶ τὰς ἀνομίας μου ἐξάλειψον. καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ θεὸς, καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις

---

*) Matth. 5, 6. **) 1 Corinth. 3, 6—9. ***) Iesai. 7, 9. †) ad Galat. 6, 10.

μού. μὴ ἀποῤῥίψῃς με ἀπὸ τοῦ προσώπου σοῦ καὶ τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴ ἀντανέλῃς ἀπ' ἐμοῦ. ἀπόδος μοὶ τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ σωτηρίου σοῦ καὶ πνεύματι ἡγεμονικῷ στήριξόν με" *).

§. 9. Ὁ μὲν οὖν πρὸς παρόντας λέγων καὶ χρόνῳ δοκιμάζει καὶ κρίσει δικάζει καὶ διακρίνει τῶν ἄλλων τὸν οἷόν τε ἀκούειν, ἐπιτηρῶν τοὺς λόγους, τοὺς τρόπους, τὰ ἤθη, τὸν βίον, τὰς κινήσεις, τὰς σχέσεις, τὸ βλέμμα, τὸ φθέγμα, τὴν τρίοδον, τὴν πέ-
P. τραν, τὴν πατουμένην ὁδὸν, τὴν καρποφόρον γῆν,
118 τὴν ὑλομανοῦσαν χώραν, τὴν εὔφορον καὶ καλὴν
Sylb. καὶ γεωργουμένην, τὴν πολυπλασιάσαι τὸν σπόρον δυναμένην. ὁ δὲ δι' ὑπομνημάτων λαλῶν πρὸς τὸν θεὸν ἀφοσιοῦται ταῦτα κεκραγὼς ἐγγράφως· μὴ κέρδους ἕνεκα, μὴ κενοδοξίας χάριν, μὴ προσπαθείᾳ νικᾶσθαι, μὴ φόβῳ δουλοῦσθαι, μὴ ἡδονῇ ἐπαίρεσθαι, μόνης δὲ τῆς τῶν ἐντυγχανόντων ἀπολαύειν σωτηρίας, ἧς οὐδὲ κατὰ τὸ παρὸν μεταλαμβάνει, ἀλλὰ ἐλπίδι ἀπεκδεχόμενος τὴν ἀποδοθησομένην πάντως ἀμοιβὴν παρὰ τοῦ τὸν μισθὸν τοῖς ἐργάταις κατ' ἀξίαν ἀποδώσειν ὑπεσχημένου. ἀλλ' οὐδὲ ἀντιμισθίας ἐφίεσθαι χρὴ τῷ εἰς ἄνδρας ἐγγραφομένῳ. οὐ γὰρ ὁ μὲν καυχησάμενος εὐποιίαν τὴν ἀμοιβὴν ἀπείληφεν δι' εὐδοξίας, ὁ δὲ τῶν προσηκόντων δι' ἀντιμισθίαν πράσσων τι ἤτοι ὡς εὐεργὸς σπεύδων P.
ἀπολαβεῖν ἢ ὡς κακοεργὸς τὴν ἀμοιβὴν περιστάμε- 321.
νος, οὐχὶ τῇ κοσμικῇ ἐνέχεται συνηθείᾳ; δεῖ δὲ Pott.
ὡς οἷόν τε τὸν κύριον μιμεῖσθαι· οὗτος δ' ἂν εἴη ὁ τῷ θελήματι τοῦ θεοῦ ἐξυπηρετῶν, δωρεὰν λαβὼν, δωρεὰν διδοὺς **), μισθὸν ἀξιόλογον ἀπολαμβάνων τὴν πολιτείαν αὐτήν· „οὐκ εἰσελεύσεται δὲ εἰς τὰ ἅγια μίσθωμα πόρνης" ***) φησίν.

§. 10. Ἀπείρηται γοῦν προσφέρειν τῷ θυσια-

*) Psalm. 51, 12. **) Cf. Matth. 10, 8. ***) Deut. 23, 2. 8.

στηρίῳ ἄλλαγμα κυνός· ὅτῳ δὲ ἀπήμβλυται κακῇ τροφῇ τε καὶ διδασκαλίᾳ τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα, πρὸς τὸ οἰκεῖον φῶς βαδιζέτω ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν τὴν ἐγγράφως τὰ ἄγραφα δηλοῦσαν· „οἱ διψῶντες πορεύεσθε ἐφ᾽ ὕδωρ" *), Ἡσαΐας λέγει. καὶ „πῖνε ὕδωρ ἀπὸ σῶν ἀγγείων" **), ὁ Σαλομὼν παραινεῖ. ἐν γοῦν τοῖς νόμοις ὁ ἐξ Ἑβραίων φιλόσοφος Πλάτων κελεύει τοὺς γεωργοὺς μὴ ἐπαρδεῦσαι μηδὲ λαμβάνειν ὕδωρ παρ᾽ ἑτέρων, ἐὰν μὴ πρότερον ὀρύξαντες παρ᾽ αὐτῶν ἄχρι τῆς παρθενίου καλουμένης ἄνυδρον εὕρωσι τὴν γῆν. ἀπορίᾳ γὰρ ἐπαρκεῖν οὐ δίκαιον, ἀργίαν δὲ ἐφοδιάζειν οὐ καλόν, εἰ καὶ φορτίον συνεπιτιθέναι μὲν εὔλογον, συγκαθαιρεῖν δὲ οὐ προσήκειν ὁ Πυθαγόρας ἔλεγεν. συνεξάπτει δὲ ἡ γραφὴ τὸ ζώπυρον τῆς ψυχῆς καὶ συντείνει τὸ οἰκεῖον ὄμμα πρὸς θεωρίαν τάχα μέν τι καὶ ἐντιθεῖσα οἷον ὁ ἐγκεντρίζων γεωργός, τὸ δὲ ἐνυπάρχον ἀνακινοῦσα. „πολλοὶ γὰρ ἐν ἡμῖν" κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον „ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί. εἰ δὲ ἑαυτοὺς διεκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα" ***). P. 322. Pott.

§. 11. Ἤδη δὲ οὐ γραφὴ εἰς ἐπίδειξιν τετεχνασμένη ἥδε ἡ πραγματεία, ἀλλά μοι ὑπομνήματα εἰς γῆρας θησαυρίζεται, λήθης φάρμακον, εἴδωλον ἀτεχνῶς καὶ σκιογραφία τῶν ἐναργῶν καὶ ἐμψύχων ἐκείνων, ὧν κατηξιώθην ἐπακοῦσαι λόγων τε καὶ ἀνδρῶν μακαρίων καὶ τῷ ὄντι ἀξιολόγων. τούτων ὁ μὲν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, ὁ Ἰωνικός, οἱ δὲ ἐπὶ τῆς μεγάλης Ἑλλάδος, τῆς κοίλης θάτερος αὐτῶν Συρίας ἦν, ὁ δὲ ἀπ᾽ Αἰγύπτου, ἄλλοι δὲ ἀνὰ τὴν ἀνατολήν, καὶ ταύτης ὁ μὲν τῆς τῶν Ἀσσυρίων, ὁ δὲ ἐν Παλαιστίνῃ Ἑβραῖος ἀνέκαθεν, ὑστάτῳ δὲ περιτυχών, δυνάμει δὲ οὗτος πρῶτος ἦν. ἀνεπαυσάμην ἐν Αἰγύπτῳ θηράσας λεληθότα, Σικελικὴ τῷ ὄντι

*) Ies. 55, 1. **) Prouerb. 5, 15. ***) 1 Corinth. 10, 31 sq.

ἡ μέλιττα, προφητικοῦ τε καὶ ἀποστολικοῦ λειμῶνος τὰ ἄνθη δρεπόμενος ἀκήρατόν τι γνώσεως χρῆμα ταῖς τῶν ἀκροωμένων ἐνεγέννησε ψυχαῖς. ἀλλ' οἱ μὲν τὴν ἀληθῆ τῆς μακαρίας σώζοντες διδασκαλίας παράδοσιν εὐθὺς ἀπὸ Πέτρου τε καὶ Ἰακώβου, Ἰωάννου τε καὶ Παύλου τῶν ἁγίων ἀποστόλων παῖς παρὰ πατρὸς ἐκδεχόμενος, ὀλίγοι δὲ οἱ πατράσιν ὅμοιοι.

§. 12. Ἧκον δὴ σὺν θεῷ καὶ εἰς ἡμᾶς τὰ προγονικὰ ἐκεῖνα καὶ ἀποστολικὰ καταθησόμενοι σπέρματα (P. 323. Pott.)· καὶ εὖ οἶδ' ὅτι ἀγαλλιάσονται, οὐχὶ τῇ ἐκφράσει ἡσθέντες λέγω τῇδε, μόνῃ δὲ τῇ κατὰ τὴν ὑποσημείωσιν τηρήσει. ποθούσης γὰρ οἶμαι ψυχῆς τὴν μακαρίαν παράδοσιν ἀδιάδραστον φυλάττειν ἡ τοιάδε ὑποτύπωσις. „ἀνδρὸς δὲ φιλοῦντος σοφίαν εὐφρανθήσεται πατήρ" *). τὰ φρέατα ἐξαντλούμενα διειδέστερον ὕδωρ ἀναδίδωσι, τρέπεται δὲ εἰς φθορὰν ὧν μεταλαμβάνει οὐδείς. καὶ τὸν σίδηρον ἡ χρῆσις καθαρώτερον φυλάσσει, ἡ δὲ ἀχρηστία ἰοῦ τούτῳ γεννητική. συνελόντι γὰρ φάναι ἡ συγγυμνασία ἕξιν ἐμποιεῖ ὑγιεινὴν καὶ πνεύμασι καὶ σώμασιν. οὐδεὶς ἅπτει λύχνον καὶ ὑπὸ τὸν μόδιον τίθησιν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς λυχνίας φαίνειν **) τοῖς τῆς ἑστιάσεως τῆς αὐτῆς κατηξιωμένοις. τί γὰρ ὄφελος σοφίας μὴ σοφιζούσης τὸν οἷόν τε ἐπαΐειν; ἔτι τε καὶ ὁ σωτὴρ σώζει αἰεὶ καὶ αἰεὶ ἐργάζεται, ὡς βλέπει τὸν πατέρα ***). διδάσκων τις μανθάνει πλεῖον καὶ λέγων συνακροᾶται πολλάκις τοῖς ἐπακούουσιν αὐτοῦ· εἷς γὰρ ὁ διδάσκαλος καὶ τοῦ λέγοντος καὶ τοῦ ἀκροωμένου, ὁ ἐπιπηγάζων καὶ τὸν νοῦν καὶ τὸν λόγον.

§. 13. Ἧι καὶ οὐ κεκώλυκεν ὁ κύριος ἀπὸ ἀγαθοῦ σαββατίζειν, μεταδιδόναι δὲ τῶν θείων μυστηρίων καὶ τοῦ φωτὸς ἐκείνου τοῦ ἁγίου τοῖς χωρεῖν δυναμένοις συγκεχώρηκεν. αὐτίκα οὐ πολλοῖς ἀπε-

---

*) Prouerb. 29, 3. **) Cf. Matth. 5, 25. Marc. 4, 21. Luc. 8, 16. 11, 33. ***) Cf. Ioann. 5, 17. 19.

κάλυψεν ἃ μὴ πολλῶν ἦν, ὀλίγοις δὲ οἷς προσήκειν ἠπίστατο τοῖς οἵοις τε ἐκδέξασθαι καὶ τυπωθῆναι πρὸς αὐτά, τὰ δὲ ἀπόρρητα καθάπερ ὁ θεὸς λόγῳ πιστεύεται, οὐ γράμματι· κἂν τις λέγῃ γεγράφθαι· „οὐδὲν κρυπτὸν ὃ οὐ φανερωθήσεται, οὐδὲ κεκαλυμμένον ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται" *), ἀκουσάτω καὶ παρ' ἡμῶν ὅτι τῷ κρυπτῶς ἐπαΐοντι τὸ κρυπτὸν φανερωθήσεσθαι διὰ τοῦδε προεθέσπισεν τοῦ λογίου, καὶ τῷ παρακεκαλυμμένως τὰ παραδιδόμενα οἵῳ τε παραλαμβάνειν δηλωθήσεται τὸ κεκαλυμμένον ὡς ἡ ἀλήθεια καὶ τὸ τοῖς πολλοῖς κρυπτόν, P. 119 Sylb. τοῦτο τοῖς ὀλίγοις φανερὸν γενήσεται· ἐπεὶ διὰ τί μὴ πάντες ἴσασι τὴν ἀλήθειαν; διὰ τί δὲ μὴ ἠγαπήθη ἡ δικαιοσύνη, εἰ πάντων ἡ δικαιοσύνη; ἀλλὰ γὰρ τὰ μυστήρια μυστικῶς παραδίδοται, ἵνα ᾖ ἐν P. 324. Pott. στόματι λαλοῦντος καὶ ὃ λαλεῖται· μᾶλλον δὲ οὐκ ἐν φωνῇ, ἀλλ' ἐν τῷ νοεῖσθαι. „δέδωκεν δὲ ὁ θεὸς" τῇ ἐκκλησίᾳ „τοὺς μὲν ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφήτας, τοὺς δὲ εὐαγγελιστάς, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ" **).

§. 14. Ἡ μὲν οὖν τῶνδέ μοι τῶν ὑπομνημάτων γραφὴ ἀσθενὴς μὲν εὖ οἶδ' ὅτι παραβαλλομένη πρὸς τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο τὸ κεχαριτωμένον, οὗ κατηξιώθημεν ὑπακοῦσαι, εἰκὼν δ' ἂν εἴη ἀναμιμνήσκουσα τοὺς ἀρχετύπους τὸν θύρσῳ πεπληγότα· „σοφῷ γάρ", φησί, „λάλει καὶ σοφώτερος ἔσται," καὶ τῷ ἔχοντι δὲ προστεθήσεται. ἐπαγγέλλεται δὲ οὐχ ὥστε ἑρμηνεῦσαι τὰ ἀπόρρητα ἱκανῶς, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, μόνον δὲ τοῦ ὑπομνῆσαι, εἴτε ποτὲ ἐκλαθοίμεθα εἴτε ὅπως μηδ' ἐκλανθανοίμεθα. πολλὰ δὲ εὖ οἶδα παρερρύηκεν ἡμᾶς χρόνου μήκει ἀγράφως διαπεσόντα. ὅθεν τὸ ἀσθενὲς τῆς μνήμης τῆς ἐμῆς

---

*) Matth. 10, 26. **) Ephes. 4, 11 sq.

ἐπικουφίζων, κεφαλαίων συστηματικὴν ἔκθεσιν, μνήμης ὑπόμνημα σωτήριον πορίζων ἐμαυτῷ, ἀναγκαίως κέχρημαι τῇδε τῇ ὑποτυπώσει. ἔστι μὲν οὖν τινὰ μηδὲ ἀπομνημονευθέντα ἡμῖν, πολλὴ γὰρ ἡ παρὰ τοῖς μακαρίοις δύναμις ἦν ἀνδράσιν, ἔστι δὲ καὶ ἀνυποσημείωτα μεμενηκότα τῷ χρόνῳ ἃ νῦν ἀπέδρα, τὰ δὲ ὅσα ἐσβέννυτο ἐν αὐτῇ μαραινόμενα τῇ διανοίᾳ, ἐπεὶ μὴ ῥᾴδιος ἡ τοιάδε διακονία τοῖς μὴ δεδοκιμασμένοις, ταῦτα δὲ ἀναζωπυρῶν ὑπομνήμασι, τὰ μὲν ἑκὼν παραπέμπομαι ἐκλέγων ἐπιστημόνως, φοβούμενος γράφειν ἃ καὶ λέγειν ἐφυλαξάμην, οὔ τί που φθονῶν — οὐ γὰρ θέμις —, δεδιὼς δὲ ἄρα περὶ τῶν ἐντυγχανόντων, μή πη ἑτέρως σφαλεῖεν καὶ παιδὶ μάχαιραν, ᾗ φασὶν οἱ παροιμιαζόμενοι, ὀρέγοντες εὑρεθῶμεν. οὐ γὰρ ἔστι τὰ γραφέντα μὴ ἐκπεσεῖν καίτοι ἀνέκδοτα ὑπό γ᾽ ἐμοῦ μεμενηκότα, κυλιόμενα δὲ ἀεὶ μόνῃ μιᾷ χρώμενα τῇ ἐγγράφῳ φωνῇ πρὸς τὸν ἐπανερόμενον οὐδὲν πλέον παρὰ τὰ γεγραμμένα ἀποκρίνεται· δεῖται γὰρ ἐξ ἀνάγκης βοηθοῦ ἤτοι τοῦ ἐγγραψαμένου ἢ καὶ ἄλλου τοῦ εἰς τὸ αὐτὸ ἴχνος ἐμβεβηκότος.

§. 15. Ἔστι δὲ ἃ καὶ αἰνίξεταί μοι γραφή, καὶ τοῖς μὲν παραστήσεται, τὰ δὲ μόνον ἐρεῖ, πειράσεται δὲ καὶ λανθάνουσα εἰπεῖν καὶ ἐπικρυπτομένη ἐκφῆναι καὶ δεῖξαι σιωπῶσα. τά τε παρὰ τῶν ἐπισήμων δογματιζόμενα αἱρέσεων παραθήσεται, καὶ τούτοις ἀντερεῖ πάνθ᾽ ὅσα προοικονομηθῆναι καθήκει τῆς κατὰ τὴν ἐποπτικὴν θεωρίαν γνώσεως, ᾗ P. 325. Pott. προβήσεται ἡμῖν κατὰ τὸν εὐκλεῆ καὶ σεμνὸν τῆς παραδόσεως κανόνα ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως προϊοῦσιν ἀναγκαίως ἔχοντα προδιαληφθῆναι τῆς φυσικῆς θεωρίας προπαρατιθεμένη καὶ τὰ ἐμποδὼν ἱστάμενα τῇ ἀκολουθίᾳ προαπολυομένη, ὡς ἑτοίμους ἔχειν τὰς ἀκοὰς πρὸς τὴν παραδοχὴν τῆς γνωστικῆς παραδόσεως προκεκαθαρμένης τῆς γῆς ἀπό τε τῶν ἀκανθῶν καὶ τῆς πόας ἁπάσης γεωργικῶς εἰς κατα-

φύτευσιν ἀμπελῶνος· ἀγὼν γὰρ καὶ ὁ προαγὼν καὶ μυστήρια τὰ πρὸ μυστηρίων, οὐδὲ ὀκνήσει συγχρήσασθαι φιλοσοφίας καὶ τῆς ἄλλης προπαιδείας τοῖς καλλίστοις τὰ ὑπομνήματα ἡμῖν. „οὐ γὰρ μόνον δι' Ἑβραίους καὶ τοὺς ὑπὸ νόμον" κατὰ τὸν ἀπόστολον „εὔλογον Ἰουδαῖον γενέσθαι, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς Ἕλληνας Ἕλληνα, ἵνα πάντας κερδάνωμεν" *). κἂν τῇ πρὸς Κολοσσαεῖς ἐπιστολῇ „νουθετοῦντες," γράφει, „πάντα ἄνθρωπον καὶ διδάσκοντες ἐν πάσῃ σοφίᾳ, ἵνα παραστήσωμεν πάντα ἄνθρωπον τέλειον ἐν Χριστῷ" **).

§. 16. Ἁρμόζει δὲ καὶ ἄλλως τῇ τῶν ὑπομνημάτων ὑποτυπώσει τὸ γλαφυρὸν τῆς θεωρίας. αὐτίκα καὶ ἡ τῆς χρηστομαθίας περιουσία οἷον ἥδυσμά τί ἐστιν παραπεπλεγμένον ἀθλητοῦ βρώματι, οὐ τρυφητιῶντος, ὄρεξιν δὲ ἀγαθὴν φιλοτιμίαν λαμβάνοντος. ψάλλοντες γοῦν τὸ ὑπέρτονον τῆς σεμνότητος ἐμμελῶς ἀνίεμεν. καθάπερ δὲ οἱ βουλόμενοι δήμῳ προσομιλῆσαι διὰ κήρυκος τοῦτο πολλάκις ποιοῦσιν ὡς μᾶλλον ἐξάκουστα γενέσθαι τὰ λεγόμενα, οὕτω κἀνταῦθα· πρὸς πολλοὺς γὰρ ἡμῖν ὁ λόγος ὁ πρὸ αὐτῆς τῆς παραδόσεως λεγόμενος τῆς συνήθους. διὸ δὴ παραθετέον δόξας τε καὶ φωνὰς τὰς ἐμβοώσας παρ' ἕκαστα αὐτοῖς, δι' ὧν μᾶλλον οἱ ἀκούοντες ἐπιστραφήσονται. καὶ δὴ συνελόντι φάναι, ἐν πολλοῖς γὰρ τοῖς μαργαρίταις τοῖς μικροῖς ὁ εἷς, ἐν δὲ πολλῇ τῶν ἰχθύων ἄγρᾳ ὁ καλλιχθύς· χρόνῳ δὲ καὶ πόνῳ τἀληθὲς ἐκλάμψει ἀγαθοῦ παρατυχόντος βοηθοῦ, δι' ἀνθρώπων γὰρ θεόθεν αἱ πλεῖσται εὐεργεσίαι χορηγοῦνται.

§. 17. Πάντες μὲν οὖν ὅσοι ταῖς ὄψεσι κεχρήμεθα, θεωροῦμεν τὰ προσπίπτοντα αὐταῖς· ἄλλοι δὲ ἄλλων ἕνεκα. αὐτίκα οὐχ ὁμοίως θεωρεῖ τὸ P.326. πρόβατον ὁ μάγειρός τε καὶ ὁ ποιμήν. ὁ μὲν γὰρ Pott.

*) 1 Corinth. 9, 20 sq. **) Coloss. 1, 28.

εἰ πῖόν ἐστι πολυπραγμονεῖ, ὃ δὲ εἰς εὐγένειαν τηρεῖ. τὸ γάλα τοῦ προβάτου ὃ μέν τις ἀμελξάτω, εἰ χρῄζει τροφῆς, τὸν μαλλὸν κειράτω, εἰ σκέπης δεῖται. ὧδέ μοι καὶ τῆς Ἑλληνικῆς χρηστομαθίας ὁ καρπὸς προχωρείτω. οὐκ οἶμαι γάρ τινα οὕτως εὐτυχῆ γραφὴν ἡγεῖσθαι, ᾗ μηδεὶς ἀντερεῖ, ἀλλ' ἐκείνην εὔλογον νομιστέον, ᾗ μηδεὶς εὐλόγως ἀντερεῖ. καὶ πρᾶξιν ἅμα καὶ αἵρεσιν ἀποδεκτέον οὐ τὴν ἀμεμφῆ, P. ἀλλ' ἣν οὐδεὶς εὐλόγως καταμέμφεται. οὐκ εὐθὺς 120 δ' εἴ τις μὴ προηγουμένως ἐπιτελεῖ, κατὰ περίστασιν Sylb. αὐτὸ ποιεῖ, ἀλλὰ οἰκονομούμενός τι θεοσόφως καὶ συμπεριφερόμενος ἐνεργήσει. οὔτε γὰρ ὁ ἔχων τὴν ἀρετὴν χρῄζει τῆς ἐπὶ τὴν ἀρετὴν ἔτι ὁδοῦ, οὐδ' ὁ ἐρρωμένος ἀναλήψεως. καθάπερ γὰρ οἱ γεωργοὶ προαρδεύσαντες τὴν γῆν, οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς τῷ ποτίμῳ τῶν παρ' Ἕλλησι λόγων προαρδεύομεν τὸ γεῶδες αὐτῶν, ὡς παραδέξασθαι τὸ καταβαλλόμενον σπέρμα πνευματικὸν καὶ τοῦτο εὐμαρῶς ἐκθρέψαι δύνασθαι.

§. 18. Περιέξουσι δὲ οἱ στρωματεῖς ἀναμεμιγμένην τὴν ἀλήθειαν τοῖς φιλοσοφίας δόγμασι, μᾶλλον δὲ ἐγκεκαλυμμένην καὶ ἐπικεκρυμμένην, καθάπερ τῷ λεπύρῳ τὸ ἐδώδιμον τοῦ καρύου· ἁρμόζει γὰρ οἶμαι τῆς ἀληθείας τὰ σπέρματα μόνοις φυλάσσεσθαι τοῖς τῆς πίστεως γεωργοῖς. οὐ λέληθεν δέ με καὶ τὰ θρυλούμενα πρός τινων ἀμαθῶς ψοφοδεῶν χρῆναι λεγόντων περὶ τὰ ἀναγκαιότατα καὶ συνέχοντα τὴν πίστιν καταγίνεσθαι, τὰ δὲ ἔξωθεν καὶ περιττὰ ὑπερβαίνειν μάτην ἡμᾶς τρίβοντα καὶ κατέχοντα περὶ τοῖς οὐδὲν συμβαλλομένοις πρὸς τὸ τέλος. οἱ δὲ καὶ πρὸς κακοῦ ἂν τὴν φιλοσοφίαν εἰσδεδυκέναι τὸν βίον νομίζουσιν ἐπὶ λύμῃ τῶν ἀνθρώπων πρός τινος εὑρετοῦ πονηροῦ. ἐγὼ δὲ ὅτι μὲν ἡ κακία κακὴν φύσιν ἔχει καὶ οὔ ποτ' ἂν καλοῦ τινὸς ὑποσταίη γεωργὸς γενέσθαι, παρ' ὅλους ἐνδείξομαι τοὺς στρωματεῖς P. αἰνισσόμενος ἀμηγέπῃ θείας ἔργον προνοίας καὶ 327. φιλοσοφίαν. Pott.

Cap. II.

§. 19. Ὑπὲρ δὲ τῶν ὑπομνημάτων τῶν περιειληφότων κατὰ τοὺς ἀναγκαίους καιροὺς τὴν Ἑλληνικὴν δόξαν τοσοῦτόν φημι τοῖς φιλεγκλήμοσι· πρῶτον μὲν εἰ καὶ ἄχρηστος εἴη φιλοσοφία, εἰ εὔχρηστος ἡ τῆς ἀχρηστίας βεβαίωσις, εὔχρηστος· ἔπειτα οὐδὲ καταψηφίσασθαι τῶν Ἑλλήνων οἷόν τε ψιλῇ τῇ περὶ τῶν δογματισθέντων αὐτοῖς χρωμένους φράσει, μὴ συνεμβαίνοντας εἰς τὴν κατὰ μέρος ἄχρι συγγνώσεως ἐκκάλυψιν. πιστὸς γὰρ εὖ μάλα ὁ μετ᾽ ἐμπειρίας ἔλεγχος, ὅτι καὶ τελειοτάτη ἀπόδειξις εὑρίσκεται ἡ γνῶσις τῶν κατεγνωσμένων. πολλὰ δ᾽ οὖν καὶ μὴ συμβαλλόμενα εἰς τέλος συγκοσμεῖ τὸν τεχνίτην, καὶ ἄλλως ἡ πολυμαθία διασυστατικὴ τυγχάνει τοῦ παρατιθεμένου τὰ κυριώτατα τῶν δογμάτων πρὸς πειθὼ τῶν ἀκροωμένων θαυμασμὸν ἐγγεννῶσα τοῖς κατηχουμένοις καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν συνίστησιν.

§. 20. Ἀξιόπιστος δὲ ἡ τοιαύτη ψυχαγωγία, δι᾽ ἧς κακουμένην οἱ φιλομαθεῖς παραδέχονται τὴν ἀλήθειαν, πρὸς τὸ μήτε αὖ τὴν φιλοσοφίαν λυμαίνεσθαι τὸν βίον ψευδῶν πραγμάτων καὶ φαύλων ἔργων δημιουργὸν ὑπάρχουσαν, ἥν τινες διαβεβλήκασιν ἀληθείας οὖσαν εἰκόνα ἐναργῆ, θείαν δωρεὰν Ἕλλησι δεδομένην, μήτε ἡμᾶς ἀποσπᾶσθαι τῆς πίστεως, οἷον ἀπό τινος ἀπατηλοῦ τέχνης καταγοητευομένους, ἀλλ᾽ ὡς ἔπος εἰπεῖν, περιβολῇ πλείονι χρωμένους, ἀμηγέπη συγγυμνασίαν τινὰ πίστεως ἀποδεικτικὴν ἐκπορίζεσθαι. ναὶ μὴν καὶ συναφὴ τῶν δογμάτων διὰ τῆς ἀντιπαραθέσεως τὴν ἀλήθειαν μνηστεύεται, δι᾽ ἧς ἐξηκολούθηκεν ἡ γνῶσις, οὐ κατὰ προηγούμενον λόγον τῆς φιλοσοφίας παρεισελθούσης, διὰ δὲ τὸν ἀπὸ τῆς γνώσεως καρπὸν ἡμῶν βέβαιον λαμβανόντων πεῖσμα τῆς ἀληθοῦς καταλήψεως διὰ τῆς τῶν ἐπονοουμένων ἐπιστήμης. σιωπῶ γὰρ ὅτι οἱ στρω-

ματεῖς τῇ πολυμαθίᾳ σωματοποιούμενοι κρύπτειν ἐντέχνως τὰ τῆς γνώσεως βούλονται σπέρματα.

§. 21. *Καθάπερ οὖν ὁ τῆς ἄγρας ἐρωτικὸς ζητήσας, ἀνιχνεύσας, ἐρευνήσας, κυνοδρομήσας αἱρεῖ τὸ θηρίον, οὕτω καὶ τἀληθὲς γλυκύτητι φαίνεται ζητηθὲν καὶ πόνῳ ποριςθέν. τί δή ποτ' οὖν ὧδε διατετάχθαι φίλον ἔδοξεν εἶναι τοῖς ὑπομνήμασιν; ὅτι μέγας ὁ κίνδυνος τὸν ἀπόρρητον ὡς ἀληθῶς τῆς* P.
ὄντως φιλοσοφίας λόγον ἐξορχήσασθαι τοῖς ἀφει- 328.
δῶς πάντα μὲν ἀντιλέγειν ἐθέλουσιν οὐκ ἐν δίκῃ, Pott.
πάντα δὲ ὀνόματα καὶ ῥήματα ἀπορρίπτουσιν οὐδαμῶς κοσμίως, αὑτούς τε ἀπατῶντες καὶ τοὺς ἐχομένους αὐτῶν γοητεύοντες. „Ἑβραῖοι μὲν γὰρ σημεῖα αἰτοῦσιν," ἡ φησὶν ὁ ἀπόστολος, „Ἕλληνες δὲ σοφίαν ζητοῦσι" *).

Cap. III.

§. 22. *Πολὺς δὲ ὁ τοιόσδε ὄχλος· οἱ μὲν αὐτῶν ἡδοναῖς δεδουλωμένοι ἀπιστεῖν ἐθέλοντες γελῶσι τὴν ἁπάσης σεμνότητος ἀξίαν ἀλήθειαν, τὸν βάρβαρον ἐν παιδείᾳ τιθέμενοι, οἱ δέ τινες σφᾶς αὐτοὺς ἐπαίροντες διαβολὰς τοῖς λόγοις ἐξευρίσκειν βιάζονται, ζητήσεις ἐριστικὰς ἐκπορίζοντες, λεξειδίων θηράτορες, ζηλωταὶ τεχνυδρίων, ἐριδαντέες καὶ ἱμαντελικτέες, ὡς ὁ Ἀβδηρίτης ἐκεῖνός φησιν· στρεπτὴ γὰρ γλῶσσα, φησὶ, βροτῶν·*

πολέες δ' ἔνι μῦθοι·
παντοίων ἐπέων δὲ πολὺς νομὸς ἔνθα καὶ ἔνθα.

καὶ

ὁπποῖόν κ' εἴπῃσθα ἔπος, τοῖόν κ' ἐπακούσαις **).

ταύτῃ γοῦν ἐπαιρόμενοι τῇ τέχνῃ οἱ κακοδαίμονες σοφισταὶ τῇ σφῶν αὐτῶν στωμυλλόμενοι τερθρείᾳ, ἀμφὶ τὴν διάκρισιν τῶν ὀνομάτων καὶ τὴν ποιὰν

---

*) 1 Corinth. 1, 22. **) Hom. Iliad. *υ.* v. 248—250.

τῶν λέξεων σύνθεσίν τε καὶ περιπλοκὴν τὸν πάντα ποιούμενοι βίον τρυγόνων ἀναφαίνονται λαλίστεροι· κνήθοντες *) καὶ γαργαλίζοντες οὐκ ἀνδρικῶς, ἐμοὶ δοκεῖν, τὰς ἀκοὰς τῶν κνίσασθαι γλιχομένων, ποταμὸς ἀτέχνων ῥημάτων, νοῦ δὲ σταλαγμός, ἀμέλει καὶ καθάπερ τῶν παλαιῶν ὑποδημάτων τὰ μὲν ἄλλα αὐτοῖς ἀσθενεῖ καὶ διαρρεῖ, μόνη δὲ ἡ γλῶσσα ὑπολείπεται.

§. 23. Παγκάλως ὁ Ἀθηναῖος ἀποτείνεται καὶ γράφει Σόλων·

P. εἰς γὰρ γλῶσσαν ὁρᾶτε καὶ εἰς ἔπη αἱμύλου ἀνδρός·
121 [εἰς ἔργον δ' οὐδὲν γιγνόμενον βλέπετε.] P.
Sylb. ὑμῶν δ' εἷς μὲν ἕκαστος ἀλώπεκος ἴχνεσι βαίνει, 329.
σύμπασιν δ' ὑμῖν χαῦνος ἔνεστι νόος. Pott.

τοῦτό που αἰνίσσεται ἡ σωτήριος ἐκείνη φωνή· „αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσιν, ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ" **)· μόνῳ γὰρ οἶμαι τῷ πιστεύοντι, διακεκριμένῳ τέλεον τῶν ἄλλων τῶν πρὸς τῆς γραφῆς θηρίων εἰρημένων, ἐπαναπαύεται τὸ κεφάλαιον τῶν ὄντων, ὁ χρηστὸς καὶ ἥμερος λόγος, „ὁ δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν· κύριος" γὰρ „μόνος γινώσκει τοὺς διαλογισμοὺς τῶν σοφῶν ὅτι εἰσὶ μάταιοι" ***)· σοφοὺς δή που τοὺς σοφιστὰς τοὺς περὶ τὰς λέξεις καὶ τὰς τέχνας περιττοὺς καλούσης τῆς γραφῆς.

§. 24. Ὅθεν οἱ Ἕλληνες καὶ αὐτοὶ τοὺς περὶ ὁτιοῦν πολυπράγμονας σοφοὺς ἅμα καὶ σοφιστὰς παρωνύμως κεκλήκασι. Κρατῖνος γοῦν ἐν τοῖς Ἀρχιλόχοις ποιητὰς καταλέξας ἔφη·

οἷον σοφιστῶν σμῆνος ἀνεδιφήσατε.

Ἴοφῶν τε ὁμοίως ὁ κωμικὸς ἐν αὐλῳδοῖς σατύροις ἐπὶ ῥαψῳδῶν καὶ ἄλλων τινῶν λέγει·

---

*) Cf. 2 Timoth. 4, 3. **) Matth. 8, 20. Luc. 9, 58. ***) Iob. 3, 13. 1 Corinth. 3, 19 sq. Psalm. 94, 11.

καὶ γὰρ εἰσελήλυθεν
πολλῶν σοφιστῶν ὄχλος ἐξηρτημένος.

ἐπὶ τούτων καὶ τῶν παραπλησίων ὅσοι τοὺς κενοὺς μεμελετήκασι λόγους ἡ θεία γραφὴ παγκάλως λέγει. „ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω" *).

Cap. IV.

§. 25. Ὅμηρος δὲ καὶ τέκτονα σοφὸν καλεῖ **) καὶ περὶ τοῦ Μαργίτου, εἰ δὴ αὐτοῦ, ὧδέ πως γράφει·

τὸν δ' οὔτ' ἂρ σκαπτῆρα θεοὶ θέσαν, οὔτ' ἀροτῆρα P. 330.
οὔτ' ἄλλως τι σοφόν· πάσης δ' ἡμάρτανε τέχνης. Pott.

Ἡσίοδος γὰρ τὸν κιθαριστὴν Λίνον παντοίας σοφίας δεδαηκότα εἰπὼν καὶ ναύτην οὐκ ὀκνεῖ λέγειν σοφὸν

οὔτε τι ναυτιλίης σεσοφισμένον, ***)

γράφων. Δανιὴλ δὲ ὁ προφήτης „τὸ μυστήριον," φησὶν, „ὃ ὁ βασιλεὺς ἐρωτᾷ, οὐκ ἔστι σοφῶν, μάγων, ἐπαοιδῶν, Γαζαρηνῶν δύναμις τοῦ ἀναγγεῖλαι τῷ βασιλεῖ, ἀλλ' ἔστι θεὸς ἐν οὐρανῷ ἀποκαλύπτων" †). καὶ δὴ τοὺς Βαβυλῶνος σοφοὺς προσαγορεύει. ὅτι δὲ σοφίαν ὁμωνύμως καλεῖ ἡ γραφὴ πᾶσαν τὴν κοσμικὴν εἴτε ἐπιστήμην εἴτε τέχνην· ἄλλαι δέ εἰσιν αἱ κατ' ἐπισύνθεσιν ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ ἐπινενοημέναι, καὶ ὡς θεόθεν ἡ τεχνικὴ καὶ ἡ σοφὴ ἐπίνοια, σαφὲς ἔσται παραθεμένοις τήνδε τὴν λέξιν· „καὶ ἐλάλησεν κύριος πρὸς Μωϋσῆν λέγων· ἰδοὺ ἀνακέκληκα τὸν Βεσελεὴλ τὸν τοῦ Οὐρὶ, τὸν Ὢρ, τῆς φυλῆς Ἰούδα, καὶ ἐνέπλησα αὐτὸν πνεῦμα θεῖον σοφίας καὶ συνέσεως καὶ ἐπιστήμης ἐν παντὶ ἔργῳ διανοεῖσθαι καὶ ἀρχιτεκτονῆσαι, ἐργάζεσθαι τὸ χρυσίον καὶ τὸ ἀργύριον καὶ τὸν χαλκὸν καὶ τὴν

*) Iesai. 29, 14. 1 Corinth. 1, 19. **) cf. Iliad. o. v. 411. ***) Hesiod. ἔργ. καὶ ἡμέρ. v. 647. †) Daniel. 2, 27 sq.

ὑάκινθον καὶ τὴν πορφύραν καὶ τὸ κόκκινον καὶ τὰ λιθουργικὰ καὶ τεκτονικὴν τῶν ξύλων ἐργάζεσθαι, ἕως καὶ ἅπαντα τὰ ἔργα" *).

§. 26. Ἔπειτα ἐπιφέρει καθολικὸν δὴ λόγον, "καὶ παντὶ τῷ συνετῷ καρδίᾳ δέδωκα σύνεσιν·" τουτέστιν τῷ οἵῳ τε ἐπιδέξασθαι πόνῳ καὶ συνασκήσει. πάλιν τε αὖ διαῤῥήδην ἐξ ὀνόματος κυρίου γέγραπται· "καὶ σὺ λάλησον πᾶσι τοῖς σοφοῖς τῇ διανοίᾳ, οὓς ἐνέπλησα πνεῦμα αἰσθήσεως" **)· ἔχουσι μέν τι οἰκεῖον φύσεως ἰδίωμα οἱ σοφοὶ τῇ διανοίᾳ, λαμβάνουσι δὲ πνεῦμα αἰσθήσεως παρὰ τῆς κυριωτάτης σοφίας διττὸν ἐπιτηδείους σφᾶς αὐτοὺς παραστήσαντες. οἱ μὲν γὰρ τὰς βαναύσους μετιόντες τέχνας τοῦ περὶ τὰς αἰσθήσεις ἀπολαύουσι περιττοῦ, ἀκοῆς μὲν ὁ κοινῶς λεγόμενος μουσικὸς, ἁφῆς δὲ ὁ πλαστικὸς, καὶ φωνῆς ὁ ᾠδικὸς, ὀσφρήσεως ὁ μυρεψικὸς, ὄψεων ὁ τῶν εἰ ταῖς σφραγῖσιν ἐντυπωμάτων τορευτικός. οἱ δὲ ἀμφὶ τὴν παιδείαν διατρίβοντες τὴν συναίσθησιν χορηγοῦνται, καθ' ἣν τῶν μέτρων οἱ ποιηταὶ καὶ τῆς λέξεως οἱ σοφισταὶ καὶ τῶν συλλογισμῶν οἱ διαλεκτικοὶ καὶ οἱ φιλόσοφοι τῆς κατ' αὐτοὺς θεωρίας ἀντιλαμβάνονται. εὑρετικὸν γὰρ καὶ ἐπινοητικὸν ἡ συναίσθησις ἐπιβάλλειν πιθανῶς ἀναπείθουσα, συναύξει δὲ τὴν ἐπιβολὴν ἡ εἰς P. 331. Pott. ἐπιστήμην συνάσκησις.

§. 27. Εἰκότως τοίνυν ὁ ἀπόστολος πολυποίκιλον εἴρηκεν τὴν σοφίαν τοῦ θεοῦ ***) πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως †), διὰ τέχνης, διὰ ἐπιστήμης, διὰ πίστεως, διὰ προφητείας, τὴν ἑαυτῆς ἐνδεικνυμένην δύναμιν εἰς τὴν ἡμετέραν εὐεργεσίαν, ὅτι "πᾶσα σοφία παρὰ κυρίου καὶ μετ' αὐτοῦ ἐστὶν εἰς τὸν αἰῶνα" ††), ἥ φησιν ἡ τοῦ Ἰησοῦ σοφία. "ἐὰν γὰρ τὴν φρόνησιν τήν τε αἴσθησιν ἐπικαλέσῃ μεγάλῃ τῇ

*) Exod. 30, 2—6. **) Ibid. 28, 3. ***) Cf. Ephes. 3, 10. †) Cf. ad Hebr. 1, 1. ††) Eccles. 1, 1.

φωνῇ καὶ ζητήσῃς αὐτὴν ὥσπερ ἀργυρίου θησαυροὺς καὶ προθύμως ἐξιχνιάσῃς, νοήσεις θεοσέβειαν καὶ αἴσθησιν θείαν εὑρήσεις" *). πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς κατὰ φιλοσοφίαν αἰσθήσεως εἴρηκεν ὁ προφήτης, ἣν μεγαλοφυῶς καὶ μεγαλοπρεπῶς ἐξερευνᾶν διδάσκει εἰς τὴν ἐπὶ τὴν θεοσέβειαν προκοπήν. ἀντέθηκεν οὖν αὐτῇ τὴν ἐν θεοσεβείᾳ αἴσθησιν τὴν γνῶσιν αἰνισσόμενος καὶ τάδε λέγων· „ὁ γὰρ θεὸς δίδωσι σοφίαν ἐκ τοῦ ἑαυτοῦ στόματος αἴσθησίν τε ἅμα καὶ φρόνησιν καὶ θησαυρίζει δικαίοις βοήθειαν"; τοῖς γὰρ ὑπὸ φιλοσοφίας δεδικαιωμένοις βοήθεια θησαυρίζεται καὶ ἡ εἰς θεοσέβειαν συναίσθησις.

Cap. V.

§. 28. Ἦν μὲν οὖν πρὸ τῆς τοῦ κυρίου παρουσίας εἰς δικαιοσύνην Ἕλλησιν ἀναγκαία φιλοσοφία, νυνὶ δὲ χρησίμη πρὸς θεοσέβειαν γίνεται, προπαιδεία τις οὖσα τοῖς τὴν πίστιν δι' ἀποδείξεως καρπουμένοις, ἐπεὶ „ὁ πούς σου," φησὶν, „οὐ μὴ προσκόψῃ" **), ἐπὶ τὴν πρόνοιαν τὰ καλὰ ἀναφέροντος, ἐάν τε Ἑλληνικὰ ᾖ ἐάν τε ἡμέτερα. πάντων μὲν γὰρ αἴτιος τῶν καλῶν ὁ θεός; ἀλλὰ τῶν μὲν κατὰ προηγούμενον ὡς τῆς τε διαθήκης τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς P. 122 Sylb. νέας, τῶν δὲ κατ' ἐπακολούθημα ὡς τῆς φιλοσοφίας. τάχα δὲ καὶ προηγουμένως τοῖς Ἕλλησιν ἐδόθη τότε πρὶν ἢ τὸν κύριον καλέσαι καὶ τοὺς Ἕλληνας, ἐπαιδαγώγει γὰρ καὶ αὐτὴ τὸ Ἑλληνικὸν ὡς ὁ νόμος τοὺς Ἑβραίους εἰς Χριστόν ***). προπαρασκευάζει τοίνυν ἡ φιλοσοφία προοδοποιοῦσα τὸν ὑπὸ Χριστοῦ τελειούμενον. αὐτίκα „τὴν σοφίαν," ὁ Σαλομῶν, „περιχαράκωσον," φησίν, „καὶ ὑπερυψώσει σε, στε-

---

*) Prouerb. 2, 3—7. **) Ibid. 3, 23. ***) Cf. ep. ad Galat. 3, 24.

φάνω δὲ τρυφῆς ὑπερασπίσει σε" *), ἐπεὶ καὶ σὺ τῷ θριγκῷ ὑπεροχυρώσας αὐτὴν διὰ φιλοσοφίας καὶ πολυτελείας ὀρθῆς ἀνεπίβατον τοῖς σοφισταῖς τηρήσαις.

§. 29. Μία μὲν οὖν ἡ τῆς ἀληθείας ὁδὸς, ἀλλ' εἰς αὐτὴν καθάπερ εἰς ἀέναον ποταμὸν ἐκρέουσι τὰ ῥεῖθρα ἄλλα ἄλλοθεν. ἐνθέως οὖν ἄρα εἴρηται· „ἄκουε υἱέ μου καὶ δέξαι ἐμοὺς λόγους," φησίν, „ἵνα σοὶ γένωνται πολλαὶ ὁδοὶ βίου, ὁδοὺς γὰρ P. 332. Pott. „σοφίας διδάσκω σε, ὅπως μὴ ἐκλίπωσίν σε αἱ πηγαὶ" **) αἱ τῆς αὐτῆς ἐκβλύζουσαι γῆς. οὐ δὴ μόνον ἑνός τινος δικαίου ὁδοὺς πλείονας σωτηρίους κατέλεξεν, ἐπιφέρει δὲ ἄλλας πολλῶν πολλὰς δικαίων ὁδοὺς, μηνύων ὧδέ πως· „αἱ δὲ ὁδοὶ τῶν δικαίων „ὁμοίως φωτὶ λάμπουσιν" ***). εἶεν δ' ἂν καὶ αἱ ἐντολαὶ καὶ αἱ προπαιδεῖαι, ὁδοὶ καὶ ἀφορμαὶ τοῦ βίου. „Ἱερουσαλὴμ, Ἱερουσαλὴμ, ποσάκις ἠθέλησα „ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σοὺ, ὡς ὄρνις τοὺς νεοσσούς" †). Ἱερουσαλὴμ δὲ „ὅρασις εἰρήνης" ἑρμηνεύεται. δηλοῖ τοίνυν προφητικῶς τοὺς εἰρηνικῶς ἐποπτεύσαντας πολυτρόπως εἰς κλῆσιν παιδαγωγεῖσθαι. τί οὖν; ἠθέλησε μὲν, οὐκ ἠδυνήθη δέ· ποσάκις δὲ ἢ ποῦ; δὶς, διά τε προφητῶν καὶ διὰ τῆς παρουσίας. πολύτροπον μὲν οὖν τὴν σοφίαν ἡ ποσάκις ἐνδείκνυται λέξις καὶ καθ' ἕνα ἕκαστον τρόπον ποιότητός τε καὶ ποσότητος πάντως σώζει τινὰς, ἔν τε τῷ χρόνῳ, ἔν τε τῷ αἰῶνι, „ὅτι πνεῦμα κυρίου πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην" ††). κἂν τις βιαζόμενος λέγῃ· „μὴ πρόσεχε φαύλῃ γυναικὶ, μέλι γὰρ ἀποστάζει ἀπὸ χειλέων γυναικὸς πόρνης," τὴν Ἑλληνικὴν εἶναι παιδείαν, ἐπακουσάτω τῶν ἑξῆς· „ἣ πρὸς καιρὸν λιπαίνει σὸν φάρυγγα," φησὶ, φιλοσοφία δὲ οὐ κολακεύει. τίνα τοίνυν αἰνίσσεται τὴν ἐκπορνεύσασαν; ἐπιφέρει ῥητῶς·

---

*) Prouerb. 4, 8 sq. **) Ibid. v. 10 sq. v. 21. ***) Ibid. v. 18. †) Matth. 23, 37. Luc. 13, 34. ††) Sapient. 1, 7.

„τῆς γὰρ ἀφροσύνης οἱ πόδες κατάγουσι τοὺς χρωμένους αὐτῇ μετὰ θάνατον εἰς Ἅιδην, τὰ δὲ ἴχνη αὐτῆς οὐκ ἐρείδεται." μακρὰν οὖν ποίησον ἀπὸ τῆς ἄφρονος ἡδονῆς τὴν σὴν ὁδὸν, „μὴ ἐπιστῇς θύραις οἴκων αὐτῆς, ἵνα μὴ προῇ ἄλλοις τὴν σὴν ζωήν." καὶ ἐπιμαρτυρεῖ· „εἶτα μεταμελήσει σοὶ ἐπὶ γήρως, ἡνίκα ἂν κατατριβῶσί σου σάρκες σώματος." τοῦτο γὰρ τέλος τῆς ἄφρονος ἡδονῆς. καὶ ταῦτα μὲν ταύτη, ὁπηνίκα δ' ἂν φῇ, „μὴ πολὺς ἴσθι πρὸς ἀλλοτρίαν" *), χρῆσθαι μὲν, οὐκ ἐνδιατρίβειν δὲ καὶ ἐναπομένειν τῇ κοσμικῇ παιδείᾳ παραινεῖ, προπαιδεύει γὰρ τῷ κυριακῷ λόγῳ τὰ κατὰ τοὺς προσήκοντας καιροὺς ἑκάστῃ γενεᾷ συμφερόντως διδομένα. ἤδη γάρ τινες τοῖς φίλτροις τῶν θεραπαινίδων δελεασθέντες ὠλιγώρησαν τῆς δεσποίνης φιλοσοφίας, καὶ κατεγήρασαν οἱ μὲν αὐτῶν ἐν μουσικῇ, οἱ δὲ ἐν γεωμετρίᾳ, ἄλλοι δὲ ἐν γραμματικῇ, οἱ πλεῖστοι δὲ ἐν ῥητορικῇ. P. 333. Pott.

§. 30. Ἀλλ' ὡς τὰ ἐγκύκλια μαθήματα συμβάλλεται πρὸς φιλοσοφίαν τὴν δέσποιναν αὐτῶν, οὕτω καὶ φιλοσοφία αὐτὴ πρὸς σοφίας κτῆσιν συνεργεῖ. ἔστι γὰρ ἡ μὲν φιλοσοφία ἐπιτήδευσις, ἡ σοφία δὲ ἐπιστήμη θείων καὶ ἀνθρωπίνων καὶ τῶν τούτων αἰτίων. κυρία τοίνυν ἡ σοφία τῆς φιλοσοφίας ὡς ἐκείνη τῆς προπαιδείας. εἰ γὰρ ἐγκράτειαν φιλοσοφία ἐπαγγέλλεται γλώσσης τε καὶ γαστρὸς καὶ τῶν ὑπὸ γαστέρα, καὶ ἔστι δι' αὐτὴν αἱρετὴ, σεμνοτέρα φανεῖται καὶ κυριωτέρα, εἰ θεοῦ τιμῆς τε καὶ γνώσεως ἕνεκεν ἐπιτηδεύοιτο. τῶν εἰρημένων μαρτυρίαν παρέξει ἡ γραφὴ διὰ τῶνδε· Σάρρα στεῖρα ἦν πάλαι, Ἀβραὰμ δὲ γυνὴ, μὴ τίκτουσα ἡ Σάρρα τὴν ἑαυτῆς παιδίσκην ὀνόματι Ἄγαρ τὴν Αἰγυπτίαν εἰς παιδοποιίαν ἐπιτρέπει τῷ Ἀβραάμ. ἡ σοφία τοίνυν ἡ τῷ πιστῷ σύνοικος. πιστὸς δὲ ἐλογίσθη

*) Prouerb. 5. v. 2—3. 3. 5. 8 sq. 11. 20.

Ἀβραὰμ καὶ δίκαιος. στεῖρα ἦν ἔτι καὶ ἄτεκνος κατὰ
τὴν γενεὰν ἐκείνην, μηδέπω μηδὲν ἐνάρετον ἀποκυ-
ήσασα τῷ Ἀβραάμ, ἠξίου δὲ εἰκότως τὸν ἤδη και-
ρὸν ἔχοντα προκοπῆς τῇ κοσμικῇ παιδείᾳ· Αἴγυπτος
δὲ ὁ κόσμος ἀλληγορεῖται, συνευνασθῆναι πρότερον,
ὕστερον δὲ καὶ αὐτῇ προσελθόντα κατὰ τὴν θείαν
πρόνοιαν γεννῆσαι τὸν Ἰσαάκ.

§. 31. Ἑρμηνεύει δὲ ὁ Φίλων τὴν μὲν Ἄγαρ P.
παροίκησιν, ἐνταῦθα γὰρ εἴρηται, „μὴ πολὺς 334.
ἴσθι πρὸς ἀλλοτρίαν" *), τὴν Σάρραν δὲ „ἀρχήν Pott.
μου." ἔνεστιν οὖν προπαιδευθέντα ἐπὶ τὴν ἀρχικω-
τάτην σοφίαν ἐλθεῖν, ἀφ' ἧς τὸ Ἰσραηλιτικὸν γένος
αὔξεται. ἐξ ὧν δείκνυται διδακτικὴν εἶναι τὴν σο-
φίαν, ἣν μετῆλθεν Ἀβραάμ, ἐκ τῆς τῶν οὐρανίων
θέας μετιὼν εἰς τὴν κατὰ θεὸν πίστιν τε καὶ δι-
καιοσύνην. Ἰσαὰκ δὲ τὸ αὐτομαθὲς ἐνδείκνυται, διὸ
καὶ Χριστοῦ τύπος εὑρίσκεται. οὗτος μιᾶς γυναικὸς
ἀνὴρ τῆς Ῥεβέκκας, ἣν ὑπομονὴν μεταφράζουσιν.
πλείοσι δὲ συνέρχεσθαι ὁ Ἰακὼβ λέγεται ὡς ἂν ἀσκη-
τὴς ἑρμηνευόμενος, διὰ πλειόνων δὲ καὶ διαφερόντων
αἱ ἀσκήσεις δογμάτων, ὅθεν καὶ Ἰσραὴλ οὗτος με-
τονομάζεται ὁ τῷ ὄντι διορατικὸς ὡς ἂν πολύπειρός
τε καὶ ἀσκητικός. εἴη δ' ἄν τι καὶ ἄλλο δηλούμε-
νον διὰ τῶν τριῶν προπατόρων κυρίαν εἶναι τὴν
σφραγῖδα τῆς γνώσεως ἐκ φύσεως καὶ μαθήσεως καὶ
ἀσκήσεως συνεστῶσαν. ἔχοις δ' ἂν καὶ ἄλλην εἰκόνα
τῶν εἰρημένων τὴν Θήμαρ ἐπὶ τριόδου καθεσθεῖσαν
καὶ πόρνης δόξαν παρασχοῦσαν, ἣν ὁ φιλομαθὴς
P. Ἰούδας — δυνατὸς δὲ ἑρμηνεύεται — ὁ μηδὲν ἄσκεπτον P.
123 καὶ ἀδιερεύνητον καταλιπὼν ἐπεσκέψατο καὶ πρὸς 335.
Sylb. αὐτὴν ἐξέκλινεν, σώζων τὴν πρὸς τὸν θεὸν ὁμο- Pott.
λογίαν.

§. 32. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἀβραὰμ παραζηλούσης
τῆς Σάρρας τὴν Ἄγαρ παρευδοκιμοῦσαν αὐτὴν ὡς

---

*) Prouerb. 5, 20.

ἂν τὸ χρήσιμον ἐκλεξάμενος μόνον τῆς κοσμικῆς φιλοσοφίας· „ἰδοὺ ἡ παιδίσκη ἐν ταῖς χερσί σου, χρῶ αὐτῇ ὡς ἄν σοι ἀρεστὸν ᾖ" *), φησὶ δηλῶν ὅτι ἀσπάζομαι μὲν τὴν κοσμικὴν παιδείαν καὶ ὡς νεωτέραν καὶ ὡς σὴν θεραπαινίδα, τὴν δὲ ἐπιστήμην τὴν σὴν ὡς τελείαν δέσποιναν τιμῶ καὶ σέβω. „καὶ ἐκάκωσεν αὐτὴν Σάρρα" ἴσον τῷ ἐσωφρόνισε καὶ ἐνουθέτησεν. εὖ γοῦν εἴρηται· „παιδείας θεοῦ, υἱέ, μὴ ὀλιγώρει, μηδὲ ἐκλύου ὑπ' αὐτοῦ ἐλεγχόμενος, ὃν γὰρ ἀγαπᾷ κύριος παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται" **). κατ' ἄλλους μέντοι γε τόπους ἐξεταζόμεναι αἱ προειρημέναι γραφαὶ ἄλλα μυστήρια μηνύουσι παρεστάναι. φαμὲν τοίνυν ἐνθένδε γυμνῷ τῷ λόγῳ τὴν φιλοσοφίαν ζήτησιν ἔχειν περὶ ἀληθείας καὶ τῆς τῶν ὄντων φύσεως, ἀλήθεια δὲ αὕτη περὶ ἧς ὁ κύριος αὐτὸς εἶπεν· „ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια" ***), τήν τε αὖ προπαιδείαν τῆς ἐν Χριστῷ ἀναπαύσεως γυμνάζειν τὸν νοῦν καὶ διεγείρειν τὴν σύνεσιν ἀγχίνοιαν γεννῶσαν ζητητικὴν διὰ φιλοσοφίας ἀληθοῦς. ἣν εὑρόντες, μᾶλλον δὲ εἰληφότες, παρ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἔχουσιν οἱ μύσται.

Cap. VI.

§. 33. *Πολλὰ* δ' ἡ ἑτοιμότης πρὸς τὸ τὰ δέοντα ὁρᾶν διὰ τῆς προγυμνασίας συμβάλλεται. εἴη δ' ἂν γυμνασία τῷ νῷ τὰ νοητά. τριττὴ δὲ ἡ τούτων φύσις ἔν τε πόσοις καὶ πηλίκοις καὶ λεκτοῖς θεωρουμένη. ὁ γὰρ ἀπὸ τῶν ἀποδείξεων λόγος ἀκριβῆ πίστιν ἐντίθησι τῇ ψυχῇ τοῦ παρακολουθοῦντος, ὥστε μηδ' ἂν ἄλλως ἔχειν τὸ ἀποδειχθὲν οἴεσθαι, τοῖς τε αὖ δι' ἀπάτην ὑποτρέχουσιν ἡμῖν ὑποπίπτειν οὐκ ἐᾷ. ἐν τούτοις οὖν τοῖς μαθήμασιν ἐκκαθαίρεταί τε τῶν

---

*) Genes. 16, 6. **) Prouerb. 3, 11 sq. Hebr. 12, 5 sq. ***) Ioann. 14, 6.

αἰσθητῶν καὶ ἀναζωπυροῦται ἡ ψυχὴ, ἵνα δή ποτε ἀλήθειαν διιδεῖν δυνηθῇ. τροφὴ γὰρ καὶ ἡ παίδευσις ἡ χρηστὴ σωζομένη φύσεις ἀγαθὰς ποιεῖ, καὶ P. αἱ φύσεις αἱ χρησταὶ τοιαύτης παιδείας ἀντιλαμ- 336. νόμεναι ἔτι βελτίους τῶν πρότερον φύονται εἴς τε Pott. τὰ ἄλλα καὶ εἰς τὸ γεννᾶν, ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις. διὸ καὶ φησίν· „ἴθι πρὸς τὸν μύρμηκα, ὦ ὀκνηρὲ, καὶ γενοῦ ἐκείνου σοφώτερος" *), ὃς „πολλὴν" καὶ παντοδαπὴν „ἐν τῷ ἀμήτῳ παρατίθεται" πρὸς τὴν τοῦ χειμῶνος ἀπειλὴν „τὴν τροφὴν", ἢ πορεύθητι πρὸς τὴν μέλισσαν καὶ μάθε ὡς ἐργάτις ἐστὶ, καὶ αὐτὴ γὰρ πάντα τὸν λειμῶνα ἐπινεμομένη ἓν κηρίον γεννᾷ.

§. 34. Εἰ δὲ „ἐν τῷ ταμείῳ εὔχῃ" **), ὡς ὁ κύριος ἐδίδαξε „πνεύματι προσκυνεῖν" ***), οὐκέτι περὶ τὸν οἶκον εἴη ἂν μόνη ἡ οἰκονομία, ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν ψυχὴν τίνα τε ἐπινεμητέον αὐτῇ καὶ ὅπως καὶ ὁπόσον, τίνα τε ἀποθετέον καὶ ἀποθησαυριστέον εἰς αὐτὴν, καὶ ὅτε ταῦτα προκομιστέον καὶ πρὸς οὕστινας. οὐ γὰρ φύσει, μαθήσει δὲ οἱ καλοὶ κἀγαθοὶ γίνονται, καθάπερ ἰατροὶ καὶ κυβερνῆται. ὁρῶμεν γοῦν κοινῶς οἱ πάντες τὴν ἄμπελον καὶ τὸν ἵππον, ἀλλ' ὁ μὲν γεωργὸς εἴσεται, εἰ ἀγαθὴ πρὸς καρποφορίαν ἢ κακὴ ἡ ἄμπελος, καὶ ὁ ἱππικὸς ἄθυμον ἢ ταχὺν διακρίνει ῥᾳδίως. τὸ δ' ἄλλους παρ' ἄλλους εὖ πεφυκέναι πρὸς ἀρετὴν ἐπιτηδεύματα μέν τινα τῶν οὕτω πεφυκότων παρὰ τοὺς ἑτέρους ἐνδείκνυται, τελειότητα δὲ κατ' ἀρετὴν οὐδ' ἡντινοῦν τῶν ἄμεινον φύντων κατηγορεῖ, ὁπότε καὶ οἱ κακῶς πεφυκότες πρὸς ἀρετὴν τῆς προσηκούσης παιδείας τυχόντες ὡς ἐπίπαν καλοκἀγαθίας ἤνυσαν, καὶ αὖ τὰ ἐναντία οἱ ἐπιτηδείως φύντες ἀμελείᾳ γε-

---

*) Prouerb. 6, 6—8. **) Matth. 6, 6. ***) Ioann. 4, 23.

γόνασι κακοί. φύσει δ' αὖ κοινωνικοὺς καὶ δικαίους ὁ θεὸς ἡμᾶς ἐδημιούργησεν.

§. 35. Ὅθεν οὐδὲ τὸ δίκαιον ἐκ μόνης φαίνεσθαι τῆς θέσεως ῥητέον, ἐκ δὲ τῆς ἐντολῆς ἀναζωπυρεῖσθαι τὸ τῆς δημιουργίας ἀγαθὸν νοητέον, μαθήσει παιδευθείσης τῆς ψυχῆς ἐθέλειν αἱρεῖσθαι τὸ κάλλιστον· ἀλλὰ καθάπερ καὶ ἄνευ γραμμάτων πιστὸν εἶναι δυνατόν φαμεν, οὕτως συνεῖναι τὰ ἐν τῇ πίστει λεγόμενα οὐχ οἷόν τε μὴ μαθόντα ὁμολογοῦμεν. τὰ μὲν γὰρ εὖ λεγόμενα προσίεσθαι, τὰ δὲ ἀλλότρια μὴ προσίεσθαι οὐχ ἁπλῶς ἡ πίστις, ἀλλ' ἡ περὶ τὴν μάθησιν πίστις ἐμποιεῖ. εἰ δ' ἡ ἄγνοια ἀπαιδευσία τε ἅμα καὶ ἀμαθία τὴν ἐπιστήμην τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων ἐντίθησι τῇ διδασκαλίᾳ. ἀλλ' ὡς ἐν πενίᾳ βίου ὀρθῶς ἔστι βιοῦν, οὕτω δὲ καὶ ἐν περιουσίᾳ ἔξεστιν, καὶ ῥᾷον ἅμα καὶ θᾶττον σὺν τῇ προπαιδείᾳ θηράσαι ἄν τινα τὴν ἀρετὴν ὁμολογοῦμεν οὐδὲ δίχα τούτων ἀθήρατον οὖσαν, πλὴν καὶ τότε τοῖς μεμαθηκόσι καὶ τὰ αἰσθητήρια συγγεγυμνασμένοις *). „μῖσος μὲν γὰρ", P. 337. Pott. φησὶν ὁ Σαλομὼν, „ἐγείρει νεῖκος, ὁδοὺς δὲ ζωῆς φυλάσσει παιδεία", ὡς μὴ ἀπατηθῆναι, ὡς μὴ κλαπῆναι πρὸς τῶν ἐπὶ βλάβῃ τῶν ἀκροωμένων κακοτεχνίαν ἠσκηκότων. παιδεία δὲ ἀνεξέλεγκτος πλανᾶται" **), φησὶν, καὶ χρὴ μετεῖναι τὸ ἐλεγκτικὸν εἶδος ἕνεκα τοῦ τὰς δόξας τὰς ἀπατηλὰς διακρούεσθαι τῶν σοφιστῶν.

§. 36. Εὖ γοῦν καὶ Ἀνάξαρχος ὁ εὐδαιμονικὸς ἐν τῷ περὶ βασιλείας γράφει· πολυμαθείη κάρτα μὲν ὠφελέει, κάρτα δὲ βλάπτει τὸν ἔχοντα· ὠφελέει μὲν τὸν δεξιὸν ὄντα, βλάπτει δὲ τὸν ῥηϊδίως φωνέοντα πᾶν ἔπος κὴν παντὶ δήμῳ. χρὴ δὲ καιροῦ μέτρα εἰδέναι, σοφίης γὰρ οὗτος ὅρος. ὅσοι δὲ καὶ θύρησιν ἀείδουσιν, ἢ ἢν πῃ πεπνυμένην ἀείδωσιν, οὐ

*) Cf. Hebr. 5, 14. **) Prouerb. 11, 12. 17.

τιθέμενοι ἐν σοφίῃ, γνώμην δ' ἔχουσι μωρίης. καὶ Ἡσίοδος·

P. Μουσάων, αἵτ' ἄνδρα πολυφραδέοντα τιθεῖσαι
124 θέσπιον, αὐδήεντα·

Sylb. εὔπορον μὲν γὰρ ἐν λόγοις τὸν πολυφράδμονα λέγει, δεινὸν δὲ τὸν αὐδήεντα *), καὶ θέσπιον τὸν ἔμπειρον καὶ φιλόσοφον καὶ τῆς ἀληθείας ἐπιστήμονα.

Cap. VII.

§. 37. Καταφαίνεται τοίνυν προπαιδεία ἡ Ἑλληνικὴ σὺν καὶ αὐτῇ φιλοσοφίᾳ θεόθεν ἥκειν εἰς ἀνθρώπους οὐ κατὰ προηγούμενον, ἀλλ' ὃν τρόπον οἱ ὑετοὶ καταρρήγνυνται εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν καὶ εἰς τὴν κοπρίαν καὶ ἐπὶ τὰ δώματα, βλαστάνει δ' ὁμοίως καὶ πόα καὶ πυρὸς, φύεταί τε καὶ ἐπὶ τῶν μνημάτων συκῆ καὶ εἴ τι τῶν ἀναιδεστέρων δένδρων, καὶ τὰ φυόμενα ἐν τύπῳ προκύπτει τῶν ἀληθῶν, ὅτι τῆς αὐτῆς τοῦ ὑετοῦ ἀπέλαυσε δυνάμεως, ἀλλ' οὐ τὴν αὐτὴν ἔσχηκε χάριν τοῖς ἐν τῷ πίονι φυεῖσιν ἤτοι ξηρανθέντα ἢ ἀποτιλθέντα. καὶ δὴ κἀνταῦθα χρησιμεύει ἡ τοῦ σπόρου παραβολὴ **), ἣν ὁ κύριος ἡρμήνευσεν. εἷς γὰρ ὁ τῆς ἐν ἀνθρώποις γῆς γεωργὸς ὁ ἄνωθεν σπείρων ἐκ καταβολῆς κόσμου τὰ θρεπτικὰ σπέρματα, ὁ τὸν κύριον καθ' ἕκαστον καιρὸν ἐπομβρίσας λόγον, οἱ καιροὶ δὲ καὶ οἱ τόποι οἱ δεκτικοὶ τὰς διαφορὰς ἐγέννησαν. ἄλλως τε ὁ γεωργὸς οὐ πυροὺς μόνον, καίτοι καὶ τούτων πλείους εἰσὶ διαφοραὶ, σπείρει δὲ καὶ τὰ ἄλλα σπέρματα, κριθάς τε καὶ κυάμους καὶ πι- P.
σὸν καὶ ἄρακα καὶ τὰ κηπευόμενα καὶ τὰ ἀνθευ- 338.
τικὰ σπέρματα· τῆς αὐτῆς δὲ γεωργίας καὶ ἡ φυ- Pott.

*) Cf. Hom. Odyss. κ. v. 136. **) Cf. Matth. c. 13. Marc. c. 4.

τουργία ἐργάζεσθαι ὅσα εἴς αὐτά τε τὰ φυτώρια καὶ εἰς παραδείσους καὶ τὰ ὡραῖα καὶ ὅλως παντοίων δένδρων φύσιν καὶ τροφήν. ὡσαύτως δὲ οὐχ ἡ ποιμενικὴ μόνη, ἀλλὰ καὶ ἡ βουκολική, ἱπποτροφική τε καὶ κυνοτροφικὴ καὶ μελισσουργικὴ τέχναι πᾶσαι, συνελόντι δ' εἰπεῖν, ἀγελοκομική τε καὶ ζωοτροφικὴ ἀλλήλων μὲν τῷ μᾶλλον καὶ ἧττον διαφέρουσι, πλὴν αἱ πᾶσαι βιωφελεῖς. φιλοσοφίαν δὲ οὐ τὴν Στωϊκὴν λέγω οὐδὲ τὴν Πλατωνικὴν ἢ τὴν Ἐπικούρειόν τε καὶ Ἀριστοτελικήν, ἀλλ' ὅσα εἴρηται παρ' ἑκάστῃ τῶν αἱρέσεων τούτων καλῶς δικαιοσύνην μετὰ εὐσεβοῦς ἐπιστήμης ἐκδιδάσκοντα, τοῦτο σύμπαν τὸ ἐκλεκτικὸν φιλοσοφίαν φημί. ὅσα δὲ ἀνθρωπίνων λογισμῶν ἀποτεμόμενοι παρεχάραξαν, ταῦτα οὐκ ἄν ποτε θεῖα εἴποιμ' ἄν.

§. 38. Ἤδη δὲ κἀκεῖνο σκοπῶμεν, ὡς εἴ ποτε οἱ μὴ ἐπιστάμενοι διαβιοῦσι καλῶς εὖ ποιεῖν, εὐποιίᾳ γὰρ περιπεπτώκασιν, ἔνιοι δὲ καὶ εὐστοχοῦσι διὰ συνέσεως εἰς τὸν περὶ ἀληθείας λόγον. „Ἀβραὰμ δὲ οὐκ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἀλλ' ἐκ πίστεως" *). οὐδὲν οὖν ὄφελος αὐτοῖς μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ βίου κἂν εὐεργεῖς ὦσι νῦν, εἰ μὴ πίστιν ἔχοιεν. διὰ τοῦτο γὰρ Ἑλλήνων φωνῇ ἡρμηνεύθησαν αἱ γραφαί, ὡς μὴ πρόφασιν ἀγνοίας προβάλλεσθαι δυνηθῆναί ποτε αὐτούς, οἵους τε ὄντας ἐπακοῦσαι καὶ τῶν παρ' ἡμῖν, ἢν μόνον ἐθελήσωσιν. ἄλλως τις περὶ ἀληθείας λέγει, ἄλλως ἡ ἀλήθεια ἑαυτὴν ἑρμηνεύει. ἕτερον στοχασμὸς ἀληθείας, ἕτερον ἡ ἀλήθεια, ἄλλο ὁμοίωσις, ἄλλο αὐτὸ τὸ ὄν, καὶ ἡ μὲν μαθήσει καὶ ἀσκήσει περιγίνεται, ἡ δὲ δυνάμει καὶ πίστει. δωρεὰ γὰρ ἡ διδασκαλία τῆς θεοσεβείας, χάρις δὲ ἡ πίστις. ποιοῦντες γὰρ τὸ θέλημα γινώσκομεν. „ἀνοίξατε οὖν", φησὶν ἡ γραφή, „πύλας δικαιοσύνης, ἵνα ἐν αὐταῖς εἰσελθὼν ἐξομολογήσωμαι τῷ κυρίῳ." ἀλλ'

*) Cf. Roman. c. 4.

αἱ μὲν εἰς δικαιοσύνην ὁδοὶ πολυτρόπως σώζοντος τοῦ θεοῦ — ἀγαθὸς γάρ — πολλαί τε καὶ ποικίλαι καὶ φέρουσαι εἰς τὴν κυρίαν ὁδόν τε καὶ πύλην. ἐὰν δὲ P. τὴν βασιλικήν τε καὶ αὐθεντικὴν εἴσοδον ζητῇς, 339. ἀκούσῃ· „αὕτη ἡ πύλη τοῦ κυρίου, δίκαιοι εἰσε- Pott. λεύσονται ἐν αὐτῇ" *). πολλῶν τοίνυν ἀνεῳγμένων πυλῶν ἐν δικαιοσύνῃ, αὕτη ἦν ἐν Χριστῷ, ἐν ᾗ μακάριοι πάντες οἱ εἰσελθόντες καὶ κατευθύνοντες τὴν πορείαν αὐτῶν ἐν ὁσιότητι γνωστικῇ. αὐτίκα ὁ Κλήμης ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ κατὰ λέξιν φησὶ τὰς διαφορὰς ἐκτιθέμενος τῶν κατὰ τὴν ἐκκλησίαν δοκίμων· „ἤτω τις πιστὸς, ἤτω δυνατός τις γνῶσιν ἐξειπεῖν, ἤτω σοφὸς ἐν διακρίσει λόγων, ἤτω γοργὸς ἐν ἔργοις" **).

Cap. VIII.

§. 39. Ἡ δὲ σοφιστικὴ τέχνη ἣν ἐζηλώκασιν Ἕλληνες δύναμίς ἐστι φανταστικὴ διὰ λόγων, δοξῶν ἐμποιητικὴ ψευδῶν ὡς ἀληθῶν· παρέχει γὰρ πρὸς μὲν πειθὼ τὴν ῥητορικὴν, πρὸς τὸ ἀγωνιστικὸν δὲ τὴν ἐριστικήν. αἱ τοίνυν τέχναι εἰ μὴ μετὰ φιλοσοφίας γένωνται, βλαβερώτεραι παντί που εἶεν ἄν. ἄντικρυς γὰρ οὖν ὁ Πλάτων κακοτεχνίαν προσεῖπεν τὴν σοφιστικὴν, ὅ τε Ἀριστοτέλης ἑπόμενος κλεπτικήν τινα αὐτὴν ἀποφαίνεται, ἅτε τὸ ὅλον τῆς σοφίας ἔργον πιθανῶς ὑφαιρουμένην καὶ ἐπαγγελλομένην σοφίαν ἣν οὐκ ἐμελέτησεν. ἐν βραχεῖ δὲ εἰπεῖν, καθάπερ τῆς ῥητορικῆς ἀρχὴ μὲν τὸ πιθανὸν, ἔργον δὲ τὸ ἐπιχείρημα, καὶ τέλος ἡ πειθὼ, οὕτω τῆς ἐριστικῆς ἀρχὴ μὲν τὸ δόξαν, ἔργον δὲ τὸ ἀγώνισμα, καὶ τέλος ἡ νίκη. τὸν αὐτὸν γὰρ τρόπον καὶ τῆς σοφιστικῆς ἀρχὴ μὲν τὸ φαινόμενον, ἔργον δὲ διτ-

*) Psalm. 117, 19 sq. **) Cf. Clement. Roman. ep. ad Corinth. I. c. 48.

τόν, τὸ μὲν ἐκ ῥητορικῆς διεξοδικὸν φαινόμενον, τὸ δὲ ἐκ διαλεκτικῆς ἐρωτητικόν, τέλος δὲ αὐτῆς ἡ ἔκπληξις. ἥ τε αὖ θρυλουμένη κατὰ τὰς διατριβὰς διαλεκτικὴ γύμνασμα φιλοσόφου περὶ τὸ ἔνδοξον δείκνυται ἀντιλογικῆς ἕνεκεν δυνάμεως· οὐδαμοῦ δ' ἐν τούτοις ἡ ἀλήθεια.

§. 40. Εἰκότως τοίνυν ὁ γενναῖος ἀπόστολος ἐκφαυλίζων τὰς περιττὰς ταύτας τῶν λέξεων τέχνας, „εἴ τις μὴ προσέρχεται ὑγιαίνουσι λόγοις", φησί, P. „διδασκαλίᾳ δέ τινι τετύφωται μηδὲν ἐπιστάμενος, 340. „ἀλλὰ νοσῶν περὶ ζητήσεις καὶ λογομαχίας ἐξ ὧν γί- Pott. P. νεται ἔρις, φθόνος, βλασφημία, ὑπόνοιαι πονηραί, 125 διαπαρατριβαὶ διεφθαρμένων ἀνθρώπων τὸν νοῦν Sylb. καὶ ἀπεστερημένων τῆς ἀληθείας" *). ὁρᾷς ὅπως πρὸς αὐτοὺς κεκίνηται „νόσον" ὀνομάζων τὴν λογικὴν τέχνην αὐτῶν, ἐφ' ᾗ σεμνύνονται οἷς φίλη ἡ στωμύλος αὕτη κακοτεχνία εἴτε Ἕλληνες εἶεν εἴτε καὶ βάρβαροι σοφισταί. παγκάλως οὖν ὁ τραγικὸς Εὐριπίδης ἐν ταῖς Φοινίσσαις λέγει·

ὁ δ' ἄδικος λόγος
νοσῶν ἐν αὐτῷ φαρμάκων δεῖται σοφῶν.

ὑγιαίνων μὲν γὰρ ὁ σωτήριος εἴρηται λόγος αὐτὸς ὢν ἀλήθεια, καὶ τὸ ὑγιαῖνον αἰεὶ ἀθάνατον μένει, ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ ὑγιεινοῦ τε καὶ θείου διάκρισις **) ἀθεότης τε καὶ πάθος θανατηφόρον. λύκοι οὗτοι ἅρπαγες προβάτων κωδίοις ἐγκεκρυμμένοι, ἀνδραποδισταί τε καὶ ψυχαγωγοὶ εὔγλωσσοι, κλέπτοντες μὲν ἀφανῶς, διελεγχόμενοι δὲ λῃσταί, αἱρεῖν ἀγωνιζόμενοι καὶ δόλῳ καὶ βίᾳ ἡμᾶς δὴ τοὺς ἀπερίττους, ὡς ἂν εἰπεῖν ἀδυνατωτέρους.

§. 41. Ἀγλωσσίᾳ δὲ πολλάκις ληφθεὶς ἀνήρ,
δίκαια λέξας, ἧσσον εὐγλώσσου φέρει.
νῦν δ' εὐρόοισι στόμασι τἀληθέστατα
κλέπτουσιν, ὥστε μὴ δοκεῖν ἃ χρὴ δοκεῖν·

---

*) 1 Timoth. 6, 3—5. **) Cf. Matth. 7, 17.

ἡ τραγῳδία λέγει. τοιοῦτοι δὲ οἱ ἐριστικοὶ οὗτοι εἴτε αἱρέσεις μετίοιεν εἴτε καὶ διαλεκτικὰ συνασκοῖεν τεχνύδρια, οὗτοι οἱ τὰ κατάρτια κατασπῶντες καὶ μηθὲν ὑφαίνοντες, φησὶν ἡ γραφὴ, ματαιοπονίαν ἐζηλωκότες, ἣν κυβείαν αὐτὴν ὁ ἀπόστολος ἐκάλεσε *) καὶ πανουργίαν, πρὸς τὴν μεθοδείαν τῆς πλάνης ἐπιτήδειον. „εἰσὶ γὰρ“, φησὶ, „πολλοὶ ἀνυπότακτοι, ματαιολόγοι, φρεναπατοῦντες“ **). οὔκουν οὐ πᾶσιν εἴρηται, „ὑμεῖς ἐστὲ οἱ ἅλες τῆς γῆς“ ***). εἰσὶ γάρ τινες τῶν καὶ τοῦ λόγου ἐπακηκοότων τοῖς ἰχθύσι τοῖς θαλασσίοις ἐοικότες, οἳ δὴ ἐν ἅλμῃ ἐκ γενετῆς τρεφόμενοι ἁλῶν ὅμως πρὸς τὴν σκευασίαν δέονται ἐγὼ γοῦν καὶ πάνυ ἀποδέχομαι τὴν τραγῳδίαν λέγουσαν·

ὦ παῖ, γένοιντ᾽ ἂν εὖ λεγόμενοι λόγοι
ψευδεῖς· ἐπῶν δὲ κάλλεσιν νικῷεν ἂν
τἀληθές· ἀλλ᾽ οὐ τοῦτο τἀκριβέστατον P.
ἀλλ᾽ ἡ φύσις καὶ τοὐρθόν· ὃς δ᾽ εὐγλωσσίᾳ 341.
νικᾷ, σοφὸς μὲν, ἀλλ᾽ ἐγὼ τὰ πράγματα Pott.
κρείσσω νομίζω τῶν λόγων ἀεί ποτε.

οὔ ποτε ἄρα ὀρεκτέον τοῖς πολλοῖς ἀρέσκειν. ἃ μὲν γὰρ ἐκείνους εἰδείην οὐκ ἀσκοῦμεν ἡμεῖς, ἃ δὲ ἡμεῖς ἴσμεν μακράν ἐστι τῆς ἐκείνων διαθέσεως. „μὴ γινώμεθα κενόδοξοι“, φησὶν ὁ ἀπόστολος, „ἀλλήλους προκαλούμενοι, ἀλλήλους φθονοῦντες“ †).

§. 42. Ταύτῃ τοι ὁ φιλαλήθης Πλάτων οἷον θεοφορούμενος, ὡς ἐγὼ τοιοῦτος, φησὶν, ὁποῖος οὐδενὶ ἄλλῳ ἢ τῷ λόγῳ πείθεσθαι, ὡς ἄν μοι σκοπουμένῳ βέλτιστος φαίνοιτο. αἰτιᾶται γοῦν τοὺς ἄνευ νοῦ καὶ ἐπιστήμης δόξαις πιστεύοντας, ὡς μὴ προσῆκον ἀφεμένους τοῦ ὀρθοῦ καὶ ὑγιοῦς λόγου τῷ κοινωνοῦντι τοῦ ψεύδους πιστεύειν. τὸ μὲν γὰρ ἐψεῦσθαι τῆς ἀληθείας κακόν ἐστι, τὸ δὲ ἀληθεύειν

*) Cf. Ephes. 4, 14. **) Tit. 1, 10. ***) Matth. 5, 13. †) Galat. 5, 26.

καὶ τὰ ὄντα δοξάζειν ἀγαθόν. τῶν δὲ ἀγαθῶν ἀκουσίως μὲν στέρονται ἄνθρωποι, στέρονται δὲ ὅμως ἢ κλαπέντες ἢ γοητευθέντες ἢ βιασθέντες καὶ μὴ πιστεύσαντες. ὁ μὲν δὴ πιστεύσας ἑκὼν ἤδη παραναλίσκεται, κλέπτεται δὲ ὁ μεταπεισθεὶς, ἐκλαθόμενος ὅτι τῶν μὲν ὁ χρόνος, τῶν δὲ ὁ λόγος ἐξαιρούμενος λανθάνει. βιάζεταί τε πολλάκις ὀδύνη τε καὶ ἀλγηδὼν, φιλονεικία τε αὖ καὶ θυμὸς μετὰ τὸ δοξάσαι, καὶ ἐπὶ πᾶσι γοητεύονται, οἱ ἤτοι ὑφ᾽ ἡδονῆς κληθέντες, ἢ ὑπὸ φόβου δείσαντες, πᾶσαι δὲ ἑκούσιοι τροπαὶ, καὶ τούτων οὐδὲν ἄν ποτε ἐπιστήμη ἐκλάβοι.

Cap. IX.

§. 43. Ἔνιοι δὲ εὐφυεῖς οἰόμενοι εἶναι ἀξιοῦσι μήτε φιλοσοφίας ἅπτεσθαι μήτε διαλεκτικῆς, ἀλλὰ μηδὲ τὴν φυσικὴν θεωρίαν ἐκμανθάνειν, μόνην δὲ καὶ ψιλὴν τὴν πίστιν ἀπαιτοῦσιν, ὥσπερ εἰ μηδεμίαν ἠξίουν ἐπιμέλειαν ποιησάμενοι τῆς ἀμπέλου εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τοὺς βότρυας λαμβάνειν. „ἄμπελος" *) δὲ ὁ κύριος ἀλληγορεῖται, παρ᾽ οὗ μετ᾽ ἐπιμελείας καὶ τέχνης γεωργικῆς τῆς κατὰ τὸν λόγον τὸν καρπὸν τρυγητέον, κλαδεῦσαι δεῖ, σκάψαι, ἀναδῆσαι καὶ τὰ λοιπὰ ποιῆσαι, δρεπάνου τε οἶμαι καὶ μακέλλης καὶ τῶν ἄλλων ὀργάνων τῶν γεωργικῶν πρὸς (P. 342. Pott.) τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἀμπέλου χρεία, ἵνα ἡμῖν τὸν ἐδώδιμον καρπὸν ἐκφήνῃ. καθάπερ δὲ ἐν γεωργίᾳ, οὕτω καὶ ἐν ἰατρικῇ χρηστομαθὴς ἐκεῖνος ὁ ποικιλωτέρων μαθημάτων ἁψάμενος, ὡς βέλτιον γεωργεῖν τε καὶ ὑγιάζειν δύνασθαι. οὕτω κἀνταῦθα χρηστομαθῆ φημὶ τὸν πάντα ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν ἀναφέροντα, ὥστε καὶ ἀπὸ γεωμετρίας καὶ μουσικῆς καὶ ἀπὸ γραμματικῆς καὶ φιλοσοφίας αὐτῆς δρεπόμενον

---

*) Ioann. 15, 1.

τὸ χρήσιμον ἀνεπιβούλευτον φυλάσσειν τὴν πίστιν. παρορᾶται δὲ καὶ ὁ ἀθλητὴς, ὡς προείρηται, ἀλλ' εἰς τὴν σύνταξιν συμβαλλόμενος.

§. 44. *Αὐτίκα* καὶ κυβερνήτην τὸν πολύπειρον ἐπαινοῦμεν, ὃς πολλῶν ἀνθρώπων εἶδεν ἄστεα *), καὶ ἰατρὸν τὸν ἐν πείρᾳ πολλῶν γεγενημένον. ἢ τινὲς καὶ τὸν ἐμπειρικὸν ἀναπλάττουσιν. ὁ δὲ πρὸς τὸν βίον ἀναφέρων ἕκαστα τὸν ὀρθὸν ἔκ τε τῶν Ἑλληνικῶν καὶ τῶν βαρβαρικῶν ὑποδείγματα κομίζων πολύπειρος οὗτος τῆς ἀληθείας ἰχνευτὴς καὶ τῷ ὄντι πολύμητις δίκην τῆς βασάνου λίθου. ἡ δ' ἔστι Λυδὴ διακρίνειν πεπιστευμένη τὸ νόθον ἀπὸ τοῦ ἰθαγενοῦς χρυσίου. καὶ ἱκανὸς ὢν χωρίζειν ὁ πολυΐδρις ἡμῶν καὶ γνωστικὸς σοφιστικὴν μὲν φιλοσόφου, κομμωτικὴν δὲ γυμναστικῆς, καὶ ὀψοποιικὴν P. ἰατρικῆς, καὶ ῥητορικὴν διαλεκτικῆς, καὶ μετὰ τοῦτο 26 τὰς ἄλλας τὰς κατὰ τὴν βάρβαρον φιλοσοφίαν αἱylb. ρέσεις αὐτῆς τῆς ἀληθείας. πῶς δὲ οὐκ ἀναγκαῖον περὶ νοητῶν φιλοσοφοῦντα διαλαβεῖν τὸν ἐπιποθοῦντα τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως ἐπίβολον γενέσθαι; πῶς δὲ οὐχὶ καὶ διαιρεῖσθαι χρήσιμον τάς τε ἀμφιβόλους φωνὰς τάς τε ὁμωνύμως ἐκφερομένας κατὰ τὰς διαθήκας; παρ' ἀμφιβολίαν γὰρ ὁ κύριος **) τὸν διάβολον κατὰ τὸν τοῦ πειρασμοῦ σοφίζεται χρόνον, καὶ οὐκέτι ἔγωγε ἐνταῦθα συνορῶ, ὅπως ποτὲ ὁ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς διαλεκτικῆς εὑρετὴς, ὥς τινες ὑπολαμβάνουσιν, παράγεται τῷ κατ' ἀμφιβολίαν ἀπατώμενος τρόπῳ.

§. 45. *Εἰ* δὲ οἱ προφῆται καὶ οἱ ἀπόστολοι οὐ τὰς τέχνας ἐγνώκεσαν, δι' ὧν τὰ κατὰ φιλοσοφίαν ἐμφαίνεται γυμνάσματα, ἀλλ' ὁ νοῦς γε τοῦ προφητικοῦ καὶ τοῦ διδασκαλικοῦ πνεύματος ἐπικεκρυμμένως λαλούμενος διὰ τὸ μὴ πάντων εἶναι τὴν συνεῖσαν ἀκοὴν, τὰς ἐντέχνους ἀπαιτεῖ πρὸς σαφήνειαν

*) Cf. Hom. Odyss. α. v. 3. **) Cf. Matth. 4, 4.

διδασκαλίας. ἀσφαλῶς γὰρ ἐγνώκεσαν τὸν νοῦν ἐκείνων οἱ προφῆται καὶ οἱ τοῦ πνεύματος μαθηταί· ἐκ γὰρ πίστεως καὶ ὡς οὐχ οἷόν τε ῥᾳδίως, ὡς τὸ πνεῦμα εἴρηκεν, ἀλλ' οὐχ οὕτως ἐκδέξασθαι μὴ μεμαθηκότας. „τὰς δὲ ἐντολὰς" φησὶν „ἀπογράψαι P. 343. Pott. *δισσῶς βουλήσει καὶ γνώσει τοῦ ἀποκρίνασθαι"* *) *λόγους ἀληθείας τοῖς προβαλλομένοις σοί. τίς οὖν ἡ γνῶσις τοῦ ἀποκρίνασθαι ἢ τίς καὶ τοῦ ἐρωτᾶν; εἴη δ' ἂν αὕτη διαλεκτική. τί δ'; οὐχὶ καὶ τὸ λέγειν ἔργον ἐστὶ, καὶ τὸ ποιεῖν ἐκ τοῦ λόγου γίνεται; εἰ γὰρ μὴ λόγῳ πράττοιμεν, ἀλόγως ποιοῖμεν ἄν. τὸ λογικὸν δὲ ἔργον κατὰ θεὸν ἐκτελεῖται· „καὶ οὐδὲν χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο"* **), *φησὶ, τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ. ἢ οὐχὶ καὶ ὁ κύριος λόγῳ πάντα ἔπρασσεν; ἐργάζεται δὲ καὶ τὰ κτήνη ἐλαυνόμενα ἀναγκάζοντι τῷ φόβῳ. οὐχὶ δὲ καὶ οἱ ὀρθοδόξασται καλούμενοι ἔργοις προσφέρονται καλοῖς, οὐκ εἰδότες ἃ ποιοῦσιν;*

Cap. X.

§. 46. *Διὰ τοῦτο οὖν ὁ σωτὴρ ἄρτον λαβὼν πρῶτον ἐλάλησεν καὶ εὐχαρίστησεν· εἶτα κλάσας τὸν ἄρτον προέθηκεν, ἵνα δὴ φάγωμεν λογικῶς, καὶ τὰς γραφὰς ἐπιγνόντες πολιτευσώμεθα καθ' ὑπακοήν. καθάπερ δὲ οἱ λόγῳ χρώμενοι πονηρῷ οὐδὲν τῶν ἔργῳ χρωμένων πονηρῷ διαφέρουσιν· ἡ γὰρ διαβολὴ ξίφους διάκονος, καὶ λύπην ἐμποιεῖ βλασφημία, ἐξ ὧν αἱ τοῦ βίου ἀνατροπαὶ, ἔργα τοῦ πονηροῦ λόγου εἶεν ἂν ταῦτα, οὕτω καὶ οἱ λόγῳ ἀγαθῷ κεχρημένοι συνεγγίζουσι τοῖς τὰ καλὰ τῶν ἔργων ἐπιτελοῦσιν. ἀνακτᾶται γοῦν καὶ ὁ λόγος τὴν ψυχὴν καὶ ἐπὶ καλοκἀγαθίαν προτρέπει· μακάριος δὲ ὁ περιδέξιος. οὔτ' οὖν βλασφημητέος ὁ εὐποιητικὸς πρὸς τοῦ εὖ*

*) Prouerb. 22, 20 sq. **) Ioann. 1, 3.

λέγειν δυναμένου, οὐδὲ μὴν κακιστέος ὁ οἷός τε εὖ λέγειν πρὸς τοῦ εὖ ποιεῖν ἐπιτηδείου, πρὸς δὲ ᾧ ἑκάτερας πέφυκεν ἐνεργούντων. ὃ δ' οὖν τὸ ἔργον δείκνυσιν τοῦτο ἅτερος λαλεῖ, οἷον ἑτοιμάζων τῇ εὐποιίᾳ τὴν ὁδὸν καὶ ἐπὶ τὴν εὐεργεσίαν ἄγων τοὺς ἀκούοντας. ἔστι γὰρ καὶ σωτήριος λόγος, ὡς καὶ ἔργον σωτήριον. ἡ δικαιοσύνη γοῦν οὐ χωρὶς λόγου συνίσταται.

§. 47. Ὡς δὲ τὸ εὖ πάσχειν περιαιρεῖται, ἐὰν τὸ εὖ ποιεῖν ἀφέλωμεν, οὕτως ἡ ὑπακοὴ καὶ πίστις ἀναιρεῖται μήτε τῆς ἐντολῆς μήτε τοῦ τὴν ἐντολὴν σαφηνιοῦντος συμπαραλαμβανομένων. νυνὶ δὲ ἀλλήλων ἕνεκα εὐποροῦμεν καὶ λόγων καὶ ἔργων. τὴν δὲ ἐριστικήν τε καὶ σοφιστικὴν τέχνην παραιτητέον παντελῶς, ἐπεὶ καὶ αἱ λέξεις αὐταὶ τῶν σοφιστῶν οὐ μόνον γοητεύουσι, κλέπτουσι τοὺς πολλούς, βιαζόμεναι δὲ ἔσθ' ὅτε Καδμείαν νίκην ἀπηνέγκαντο. P. 344. Pott. παντὸς γὰρ μᾶλλον ἀληθὴς ὁ ψαλμὸς ἐκεῖνος· „ὁ δίκαιος ζήσεται εἰς τέλος, ὅτι οὐκ ὄψεται καταφθορὰν, ὅταν ἴδῃ σοφοὺς ἀποθνήσκοντας" *). τίνας δὴ σοφοὺς λέγει; ἄκουσον ἐκ τῆς σοφίας Ἰησοῦ· „οὐκ ἔστι σοφία πονηρίας ἐπιστήμη" **). ταύτην δὴ λέγει ἣν ἐπενόησαν τέχναι λεκτικαί τε καὶ διαλεκτικαί. „ζητήτεις οὖν σοφίαν παρὰ κακοῖς καὶ οὐχ εὑρήσεις" ***). κἂν πύθῃ πάλιν ποίαν ταύτην, „στόμα δικαίου", φήσει σοὶ, „ἀποστάξει σοφίαν" †). σοφία δὲ ὁμωνύμως τῇ ἀληθείᾳ ἡ σοφιστικὴ λέγεται τέχνη.

§. 48. Ἐμοὶ δὲ εἰκότως οἶμαι πρόκειται βιοῦν μὲν κατὰ τὸν λόγον καὶ νοεῖν τὰ σημαινόμενα, εὐγλωττίαν δὲ μή ποτε ζηλοῦντα ἀρκεῖσθαι μόνῳ τῷ αἰνίξασθαι τὸ νοούμενον. ὁποίῳ δὲ ὀνόματι δηλοῦται τοῦτο ὅπερ παραστῆσαι βούλομαι, οὐθέν μοι

---

*) Psalm. 48, 9 sq. **) Eccles. 19, 22. ***) Prouerb. 14, 6. †) Ibid. 10, 31.

μέλει. σωθῆναι γὰρ εὖ οἶδ' ὅτι καὶ συνάρασθαι τοῖς σώζεσθαι γλιχομένοις βέλτιστόν ἐστιν οὐχὶ συνθεῖναι τὰ λεξείδια καθάπερ τὰ κόσμια. κἂν φυλάξῃς, φησὶν ὁ Πυθαγόρειος ἐν τῷ Πλάτωνος πολιτικῷ, τὸ μὴ σπουδάζειν ἐπὶ τοῖς ὀνόμασι πλουσιώτερος εἰς γῆρας ἀναφανήσῃ φρονήσεως. καὶ ἔν γε τῷ Θεαιτήτῳ εὕροις ἂν πάλιν· τὸ δὲ εὐχερὲς τῶν ὀνομάτων τε καὶ ῥημάτων καὶ μὴ δι' ἀκριβείας ἐξεταζόμενον, τὰ μὲν πολλὰ οὐκ ἀγεννές, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ τούτου ἐναντίον ἀνελεύθερον, ἔστιν δ' ὅτε ἀναγκαῖον. ταῦτα ὡς ἔνι μάλιστα διὰ βραχέων ἐξήνεγκεν ἡ γραφὴ „μὴ πολὺς ἐν ῥήμασι γίνου" λέγουσα· ἡ μὲν γὰρ λέξις οἷον ἐσθὴς ἐπὶ σώματος, τὰ δὲ πράγματα, σάρκες εἰσὶ καὶ νεῦρα. οὐ χρὴ τοίνυν τῆς ἐσθῆτος πρὸ τῆς τοῦ σώματος σωτηρίας κήδεσθαι. εὐτελῆ γὰρ οὐ μόνον δίαιταν, ἀλλὰ καὶ λόγον ἀσκητέον ἀπέριττόν τε καὶ ἀπερίεργον τῷ τὸν ἀληθῆ βίον ἐπανῃρημένῳ, εἴ γε τὴν τρυφὴν ὡς δολεράν τε καὶ ἄσωτον παραιτοίμεθα, καθάπερ τὸ μύρον καὶ τὴν πορφύραν οἱ παλαιοὶ Λακεδαιμόνιοι, δολερὰ μὲν τὰ ἵματα, δολερὰ δὲ τὰ χρίματα ὑπο- P. 127 Sylb. λαβόντες ὀρθῶς καὶ ὀνομάσαντες, ἐπεὶ μήτε ἐκείνη καλὴ σκευασία τροφῆς ἡ πλείω τῶν τρεφόντων P. 345. Pott. ἔχουσα τὰ ἡδύσματα μήτε λόγου χρῆσις ἀστεία ἡ τέρπειν μᾶλλον ἢ ὠφελεῖν τοὺς ἀκούοντας δυναμένη. Μούσας Σειρήνων ἡδίους ἡγεῖσθαι Πυθαγόρας παραινεῖ, τὰς σοφίας ἀσκεῖν μὴ μετὰ ἡδονῆς διδάσκων; ἀπατηλὸν δὲ τὴν ἄλλην διελέγχων ψυχαγωγίαν. Σειρῆνας δὲ παραπλεύσας εἷς ἀρκεῖ, καὶ τῇ Σφιγγὶ ὑποκρινάμενος ἄλλος εἷς, εἰ δὲ βούλεσθε μηδὲ εἷς.

§. 49. Οὔκουν πλατύνειν τὰ φυλακτήρια χρή ποτε *) κενοδοξίαν ζηλοῦντας, ἀρκεῖ δὲ τῷ γνωστι-

*) Cf. Matth. 23, 5.

κῷ κἂν εἷς μόνος ἀκροατὴς εὑρεθῇ. ἔστι γοῦν ἀκοῦσαι καὶ Πινδάρου τοῦ Βοιωτίου γράφοντος, —

μὴ πρὸς ἅπαντας ἀναρρῆξαι τὸν ἀχρεῖον λόγον·
ἔσθ' ὅτε πιστοτάτα σιγᾶς ὁδὸς, κέντρον δὲ μάχας
ὁ κρατιστεύων λόγος.

διατείνεται οὖν εὖ μάλα ὁ μακάριος ἀπόστολος παραινῶν ἡμῖν „μὴ λογομαχεῖν τε δι' οὐδὲν χρήσιμον ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκουόντων, τὰς δὲ βεβήλους κενοφωνίας περιίστασθαι. ἐπὶ πλεῖον γὰρ προκόπτουσιν ἀσεβείας, καὶ ὁ λόγος αὐτῶν ὡς γάγγραινα νομὴν ἕξει" *).

Cap. XI.

§. 50. Αὕτη οὖν ἡ σοφία τοῦ κόσμου μωρία παρὰ θεῷ ἐστὶν, καὶ τούτων τῶν σοφῶν κύριος γινώσκει τοὺς διαλογισμοὺς ὅτι εἰσὶ μάταιοι **). μηδεὶς τοίνυν καυχάσθω ἐν ἀνθρωπίνῃ προανέχων διανοίᾳ. εὖ γάρ τοι ἐν τῷ Ἱερεμίᾳ γέγραπται· „μὴ καυχάσθω ὁ σοφὸς ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, καὶ μὴ καυχάσθω ὁ ἰσχυρὸς ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ, καὶ μὴ καυχάσθω ὁ πλούσιος ἐν τῷ πλούτῳ αὐτοῦ, ἀλλ' ἢ ἐν τούτῳ καυχάσθω ὁ καυχώμενος συνιέναι καὶ γινώσκειν ὅτι ἐγώ εἰμι κύριος ὁ ποιῶν ἔλεος καὶ κρίμα καὶ δικαιοσύνην ἐπὶ τῆς γῆς, ὅτι ἐν τούτοις τὸ θέλημά μου, λέγει κύριος" ***). „ἵνα μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ θεῷ τῷ ἐγείροντι τοὺς νεκροὺς", ὁ ἀπόστολος φησὶν, „ὃς ἐκ τηλικούτου θανάτου ἐρρύσατο ἡμᾶς, ἵνα ἡ πίστις ἡμῶν μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν δυνάμει θεοῦ. ὁ γὰρ πνευματικὸς ἀνακρίνει πάντα, αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς P. ἀνακρίνεται" †). ἐπαΐω δὲ κἀκείνων αὐτοῦ· „ταῦτα 346. δὲ λέγω ἵνα μηδεὶς ὑμᾶς παραλογίζηται ἐν πι- Pott.

---

*) 2 Timoth. 2, 14. 16 sq. **) 1 Corinth. 3, 20 sq. ***) Ierem. 9, 23 sq. †) 2 Corinth. 1, 9 sq. 2, 5. 15.

θανολογίᾳ" μηδὲ ὑπεισέρχηται „ὁ συλαγωγῶν" *). καὶ πάλιν· „βλέπετε οὖν μή τις ἔσται ὑμᾶς ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου καὶ οὐ κατὰ Χριστόν" **)· φιλοσοφίαν μὲν οὐ πᾶσαν, ἀλλὰ τὴν Ἐπικούρειον, ἧς καὶ μέμνηται ἐν ταῖς πράξεσιν τῶν ἀποστόλων ὁ Παῦλος ***), διαβάλλων πρόνοιαν ἀναιροῦσαν καὶ ἡδονὴν ἐκθειάζουσαν καὶ εἴ δή τις ἄλλη τὰ στοιχεῖα ἐκτετίμηκεν μὴ ἐπιστήσασα τὴν ποιητικὴν αἰτίαν τούτοις, μηδὲ ἐφαντάσθη τὸν δημιουργόν.

§. 51. Ἀλλὰ καὶ οἱ Στωϊκοὶ ὧν καὶ αὐτῶν μέμνηται †) σῶμα ὄντα τὸν θεὸν διὰ τῆς ἀτιμοτάτης ὕλης πεφοιτηκέναι λέγουσιν, οὐ καλῶς. παράδοσιν δὲ ἀνθρωπίνην τὴν λογικὴν τερθρείαν λέγει. διὸ κἀκεῖνα ἐπιστέλλει· „τὰς νεωτέρας ζητήσεις φεύγετε" ††)· μειρακιώδεις γὰρ αἱ τοιαῦται φιλονεικίαι. ἀρετὴ δὲ οὐ φιλομειράκιον, ὁ φιλόσοφος λέγει Πλάτων· καὶ τὸ ἀγώνισμα ἡμῶν κατὰ τὸν Λεοντῖνον Γοργίαν, διττῶν δὲ ἀρετῶν δεῖται, τόλμης καὶ σοφίας. τόλμης μὲν τὸ κίνδυνον ὑπομεῖναι, σοφίας δὲ τὸ αἴνιγμα γνῶναι. ὁ γάρτοι λόγος καθάπερ τὸ κήρυγμα τὸ Ὀλυμπιάσι καλεῖ μὲν τὸν βουλόμενον, στεφανοῖ δὲ τὸν δυνάμενον, ἀκίνητον μὲν ὅτι πρὸς ἀλήθειαν καὶ τῷ ὄντι ἀργὸν οὐ βούλεται εἶναι τὸν πιστεύσαντα ὁ λόγος· „ζητεῖτε" γὰρ „καὶ εὑρήσετε" †††), λέγει, ἀλλὰ τὴν ζήτησιν εἰς εὕρεσιν περαιοῖ τὴν καινὴν ἐξελάσας φλυαρίαν, ἐγκρίνων δὲ τὴν ὀχυροῦσαν τὴν πίστιν ἡμῖν θεωρίαν. „τοῦτο δὲ λέγω ἵνα μήτις ὑμᾶς παραλογίζηται ἐν πιθανολογίᾳ" ††††), φησὶν ὁ ἀπόστολος, διακρίνειν δηλονότι τὰ ὑπ' αὐτῶν λεγόμενα μεμαθηκόσι καὶ ἀπαντᾶν πρὸς τὰ ἐπιφερόμενα δεδιδαγμένοις.

---

*) Coloss. 2, 4. 8. **) Ibidem. ***) Cf. Actor. 17, 18. †) l. l. ††) Confudit Clemens 2 Timoth. 2, 22 et 23. †††) Matth. 7, 7. ††††) Coloss. 2, 4.

§. 52. „Ὡς οὖν παρελάβετε Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν κύριον ἐν αὐτῷ περιπατεῖτε ἐρριζωμένοι καὶ ἐποικοδομούμενοι ἐν αὐτῷ καὶ βεβαιούμενοι ἐν τῇ πίστει" *), πειθὼ δὲ ἡ βεβαίωσις τῆς πίστεως· „βλέπετε μή τις ὑμᾶς [ἔσται] ὁ συλαγωγῶν" ἀπὸ τῆς πίστεως τῆς εἰς τὸν Χριστὸν „διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης" τῆς ἀναιρούσης τὴν πρόνοιαν κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων· ἡ γὰρ κατὰ τὴν θείαν παράδοσιν φιλοσοφία ἵστησι τὴν πρόνοιαν καὶ βεβαιοῖ, ἧς ἀναιρεθείσης μῦθος ἡ περὶ τὸν σωτῆρα οἰκονομία φαίνεται, „κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου καὶ οὐ κατὰ Χριστὸν" φερομένων ἡμῶν. P. 347. Pott. ἡ γὰρ ἀκόλουθος Χριστῷ διδασκαλία καὶ τὸν δημιουργὸν ἐκθειάζει καὶ τὴν πρόνοιαν μέχρι τῶν κατὰ μέρος ἄγει καὶ τρεπτὴν καὶ γενητὴν οἶδεν τὴν τῶν στοιχείων φύσιν καὶ πολιτεύεσθαι εἰς δύναμιν ἐξομοιωτικὴν τῷ θεῷ διδάσκει καὶ τὴν οἰκονομίαν ὡς ἡγεμονικὸν τῆς ἁπάσης προΐεσθαι παιδείας. στοιχεῖα δὲ σέβουσι Διογένης μὲν τὸν ἀέρα, Θάλης δὲ τὸ ὕδωρ, Ἵππασος δὲ τὸ πῦρ, καὶ οἱ τὰς ἀτόμους ἀρχὰς ὑποτιθέμενοι φιλοσοφίας ὄνομα ὑποδυόμενοι ἄθεοί τινες ἀνθρωπίσκοι καὶ φιλήδονοι.

§. 53. „Διὰ τοῦτο προσεύχομαι", φησίν, „ἵνα ἡ ἀγάπη ὑμῶν ἔτι μᾶλλον καὶ μᾶλλον περισσεύῃ ἐν ἐπιγνώσει καὶ πάσῃ αἰσθήσει εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τὰ διαφέροντα" **), „ἐπεὶ ὅτε ἦμεν νήπιοι" φησὶν ὁ αὐτὸς ἀπόστολος, „ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου ἦμεν δεδουλωμένοι, ὁ δὲ νήπιος κἂν κληρονόμος ᾖ οὐδὲν δούλου διαφέρει ἄχρι τῆς προθεσμίας τοῦ πατρός" ***). νήπιοι οὖν καὶ οἱ φιλόσοφοι ἐὰν μὴ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἀπανδρωθῶσιν. εἰ γὰρ „οὐ κληρονομήσει ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς ἐλευθέρας" †), ἀλλὰ γοῦν σπέρμα ἐστὶν Ἀβραὰμ τὸ μὴ

*) Coloss. 2, 6—8. **) Philipp. 1, 9 sq. ***) Galat. 4, 3. 1 sq. †) Genes. 21, 10. Galat. 4, 3.

P. ἐξ ἐπαγγελίας, τὸ ἴδιον εἰληφὸς δωρεάν. „τε-128 λείων δέ ἐστιν ἡ στερεὰ τροφὴ τῶν διὰ τὴν ἕξιν Sylb. τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἐχόντων πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ. πᾶς γὰρ ὁ μετέχων γάλακτος ἄπειρος λόγου δικαιοσύνης" *) νήπιος ὢν καὶ μηδέπω ἐπιστάμενος τὸν λόγον καθ' ὃν πεπίστευκέ τε καὶ ἐνεργεῖ μήτε ἀποδοῦναι δυνάμενος τὴν αἰτίαν ἐν αὐτῷ. „πάντα δὲ δοκιμάζετε", ὁ ἀπόστολός φησι, „καὶ τὸ καλὸν κατέχετε" **)· τοῖς πνευματικοῖς λέγων τοῖς ἀνακρίνουσι πάντα κατὰ ἀλήθειαν λεγόμενα, πότερον δοκεῖ ἢ οὕτως ἔχεται τῆς ἀληθείας.

§. 54. „Παιδεία δὲ ἀνεξέλεγκτος πλανᾶται, καὶ αἱ πληγαὶ καὶ οἱ ἔλεγχοι διδόασι παιδείαν σοφίας" ***), οἱ μετ' ἀγάπης δηλονότι ἔλεγχοι· „καρδία γὰρ εὐθεῖα ἐκζητεῖ γνῶσιν, ὅτι ὁ ζητῶν τὸν θεὸν εὑρήσει γνῶσιν μετὰ δικαιοσύνης, οἱ δὲ ὀρθῶς ζητήσαντες αὐτὴν εἰρήνην εὗρον." „καὶ γνώσομαι", φησὶν, „οὐ τὸν λόγον τῶν πεφυσιωμένων, ἀλλὰ τὴν δύναμιν", τοὺς δοκησισόφους καὶ οἰομένους εἶναι, οὐκ ὄντας δὲ σοφοὺς ἐπιρραπίζων γράφει. „οὐ γὰρ ἐν λόγῳ ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ" †), οὐ τῷ μὴ ἀληθεῖ, ἀλλὰ καθ' ὑπόληψιν πιθανῷ, ἐν δυνάμει δὲ εἶπεν, P. μόνη γὰρ ἡ ἀλήθεια δυνατή. καὶ πάλιν, „εἴ τις 348. δοκεῖ ἐγνωκέναι τι, οὔπω ἔγνω καθὸ δεῖ γνῶναι" Pott. οὐ γάρ ποτε ἡ ἀλήθεια οἴησις, ἀλλ' ἡ μὲν ὑπόληψις „τῆς γνώσεως φυσιοῖ" καὶ τύφου ἐμπίπλησιν, „οἰκοδομεῖ δὲ ἡ ἀγάπη", μὴ περὶ τὴν οἴησιν, ἀλλὰ περὶ τὴν ἀλήθειαν ἀναστρεφομένη. ὅθεν „εἴ τις ἀγαπᾷ οὗτος ἔγνωσται" ††) λέγει.

---

*) Hebr. 5, 14. 13. **) 1 Thessal. 5, 21. ***) Prouerb. 10, 17. 29, 15. †) 1 Corinth. 19, 20. ††) 1 Corinth. 8, 1—3.

Cap. XII.

§. 55. Ἐπεὶ δὲ μὴ μόνη ἡ παράδοσις καὶ πάνδημος τῷ γε αἰσθομένῳ τῆς μεγαλειότητος τοῦ λόγου, ἐπικρυπτέον οὖν τὴν ἐν μυστηρίῳ λαλουμένην σοφίαν *), ἣν ἐδίδαξεν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. ἤδη γοῦν καὶ Ἡσαΐας ὁ προφήτης πυρὶ καθαίρεται τὴν γλῶτταν, ὡς εἰπεῖν δυνηθῆναι τὴν ὅρασιν, καὶ οὐδὲ τὴν γλῶτταν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀκοὰς ἁγνίζεσθαι προσήκει ἡμῖν, εἴ γε τῆς ἀληθείας μεθεκτοὶ εἶναι πειρώμεθα. ταῦτα ἦν ἐμποδὼν τοῦ γράφειν ἐμοί, καὶ νῦν ἔτι εὐλαβῶς ἔχω, ᾗ φησὶν „ἔμπροσθεν τῶν χοίρων τοὺς μαργαρίτας βάλλειν μή ποτε καταπατήσωσι τοῖς ποσὶ καὶ στραφέντες ῥήξωσιν ἡμᾶς“ **). χαλεπὸν γὰρ τοὺς περὶ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς καθαροὺς ὄντως καὶ διαυγεῖς ἐπιδεῖξαι λόγους ἀκροατῶν τοῖς ὑώδεσί τε καὶ ἀπαιδεύτοις, σχεδὸν γὰρ οὐκ ἔστι τούτων πρὸς τοὺς πολλοὺς καταγελαστότερα ἀκούσματα, οὐδ᾽ αὖ πρὸς τοὺς εὐφυεῖς θαυμασιώτερά τε καὶ ἐνθουσιαστικώτερα.

§. 56. „Ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ, μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστίν“ ***). σοφοὶ δὲ οὐκ ἐκφέρουσιν ἐκ στόματος ἃ διαλογίζονται ἐν συνεδρίῳ. „ἀλλ᾽ ὃ ἀκούετε εἰς τὸ οὖς“, φησὶν ὁ κύριος, „κηρύξατε ἐπὶ τῶν δωμάτων“ †), τὰς ἀποκρύφους τῆς ἀληθοῦς γνώσεως παραδόσεις ὑψηλῶς καὶ ἐξόχως ἑρμηνευομένας ἐνδέχεσθαι κελεύων, καὶ καθάπερ ἠκούσαμεν εἰς τὸ οὖς, οὕτω καὶ παραδιδόναι οἷς δέον, οὐχὶ δὲ πᾶσιν ἀνέδην ἐκδιδόναι τὰ ἐν παραβολαῖς εἰρημένα πρὸς αὐτοὺς παραγγέλλων. ἀλλ᾽ ἔστι τῷ ὄντι ἡ τῶν ὑπομνημάτων ὑποτύπωσις ὅσα διασποράδην καὶ διερριμμένως ἐγκατεσπαρμένην ἔχουσι τὴν ἀλήθειαν, ὅπως ἂν λάθοι τοὺς

*) Cf. 1 Corinth. 2, 7. **) Matth. 7, 6. ***) 1 Corinth. 2, 14. †) Matth. 10, 27.

δίκην κολοιῶν σπερμολόγους. ἐπὰν δὲ ἀγαθοῦ τύχῃ γεωργοῦ ἐκφύσει τε ἕκαστον αὐτῶν καὶ τὸν πυρὸν ἀναδείξει.

Cap. XIII.

§. 57. Μιᾶς τοίνυν οὔσης τῆς ἀληθείας, τὸ γὰρ ψεῦδος μυρίας ἐκτροπὰς ἔχει, καθάπερ αἱ βάκχαι τὰ τοῦ Πενθέως διαφορήσασαι μέλη αἱ τῆς φιλοσοφίας τῆς τε βαρβάρου τῆς τε Ἑλληνικῆς αἱρέσεις, P. 349. Pott. ἑκάστη ὅπερ ἔλαχεν, ὡς πᾶσαν αὐχεῖ τὴν ἀλήθειαν, φωτὸς δ' οἶμαι ἀνατολῇ πάντα φωτίζεται. ξύμπαντες οὖν Ἕλληνές τε καὶ βάρβαροι, ὅσοι τἀληθοῦς ὠρέχθησαν, οἱ μὲν οὐκ ὀλίγα, οἱ δὲ μέρος τι εἴπερ ἄρα τοῦ τῆς ἀληθείας λόγου ἔχοντες ἀναδειχθεῖεν. ὁ γοῦν αἰὼν τοῦ χρόνου τὸ μέλλον καὶ τὸ ἐνεστὼς, αὐτὰρ δὴ καὶ τὸ παρῳχηκὸς ἀκαριέως συνίστησι, πολὺ δὲ πλέον δυνατωτέρα τοῦ αἰῶνος ἡ ἀλήθεια συναγαγεῖν τὰ οἰκεῖα σπέρματα κἂν εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἐκπέσῃ γῆν, πάμπολλα γὰρ τῶν παρὰ ταῖς αἱρέσεσι δοξαζομένων εὕροιμεν ἂν ὅσαι μὴ τέλεον ἐκκεκώφηνται μηδὲ ἐξετμήθησαν τὴν φυσικὴν ἀκολουθίαν καθάπερ τὸν ἄνδρα αἱ γυναικωνίτιδες ἀποκοψάμεναι τὸν Χριστὸν, εἰ καὶ ἀλλήλοις ἀνόμοιοι εἶναι δοκεῖν τῷ γένει γε καὶ ὅλῃ τῇ ἀληθείᾳ ὁμολογοῦνται. ἢ γὰρ ὡς μέλος ἢ ὡς μέρος ἢ ὡς εἶδος ἢ ὡς γένος εἰς ἓν συνέπεται. ἤδη δὲ καὶ ἡ ὑπάτη ἐναντία τῇ νεάτῃ οὖσα, ἀλλ' ἄμφω γε ἁρμονία μία, ἔν τε ἀριθμοῖς ὁ ἄρτιος τῷ περιττῷ διαφέρεται, ὁμολογοῦσι δὲ ἄμφω τῇ ἀριθμητικῇ ὡς τῷ σχήματι ὁ κύκλος καὶ τὸ τρίγωνον καὶ τὸ τετράγωνον καὶ ὅσα τῶν σχημάτων ἀλλήλων διενήνοχεν. ἀτὰρ καὶ ἐν τῷ κόσμῳ παντὶ τὰ μέρη σύμπαντα κἂν διαφέρηται πρὸς ἄλληλα τὴν πρὸς τὸ ὅλον οἰκειότητα διαφυλάττει. οὕτως οὖν ἥ τε βάρβαρος ἥ τε Ἑλληνικὴ φιλοσοφία τὴν ἀΐδιον ἀλήθειαν σπαραγμόν

τινά, οὐ τῆς Διονύσου μυθολογίας, τῆς δὲ τοῦ λόγου τοῦ ὄντος ἀεὶ θεολογίας πεποίηται. ὁ δὲ τὰ διῃρημένα συνθεὶς αὖθις καὶ ἑνοποιήσας τέλειον τὸν λόγον ἀκινδύνως εὖ ἴσθ' ὅτι κατόψεται τὴν ἀλήθειαν.

§. 58. Γέγραπται γοῦν ἐν τῷ ἐκκλησιαστῇ· „καὶ προσέθηκα σοφίαν ἐπὶ πᾶσιν, οἳ δὴ ἐγένοντο P. ἔμπροσθέν μου ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἡ καρδία μου 350. εἶδεν πολλὰ, σοφίαν καὶ γνῶσιν παραβολὰς καὶ Pott. ἐπιστήμην ἔγνων ὅτι καί γε τοῦτό ἐστι προαίρεσις πνεύματος ὅτι ἐν πλήθει σοφίας πλῆθος γνώσεως" *). P. ὁ δὲ τῆς παντοδαπῆς σοφίας ἔμπειρος οὗτος κυρίως 129 ἂν εἴη γνωστικός. αὐτίκα γέγραπται, „περισσεία Sylb. γνώσεως τῆς σοφίας ζωοποιήσει τὸν παρ' αὐτῆς" **). πάλιν τε αὖ βεβαιοῖ σαφέστερον τὰ εἰρημένα ἥδε ἡ ῥῆσις, „πάντα ἐνώπια τοῖς νοοῦσι" ***), τὰ δὲ πάντα Ἑλληνικά ἐστι καὶ βαρβαρικὰ, θάτερα δὲ οὐκέτι πάντα. „ὀρθὰ δὲ τοῖς βουλομένοις ἀπενέγκασθαι αἴσθησιν. ἀνθαιρεῖσθε παιδείαν καὶ μὴ ἀργύριον, καὶ γνῶσιν ὑπὲρ χρυσίον δεδοκιμασμένον, ἀνθαιρεῖσθε δὲ καὶ αἴσθησιν χρυσίου καθαροῦ· „κρείσσων γὰρ σοφία λίθων πολυτελῶν, πᾶν δὲ τίμιον οὐκ ἄξιον αὐτῆς" †).

Cap. XIV.

§. 59. Φασὶ δὲ Ἕλληνες μετά γε Ὀρφέα καὶ Λίνον καὶ τοὺς παλαιοτάτους παρὰ σφίσι ποιητὰς ἐπὶ σοφίᾳ πρώτους θαυμασθῆναι τοὺς ἑπτὰ τοὺς ἐπικληθέντας σοφοὺς, ὧν τέσσαρες μὲν ἀπὸ Ἀσίας ἦσαν, Θάλης τε ὁ Μιλήσιος καὶ Βίας ὁ Πριηνεὺς καὶ Πιττακὸς ὁ Μιτυληναῖος καὶ Κλεόβουλος ὁ Λίνδιος, δύο δὲ ἀπὸ Εὐρώπης, Σόλων τε ὁ Ἀθηναῖος

---

*) Eccles. 1, 17. **) Ibid. 7, 12. ***) Prouerb. 8, 9—11. †) Cf. Prouerb. 3, 14 sq.

καὶ Χίλων ὁ Λακεδαιμόνιος, τὸν δὲ ἕβδομον οἱ μὲν Περίανδρον εἶναι λέγουσιν τὸν Κορίνθιον, οἱ δὲ Ἀνάχαρσιν τὸν Σκύθην, οἱ δὲ Ἐπιμενίδην τὸν Κρῆτα, ὃν Ἑλληνικὸν οἶδε προφήτην, οὗ μέμνηται ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Τίτον ἐπιστολῇ λέγων οὕτως· „εἶπέν τις ἐξ αὐτῶν ἴδιος προφήτης οὕτως,

„Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί·

*καὶ ἡ μαρτυρία αὕτη ἐστὶν ἀληθής“ *). ὁρᾷς ὅπως κἂν τοῖς Ἑλλήνων προφήταις δίδωσί τι τῆς ἀληθείας καὶ οὐκ ἐπαισχύνεται πρός τε οἰκοδομὴν καὶ πρὸς ἐντροπὴν διαλεγόμενος τινῶν Ἑλληνικοῖς συγχρῆσθαι ποιήμασι; πρὸς γοῦν Κορινθίους, οὐ γὰρ ἐνταῦθα μόνον, περὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως διαλεγόμενος, ἰαμβείῳ συγκέχρηται τραγικῷ· „τί μοι ὄφελος“; λέγων, „οἱ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται; φάγωμεν καὶ πίωμεν· αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν. μὴ πλανᾶσθε·*

φθείρουσιν ἤθη χρήσθ' ὁμιλίαι κακαί.

οἱ δὲ Ἀκουσίλαον τὸν Ἀργεῖον ἐγκατέλεξαν τοῖς ἑπτὰ σοφοῖς, ἄλλοι δὲ Φερεκύδην τὸν Σύριον, Πλάτων δὲ ἀντὶ Περιάνδρου ὡς ἀναξίου σοφίας διὰ τὸ τετυραννηκέναι ἀντικατατάττει Μύσωνα τὸν Χηνέα. P. 351. Pott.

§. 60. *Ὡς μὲν οὖν κάτω που τῆς Μωϋσέως ἡλικίας οἱ παρ' Ἕλλησι σοφοὶ γεγόνασι, μικρὸν ὕστερον δειχθήσεται. ὁ δὲ τρόπος τῆς παρ' αὐτοῖς φιλοσοφίας ὡς Ἑβραϊκὸς καὶ αἰνιγματώδης ἤδη ἐπισκεπτέος. βραχυλογίαν γοῦν ἠσπάζοντο, τὴν παραινετικήν, τὴν ὠφελιμωτάτην. αὐτίκα Πλάτων πάλαι τὸ διὰ σπουδῆς γεγονέναι τόνδε τὸν τρόπον λέγει, κοινῶς μὲν πᾶσιν Ἕλλησιν, ἐξαιρέτως δὲ Λακεδαιμονίοις καὶ Κρησὶ τοῖς εὐνομωτάτοις. τὸ μὲν οὖν „γνῶθι σαυτὸν“ οἱ μὲν Χίλωνος ὑπειλήφασι, Χαμαιλέων δὲ ἐν τῷ περὶ θεῶν, Θαλοῦ, Ἀριστοτέλης δὲ τῆς Πυθίας. δύναται δὲ τὴν γνῶσιν ἐγκε-*

---

*) Tit. 1, 12 sq.

λεύεσθαι μεταδιώκειν. οὐκ ἔστι γὰρ ἄνευ τῆς τῶν ὅλων οὐσίας εἰδέναι τὰ μέρη, δεῖ δὴ τὴν γένεσιν τοῦ κόσμου πολυπραγμονῆσαι δι' ἧς καὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν καταμαθεῖν ἔξεσται.

§. 61. Πάλιν αὖ Χίλωνι τῷ Λακεδαιμονίῳ ἀναφέρουσι τὸ μηδὲν ἄγαν· Στράτων δὲ ἐν τῷ περὶ εὑρημάτων Στρατοδήμῳ τῷ Τεγεάτῃ προσάπτει τὸ ἀπόφθεγμα, Δίδυμος δὲ Σόλωνι αὐτὸ ἀνατίθησιν, ὥσπερ ἀμέλει Κλεοβούλῳ τὸ μέτρον ἄριστον. τὸ δ' ἐγγύα, πάρα δ' ἄτα, Κλεομένης μὲν ἐν τῷ περὶ Ἡσιόδου Ὁμήρῳ φησὶ προειρῆσθαι διὰ τούτων,

δειλαί τοι δειλῶν τε καὶ ἐγγυαὶ ἐγγυάασθαι·

οἱ δὲ περὶ Ἀριστοτέλη *) Χίλωνος αὐτὸ νομίζουσι, Δίδυμος δὲ Θαλοῦ φησὶν εἶναι τὴν παραίνεσιν. ἔπειτα ἑξῆς τὸ πάντες ἄνθρωποι κακοί, ἢ οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων κακοί· διχῶς γὰρ ἐκφέρεται τὸ αὐτὸ ἀπόφθεγμα, οἱ περὶ Σωτάδαν τὸν Βυζάντιον Βίαντος λέγουσιν εἶναι, καὶ τὸ μελέτη πάντα καθαίρει Περιάνδρου τυγχάνειν βούλονται, ὁμοίως δὲ τὴν γνῶθι καιρὸν παραίνεσιν Πιττακοῦ καθεστάναι. ὁ μὲν οὖν Σόλων Ἀθηναίοις, Πιττακὸς δὲ Μιτυληναίοις ἐνομοθέτησαν. ὀψὲ δὲ Πυθαγόρας ὁ Φερεκύδους γνώριμος φιλόσοφον ἑαυτὸν πρῶτος ἀνηγόρευσεν.

§. 62. Φιλοσοφίας τοίνυν μετὰ τοὺς προειρημένους ἄνδρας τρεῖς γεγόνασι διαδοχαὶ ἐπώνυμοι τῶν τόπων περὶ οὓς διέτριψαν, Ἰταλικὴ μὲν ἡ ἀπὸ Πυθαγόρου, Ἰωνικὴ δὲ ἡ ἀπὸ Θαλοῦ, Ἐλεατικὴ δὲ ἡ ἀπὸ Ξενοφάνους. Πυθαγόρας μὲν οὖν Μνησάρχου Σάμιος, ὥς φησιν Ἱππόβοτος, ὡς δὲ Ἀριστόξενος ἐν τῷ Πυθαγόρου βίῳ καὶ Ἀρίσταρχος καὶ Θεόπομπος Τυρρηνὸς ἦν, ὡς δὲ Νεάνθης Σύριος ἢ Τύριος. ὥστε εἶναι κατὰ τοὺς πλείστους τὸν Πυθαγόραν βάρβαρον τὸ γένος. ἀλλὰ καὶ Θαλῆς, ὡς P. 352. Pott.

*) Hom. Odyss. ϑ. v. 351.

Λέανδρος καὶ Ἡρόδοτος ἱστοροῦσι Φοίνιξ ἦν, ὡς δέ τινες ὑπειλήφασι Μιλήσιος. μόνος οὗτος δοκεῖ τοῖς τῶν Αἰγυπτίων προφήταις συμβεβληκέναι, διδάσκαλος δὲ αὐτοῦ οὐδεὶς ἀναγράφεται, ὥσπερ οὐδὲ Φερεκύδου τοῦ Συρίου, ᾧ Πυθαγόρας ἐμαθήτευσεν.

§. 63. Ἀλλ' ἡ μὲν ἐν Μεταποντίῳ τῆς Ἰταλίας ἡ κατὰ Πυθαγόραν φιλοσοφία ἡ Ἰταλικὴ κατεγήρασεν. Ἀναξίμανδρος δὲ Πραξιδάμου Μιλήσιος Θάλην διαδέχεται, τοῦτον δὲ Ἀναξιμένης Εὐρυστράτου Μιλήσιος, μεθ' ὃν Ἀναξαγόρας Ἡγησιβούλου Κλαζομένιος. οὗτος μετήγαγεν ἀπὸ τῆς Ἰωνίας Ἀθήναζε τὴν διατριβήν. τοῦτον διαδέχεται Ἀρχέλαος, οὗ Σωκράτης διήκουσεν. P. 353. Pott.

ἐκ δ' ἄρα τῶν ἀπέκλινε λαοξόος ἐννομολέσχης,
Ἑλλήνων ἐπαοιδός.

ὁ Τίμων φησὶν ἐν τοῖς Σίλλοις διὰ τὸ ἀποκεκλικέναι ἀπὸ τῶν φυσικῶν ἐπὶ τὰ ἠθικά. Σωκράτους δὲ ἀκούσας Ἀντισθένης μὲν ἐκύνισε, Πλάτων δὲ εἰς P. 130 Sylb. τὴν Ἀκαδημίαν ἀνεχώρησε. παρὰ Πλάτωνι Ἀριστοτέλης φιλοσοφήσας μετελθὼν εἰς τὸ Λύκειον κτίζει τὴν περιπατητικὴν αἵρεσιν. τοῦτον διαδέχεται Θεόφραστος, ὃν Στράτων, ὃν Λύκων, εἶτα Κριτόλαος, εἶτα Διόδωρος. Σπεύσιππος δὲ Πλάτωνα διαδέχεται, τοῦτον δὲ Ξενοκράτης, ὃν Πολέμων. Πολέμωνος δὲ ἀκουσταὶ Κράτης τε καὶ Κράντωρ, εἰς οὓς ἡ ἀπὸ Πλάτωνος κατέληξεν ἀρχαία Ἀκαδημία. Κράντορος δὲ μετέσχεν Ἀρκεσίλαος, ἀφ' οὗ μέχρι Ἡγησιλάου ἤνθησεν Ἀκαδημία ἡ μέση.

§. 64. Εἶτα Καρνεάδης διαδέχεται Ἡγησίλαον καὶ οἱ ἐφεξῆς· Κράτητος δὲ Ζήνων ὁ Κιτιεὺς ὁ τῆς Στωϊκῆς ἄρξας αἱρέσεως γίνεται μαθητής. τοῦτον διαδέχεται Κλεάνθης, ὃν Χρύσιππος καὶ οἱ μετ' αὐτόν. τῆς δὲ Ἐλεατικῆς ἀγωγῆς Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος κατάρχει, ὅν φησι Τίμαιος κατὰ Ἱέρωνα τὸν Σικελίας δυνάστην καὶ Ἐπίχαρμον τὸν ποιητὴν γεγονέναι, Ἀπολλόδωρος δὲ κατὰ τὴν τεσσαρακοστὴν

ὀλυμπιάδα γενόμενον παρατετακέναι ἄχρι τῶν Δαρείου τε καὶ Κύρου χρόνων. Παρμενίδης τοίνυν Ξενοφάνους ἀκουστὴς γίνεται, τούτου δὲ Ζήνων, εἶτα Λεύκιππος, εἶτα Δημόκριτος. Δημοκρίτου δὲ ἀκουσταὶ Πρωταγόρας ὁ Ἀβδηρίτης καὶ Μητρόδωρος ὁ Χῖος, οὗ Διογένης ὁ Σμυρναῖος, οὗ Ἀνάξαρχος, τούτου δὲ Πύρρων, οὗ Ναυσιφάνης. τούτου φασὶν ἔνιοι μαθητὴν Ἐπίκουρον γενέσθαι. καὶ ἡ μὲν διαδοχὴ τῶν παρ' Ἕλλησι φιλοσόφων ὡς ἐν ἐπιτομῇ ἥδε, οἱ χρόνοι δὲ τῶν προκαταρξάντων τῆς φιλοσοφίας αὐτῶν ἑπομένως λεκτέοι, ἵνα δὴ ἐν συγκρίσει ἀποδείξωμεν πολλαῖς γενεαῖς πρεσβυτέραν τὴν κατὰ Ἑβραίους φιλοσοφίαν.

§. 65. Καὶ περὶ μὲν Ξενοφάνους εἴρηται, ὃς τῆς Ἐλεατικῆς ἦρξε φιλοσοφίας, Θάλην δὲ Εὔδημος ἐν P. 354. Pott. ταῖς ἀστρολογικαῖς ἱστορίαις τὴν γενομένην ἔκλειψιν τοῦ ἡλίου προειπεῖν φησί, καθ' οὓς χρόνους συνῆψαν μάχην πρὸς ἀλλήλους Μῆδοί τε καὶ Λυδοὶ βασιλεύοντος Κυαξάρους μὲν τοῦ Ἀστυάγους πατρὸς Μήδων, Ἀλυάττου δὲ τοῦ Κροίσου Λυδῶν. συνᾴδει δὲ αὐτῷ καὶ Ἡρόδοτος ἐν τῇ πρώτῃ. εἰσὶ δὲ οἱ χρόνοι ἀμφὶ τὴν πεντηκοστὴν ὀλυμπιάδα. Πυθαγόρας δὲ κατὰ Πολυκράτη τὸν τύραννον περὶ τὴν ἑξηκοστὴν δευτέραν ὀλυμπιάδα εὑρίσκεται. Σόλωνος δὲ ζηλωτὴς Μνησίφιλος ἀναγράφεται, ᾧ Θεμιστοκλῆς συνδιέτριψεν. ἤκμασεν οὖν ὁ Σόλων κατὰ τὴν τεσσαρακοστὴν ἕκτην ὀλυμπιάδα. Ἡράκλειτος γὰρ ὁ Βαύσωνος Μελαγκόμαν τὸν τύραννον ἔπεισεν ἀποθέσθαι τὴν ἀρχήν. οὗτος βασιλέα Δαρεῖον παρακαλοῦντα ἥκειν εἰς Πέρσας ὑπερεῖδεν.

Cap. XV.

§. 66. Οἵδε μὲν οἱ χρόνοι τῶν παρ' Ἕλλησι πρεσβυτάτων σοφῶν τε καὶ φιλοσόφων, ὡς δὲ οἱ πλεῖστοι αὐτῶν βάρβαροι τὸ γένος καὶ παρὰ βαρ-

βάροις παιδευθέντες τί δεῖ καὶ λέγειν; εἴ γε Τυρρηνὸς ἢ Τυρρήνιος ὁ Πυθαγόρας ἐδείκνυτο, Ἀντισθένης δὲ Φρὺξ ἦν καὶ Ὀρφεὺς Ὀδρύσης ἢ Θρᾷξ, Ὅμηρον γὰρ οἱ πλεῖστοι Αἰγύπτιον φαίνουσιν. Θάλης δὲ Φοίνιξ ὢν τὸ γένος καὶ τοῖς Αἰγυπτίων προφήταις συμβεβληκέναι εἴρηται, καθάπερ καὶ ὁ Πυθαγόρας αὐτοῖς γε τούτοις, δι' οὓς καὶ περιετέμετο, ἵνα δὴ καὶ εἰς τὰ ἄδυτα κατελθὼν τὴν μυστικὴν P. 355. Pott. παρ' Αἰγυπτίων ἐκμάθοι φιλοσοφίαν, Χαλδαίων τε καὶ μάγων τοῖς ἀρίστοις συνεγένετο καὶ τὴν ἐκκλησίαν τὴν νῦν οὕτω καλουμένην τὸ παρ' αὐτῷ ὁμακοεῖον αἰνίττεται. Πλάτων δὲ οὐκ ἀρνεῖται τὰ κάλλιστα εἰς φιλοσοφίαν παρὰ τῶν βαρβάρων ἐμπορεύεσθαι, εἴς τε Αἴγυπτον ἀφικέσθαι ὁμολογεῖ. δύνασθαι γοῦν ἐν τῷ Φαίδωνι πανταχόθεν τὸν φιλόσοφον ὠφελεῖσθαι γράφων, πολλὴ μὲν ἡ Ἑλλὰς, ἔφη, ὦ Κέβης, ἦ δ' ὅς, ἐν ᾗ εἰσὶ πάμπαν ἀγαθοὶ ἄνδρες, πολλὰ δὲ καὶ τὰ τῶν βαρβάρων γένη.

§. 67. Οὕτως οἴεται ὁ Πλάτων καὶ βαρβάρων φιλοσόφους τινὰς εἶναι, ὁ δὲ Ἐπίκουρος ἔμπαλιν ὑπολαμβάνει μόνους φιλοσοφῆσαι Ἕλληνας δύνασθαι. ἔν τε τῷ συμποσίῳ ἐπαινῶν Πλάτων τοὺς βαρβάρους, ὡς διαφερόντως ἀσκήσαντας μόνους ἀληθῶς φησὶ καὶ ἄλλοθι πολλαχοῦ καὶ ἐν Ἕλλησι καὶ βαρβάροις, ὧν καὶ ἱερὰ πολλὰ ἤδη γέγονε διὰ τοὺς τοιούτους παῖδας. δῆλοι δέ εἰσιν οἱ βάρβαροι διαφερόντως τιμήσαντες τοὺς αὐτῶν νομοθέτας τε καὶ διδασκάλους θεοὺς προσειπόντες. ψυχὰς γὰρ ἀγαθὰς κατὰ Πλάτωνα καταλιπούσας τὸν ὑπερουράνιον τόπον ὑπομεῖναι ἐλθεῖν εἰς τόνδε τὸν τάρταρον καὶ σῶμα ἀναλαβούσας τῶν ἐν γενέσει κακῶν ἁπάντων μετασχεῖν ὑπολαμβάνουσι, κηδεμόνας τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους, αἳ νόμους τε ἔθεσαν καὶ φιλοσοφίαν ἐκήρυξαν, οὗ μεῖζον ἀγαθὸν τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει οὔτ' ἦλθέν ποτε ἐκ θεῶν οὔτ' ἀφίξεται.

§. 68. *Καί μοι δοκοῦσιν αἰσθόμενοι τῆς μεγάλης εὐποιίας τῆς διὰ τῶν σοφῶν σεβασθῆναί τε τοὺς ἄνδρας καὶ δημοσίᾳ φιλοσοφῆσαι, Βραχμᾶνές τε σύμπαντες καὶ Ὀδρύσαι καὶ Γέται καὶ τὸ τῶν Αἰγυπτίων γένος ἐθεολόγησαν ἀκριβῶς τὰ ἐκείνων, Χαλδαῖοί τε καὶ Ἄραβιοι οἱ κληθέντες εὐδαίμονες καὶ ὅσοι γε τὴν Παλαιστίνην κατῴκησαν καὶ τοῦ Περσικοῦ γένους οὐ τὸ ἐλάχιστον μέρος καὶ ἄλλα πρὸς τούτοις γένη μυρία. ὁ δὲ Πλάτων δῆλον ὡς σεμνύνων αἰεὶ τοὺς βαρβάρους εὑρίσκεται, μεμνημένος αὑτοῦ τε καὶ Πυθαγόρου τὰ πλεῖστα καὶ γεν- P.
ναιότατα τῶν δογμάτων ἐν βαρβάροις μαθόντας. 356.
διὰ τοῦτο καὶ γένη βαρβάρων εἶπεν γένη φιλοσό- Pott.
φων ἀνδρῶν βαρβάρων γινώσκων ἔν τε τῷ Φαί-
P. δρῳ τὸν Αἰγύπτιον βασιλέα καὶ τοῦ Θωὺθ ὑμῖν σο-
131 φώτερον δείκνυσιν, ὅν τινα Ἑρμῆν οἶδεν ὄντα. ἀλλὰ
Sylb. κἀν τῷ Χαρμίδῃ Θρᾷκάς τινας ἐπιστάμενος φαίνεται, οἳ λέγονται ἀθανατίζειν τὴν ψυχήν.*

§. 69. *Ἱστορεῖται δὲ Πυθαγόρας μὲν Σώγχηδι τῷ Αἰγυπτίῳ ἀρχιπροφήτῃ μαθητεῦσαι, Πλάτων δὲ Σεχνούφιδι τῷ Ἡλιοπολίτῃ, Εὔδοξος δὲ ὁ Κνίδιος Κονούφιδι τῷ καὶ αὐτῷ Αἰγυπτίῳ. ἐν δὲ τῷ περὶ ψυχῆς Πλάτων πάλιν προφητείαν γνωρίζων φαίνεται προφήτην εἰσάγων τὸν τῆς λαχέσεως λόγον ἐξαγγέλλοντα πρὸς τὰς κληρουμένας ψυχὰς προθεσπίζοντα. κἀν τῷ Τιμαίῳ τὸν σοφώτατον Σόλωνα μανθάνοντα εἰσάγει πρὸς τοῦ βαρβάρου. ἔχει δὲ τὰ τῆς λέξεως ὧδε· ὦ Σόλων, Σόλων, Ἕλληνες ὑμεῖς ἀεὶ παῖδές ἐστε, γέρων δὲ Ἕλλην οὐδείς· οὐ γὰρ ἔχετε μάθημα χρόνῳ πολιόν. Δημόκριτος γὰρ τοὺς Βαβυλωνίους λόγους ἠθικοὺς πεποίηται· λέγεται γὰρ τὴν Ἀκικάρου στήλην ἑρμηνευθεῖσαν τοῖς ἰδίοις συντάξαι συγγράμ- P.
μασι. κἄστιν ἐπισημήνασθαι παρ' αὐτοῦ, τάδε 357.
λέγει Δημόκριτος, γράφοντος. καὶ μὴν καὶ περὶ Pott.
αὑτοῦ, ᾗ σεμνυνόμενός φησί που ἐπὶ τῇ πολυμαθίᾳ· ἐγὼ δὲ τῶν κατ' ἐμαυτὸν ἀνθρώπων γῆν πλείστην*

ἐπεπλανησάμην ἱστορέων τὰ μήκιστα καὶ ἀέρας τε
καὶ γέας πλείστας εἶδον καὶ λογίων ἀνθρώπων πλεί-
στων ἐπήκουσα καὶ γραμμέων συνθέσιος μετὰ ἀπο-
δείξιος οὐδείς κώ με παρήλλαξεν οὐδ' οἱ Αἰγυπτίων
καλεόμενοι Ἀρπεδονάπται, σὺν τοῖς δ' ἐπὶ πᾶσιν ἐπ'
ἔτε' ὀγδώκοντα ἐπὶ ξείνης ἐγενήθην. ἐπῆλθε γὰρ Βα-
βυλῶνά τε καὶ Περσίδα καὶ Αἴγυπτον τοῖς τε μά-
γοις καὶ τοῖς ἱερεῦσι μαθητεύων. Ζωροάστρην δὲ
τὸν μάγον τὸν Πέρσην ὁ Πυθαγόρας ἐζήλωσεν, βί-
βλους ἀποκρύφους τἀνδρὸς τοῦδε οἱ τὴν Προδίκου
μετιόντες αἵρεσιν αὐχοῦσι κεκτῆσθαι.

§. 70. Ἀλέξανδρος δὲ ἐν τῷ περὶ Πυθαγορικῶν συμ-
βόλων Ναζαράτῳ τῷ Ἀσσυρίῳ μαθητεῦσαι ἱστορεῖ τὸν P.
Πυθαγόραν — Ἰεζεκιὴλ τοῦτον ἡγοῦνταί τινες, οὐκ 358.
ἔστι δὲ ὡς ἔπειτα δηλωθήσεται — ἀκηκοέναι τε πρὸς Pott.
τούτοις Γαλατῶν καὶ Βραχμάνων τὸν Πυθαγόραν βού-
λεται. Κλέαρχος δὲ ὁ περιπατητικὸς εἰδέναι φησί τινα
Ἰουδαῖον ὃς Ἀριστοτέλει συνεγένετο. Ἡράκλειτος γὰρ
οὐκ ἀνθρωπίνως φησὶν, ἀλλὰ σὺν θεῷ μᾶλλον Σι-
βύλλῃ πεφάνθαι. φασὶ γοῦν ἐν Δελφοῖς παρὰ τὸ βου-
λευτήριον δείκνυσθαι πέτραν τινὰ, ἐφ' ἧς λέγεται καθί-
ζεσθαι τὴν πρώτην Σίβυλλαν ἐκ τοῦ Ἑλικῶνος παρα-
γενομένην ὑπὸ τῶν Μουσῶν τραφεῖσαν. ἔνιοι δέ φασιν
ἐκ Μαλιαίων ἀφικέσθαι Λαμίας οὖσαν θυγατέρα τῆς
Σιδῶνος. Σαραπίων δὲ ἐν τοῖς ἔπεσι μηδὲ ἀποθανοῦ-
σαν λῆξαι μαντικῆς φησὶ τὴν Σίβυλλαν, καὶ τὸ μὲν
εἰς ἀέρα χωρῆσαν αὐτῆς μετὰ τελευτὴν, τοῦτ' εἶναι τὸ
ἐν φήμαις καὶ κληδόσι μαντευόμενον, τοῦ δὲ εἰς γῆν
μεταβαλόντος σώματος πόας ὡς εἰκὸς ἀναφυείσης
ὅσα ἂν αὐτὴν ἐπινεμηθῇ θρέμματα κατ' ἐκεῖνον δή-
πουθεν γενόμενα τὸν τόπον ἀκριβῆ τὴν διὰ τῶν
σπλάγχνων τοῖς ἀνθρώποις προφαίνειν τοῦ μέλλον-
τος δήλωσιν γράφει, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτῆς εἶναι τὸ
ἐν τῇ σελήνῃ φαινόμενον πρόσωπον οἴεται.

§. 71. Τάδε μὲν περὶ Σιβύλλης, Νουμᾶς δὲ
ὁ Ῥωμαίων βασιλεὺς Πυθαγόρειος μὲν ἦν, ἐκ δὲ τῶν

Μωϋσέως ὠφεληθεὶς διεκώλυσεν ἀνθρωποειδῆ καὶ P.
ζωόμορφον εἰκόνα θεοῦ Ῥωμαίους κτίζειν. ἐν γοῦν 359.
ἑκατὸν καὶ ἑβδομήκοντα τοῖς πρώτοις ἔτεσι ναοὺς Pott.
οἰκοδομούμενοι ἄγαλμα οὐδὲν οὔτε πλαστὸν οὔτε μὴν γραπτὸν ἐποιήσαντο. ἐπεδείκνυτο γὰρ αὐτοῖς ὁ Νουμᾶς δι' ἐπικρύψεως ὡς οὐκ ἐφάψασθαι τοῦ βελτίστου δυνατὸν ἄλλως ἢ μόνῳ τῷ νῷ. φιλοσοφία τοίνυν πολυωφελές τι χρῆμα πάλαι μὲν ἤκμασε παρὰ βαρβάροις κατὰ τὰ ἔθνη διαλάμψασα, ὕστερον δὲ καὶ εἰς Ἕλληνας κατῆλθεν. προέστησαν δ' αὐτῆς Αἰγυπτίων τε οἱ προφῆται καὶ Ἀσσυρίων οἱ Χαλδαῖοι καὶ Γαλατῶν οἱ Δρυΐδαι καὶ Σαμαναῖοι, Βάκτρων καὶ Κελτῶν οἱ φιλοσοφήσαντες καὶ Περσῶν οἱ μάγοι· οἳ μέν γε καὶ τοῦ σωτῆρος προεμήνυσαν τὴν γένεσιν ἀστέρος αὐτοῖς καθηγουμένου εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἀφικνούμενοι γῆν, Ἰνδῶν τε οἱ γυμνοσοφισταί, ἄλλοι τε φιλόσοφοι βάρβαροι. διττὸν δὲ τούτων τὸ γένος· οἱ μὲν Σαρμᾶναι αὐτῶν, οἱ δὲ Βραχμᾶναι καλούμενοι. καὶ τῶν Σαρμανῶν οἱ ἀλλόβιοι προσαγορευόμενοι οὔτε πόλεις οἰκοῦσιν οὔτε στέγας ἔχουσιν, δένδρων δὲ ἀμφιέννυνται φλοιοῖς καὶ ἀκρόδρυα σιτοῦνται καὶ ὕδωρ ταῖς χερσὶ πίνουσιν, οὐ γάμον, οὐ παιδοποιίαν ἴσασιν, ὥσπερ οἱ νῦν ἐγκρατηταὶ καλούμενοι. εἰσὶ δὲ τῶν Ἰνδῶν οἱ τοῖς Βούττα πειθόμενοι παραγγέλμασιν, ὃν δι' ὑπερβολὴν σεμνότητος εἰς θεὸν τετιμήκασι.

§. 72. Σκύθης δὲ καὶ Ἀνάχαρσις ἦν, καὶ πολλῶν παρ' Ἕλλησι διαφέρων οὗτος ἀναγράφεται φιλοσόφων. τοὺς δὲ Ὑπερβορέους Ἑλλάνικος ὑπὲρ τὰ Ῥίπαια ὄρη οἰκεῖν ἱστορεῖ, διδάσκεσθαι δὲ αὐτοὺς
δικαιοσύνην μὴ κρεωφαγοῦντας, ἀλλ' ἀκροδρύοις χρω- P.
μένους. τοὺς ἑξηκονταετεῖς οὗτοι ἔξω πυλῶν ἄγον- 360.
τες ἀφανίζουσιν. εἰσὶ δὲ καὶ παρὰ Γερμανοῖς αἱ Pott.
ἱεραὶ καλούμεναι γυναῖκες, αἳ ποταμῶν δίναις προβλέπουσαι καὶ ῥευμάτων ἑλιγμοῖς καὶ ψόφοις τεκμαίρονται καὶ προθεσπίζουσι τὰ μέλλοντα. αὗται γοῦν

οὐκ εἴασαν αὐτοὺς τὴν μάχην θέσθαι πρὸς Καίσαρα πρὶν ἐπιλάμψαι σελήνην τὴν νέαν. τούτων ἁπάντων πρεσβύτατον μακρῷ τὸ Ἰουδαῖον γένος, καὶ τὴν παρ' αὐτοῖς φιλοσοφίαν ἔγγραπτον γενομένην προκατάρξαι τῆς παρ' Ἕλλησι φιλοσοφίας διὰ πολλῶν ὁ Πυθα-
P. γόρειος ὑποδείκνυσι Φίλων. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Ἀρι-
132 στόβουλος ὁ περιπατητικὸς καὶ ἄλλοι πλείους, ἵνα
Sylb. μὴ κατ' ὄνομα ἐπιὼν διατρίβω, φανερώτατα δὲ Μεγασθένης ὁ συγγραφεὺς ὁ Σελεύκῳ τῷ Νικάτορι συμβεβιωκὼς ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Ἰνδικῶν ὧδε γράφει· ἅπαντα μέντοι τὰ περὶ φύσεως εἰρημένα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις λέγεται καὶ παρὰ τοῖς ἔξω τῆς Ἑλλάδος φιλοσοφοῦσι, τὰ μὲν παρ' Ἰνδοῖς ὑπὸ τῶν Βραχμάνων, τὰ δὲ ἐν τῇ Συρίᾳ ὑπὸ τῶν καλουμένων Ἰουδαίων.

§. 73. Τινὲς δὲ μυθικώτερον τῶν Ἰδαίων καλουμένων δακτύλων σοφούς τινας πρώτους γενέσθαι λέγουσιν, εἰς οὓς ἥ τε τῶν Ἐφεσίων λεγομένων γραμμάτων καὶ ἡ τῶν κατὰ μουσικὴν εὕρεσις ῥυθμῶν ἀναφέρεται. δι' ἣν αἰτίαν οἱ παρὰ τοῖς μουσικοῖς δάκτυλοι τὴν προσηγορίαν εἰλήφασι. Φρύγες δὲ ἦσαν καὶ βάρβαροι οἱ Ἰδαῖοι δάκτυλοι. Ἡρόδωρος δὲ τὸν Ἡρακλέα μάντιν καὶ φυσικὸν γενόμενον ἱστορεῖ παρὰ Ἄτλαντος τοῦ βαρβάρου τοῦ Φρυγὸς διαδέχεσθαι τοὺς τοῦ κόσμου κίονας, αἰνιττομένου τοῦ μύθου τὴν τῶν οὐρανίων ἐπιστήμην μαθήσει διαδέχεσθαι. ὁ δὲ Βηρύττιος Ἕρμιππος Χείρωνα τὸν Κένταυρον σοφὸν καλεῖ, ἐφ' οὗ καὶ ὁ τὴν Τιτανομαχίαν γράψας φησὶν ὡς πρῶτος οὗτος·

εἴς τε δικαιοσύνην θνητῶν γένος ἤγαγε δείξας P. 361.
ὅρκους καὶ θυσίας ἱλαρὰς καὶ σχήματ' Ὀλύμπου. Pott.

παρὰ τούτῳ Ἀχιλλεὺς παιδεύεται ὁ ἐπ' Ἴλιον στρατεύσας, Ἱππὼ δὲ ἡ θυγάτηρ τοῦ Κενταύρου συνοικήσασα Αἰόλῳ ἐδιδάξατο αὐτὸν τὴν φυσικὴν θεωρίαν τὴν πάτριον ἐπιστήμην. μαρτυρεῖ καὶ Εὐριπίδης περὶ τῆς Ἱπποῦς ὧδέ πως·

ἢ πρῶτα μὲν τὰ θεῖα προὐμαντεύσατο
χρησμοῖσι σαφέσιν ἀστέρων ἐπ' ἀντολαῖς.

παρὰ τῷ Αἰόλῳ τούτῳ Ὀδυσσεὺς μετὰ τὴν Ἰλίου ἅλωσιν ξενίζεται. παρατήρει μοι τοὺς χρόνους εἰς σύγκρισιν τῆς Μωϋσέως ἡλικίας καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἀρχαιοτάτης φιλοσοφίας.

Cap. XVI.

§. 74. Οὐ μόνης δὲ φιλοσοφίας, ἀλλὰ καὶ πάσης σχεδὸν τέχνης εὑρεταὶ βάρβαροι. Αἰγύπτιοι γοῦν πρῶτοι ἀστρολογίαν εἰς ἀνθρώπους ἐξήνεγκαν, ὁμοίως δὲ καὶ Χαλδαῖοι. Αἰγύπτιοι λύχνους τε αὖ καίειν πρῶτοι κατέδειξαν καὶ τὸν ἐνιαυτὸν εἰς δώδεκα μῆνας διεῖλον καὶ ἐν ἱεροῖς μίσγεσθαι γυναιξὶν ἐκώλυσαν μηδ' εἰς ἱερὰ εἰσιέναι ἀπὸ γυναικὸς ἀλούτους ἐνομοθέτησαν, γεωμετρίας τε αὖ εὑρεταὶ γεγόνασιν. εἰσὶν δὲ οἳ Κᾶρας τὴν δι' ἀστέρων πρόγνωσιν ἐπινενοηκέναι λέγουσιν. πτήσεις δὲ ὀρνίθων παρεφυλάξαντο πρῶτοι Φρύγες· καὶ θυτικὴν ἠκρίβωσαν Τοῦσκοι Ἰταλίας γείτονες. Ἴσαυροι δὲ καὶ Ἄραβες ἐξεπόνησαν τὴν οἰωνιστικήν, ὥσπερ Τελμισεῖς τὴν δι' ὀνείρων μαντικήν. Τυρρηνοὶ σάλπιγγα ἐπενόησαν καὶ Φρύγες αὐλόν· Φρύγες γὰρ ἤστην Ὄλυμπός τε καὶ Μαρσύας. P. 362. Pott.

§. 75. Κάδμος δὲ Φοῖνιξ ἦν ὁ τῶν γραμμάτων Ἕλλησιν εὑρετής, ὥς φησιν Ἔφορος, ὅθεν καὶ Φοινικήια τὰ γράμματα Ἡρόδοτος κεκλῆσθαι γράφει. οἱ δὲ Φοίνικας καὶ Σύρους γράμματα ἐπινοῆσαι πρώτους λέγουσιν. ἰατρικὴν δὲ Ἆπιν Αἰγύπτιον αὐτόχθονα πρὶν εἰς Αἴγυπτον ἀφικέσθαι τὴν Ἰώ. μετὰ δὲ ταῦτα Ἀσκληπιὸν τὴν τέχνην αὐξῆσαι λέγουσιν. Ἄτλας δὲ ὁ Λίβυς πρῶτος ναῦν ἐναυπηγήσατο καὶ τὴν θάλασσαν ἔπλευσε. Κέλμις τε αὖ καὶ Δαμναμενεὺς οἱ τῶν Ἰδαίων δάκτυλοι πρῶτοι σίδηρον εὗρον ἐν Κύπρῳ, Δέλας δὲ ἄλλος Ἰδαῖος εὗρε χαλ-

κοῦ κρᾶσιν, ὡς δὲ Ἡσίοδος, Σκύθης. καὶ μὴν Θρᾷκες πρῶτοι τὴν καλουμένην ἅρπην εὗρον, ἔστι δὲ μάχαιρα καμπύλη, καὶ πρῶτοι πέλταις ἐπὶ τῶν ἵππων ἐχρήσαντο. ὁμοίως δὲ καὶ Ἰλλύριοι τὴν καλουμένην πέλταν ἐξεῦρον. ἔτι φασὶ Τουσκανοὺς τὴν πλαστικὴν ἐπινοῆσαι, Ἰτανόν τε — Σαυνίτης οὗτος ἦν — P. 363. Pott. πρῶτον θυρεὸν κατασκευάσαι. Κάδμος γὰρ ὁ Φοίνιξ λιθοτομίαν ἐξεῦρε καὶ μέταλλα χρυσοῦ τὰ περὶ τὸ Πάγκαιον ἐπενόησεν ὄρος. ἤδη δὲ καὶ ἄλλο ἔθνος Καππάδοκες πρῶτοι εὗρον τὸν νάβλαν καλούμενον, ὃν τρόπον καὶ τὸ δίχορδον Ἀσσύριοι. Καρχηδόνιοι γὰρ πρῶτοι τετρήρη κατεσκεύασαν, ἐναυπήγησε δὲ αὐτὴν Βόσπορος αὐτοσχέδιον.

§. 76. Μήδειά τε ἡ Αἰήτου ἡ Κολχὶς πρώτη βαφὴν τριχῶν ἐπενόησεν. ἀλλὰ καὶ Νώροπες — ἔθνος ἐστὶ Παιονικὸν, νῦν δὲ Νωρικὸν καλοῦνται — κατειργάσαντο χαλκὸν καὶ σίδηρον ἐκάθηραν πρῶτοι. Ἄμυκός τε ὁ Βεβρύκων βασιλεὺς ἱμάντας πυκτικοὺς πρῶτος εὗρε. περί τε μουσικὴν Ὄλυμπος ὁ Μυσὸς τὴν Λύδιον ἁρμονίαν ἐφιλοτέχνησεν. οἵ τε Τρωγλοδύται καλούμενοι σαμβύκην εὗρον ὄργανον μουσικόν. φασὶ δὲ καὶ τὴν πλαγίαν σύριγγα Σάτυρον εὑρεῖν τὸν Φρύγα· [τρίχορδον δὲ ὁμοίως καὶ τὴν διάτονον ἁρμονίαν Ὕαγνιν τὸν καὶ αὐτὸν Φρύγα·] κρούματα δὲ Ὄλυμπον ὁμοίως τὸν Φρύγα, καθάπερ Φρύγιον ἁρμονίαν καὶ μιξοφρύγιον καὶ μιξολύδιον Μαρσύαν τῆς αὐτῆς ὄντα τοῖς προειρημένοις χώρας, καὶ τὴν Δώριον Θάμυριν ἐπινοῆσαι τὸν Θρᾷκα. Πέρσας τε πρώτους ἀκηκόαμεν ἀπήνην καὶ κλίνην καὶ ὑποπόδιον ἐργάσασθαι τούς τε Σιδονίους τρί- P. 364. Pott. κωπον ναῦν κατασκευάσαι. Σικελοί τε οἱ πρὸς τῇ Ἰταλίᾳ πρῶτοι φόρμιγγα εὗρον οὐ πολὺ τῆς κιθάρας λειπομένην καὶ κρόταλα ἐπενόησαν. ἐπί τε Σεμιράμεως βασιλέως Αἰγυπτίων τὰ βύσσινα ἱμάτια εὑρῆσθαι ἱστοροῦσιν. καὶ πρώτην ἐπιστολὰς συν-

τάξαι Ἄτοσσαν τὴν Περσῶν βασιλεύσασάν φησιν Ἑλλάνικος.

§ 77. Σκάμων μὲν οὖν ὁ Μιτυληναῖος καὶ Θεόφραστος ὁ Ἐρέσιος Κύδιππός τε ὁ Μαντινεὺς, ἔτι τε P. Ἀντιφάνης καὶ Ἀριστόδημος καὶ Ἀριστοτέλης, πρὸς 133 τούτοις δὲ Φιλοστέφανος, ἀλλὰ καὶ Στράτων ὁ περι- Sylb. πατητικὸς ἐν τοῖς περὶ εὑρημάτων ταῦτα ἱστόρησαν. παρεθέμην δὲ αὐτῶν ὀλίγα εἰς σύστασιν τῆς παρὰ βαρβάροις εὑρετικῆς καὶ βιωφελοῦς φύσεως, παρ' ὧν Ἕλληνες τὰ ἐπιτηδεύματα ὠφέληνται. εἰ δέ τις τὴν φωνὴν διαβάλλλει τὴν βάρβαρον, ἐμοὶ δὲ, φησὶν ὁ Ἀνάχαρσις, πάντες Ἕλληνες σκυθίζουσιν. οὗτος ἦν ὁ παρ' Ἕλλησι θαυμασθεὶς ὁ φήσας ἐμοὶ περίβλημα χλαῖνα, δεῖπνον γάλα, τυρός. ὁρᾷς φιλοσοφίαν βάρβαρον ἔργα ἐπαγγελλομένην, οὐ λόγους.

§. 78. Ὁ δὲ ἀπόστολος οὕτω φησίν· „καὶ ὑμεῖς διὰ τῆς γλώσσης ἐὰν μὴ εὔσημον λόγον δῶτε, πῶς γνωσθήσεται τὸ λαλούμενον; ἔσεσθε γὰρ εἰς ἀέρα λαλοῦντες." τοσαῦτα εἰ τύχοι γένη φωνῶν εἰσὶν ἐν κόσμῳ καὶ οὐδὲν ἄφωνον. ἐὰν οὖν μὴ εἰδῶ τὴν δύναμιν τῆς φωνῆς, ἔσομαι τῷ λαλοῦντι βάρβαρος," καὶ „ὁ λαλῶν ἐμοὶ βάρβαρος." καὶ „ὁ λαλῶν γλώσσῃ προσευχέσθω ἵνα διερμηνεύῃ" *). καὶ μὴν ὀψέ ποτε εἰς Ἕλληνας ἡ τῶν λόγων παρῆλθε διδασκαλία τε καὶ γραφή. Ἀλκμαίων γοῦν Περίθου Κροτωνιάτης πρῶτος φυσικὸν λόγον συνέταξεν. οἱ δὲ Ἀναξαγόραν Ἡγησιβούλου Κλαζομένιον πρῶτον διὰ γραφῆς ἐκδοῦναι βιβλίον ἱστοροῦσιν. μέλος τε αὖ πρῶτος περιέθηκε τοῖς ποιήμασι καὶ τοὺς Λακεδαιμο- P. νίων νόμους ἐμελοποίησε Τέρπανδρος ὁ Ἀντισσαῖος, 365. διθύραμβον δὲ ἐπενόησεν Λᾶσος Ἑρμιονεὺς, ὕμνον Pott. Στησίχορος Ἱμεραῖος, χορείαν Ἀλκμὰν Λακεδαιμόνιος, τὰ ἐρωτικὰ Ἀνακρέων Τήιος, ὑπόρχησιν Πίν-

*) 1 Corinth. 14, 9—13.

δαρος Θηβαῖος, νόμους τε πρώτους ᾖσεν ἐν χορῷ καὶ κιθάρᾳ Τιμόθεος ὁ Μιλήσιος.

§. 79. Ναὶ μὴν ἴαμβον μὲν ἐπενόησεν Ἀρχίλοχος ὁ Πάριος, χωλὸν δὲ ἴαμβον Ἱππώναξ ὁ Ἐφέσιος, καὶ τραγῳδίαν μὲν Θέσπις ὁ Ἀθηναῖος, κωμῳδίαν δὲ Σουσαρίων ὁ Ἰκαριεύς. τοὺς χρόνους τούτων παῖδες παραδιδόασι γραμματικῶν, μακρὸν δ' ἂν εἴη τούτους ἀκριβολογούμενον παραθέσθαι αὐτοῦ δεικνυμένου τοῦ Διονύσου, δι' ὃν καὶ Διονύσια καὶ θέα μεταγενεστέρου Μωϋσέως ἢ αὐτίκα μάλα. φασὶ δὲ καὶ τοὺς κατὰ διατριβὴν λόγους καὶ τὰ ῥητορικὰ ἰδιώματα εὑρεῖν καὶ μισθοῦ συνηγορῆσαι πρῶτον δικανικὸν λόγον εἰς ἔκδοσιν γραψάμενον Ἀντιφῶντα Φίλου Ῥαμνούσιον, ὥς φησι Διόδωρος, Ἀπολλόδωρος δὲ ὁ Κυμαῖος πρῶτος τοῦ κριτικοῦ εἰσηγήσατο τοὔνομα καὶ γραμματικὸς προσηγορεύθη. ἔνιοι δὲ Ἐρατοσθένη τὸν Κυρηναῖον φασιν, ἐπειδὴ ἐξέδωκεν οὗτος βιβλία δύο γραμματικὰ ἐπιγράψας, ὠνομάσθη δὲ γραμματικὸς ὡς νῦν ὀνομάζομεν πρῶτος Πραξιφάνης Διονυσοφάνους Μιτυληναῖος. Ζάλευκός τε ὁ Λοκρὸς πρῶτος ἱστόρηται νόμους θέσθαι, οἱ δὲ Μίνω τὸν Διὸς ἐπὶ Λυγκέως. οὗτος μετὰ Δαναὸν γίνεται ἑνδεκάτῃ ἄνωθεν ἀπὸ Ἰνάχου καὶ P. 366. Pott. Μωϋσέως γενεᾷ, ὡς ὀλίγον ὑποβάντες δείξομεν. Λυκοῦργος δὲ μετὰ πολλὰ τῆς Ἰλίου ἁλώσεως γεγονὼς ἔτη πρὸ τῶν ὀλυμπιάδων ἔτεσιν ἑκατὸν πεντήκοντα νομοθετεῖ Λακεδαιμονίοις, Σόλωνος γὰρ τοὺς χρόνους προειρήκαμεν.

§. 80. Δράκων δὲ ὁ καὶ αὐτὸς νομοθέτης περὶ τὴν τριακοστὴν καὶ ἐννάτην ὀλυμπιάδα γεγονὼς εὑρίσκεται. Ἀντίλοχος δὲ αὖ ὁ τοὺς ἵστορας πραγματευσάμενος ἀπὸ τῆς Πυθαγόρου ἡλικίας ἐπὶ τὴν Ἐπικούρου τελευτὴν, γαμηλιῶνος δὲ δεκάτῃ ἱσταμένου γενομένην ἔτη φέρει τὰ πάντα τριακόσια δώδεκα. ἔτι φασὶ τὸ ἡρῷον τὸ ἑξάμετρον Φανοθέαν τὴν γυναῖκα Ἰκαρίου, οἱ δὲ Θέμιν μίαν τῶν Τιτανίδων

εὑρεῖν. Δίδυμος δ' ἐν τῷ περὶ Πυθαγορικῆς φιλοσοφίας Θεανὼ τὴν Κροτωνιᾶτιν πρώτην γυναικῶν φιλοσοφῆσαι καὶ ποιήματα γράψαι ἱστορεῖ. ἡ μὲν οὖν Ἑλληνικὴ φιλοσοφία ὡς μέν τινες κατὰ περίπτωσιν ἐπήβολος τῆς ἀληθείας ἀμηγέπῃ, ἀμυδρῶς τε καὶ οὐ πάσης γίνεται, ὡς δὲ ἄλλοι βούλονται ἐκ τοῦ διαβόλου τὴν κίνησιν ἴσχει. ἔνιοι δὲ δυνάμεις τινὰς ὑποβεβηκυίας ἐμπνεῦσαι τὴν πᾶσαν φιλοσοφίαν ὑπειλήφασιν. ἀλλ' εἰ καὶ μὴ καταλαμβάνει ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία τὸ μέγεθος τῆς ἀληθείας, ἔτι δὲ ἐξασθενεῖ πράττειν τὰς κυριακὰς ἐντολάς, ἀλλ' οὖν γε προκατασκευάζει τὴν ὁδὸν τῇ βασιλικωτάτῃ διδασκαλίᾳ, ἀμηγέπῃ σοφρονίζουσα καὶ τὸ ἦθος προτυποῦσα καὶ προστύφουσα εἰς παραδοχὴν τῆς ἀληθείας τὴν πρόνοιαν δοξάζοντα.

Cap. XVII.

§. 81. Ναὶ φασὶν γεγράφθαι „πάντες οἱ πρὸ τῆς παρουσίας τοῦ κυρίου κλέπται εἰσὶ καὶ λῃσταί" *). πάντες μὲν οὖν οἱ ἐν λόγῳ — οὗτοι δὴ οἱ πρὸ τῆς τοῦ λόγου σαρκώσεως — ἐξακούονται καθολικώτερον. ἀλλ' οἱ μὲν προφῆται ἅτε ἀποσταλέντες καὶ ἐμπνευσθέντες ὑπὸ τοῦ κυρίου οὐ κλέπται, ἀλλὰ διάκονοι. φησὶ γοῦν ἡ γραφή, „ἀπέστειλεν ἡ σοφία τοὺς ἑαυτῆς δούλους συγκαλοῦσα μετὰ ὑψηλοῦ κηρύγματος ἐπὶ κρατῆρα οἴνου" **). φιλοσοφία δὲ οὐκ ἀπεστάλη ὑπὸ κυρίου, ἀλλ' ἦλθε, φησί, κλαπεῖσα ἢ παρὰ κλέπτου δοθεῖσα, εἴτ' οὖν δύναμις ἢ ἄγγελος μαθών τι τῆς ἀληθείας καὶ μὴ καταμείνας ἐν P. 367. Pott.
αὐτῇ, ταῦτα ἐνέπνευσε καὶ κλέψας ἐδίδαξεν οὐχὶ μὴ εἰδότος τοῦ κυρίου τοῦ καὶ τὰ τέλη τῶν ἐσομένων πρὸ καταβολῆς τοῦ ἕκαστον εἶναι ἐγνωκότος, ἀλλὰ μὴ κωλύσαντος· εἶχεν γάρ τινα ὠφέλειαν τότε

*) Ioann. 10, 8. **) Prouerb. 11, 3.

ἡ εἰς ἀνθρώπους ἐρχομένη κλοπή, οὐ τοῦ ὑφελομένου τὸ συμφέρον σκοπουμένου, κατευθυνούσης δὲ εἰς τὸ συμφέρον τῆς προνοίας τὴν ἔκβασιν τοῦ τολμήματος.

§. 82. Οἶδα πολλοὺς ἀδιαλείπτως ἐπιφυομένους
P. ἡμῖν καὶ τὸ μὴ κωλῦον αἴτιον εἶναι λέγοντας, φασὶ
134 γὰρ αἴτιον εἶναι κλοπῆς τὸν μὴ φυλάξαντα ἢ τὸν
Sylb. μὴ κωλύσαντα, ὡς τοῦ ἐμπρησμοῦ τὸν μὴ σβέσαντα
τὸ δεινὸν ἀρχόμενον καὶ τοῦ ναυαγίου τὸν κυβερνήτην μὴ στείλαντα τὴν ὀθόνην. αὐτίκα κολάζονται πρὸς τοῦ νόμου οἱ τούτων αἴτιοι. ᾧ γὰρ κωλῦσαι δύναμις ἦν τούτῳ καὶ ἡ αἰτία τοῦ συμβαίνοντος προσάπτεται. φαμὲν δὴ πρὸς αὐτοὺς τὸ αἴτιον ἐν τῷ ποιεῖν καὶ ἐνεργεῖν καὶ δρᾶν νοεῖσθαι, τὸ δὲ μὴ κωλῦον κατά γε τοῦτο ἀνενέργητον εἶναι. ἔτι τὸ μὲν αἴτιον πρὸς τῇ ἐνεργείᾳ ἐστὶ, καθάπερ ὁ μὲν ναυπηγὸς πρὸς τὸ γίγνεσθαι τὸ σκάφος, ὁ δὲ οἰκοδόμος πρὸς τὸ ἐκτίσθαι τὴν οἰκίαν, τὸ δὲ μὴ κωλῦον κεχώρισται τοῦ γινομένου. διὰ τοῦτο γοῦν ἐπιτελεῖται, ὅτι τὸ κωλῦσαι δυνάμενον οὐκ ἐνεργεῖ οὐδὲ κωλύει. τί γὰρ ἐνεργεῖ ὁ μὴ κωλύων; ἤδη δὲ καὶ εἰς ἀπέμφασιν αὐτοῖς ὁ λόγος χωρεῖ, εἴ γε τῆς τρώσεως, οὐχὶ τὸ βέλος, ἀλλὰ τὴν ἀσπίδα τὴν μὴ κωλύσασαν τὸ βέλος διελθεῖν αἰτιάσονται· οὐδὲ γὰρ τὸν κλέπτην, ἀλλὰ τὸν μὴ κωλύσοντα τὴν κλοπὴν καταμέμψονται.

§. 83. Καὶ τὰς ναῦς τοίνυν τῶν Ἑλλήνων μὴ τὸν Ἕκτορα ἐμπρῆσαι λεγόντων, ἀλλὰ τὸν Ἀχιλλέα, διότι κωλῦσαι τὸν Ἕκτορα δυνάμενος οὐ κεκώλυκεν, ἀλλ' ὁ μὲν διὰ μῆνιν, ἐπ' αὐτῷ δὲ ἦν καὶ μηνίειν καὶ μή, καὶ μὴν οὐκ ἀπεῖρξε τὸ πῦρ, καὶ ἴσως συν-
αίτιος, ὁ δὲ διάβολος αὐτεξούσιος ὢν καὶ μετα- P.
νοῆσαι οἷός τε ἦν καὶ κλέψαι, καὶ ὁ αἴτιος αὐτὸς 368.
τῆς κλοπῆς οὐχ ὁ μὴ κωλύσας κύριος. ἀλλ' οὐδ' Pott.
ἐπιβλαβὴς ἡ δόσις ἦν ἵνα ἡ κώλυσις παρέλθῃ. εἰ δὲ χρὴ ἀκριβολογεῖσθαι πρὸς αὐτούς, ἴστωσαν τὸ

μὲν μὴ κωλυτικὸν ὅπερ φαμὲν ἐπὶ τῆς κλοπῆς γεγονέναι μηδ' ὅλως αἴτιον εἶναι, τὸ δὲ κωλυτικὸν ἐνέχεσθαι τῷ τοῦ αἰτίου ἐγκλήματι. ὁ γὰρ προασπίζων αἴτιός ἐστι τῷ προασπιζομένῳ τοῦ μὴ τιτρώσκεσθαι κωλύων τὸ τρωθῆναι αὐτὸν, καὶ τῷ Σωκράτει τὸ δαιμόνιον αἴτιον ἦν οὐχὶ μὴ κωλῦον, ἀλλὰ προτρέπον εἰ καὶ μὴ προέτρεπεν. οὔτε δὲ οἱ ἔπαινοι οὔτε οἱ ψόγοι οὔθ' αἱ τιμαὶ οὔθ' αἱ κολάσεις δίκαιαι, μὴ τῆς ψυχῆς ἐχούσης τὴν ἐξουσίαν τῆς ὁρμῆς καὶ ἀφορμῆς, ἀλλ' ἀκουσίου τῆς κακίας οὔσης.

§. 84. Ὅθεν ὁ μὲν κωλύσας αἴτιος, ὁ δὲ μὴ κωλύσας τὴν αἵρεσιν τῆς ψυχῆς κρίνει δικαίως, ἵν' ὅτι μάλιστα ὁ θεὸς μὲν ἡμῖν κακίας ἀναίτιος, ἐπεὶ δὲ τῶν ἁμαρτημάτων προαίρεσις καὶ ὁρμὴ κατάρχει, διημαρτημένη δὲ ὑπόληψις ἔσθ' ὅτε κρατεῖ ἧς ἀγνοίας καὶ ἀμαθίας οὔσης ὀλιγωροῦμεν ἀποστῆναι εἰκότως αἱ κολάσεις. καὶ γὰρ τὸ πυρέττειν ἀκούσιον, ἀλλ' ὅταν δι' ἑαυτόν τις καὶ δι' ἀκρασίαν πυρέττῃ αἰτιώμεθα τοῦτον. ὡς δὲ καὶ τῆς κακίας ἀκουσίου οὔσης, οὐ γὰρ αἱρεῖταί τις κακὸν ᾗ κακὸν, τῇ δὲ περὶ αὐτῷ ἡδονῇ συναπαγόμενος ἀγαθὸν ὑπολαβὼν ληπτὸν ἡγεῖται. ὧν οὕτως ἐχόντων τὸ ἀπαλλάττεσθαι τῆς τε ἀγνοίας τῆς τε αἱρέσεως τῆς φαύλης καὶ ἐπιτερποῦς καὶ πρὸ τούτων τὸ μὴ συγκατατίθεσθαι ταῖς ἀπατηλαῖς ἐκείναις φαντασίαις ἀπόκειται ἐφ' ἡμῖν. λῃστὴς δὲ καὶ κλέπτης ὁ διάβολος λέγεται ψευδοπροφήτας ἐγκαταμίξας τοῖς προφήταις, καθάπερ τῷ πυρῷ τὰ ζιζάνια, „πάντες" οὖν „οἱ πρὸ κυρίου κλέπται καὶ λῃσταί" *), οὐχ ἁπλῶς πάντες ἄνθρωποι, πάντες δὲ οἱ ψευδοπροφῆται καὶ πάντες οἱ μὴ κυρίως ὑπ' αὐτοῦ ἀποσταλέντες.

§. 85. Εἶχον δὲ καὶ οἱ ψευδοπροφῆται τὸ κλέμμα

*) Ioann. 10, 8.

τὸ ὄνομα τὸ προφητικὸν προφῆται ὄντες, ἀλλὰ τοῦ ψεύστου. λέγει γὰρ ὁ κύριος, „ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ διαβόλου ἐστὲ καὶ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πα- P. τρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν, ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος 369. ἦν ἀπ' ἀρχῆς καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἕστηκεν, ὅτι Pott. οὐκ ἔστιν ἀλήθεια ἐν αὐτῷ, ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ, ὅτι ψεύστης ἐστὶ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ" *). ἐν δὲ τοῖς ψεύδεσι καὶ ἀληθῆ τινὰ ἔλεγον οἱ ψευδοπροφῆται καὶ τῷ ὄντι οὗτοι ἐν ἐκστάσει προεφήτευον ὡς ἂν ἀποστάτου διάκονοι. λέγει δὲ καὶ ὁ ποιμὴν ὁ ἄγγελος τῆς μετανοίας τῷ Ἑρμᾷ περὶ τοῦ ψευδοπροφήτου· τίνα γὰρ ῥήματα ἀληθῆ λαλεῖ, ὁ γὰρ διάβολος αὐτὸν πληροῖ τῷ ἑαυτοῦ πνεύματι, εἴ τινα δυνήσεται ῥῆξαι τῶν δικαίων. πάντα μὲν οὖν οἰκονομεῖται ἄνωθεν εἰς καλόν, „ἵνα γνωρισθῇ διὰ τῆς ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ θεοῦ κατὰ πρόγνωσιν τῶν αἰώνων ἣν ἐποίησεν ἐν Χριστῷ" **). τῷ θεῷ δὲ οὐδὲν ἀντίκειται οὐδὲ ἐναντιοῦταί τι αὐτῷ κυρίῳ καὶ παντοκράτορι ὄντι.

§. 86. Ἀλλὰ καὶ αἱ τῶν ἀποστατησάντων βουλαί τε καὶ ἐνέργειαι μερικαὶ οὖσαι γίνονται μὲν ἐκ φαύλης διαθέσεως καθάπερ καὶ αἱ νόσοι αἱ σωματικαί, κυβερνῶνται δὲ ὑπὸ τῆς καθόλου προνοίας ἐπὶ τέλος ὑγιεινὸν κἂν νοσοποιὸς ᾖ ἡ αἰτία. μέγιστον γοῦν τῆς θείας προνοίας τὸ μὴ ἐᾶσαι τὴν ἐξ ἀποστάσεως ἑκουσίου φυεῖσαν κακίαν ἄχρηστον καὶ ἀνωφελῆ μένειν μηδὲ μὴν κατὰ πάντα βλαβερὰν αὐτὴν γενέσθαι, τῆς γὰρ θείας σοφίας καὶ ἀρετῆς καὶ δυνάμεως ἔργον ἐστὶν οὐ μόνον τὸ ἀγαθοποιεῖν — φύσις γὰρ ὡς εἰπεῖν αὕτη τοῦ θεοῦ ὡς τοῦ πυρὸς τὸ θερμαίνειν καὶ τοῦ φωτὸς τὸ φωτίζειν —, ἀλλὰ κἀκεῖνο μάλιστα τὸ διὰ κακῶν τῶν ἐπινοηθέντων πρός τινων, ἀγαθόν τι καὶ χρηστὸν τέ-

*) Ioann. 8, 44. **) Ephes. 3, 10 sq.

λὸς ἀποτελεῖν καὶ ὠφελίμως τοῖς δοκοῦσι φαύλοις χρῆσθαι καθάπερ καὶ τῷ ἐκ πειρασμοῦ μαρτυρίῳ.

§. 87. Ἔστιν οὖν κἂν φιλοσοφίᾳ τῇ κλαπείσῃ καθάπερ ὑπὸ Προμηθέως πῦρ ὀλίγον εἰς φῶς ἐπιτήδειον χρησίμως ζωπυρούμενον ἴχνος τι σοφίας καὶ κίνησις παρὰ θεοῦ. ταῦτα δ' ἂν εἶεν κλέπται καὶ λῃσταὶ οἱ παρ' Ἕλλησι φιλόσοφοι καὶ πρὸ τῆς τοῦ P. κυρίου παρουσίας παρὰ τῶν Ἑβραϊκῶν προφητῶν 135 μέρη τῆς ἀληθείας οὐ κατ' ἐπίγνωσιν λαβόντες, Sylb. ἀλλ' ὡς ἴδια σφετερισάμενοι δόγματα καὶ τὰ μὲν παραχαράξαντες, τὰ δὲ ὑπὸ περιεργίας ἀμαθῶς σοφισάμενοι, τὰ δὲ καὶ ἐξευρόντες, ἴσως γὰρ καὶ πνεῦμα αἰσθήσεως*) ἐσχήκασιν. ὡμολόγησε δὲ καὶ Ἀριστο- P. τέλης τῇ γραφῇ κλεπτικὴν σοφίας τὴν σοφιστικὴν 370. εἰπὼν ὡς προεμηνύσαμεν. ὁ δὲ ἀπόστολος „ἃ καὶ Pott. λαλοῦμεν", λέγει „οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς πνεύματος" **). ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν προφητῶν, „πάντες", φησὶν, „ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἐλάβομεν" ***), δηλονότι τοῦ Χριστοῦ. ὥστε οὐ κλέπται οἱ προφῆται. „καὶ ἡ διδαχὴ ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐμὴ", ὁ κύριος λέγει, „ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με πατρός" †). ἐπὶ δὲ τῶν κλεπτόντων, „ὁ δὲ ἀφ' ἑαυτοῦ", φησὶ, „λαλῶν τὴν δόξαν τὴν ἰδίαν ζητεῖ." τοιοῦτοι δὲ οἱ Ἕλληνες „φίλαυτοι καὶ ἀλαζόνες" ††). σοφοὺς δὲ αὐτοὺς λέγουσα ἡ γραφὴ οὐ τοὺς ὄντως σοφοὺς διαβάλλει, ἀλλὰ τοὺς δοκήσει σοφούς.

Cap. XVIII.

§. 88. *Καὶ* τούτων φησὶν, „ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν, καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω" †††). ἐπιφέρει γοῦν ὁ ἀπόστολος „ποῦ σοφός;

---

*) Cf. Exod. 28, 3. **) 1 Corinth. 2, 13. ***) Ioann. 1, 16. †) Ibid. 7, 16. 18. ††) 2 Timoth. 3, 2. †††) 1 Corinth. 1, 19 sq.

ποῦ γραμματεύς; ποῦ συζητητὴς τοῦ αἰῶνος τούτου;" πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν γραμματέων τοὺς τοῦ αἰῶνος τούτου ζητητὰς τοὺς ἐξ ἐθνῶν φιλοσόφους τάξας. „οὐχὶ ἐμώρανεν ὁ θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου;" ἐπίσης τῷ μωρὰν ἔδειξε καὶ οὐκ ἀληθῆ ὡς ᾤοντο. κἂν πύθῃ τὴν αἰτίαν τῆς δοξοσοφίας αὐτῶν „διὰ τὴν πώρωσιν τῆς καρδίας αὐτῶν" *), ἐρεῖ, „ἐπειδὴ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ", τουτέστι διὰ τῶν προφητῶν κατηγγελμένῃ, „οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας" τῆς διὰ τῶν προφητῶν λαλούσης „αὐτὸν", δηλονότι τὸν θεὸν, „εὐδόκησεν οὗτος ὁ θεὸς διὰ τοῦ κηρύγματος τῆς μωρίας" τῆς δοκούσης Ἕλλησιν εἶναι μωρίας „σῶσαι τοὺς πιστεύοντας, ἐπειδὴ Ἰουδαῖοι", φησὶ, „σημεῖα αἰτοῦσι" πρὸς πίστιν, „Ἕλληνες δὲ σοφίαν ζητοῦσι" τοὺς ἀναγκαστικοὺς καλουμένους λόγους καὶ τοὺς ἄλλους συλλογισμοὺς δηλονότι, „ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐσταυρωμένον, Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον" διὰ τὸ εἰδότας τὴν προφητείαν μὴ πιστεύειν τῇ ἐκβάσει, „Ἕλλησι δὲ μωρίαν·" μυθῶδες γὰρ ἡγοῦνται οἱ δοκησίσοφοι διά τε ἀνθρώπου υἱὸν θεοῦ λαλεῖν υἱόν τε ἔχειν τὸν θεὸν καὶ δὴ καὶ πεπονθέναι τοῦτον, ὅθεν αὐτοὺς ἡ πρόληψις τῆς οἰήσεως ἀναπείθει ἀπιστεῖν, ἡ γὰρ παρουσία τοῦ σωτῆρος οὐ μωροὺς ἐποίησεν καὶ σκληροκαρδίους καὶ ἀπίστους, ἀλλὰ συνετοὺς καὶ εὐπειθεῖς καὶ πρὸς ἔτι πιστοὺς, ἐδείχθησαν δὲ ἐκ τῆς τῶν ὑπακουσάντων ἑκουσίου προσκλίσεως χωρισθέντες οἱ μὴ ἐθελήσαντες πείθεσθαι ἀσύνετοί τε καὶ ἄπιστοι καὶ μωροὶ, „αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησι Χριστὸς θεοῦ δύναμίς ἐστι καὶ θεοῦ σοφία" **). P.

§. 89. Μή τι οὖν ὅπερ καὶ ἄμεινον ἀποφατικὸν 371. Pott. ἡγητέον τὸ „οὐχὶ ἐμώρανεν ὁ θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου", ἐπίσης οὐκ ἐμώρανεν, ἵνα μὴ ἡ αἰτία

*) Ephes. 4, 18. **) 1 Corinth. 1, 21—24.

τῆς σκληροκαρδίας αὐτοῖς παρὰ τοῦ θεοῦ φαίνηται γενομένη „τοῦ μωράναντος τὴν σοφίαν“. ἐν πᾶσι γὰρ καίτοι σοφοὶ ὄντες ἐν μείζονι αἰτίᾳ γεγόνασι μὴ πιστεύσαντες τῷ κηρύγματι, ἑκούσιος γὰρ ἥ τε αἵρεσις ἥ τε τῆς ἀληθείας ἐκλογή. ἀλλὰ καὶ τὸ „ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν“ τῇ τῆς καταφρονουμένης ὑπερορωμένης βαρβάρου φιλοσοφίας ἀντιπαραθέσει καταλάμψαι φησὶν, ὡς καὶ ὁ λύχνος ὑπὸ τοῦ ἡλίου καταλαμπόμενος ἀπολωλέναι λέγεται τῷ μὴ τὴν ἴσην ἐκτελεῖν ἐνέργειαν. πάντων τοίνυν ἀνθρώπων κεκλημένων οἱ ὑπακοῦσαι βουληθέντες „κλητοὶ“ ὠνομάσθησαν. οὐ γάρ ἐστιν ἀδικία παρὰ τῷ θεῷ. αὐτίκα ἐξ ἑκατέρου γένους οἱ πιστεύσαντες, οὗτοι „λαὸς περιούσιος.“ κἂν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων εὕροις ἂν κατὰ λέξιν „οἱ μὲν οὖν ἀποδεξάμενοι τὸν λόγον αὐτοῦ ἐβαπτίσθησαν“ *), οἱ δὲ μὴ θελήσαντες πείθεσθαι ἑαυτοὺς ἀπέστησαν δηλαδή.

§. 90. Πρὸς τούτους ἡ προφητεία λέγει, „κἂν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε“, ἐφ' ἡμῖν κείμενα διελέγχουσα καὶ τὴν αἵρεσιν καὶ τὴν ἐκτροπὴν, θεοῦ δὲ εἴρηκεν ὁ ἀπόστολος τὴν κατὰ τὸν κύριον διδασκαλίαν **), σοφίαν, ἵνα δείξῃ τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν δι' υἱοῦ παραδιδομένην. ἀλλὰ γὰρ καὶ ὁ δοκησίσοφος παραινέσεις ἔχει τινὰς τὰς παρὰ τῷ ἀποστόλῳ κελευούσας „ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας. διὸ ἀποθέμενοι τὸ ψεῦδος λαλεῖτε ἀλήθειαν, μὴ δίδοτε τόπον τῷ διαβόλῳ. ὁ κλέπτων μηκέτι κλεπτέτω, μᾶλλον δὲ κοπιάτω ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθὸν“, ἐργάζεσθαι δέ ἐστι τὸ προσεκπονεῖν ζητοῦντα τὴν ἀλήθειαν, σὺν γὰρ τῇ λογικῇ εὐποιίᾳ, „ἵνα ἔχητε μεταδοῦναι τῷ χρείαν ἔχοντι“ καὶ τῆς κοσμι-

*) Actor. 2, 41. **) Iesai. 1, 19.

κῆς περιουσίας καὶ τῆς θείας σοφίας. βούλεται γὰρ ἐκδιδάσκεσθαι τὸν λόγον καὶ εἰς τὰς τραπέζας τὸ ἀργύριον βάλλεσθαι δεδοκιμασμένον ἀκριβῶς εἰς τὸ ἐκδανείζεσθαι. ὅθεν ἐπιφέρει „λόγος σαπρὸς ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν μὴ ἐκπορευέσθω", σαπρὸς λόγος οὗτος ὁ ἐξ οἰήσεως, „ἀλλ' εἴ τις ἀγαθὸς πρὸς οἰκοδομὴν τῆς χρείας ἵνα δῷ χάριν τοῖς ἀκούουσιν" *). ἀγαθοῦ δ' ἂν ἀνάγκη θεοῦ ἀγαθὸν τὸν λόγον. πῶς δὲ οὐκ ἀγαθὸς ὁ σώζων;

Cap. XIX.

§. 91. Ἐπεὶ οὖν μαρτυροῦνται ἀληθῆ τινὰ
δογματίζειν καὶ Ἕλληνες, ἔξεστι κἀντεῦθεν σκοπεῖν.
ὁ Παῦλος ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων ἀναγρά-
φεται λέγων πρὸς τοὺς Ἀρεοπαγίτας· „δεισιδαιμο- P.
νεστέρους ὑμᾶς θεωρῶ, διερχόμενος γὰρ καὶ ἱστο- 372.
ρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν εὗρον βωμὸν ἐν ᾧ ἀνε- Pott.
P. γέγραπτο· ἀγνώστῳ θεῷ. ὃν οὖν ἀγνοοῦντες εὐσε-
136 βεῖτε τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν. ὁ θεὸς ὁ
Sylb. ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, οὗτος
οὐρανοῦ καὶ γῆς ὑπάρχων κύριος οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ, οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρωπίνων θεραπεύεται προσδεόμενός τινος, αὐτὸς δοὺς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοὴν καὶ τὰ πάντα, ἐποίησέ τε ἐξ ἑνὸς πᾶν γένος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ παντὸς προσώπου τῆς γῆς, ὁρίσας προστεταγμένους καιροὺς καὶ τὰς ὁροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν ζητεῖν τὸ θεῖον, εἰ ἄρα ψηλαφήσειαν ἢ εὕροιεν ἄν, καίτοι οὐ μακρὰν ἀπὸ ἑνὸς ἑκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντος, ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν, ὡς καί τινες τῶν καθ' ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασιν,

τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν" *).

ἐξ ὧν δῆλον ὅτι καὶ ποιητικοῖς χρώμενος παραδεί-

---

*) Ephes. 4, 24. 25. 27—29. **) Actor. 17, 22—28.

γμασιν ἐκ τῶν Ἀράτου φαινομένων δοκιμάζει τὰ παρ' Ἕλλησι καλῶς εἰρημένα, καὶ διὰ τοῦ ἀγνώστου θεοῦ τιμᾶσθαι μὲν κατὰ περίφρασιν πρὸς τῶν Ἑλλήνων τὸν δημιουργὸν θεὸν ἠνίξατο, κατ' ἐπίγνωσιν δὲ δεῖν δι' υἱοῦ παραλαβεῖν τε καὶ μαθεῖν.

§. 92. „Ἀπέστειλα οὖν διὰ τοῦτό σε εἰς τὰ ἔθνη ἀνοῖξαι", φησὶν, „ὀφθαλμοὺς αὐτῶν τοῦ ἐπιστρέψαι ἀπὸ σκότους εἰς φῶς καὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ σατανᾶ ἐπὶ θεὸν, τοῦ λαβεῖν αὐτοὺς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ κλῆρον ἐν τοῖς ἡγιασμένοις πίστει τῇ εἰς ἐμέ" *). οὗτοι οὖν οἱ ἀνοιγόμενοι τυφλῶν ὀφθαλμοὶ ἡ δι' υἱοῦ ἐπίγνωσίς ἐστι τοῦ πατρὸς ἡ τῆς περιφράσεως τῆς Ἑλληνικῆς κατάληψις, τό τε ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ σατανᾶ ἐπιστρέψαι τὸ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἐστὶ μεταβάλλεσθαι δι' ἣν ἡ δουλεία ἐγεγόνει. οὐ μὴν ἁπλῶς πᾶσαν φιλοσοφίαν ἀποδεχόμεθα, ἀλλ' ἐκείνην περὶ ἧς καὶ ὁ παρὰ Πλάτωνι λέγει Σωκράτης· εἰσὶ γὰρ δὴ ὥς φασι περὶ τὰς τελετὰς ναρθηκοφόροι μὲν πολλοὶ, βάκχοι δέ γε παῦροι, „πολλοὺς μὲν τοὺς κλητοὺς, ὀλίγους δὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς" **) αἰνιττόμενος. ἐπιφέρει γοῦν σαφῶς· οὗτοι δέ εἰσι κατὰ τὴν ἐμὴν δόξαν οὐκ ἄλλοι ἢ οἱ πεφιλοσοφηκότες ὀρθῶς, ὧν δὴ κἀγὼ κατά γε τὸ δυνατὸν οὐδὲν ἀπέλιπον ἐν τῷ βίῳ, ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ προὐθυμήθην γενέσθαι. εἰ δὲ ὀρθῶς προὐθυμήθην καὶ τί ἠνύσαμεν ἐκεῖσε ἐλθόντες τὸ σαφὲς εἰσόμεθα, ἐὰν θεὸς θέλῃ ὀλίγον P. 373. Pott.
ὕστερον.

§. 93. Ἆρ' οὐ δοκεῖ σοὶ πίστεως ἐκ τῶν Ἑβραϊκῶν γραφῶν τὴν μετὰ θάνατον ἐλπίδα τοῦ δικαίου σαφηνίζειν κἀν τῷ Δημοδόκῳ, εἰ δὴ τοῦ Πλάτωνος τὸ σύγγραμμα· μηδὲ ἡγοῦ τὸ φιλοσοφεῖν λέγειν περὶ τὰς τέχνας κυπτάζοντας ζῆν οὐδὲ πολυμαθοῦντα, ἀλλὰ ἄλλο τι, ἐπεὶ ἔγωγε ᾤμην καὶ ὄνειδος εἶναι. ᾔδει γάρ, οἶμαι, ὡς ἄρα ἤδη πολυ-

*) Actor. 26, 17 sq. **) Matth. 20, 16. 22, 14.

μαθῆ νόον ἔχει, ὃ διδάσκει καθ' Ἡράκλειτον. ἔν τε τῷ πέμπτῳ τῆς πολιτείας, τούτους οὖν πάντας, φησὶ, καὶ ἄλλους τοιούτων τινῶν μαθηματικοὺς καὶ τῶν τεχνυδρίων φιλοσόφους θήσομεν; οὐδαμῶς, εἶπεν, ἀλλ' ὁμοίους μὲν φιλοσόφοις, τοὺς δ' ἀληθινοὺς, ἔφη, τίνας λέγεις; τοὺς τῆς ἀληθείας, ἦν δ' ἐγὼ, φιλοθεάμονας, οὐ γὰρ ἐν γεωμετρίᾳ αἰτήματα καὶ ὑποθέσεις ἐχούσῃ φιλοσοφία, οὐδ' ἐν μουσικῇ στοχαστικῇ γε οὔσῃ, οὐδ' ἐν ἀστρονομίᾳ φυσικῶν καὶ ῥεόντων καὶ εἰκότων βεβυσμένῃ λόγων, ἀλλ' αὖ τοῦ ἀγαθοῦ δι' ἐπιστήμης καὶ τῆς ἀληθείας ἑτέρων μὲν ὄντων τἀγαθοῦ ὁδῶν, ὥσπερ δὲ ἐπὶ τἀγαθόν. ὥστ' οὐδ' αὐτὸς τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν συντελεῖν πρὸς τἀγαθὸν δίδωσιν, συνεργεῖν δὲ πρὸς τὸ διεγείρειν καὶ συγγυμνάζειν πρὸς τὰ νοητὰ τὴν ψυχήν.

§. 94. Εἴτ' οὖν κατὰ περίπτωσιν φασὶν ἀποφθέγξασθαί τινα τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας τοὺς Ἕλληνας-θείας οἰκονομίας ἡ περίπτωσις — οὐ γὰρ ταὐτόματον ἐκθειάσει τις διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς φιλοτιμίαν —, εἴτε κατὰ συντυχίαν οὐκ ἀπρονόητος ἡ συντυχία, εἴτ' αὖ φυσικὴν ἔννοιαν ἐσχηκέναι τοὺς Ἕλληνας λέγοι τὸν τῆς φύσεως δημιουργὸν ἕνα γινώσκομεν, καθὸ καὶ τὴν δικαιοσύνην φυσικὴν εἰρήκαμεν, εἴτε μὴν κοινὸν ἐσχηκέναι νοῦν τίς ὁ τούτου P.
πατὴρ καὶ τίς κατὰ τὴν τοῦ νοῦ διανομὴν δικαιο- 374.
σύνη σκοπήσωμεν. ἂν γὰρ προαναφώνησίν τις Pott.
εἴπῃ καὶ συνεκφώνησιν αἰτιάσηται, προφητείας εἴδη λέγει. καὶ μὴν κατ' ἔμφασιν ἀληθείας ἄλλοι θέλουσιν εἰρῆσθαί τινα τοῖς φιλοσόφοις. ὁ μὲν οὖν θεσπέσιος ἀπόστολος ἐφ' ἡμῶν γράφει· „βλέπομεν γὰρ νῦν ὡς δι' ἐσόπτρου" κατ' ἀνάκλασιν ἐπ' αὐτοῦ ἑαυτοὺς γινώσκοντες κἀκ τοῦ ἐν ἡμῖν θείου τὸ ποιητικὸν αἴτιον ὡς οἷόν τε συνθεωροῦντες. „εἶδες γὰρ", φησὶ, „τὸν ἀδελφόν σου, εἶδες τὸν θεόν

σου" *), τὸν σωτῆρα οἶμαι θεὸν εἰρῆσθαι ἡμῖν τὰ νῦν. μετὰ δὲ τὴν τῆς σαρκὸς ἀπόθεσιν „πρόσωπον πρὸς πρόσωπον", τότε ἤδη ὁριστικῶς καὶ καταληπτικῶς, ὅταν καθαρὰ ἡ καρδία γένηται. καὶ κατ' ἔμφασιν δὲ καὶ διάφασιν οἱ ἀκριβῶς παρ' Ἕλλησι φιλοσοφήσαντες διορῶσι τὸν θεόν· τοιαῦται γὰρ αἱ κατ' ἀδυναμίαν φαντασίαι ἀληθεῖς, ὡς φαντασία καθορᾶται, ἐν τοῖς ὕδασιν ὁρῶμεν καὶ τὰ διὰ τῶν διαφανῶν καὶ διαυγῶν σωμάτων.

§. 95. Καλῶς οὖν ὁ Σολομών, „ὁ σπείρων", φησὶ, „δικαιοσύνην ἐργάζεται πίστιν. εἰσὶ" δὲ „οἱ τὰ ἴδια σπείροντες οἱ πλείονα ποιοῦσιν" **). καὶ πάλιν, „ἐπιμελοῦ τῶν ἐν τῷ πεδίῳ χλωρῶν καὶ κερεῖς πόαν, καὶ συνάγαγε χόρτον ὥριμον ἵνα ἔχῃς πρόβατα εἰς ἱματισμόν" ***). ὁρᾷς ὅπως καὶ τῆς ἔξωθεν σκέπης τε καὶ φυλακῆς φροντιστέον. „γνωστῶς δὲ ἐπιγνώσῃ ψυχὰς ποιμνίου σοῦ" †), „ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῶσιν, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες ἑαυτοῖς εἰσι νόμος" ††) τῆς ἀκροβυστίας τὰ δικαιώματα τοῦ νόμου
P. 137 Sylb. φυλασσούσης κατὰ τὸν ἀπόστολον καὶ πρὸ τοῦ νόμου καὶ πρὸ τῆς παρουσίας. οἱονεὶ δὲ σύγκρισιν ποιούμενος ὁ λόγος τῶν ἀπὸ φιλοσοφίας πρὸς τοὺς αἱρετικοὺς καλουμένους ἐμφανῶς πάνυ, „κρείσσων", φησὶ, „φίλος ἐγγὺς ἢ ἀδελφὸς μακρὰν οἰκῶν" †††), „ὃς δὲ ἐρείδεται ἐπὶ ψεύδεσιν, οὗτος ποιμαίνει ἀνέμους καὶ διώκει ὄρνεα πτερωτά." οὐκ οἶμαι φιλοσοφίαν λέγειν τὰ νῦν τὸν λόγον, καίτοι ἐν πολλοῖς P. 375. Pott.
τὰ εἰκότα ἐπιχειρεῖ καὶ πιθανεύεται φιλοσοφία, ἀλλὰ τὰς αἱρέσεις ἐπιρραπίζει. ἐπιφέρει γοῦν· „ἀπέλιπεν γὰρ ὁδοὺς τοῦ ἑαυτοῦ ἀμπελῶνος, τὰς δὲ τροχιὰς τοῦ ἰδίου γεωργίου πεπλάνηται." αὗται δέ εἰ-

*) 1 Corinth. 3, 12. **) Prouerb. 11, 21. 24. ***) Ibid. 27, 25 sq. †) Ibid. v. 23. ††) Roman. 2, 14. †††) Prouerb. 27, 10.

σιν αἱ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἀπολείπουσαι ἐκκλησίαν. αὐτίκα ὁ εἰς αἵρεσιν ὑποπεσὼν „διέρχεται δι' ἐρημίας ἀνύδρου" τὸν ὄντως ὄντα θεὸν καταλιπὼν ἔρημος θεοῦ, ὕδωρ ἄνυδρον ζητῶν, „τὴν ἀοίκητον καὶ δίψιον ἐπερχόμενος γῆν, συνάγων χερσὶν ἀκαρπίαν."

§. 96. „Καὶ τοῖς ἐνδεέσι φρενῶν παρακελεύομαι", λέγουσά φησιν ἡ σοφία τοῖς ἀμφὶ τὰς αἱρέσεις δηλονότι, „ἄρτων κρυφίων ἡδέως ἅψασθε καὶ ὕδατος κλοπῆς γλυκεροῦ", ἄρτον καὶ ὕδωρ οὐκ ἐπ' ἄλλων τινῶν, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τῶν ἄρτῳ καὶ ὕδατι κατὰ τὴν προσφορὰν μὴ κατὰ τὸν κανόνα τῆς ἐκκλησίας χρωμένων αἱρέσεων ἐμφανῶς ταττούσης τῆς γραφῆς. εἰσὶ γὰρ οἳ καὶ ὕδωρ ψιλὸν εὐχαριστοῦσιν. „ἀλλὰ ἀποπήδησον μὴ χρονίσῃς ἐν τῷ τόπῳ αὐτῆς." τόπον τὴν συναγωγὴν, οὐχὶ δὲ ἐκκλησίαν ὁμωνύμως προσεῖπεν. εἶτα ἐπιφωνεῖ· „οὕτω γὰρ διαβήσῃ ὕδωρ ἀλλότριον", τὸ βάπτισμα τὸ αἱρετικὸν, οὐκ οἰκεῖον καὶ γνήσιον ὕδωρ λογιζομένη· „καὶ ὑπερβήσῃ ποταμὸν ἀλλότριον" *) τὸν παραφέροντα καὶ κατασύροντα εἰς θάλασσαν εἰς ἣν ἐκδίδοται ὁ παρεκτραπεὶς ἐκ τῆς κατ' ἀλήθειαν ἑδραιότητος συνεκρυεὶς αὖθις εἰς τὰ ἐθνικὰ καὶ ἄτακτα τοῦ βίου κύματα.

Cap. XX.

§. 97. Ὡς δὲ οἱ πολλοὶ ἄνθρωποι οἱ καθέλκοντες τὴν ναῦν οὐ πολλὰ αἴτια λέγοιντ' ἂν, ἀλλ' ἐκ πολλῶν αἴτιον ἕν· οὐκ ἔστι γὰρ αἴτιος ἕκαστος τοῦ καθέλκεσθαι τὴν ναῦν, ἀλλὰ σὺν τοῖς ἄλλοις, οὕτω καὶ ἡ φιλοσοφία πρὸς κατάληψιν τῆς ἀληθείας ζήτησις οὖσα ἀληθείας συλλαμβάνεται, οὐκ αἰτία οὖσα καταλήψεως, σὺν δὲ τοῖς ἄλλοις αἰτία καὶ συνεργός. τάχα δὲ καὶ τὸ συναίτιον αἴτιον. ὡς δὲ ἑνὸς ὄντος τοῦ εὐδαιμονεῖν αἰτίαι τυγχάνουσιν αἱ ἀρεταὶ

---

*) Prouerb. 9, 12. 16—18.

πλείονες ὑπάρχουσαι, καὶ ὡς τοῦ θερμαίνεσθαι ὅ τε ἥλιος τό τε πῦρ βαλανεῖόν τε καὶ ἐσθὴς, οὕτω μιᾶς οὔσης τῆς ἀληθείας πολλὰ τὰ συλλαμβανόμενα πρὸς ζήτησιν αὐτῆς, ἡ δὲ εὕρεσις δι' υἱοῦ. εἰ γοῦν σκοποῖμεν, μία κατὰ δύναμίν ἐστιν ἡ ἀρετὴ, ταύτην P. 376. Pott. δὲ συμβέβηκεν τούτοις μὲν τοῖς πράγμασιν ἐγγενομένην λέγεσθαι φρόνησιν, ἐν τούτοις δὲ σωφροσύνην, ἐν τούτοις δὲ ἀνδρείαν ἢ δικαιοσύνην. ἀνὰ τὸν αὐτὸν οὖν λόγον καὶ μιᾶς οὔσης ἀληθείας ἐν γεωμετρίᾳ μὲν γεωμετρίας ἀλήθεια, ἐν μουσικῇ δὲ μουσικῆς· κἂν φιλοσοφίᾳ τῇ ὀρθῇ Ἑλληνικὴ εἴη ἂν ἀλήθεια. μόνη δὲ ἡ κυρία αὕτη ἀλήθεια ἀπαρεγχείρητος, ἣν παρὰ τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ παιδευόμεθα.

§. 98. Τοῦτον μὲν οὖν φαμὲν τὸν τρόπον μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς δραχμῆς τῷ μὲν ναυκλήρῳ δοθείσης λέγεσθαι ναῦλον, τῷ δὲ τελώνῃ τέλος καὶ ἐνοίκιον μὲν τῷ σταθμούχῳ, μισθὸν δὲ τῷ διδασκάλῳ καὶ τῷ πιπράσκοντι ἀρραβῶνα. ἑκάστη δὲ εἴτε ἀρετὴ εἴτε καὶ ἀλήθεια συνωνύμως καλουμένη μόνου τοῦ καθ' ἑαυτὴν ἀποτελέσματός ἐστιν αἰτία. κατὰ σύγχρησιν δὲ τούτων γίνεται τὸ εὐδαιμόνως ζῆν, μὴ γὰρ δὴ εὐδαιμονῶμεν πρὸς τὰ ὀνόματα, ὅταν τὸν ὀρθὸν βίον εὐδαιμονίαν λέγωμεν καὶ εὐδαίμονα τὸν κεκοσμημένον τὴν ψυχὴν ἐναρέτως. εἰ δὲ καὶ πόρρωθεν συλλαμβάνεται φιλοσοφία τῇ πρὸς τὴν ἀλήθειαν εὑρέσει κατὰ διαφόρους ἐπιβολὰς διατείνουσα ἐπὶ τὴν προσεχῶς ἁπτομένην τῆς ἀληθείας τὴν καθ' ἡμᾶς εἴδησιν, ἀλλὰ συλλαμβάνεταί γε τῷ λογικῶς ἐπιχειρεῖν ἐσπουδακότι ἀνθάπτεσθαι γνώσεως. χωρίζεταί τε ἡ Ἑλληνικὴ ἀλήθεια τῆς καθ' ἡμᾶς, εἰ καὶ τοῦ αὐτοῦ μετείληφεν ὀνόματος καὶ μεγέθει γνώσεως καὶ ἀποδείξει κυριωτέρᾳ καὶ θείᾳ δυνάμει καὶ τοῖς ὁμοίοις· θεοδίδακτοι γὰρ ἡμεῖς ἱερὰ ὄντως γράμματα παρὰ τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ παιδευόμενοι, ἔνθεν οὐδ' ὡς αὕτως κινοῦσι τὰς ψυχὰς, ἀλλὰ διαφόρῳ διδασκαλίᾳ.

§. 99. *Εἰ δὲ καὶ διαστέλλεσθαι ἡμᾶς διὰ τοὺς*
φιλεγκλήμονας δεήσει, συναίτιον φιλοσοφίαν καὶ
σύνεργον λέγοντες τῆς ἀληθοῦς καταλήψεως ζήτησιν
οὖσαν ἀληθείας προπαιδείαν αὐτὴν ὁμολογήσομεν
τοῦ γνωστικοῦ, οὐκ αἴτιον τιθέμενοι τὸ συναίτιον
οὐδὲ μὴν τὸ συνεργὸν συνεκτικὸν οὐδ' ὡς ἧς οὐκ
ἄνευ τὴν φιλοσοφίαν, ἐπεὶ σχεδὸν οἱ πάντες ἄνευ
τῆς ἐγκυκλίου παιδείας καὶ φιλοσοφίας τῆς Ἑλλη-
νικῆς, οἱ δὲ καὶ ἄνευ γραμμάτων τῇ θείᾳ καὶ βαρ-
βάρῳ κινηθέντες φιλοσοφίᾳ δυνάμει τὸν περὶ θεοῦ
διὰ πίστεως παρειλήφαμεν λόγον, αὐτουργῷ σοφίᾳ
πεπαιδευμένοι. ὃ δὲ μεθ' ἑτέρου ποιεῖ ἀτελὲς ὂν P.
καθ' αὑτὸ ἐνεργεῖν, συνεργὸν φαμὲν καὶ συναίτιον 377.
ἀπὸ τοῦ συναιτίου αἴτιον ὑπάρχειν, ἀπὸ τοῦ ἑτέρῳ Pott.
συνελθεῖν, αἴτιον γίγνεσθαι ὠνομασμένον· καθ' ἑαυτὸ
δὲ μὴ δύνασθαι τὸ ἀποτέλεσμα τὸ κατ' ἀλήθειαν
παρέχειν, καίτοι καὶ καθ' ἑαυτὴν ἐδικαίου ποτὲ καὶ
ἡ φιλοσοφία τοὺς Ἕλληνας, οὐκ εἰς τὴν καθόλου δὲ
δικαιοσύνην, εἰς ἣν εὑρίσκεται συνεργὸς, καθάπερ
καὶ ὁ πρῶτος καὶ ὁ δεύτερος βαθμὸς τῷ εἰς τὸ ὑπε-
ρῷον ἀνιόντι καὶ ὁ γραμματιστὴς τῷ φιλοσοφήσοντι,
οὐχ ὡς κατὰ τὴν ἀφαίρεσιν αὐτῆς ἤτοι ἐλλείπειν τῷ
P. *καθόλου λόγῳ ἢ ἀναιρεῖσθαι τὴν ἀλήθειαν, ἐπεὶ καὶ*
138 *ἡ ὄψις συμβάλλεται καὶ ἡ ἀκοὴ καὶ ἡ φωνὴ πρὸς*
Sylb. *ἀλήθειαν, νοῦς δὲ ὁ γνωρίζων αὐτὴν προσφυῶς.*
ἀλλὰ τῶν συνεργῶν τὰ μὲν πλείονα, τὰ δ' ἐλάσ-
σονα προσφέρεται δύναμιν. ἡ γοῦν σαφήνεια συν-
εργεῖ πρὸς τὴν παράδοσιν τῆς ἀληθείας, καὶ ἡ
διαλεκτικὴ πρὸς τὸ μὴ ὑποπίπτειν ταῖς κατατρε-
χούσαις αἱρέσεσιν.

§. 100. *Αὐτοτελὴς μὲν οὖν καὶ ἀπροσδεὴς ἡ*
κατὰ τὸν σωτῆρα διδασκαλία δύναμις οὖσα καὶ σο-
φία τοῦ θεοῦ, προσιοῦσα δὲ φιλοσοφία ἡ Ἑλληνικὴ
οὐ δυνατωτέραν ποιεῖ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἀδύνατον
παρέχουσα τὴν κατ' αὐτῆς σοφιστικὴν ἐπιχείρησιν
καὶ διακρουομένη τὰς δολερὰς κατὰ τῆς ἀληθείας

ἐπιβουλὰς φραγμὸς οἰκεῖος εἴρηται καὶ θριγκὸς εἶναι τοῦ ἀμπελῶνος. καὶ ἡ μέν, ὡς ἄρτος ἀναγκαία πρὸς τὸ ζῆν ἡ κατὰ τὴν πίστιν ἀλήθεια· ἡ προπαιδεία δὲ προσοψήματι ἔοικεν καὶ τραγήματι.

δείπνου δὲ λήγοντος γλυκὺ τρωγάλιον,

κατὰ τὸν Θηβαῖον Πίνδαρον. ἄντικρυς δὲ ἐξεῖπεν ἡ γραφή· „πανουργότερος ἔσται ἄκακος συνιών, ὁ δὲ σοφὸς δέξεται γνῶσιν" *). καὶ ὁ μὲν ἀφ' ἑαυτοῦ λαβὼν τὴν δόξαν τὴν ἰδίαν ζητεῖ", φησὶν ὁ κύριος, ὁ δὲ ζητῶν τὴν δόξαν τοῦ πέμψαντος αὐτὸν ἀληθής ἐστι καὶ ἀδικία οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ" **). ἔμπαλιν οὖν ἀδικεῖ ὁ σφετερισάμενος τὰ βαρβάρων καὶ ὡς ἰδίαν αὐχῶν τὴν ἑαυτοῦ δόξαν αὔξων καὶ ψευδόμενος τὴν ἀλήθειαν, οὗτος κλέπτης ὑπὸ τῆς γραφῆς εἴρηται. φησὶ γοῦν „υἱέ, μὴ γίνου ψεύστης· ὁδηγεῖ γὰρ τὸ ψεῦμα πρὸς τὴν κλοπήν." ἤδη δὲ ὁ κλέπτης ὅπερ ὑφελόμενος ἔχει ἀληθῶς ἔχει κἂν χρυσίον ᾖ κἂν ἄργυρος κἂν λόγος κἂν δόγμα. ἐκ P. μέρους τοίνυν ἃ κεκλόφασιν ἀληθῆ μέν, στοχαστι- 378. κῶς δὲ καὶ ταῖς τῶν λόγων ἀνάγκαις ἴσασι. μαθη- Pott. τευθέντες οὖν καταληπτικῶς ἐπιγνώσονται.

Cap. XXI.

§. 101. *Καὶ* περὶ μὲν τοῦ παρ' Ἑβραίων τὰ τῶν φιλοσόφων ἐσκευωρῆσθαι δόγματα μικρὸν ὕστερον διαληψόμεθα, πρότερον δὲ ὅπερ ἀκόλουθον ἦν περὶ τῶν κατὰ Μωϋσέα χρόνων ἤδη λεκτέον, δι' ὧν δειχθήσεται ἀναμφηρίστως πάσης σοφίας ἀρχαιοτάτη ἡ κατὰ Ἑβραίους φιλοσοφία. εἴρηται μὲν οὖν περὶ τούτων ἀκριβῶς Τατιανῷ ἐν τῷ πρὸς Ἕλληνας, εἴρηται δὲ καὶ Κασσιανῷ ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ἐξηγητικῶν, ἀπαιτεῖ δὲ ὅμως τὸ ὑπόμνημα καὶ ἡμᾶς ἐπιδραμεῖν τὰ κατὰ τὸν τόπον εἰρημένα. Ἀπίων τοίνυν

---

*) Prouerb. 21, 11. **) Ioann. 7, 18.

ὁ γραμματικὸς ὁ πλειστονίκης ἐπικληθεὶς ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Αἰγυπτιακῶν ἱστοριῶν, καίτοι φιλαπεχθημόνως πρὸς Ἑβραίους διακείμενος, ἅτε Αἰγύπτιος τὸ γένος ὡς καὶ κατὰ Ἰουδαίων συντάξασθαι βιβλίον, Ἀμώσιος τοῦ Αἰγυπτίων βασιλέως μεμνημένος καὶ τῶν κατ' αὐτὸν πράξεων μάρτυρα παρατίθεται Πτολεμαῖον τὸν Μενδήσιον, καὶ τὰ τῆς λέξεως αὐτοῦ ὧδε ἔχει· κατέσκαψε δὲ τὴν Ἀθυρίαν Ἄμωσις κατὰ τὸν Ἀργεῖον γενόμενος Ἴναχον, ὡς ἐν τοῖς χρόνοις ἀνέγραψεν ὁ Μενδήσιος Πτολεμαῖος. ὁ δὲ Πτολεμαῖος οὗτος ἱερεὺς μὲν ἦν, τὰς δὲ τῶν Αἰ- P. γυπτίων βασιλέων πράξεις ἐν τρισὶν ὅλαις ἐκθέ- 379. μενος βίβλοις κατὰ Ἄμωσιν. φησὶν Αἰγύπτου βασι- Pott. λέα Μωϋσέως ἡγουμένου γεγονέναι Ἰουδαίοις τὴν ἐξ Αἰγύπτου πορείαν. ἐξ ὧν συνῶπται κατὰ Ἴναχον ἠκμακέναι τὸν Μωϋσέα.

§. 102. Παλαίτερα δὲ τῶν Ἑλληνικῶν τὰ Ἀργολικά, τὰ ἀπὸ Ἰνάχου λέγω, ὡς Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς ἐν τοῖς χρόνοις διδάσκει. τούτων δὲ τεσσαράκοντα μὲν γενεαῖς νεώτερα τὰ Ἀττικὰ τὰ ἀπὸ Κέκροπος τοῦ διφυοῦς δὴ καὶ αὐτόχθονος, ὥς φησι κατὰ λέξιν ὁ Τατιανός, ἐννέα δὲ τὰ Ἀρκαδικά, τὰ ἀπὸ Πελασγοῦ· λέγεται δὲ καὶ οὗτος αὐτόχθων, τούτων δὲ ἄλλα πεντήκοντα δυοῖν νεώτερα, τὰ Φθιωτικά, τὰ ἀπὸ Δευκαλίωνος. εἰς δὲ τὸν χρόνον τῶν Τρωϊκῶν ἀπὸ Ἰνάχου γενεαὶ μὲν εἴκοσι ἢ πλείους διαριθμοῦνται, ἔτη δὲ ὡς ἔπος εἰπεῖν τετρακόσια καὶ πρόσω. εἰ δὲ τὰ Ἀσσυρίων πολλοῖς ἔτεσι πρεσβύτερα τῶν Ἑλληνικῶν ἀφ' ὧν Κτησίας λέγει φανήσεται τῷ δευτέρῳ καὶ τριακοστῷ ἡ Μωϋσέως κατὰ Ἄμωσιν τὸν Αἰγύπτιον καὶ κατὰ Ἴναχον τὸν Ἀργεῖον ἐξ Αἰγύπτου κίνησις. ἦν δὲ κατὰ τὴν Ἑλλάδα κατὰ μὲν Φορωνέα τὸν μετὰ Ἴναχον ὁ ἐπὶ Ὠγύγου κατα- P. κλυσμὸς καὶ ἡ ἐν Σικυῶνι βασιλεία πρῶτον μὲν 380. Αἰγιαλέως, εἶτα Εὐρώπος, εἶτα Τελχῖνος, καὶ ἡ Pott. Κρητὸς ἐν Κρήτῃ. Ἀκουσίλαος γὰρ Φορωνέα πρῶ-

τον ἄνθρωπον γενέσθαι λέγει, ὅθεν καὶ ὁ τῆς Φορωνίδος ποιητὴς εἶναι αὐτὸν ἔφη πατέρα θνητῶν ἀνθρώπων.

§. 103. Ἐντεῦθεν ὁ Πλάτων ἐν Τιμαίῳ κατακολουθήσας Ἀκουσιλάῳ γράφει· καί ποτε προαγαγεῖν βουληθεὶς αὐτοὺς περὶ τῶν ἀρχαίων εἰς λόγους τῶν τῇδε τῇ πόλει τὰ ἀρχαιότατα λέγειν ἐπιχειρεῖ περὶ Φορωνέως τε τοῦ πρώτου λεχθέντος καὶ Νεώβης καὶ τὰ μετὰ τὸν κατακλυσμόν. κατὰ δὲ Φόρβαντα Ἀκταῖος, ἀφ' οὗ Ἀκταία ἡ Ἀττική. κατὰ δὲ Τριόπαν Προμηθεὺς καὶ Ἄτλας καὶ Ἐπιμηθεὺς καὶ ὁ διφυὴς Κέκροψ καὶ Ἰνώ. κατὰ δὲ Κρότωπον ἡ ἐπὶ Φαέθοντος ἐκπύρωσις καὶ ἐπὶ Δευκαλίωνος ἐπομβρία. κατὰ δὲ Σθένελον ἥ τε Ἀμφικτυόνος βασιλεία καὶ ἡ εἰς Πελοπόννησον Δαναοῦ παρουσία καὶ ὑπὸ Δαρδάνου τῆς Δαρδανίας κτίσις, ὃν

πρῶτον,

φησὶν Ὅμηρος,

τέκετο νεφεληγερέτα Ζεὺς *),

ἥ τε ἐκ Κρήτης εἰς Φοινίκην ἀνακομιδή. κατὰ δὲ Λυγκέα τῆς κόρης ἡ ἁρπαγὴ καὶ ἡ τοῦ ἐν Ἐλευ- P. σῖνι τεμένους καθίδρυσις Τριπτολέμου τε γεωργία 381. καὶ ἡ Κάδμου εἰς Θήβας παρουσία Μίνωός τε Pott. βασιλεία. κατὰ δὲ Προῖτον ὁ Εὐμόλπου πρὸς Ἀθη- P. ναίους πόλεμος. κατὰ δὲ Ἀκρίσιον Πέλοπος ἀπὸ 139 Φρυγίας διάβασις καὶ Ἴωνος εἰς Ἀθήνας ἄφιξις Sylb. καὶ ὁ δεύτερος Κέκροψ αἵ τε Περσέως καὶ Διονύσου πράξεις, Ὀρφεύς τε καὶ Μουσαῖος.

§. 104. Κατὰ δὲ τὸ ὀκτωκαιδέκατον ἔτος τῆς Ἀγαμέμνονος βασιλείας Ἴλιον ἑάλω, Δημοφῶντος τοῦ Θησέως βασιλεύοντος Ἀθήνησι τῷ πρώτῳ ἔτει, θαργηλιῶνος μηνὸς δευτέρᾳ ἐπὶ δέκα, ὥς φησι Διονύσιος ὁ Ἀργεῖος, Ἀγίας δὲ καὶ Δερκύλος ἐν τῇ τρίτῃ μηνὸς πανέμου ὀγδόῃ φθίνοντος, Ἑλλάνικος

*) Iliad. υ. v. 215.

γὰρ δωδεκάτῃ Θαργηλιῶνος μηνὸς, καί τινες τῶν τὰ Ἀττικὰ συγγραψαμένων ὀγδόῃ φθίνοντος βασιλεύοντος τὸ τελευταῖον ἔτος Μενεσθέως πληθυνούσης σελήνης,

νὺξ μὲν ἔην,

φησὶν ὁ τὴν μικρὰν Ἰλιάδα πεποιηκὼς,

μεσάτα, λαμπρὰ δ' ἐπέτελλε σελάνα·

ἕτεροι σκιῤῥοφοριῶνος τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ. Θησεὺς δὲ ὁ Ἡρακλέους ζηλωτὴς ὢν πρεσβύτερός ἐστι τῶν Τρωϊκῶν μιᾷ γενεᾷ. τοῦ γοῦν Τληπολέμου, ὃς ἦν υἱὸς Ἡρακλέους, Ὅμηρος μέμνηται ἐπὶ Ἴλιον στρατεύσαντος.

§. 105. Προτερεῖν ἄρα Μωϋσῆς ἀποδείκνυται τῆς μὲν Διονύσου ἀποθεώσεως ἔτη ἑξακόσια τέσσαρα, εἴ γε τῆς Περσέως βασιλείας τῷ τριακοστῷ δευτέρῳ ἔτει ἐκθειοῦται, ὥς φησιν Ἀπολλόδωρος ἐν τοῖς χρο- P. νικοῖς. ἀπὸ δὲ Διονύσου ἐπὶ Ἡρακλέα καὶ τοὺς 382. περὶ Ἰάσονα ἀριστεῖς τοὺς ἐν τῇ Ἀργοῖ πλεύσαντας Pott. συνάγεται ἔτη ἑξήκοντα τρία· Ἀσκληπιός τε καὶ Διόσκουροι συνέπλεον αὐτοῖς ὡς μαρτυρεῖ ὁ Ῥόδιος Ἀπολλώνιος ἐν τοῖς Ἀργοναυτικοῖς. ἀπὸ δὲ τῆς Ἡρακλέους ἐν Ἄργει βασιλείας ἐπὶ τὴν Ἡρακλέους αὐτοῦ καὶ Ἀσκληπιοῦ ἀποθέωσιν ἔτη συνάγεται τριάκοντα ὀκτὼ κατὰ τὸν χρονογράφον Ἀπολλόδωρον: ἐντεῦθεν δὲ ἐπὶ τὴν Κάστορος καὶ Πολυδεύκους ἀποθέωσιν ἔτη πεντήκοντα τρία. ἐνταῦθά που καὶ ἡ Ἰλίου κατάληψις. εἰ δὲ χρὴ πείθεσθαι καὶ Ἡσιόδῳ τῷ ποιητῇ ἀκούσωμεν αὐτοῦ·

Ζηνὶ δ' ἄρ' Ἀτλαντὶς Μαίη τέκε κύδιμον Ἑρμῆν,
κήρυκ' ἀθανάτων, ἱερὸν λέχος εἰσαναβᾶσα·
Καδμείη δ' ἄρα οἱ Σεμέλη τέκε φαίδιμον υἱὸν,
Μιχθεῖσ' ἐν φιλότητι Διώνυσον πολυγηθέα *).

§. 106. Κάδμος μὲν ὁ Σεμέλης πατὴρ ἐπὶ Λυγκέως εἰς Θήβας ἔρχεται καὶ τῶν Ἑλληνικῶν γραμ-

*) Theogon. v. 938 sqq.

μάτων εὑρετὴς γίνεται, Τριόπας δὲ συγχρονεῖ Ἴσιδι ἑβδόμῃ γενεᾷ ἀπὸ Ἰνάχου — Ἶσιν δὲ τὴν καὶ Ἰώ φασιν διὰ τὸ ἰέναι αὐτὴν διὰ πάσης τῆς γῆς πλανωμένην —, ταύτην δὲ Ἴστρος ἐν τῷ περὶ τῆς Αἰγυπτίων ἀποικίας Προμηθέως θυγατέρα φησὶ, Προμηθεὺς δὲ κατὰ Τριόπαν ἑβδόμῃ γενεᾷ μετὰ Μωϋσέα, ὥστε καὶ πρὸ τῆς καθ᾽ Ἕλληνας ἀνθρωπογονίας ὁ Μωϋσῆς ἠκμακέναι φαίνεται. Λέων δὲ ὁ τὰ περὶ τῶν κατ᾽ Αἴγυπτον θεῶν πραγματευσάμενος τὴν Ἶσιν ὑπὸ Ἑλλήνων Δήμητρα καλεῖσθαί φησιν, ἣ κατὰ Λυγκέα γίνεται ἑνδεκάτῃ ὕστερον Μωϋσέως P. 383. Pott. γενεᾷ. Ἆπίς τε ὁ Ἄργους βασιλεὺς Μέμφιν οἰκίζει, ὥς φησιν Ἀρίστιππος ἐν πρώτῃ Ἀρκαδικῶν. τοῦτον δὲ Ἀριστέας ὁ Ἀργεῖος ἐπονομασθῆναί φησι Σάραπιν καὶ τοῦτον εἶναι ὃν Αἰγύπτιοι σέβουσιν. Νυμφόδωρος δὲ ὁ Ἀμφιπολίτης ἐν τρίτῳ νομίμων Ἀσίας τὸν Ἆπιν τὸν ταῦρον τελευτήσαντα καὶ ταριχευθέντα εἰς σορὸν ἀποτίθεσθαι τῷ ναῷ τοῦ τιμωμένου δαίμονος, κἀντεῦθεν Σορόαπιν κληθῆναι καὶ Σάραπιν συνηθείᾳ τινὶ τῶν ἐγχωρίων ὕστερον. Ἆπις δὲ τρίτος ἐστὶν ἀπὸ Ἰνάχου.

§. 107. Ναὶ μὴν ἡ Λητὼ κατὰ Τιτυὸν γίνεται,

Λητὼ γὰρ ἥλκησε Διὸς κυδρὴν παράκοιτιν *),

Τιτυὸς δὲ συνεχρόνισεν Ταντάλῳ. εἰκότως ἄρα καὶ ὁ Βοιώτιος Πίνδαρος γράφει·

ἐν χρόνῳ δὲ γένετ᾽ Ἀπόλλων,

καὶ οὐδὲν θαυμαστὸν, ὅπου γε καὶ Ἀδμήτῳ θητεύων εὑρίσκεται σὺν καὶ Ἡρακλεῖ μέγαν εἰς ἐνιαυτόν. Ζῆθος δὲ καὶ Ἀμφίων οἱ μουσικῆς εὑρεταὶ περὶ τὴν Κάδμου γεγόνασιν ἡλικίαν. κἂν τις ἡμῖν λέγῃ Φημονόην πρώτην χρησμῳδῆσαι Ἀκρισίῳ, ἀλλ᾽ ἴστω γε ὅτι μετὰ Φημονόην ἔτεσιν ὕστερον εἴκοσι ἑπτὰ οἱ περὶ Ὀρφέα καὶ Μουσαῖον καὶ Λίνον τὸν Ἡρακλέους διδάσκαλον. Ὅμηρος δὲ καὶ Ἡσίοδος

*) Homer. Odyss. λ. v. 580.

πολλῷ νεώτεροι τῶν Ἰλιακῶν, μεθ' οὓς μακρῷ νεώ-
τεροι οἱ παρ' Ἕλλησι νομοθέται Λυκοῦργός τε καὶ
Σόλων καὶ οἱ ἑπτὰ σοφοὶ οἵ τε ἀμφὶ τὸν Σύριον
Φερεκύδην καὶ Πυθαγόραν τὸν μέγαν κάτω που
περὶ τὰς ὀλυμπιάδας γενομένους ὡς παρεστήσαμεν.
καὶ θεῶν ἄρα τῶν πλείστων παρ' Ἕλλησιν οὐ μό-
νον τῶν λεγομένων σοφῶν τε καὶ ποιητῶν ὁ Μωϋ- P.
σῆς ἡμῖν ἀποδέδεικται πρεσβύτερος. 384.

§. 108. Καὶ οὔτι γε μόνος οὗτος, ἀλλὰ καὶ ἡ Pott.
Σίβυλλα Ὀρφέως παλαιοτέρα· λέγεται γὰρ καὶ περὶ
τῆς ἐπωνυμίας αὐτῆς καὶ περὶ τῶν χρησμῶν τῶν
καταπεφημισμένων ἐκείνης εἶναι λόγοι πλείους, Φρυ-
γίαν τε οὖσαν κεκλῆσθαι Ἄρτεμιν καὶ ταύτην πα-
ραγενομένην εἰς Δελφοὺς ᾆσαι·

ὦ Δελφοὶ, θεράποντες ἑκηβόλου Ἀπόλλωνος,
ἦλθον ἐγὼ χρήσουσα Διὸς νόον αἰγιόχοιο,
αὐτοκασιγνήτῳ κεχολωμένη Ἀπόλλωνι.

ἔστι δὲ καὶ ἄλλη Ἐρυθραία Ἡροφίλη καλουμένη·
μέμνηται τούτων Ἡρακλείδης ὁ Ποντικὸς ἐν τῷ
περὶ χρηστηρίων. ἐῶ δὲ τὴν Αἰγυπτίαν καὶ τὴν Ἰτα-
λὴν ἣ τὸ ἐν Ῥώμῃ Κάρμαλον ᾤκησεν, ἧς υἱὸς
Εὔανδρος ὁ τὸ ἐν Ῥώμῃ τοῦ Πανὸς ἱερὸν τὸ Λου-
πέρκιον καλούμενον κτίσας.

§. 109. Ἄξιον δὴ ἐνταῦθα γενομένους διερευ-
νῆσαι καὶ τῶν ἄλλων τῶν μετὰ Μωϋσέα παρὰ τοῖς
Ἑβραίοις προφητῶν τοὺς χρόνους. μετὰ τὴν Μωϋ-
σέως τοῦ βίου τελευτὴν διαδέχεται τὴν ἡγεμονίαν
τοῦ λαοῦ Ἰησοῦς πολεμῶν μὲν ἔτη ξέ, ἐν δὲ τῇ
P. γῇ τῇ ἀγαθῇ ἄλλα πέντε καὶ εἴκοσι ἀναπαυσάμενος.
140 ὡς δὲ τὸ βιβλίον τοῦ Ἰησοῦ περιέχει διεδέξατο τὸν
Sylb. Μωϋσέα ὁ προειρημένος ἀνὴρ ἔτη κζ'. ἔπειτα
ἁμαρτόντες οἱ Ἑβραῖοι παραδίδονται Χουσαχὰρ βα-
σιλεῖ Μεσοποταμίας ἔτεσιν ὀκτὼ, ὡς ἡ τῶν κριτῶν
ἱστορεῖ βίβλος *)· δεηθέντες δὲ ὕστερον τοῦ θεοῦ

*) Iudic. 3, 8.

λαμβάνουσιν ἡγεμόνα Γοθονιὴλ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Χαλὲβ τὸν νεώτερον ἐκ φυλῆς Ἰούδα, ὃς ἀποκτείνας τὸν τῆς Μεσοποταμίας βασιλέα ἦρξε τοῦ λαοῦ ἔτεσιν ἐφεξῆς ν'. καὶ πάλιν ἁμαρτόντες παρεδόθησαν Αἰγλὼμ βασιλεῖ Μωαβιτῶν ἔτεσιν ὀκτωκαίδεκα, ἐπιστρεψάντων δὲ αὐτῶν αὖθις ἡγήσατο αὐτῶν Ἀὼδ P. ἔτεσιν ὀγδοήκοντα, ἀνὴρ ἀμφοτεροδέξιος ἐκ φυλῆς 385. Ἐφραΐμ· οὗτός ἐστιν ὁ ἀνελὼν τὸν Αἰγλώμ. Pott

§. 110. Τελευτήσαντος δὲ Ἀὼδ ἁμαρτήσαντες αὖθις παρεδόθησαν βασιλεῖ Χαναὰν Ἰαβεὶμ ἔτεσιν εἴκοσι· ἐπὶ τούτου προφητεύει Δεββώρα γυνὴ Λαβιδὼθ ἐκ φυλῆς Ἐφραΐμ, καὶ ἦν ἀρχιερεὺς Ὀζιοῦς ὁ τοῦ Ῥιησοῦ. διὰ ταύτης ἡγησάμενος τῆς στρατιᾶς Βαρὰκ ὁ τοῦ Βεννὴρ ἐκ φυλῆς Νεφθαλὶμ παραταξάμενος Σισάρᾳ τῷ ἀρχιστρατήγῳ τοῦ Ἰαβεὶμ ἐνίκησε, καὶ ἦρξεν ἐντεῦθεν τοῦ λαοῦ διακρίνουσα ἡ Δεββώρα ἔτη τεσσαράκοντα. τελευτησάσης δὲ αὐτῆς ἁμαρτὼν αὖθις ὁ λαὸς παραδίδοται Μαδιηναίοις ἔτη ἑπτά. ἐπὶ τούτοις Γεδεὼν ἐκ φυλῆς Μανασσῆ ὁ τοῦ Ἰωᾶς τριακοσίους ἐκστρατεύσας καὶ δώδεκα μυριάδας αὐτῶν ἀπολέσας ἦρξεν ἔτη τεσσαράκοντα, μεθ' ὃν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀχιμέλεχ ἔτη τρία. διαδέχεται τοῦτον Βωλεᾶς υἱὸς Βηδᾶν υἱοῦ Χαρρὰν ἐκ φυλῆς Ἐφραΐμ ἄρξας ἔτη τρία πρὸς τοῖς εἴκοσι. μεθ' ὃν ἐξαμαρτὼν πάλιν ὁ λαὸς ἔτεσιν ὀκτωκαίδεκα Ἀμμανίταις παραδίδοται.

§. 111. Μετανοησάντων δὲ αὐτῶν ἡγεῖται Ἰεφθαὲ ὁ Γαλααδίτης ἐκ φυλῆς Μανασσῆ, καὶ ἦρξεν ἔτη ἕξ, μεθ' ὃν ἦρξεν Ἀβατθὰν ὁ ἐκ Βηθλεὲμ φυλῆς Ἰούδα ἔτη ἑπτὰ, ἔπειτα Ἐβρὼν ὁ Ζαβουλωνίτης ἔτη ὀκτὼ, ἔπειτα Ἐγλὼμ Ἐφραΐμ ἔτη ὀκτώ. ἔνιοι δὲ τοῖς τοῦ Ἀβατθὰν ἔτεσιν ἑπτὰ συνάπτουσι τὰ Ἐβρὼμ τεσσαράκοντα ἔτη. καὶ μετὰ τοῦτον ἐξαμαρτὼν πάλιν ὁ λαὸς ὑπὸ ἀλλοφύλοις γίνεται τοῖς Φυλιστιεὶμ ἔτη τεσσαράκοντα. ἐπιστρεψάντων δὲ αὐτῶν Σαμψὼν ἡγεῖται ἐκ φυλῆς Δὰν νικήσας ἐν

πολέμῳ τοὺς ἀλλοφύλους. οὗτος ἦρξεν ἔτεσιν εἴκοσι. καὶ μετὰ τοῦτον ἀναρχίας οὔσης διέκρινε τὸν λαὸν Ἠλὶ ὁ ἱερεὺς τεσσαράκοντα ἔτη. τοῦτον δὲ διαδέχεται Σαμουὴλ ὁ προφήτης, σὺν οἷς Σαοὺλ ἐβασίλευσεν ἔτη εἴκοσι ἑπτὰ κατασχών. οὗτος καὶ τὸν Δαβὶδ ἔχρισεν. P. 386.

§. 112. Ἐτελεύτα δὲ Σαμουὴλ δυοῖν ἐτῶν πρότερος τοῦ Σαοὺλ ἐπὶ ἀρχιερέως Ἀβιμέλεχ. οὗτος τὸν Σαοὺλ εἰς βασιλέα ἔχρισεν, ὃς πρῶτος ἐβασίλευσεν ἐπὶ Ἰσραὴλ μετὰ τοὺς κριτὰς, ὧν ὁ πᾶς ἀριθμὸς ἕως τοῦ Σαμουὴλ γίνεται ἔτη τετρακόσια ἑξήκοντα τρία μῆνες ἑπτά. ἔπειτα διὰ τῆς πρώτης βίβλου τῶν βασιλειῶν τοῦ Σαοὺλ ἔτη εἴκοσι, ἐπεὶ ἀνακαινισθεὶς ἐβασίλευσε. μετὰ δὲ τὴν τελευτὴν Σαοὺλ βασιλεύει Δαβὶδ τὸ δεύτερον ἐν Χεβρὼν ὁ τοῦ Ἰεσσαὶ ἐκ φυλῆς Ἰούδα ἔτη τεσσαράκοντα, ὡς περιέχει ἡ δευτέρα τῶν βασιλειῶν, καὶ ἦν ἀρχιερεὺς Ἀβιάθαρ ὁ τοῦ Ἀβιμέλεχ ἐκ συγγενείας Ἠλὶ, προφητεύουσι δὲ Γὰδ καὶ Νάθαν ἐπ' αὐτοῦ. γίνονται οὖν ἀπὸ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἕως παρέλαβε τὴν βασιλείαν Δαβὶδ ὡς μέν τινες ἔτη τετρακόσια πεντήκοντα, ὡς δὲ ἡ προκειμένη δείκνυσι χρονογραφία συνάγονται ἔτη πεντακόσια εἴκοσι τρία μῆνες ἑπτὰ εἰς τὴν τοῦ Δαβὶδ τελευτήν. Pott.

§. 113. Καὶ μετὰ ταῦτα ἐβασίλευσε Σολομὼν υἱὸς Δαβὶδ ἔτη τεσσαράκοντα. διαμένει ἐπὶ τούτου Νάθαν προφητεύων, ὃς καὶ παρεκάλει αὐτὸν περὶ τῆς τοῦ ναοῦ οἰκοδομῆς· ὁμοίως καὶ Ἀχίας ἐκ Σηλὼμ προφητεύει, ἦσαν δὲ καὶ οἱ βασιλεῖς ἄμφω ὅ τε Δαβὶδ ὅ τε Σολομὼν προφῆται. Σαδὼκ δὲ ὁ ἀρχιερεὺς πρῶτος ἐν τῷ ναῷ ὃν ᾠκοδόμησε Σολομὼν ἱεράτευσεν, ὄγδοος ὢν ἀπὸ Ἀαρὼν τοῦ πρώτου ἀρχιερέως. γίνονται οὖν ἀπὸ Μωϋσέως ἐπὶ τὴν Σολομῶνος ἡλικίαν ὡς μέν τινές φασιν ἔτη πεντακόσια ἐννενήκοντα πέντε, ὡς δὲ ἕτεροι πεντακόσια ἑβδομήκοντα ἕξ. εἰ δέ τις τοῖς ἀπὸ Ἰησοῦ μέχρι Δαβὶδ

τετρακοσίοις πεντήκοντα ἔτεσι συγκαταριθμῆσαι τὰ τῆς Μωϋσέως στρατηγίας τεσσαράκοντα καὶ τὰ ἄλλα τὰ ὀγδοήκοντα ἔτη, ἃ γεγόνει ὁ Μωϋσῆς πρὸ τοῦ τὴν ἔξοδον τοῖς Ἑβραίοις ἀπὸ Αἰγύπτου γεγονέναι, προσθείη τε τούτοις τὰ τῆς βασιλείας τῆς Δαβὶδ τεσσαράκοντα ἔτη, συνάξει ἔτη τὰ πάντα ἑξακόσια δέκα.

§. 114. Ἀκριβέστερον δὲ ἡ καθ' ἡμᾶς χρονογραφία πρόεισιν, εἰ τοῖς πεντακοσίοις εἴκοσι καὶ τρισὶ καὶ μησὶν ἑπτὰ μέχρι τῆς Δαβὶδ τελευτῆς προσθείη τις τά τε τοῦ Μωϋσέως ἑκατὸν εἴκοσι ἔτη τά τε τοῦ Σολομῶνος μ'. συνάξει γὰρ τὰ πάντα ἐπὶ τὴν Σολομῶνος τελευτὴν ἔτη ἑξακόσια ὀγδοήκοντα τρία μῆνας ἑπτά. Εἵραμος τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα Σολομῶνι δίδωσι καθ' οὓς χρόνους μετὰ τὴν Τροίας P. 387. Pott. ἅλωσιν Μενελάῳ εἰς Φοινίκην ἄφιξις, ὥς φησι Μένανδρος ὁ Περγαμηνὸς καὶ Λαῖτος ἐν τοῖς Φοινικικοῖς. μετὰ δὲ Σολομῶνα βασιλεύει Ῥοβοὰμ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ἑπτακαίδεκα, καὶ ἦν ἀρχιερεὺς Ἀβιμέλεχ ὁ τοῦ Σαδώκ. ἐπὶ τούτου μερισθείσης τῆς βασιλείας ἐν Σαμαρείᾳ βασιλεύει Ἱεροβοὰμ ἐκ φυλῆς Ἐφραὶμ ὁ δοῦλος Σολομῶνος, προφητεύει δὲ ἔτι Ἀχίας ὁ Σηλωνίτης καὶ Σαμαίας υἱὸς Ἀμαμὴ καὶ ὁ ἐξ Ἰούδα ἀπελθὼν ἐπὶ Ῥοβοὰμ καὶ προφητεύσας ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου.

§. 115. Μετὰ τοῦτον βασιλεύει Ἀβιοὺμ υἱὸς P. 141 Sylb. αὐτοῦ ἔτη εἴκοσι τρία, καὶ ὁμοίως ὁ τούτου υἱὸς Ἀσαμάν· οὗτος ἐπὶ γήρως ἐποδάγρησε, προφητεύει δὲ ἐπ' αὐτοῦ Ἰοῦ υἱὸς Ἀνανίου. μετὰ τοῦτον βασιλεύει Ἰωσαφὰτ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ε'. ἐπὶ τούτου προφητεύουσιν Ἠλίας ὁ Θεσβίτης καὶ Μιχαίας υἱὸς Ἰεβλᾶ καὶ Ἀβδίας υἱὸς Ἀνανίου. ἐπὶ δὲ Μιχαίου καὶ ψευδοπροφήτης ἦν Σεδεκίας ὁ τοῦ Χαναάν. ἕπεται τούτοις ἡ βασιλεία Ἰωρὰμ τοῦ υἱοῦ Ἰωσαφὰτ ἐπὶ ἔτη ὀκτώ, ἐφ' οὗ προφητεύει Ἠλίας καὶ μετὰ Ἠλίαν Ἐλισσαῖος ὁ τοῦ Σαφάτ. ἐπὶ τού-

του οἱ ἐν Σαμαρείᾳ κόπρον ἔφαγον περιστερᾶς καὶ τὰ τέκνα τὰ ἑαυτῶν. ὁ δὲ χρόνος Ἰωσαφὰτ ἀπὸ τῶν ὑστάτων τῆς τρίτης τῶν βασιλειῶν ἄχρι τῆς τετάρτης ἐπεκτείνει. ἐπὶ δὲ τοῦ Ἰωρὰμ ἀνελήφθη μὲν Ἠλίας, ἤρξατο δὲ προφητεύειν Ἐλισσαῖος υἱὸς Σαφὰτ ἔτη ἓξ ὢν ἐτῶν τεσσαράκοντα. εἶτα Ὀχοζίας ἐβασίλευσεν ἔτος ἕν, ἐπὶ τούτου ἔτι προφητεύει Ἐλισσαῖος καὶ σὺν αὐτῷ Ἀβδαδωναῖος.

§. 116. Μετὰ τοῦτον ἡ μήτηρ Ὀζίου Γοθολία P. 388. Pott. βασιλεύει ἔτη ὀκτὼ κατακτείνασα τὰ τέκνα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς, ἐκ γὰρ τοῦ γένους ἦν Ἀχαάβ. ἡ δὲ ἀδελφὴ Ὀζίου Ἰωσαβαία ἐξέκλεψε τὸν υἱὸν Ὀζίου Ἰωὰς καὶ τούτῳ περιέθηκεν ὕστερον τὴν βασιλείαν. ἐπὶ τῆς Γοθολίας ταύτης ἔτι ὁ Ἐλισσαῖος προφητεύει, μεθ᾽ ἣν βασιλεύει ὡς προεῖπον Ἰωὰς ὁ περισωθεὶς ὑπὸ Ἰωσαβαίας τῆς Ἰωδαὲ τοῦ ἀρχιερέως γυναικὸς, καὶ τὰ πάντα γίνεται ἔτη τεσσαράκοντα. συνάγεται οὖν ἀπὸ Σολομῶνος ἐπὶ Ἐλισσαίου τοῦ προφήτου τελευτὴν ἔτη ὡς μέν τινές φασιν ἑκατὸν ε΄, ὡς δὲ ἕτεροι ἑκατὸν δύο, ὡς δὲ ἡ προκειμένη δηλοῖ χρονογραφία ἀπὸ βασιλείας τῆς Σολομῶνος ἔτη ἑκατὸν ὀγδοήκοντα ἕν.

§. 117. Ἀπὸ δὲ τῶν Τρωϊκῶν ἐπὶ τὴν Ὁμήρου γένεσιν κατὰ μὲν Φιλόχορον ἑκατὸν ὀγδοήκοντα ἔτη γίνεται ὕστερον τῆς Ἰωνικῆς ἀποικίας· Ἀρίσταρχος δὲ ἐν τοῖς Ἀρχιλοχείοις ὑπομνήμασι κατὰ τὴν Ἰωνικὴν ἀποικίαν φησὶ φέρεσθαι αὐτὸν, ἣ ἐγένετο μετὰ ἑκατὸν τεσσαράκοντα ἔτη τῶν Τρωϊκῶν. Ἀπολλόδωρος δὲ μετὰ ἔτη ἑκατὸν τῆς Ἰωνικῆς ἀποικίας Ἀγησιλάου τοῦ Δορυσσαίου Λακεδαιμονίων βασιλεύοντος, ὥστε ἐπιβαλεῖν αὐτῷ Λυκοῦργον τὸν νομοθέτην ἔτι νέον ὄντα. Εὐθυμένης P. 389. Pott. δὲ ἐν τοῖς χρονικοῖς συνακμάσαντα Ἡσιόδῳ ἐπὶ Ἀκάστου ἐν Χίῳ γενέσθαι περὶ τὸ διακοσιοστὸν ἔτος ὕστερον τῆς Ἰλίου ἁλώσεως. ταύτης δέ ἐστι τῆς δόξης καὶ Ἀρχέμαχος ἐν Εὐβοϊκῶν τρίτῳ· ὡς

εἶναι αὐτόν τε καὶ τὸν Ἡσίοδον καὶ Ἐλισσαίου τοῦ προφήτου νεωτέρους. κἂν ἕπεσθαί τις βουληθῇ τῷ γραμματικῷ Κράτητι καὶ λέγῃ περὶ τὴν Ἡρακλειδῶν κάθοδον Ὅμηρον γεγονέναι μετὰ ἔτη ὀγδοήκοντα τῆς Ἰλίου ἁλώσεως, εὑρεθήσεται πάλιν Σολομῶνος μεταγενέστερος, ἐφ' οὗ ἡ Μενελάου εἰς Φοινίκην ἄφιξις ὡς προείρηται. Ἐρατοσθένης δὲ μετὰ τὸ ἑκατοστὸν ἔτος τῆς Ἰλίου ἁλώσεως τὴν Ὁμήρου ἡλικίαν φέρει. καὶ μὴν Θεόπομπος μὲν ἐν τῇ τεσσαρακοστῇ τρίτῃ τῶν Φιλιππικῶν μετὰ ἔτη πεντακόσια τῶν ἐπὶ Ἰλίῳ στρατευσάντων γεγονέναι τὸν Ὅμηρον ἱστορεῖ. Εὐφορίων δὲ ἐν τῷ περὶ Ἀλιάδων κατὰ Γύγην αὐτὸν τίθησι γεγονέναι, ὃς βασιλεύειν ἤρξατο ἀπὸ τῆς ὀκτωκαιδεκάτης ὀλυμπιάδος, ὅν καί φησι πρῶτον ὠνομάσθαι τύραννον. Σωσίβιος δὲ ὁ Λάκων ἐν χρόνων ἀναγραφῇ κατὰ τὸ ὄγδοον ἔτος τῆς Χαρίλλου τοῦ Πολυδέκτου βασιλείας Ὅμηρον φέρει. βασιλεύει μὲν οὖν Χάριλλος ἔτη ἑξήκοντα τέσσαρα, μεθ' ὃν υἱὸς Νίκανδρος ἔτη τριάκοντα ἐννέα· τούτου κατὰ τὸ τριακοστὸν τέταρτον ἔτος τεθῆναί φησι τὴν πρώτην ὀλυμπιάδα. ὡς εἶναι ἐννενήκοντά που ἐτῶν πρὸ τῆς τῶν ὀλυμπίων θέσεως Ὅμηρον.

§. 118. Μετὰ δὲ τὸν Ἰωὰν διαδέχεται τὴν βασιλείαν Ἀμασίας ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη τριάκοντα ἐννέα, τοῦτον Ὀζίας ὁμοίως ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἐπὶ ἔτη πεντήκοντα δύο, καὶ λεπρῶν οὗτος ἐτελεύτα· προφητεύουσι δὲ ἐπ' αὐτοῦ Ἀμὼς καὶ Ἡσαΐας ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ Ὠσηὲ ὁ τοῦ Βηερεὶ καὶ Ἰωνᾶς ὁ τοῦ Ἀμαθὶ ὁ ἐκ Γὲθ Χοβὲρ ὁ κηρύξας Νινευίταις ὁ ἐκ τοῦ κήτους προελθών. ἔπειτα βασιλεύει Ἰωνάθαν ὁ υἱὸς Ὀζίου ἔτη ἑκκαίδεκα· ἐπὶ τούτου ἔτι Ἡσαΐας προφητεύει καὶ Ὠσηὲ καὶ Μιχαίας ὁ Μωραηθίτης καὶ Ἰωὴλ ὁ τοῦ Βαθουήλ. P. 390. Pott.

§. 119. Τοῦτον διαδέχεται ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἄχαζ ἐπὶ ἔτη ἑκκαίδεκα· ἐπὶ τούτου πεντεκαιδεκάτῳ ἔτει ὁ Ἰσραὴλ εἰς Βαβυλῶνα ἀπήχθη, Σαλμανασὰρ τε

ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων μετῴκισε τοὺς ἐν Σαμαρείᾳ εἰς Μήδους καὶ Βαβυλῶνα. πάλιν τὸν Ἄχαζ διαδέχεται Ὠσηὲ ἐπὶ ἔτη ὀκτώ, εἶτα Ἐζεκίας ἐπὶ ἔτη εἴκοσι ἐννέα. τούτῳ δι' ὁσιότητα πρὸς τῷ τέλει τοῦ βίου γενομένῳ διὰ Ἡσαΐου δωρεῖται ὁ θεὸς ἄλλα ἔτη βιῶσαι πεντεκαίδεκα δι' ἀναποδισμοῦ ἡλίου. μέχρι τούτου διατείνουσι προφητεύοντες Ἡσαΐας καὶ Ὠσηὲ καὶ Μιχαίας. λέγονται δὲ οὗτοι μετὰ τὴν Λυκούργου τοῦ νομοθέτου Λακεδαιμονίων ἡλικίαν γεγονέναι, Διευχίδας γὰρ ἐν τετάρτῳ Μεγαρικῶν περὶ τὸ διακοσιοστὸν ἐννενηκοστὸν ἔτος ὕστερον τῆς Ἰλίου ἁλώσεως τὴν ἀκμὴν Λυκούργου φέρει· Ἡσαΐας δὲ ἀπὸ τῆς Σολομῶντος βασιλείας, ἐφ' οὗ Μενέλεως εἰς Φοινίκην γενόμενος ἐδείχθη, διακοσιοστῷ ἔτει προφητεύων ἔτι φαίνεται Μιχαίας τε σὺν αὐτῷ καὶ Ὠσηὲ καὶ Ἰωὴλ ὁ τοῦ Βαθουήλ.

§. 120. Μετὰ δὲ Ἐζεκίαν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μανασσῆς βασιλεύει ἔτη πεντήκοντα πέντε, ἔπειτα ὁ τούτου υἱὸς Ἀμὼς ἔτη δύο, μεθ' ὃν Ἰωσίας ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ νομικώτατος ἔτη τριάκοντα καὶ ἕν. οὗτος ἐπέθηκε τὰ κῶλα τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τὰ κῶλα τῶν
P. εἰδώλων καθὼς ἐν τῷ Λευιτικῷ γέγραπται. ἐπὶ
142 τούτου ὀκτωκαιδεκάτῳ ἔτει τὸ πάσχα ἤχθη ἐξ οὗ
Sylb. ἀπὸ Σαμουὴλ μήτε ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ τελεσθέν. τότε καὶ Χελκίας ὁ ἱερεὺς ὁ τοῦ προφήτου Ἱερεμίου πατὴρ περιτυχὼν τῷ τοῦ νόμου βιβλίῳ ἐν τῷ ἱερῷ P.
ἀποκειμένῳ ἀναγνοὺς ἐτελεύτησεν. ἐπὶ τούτου προ- 391.
φητεύει Ὀλδᾶ καὶ Σοφωνίας καὶ Ἱερεμίας. ἐπὶ δὲ Pott.
Ἱερεμίου ψευδοπροφήτης γίνεται Ἀνανίας ὁ Ἰωσίου. οὗτος παρακούσας Ἱερεμίου τοῦ προφήτου ὑπὸ Νεχαὼ βασιλέως Αἰγύπτου ἀνῃρέθη κατὰ ποταμὸν Εὐφράτην ὁρμῶντι αὐτῷ πρὸς Ἀσσυρίους ἀπαντήσας.

§. 121. Ἰωσίαν διαδέχεται Ἰεχωνίας καὶ Ἰωάχας ὁ υἱὸς αὐτοῦ μῆνας τρεῖς καὶ ἡμέρας δέκα. τοῦτον Νεχαὼ βασιλεὺς Αἰγύπτου δήσας ἀπήγαγεν

εἰς Αἴγυπτον καταστήσας ἀντ' αὐτοῦ βασιλέα τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἰωακεὶμ ἐπὶ φόρῳ τῆς γῆς ἔτη ἕνδεκα. μετὰ τοῦτον ὁ ὁμώνυμος αὐτοῦ Ἰωακεὶμ τρίμηνον βασιλεύει, εἶτα Σεδεκίας ἔτη ἕνδεκα. καὶ μέχρι τούτου προφητεύων διατείνει Ἱερεμίας, προφητεύουσι δὲ καὶ Βουζὶ καὶ Οὐρίας ὁ υἱὸς Σαμαίου καὶ Ἀμβακοὺμ σὺν αὐτῷ, καὶ τέλος ἔχει τὰ τῶν Ἑβραϊκῶν βασιλέων. γίνονται οὖν ἀπὸ μὲν τῆς Μωϋσέως γενέσεως ἕως τῆς μετοικεσίας ταύτης ἔτη, ὡς μέν τινες, ἐννακόσια ἑβδομήκοντα δύο, κατὰ δὲ τὴν ἀκριβῆ χρονογραφίαν χίλια ὀγδοήκοντα πέντε μῆνες ἓξ ἡμέραι δέκα· ἀπὸ δὲ τῆς Δαβὶδ βασιλείας ἕως τῆς αἰχμαλωσίας τῆς ὑπὸ Χαλδαίων γενομένης ἔτη τετρακόσια πεντήκοντα δύο μῆνες ἕξ, ὡς δὲ ἡ καθ' ἡμᾶς τῶν χρόνων ἀκρίβεια συνάγει ἔτη τετρακόσια ὀγδοήκοντα δύο μῆνες ἓξ ἡμέραι δέκα.

§. 122. Ἐν δὲ τῷ δωδεκάτῳ ἔτει τῆς Σεδεκίου βασιλείας Ναβουχοδονόσορ πρὸ τῆς Περσῶν ἡγεμονίας P. 392. Pott. ἔτεσιν ἑβδομήκοντα ἐπὶ Φοίνικας καὶ Ἰουδαίους ἐστράτευσεν, ὥς φησι Βήρωσσος ἐν ταῖς Χαλδαϊκαῖς ἱστορίαις. Ἰόαβας δὲ περὶ Ἀσσυρίων γράφων ὁμολογεῖ τὴν ἱστορίαν παρὰ Βηρώσσου εἰληφέναι μαρτυρῶν τἀλήθειαν τἀνδρί. ὁ τοίνυν Ναβουχοδονόσορ τυφλώσας τὸν Σεδεκίαν εἰς Βαβυλῶνα ἀπάγει καὶ τὸν λαὸν πάντα μετοικίζει καὶ γίνεται ἡ αἰχμαλωσία ἐπὶ ἔτη ἑβδομήκοντα πλὴν ὀλίγων οἳ εἰς Αἴγυπτον κατέφυγον. προφητεύουσι δὲ καὶ ἐπὶ Σεδεκίου ἔτι Ἱερεμίας καὶ Ἀμβακοὺμ, ἐν δὲ τῷ πέμπτῳ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐν Βαβυλῶνι προφητεύουσιν Ἰεζεκιὴλ, μεθ' ὃν Ναοὺμ ὁ προφήτης, ἔπειτα Δανιὴλ, πάλιν αὖ μετὰ τοῦτον προφητεύουσιν Ἀγγαῖος καὶ Ζαχαρίας ἐπὶ Δαρείου τοῦ πρώτου ἔτη δύο, μεθ' ὃν ὁ ἐν τοῖς δώδεκα ἄγγελος.

§. 123. Μετὰ δὲ Ἀγγαῖον καὶ Ζαχαρίαν Νεεμίας ὁ ἀρχιοινοχόος Ἀρταξέρξου, υἱὸς δὲ Ἀχηλὶ

τοῦ Ἰσραηλίτου οἰκοδομεῖ τὴν πόλιν Ἱερουσαλὴμ καὶ τὸν νεὼν ἐπισκευάζει. ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ ταύτῃ γίνεται Αἰσθὴρ καὶ Μαρδοχαῖος, οὗ φέρεται βιβλίον ὡς καὶ τὸ τῶν Μακκαβαϊκῶν. κατὰ τὴν αἰχμαλωσίαν ταύτην τῇ εἰκόνι λατρεῦσαι μὴ θελήσαντες, Μισαὴλ, Ἀνανίας τε καὶ Ἀζαρίας εἰς κάμινον ἐμβληθέντες πυρὸς δι᾽ ἐπιφανείας ἀγγέλου σώζονται. τότε διὰ δράκοντα Δανιὴλ εἰς λάκκον λεόντων βληθεὶς ὑπὸ Ἀμβακοὺμ προνοίᾳ θεοῦ τραφεὶς ἑβδομαῖος ἀνασώζεται. ἐνταῦθα καὶ τὸ σημεῖον ἐγένετο Ἰωνᾶ, καὶ Τωβίας διὰ Ῥαφαὴλ τοῦ ἀγγέλου Σάρραν ἄγεται γυναῖκα τοῦ δαίμονος αὐτῆς ἑπτὰ τοὺς πρώτους μνηστῆρας ἀνελόντος, καὶ μετὰ τὸν γάμον Τωβίου ὁ πατὴρ αὐτοῦ Τωβὴτ ἀναβλέπει.

§. 124. Ἐνταῦθα Ζοροβάβελ σοφίᾳ νικήσας τοὺς ἀνταγωνιστὰς τυγχάνει παρὰ Δαρείου ὠνησάμενος ἀνανέωσιν Ἱερουσαλὴμ, καὶ μετὰ Ἔσδρα εἰς τὴν πατρῴαν γῆν ἀναζεύγνυσι. δι᾽ ὧν γίνεται ἡ ἀπολύτρωσις τοῦ λαοῦ καὶ ὁ τῶν θεοπνεύστων ἀναγνωρισμὸς καὶ ἀνακαινισμὸς λογίων καὶ τὸ σωτήριον ἄγεται πάσχα καὶ λύσις ὀθνείας ἐπιγαμβρίας. προκεκηρύχει δὲ καὶ Κῦρος τὴν Ἑβραίων ἀποκατάστασιν, τελεσθείσης δὲ ἐπὶ Δαρείου τῆς ὑποσχέσεως ἡ τῶν ἐγκαινίων ἄγεται ἑορτὴ, καθὼς καὶ ἐπὶ τῆς σκηνῆς. καὶ γίνεται τὰ πάντα ἔτη σὺν τοῖς τῆς αἰχμαλωσίας μέχρι τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ λαοῦ ἀπὸ μὲν τῆς Μωϋσέως γενέσεως ἔτη χίλια ἑκατὸν νε΄ μῆνες ἓξ ἡμέραι δέκα, ἀπὸ δὲ τῆς Δαβὶδ βασιλείας ἔτη ὡς μέν τινες τριακόσια πεντήκοντα δύο, ὡς δὲ ἀκριβέστερον πεντακόσια ἑβδομήκοντα δύο μῆνες ἓξ ἡμέραι δέκα. P. 393. Pott.

§. 125. Πεπλήρωται τοίνυν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας τῆς ἐπὶ Ἱερεμίου τοῦ προφήτου εἰς Βαβυλῶνα γενομένης τὰ ὑπὸ Δανιὴλ τοῦ προφήτου εἰρημένα οὕτως ἔχοντα, „ἑβδομήκοντα ἑβδομάδες συνετμήθησαν ἐπὶ τὸν λαόν σου καὶ ἐπὶ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν τοῦ

συντελεσθῆναι ἁμαρτίαν καὶ τοῦ σφραγῖσαι ἁμαρτίας καὶ τοῦ ἀπαλεῖψαι τὰς ἀδικίας καὶ τοῦ ἐξιλάσασθαι καὶ τοῦ ἀγαγεῖν δικαιοσύνην αἰώνιον καὶ τοῦ σφραγῖσαι ὅρασιν καὶ προφήτην καὶ τοῦ χρῖσαι ἅγιον ἁγίων, καὶ γνώσῃ καὶ συνήσεις ἀπὸ ἐξόδου λόγου τοῦ ἀποκρίνασθαι καὶ τοῦ οἰκοδομῆσαι Ἱερουσαλὴμ ἕως χριστοῦ ἡγουμένου ἑβδομάδες ἑπτὰ καὶ ἑβδομάδες ἑξήκοντα δύο, καὶ ἐπιστρέψει καὶ οἰκοδομηθήσεται πλατεῖα καὶ τεῖχος, καὶ κενωθήσονται οἱ καιροὶ καὶ μετὰ τὰς ἑξήκοντα δύο ἑβδομάδας ἐξολοθρευθήσεται χρῖσμα καὶ κρῖμα οὐκ ἔσται ἐν αὐτῷ καὶ τὴν πόλιν καὶ τὸ ἅγιον διαφθερεῖς σὺν τῷ ἡγουμένῳ τῷ ἐρχομένῳ· [καὶ] ἐκκοπήσονται ἐν κατακλυσμῷ, καὶ ἕως τέλους πολέμου συντετμημένου ἀφανισμοῖς καὶ δυναμώσει διαθήκην πολλὴν ἑβδομὰς μία, καὶ ἡμίσει τῆς ἑβδομάδος ἀρθήσεταί μου θυσία καὶ σπονδή· P. 394. Pott. καὶ ἐπὶ τὸ ἱερὸν βδέλυγμα τὸ ἐρημώσεων καὶ P. 143 Sylb. ἕως συντελείας καιροῦ συντέλεια δοθήσεται ἐπὶ τὴν ἐρήμωσιν. καὶ ἥμισυ τῆς ἑβδομάδος καταπαύσει θυμίαμα θυσίας καὶ πτερυγίου ἀφανισμοῦ ἕως συντελείας καὶ σπουδῆς τάξιν ἀφανισμοῦ" *).

§. 126. Ὅτι μὲν οὖν ἐν ἑπτὰ ἑβδομάσιν ᾠκοδομήθη ὁ ναός, τοῦτο φανερόν ἐστι· καὶ γὰρ ἐν τῷ Ἔσδρᾳ γέγραπται, καὶ οὕτως ἐγένετο Χριστὸς βασιλεὺς Ἰουδαίων ἡγούμενος πληρουμένων τῶν ἑπτὰ ἑβδομάδων ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐν ταῖς ἑξήκοντα δύο ἑβδομάσιν ἡσύχασεν ἅπασα ἡ Ἰουδαία καὶ ἐγένετο ἄνευ πολέμων, καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Χριστὸς „ἅγιος τῶν ἁγίων" ἐλθὼν καὶ πληρώσας „τὴν ὅρασιν" καὶ „τὸν προφήτην ἐχρίσθη" τὴν σάρκα τῷ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ πνεύματι· ἐν ταύταις „ταῖς ἑξήκοντα δύο ἑβδομάσι", καθὼς εἶπεν ὁ προφήτης καὶ „ἐν τῇ μιᾷ ἑβδομάδι", ἧς ἑβδομάδος τὸ ἥμισυ κατέσχεν Νέρων βασιλεύων καὶ ἐν τῇ ἁγίᾳ πόλει Ἱερου-

---

*) Daniel. 9, 24—27.

σαλὴμ ἔστησεν τὸ βδέλυγμα καὶ ἐν τῷ ἡμίσει τῆς ἑβδομάδος ἀνηρέθη καὶ αὐτὸς καὶ Ὄθων καὶ Γάλβας καὶ Οὐιτέλλιος, Οὐεσπεσιανὸς δὲ ἐκράτησε καὶ καθεῖλεν τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ τὸ ἅγιον ἠρήμωσεν. καὶ ὡς ταῦθ' οὕτως ἔχει τῷ γε συνιέναι δυναμένῳ δῆλον καθ' ἃ καὶ ὁ προφήτης εἴρηκεν.

§. 127. Τοῦ ἑνδεκάτου τοίνυν ἔτους πληρουμένου κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἑπομένου βασιλεύοντος Ἰωακεὶμ ἡ αἰχμαλωσία εἰς Βαβυλῶνα γίνεται ὑπὸ βασιλέως Ναβουχοδονόσορ τῷ ἑβδόμῳ ἔτει βασιλεύοντος αὐτοῦ Ἀσσυρίων, Αἰγυπτίων δὲ Οὐαφρηοῦς βασιλεύον- P.
τος τῷ δευτέρῳ ἔτει, Φιλίππου δὲ Ἀθήνησιν ἄρ- 395.
χοντος τῷ πρώτῳ ἔτει τῆς ὀγδόης καὶ τεσσαρακο- Pott.
στῆς ὀλυμπιάδος, καὶ ἔμεινεν ἡ αἰχμαλωσία ἐπὶ ἔτη ἑβδομήκοντα καταλήξασα εἰς τὸ δεύτερον ἔτος τῆς Δαρείου τοῦ Ὑστάσπου τοῦ Περσῶν καὶ Ἀσσυρίων καὶ Αἰγυπτίων γεγενημένου βασιλέως, ἐφ' οὗ ὡς προεῖπόν Ἀγγαῖος καὶ Ζαχαρίας καὶ ὁ ἐκ τῶν δώδεκα ἄγγελος προφητεύουσι, καὶ ἦν ἀρχιερεὺς Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσεδέκ. κἂν τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς Δαρείου βασιλείας, ὅν φησιν Ἡρόδοτος καταλῦσαι τὴν τῶν μάγων ἀρχὴν, ἀποστέλλεται Ζοροβάβελ ὁ τοῦ Σαλαθιὴλ ἐγεῖραι καὶ ἐπικοσμῆσαι τὸν νεὼν τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις.

§. 128. Συνάγονται οὖν καὶ τῶν Περσῶν οἱ χρόνοι οὕτως· Κῦρος ἔτη τριάκοντα, Καμβύσης δέκα ἐννέα, Δαρεῖος ἓξ καὶ τεσσαράκοντα, Ξέρξης ἓξ καὶ εἴκοσι, Ἀρταξέρξης ἓν καὶ τεσσαράκοντα, Δαρεῖος ὀκτὼ, Ἀρταξέρξης τεσσαράκοντα δύο, Ὦχος ἢ Ἀρσὴς τρία. συνάγεται ἐπὶ τὸ αὐτὸ τῶν Περσικῶν ἔτη διακόσια τριάκοντα πέντε. καθελὼν δὲ τὸν Δαρεῖον τοῦτον Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν κατὰ τὰ προκείμενα ἔτη βασιλεύειν ἄρχεται. ὁμοίως οὖν καὶ τῶν Μακεδονικῶν βασιλέων οἱ χρόνοι οὕτω κατάγονται. Ἀλέξανδρος ἔτη δέκα ὀκτὼ, Πτολεμαῖος ὁ P.
Λαγοῦ ἔτη τεσσαράκοντα, Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελ- 396.
φος ἔτη εἴκοσι ἑπτὰ, εἶτα ὁ Εὐεργέτης ἔτη πέντε Pott.

καὶ εἴκοσι, εἶτα ὁ Φιλοπάτωρ ἔτη ἑπτακαίδεκα, μεθ' ὃν ὁ Ἐπιφανὴς ἔτη τέσσαρα καὶ εἴκοσι, τοῦτον διαδέχεται ὁ Φιλομήτωρ καὶ βασιλεύει ἔτη πέντε καὶ τριάκοντα, μεθ' ὃν ὁ Φύσκων ἔτη ἐννέα καὶ εἴκοσι, εἶτα ὁ Λάθουρος ἔτη ἓξ καὶ τριάκοντα, εἶτα ὁ ἐπικληθεὶς Διόνυσος ἔτη ἐννέα καὶ εἴκοσι.

§. 129. Ἐπὶ πᾶσιν ἡ Κλεοπάτρα ἐβασίλευσεν ἔτη δύο καὶ εἴκοσι, μεθ' ἣν ἡ τῶν Καππαδοκῶν βασιλεία ἡμερῶν ὀκτωκαίδεκα. γίνονται τοίνυν ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ οἱ τῶν Μακεδόνων βασιλέων χρόνοι ἔτη τριακόσια δώδεκα ἡμέραι ὀκτωκαίδεκα. ἀποδείκνυνται τοίνυν οἱ ἐπὶ Δαρείου τοῦ Ὑστάσπου προφητεύσαντες κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ Ἀγγαῖος καὶ Ζαχαρίας καὶ ὁ ἐκ τῶν δώδεκα ἄγγελος κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ὀγδόης καὶ τεσσαρακοστῆς ὀλυμπιάδος προφητεύσαντες πρεσβύτεροι εἶναι Πυθαγόρου τοῦ κατὰ τὴν δευτέραν καὶ ἑξηκοστὴν ὀλυμπιάδα φερομένου καὶ τοῦ πρεσβυτάτου τῶν παρ' Ἕλλησι σοφῶν Θαλοῦ περὶ τὴν πεντηκοστὴν ὀλυμπιάδα γενομένου. συνεχρόνισαν δὲ οἱ συγκαταλεγέντες σοφοὶ τῷ Θαλεῖ ὥς φησιν Ἄνδρων ἐν τῷ τρίποδι. Ἡράκλειτος γὰρ μεταγενέστερος ὢν Πυθαγόρου μέμνηται αὐτοῦ ἐν τῷ συγγράμματι.

§. 130. Ὅθεν ἀναμφιλέκτως τῆς τῶν προειρημένων προφητῶν ἡλικίας σὺν καὶ τοῖς ἑπτὰ λεγομένοις σοφοῖς προγενεστέρα ἂν εἴη ἡ ὀλυμπιὰς ἡ πρώτη, ἣ καὶ ὑστέρα τῶν Ἰλιακῶν δείκνυται ἔτεσι τετρακοσίοις ἑπτά. ῥάδιον τοίνυν συνιδεῖν Σολῶνα τὸν κατὰ Μενέλαον γενόμενον — ὁ δὲ κατὰ τὰ Ἰλιακὰ ἦν — πολλοῖς ἔτεσι πρεσβύτερον τῶν παρ' Ἕλλησι σοφῶν. τούτου δ' αὖ ὁπόσοις ἔτεσι Μωϋσῆς προτερεῖ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἡμῖν δεδήλωται. Ἀλέξανδρος δὲ ὁ Πολυΐστωρ ἐπικληθεὶς ἐν τῷ περὶ Ἰουδαίων συγγράμματι ἀνέγραψέν τινας ἐπιστολὰς Σολομῶνος μὲν πρός τε Οὐάφρην τὸν Αἰγύπτου βασι-

λέα πρός τε τὸν Φοινίκης Τυρίων τάς τε αὐτῶν πρὸς
Σολομῶντα, καθ' ἃ δείκνυται ὁ μὲν Οὐάφρης ὀκτὼ
μυριάδας ἀνδρῶν Αἰγυπτίων ἀπεσταλκέναι αὐτῷ εἰς
οἰκοδομὴν τοῦ νεὼ, ἅτερος δὲ τὰς ἴσας σὺν ἀρχι-
τέκτονι Τυρίῳ ἐκ μητρὸς Ἰουδαίας ἐκ τῆς φυλῆς
Δαβὶδ, ὡς ἐκεῖ γέγραπται, Ὑπέρων τοὔνομα. P.
§. 131. Ναὶ μὴν Ὀνομάκριτος ὁ Ἀθηναῖος, οὗ 397.
τὰ εἰς Ὀρφέα φερόμενα ποιήματα λέγεται εἶναι, Pott.
κατὰ τὴν τῶν Πεισιστρατιδῶν ἀρχὴν περὶ τὴν πεν-
τηκοστὴν ὀλυμπιάδα εὑρίσκεται, Ὀρφεύς τε ὁ συμ-
πλεύσας Ἡρακλεῖ Μουσαίου μαθητὴς, Ἀμφίων γὰρ
P. δυσὶ προάγει γενεαῖς τῶν Ἰλιακῶν, Δημόδοκος δὲ
144 καὶ Φήμιος μετὰ τὴν Ἰλίου ἅλωσιν, ὁ μὲν γὰρ
Sylb. παρὰ τοῖς Φαίαξιν, ὁ δὲ παρὰ τοῖς μνηστῆρσι
κατὰ τὸ κιθαρίζειν εὐδοκίμουν. καὶ τοὺς μὲν ἀνα-
φερομένους εἰς Μουσαῖον χρησμοὺς Ὀνομακρίτου
εἶναι λέγουσι, τὸν Κράτητα δὲ τὸν Ὀρφέως Ζωπύ-
ρου τοῦ Ἡρακλεώτου, τήν τε εἰς Ἅιδου κατάβασιν
Προδίκου τοῦ Σαμίου. Ἴων δὲ ὁ Χῖος ἐν τοῖς τρι-
γράμμοις καὶ Πυθαγόραν εἰς Ὀρφέα ἀνενεγκεῖν τινὰ
ἱστορεῖ. Ἐπιγένης δὲ ἐν τοῖς περὶ τῆς εἰς Ὀρφέα
ποιήσεως Κέρκωπος εἶναι λέγει τοῦ Πυθαγορείου τὴν
εἰς Ἅιδου κατάβασιν καὶ τὸν ἱερὸν λόγον, τὸν δὲ
πέπλον καὶ τὰ φυσικὰ Βροντίνου. καὶ μὴν καὶ
Τέρπανδρον ἀρχαΐζουσί τινες, Ἑλλάνικος γοῦν τοῦ-
τον ἱστορεῖ κατὰ Μίδαν γεγονέναι, Φανίας δὲ πρὸ P.
Τερπάνδρου τιθεὶς Λέσχην τὸν Λέσβιον Ἀρχιλό- 398.
χου νεώτερον φέρει τὸν Τέρπανδρον, διημιλλῆσθαι Pott.
δὲ τὸν Λέσχην Ἀρκτίνῳ καὶ νενικηκέναι, Ξάνθος
δὲ ὁ Λυδὸς περὶ τὴν ὀκτωκαιδεκάτην ὀλυμπιάδα,
ὡς δὲ Διονύσιος περὶ τὴν πεντεκαιδεκάτην Θάσον
ἐκτίσθαι. ὡς εἶναι συμφανὲς τὸν Ἀρχίλοχον μετὰ
τὴν εἰκοστὴν ἤδη γνωρίζεσθαι ὀλυμπιάδα. μέμνηται
γοῦν καὶ τῆς Μαγνητῶν ἀπωλείας προσφάτως γεγενη-
μένης. Σιμωνίδης μὲν οὖν κατὰ Ἀρχίλοχον φέρεται,
Καλλῖνος δὲ πρεσβύτερος οὐ μακρῷ, τῶν γὰρ Μαγνη-

τῶν ὁ μὲν Ἀρχίλοχος ἀπολωλότων ὁ δὲ εὐημερούντων μέμνηται, Εὔμηλος δὲ ὁ Κορίνθιος πρεσβύτερος ὢν ἐπιβεβληκέναι Ἀρχίᾳ τῷ Συρακούσας κτίσαντι.

§. 132. Καὶ ταῦτα μὲν προήχθημεν εἰπεῖν, ὅτι μάλιστα ἐν τοῖς πάνυ παλαιοῖς τοὺς τοῦ κύκλου ποιητὰς τιθέασιν. ἤδη δὲ καὶ παρ' Ἕλλησι χρησμολόγοι συχνοὶ γεγονέναι φέρονται, ὡς οἱ Βάκιδες — ὁ μὲν Βοιώτιος, ὁ δὲ Ἀρκὰς — πολλὰ πολλοῖς προαγορεύσαντες. τῇ δὲ τοῦ Ἀθηναίου Ἀμφιλήτου συμβουλῇ καὶ Πεισίστρατος ἐκράτυνε τὴν τυραννίδα τὸν καιρὸν τῆς ἐπιθέσεως δηλώσαντος. σιγάσθω γὰρ Κομήτης ὁ Κρὴς, Κινύρας ὁ Κύπριος, Ἄδμητος ὁ Θετταλὸς, Ἀρισταῖος ὁ Κυρηναῖος, P.
Ἀμφιάραος ὁ Ἀθηναῖος, Τιμόξενος ὁ Κερκυραῖος, 399.
Δημαίνετος ὁ Φωκαεὺς, Ἐπιγένης ὁ Θεσπιεὺς, Νι- Pott.
κίας ὁ Καρύστιος, Ἀρίστων ὁ Θετταλὸς, Διονύσιος ὁ Καρχηδόνιος, Κλεοφῶν ὁ Κορίνθιος, Ἱππώ τε ἡ Χείρωνος καὶ Βοιὼ καὶ Μαντὼ καὶ τῶν Σιβυλλῶν τὸ πλῆθος ἡ Σαμία ἡ Κολοφωνία ἡ Κυμαία ἡ Ἐρυθραία ἡ Φυτὼ ἡ Ταραξάνδρα ἡ Μακέτις ἡ Θετταλὴ ἡ Θεσπρωτὶς, Κάλχας τε αὖ καὶ Μόψος οἱ κατὰ τὰ Τρωϊκὰ γεγόνασι, πρεσβύτερος δὲ ὁ Μόψος ὡς ἂν συμπλεύσας τοῖς Ἀργοναύταις.

§. 133. Φασὶ δὲ τὴν Μόψου καλουμένην μαντικὴν συντάξαι τὸν Κυρηναῖον Βάττον, Δωρόθεός τε ἐν τῷ πρώτῳ πανδέκτῃ ἀλκυόνος καὶ κορώνης ἐπακοῦσαι τὸν Μόψον ἱστορεῖ. προγνώσει δὲ καὶ Πυθαγόρας ὁ μέγας προσανεῖχεν αἰεὶ, Ἄβαρίς τε ὁ Ὑπερβόρεος καὶ Ἀρισταίας ὁ Προκοννήσιος, Ἐπιμενίδης τε ὁ Κρὴς ὅστις εἰς Σπάρτην ἀφίκετο καὶ Ζωροάστρης ὁ Μῆδος Ἐμπεδοκλῆς τε ὁ Ἀκραγαντῖνος καὶ Φορμίων ὁ Λάκων, καὶ μὴν Πολυάρατος ὁ Θάσιος Ἐμπεδότιμός τε ὁ Συρακούσιος, ἐπί τε τούτοις Σωκράτης ὁ Ἀθηναῖος μάλιστα· ἔστι γάρ μοι, φησὶν ἐν τῷ Θεάγει, ἐκ παιδὸς ἀρξάμενον θείᾳ μοίρᾳ παραγινόμενον δαιμόνιον σημεῖον, τοῦτο δέ ἐστι φωνὴ, ἣ ὅταν γένηται, ἐπίσχει τοῦτο

ὃ μέλλω πράττειν, προτρέπει δὲ οὐδέ ποτε. Ἐξήκεστός τε ὁ Φωκέων τύραννος δύο δακτυλίους φορῶν γεγοητευμένους τῷ ψόφῳ τῷ πρὸς ἀλλήλους διῃσθάνετο τοὺς καιροὺς τῶν πράξεων, ἀπέθανεν δὲ ὅμως δολοφονηθεὶς καίτοι προσημήναντος τοῦ ψόφου. ὥς φησιν Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Φωκέων πολιτείᾳ.

§. 134. Ἀλλὰ καὶ τῶν παρ' Αἰγυπτίοις ἀνθρώπων ποτὲ, γενομένων δὲ ἀνθρωπίνῃ δόξῃ θεῶν, Ἑρμῆς τε ὁ Θηβαῖος καὶ Ἀσκληπιὸς ὁ Μεμφίτης, Τειρεσίας τε αὖ καὶ Μαντὼ ἐν Θήβαις ὥς φησιν Εὐριπίδης, Ἕλενος ἤδη καὶ Λαοκόων καὶ Οἰνώνη καὶ Βρῆνος ἐν Ἰλίῳ, Κρῆνος γὰρ εἷς τῶν Ἡρακλειδῶν ἐπιφανὴς φέρεται μάντις, καὶ Ἴαμος ἄλλος ἐν Ἤλιδι ἀφ' οὗ οἱ Ἰαμίδαι, Πολύϊδός τε ἐν Ἄργει καὶ ἐν Μεγάροις οὗ μέμνηται ἡ τραγῳδία. τί μοι Τήλεμον καταλέγειν, ὃς Κυκλώπων μάντις ὢν Πο- P. 400. Pott. λυφήμῳ θεσπίζει τὰ κατὰ τὴν Ὀδυσσέως πλάνην, ἢ τὸν Ἀθήνησιν Ὀνομάκριτον ἢ τὸν Ἀμφιάρεων τὸν σὺν τοῖς ἑπτὰ τοῖς ἐπὶ Θήβας στρατεύσασι μιᾷ γενεᾷ τῆς Ἰλίου ἁλώσεως πρεσβύτερον φερόμενον, ἢ Θεοκλύμενον ἐν Κεφαλληνίᾳ, ἢ Τελμισὸν ἐν Καρίᾳ ἢ Γάλεον ἐν Σικελίᾳ; εἶεν δ' ἂν καὶ ἕτεροι πρὸς τούτοις, Ἴδμων ὁ σὺν τοῖς Ἀργοναύταις, Φημονόη Δελφὶς, Μόψος ὁ Ἀπόλλωνος καὶ Μαντοῦς ἐν Παμφυλίᾳ καὶ Κιλικίᾳ καὶ Ἀμφίλοχος Ἀμφιαράου ἐν Κιλικίᾳ, Ἀλκμέων ἐν Ἀκαρνᾶσιν, Ἄνιος ἐν Δήλῳ, Ἀρίστανδρός τε ὁ Τελμισσεὺς ὁ σὺν Ἀλεξάνδρῳ γενόμενος, ἤδη δὲ καὶ Ὀρφέα Φιλόχορος μάντιν ἱστορεῖ γενέσθαι ἐν τῷ πρώτῳ περὶ μαντικῆς.

§. 135. Θεόπομπος δὲ καὶ Ἔφορος καὶ Τιμαῖος Ὀρθαγόραν τινὰ μάντιν ἀναγράφουσι, καθάπερ ὁ Σάμιος Πυθοκλῆς ἐν τετάρτῳ Ἰταλικῶν Γάϊον Ἰούλιον Νέπωτα. ἀλλ' οἱ μὲν „κλέπται πάντες καὶ λῃσταὶ" *), ὥς φησιν ἡ γραφὴ, τὰ πλεῖστα ἐκ παρα-

*) Ioann. 10, 18.

τηρήσεως καὶ ἐξ εἰκότων προειρηκότες καθάπερ οἱ φυσιογνωμονοῦντες ἰατροί τε καὶ μάντεις, οἱ δὲ καὶ ὑπὸ δαιμόνων κινηθέντες ἢ ὑδάτων καὶ θυμιαμάτων καὶ ἀέρος ποιοῦ ἐκταραχθέντες, παρὰ Ἑβραίοις δὲ οἱ προφῆται δυνάμει θεοῦ καὶ ἐπιπνοίᾳ, πρὸ μὲν τοῦ νόμου Ἀδὰμ ἐπί τε τῆς γυναικὸς ἐπί τε τῆς ζώων ὀνομασίας προθεσπίσας καὶ Νῶε μετάνοιαν P. κηρύξας, Ἀβραάμ τε καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ ἄντι- 145 κρυς οὐκ ὀλίγα τῶν μελλόντων καὶ ἤδη ἐνεστώτων Sylb. προφαίνοντες. σὺν δὲ τῷ νόμῳ Μωϋσῆς τε καὶ Ἀαρών, μεθ' οὓς προφητεύουσιν Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ, Σαμουὴλ, Γὰδ, Νάθαν, Ἀχίας, Σαμαίας, Ἰού, Ἠλίας, Μιχαίας, Ἀβδιού, Ἐλισσαῖος, Ἀβδαδωναὶ, Ἀμὼς, Ἡσαΐας, Ὠσηὲ, Ἰωνᾶς, Ἰωὴλ, Ἱερεμίας, Σοφωνίας Βουζὶ, Ἰεζεκιὴλ, Οὐρίας, Ἀμβακοὺμ, Ναοὺμ, Δανιὴλ, Μισαὴλ, ὁ τοὺς συλλογισμοὺς, Ἀγγαῖος, Ζαχαρίας καὶ ὁ ἐν τοῖς δώδεκα ἄγγελος.

§. 136. Γίνονται δὲ οἱ πάντες προφῆται πέντε καὶ τριάκοντα. γυναικῶν δὲ — καὶ γὰρ καὶ αὗται προεφήτευον — Σάρρα τε καὶ Ῥεβέκκα καὶ Μαριὰμ Δεββώρα τε καὶ Ὀλδά. ἔπειτα περὶ τοὺς αὐ- P. τοὺς χρόνους Ἰωάννης προφητεύει μέχρι τοῦ σωτη- 401. ρίου βαπτίσματος, μετὰ δὲ τὴν γένεσιν τοῦ Χρι- Pott. στοῦ Ἄννα καὶ Συμέων· Ζαχαρίας γὰρ ὁ Ἰωαννοῦ πατὴρ καὶ πρὸ τοῦ παιδὸς προφητεύειν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις λέγεται. ἄνωθεν οὖν ἀπὸ Μωϋσέως συναγάγωμεν τὴν καθ' Ἕλληνας χρονογραφίαν, ἀπὸ τῆς Μωϋσέως γενέσεως ἐπὶ τὴν ἐξ Αἰγύπτου τῶν Ἰουδαίων ἔξοδον ἔτη ὀγδοήκοντα, καὶ τὰ μέχρι τῆς τελευτῆς αὐτοῦ ἄλλα τεσσαράκοντα, γίνεται ἡ ἔξοδος κατὰ Ἴναχον πρὸ τῆς Σωθιακῆς περιόδου ἐξελθόντος ἀπ' Αἰγύπτου Μωϋσέως ἔτεσι πρότερον τριακοσίοις τεσσαράκοντα ε΄. ἀπὸ δὲ τῆς Μωϋσέως στρατηγίας καὶ Ἰνάχου ἐπὶ τὸν Δευκαλίωνος κατακλυσμὸν, τὴν δευτέραν λέγω ἐπομβρίαν, καὶ ἐπὶ τὸν Φαέθοντος ἐμπρησμὸν, ἃ δὴ συμβαίνει κατὰ Κρότωπον, γενεαὶ τεσ-

σαράκοντα ἀριθμοῦνται, εἰς μέντοι τὰ ἑκατὸν ἔτη τρεῖς ἐγκαταλέγονται γενεαί. ἀπὸ δὲ τοῦ κατακλυσμοῦ ἐπὶ τὸν Ἴδης ἐμπρησμὸν καὶ τὴν εὕρεσιν τοῦ σιδήρου καὶ Ἰδαίους δακτύλους ἔτη ἑβδομήκοντα τρία, ὥς φησιν Θράσυλλος. καὶ ἀπὸ Ἴδης ἐμπρησμοῦ ἐπὶ Γανυμήδους ἁρπαγὴν ἔτη ἑξήκοντα πέντε.

§. 137. Ἐντεῦθεν δὲ ἐπὶ τὴν Περσέως στρατείαν ὅτε καὶ Γλαῦκος ἐπὶ Μελικέρτῃ τὰ Ἴσθμια ἔθηκεν ἔτη πεντεκαίδεκα. ἀπὸ δὲ Περσέως στρατείας ἐπὶ Ἰλίου κτίσιν ἔτη τριάκοντα τέσσαρα. ἐντεῦθεν ἐπὶ τὸν εἴσπλουν τῆς Ἀργοῦς ἔτη ἑξήκοντα τέσσαρα. ἐκ τούτου ἐπὶ Θησέα καὶ Μινώταυρον ἔτη τριάκοντα δύο, εἶτα ἐπὶ τοὺς ἑπτὰ ἐπὶ Θήβαις ἔτη δέκα, ἐπὶ δὲ τὸν Ὀλυμπιάσιν ἀγῶνα ὃν Ἡρακλῆς ἔθηκεν ἐπὶ Πέλοπι ἔτη τρία, εἴς τε τὴν Ἀμαζόνων εἰς Ἀθήνας στρατείαν καὶ τὴν Ἑλένης ὑπὸ Θησέως ἁρπαγὴν ἔτη ἐννέα. ἐντεῦθεν ἐπὶ τὴν Ἡρακλέους ἀποθέωσιν ἔτη ἕνδεκα, εἶτα ἐπὶ τὴν Ἑλένης ὑπὸ Ἀλεξάνδρου ἁρπαγὴν ἔτη τέσσαρα. ἀπὸ δὲ Τροίας ἁλώσεως ἐπὶ τὴν Αἰνείου κάθοδον καὶ κτίσιν Λαουινίου ἔτη δέκα, ἐπί τε τὴν Ἀσκανίου ἀρχὴν ἔτη ὀκτώ, καὶ ἐπὶ τὴν Ἡρακλειδῶν κάθοδον ἔτη ἑξήκοντα ἕν, ἐπί τε τὴν Ἰφίτου ὀλυμπιάδα ἔτη τριακόσια τριάκοντα ὀκτώ. P. 402 Pott.

§. 138. Ἐρατοσθένης δὲ τοὺς χρόνους ὧδε ἀναγράφει· ἀπὸ μὲν Τροίας ἁλώσεως ἐπὶ Ἡρακλειδῶν κάθοδον ἔτη ὀγδοήκοντα, ἐντεῦθεν δὲ ἐπὶ τὴν Ἰωνίας κτίσιν ἔτη ἑξήκοντα, τὰ δὲ τούτοις ἑξῆς ἐπὶ μὲν τὴν ἐπιτροπίαν τὴν Λυκούργου ἔτη ἑκατὸν πεντήκοντα ἐννέα, ἐπὶ δὲ προηγούμενον ἔτος τῶν πρώτων ὀλυμπίων ἔτη ἑκατὸν ὀκτώ. ἀφ' ἧς ὀλυμπιάδος ἐπὶ τὴν Ξέρξου διάβασιν ἔτη διακόσια ἐνενήκοντα ἑπτά. ἀφ' ἧς ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἔτη τεσσαράκοντα ὀκτώ, καὶ ἐπὶ τὴν κατάλυσιν καὶ Ἀθηναίων ἧτταν ἔτη εἴκοσι ἑπτά,

καὶ ἐπὶ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην ἔτη τριάκοντα τέσσαρα, μεθ' ἣν ἐπὶ τὴν Φιλίππου τελευτὴν ἔτη τριάκοντα πέντε. μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρου μεταλλαγὴν ἔτη δώδεκα. πάλιν ἀπὸ τῆς πρώτης ὀλυμπιάδος ἔνιοί φασιν ἐπὶ Ῥώμης κτίσιν συνάγεσθαι ἔτη εἴκοσι τέσσαρα. ἐντεῦθεν ἐπὶ τὴν Βαβυλῶνος ἀναίρεσιν ὕπατοι ἐγένοντο ἐπὶ ἔτη διακόσια τεσσαράκοντα τρία, ἀπὸ δὲ τῆς Βαβυλῶνος ἁλώσεως ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρου τελευτὴν ἔτη ἑκατὸν ὀγδοήκοντα ἕξ.

§. 139. Ἐντεῦθεν ἐπὶ τὴν Αὐγούστου νίκην ὅτε Ἀντώνιος ἀπέσφαξεν ἑαυτὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἔτη διακόσια ἐννενήκοντα τέσσαρα, ὑπάτευεν Αὔγουστος τὸ τέταρτον. ἀφ' οὗ χρόνου ἐπὶ τὸν ἀγῶνα ὃν ἔθηκε Δομετιανὸς ἐν Ῥώμῃ ἔτη ἑκατὸν δέκα τέσσαρα, ἀπὸ δὲ τοῦ πρώτου ἀγῶνος ἐπὶ τὴν Κομόδου τελευτὴν ἔτη ἑκατὸν ἕνδεκα. εἰσὶ δὲ οἳ ἀπὸ Κέκροπος μὲν ἐπὶ Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα συνάγουσιν ἔτη χίλια ὀκτακόσια εἴκοσι ὀκτώ, ἀπὸ δὲ Δημοφῶντος χίλια διακόσια πεντήκοντα, καὶ ἀπὸ Τροίας ἁλώσεως [P. 403. Pott.] ἐπὶ τὴν Ἡρακλειδῶν κάθοδον ἔτη ἑκατὸν εἴκοσι ἢ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα. ἀπὸ τούτου ἐπὶ Εὐαίνετον ἄρχοντα ἐφ' οὗ φασὶν Ἀλέξανδρον εἰς τὴν Ἀσίαν διαβῆναι ὡς μὲν Φανείας ἔτη ἑπτακόσια δέκα πέντε, ὡς δὲ Ἔφορος ἑπτακόσια τριάκοντα πέντε, ὡς δὲ Τίμαιος καὶ Κλείταρχος ὀκτακόσια εἴκοσι, ὡς δὲ Ἐρατοσθένης ἑπτακόσια ἑβδομήκοντα τέσσαρα, ὡς δὲ Δοῦρις ἀπὸ Τροίας ἁλώσεως ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρου εἰς Ἀσίαν διάβασιν ἔτη χίλια, ἐντεῦθεν ἐπὶ Εὐαίνετον τὸν Ἀθήνησιν ἄρχοντα ἐφ' οὗ θνήσκει Ἀλέξανδρος ἔτη ιά. ἐντεῦθεν ἐπὶ τὴν ἡγεμονίαν Γερμανικοῦ Κλαυδίου Καίσαρος ἔτη τριακόσια ἑξήκοντα πέντε, ἀφ' οὗ χρόνου δῆλα γίνεται καὶ τὰ ἐπὶ τὴν Κομόδου τελευτὴν ἔτη ὅσα γε συνάγεται.

§. 140. Μετὰ δὲ τὰ Ἑλληνικὰ καὶ ἀπὸ τῶν κατὰ τοὺς βαρβάρους χρόνων ἀποδοτέον κατὰ τὰ

μέγιστα διαστήματα, ἀπὸ μὲν Ἀδὰμ ἕως τοῦ κατακλυσμοῦ συνάγεται ἔτη δισχίλια ἑκατὸν τεσσαράκοντα P. ὀκτὼ ἡμέραι τέσσαρες, ἀπὸ δὲ Σὴμ ἕως Ἀβραὰμ 146 ἔτη χίλια διακόσια ν', ἀπὸ δὲ Ἰσαὰκ ἕως τῆς κλη- Sylb. ροδοσίας ἔτη ἑξακόσια δέκα ἕξ. ἔπειτα ἀπὸ κριτῶν ἕως Σαμουὴλ ἔτη τετρακόσια ἑξήκοντα τρία μῆνες ἑπτά. καὶ μετὰ τοὺς κριτὰς βασιλειῶν ἔτη πεντακόσια ἑβδομήκοντα δύο μῆνες ἓξ ἡμέραι δέκα. μεθ' οὓς χρόνους Περσικῆς βασιλείας ἔτη διακόσια τριάκοντα πέντε, ἔπειτα τῆς Μακεδονικῆς ἕως Ἀντωνίου ἀναιρέσεως ἔτη τριακόσια δώδεκα, ἡμέραι δέκα ὀκτώ. μεθ' ὃν χρόνον ἡ Ῥωμαίων βασιλεία ἕως τῆς Κομόδου τελευτῆς ἔτη διακόσια εἴκοσι δύο. πάλιν τε αὖ ἀπὸ τῆς ἑβδομηκονταετοῦς αἰχμαλωσίας καὶ τῆς τοῦ λαοῦ εἰς πατρῴαν γῆν ἀποκαταστάσεως εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν τὴν ἐπὶ Οὐεσπεσιανοῦ ἔτη συνάγεται τετρακόσια δέκα, τελευταῖα δὲ ἀπὸ Οὐεσπεσιανοῦ ἕως τῆς Κομόδου τελευτῆς εὑρίσκεται ἔτη ἑκατὸν εἴκοσι ἓν μῆνες ἓξ ἡμέραι εἴκοσι τέσσαρες.

§. 141. Δημήτριος δέ φησιν ἐν τῷ περὶ τῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ βασιλέων τὴν Ἰούδα φυλὴν καὶ Βενιαμεὶν καὶ Λευὶ μὴ αἰχμαλωτισθῆναι ὑπὸ τοῦ Σεναχηρεὶμ, ἀλλ' εἶναι ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ταύτης εἰς τὴν ἐσχάτην ἣν ἐποιήσατο Ναβουχοδονόσορ ἐξ Ἱεροσολύμων ἔτη ἑκατὸν εἴκοσι ὀκτὼ μῆνας ἕξ. ἀφ' οὗ δὲ αἱ φυλαὶ αἱ δέκα ἐκ Σαμαρείας αἰχμάλωτοι γεγόνασιν ἕως Πτολεμαίου τετάρτου ἔτη πεντακόσια ἑβδομήκοντα τρία μῆνας ἐννέα, ἀφ' οὗ δὲ ἐξ Ἱεροσολύμων ἔτη τριακόσια τριάκοντα ὀκτὼ μῆνας P. τρεῖς. 404. Φίλων δὲ καὶ αὐτὸς ἀνέγραψε τοὺς βασιλεῖς τοὺς Ἰουδαίων διαφώνως τῷ Δημητρίῳ. Pott. ἔτι δὲ καὶ Εὐπόλεμος ἐν τῇ ὁμοίᾳ πραγματείᾳ τὰ πάντα ἔτη φησὶν ἀπὸ Ἀδὰμ ἄχρι τοῦ πέμπτου ἔτους Δημητρίου βασιλείας Πτολεμαίου τὸ δωδέκατον βασιλεύοντος Αἰγύπτου συνάγεσθαι ἔτη ͵ερμθ'. ἀφ' οὗ δὲ χρόνου ἐξήγαγε Μωϋσῆς τοὺς Ἰουδαίους ἐξ Αἰ-

γύπτου ἐπὶ τὴν προειρημένην προθεσμίαν συνάγεσθαι ἔτη δισχίλια πεντακόσια ὀγδοήκοντα. ἀπὸ δὲ τοῦ χρόνου τούτου ἄχρι τῶν ἐν Ῥώμῃ ὑπάτων Γαΐου Δομετιανοῦ Κασσιανοῦ συναθροίζεται ἔτη ἑκατὸν εἴκοσι.

§. 142. Ἔφορος δὲ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν ἱστορικῶν καὶ ἔθνη καὶ γλώσσας πέντε καὶ ἑβδομήκοντα λέγουσιν εἶναι ἐπακούσαντες τῆς φωνῆς Μωϋσέως λεγούσης· „ἦσαν δὲ πᾶσαι αἱ ψυχαὶ ἐξ Ἰακὼβ πέντε καὶ ἑβδομήκοντα αἱ εἰς Αἴγυπτον κατελθοῦσαι" *). φαίνονται δὲ εἶναι καὶ κατὰ τὸν ἀληθῆ λόγον αἱ γενικαὶ διάλεκτοι δύο καὶ ἑβδομήκοντα ὡς αἱ ἡμέτεραι παραδιδόασι γραφαὶ, αἱ δὲ ἄλλαι αἱ πολλαὶ ἐπὶ κοινωνίᾳ διαλέκτων δύο ἢ τριῶν ἢ καὶ πλειόνων γίνονται. διάλεκτός δέ ἐστι λέξις ἴδιον χαρακτῆρα τόπου ἐμφαίνουσα ἢ λέξις ἴδιον ἢ κοινὸν ἔθνους ἐπιφαίνουσα χαρακτῆρα. φασὶ δὲ οἱ Ἕλληνες διαλέκτους εἶναι τὰς παρὰ σφίσι πέντε, Ἀτθίδα, Ἰάδα, Δωρίδα, Αἰολίδα καὶ πέμπτην τὴν κοινὴν, ἀπεριλήπτους δὲ οὔσας τὰς βαρβάρων φωνὰς μηδὲ διαλέκτους, ἀλλὰ γλώσσας λέγεσθαι.

§. 143. Ὁ Πλάτων δὲ καὶ τοῖς θεοῖς διάλεκτον ἀπονέμει τινά· μάλιστα μὲν ἀπὸ τῶν ὀνειράτων P. τεκμαιρόμενος καὶ τῶν χρησμῶν, ἄλλως δὲ καὶ 405. ἀπὸ τῶν δαιμονώντων, οἳ τὴν αὐτῶν οὐ φθέγ- Pott. γονται φωνὴν οὐδὲ διάλεκτον, ἀλλὰ τὴν τῶν ὑπεισιόντων δαιμόνων. οἴεται δὲ καὶ ἀλόγων ζώων διαλέκτους εἶναι, ὧν τὰ ὁμογενῆ ἐπακούειν. ἐλέφαντος γοῦν ἐμπεσόντος εἰς βόρβορον καὶ βοήσαντος παρών τις ἄλλος καὶ τὸ συμβὰν θεωρήσας ὑποστρέψας μετ' οὐ πολὺ ἄγει μεθ' ἑαυτοῦ ἀγέλην ἐλεφάντων καὶ σώζει τὸν ἐμπεπτωκότα. φασὶ δὲ καὶ ἐν τῇ Λιβύῃ σκορπίον ἐὰν μὴ ἐφικνῆται παίειν τὸν ἄνθρωπον ἀπιόντα μετὰ πλειόνων ἀναστρέφειν, ἐξαρτώ-

*) Genes. 46, 27.

μενον δὲ θάτερον θατέρου ἁλύσεως δίκην, οὕτως δὴ φθάνειν ἐπιχειροῦντα τῇ ἐπιβουλῇ, οὐ δή που νεύματι ἀφανεῖ τῶν ἀλόγων ζώων κεχρημένων οὐδὲ μὴν τῷ σχήματι μηνυόντων σφῖσιν, ἀλλ' οἶμαι τῇ οἰκείᾳ διαλέκτῳ. φασὶ δὲ καὶ ἄλλοι τινὲς ὡς εἴ τις ἰχθῦς ἀνασπώμενος τῆς μηρίνθου ἀπορραγείσης ἀποδράσει οὐκέτ' ἂν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ τοῦ αὐτοῦ εἴδους ἰχθῦς αὐτῆς ἐκείνης εὑρεθήσεται τῆς ἡμέρας. αἱ δὲ πρῶται καὶ γενικαὶ διάλεκτοι βάρβαροι μέν, φύσει δὲ τὰ ὀνόματα ἔχουσιν, ἐπεὶ καὶ τὰς εὐχὰς ὁμολογοῦσιν οἱ ἄνθρωποι δυνατωτέρας εἶναι τὰς βαρβάρῳ φωνῇ λεγομένας. καὶ Πλάτων δὲ ἐν Κρατύλῳ τὸ πῦρ ἑρμηνεῦσαι βουλόμενος βαρβαρικόν φησιν εἶναι τὸ ὄνομα. μαρτυρεῖ γοῦν τοὺς Φρύγας οὕτω καλοῦντας μικρόν τι παρακλίνοντας.

§. 144 Οὐδὲν δὲ οἶμαι ἐπὶ τούτοις χεῖρον καὶ τοὺς χρόνους τῶν Ῥωμαϊκῶν βασιλέων παραθέσθαι εἰς ἐπίδειξιν τῆς τοῦ σωτῆρος γενέσεως· Αὔγουστος ἔτη τεσσαράκοντα τρία, Τιβέριος ἔτη κβ', Γάϊος [P. 406. Pott.] ἔτη δ', Κλαύδιος ἔτη ιδ', Νέρων ἔτη ιδ', Γάλβας ἔτος ἕν, Οὐεσπεσιανὸς ἔτη ι', Τίτος ἔτη γ', Δομιτιανὸς ἔτη ιε', Νέρβας ἔτος α', Τραϊανὸς ἔτη ιθ', Ἀδριανὸς ἔτη κα', Ἀντωνῖνος ἔτη κα', ὁμοίως πάλιν Ἀντωνῖνος καὶ Κόμοδος ἔτη λβ'. γίνεται τὰ πάντα ἀπὸ Αὐγούστου ἕως Κομόδου ἔτη σκβ', καὶ τὰ ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως Κομόδου τελευτῆς ἔτη εψπδ' μῆνες δύο, ἡμέραι δώδεκα. τινὲς μέντοι τοὺς χρόνους τῶν Ῥωμαϊκῶν βασιλέων οὕτως ἀναγράφουσι, Γάϊος Ἰούλιος Καῖσαρ ἔτη γ' μῆνας δ' ἡμέρας ϛ', μεθ' ὃν Αὔγουστος ἐβασίλευσεν ἔτη μϛ' μῆνας δ' ἡμέραν μίαν, ἔπειτα Τιβέριος ἔτη κϛ' μῆνας ϛ' ἡμέρας ιθ', ὃν διαδέχεται Γάϊος Καῖσαρ ἔτη τρία μῆνας ι' ἡμέρας ὀκτώ, τοῦτον Κλαύ- [P. 147 Sylb.] διος ἔτη ιγ' μῆνας η' ἡμέρας κη', Νέρων ἔτη ιγ' μῆνας ὀκτὼ ἡμέρας κη', Γάλβας μῆνας ἑπτὰ ἡμέρας ϛ', Ὄθων μῆνας ε' ἡμέραν α', Οὐιτέλ-

λιος μῆνας ἑπτὰ ἡμέραν α', Οὐεσπεσιανὸς ἔτη ια' μῆνας ια' ἡμέρας κβ', Τίτος ἔτη β' μῆνας β', Δομιτιανὸς ἔτη ιε' μῆνας η' ἡμέρας ε', Νέρβας ἔτος α' μῆνας δ' ἡμέρας ι', Τραϊανὸς ἔτη ιθ' μῆνας ζ' ἡμέρας ιε', Ἀδριανὸς ἔτη κ' μῆνας ι' ἡμέρας κη', Ἀντωνῖνος ἔτη κβ' μῆνας τρεῖς ἡμέρας ζ', Μάρκος Αὐρήλιος Ἀντωνῖνος ἔτη ιθ' ἡμέρας ια', Κόμοδος ἔτη ιβ' μῆνας θ' ἡμέρας ιδ'. ἀπὸ Ἰουλίου τοίνυν Καίσαρος ἕως Κομόδου τελευτῆς γίνονται ἔτη σλϛ' μῆνες ϛ'. συνάγεται δὲ πάντα τὰ ἀπὸ Ῥωμύλου τοῦ κτίσαντος Ῥώμην ἕως Κομόδου τελευτῆς ἔτη ϡνγ' μῆνες ϛ'.

§. 145. Ἐγεννήθη δὲ ὁ κύριος ἡμῶν τῷ ὀγδόῳ P. 407. Pott. καὶ εἰκοστῷ ἔτει ὅτε πρῶτον ἐκέλευσαν ἀπογραφὰς γενέσθαι ἐπὶ Αὐγούστου. ὅτι δὲ τοῦτ' ἀληθές ἐστιν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τῷ κατὰ Λουκᾶν γέγραπται οὕτως· „ἔτει δὲ πεντεκαιδεκάτῳ ἐπὶ Τιβερίου Καίσαρος ἐγένετο ῥῆμα κυρίου ἐπὶ Ἰωάννην τὸν Ζαχαρίου υἱόν" *). καὶ πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ· „ἦν δὲ Ἰησοῦς ἐρχόμενος ἐπὶ τὸ βάπτισμα ὡς ἐτῶν λ'" **). καὶ ὅτι ἐνιαυτὸν μόνον ἔδει αὐτὸν κηρῦξαι καὶ τοῦτο γέγραπται οὕτως· „ἐνιαυτὸν δεκτὸν κυρίου κηρῦξαι ἀπέστειλέν με" ***). τοῦτο καὶ ὁ προφήτης εἶπεν καὶ τὸ εὐαγγέλιον, πεντεκαιδεκάτῳ οὖν ἔτει Τιβερίου καὶ πεντεκαιδεκάτῳ Αὐγούστου, οὕτω πληροῦνται τὰ τριάκοντα ἔτη ἕως οὗ ἔπαθεν. ἀφ' οὗ δὲ ἔπαθεν ἕως τῆς καταστροφῆς Ἱερουσαλὴμ γίνονται ἔτη μβ' μῆνες γ'. καὶ ἀπὸ τῆς καταστροφῆς Ἱερουσαλὴμ ἕως Κομόδου τελευτῆς ἔτη ρκη' μῆνες ι' ἡμέραι γ'. γίνονται οὖν ἀφ' οὗ ὁ κύριος ἐγεννήθη ἕως Κομόδου τελευτῆς τὰ πάντα ἔτη ἑκατὸν ἐννενήκοντα τέσσαρα μὴν εἷς ἡμέραι ιγ'. εἰσὶ δὲ οἱ περιεργότερον τῇ γενέσει τοῦ σωτῆρος ἡμῶν

*) Luc. 2, 1. **) Ibid. 3, 1 sq. ***) Iesai. 61, 1 sq. Luc. 4, 19.

οὐ μόνον τὸ ἔτος, ἀλλὰ καὶ τὴν ἡμέραν προστιθέντες, ἥν φασιν ἔτους κη΄ Αὐγούστου ἐν πέμπτῃ Παχὼν καὶ εἰκάδι.

§. 146. Οἱ δὲ ἀπὸ Βασιλείδου καὶ τοῦ βαπτί- P.
σματος αὐτοῦ τὴν ἡμέραν ἑορτάζουσι προδιανυκτε- 408.
ρεύοντες ἀναγνώσεσι. φασὶ δὲ εἶναι τὸ πεντεκαι- Pott.
δέκατον ἔτος Τιβερίου Καίσαρος τὴν πεντεκαιδεκάτην τοῦ Τυβὶ μηνὸς, τινὲς δὲ αὐτὴν ἑνδεκάτην τοῦ αὐτοῦ μηνός. τό τε πάθος αὐτοῦ ἀκριβολογούμενοι φέρουσιν οἱ μέν τινες τῷ ἑκκαιδεκάτῳ ἔτει Τιβερίου Καίσαρος Φαμενὼθ κε΄, οἱ δὲ Φαρμουθὶ κε΄· ἄλλοι δὲ Φαρμουθὶ ιθ΄ πεπονθέναι τὸν σωτῆρα λέγουσιν. καὶ μήν τινες αὐτῶν φασὶ Φαρμουθὶ γεγενῆσθαι κδ΄ ἢ κε΄. ἔτι δὲ κἀκεῖνα τῇ χρονογραφίᾳ προσαποδοτέον, τὰς ἡμέρας λέγω ἃς αἰνίττεται Δανιὴλ ἀπὸ τῆς ἐρημώσεως Ἱερουσαλὴμ, τὰ Οὐεσπεσιανοῦ ἔτη ζ΄ μῆνας ζ. τὰ γὰρ δύο ἔτη προσλαμβάνεται τοῖς Ὄθωνος καὶ Γάλβα καὶ Οὐιτελλίου μησὶ ιζ΄ ἡμέραις η΄. καὶ οὕτω γίνεται ἔτη τρία καὶ μῆνες ς΄, ὅ ἐστι „τὸ ἥμισυ τῆς ἑβδομάδος" *), καθὼς εἴρηκε Δανιὴλ ὁ προφήτης. εἴρηκεν δὲ βτ΄ ἡμέρας γενέσθαι ἀφ᾽ οὗ ἔστη τὸ βδέλυγμα ὑπὸ Νέρωνος εἰς τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν μέχρι τῆς καταστροφῆς αὐτῆς. οὕτω γὰρ τὸ ῥητὸν τὸ ὑποτεταγμένον δείκνυσιν· „ἕως πότε ἡ ὅρασις στήσεται ἡ θυσία ἡ ἀρθεῖσα ἡ ἁμαρτία ἐρημωθήσεται ἡ δοθεῖσα καὶ ἡ δύναμις καὶ τὸ ἅγιον συμπατηθήσεται· καὶ εἶπεν αὐτῷ, ἕως ἑσπέρας καὶ πρωῒ ἡμέραι βτ΄· καὶ ἀρθήσεται τὸ ἅγιον" **). αὗται οὖν αἱ βτ΄ ἡμέραι γίνονται ἔτη ς΄ μῆνες δ΄, ὧν τὸ ἥμισυ κατέσχε Νέρων βασιλεύων, καὶ ἐγένετο ἥμισυ ἑβδομάδος· τὸ δὲ ἥμισυ Οὐεσπεσιανὸς σὺν P.
Ὄθωνι καὶ Γάλβᾳ καὶ Οὐιτελλίῳ. καὶ διὰ τοῦτο 409.
λέγει Δανιήλ· „μακάριος ὁ φθάσας εἰς ἡμέρας Pott.

*) Dan. 9, 27. **) Ibid. 8, 13 sq.

͵ατλεʹ" *). μέχρι γὰρ τούτων τῶν ἡμερῶν ὁ πόλεμος ἦν, μετὰ δὲ ταῦτα ἐπαύσατο.

§. 147. Δείκνυται δὲ καὶ οὗτος ὁ ἀριθμὸς ἐκ τοῦ ὑποτεταγμένου κεφαλαίου ἔχοντος ὧδε· „καὶ ἀπὸ καιροῦ παραλλάξεως τοῦ ἐνδελεχισμοῦ καὶ δοθῆναι βδέλυγμα ἐρημώσεως ἡμέρας χιλίους διακοσίους ἐνενήκοντα, μακάριος ὁ ὑπομένων καὶ φθάσας εἰς ἡμέρας ͵ατλεʹ." Φλαύιος δὲ Ἰώσηπος ὁ Ἰουδαῖος ὁ τὰς Ἰουδαϊκὰς συντάξας ἱστορίας καταγαγὼν τοὺς χρόνους φησὶν ἀπὸ Μωϋσέως ἕως Δαβὶδ ἔτη γίγνεσθαι φπεʹ, ἀπὸ δὲ Δαβὶδ ἕως Οὐεσπεσιανοῦ δευτέρου ἔτους ͵αροθʹ, εἶτα ἀπὸ τούτου μέχρι Ἀντωνίνου δεκάτου ἔτους ἔτη οζʹ, ὡς εἶναι ἀπὸ Μωϋσέως ἐπὶ τὸ δέκατον ἔτος Ἀντωνίνου πάντα ἔτη ͵αωλγʹ. ἄλλοι δὲ μέχρι τῆς Κομόδου τελευτῆς ἀριθμήσαντες ἀπὸ Ἰνάχου καὶ Μωϋσέως ἔτη ἔφησαν γίνεσθαι ͵βωμβʹ, οἱ δὲ ͵βλκαʹ. ἐν δὲ τῷ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίῳ ἡ ἀπὸ Ἀβραὰμ γενεαλογία μέχρι Μαρίας τῆς μητρὸς τοῦ κυρίου περαιοῦται· „γίνονται γὰρ", φησὶν, „ἀπὸ Ἀβραὰμ ἕως Δαβὶδ γενεαὶ ιδʹ, καὶ ἀπὸ Δαβὶδ ἕως τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος γενεαὶ ιδʹ· καὶ ἀπὸ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος ἕως τοῦ Χριστοῦ ὁμοίως ἄλλαι γενεαὶ ιδʹ" **), τρία διαστήματα μυστικὰ ἓξ ἑβδομάσι τελειούμενα.

Cap. XXII.

§. 148. Καὶ τὰ μὲν περὶ τῶν χρόνων διαφόρως πολλοῖς ἱστορηθέντα καὶ πρὸς ἡμῶν ἐκτεθέντα ὧδε ἐχέτω, ἑρμηνευθῆναι δὲ τὰς γραφὰς τάς τε τοῦ νόμου καὶ τὰς προφητικὰς ἐκ τῆς τῶν Ἑβραίων διαλέκτου εἰς τὴν Ἑλλάδα γλῶτταν φασιν ἐπὶ βασιλέως Πτολεμαίου τοῦ Λάγου, ἢ ὥς τινες ἐπὶ τοῦ Φιλαδέλφου ἐπικληθέντος τὴν μεγίστην φιλοτιμίαν P. 410. Pott.

*) Dan. 12, 11 sq. **) Matth. 1, 17.

εἰς τοῦτο προσενεγκαμένου Δημητρίου τοῦ Φαλη-
ρέως καὶ τὰ περὶ τὴν ἑρμηνείαν ἀκριβῶς πραγμα-
τευσαμένου· ἔτι γὰρ Μακεδόνων τὴν Ἀσίαν κατε-
χόντων φιλοτιμούμενος ὁ βασιλεὺς τὴν ἐν Ἀλεξαν-
P. δρείᾳ πρὸς αὐτὸν γενομένην βιβλιοθήκην πάσαις
148 κατακοσμῆσαι γραφαῖς ἠξίωσε καὶ τοὺς Ἱεροσολυ-
Sylb. μίτας τὰς παρ' αὐτοῖς προφητείας εἰς τὴν Ἑλλάδα
διάλεκτον ἑρμηνεῦσαι.

§. 149. Οἱ δὲ ἅτε ἔτι ὑπακούοντες Μακεδόσι τῶν παρὰ σφίσιν εὐδοκιμωτάτων περὶ τὰς γραφὰς ἐμπείρους καὶ τῆς Ἑλληνικῆς διαλέκτου εἰδήμονας ἑβδομήκοντα πρεσβυτέρους ἐκλεξάμενοι ἀπέστειλαν αὐτῷ μετὰ καὶ τῶν θείων βίβλων. ἑκάστου δὲ ἐν μέρει κατ' ἰδίαν ἑκάστην ἑρμηνεύσαντος προφητείαν συνέπνευσαν αἱ πᾶσαι ἑρμηνεῖαι συναντιβληθεῖσαι καὶ τὰς διανοίας καὶ τὰς λέξεις, θεοῦ γὰρ ἦν βούλημα μεμελετημένον εἰς Ἑλληνικὰς ἀκοάς. οὐ δὴ ξένον ἐπιπνοίᾳ θεοῦ τοῦ τὴν προφητείαν δεδωκότος καὶ τὴν ἑρμηνείαν οἱονεὶ Ἑλληνικὴν προφητείαν ἐνεργεῖσθαι, ἐπεὶ κἀν τῇ Ναβουχοδονόσορ αἰχμαλωσίᾳ διαφθαρεισῶν τῶν γραφῶν κατὰ τοὺς Ἀρταξέρξου τοῦ Περσῶν βασιλέως χρόνους ἐπίπνους Ἔσδρας ὁ Λευίτης ὁ ἱερεὺς γενόμενος πάσας τὰς παλαιὰς αὖθις ἀνανεούμενος προεφήτευσε γραφάς.

§. 150. Ἀριστόβουλος δὲ ἐν τῷ πρώτῳ τῷ πρὸς
τὸν Φιλομήτορα κατὰ λέξιν γράφει· κατηκολού-
θηκε δὲ καὶ ὁ Πλάτων τῇ καθ' ἡμᾶς νομοθεσίᾳ, P.
καὶ φανερός ἐστι περιεργασάμενος ἕκαστα τῶν ἐν 411.
αὐτῇ λεγομένων. διηρμήνευται δὲ πρὸ Δημητρίου Pott.
ὑφ' ἑτέρου πρὸ τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ Περσῶν ἐπικρατήσεως τά τε κατὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἐξαγωγὴν τῶν Ἑβραίων τῶν ἡμετέρων πολιτῶν καὶ ἡ τῶν γεγονότων ἁπάντων αὐτοῖς ἐπιφάνεια καὶ κράτησις τῆς χώρας καὶ τῆς ὅλης νομοθεσίας ἐπεξήγησις. ὥστε εὔδηλον εἶναι τὸν προειρημένον φιλόσοφον εἰληφέναι πολλά — γέγονε γὰρ πολυμαθής — καθὼς καὶ Πυ-

θαγόρας πολλὰ τῶν παρ' ἡμῖν μετενέγκας εἰς τὴν ἑαυτοῦ δογματοποιίαν. Νουμήνιος δὲ ὁ Πυθαγόρειος φιλόσοφος ἄντικρυς γράφει· τί γάρ ἐστι Πλάτων ἢ Μωϋσῆς ἀττικίζων; οὗτος ὁ Μωϋσῆς θεολόγος καὶ προφήτης, ὥς δέ τινες νόμων ἱερῶν ἑρμηνεὺς ἦν. τὸ γένος αὐτοῦ καὶ τὰς πράξεις καὶ τὸν βίον ἀξιόπιστοι κηρύσσουσιν αὐταὶ αἱ γραφαὶ, λεκτέον δὲ ὅμως καὶ ἡμῖν ὡς ὅτι μάλιστα.

Cap. XXIII.

§. 151. Μωϋσῆς ἄνωθεν τὸ γένος Χαλδαῖος ὢν ἐν Αἰγύπτῳ γεννᾶται τῶν προγόνων αὐτοῦ διὰ πολυχρόνιον λιμὸν ἐκ Βαβυλῶνος εἰς Αἴγυπτον μεταναστάντων. ἑβδόμῃ γενεᾷ γεννηθεὶς καὶ τραφεὶς βασιλικῶς περιστάσει κέχρηται τοιαύτῃ. εἰς πολυανθρωπίαν ἐπιδεδωκότων ἐν Αἰγύπτῳ τῶν Ἑβραίων δείσας ὁ βασιλεὺς τῆς χώρας τὴν ἐκ τοῦ πλήθους ἐπιβουλὴν τῶν γεννωμένων ἐκ τῶν Ἑβραίων κελεύει τὰ μὲν θήλεα τρέφειν αὐτοὺς — ἀσθενὲς γὰρ εἰς πόλεμον γυνή —, διαφθείρειν δὲ τὰ ἄρρενα εὐαλκῆ νεότητα ὑφορώμενος. εὐπατρίδην δὲ τὸν παῖδα ὄντα τρεῖς ἐφεξῆς κρύπτοντες ἔτρεφον μῆνας οἱ γονεῖς P. 412. Pott. νικώσης τῆς φυσικῆς εὐνοίας τὴν τυραννικὴν ὠμότητα, δείσαντες δὲ ὕστερον μὴ συναπόλωνται τῷ παιδὶ ἐκ βίβλου τῆς ἐπιχωρίου σκεῦός τι ποιησάμενοι τὸν παῖδα ἐνθέμενοι ἐκτιθέασι παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ ἑλώδους ὄντος, ἐπετήρει δὲ τὸ ἀποβησόμενον ἄπωθεν ἑστῶσα τοῦ παιδὸς ἡ ἀδελφή.

§. 152. Ἐνταῦθα ἡ θυγάτηρ τοῦ βασιλέως, συχνῷ χρόνῳ μὴ κυΐσκουσα, τέκνον δὲ ἐπιθυμοῦσα, ἐκείνης ἀφικνεῖται τῆς ἡμέρας ἐπὶ τὸν ποταμὸν λουτροῖς καὶ περιρραντηρίοις χρησομένη, ἐπακούσασα δὲ κλαυθμυριζομένου τοῦ παιδὸς κελεύει προσενεχθῆναι αὐτῇ, καὶ κατοικτείρασα ἐζήτει τροφόν. ἐνταῦθα προσδραμοῦσα ἡ ἀδελφὴ τοῦ παιδὸς ἔχειν

ἔφασκεν Ἑβραίαν γυναῖκα μὴ πρὸ πολλοῦ τετοκυῖαν παραστήσειν αὐτῇ τροφὸν, εἰ βούλοιτο· τῆς δὲ συνθεμένης καὶ δεηθείσης παρήνεγκε τὴν μητέρα τὴν τοῦ παιδὸς τροφὸν ἐσομένην ὥς τινα ἄλλην οὖσαν ἐπὶ ῥητῷ μισθῷ. εἶτα τίθεται τῷ παιδίῳ ὄνομα ἡ βασιλὶς Μωϋσῆν ἐτύμως διὰ τὸ ἐξ ὕδατος ἀνελέσθαι αὐτό· τὸ γὰρ ὕδωρ μῶϋ ὀνομάζουσιν Αἰγύπτιοι, εἰς ὃ ἐκτέθειται τεθνηξόμενος. καὶ γάρ τοι Μωϋσῆν τὸν ἀποπνεύσαντα τῷ ὕδατι προσαγορεύουσι.

§. 153. Δῆλον οὖν ὡς ἐν τῷ ἔμπροσθεν χρόνῳ περιτμηθέντι τῷ παιδίῳ οἱ γονεῖς ἔθεντο ὄνομά τι, ἐκαλεῖτο δὲ Ἰωακείμ. ἔσχεν δὲ καὶ τρίτον ὄνομα ἐν οὐρανῷ μετὰ τὴν ἀνάληψιν ὥς φασιν οἱ μύσται P. Μελχί. ἐν δὲ ἡλικίᾳ γενόμενος ἀριθμητικήν τε καὶ 413. γεωμετρίαν, ῥυθμητικήν τε καὶ ἁρμονικὴν, ἔτι τε Pott. ἰατρικὴν ἅμα καὶ μουσικὴν παρὰ τοῖς διαπρέπουσιν Αἰγυπτίων ἐδιδάσκετο, καὶ προσέτι τὴν διὰ συμβόλων φιλοσοφίαν ἣν ἐν τοῖς ἱερογλυφικοῖς γράμμασιν ἐπιδείκνυται, τὴν δὲ ἄλλην ἐγκύκλιον παιδείαν Ἕλληνες ἐδίδασκον ἐν Αἰγύπτῳ, ὡς ἂν βασιλικὸν παιδίον, ἧ φησὶ Φίλων ἐν τῷ Μωϋσέως βίῳ. προσεμάνθανε δὲ τὰ Αἰγυπτίων γράμματα καὶ τὴν τῶν οὐρανίων ἐπιστήμην παρά τε Χαλδαίων παρά τε Αἰγυπτίων, ὅθεν ἐν ταῖς πράξεσι „πᾶσαν σοφίαν Αἰγυπτίων πεπαιδεῦσθαι" *) φέρεται. Εὐπόλεμος δὲ ἐν τῷ περὶ τῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ βασιλέων τὸν Μωϋσῆ φησὶ πρῶτον σοφὸν γενέσθαι καὶ γραμματικὴν πρῶτον τοῖς Ἰουδαίοις παραδοῦναι, καὶ παρὰ Ἰουδαίων Φοίνικας παραλαβεῖν, Ἕλληνας δὲ παρὰ Φοινίκων. εἰς δὲ τὴν αὐτῶν φύσιν ἄξας ἐπέτεινε τὴν φρόνησιν τὴν συγγενικὴν καὶ προγονικὴν ζηλώσας παιδείαν ἄχρι καὶ τὸν Αἰγύπτιον τὸν τῷ Ἑβραίῳ ἀδίκως ἐπιθέμενον πατάξας ἀποκτεῖναι.

*) Actor. 7, 22.

§. 154. Φασὶ δὲ οἱ μύσται λόγῳ μόνῳ ἀνελεῖν τὸν Αἰγύπτιον ὥσπερ ἀμέλει ὕστερον Πέτρος ἐν
P. ταῖς πράξεσι *) φέρεται τοὺς νοσφισαμένους τῆς
149 τιμῆς τοῦ χωρίου καὶ ψευσαμένους λόγῳ ἀποκτείνας.
Sylb. Ἀρτάπανος γοῦν ἐν τῷ περὶ Ἰουδαίων συγγράμματι ἱστορεῖ κατακλεισθέντα εἰς φυλακὴν Μωϋσέα ὑπὸ Χενεφρέους τοῦ Αἰγυπτίων βασιλέως ἐπὶ τῷ παραιτεῖσθαι τὸν λαὸν ἐξ Αἰγύπτου ἀπολυθῆναι νύκτωρ ἀνοιχθέντος τοῦ δεσμωτηρίου κατὰ βούλησιν τοῦ θεοῦ ἐξελθόντα καὶ εἰς τὰ βασίλεια παρελθόντα, ἐπιστῆναι κοιμωμένῳ τῷ βασιλεῖ καὶ ἐξεγεῖραι αὐτὸν, τὸν δὲ καταπλαγέντα τῷ γεγονότι κελεῦσαι τῷ Μωϋσεῖ τὸ τοῦ πέμψαντος εἰπεῖν ὄνομα θεοῦ, καὶ τὸν μὲν προσκύψαντα πρὸς τὸ οὖς εἰπεῖν, ἀκούσαντα δὲ τὸν βασιλέα ἄφωνον πεσεῖν, διακρατηθέντα δὲ ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως πάλιν ἀναβιῶναι. P.

§. 155. Περὶ δὲ τῆς ἀνατροφῆς τοῦ Μωϋσέως 414.
συνᾴσεται ἡμῖν καὶ ὁ Ἐζεκίηλος ὁ τῶν Ἰουδαϊκῶν Pott.
τραγῳδιῶν ποιητὴς ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ δράματι ἐξαγωγὴ γράφων ὧδε ἐκ προσώπου Μωϋσέως·

ἰδὼν γὰρ ἡμῶν γένναν ἅλις ηὐξημένην
δόλον καθ' ἡμῶν πολὺν ἐμηχανήσατο
βασιλεὺς Φαραὼ, τοὺς μὲν ἐν πλινθεύμασιν
οἰκοδομίας τε βάρεσιν αἰκίζων βροτοὺς
πόλεσί τε πύργους σφῶν ἕκητι δυσμόρων.
ἔπειτα κηρύσσει μὲν Ἑβραίων γένει
τἄρσενικὰ ῥίπτειν ποταμὸν ἐς βαθύρροον.
ἐνταῦθα μήτηρ ἡ τεκοῦσ' ἔκρυπτέ με
τρεῖς μῆνας ὡς ἔφασκεν, οὐ λαθοῦσα δὲ
ὑπεξέθηκε κόσμον ἀμφιθεῖσά μοι
παρ' ἄκρα ποταμοῦ λάσιον εἰς ἕλος βαθύ·
Μαριὰμ δ' ἀδελφή μου κατώπτευεν πέλας.
κἄπειτα θυγάτηρ βασιλέως ἅβραις ὁμοῦ
κατῆλθε λουτροῖς χρῶτα φαιδρῦναι νέον.

*) Cf. Actor. 5, 1.

ἰδοῦσά μ' εὐθὺς καὶ λαβοῦσ' ἀνείλετο.
ἔγνω δ' Ἑβραῖον ὄντα, καὶ λέγει τάδε
Μαριὰμ ἀδελφὴ προσδραμοῦσα βασιλίδι·
θέλεις τροφόν σοι παιδὶ τῷδ' εὕρω ταχὺ
ἐκ τῶν Ἑβραίων; ἡ δ' ἐπέσπευσεν κόρην.
μολοῦσα δ' εἶπεν μητρὶ, καὶ παρῆν ταχὺ
αὐτή γε μήτηρ κἄλαβέν μ' εἰς ἀγκάλας.
εἶπεν δὲ θυγάτηρ βασιλέως· τοῦτον γύναι
τρόφευε, κἀγὼ μισθὸν ἀποδώσω σέθεν.
ὄνομα δὲ Μωσῆν ὠνόμαζε τοῦ χάριν
ὑγρᾶς ἀνεῖλε ποταμίας ἀπ' ἠόνος.
ἐπεὶ δὲ καιρὸς νηπίων παρῆλθέ με,
ἦγέν με μήτηρ βασιλίδος πρὸς δώματα
ἅπαντα μυθεύσασα καὶ λέξασά με,
γένος πατρῷον καὶ θεοῦ δωρήματα.
ἕως μὲν οὖν τὸν παιδὸς εἴχομεν χρόνον,
τροφαῖσι βασιλικαῖσι καὶ παιδεύμασιν P.
ἅπανθ' ὑπισχνεῖθ', ὡς ἀπὸ σπλάγχνων ἑῶν· 415.
ἐπεὶ δὲ πλήρης κόλπος ἡμερῶν παρῆν, Pott.
ἐξῆλθον οἴκων βασιλικῶν.

§. 156. *Ἔπειτα τὴν διαμάχην τοῦ θ' Ἑβραίου καὶ τοῦ Αἰγυπτίου διηγησάμενος καὶ τὴν ταφὴν τὴν ἐν τῇ ψάμμῳ τοῦ Αἰγυπτίου ἐπὶ τῆς ἑτέρας μάχης φησὶν οὗτος·*

τί τύπτεις ἀσθενέστερον σέθεν;
ὁ δ' εἶπεν· ἡμῖν τίς σ' ἀπέστειλεν κριτὴν
ἢ 'πιστάτην ἐνταῦθα; μὴ κτείνεις δέ με
ὥσπερ τὸν ἐχθὲς ἄνδρα; καὶ δείσας ἐγὼ
ἔλεξα· πῶς ἐγένετο συμφανὲς τόδε;

φεύγει δὴ ἐντεῦθεν καὶ ποιμαίνει πρόβατα προδιδασκόμενος εἰς ἡγεμονίαν ποιμενικὴν, προγυμνασία γὰρ βασιλείας τῷ μέλλοντι τῆς ἡμερωτάτης τῶν ἀνθρώπων ἐπιστατεῖν ἀγέλης ἡ ποιμενικὴ καθάπερ καὶ τοῖς πολεμικοῖς τῇ φύσει ἡ θηρευτική. ἄγει δὲ αὐτὸν ἐντεῦθεν ὁ θεὸς ἐπὶ τὴν τῶν Ἑβραίων στρατηγίαν.

§. 157. Ἔπειτα νουθετοῦνται μὲν Αἰγύπτιοι πολλάκις οἱ πολλάκις ἀσύνετοι, θεαταὶ δὲ Ἑβραῖοι ἐγίνοντο ὧν ἕτεροι κακῶν ὑπέμενον ἀκινδύνως ἐκμανθάνοντες τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ. ἐπεὶ δὲ Αἰγύπτιοι ἀκοῇ μὴ παραδεχόμενοι τὰ τῆς δυνάμεως ἀποτελέσματα δι' ἀφροσύνην οἱ νήπιοι ἀπιστοῦντες, τότε, ὡς εἴρηται, ῥεχθὲν δέ τε οἱ νήπιοι ἔγνωσαν *), ὕστερόν τε ἐξιόντες οἱ Ἑβραῖοι πολλὴν λείαν τῶν Αἰγυπτίων ἐκφορήσαντες ἀπῄεσαν οὐ διὰ φιλοχρηματίαν, ὥς οἱ κατήγοροί φασιν — οὐδὲ γὰρ ἀλλοτρίων αὐτοὺς ἀνέπειθεν ἐπιθυμεῖν ὁ θεός —, ἀλλὰ πρῶτον μὲν ὧν παρὰ πάντα τὸν χρόνον ὑπηρέτησαν τοῖς Αἰγυπτίοις μισθὸν ἀναγκαῖον κομιζόμενοι, ἔπειτα δὲ καὶ τρόπον τινὰ ἠμύναντο ἀντιλυποῦντες ὡς φιλαργύρους Αἰγυπτίους τῇ τῆς λείας ἐκφορήσει, καθάπερ ἐκεῖνοι τοὺς Ἑβραίους τῇ καταδουλώσει, εἴτ' οὖν P. 416. Pott. ὡς ἐν πολέμῳ φαίη τις τοῦτο γεγονέναι τὰ τῶν ἐχθρῶν φέρειν ἠξίουν νόμῳ τῶν κεκρατηκότων ὡς κρείττονες ἡττόνων. καὶ τοῦ πολέμου ἡ αἰτία δικαία. ἱκέται διὰ λιμὸν Ἑβραῖοι ἧκον πρὸς Αἰγυπτίους. οἱ δὲ τοὺς ξένους καταδουλωσάμενοι τρόπον αἰχμαλώτων ὑπηρετεῖν ἠνάγκασαν σφῖσι μηδὲ τὸν μισθὸν ἀποδιδόντες. εἴτε ὡς ἐν εἰρήνῃ μισθὸν ἔλαβον τὴν λείαν παρὰ ἀκόντων τῶν πολὺν χρόνον οὐκ ἀποδιδόντων, ἀλλὰ ἀποστερούντων.

Cap. XXIV.

§. 158. Ἔστιν οὖν ὁ Μωϋσῆς ἡμῖν προφητικὸς, νομοθετικὸς, τακτικὸς, στρατηγικὸς, πολιτικὸς, φιλόσοφος. ὅπως μὲν οὖν ἦν προφητικὸς μετὰ ταῦτα λεχθήσεται, ὁπηνίκα ἂν περὶ προφητείας διαλαμβάνωμεν· τὸ τακτικὸν δὲ μέρος ἂν εἴη τοῦ στρατηγικοῦ, τὸ στρατηγικὸν δὲ τοῦ βασιλικοῦ. πάλιν τε αὖ τὸ νομοθετικὸν μέρος ἂν εἴη τοῦ βασιλικοῦ,

*) Cf. Hesiod. ἔργ. v. 216.

καθάπερ καὶ τὸ δικαστικόν. τοῦ δὲ βασιλικοῦ τὸ μὲν θεῖον μέρος ἐστὶν, οἷον τὸ κατὰ τὸν θεὸν καὶ τὸν ἅγιον υἱὸν αὐτοῦ, παρ᾽ ὧν τά τε ἀπὸ γῆς ἀγαθὰ καὶ τὰ ἐκτὸς καὶ ἡ τελεία εὐδαιμονία χορηγεῖται, αἰτεῖσθε γὰρ, φησὶ, τὰ μεγάλα καὶ τὰ μικρὰ P. ὑμῖν προστεθήσεται *). δεύτερον δέ ἐστιν εἶδος βα- 150 σιλείας μετὰ τὴν ἀκραιφνῶς λογικὴν καὶ θείαν διοί- Sylb. κησιν τὸ μόνον τῷ θυμοειδεῖ τῆς ψυχῆς εἰς βασιλείαν συγχρώμενον, καθ᾽ ὃ εἶδος Ἡρακλῆς μὲν Ἄργους, Ἀλέξανδρος δὲ Μακεδόνων ἐβασίλευσε. τρίτον δὲ τὸ ἑνὸς ἐφιέμενον τοῦ νικῆσαι μόνον καὶ καταστρέψασθαι. τὸ δὲ πρὸς κακὸν ἢ ἀγαθὸν τὴν νίκην ποιεῖσθαι τῷ τοιούτῳ οὐ πρόσεστιν, ᾧ Πέρσαι ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα στρατεύσαντες συνεχρήσαντο. τοῦ γὰρ θυμοῦ τὸ μὲν φιλόνεικον μόνον ἐστὶν αὐτοῦ τοῦ κρατεῖν ἕνεκα τὴν δυναστείαν πεποιημένον, τὸ δὲ φιλόκαλον εἰς καλὴν καταχρωμένης τῆς ψυχῆς τῷ θυμῷ.

§. 159. Τετάρτη δὲ ἡ πασῶν κακίστη, ἣ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τάττεται βασιλεία, ὡς ἡ Σαρδαναπάλλου καὶ τῶν τὸ τέλος ποιουμένων ταῖς ἐπιθυμίαις ὡς πλεῖστα χαρίζεσθαι. τοῦ δὴ βασιλικοῦ τοῦ τε κατ᾽ ἀρετὴν νικῶντος καὶ τοῦ κατὰ βίαν ὄργανον P. τὸ τακτικὸν, ἄλλο δὲ κατ᾽ ἄλλην φύσιν τε καὶ ὕλην. 417. ἐν μέν γε ὅπλοις καὶ τοῖς μαχίμοις ζῴοις δι᾽ ἐμψύ- Pott. χων τε καὶ ἀψύχων ψυχὴ τὸ τάττον ἐστὶ καὶ νοῦς, ἐν δὲ τοῖς τῆς ψυχῆς πάθεσιν ὧν ἐπικρατοῦμεν τῇ ἀρετῇ λογισμός ἐστι τὸ τακτικὸν ἐπισφραγιζόμενος ἐγκράτειαν καὶ σωφροσύνην μεθ᾽ ὁσιότητος καὶ γνῶσιν ἀγαθὴν μετ᾽ ἀληθείας τὸ τέλος εἰς εὐσέβειαν ἀναφέρων θεοῦ, οὕτω γὰρ τῇ ἀρετῇ χρωμένοις φρόνησις ἡ τάττουσά ἐστι, τὰ δὲ θεῖα ἡ σοφία, τὰ ἀνθρώπεια δὲ ἡ πολιτικὴ, σύμπαντα δὲ ἡ βασιλική. βασιλεὺς τοίνυν ἐστὶν ὁ ἄρχων κατὰ νόμους ὁ τὴν τοῦ ἄρχειν ἑκόντων ἐπιστήμην ἔχων, οἷός ἐστιν ὁ

---

*) Cf. Matth. 6, 33.

κύριος τοὺς εἰς αὐτὸν καὶ δι᾽ αὐτοῦ πιστεύοντας προϊέμενος, πάντα γὰρ παρέδωκεν ὁ θεὸς, καὶ πάντα ὑπέταξεν Χριστῷ τῷ βασιλεῖ ἡμῶν, „ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσηται ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρός" *).

§. 160. Ἰδέαις δὲ ἐνέχεται τὸ στρατήγημα τρισὶν, ἀσφαλεῖ, παραβόλῳ καὶ τῷ ἐκ τούτων μικτῷ, συντίθεται δὲ τούτων ἕκαστον ἐκ τριῶν ἢ διὰ λόγου ἢ δι᾽ ἔργων ἢ καὶ δι᾽ ἀμφοτέρων ἅμα τούτων. ταῦτα δὲ ὑπάρξει πάντα ἐπιτελεῖν ἢ πείθοντας ἢ βιαζομένους ἢ ἀδικοῦντας ἐν τῷ ἀμύνασθαι, οἷς ἐμπεριέχεται ἢ τὰ δίκαια ποιοῦντας ἢ ψευδομένους ἢ ἀληθεύοντας, ἢ καὶ τούτων ἅμα τισὶ χρωμένους κατὰ τὸν αὐτὸν καιρόν. ταῦτα δὲ σύμπαντα καὶ τὸ πῶς δεῖ χρῆσθαι τούτων ἑκάστῳ παρὰ Μωϋσέως λαβόντες Ἕλληνες ὠφέληνται. τύπου δὲ ἕνεκεν ἑνὸς ἢ καὶ δευτέρου ἐπιμνησθήσομαι παραδείγματος στρατηγικοῦ. Μωϋσῆς τὸν λαὸν ἐξαγαγὼν ὑποπτεύσας ἐπιδιώξειν τοὺς Αἰγυπτίους τὴν ὀλίγην καὶ σύντομον ἀπολιπὼν ὁδὸν ἐπὶ τὴν ἔρημον ἐτρέπετο, καὶ νύκτωρ τὰ πολλὰ τῇ πορείᾳ ἐκέχρητο. ἑτέρα γὰρ ἦν οἰκονομία καθ᾽ ἣν ἐπαιδεύοντο Ἑβραῖοι δι᾽ ἐρημίας πολλῆς καὶ χρόνου μακροῦ εἰς μόνον τὸ πιστεύειν τὸν θεὸν εἶναι δι᾽ ὑπομονῆς ἐθιζόμενοι σώφρονος.

§. 161. Τὸ γοῦν στρατήγημα τοῦ Μωϋσέως διδάσκει πρὸ τῶν κινδύνων δεῖν τὰ χρήσιμα συνιδεῖν καὶ οὕτως ἐπιβαλεῖν. ἀμέλει γέγονεν ὅπερ καὶ ὑπώπτευσεν, ἐπεδίωξαν γὰρ οἱ Αἰγύπτιοι ἐφ᾽ ἵππων καὶ ὀχημάτων, ἀλλ᾽ ἀπώλοντο θᾶττον ῥαγείσης τῆς θαλάσσης καὶ σὺν ἵπποις καὶ ἅρμασιν αὐτοὺς κατακλυσάσης ὡς μηδὲ λείψανον αὐτῶν ἀπολειφθῆναι. μετὰ δὲ ταῦτα στῦλος πυρὸς ἑπόμενος, ὡδήγει γὰρ

*) Philipp. 2, 10 sq.

ἔμπροσθεν αὐτῶν, ἦγε νύκτωρ τοὺς Ἑβραίους δι' P. ἀβάτου, ἐν πόνοις καὶ ὁδοιπορίαις εἴς τε ἀνδρείαν 418. εἴς τε καρτερίαν γυμνάζων καὶ συμβιβάζων αὐτούς, Pott. ἵνα καὶ χρηστὰ τὰ τῆς χώρας μετὰ τὴν πεῖραν τῶν δοκούντων δεινῶν φανῇ εἰς ἣν ἐξ ἀνοδίας παρέπεμπεν αὐτούς.

§. 162. Ναὶ μὴν καὶ τοὺς πολεμίους τοὺς τῆς χώρας προκαθεζομένους τροπωσάμενος ἀπέκτεινεν ἐξ ἐρήμου καὶ τραχείας ὁδοῦ — τοιαύτη γὰρ ἡ ἀρετὴ τοῦ στρατηγικοῦ — ἐπιθέμενος αὐτοῖς. ἐμπειρίας γὰρ καὶ στρατηγίας ἔργον ἦν τὸ τὴν χώραν τῶν πολεμίων λαβεῖν. τοῦτο συνιδὼν Μιλτιάδης ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγὸς ὁ τῇ ἐν Μαραθῶνι μάχῃ νικήσας τοὺς Πέρσας ἐμιμήσατο τόνδε τὸν τρόπον. ἤγαγε τοὺς Ἀθηναίους νύκτωρ δι' ἀνοδίας βαδίσας καὶ πλανήσας τοὺς τηροῦντας αὐτὸν τῶν βαρβάρων, ὁ γὰρ Ἱππίας ὁ τῶν Ἀθηναίων ἀποστὰς ἐπήγαγε τοὺς βαρβάρους εἰς τὴν Ἀττικήν· καὶ τοὺς ἐπικαίρους τῶν τόπων προκαταλαβόμενος ἐφύλαττεν διὰ τὸ τῆς χώρας ἔχειν τὴν ἐμπειρίαν. ἔργον μὲν οὖν ἦν τὸν Ἱππίαν λαθεῖν, ὅθεν εἰκότως ὁ Μιλτιάδης συγχρησάμενος ἀνοδίᾳ τε καὶ νυκτὶ ἐπιθέμενος τοῖς Πέρσαις ὧν Δάτις ἡγεῖτο τὰ κατὰ τὸν ἀγῶνα μετ' ἐκείνων ὧν αὐτὸς ἡγεῖτο κατώρθωσεν.

§. 163. Ἀλλὰ καὶ Θρασυβούλῳ τοὺς ἐκπεσόντας ἀπὸ Φυλῆς καταγαγόντι καὶ βουλομένῳ λαθεῖν στῦλος ὁδηγὸς γίνεται διὰ τῶν ἀτριβῶν ἰόντι. τῷ Θρασυβούλῳ νύκτωρ ἀσελήνου καὶ δυσχειμερίου τοῦ καταστήματος γεγονότος πῦρ ἑωρᾶτο προηγούμενον, ὅπερ αὐτοὺς ἀπταίστως προπέμψαν κατὰ τὴν Μουνυχίαν ἐξέλιπεν, ἔνθα νῦν ὁ τῆς Φωσφόρου βωμός ἐστι. πιστὰ τοίνυν τὰ ἡμέτερα κἂν ἐντεῦθεν γενέσθω τοῖς Ἕλλησιν, ὅτι ἄρα δυνατὸν τῷ παντοκράτορι θεῷ προηγεῖσθαι ποιῆσαι τοῖς Ἑβραίοις νύκτωρ στῦλον πυρὸς τὸν καὶ καθηγησάμενον αὐτοῖς τῆς ὁδοῦ. λέγεται δὲ καὶ ἐν χρησμῷ τινί·

στῦλος Θηβαίοισι Διώνυσσος πολυγηθής,

P. ἐκ τῆς παρ᾿ Ἑβραίοις ἱστορίας. ἀλλὰ καὶ Εὐριπί-
151 δης ἐν Ἀντιόπῃ φησίν,
Sylb.

ἔνδον δὲ θαλάμοις βουκόλον
κομῶντα κισσῷ στῦλον Εὐίου θεοῦ.

σημαίνει δὲ ὁ στῦλος τὸ ἀνεικόνιστον τοῦ θεοῦ, ὁ δὲ πεφωτισμένος στῦλος πρὸς τῷ τὸ ἀνεικόνιστον σημαίνειν δηλοῖ τὸ ἑστὼς καὶ μόνιμον τοῦ θεοῦ καὶ τὸ ἄτρεπτον αὐτοῦ φῶς καὶ ἀσχημάτιστον.

§. 164. Πρὶν γοῦν ἀκριβωθῆναι τὰς τῶν ἀγαλμάτων σχέσεις κίονας ἱστάντες οἱ παλαιοὶ ἔσεβον τούτους ὡς ἀφιδρύματα τοῦ θεοῦ. γράφει γοῦν ὁ τὴν Φορωνίδα ποιήσας·

Καλλιθόη κλειδοῦχος ὀλυμπιάδος βασιλείης,
Ἥρης Ἀργείης ἣ στέμμασι καὶ θυσάνοισι
πρώτη ἐκόσμησεν περὶ κίονα μακρὸν ἀνάσσης. P.

ἀλλὰ καὶ ὁ τὴν Εὐρωπίαν ποιήσας ἱστορεῖ τὸ ἐν 419.
Δελφοῖς ἄγαλμα Ἀπόλλωνος κίονα εἶναι διὰ τῶνδε· Pott.

ὄφρα θεῷ δεκάτην ἀκροθίνιά τε κρεμάσαιμεν
σταθμῶν ἐκ ζαθέων καὶ κίονος ὑψηλοῖο.

Ἀπόλλων μέν τοι μυστικῶς κατὰ στέρησιν τῶν πολλῶν νοούμενος ὁ εἷς ἐστι θεός. ἀλλ᾿ οὖν τὸ πῦρ ἐκεῖνο τὸ ἐοικὸς στύλῳ καὶ πῦρ τὸ διὰ βάτου σύμβολόν ἐστι φωτὸς ἁγίου τοῦ διαβαίνοντος ἐκ γῆς καὶ ἀνατρέχοντος αὖθις εἰς οὐρανὸν διὰ τοῦ ξύλου δι᾿ οὗ καὶ τὸ βλέπειν ἡμῖν νοητῶς δεδώρηται.

Cap. XXV.

§. 165. Πλάτων δὲ ὁ φιλόσοφος ἐκ τῶν Μωϋσέως τὰ περὶ τὴν νομοθεσίαν ὠφεληθεὶς ἐπετίμησε μὲν τῇ Μίνωος καὶ Λυκούργου πολιτείᾳ πρὸς ἀνδρείαν μόνην ἀποβλεπομέναις, ἐπῄνεσε δὲ ὡς σεμνοτέραν τὴν ἕν τι λέγουσαν καὶ πρὸς δόγμα ἓν νεύουσαν αἰεί, καὶ γὰρ ἰσχύϊ καὶ σεμνότητι καὶ φρονήσει πρέπειν ἂν μᾶλλον φιλοσοφεῖν ἡμᾶς λέγει πρὸς τὸ ἀξίωμα τοῦ οὐρανοῦ ἀμεταναήτως χρωμένους

γνώμῃ τῇ αὐτῇ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν. ἆρα οὖν τὰ κατὰ τὸν νόμον ἑρμηνεύει πρὸς ἕνα θεὸν ἀφορᾶν καὶ δικαιοπραγεῖν ἐντελλόμενος. τοῦ δὲ πολιτικοῦ δύο εἴδη λέγει, τὸ μὲν νομικόν, τὸ δὲ πολιτικὸν ὁμωνύμως ὠνομασμένον, καὶ πολιτικὸν μὲν κυρίως αἰνίττεται τὸν δημιουργὸν ἐν τῷ ὁμωνύμῳ βιβλίῳ, τούς τε εἰς αὐτὸν ἀφορῶντας καὶ βιοῦντας ἐνεργῶς καὶ δικαίως σὺν καὶ τῇ θεωρίᾳ καὶ αὐτοὺς πολιτικοὺς ὀνομάζει, τὸ δὲ ἐπ' ἴσης τῷ νομικῷ κεκλημένον πολιτικὸν εἴς τε κοσμικὴν μεγαλόνοιαν διαιρεῖ εἴς τε ἰδιωτικὴν σύνταξιν ἣν κοσμιότητα καὶ ἁρμονίαν καὶ σωφροσύνην ὠνόμασεν, ὅταν ἄρχοντες μὲν πρέπωσι τοῖς ἀρχομένοις, πειθήνιοι δὲ οἱ ἀρχόμενοι τοῖς ἄρχουσι γίγνωνται, ὅπερ ἡ κατὰ P. Μωϋσέα πραγματεία διὰ σπουδῆς ἔχει γενέσθαι. 420.

§. 166. Ἔτι τὸ μὲν νομικὸν πρὸς γενέσεως Pott. εἶναι, τὸ πολιτικὸν δὲ πρὸς φιλίας καὶ ὁμονοίας ὁ Πλάτων ὠφεληθεὶς τοῖς μὲν νόμοις τὸν φιλόσοφον τὸν ἐν τῇ ἐπινομίδι συνέταξεν τὸν τὴν διέξοδον πάσης γενέσεως τῆς διὰ τῶν πλανωμένων εἰδότα, φιλόσοφον δὲ ἄλλον τὸν Τιμαῖον ὄντα ἀστρονομικὸν καὶ θεωρητικὸν τῆς ἐκείνων φορᾶς συμπαθείας τε καὶ κοινωνίας τῆς πρὸς ἄλληλα ἑπομένους τῇ πολιτείᾳ συνάπτει. ἔπειτα, τέλος γὰρ οἶμαι τοῦ τε πολιτικοῦ τοῦ τε κατὰ νόμον βιοῦντος ἡ θεωρία, ἀναγκαῖον γοῦν τὸ πολιτεύεσθαι ὀρθῶς, ἄριστον δὲ τὸ φιλοσοφεῖν. ὁ γὰρ νοῦν ἔχων πάντα τὰ αὑτοῦ εἰς γνῶσιν συντείνας βιώσειεν, κατευθύνας μὲν τὸν βίον ἔργοις ἀγαθοῖς, ἀτιμάσας δὲ τὰ ἐναντία τά τε πρὸς ἀλήθειαν συλλαμβανόμενα μεθέπων μαθήματα. νόμος δέ ἐστιν οὐ τὰ νομιζόμενα — οὐδὲ γὰρ τὰ ὁρώμενα ὅρασις — οὐδὲ δόξα πᾶσα — οὐ γὰρ καὶ ἡ πονηρὰ —, ἀλλὰ νόμος ἐστὶ χρηστὴ δόξα, χρηστὴ δὲ ἡ ἀληθής, ἀληθὴς δὲ ἡ τὸ ὂν εὑρίσκουσα καὶ τούτου τυγχάνουσα, „ὁ ὢν δὲ ἐξαπέσταλκέν με" *),

*) Exod. 3, 15.

φησὶν ὁ Μωϋσῆς. ἢ τινὲς ἀκολούθως δηλονότι τῇ χρηστῇ δόξῃ λόγον ὀρθὸν τὸν νόμον ἔφασαν, προστακτικὸν μὲν ὧν ποιητέον, ἀπαγορευτικὸν δὲ ὧν οὐ ποιητέον.

Cap. XXVI.

§. 167. Ὅθεν ὁ νόμος εἰκότως εἴρηται διὰ Μωϋσέως δεδόσθαι κανὼν τυγχάνων δικαίων τε καὶ ἀδίκων. καὶ τοῦτον κυρίως θεσμὸν ἂν εἴποιμεν τὸν ὑπὸ θεοῦ διὰ Μωϋσέως παραδεδομένον. ἔχει γοῦν τὴν ἀγωγὴν εἰς τὸ θεῖον. λέγει δὲ καὶ ὁ Παῦλος· P. 421. Pott. „ὁ νόμος τῶν παραβάσεων χάριν ἐτέθη ἄχρις ἂν ἔλθῃ τὸ σπέρμα ᾧ ἐπήγγελται." εἶτα οἱονεὶ ἐπεξηγούμενος τὴν διάνοιαν ἐπιφέρει· „πρὸ τοῦ δὲ ἐλθεῖν τὴν πίστιν ὑπὸ νόμον ἐφρουρούμεθα συγκεκλεισμένοι φόβῳ, δηλαδὴ ἀπὸ ἁμαρτιῶν, εἰς τὴν μέλλουσαν πίστιν ἀποκαλυφθήσεσθαι. ὥστε ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν ἐγένετο εἰς Χριστὸν ἵνα ἐκ πίστεως δικαιωθῶμεν" *). ὁ νομοθετικὸς δέ ἐστιν ὁ τὸ προσῆκον ἑκάστῳ μέρει τῆς ψυχῆς καὶ τοῖς τούτων ἔργοις ἀπονέμων, Μωϋσῆς δὲ συνελόντι εἰπεῖν νόμος ἔμψυχος ἦν τῷ χρηστῷ λόγῳ κυβερνώμενος.

§. 168. Πολιτείαν γοῦν διηκόνησεν ἀγαθήν, ἣ δέ ἐστι τροφὴ ἀνθρώπων καλὴ κατὰ κοινωνίαν. αὐτίκα τὴν δικαστικὴν μετεχειρίζετο ἐπιστήμην οὖσαν διορθωτικὴν τῶν ἁμαρτανομένων ἕνεκεν τοῦ δικαίου. σύστοιχος δὲ αὐτῇ ἡ κολαστικὴ τοῦ κατὰ τὰς κολάσεις μέτρου ἐπιστημονική τις οὖσα. κόλασις δὲ οὖσα διόρθωσίς ἐστι ψυχῆς. ἔστι δὲ ὡς ἔπος εἰπεῖν τῷ Μωϋσεῖ ἡ πᾶσα ἀγωγὴ παιδευτικὴ μέν, τῶν οἵων τε γενέσθαι καλῶν κἀγαθῶν ἀνδρῶν· θηρευτικὴ δὲ τῶν ὁμοίων τούτοις, ἥτις ἂν εἴη στρατηγική· ἡ δὲ χρηστικὴ τοῖς θηρευθεῖσι λόγῳ κατὰ τρόπον σοφία

*) Galat. 19, 23 sq.

εἴη ἂν νομοθετική· κτᾶσθαί τε γὰρ καὶ χρῆσθαι
ταύτης ἴδιον βασιλικωτάτης οὔσης. μόνον γοῦν τὸν
P. σοφὸν οἱ φιλόσοφοι βασιλέα, νομοθέτην, στρατηγὸν,
152 δίκαιον, ὅσιον, θεοφιλῆ κηρύττουσιν. εἰ δὲ ταῦτα
Sylb. περὶ τὸν Μωϋσέα εὕροιμεν, ὡς ἐξ αὐτῶν δείκνυται
τῶν γραφῶν, εὖ μάλα πεπεισμένως ἂν ἀγορεύοιμεν
σοφὸν τῷ ὄντι τὸν Μωϋσέα.

§. 169. Καθάπερ οὖν τὴν ποιμενικὴν τὸ τῶν
προβάτων προνοεῖν φαμὲν, οὕτω γὰρ „ὁ ἀγαθὸς
ποιμὴν τὴν ψυχὴν τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων" *),
οὕτω γε καὶ τὴν νομοθετικὴν τὴν ἀνθρώπων ἀρετὴν
κατασκευάζειν ἐροῦμεν τὸ ἀνθρώπινον κατὰ δύναμιν
ἀγαθὸν ἀναζωπυροῦσαν, ἐπιστατικὴν οὖσαν καὶ κη-
δεμονικὴν τῆς ἀνθρώπων ἀγέλης. εἰ δὲ ἡ ποίμνη ἡ
ἀλληγορουμένη πρὸς τοῦ θεοῦ οὐδὲν ἄλλο ἢ ἀγέλη
τις ἀνθρώπων ἐστὶν, ὁ αὐτὸς ἔσται ποιμήν τε καὶ
νομοθέτης ἀγαθὸς μιᾶς τῆς ἀγέλης „τῶν αὐτοῦ
ἐπαϊόντων προβάτων" **), ὁ εἷς κηδεμὼν, ὁ τὸ ἀπο-
λωλὸς ἐπιζητῶν τε καὶ εὑρίσκων νόμῳ καὶ λόγῳ, εἴ
γε ὁ νόμος πνευματικὸς καὶ ἐπὶ τὴν εὐδαιμονίαν
ἄγων· ὁ γὰρ πνεύματι ἁγίῳ γενόμενος πνευματικός.
οὗτος δὲ ὁ τῷ ὄντι νομοθέτης, ὃς οὐ μόνον ἐπαγ-
γέλλεται τὰ ἀγαθά τε καὶ καλὰ, ἀλλὰ καὶ ἐπίστα-
ται ***). τούτου καὶ ὁ νόμος τοῦ τὴν ἐπιστήμην
ἔχοντος τὸ σωτήριον πρόσταγμα, μᾶλλον δὲ ἐπιστή-
μης πρόσταγμα ὁ νόμος, „δύναμις γὰρ καὶ σοφία ὁ
λόγος" †) τοῦ θεοῦ. νόμων τε αὖ ἐξηγητὴς οὗτος
δι' οὗ ὁ νόμος ἐδόθη, ὁ πρῶτος ἐξηγητὴς τῶν θείων P.
προσταγμάτων, ὁ τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς ἐξηγούμε- 422.
νος υἱὸς μονογενής. Pott.

§. 170. Ἔπειτα οἱ μὲν πειθόμενοι τῷ νόμῳ τῷ
τε γνῶσιν ἔχειν τινὰ αὐτοῦ οὔτ' ἀπιστεῖν οὔτ' ἀγνο-
εῖν δύνανται τὴν ἀλήθειαν, οἱ δὲ ἀπιστοῦντες ἧκι-

---

*) Ioann. 10, 11. **) Ibid. v. 16. ***) Cf. Matth. 18, 12. †) 1 Corinth. 1, 24.

στά τε ἐν τοῖς ἔργοις εἶναι βεβουλημένοι, εἴπερ τινὲς ἄλλοι καὶ οὗτοι ἀγνοεῖν ὁμολογοῦνται τὴν ἀλήθειαν· τίς τοίνυν ἡ ἀπιστία τῶν Ἑλλήνων; μή πη βούλεσθε πείθεσθαι τῇ ἀληθείᾳ φασκούσῃ θεόθεν διὰ Μωϋσέως δεδόσθαι τὸν νόμον, ὁπότε γε καὶ αὐτοὶ ἐκ τῶν παρὰ σφῖσι τιμῶσι Μωϋσῇ; τόν τε Μίνω παρὰ Διὸς δι᾽ ἐννάτου ἔτους λαμβάνειν τοὺς νόμους ἱστοροῦσι φοιτῶντα εἰς τὸ τοῦ Διὸς ἄντρον, τόν τε αὖ Λυκοῦργον τὰ νομοθετικὰ εἰς Δελφοὺς πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα συνεχὲς ἀπιόντα παιδεύεσθαι γράφουσι Πλάτων τε καὶ Ἀριστοτέλης καὶ Ἔφορος, Χαμαιλέων τε ὁ Ἡρακλεώτης ἐν τῷ περὶ μέθης καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Λοκρῶν πολιτείᾳ Ζάλευκον τὸν Λοκρὸν παρὰ τῆς Ἀθηνᾶς τοὺς νόμους λαμβάνειν ἀπομνημονεύουσιν. οἱ δὲ τὸ ἀξιόπιστον τῆς παρ᾽ Ἕλλησι νομοθεσίας ὡς οἷόν τε αὐτοῖς ἐπαίροντες εἰς τὸ θεῖον κατ᾽ εἰκόνα τῆς κατὰ τὸν Μωϋσέα προφητείας ἀγνώμονες οὐκ αὐτόθεν ὁμολογοῦντες τήν τε ἀλήθειαν καὶ τὸ ἀρχέτυπον τῶν παρὰ σφίσιν ἱστορουμένων.

Cap. XXVII.

§. 171. Μὴ τοίνυν κατατρεχέτω τις τοῦ νόμου διὰ τῆς τιμωρίας ὡς οὐ καλοῦ κἀγαθοῦ· οὐ γὰρ ὁ μὲν τὴν τοῦ σώματος νόσον ἀπάγων εὐεργέτης δόξει, ψυχῆς δὲ ἀδικίας ὁ πειρώμενος ἀπαλλάττειν οὐ μᾶλλον ἂν εἴη κηδεμὼν, ὅσῳπερ ψυχὴ σώματος ἐντιμότερον. ἀλλ᾽ ἄρα τῆς μὲν τοῦ σώματος ὑγιείας ἕνεκα καὶ τομὰς καὶ καύσεις καὶ φαρμακοποσίας ὑφιστάμεθα, καὶ ὁ ταῦτα προσάγων σωτήρ τε καὶ ἰατρὸς καλεῖται, οὐ φθόνῳ τινὶ οὐδὲ δυσμενείᾳ τῇ πρὸς τὸν πάσχοντα, ὡς δ᾽ ἂν ὁ τῆς τέχνης ὑπαγορεύοι λόγος καὶ μέρη τινὰ ἀποτέμνων, ὡς μὴ τὰ ὑγιαίνοντα συνδιαφθείρεσθαι αὐτῷ, καὶ οὐκ ἄν τις πονηρίας αἰτιάσαιτο τοῦ ἰατροῦ τὴν τέχνην, τῆς δὲ ψυχῆς ἕνεκα οὐχ ὁμοίως ὑποστησόμεθα, ἐάν τα

φεύγειν ἐάν τε ἐκτίνειν ζημίας ἐάν τε δεσμά, εἰ μέλλοι τις μόνον ἐξ ἀδικίας ποτὲ δικαιοσύνην κτᾶσθαι; ὁ γὰρ νόμος κηδόμενος τῶν ὑπηκόων πρὸς μὲν τὴν θεοσέβειαν παιδεύει καὶ ὑπαγορεύει τὰ ποιητέα, εἴργει τε ἕκαστον τῶν ἁμαρτημάτων δίκας ἐπιτιθεὶς τοῖς μετρίοις αὐτῶν, ὅταν δέ τινα οὕτως ἔχοντα κατίδῃ ὡς ἀνίατον δοκεῖν εἰς ἔσχατον ἀδικίας ἐλαύνοντα, τότε ἤδη τῶν ἄλλων κηδόμενος ὅπως ἂν μὴ διαφθείρωνται πρὸς αὐτοῦ, ὥσπερ μέρος τι τοῦ παντὸς σώματος ἀποτεμὼν οὕτω πού τὸν τοιοῦτον ὑγιέστατα ἀποκτίννυσι. P. 423. Pott.

§. 172. „Κρινόμενοι δὲ ὑπὸ τοῦ κυρίου", φησὶν ὁ ἀπόστολος, „παιδευόμεθα ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν" *). προεῖπεν γὰρ ὁ προφήτης· „παιδεύων ἐπαίδευσέν με ὁ κύριος, τῷ δὲ θανάτῳ οὐ παρέδωκέν με" **), „ἕνεκα γὰρ τοῦ διδάξαι σε τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ ἐπαίδευσέν σε", φησὶ, „καὶ ἐπείρασέν σε καὶ ἐλιμαγχόνησέν σε καὶ ἐδίψησέν σε ἐν γῇ ἐρήμῳ, ἵνα γνωσθῇ πάντα τὰ δικαιώματα καὶ τὰ κρίματα αὐτοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ σοὺ ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαί σοι σήμερον, καὶ γνώσῃ ἐν τῇ καρδίᾳ σοὺ ὅτι ὡς εἴ τις παιδεύσει ἄνθρωπος τὸν υἱὸν αὐτοῦ, οὕτω παιδεύσει σε κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν" ***). ὅτι δὲ τὸ ὑπόδειγμα σωφρονίζει αὐτίκα φησὶ, „πανοῦργος ἰδὼν τιμωρούμενον πονηρὸν κραταιῶς αὐτὸς παιδεύεται, ἐπεὶ γενεὰ σοφίας φόβος κυρίου" †).

§. 173. Μέγιστον δὲ καὶ τελειότατον ἀγαθὸν, ὅταν τινὰ ἐκ τοῦ κακῶς πράττειν εἰς ἀρετήν τε καὶ εὐπραγίαν μετάγειν δύνηταί τις, ὅπερ ὁ νόμος ἐργάζεται. ὥστε καὶ ὅταν ἀνηκέστῳ τινὶ κακῷ περιπέσῃ τις ὑπό τε ἀδικίας καὶ πλεονεξίας καταληφθεὶς εὐεργετοῖτ' ἂν ὁ ἀποκτιννύμενος, εὐεργέτης γὰρ ὁ νόμος τοὺς μὲν δικαίους ἐξ ἀδίκων ποιεῖν δυνάμε-

---

*) 1 Corinth. 11, 32. **) Psalm. 118, 18. ***) Deuteron. 3, 2 sq. 5. 11. †) Prouerb. 22, 3 sq.

νος, ἣν μόνον ἐπαΐειν ἐθελήσωσιν αὐτοῦ, τοὺς δὲ
ἀπαλλάττων τῶν παρόντων κακῶν, τοὺς γὰρ σω-
φρόνως καὶ δικαίως βιοῦν ἑλομένους ἀθανατίζειν
ἐπάγεται. τὸ δὲ γνῶναι νόμον διανοίας ἐστὶν ἀγα-
θῆς. καὶ πάλιν· „ἄνδρες κακοὶ οὐ νοοῦσι νόμον, οἱ
δὲ ζητοῦντες τὸν κύριον συνήσουσιν ἐν παντὶ ἀγα-
θῷ" *). δεῖ δὴ τὴν διοικοῦσαν πρόνοιαν κυρίαν τε
P. εἶναι καὶ ἀγαθήν, ἀμφοῖν γὰρ ἡ δύναμις οἰκονομεῖ
153 σωτηρίαν, ἡ μὲν κολάσει σωφρονίζουσα ὡς κυρία,
Sylb. ἡ δὲ δι' εὐποιίας χρηστευομένη ὡς εὐεργέτις. ἔξε-
στι δὲ μὴ εἶναι ἀπειθείας υἱόν, ἀλλὰ μεταβαίνειν
ἐκ τοῦ σκότους εἰς ζωὴν καὶ παραθέντα τῇ σοφίᾳ
τὴν ἀκοὴν νόμιμον εἶναι θεοῦ, δοῦλον μὲν τὰ πρῶτα,
ἔπειτα δὲ πιστὸν γενέσθαι θεράποντα, φοβούμενον
κύριον τὸν θεόν, εἰ δέ τις ἐπαναβαίη, τοῖς υἱοῖς
ἐγκαταλέγεται· ἐπὰν δὲ „ἀγάπη καλύψῃ πλῆθος
ἁμαρτιῶν" **), μακαρίας ἐλπίδος τελειώσει αὐξη-
θέντα ἐν ἀγάπῃ ἐκδέχεσθαι τοῦτον ἐγκαταταγέντα
τῇ ἐκλεκτῇ υἱοθεσίᾳ τῇ φίλῃ κεκλημένη τοῦ θεοῦ
ᾄδοντα ἤδη τὴν εὐχὴν καὶ λέγοντα· „γενέσθω μοὶ
κύριος εἰς θεόν."

§. 174. Τοῦ νόμου δὲ τὴν εὐποιίαν διὰ τῆς
πρὸς τοὺς Ἰουδαίους περικοπῆς δεδήλωκεν ὁ ἀπόστο-
λος γράφων ὧδέ πως· „ἴδε σὺ Ἰουδαῖος ἐπονο- P.
μάζῃ καὶ ἐπαναπαύῃ νόμῳ καὶ καυχᾶσαι ἐν θεῷ 424.
καὶ γιγνώσκεις τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ καὶ δοκιμάζεις Pott.
τὰ διαφέροντα κατηχούμενος ἐκ τοῦ νόμου πέποιθάς
τε σεαυτὸν ὁδηγὸν εἶναι τυφλῶν, φῶς τῶν ἐν σκό-
τει, παιδευτὴν ἀφρόνων, διδάσκαλον νηπίων, ἔχοντα
τὴν μόρφωσιν τῆς γνώσεως καὶ ἀληθείας ἐν τῷ νό-
μῳ" ***). ταῦτα γὰρ δύνασθαι τὸν νόμον ὁμολο-
γεῖται, κἂν οἱ κατὰ νόμον μὴ πολιτευόμενοι ὡς ἐν
νόμῳ ἀλαζονεύωνται βιοῦντες· „μακάριος δὲ ἀνὴρ

---

*) Prouerb. 28, 5. **) 1 Petr. 4, 8. ***) Roman. 2, 17—20.

ὃς εὗρεν σοφίαν καὶ θνητὸς ὃς εἶδεν φρόνησιν, ἐκ δὲ τοῦ στόματος αὐτῆς", τῆς σοφίας δηλονότι, „δικαιοσύνη ἐκπορεύεται, νόμον δὲ καὶ ἔλεον ἐπὶ γλώσσης φορεῖ" *). ἑνὸς γὰρ κυρίου ἐνέργεια ὅς ἐστι „δύναμις καὶ σοφία" **) τοῦ θεοῦ ὅ τε νόμος τό τε εὐαγγέλιον, καὶ ὃν ἐγέννησε φόβον ὁ νόμος ἐλεήμων οὗτος εἰς σωτηρίαν· „ἐλεημοσύναι δὲ καὶ πίστεις καὶ ἀλήθεια μὴ ἐκλιπέτωσάν σε, ἄφαψαι δὲ αὐτὰς περὶ σῷ τραχήλῳ" ***).

§. 175. Ὁμοίως δὲ τῷ Παύλῳ ἡ προφητεία ὀνειδίζει τὸν λαὸν ὡς μὴ συνιέντα τὸν νόμον. „σύντριμμα καὶ ταλαιπωρία ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν καὶ ὁδὸν εἰρήνης οὐκ ἔγνωσαν" ****), „οὐκ ἔστι φόβος θεοῦ ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν" †). „φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν" ††). „οἴδαμεν δὲ ὅτι καλὸς ὁ νόμος ἐάν τις αὐτῷ νομίμως χρήσηται· οἱ δὲ θέλοντες εἶναι νομοδιδάσκαλοι οὐ νοοῦσι", φησὶν ὁ ἀπόστολος, „οὔτε ἃ λέγουσιν οὔτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται, τὸ δὲ τέλος τῆς παραγγελίας ἀγάπη ἐκ καθαρᾶς καρδίας καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς καὶ πίστεως ἀνυποκρίτου" †††).

Cap. XXVIII.

§. 176. Ἡ μὲν οὖν κατὰ Μωϋσέα φιλοσοφία τετραχῇ τέμνεται εἴς τε τὸ ἱστορικὸν καὶ τὸ κυρίως λεγόμενον νομοθετικόν, ἅπερ ἂν εἴη τῆς ἠθικῆς πραγματείας ἴδια, τὸ τρίτον δὲ εἰς τὸ ἱερουργικόν, ὅ ἐστιν ἤδη τῆς φυσικῆς θεωρίας, καὶ τέταρτον ἐπὶ πᾶσι τὸ θεολογικὸν εἶδος ἡ ἐποπτεία, ἥν φησιν ὁ Πλάτων τῶν μεγάλων ὄντως εἶναι μυστηρίων, Ἀριστοτέλης δὲ τὸ εἶδος τοῦτο μετὰ τὰ φυσικὰ καλεῖ. καὶ ἥ γε κατὰ Πλάτωνα διαλεκτικὴ ὥς φησιν ἐν τῷ πολιτικῷ τῆς τῶν ὄντων δηλώσεως εὑρετική τίς ἐστιν

*) Prouerb. 3, 12. 16. **) 1 Corinth. 1, 24. ***) Prouerb. 3, 3. ****) Iesai. 59, 7 sq. Roman. 3, 16 sq. †) Psalm. 36, 1. Roman. 3, 18. ††) Roman. 1, 22. †††) 1 Timoth. 1, 8. 7. 5.

ἐπιστήμη, κτητὴ δὲ αὕτη τῷ σώφρονι οὐχ ἕνεκα τοῦ λέγειν τι πράττειν τι τῶν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, P. ὥσπερ οἱ νῦν διαλεκτικοὶ περὶ τὰ σοφιστικὰ ἀσχο- 425. λούμενοι ποιοῦσιν, ἀλλὰ τῷ θεῷ κεχαρισμένα μὲν Pott. λέγειν δύνασθαι, κεχαρισμένα δὲ πράττειν τὸ πᾶν εἰς δύναμιν.

§. 177. Μικτὴ δὲ φιλοσοφία οὖσα τῇ ἀληθείᾳ ἡ ἀληθὴς διαλεκτικὴ ἐπισκοποῦσα τὰ πράγματα καὶ τὰς δυνάμεις καὶ τὰς ἐξουσίας δοκιμάζουσα ὑπεξαναβαίνει περὶ τὴν πάντων κρατίστην οὐσίαν, τολμᾷ τε ἐπέκεινα ἐπὶ τὸν τῶν ὅλων θεὸν οὐκ ἐμπειρίαν τῶν θνητῶν, ἀλλ' ἐπιστήμην τῶν θείων καὶ οὐρανίων ἐπαγγελλομένη, ᾗ συνέπεται καὶ ἡ περὶ τῶν ἀνθρωπείων περί τε τοὺς λόγους καὶ τὰς πράξεις οἰκεία χρῆσις. εἰκότως ἄρα καὶ ἡ γραφὴ τοιούτους τινὰς ἡμᾶς διαλεκτικοὺς οὕτως ἐθέλουσα γενέσθαι παραινεῖ· „γίνεσθε δὲ δόκιμοι τραπεζῖται" *), τὰ μὲν ἀποδοκιμάζοντες, τὸ δὲ καλὸν κατέχοντες **), αὕτη γὰρ τῷ ὄντι ἡ διαλεκτικὴ φρόνησίς ἐστι περὶ τὰ νοητὰ διαιρετικὴ ἑκάστου τῶν ὄντων ἀμίκτως τε καὶ εἰλικρινῶς τοῦ ὑποκειμένου δεικτική, ἢ δύναμις περὶ τὰ τῶν πραγμάτων γένη διαιρετική, μέχρι τῶν ἰδικωτάτων καταβαίνουσα, παρεχομένη ἕκαστον τῶν ὄντων καθαρὸν οἷόν ἐστι φαίνεσθαι.

§. 178. *Διὸ* καὶ μόνη αὕτη ἐπὶ τὴν ἀληθῆ σοφίαν χειραγωγεῖ, ἥτις ἐστὶ δύναμις θεία, τῶν ὄντων ὡς ὄντων γνωστική, τὸ τέλειον ἔχουσα, παντὸς πάθους ἀπηλλαγμένη, οὐκ ἄνευ τοῦ σωτῆρος τοῦ καταγαγόντος ἡμῶν τῷ θείῳ λόγῳ τοῦ ὁρατικοῦ τῆς ψυχῆς τὴν ἐπιχυθεῖσαν ἐκ φαύλης ἀναστροφῆς ἄγνοιαν ἀχλυώδη καὶ τὸ βέλτιστον ἀποδεδωκότος, ὄφρ' εὖ γινώσκοιμεν ἠμὲν θεὸν ἠδὲ καὶ ἄνδρα ***).

*) De hoc dicto vid. adnotat. **) Cf. 1 Thessalon. 5, 21. ***) Cf. Homer. Il. ε. v. 128.

οὗτός ἐστιν ὁ τῷ ὄντι δείξας ὅπως τε γνωστέον ἑαυτοὺς, οὗτος ὁ τῶν ὅλων τὸν πατέρα ἐκκαλύπτων, ᾧ ἂν βούληται, καὶ ὡς οἷόν τε τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν χωρῆσαι νοεῖν, „οὐδεὶς γὰρ ἔγνω τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατὴρ, οὐδὲ τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱὸς καὶ ᾧ ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ" *).

§. 179. Εἰκότως ἄρα ὁ ἀπόστολος „κατὰ ἀποκάλυψιν" φησὶν „ἐγνωκέναι τὸ μυστήριον καθὼς προέγραψα ἐν ὀλίγῳ πρὸς ὃ δύνασθε ἀναγινώσκοντες νοῆσαι τὴν σύνεσίν μου ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ Χριστοῦ" **). „πρὸς ὃ δύνασθε" εἶπεν, ἐπεὶ ἤδει [P. 426. Pott.] τινὰς γάλα μόνον εἰληφότας, οὐδέπω δὲ καὶ βρῶμα, αὐτίκα οὐχ ἁπλῶς γάλα. τετραχῶς δὲ ἡμῖν ἐκληπτέον τοῦ νόμου τὴν βούλησιν, ἢ ὡς σημεῖον ἐμφαίνουσαν ἢ ὡς ἐντολὴν κυροῦσαν εἰς πολιτείαν ὀρθὴν ἢ θεσπίζουσαν ὡς προφητείαν. ἀνδρῶν δὲ εὖ [P. 154 Sylb.] οἶδ' ὅτι τὰ τοιαῦτα διακρίνειν τε καὶ λέγειν, οὐ γὰρ δὴ μία Μύκονος ἡ πᾶσα πρὸς νόησιν γραφὴ, ἤ φασὶν οἱ παροιμιαζόμενοι· διαλεκτικώτερον δὲ ὡς ἔνι μάλιστα προσιτέον αὐτῇ τὴν ἀκολουθίαν τῆς θείας διδασκαλίας θηρωμένοις.

Cap. XXIX.

§. 180. Ὅθεν παγκάλως ὁ παρὰ τῷ Πλάτωνι Αἰγύπτιος ἱερεὺς, Ὦ Σόλων, Σόλων, εἶπεν, Ἕλληνες ὑμεῖς αἰεὶ παῖδές ἐστε, οὐδ' ἥντινοῦν ἐν ταῖς ψυχαῖς ἔχοντες δι' ἀρχαίαν ἀκοὴν παλαιὰν δόξαν, γέρων δὲ Ἑλλήνων οὐκ ἔστιν οὐδείς. γέροντας οἶμαι εἰπὼν τοὺς τὰ πρεσβύτερα τουτέστι τὰ ἡμέτερα εἰδότας, ὡς ἔμπαλιν νέους τοὺς τὰ νεώτερα καὶ ὑπὸ Ἑλλήνων ἐπιτετηδευμένα τὰ χθὲς καὶ πρώην γενόμενα ὡς παλαιὰ καὶ ἀρχαῖα ἱστοροῦντας. ἐπήγαγεν οὖν μάθημα χρόνῳ πολιὸν κατὰ βαρβαρικόν τινα τρόπον ἀπλάστῳ καὶ οὐκ εὐκρινεῖ χρωμένων ἡμῶν τῇ

*) Matth. 11, 27. **) Ephes. 3, 3 sq.

μεταφορᾷ. ἀτεχνῶς γοῦν οἱ εὐγνώμονες ὅλῳ τῷ πλάσματι τῷ τῆς ἑρμηνείας προσίασιν, ἐπὶ δὲ τῶν Ἑλλήνων φησὶ τὴν οἴησιν αὐτῶν βραχύ τι διαφέρειν μύθων, οὐ γὰρ μύθων παιδικῶν ἐξακουστέον οὐδὲ μὴν τῶν τοῖς παισὶ γενομένων μύθων· παῖδας δὲ εἴρηκεν αὐτούς γε τοὺς μύθους, ὡς ἂν μικρὸν διορώντων τῶν παρ' Ἕλλησιν οἰησισόφων, αἰνιττόμενος τὸ μάθημα τὸ πολιὸν τὴν παρὰ βαρβάροις προγενεστάτην ἀλήθειαν, ᾧ ῥήματι τέθεικε τὸ παῖς μῦθος, τὸ μυθικὸν τῆς τῶν νεωτέρων ἐπιβολῆς διελέγχων ὡς δίκην παίδων μηδὲν πρεσβύτερον ἐχούσης, ἄμφω κοινῶς τοὺς μύθους αὐτῶν καὶ τοὺς λόγους παιδικοὺς εἶναι παριστάς.

§. 181. *Θείως τοίνυν ἡ δύναμις ἡ τῷ Ἑρμᾷ κατὰ ἀποκάλυψιν λαλοῦσα τὰ ὁράματά φησι καὶ τὰ ἀποκαλύμματα, διὰ τοὺς διψύχους τοὺς διαλογιζομένους ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, εἰ ἄρα ἔστι ταῦτα ἢ οὐκ ἔστιν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐκ τῆς πολυμαθοῦς περιουσίας ἀποδείξεις ἰσχυροποιοῦσι καὶ βεβαιοῦσι* P. *καὶ θεμελιοῦσι τοὺς ἀποδεικτικούς, ὅσον ἔτι αἱ* 427. *αὐτῶν ὡς νέων φρένες ἠερέθονται *). „λαμπτὴρ* Pott. *ἄρα ἐντολὴ ἀγαθὴ", κατὰ τὴν γραφήν, „νόμος δὲ φῶς ὁδοῦ, ὁδοὺς γὰρ βιότητος ἐλέγχει παιδεία" **).*

νόμος ὁ πάντων βασιλεὺς
θνατῶν τε καὶ ἀθανάτων,

λέγει Πίνδαρος. ἐγὼ δὲ τὸν θέμενον τὸν νόμον διὰ τούτων ἐξακούω, καὶ τό γε Ἡσιόδειον ἐπὶ τοῦ πάντων λελέχθαι θεοῦ λαμβάνω, εἰ καὶ στοχαστικῶς εἴρηται τῷ ποιητῇ, ἀλλ' οὐ καταληπτικῶς·

τόνδε γὰρ ἀνθρώποισι νόμον διέταξε Κρονίων,
ἰχθύσι γὰρ καὶ θηρσὶ καὶ οἰωνοῖς πετεηνοῖς,
ἐσθέμεν ἀλλήλους, ἐπεὶ οὐ δίκη ἐστὶ μετ' αὐτῶν·
*ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην, ἣ πολλὸν ἀρίστη ***).*

---

*) Cf. Homer. Iliad. γ. v. 108. **) Prouerb. 6, 23.
***) Hesiod. ἔργ. v. 274—277.

§. 182. *Εἴτ' οὖν τὸν ἅμα τῇ γενέσει φύσει νόμον εἴτε καὶ τὸν αὖθις δοθέντα πλὴν ἐκ θεοῦ, ὅ τε τῆς φύσεως ὅ τε τῆς μαθήσεως νόμος εἷς, ὡς καὶ Πλάτων ἐν τῷ πολιτικῷ ἕνα τὸν νομοθέτην φησὶν, ἐν δὲ τοῖς νόμοις ἕνα τὸν συνήσοντα τῶν μουσικῶν, διὰ τούτων διδάσκων τὸν λόγον εἶναι ἕνα καὶ τὸν θεὸν ἕνα. Μωϋσῆς δὲ φαίνεται τὸν κύριον διαθήκην καλῶν· „ἰδοὺ ἐγὼ", λέγων, „ἡ διαθήκη μου μετὰ σοῦ" *)· ἐπεὶ καὶ πρότερον εἶπεν διαθήκην μὴ ζητεῖν αὐτὴν ἐν γραφῇ. ἔστι γὰρ διαθήκη ἣν ὁ αἴτιος τοῦ παντὸς θεὸς τίθεται, θεὸς δὲ παρὰ τὴν θέσιν εἴρηται καὶ τάξιν τὴν διακόσμησιν. ἐν δὲ τῷ Πέτρου κηρύγματι εὕροις ἂν νόμον καὶ λόγον τὸν κύριον προσαγορευόμενον. ἀλλ' ὁ μὲν κατὰ τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν γνωστικῶν ὑπομνημάτων πρῶτος ἡμῖν στρωματεὺς ἐνταυθοῖ περιγεγράφθω.*

Περὶ τῶν κατὰ τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν ὑπομνημάτων στρωματεὺς πρῶτος.

*) Genes. 17, 4.

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ P. 428. Pott.

ΤΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ

ΤΩΝ

ΣΤΡΩΜΑΤΕΩΝ ΛΟΓΩΝ ʽΟ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

CLEMENTIS ALEXANDRINI

STROMATUM LIBER SECUNDUS.

Argumentum.

Cap. I. Praefatio in qua res deinceps a se tractandas proponit (§. 1 — 3.). C. II. per fidem solam ad dei cognitionem posse perueniri (§. 4 — 9.). C. III. contra haereticos disputat qui fidem ex naturae necessitate prouenire statuant (§. 10. 11.). C. IV. denuo de vtilitate credendi, fidemque esse omnis sciéntiae fundamentum (§. 12 — 19.). C. V. Graecos ex sacris scriptoribus plurima hausisse multis exemplis probat (§. 20 — 24.). C. VI. de fidei praestantia et vtilitate (§. 25 — 31.). C. VII. timoris vsum ostendit eumque a vituperantium obiectionibus vindicat (§. 32 — 35.). C. VIII. Basilidae et Valentini deliria de timore vt rerum caussa refutat (§. 36 — 40.). C. IX. virtutes Christianas esse inter se connexas (§. 41 — 45.). C. X. quid sibi vindicet philosophus Christianus (§. 46. 47.). C. XI. cognitionem illam quae per fidem traditur esse omnium certissimam (§. 48 — 52.). C. XII. de fide duplici (§. 53 — 55.). C. XIII. de prima et secunda poenitentia (§. 56 — 59.). C. XIV. quot modis fiat inuoluntarium (§. 60. 61.). C. XV. de diuersis voluntari et peccatorum exinde sequentium generibus (§. 62 — 71.). C. XVI. quo modo loci sacrae scripturae exponendi sint qui affectus humanos deo tribuunt (§. 72 — 75.). C. XVII. de variis co-

gnitionis generibus (§. 76. 77.). C. XVIII. legem Moysaicam omnis doctrinae moralis esse fontem atque inde Graecos ἠθικὰ sua hausisse (§. 78—96.). C. XIX. de vero gnostico qui sit dei imitator praecipue in beneficentia (§. 97—102.). C. XX. eundem tolerantiam et abstinentiam exercere (§. 103—126.). C. XXI. recenset varias philosophorum de summo bono sententias (§. 127—130.). C. XXII. Plato summum bonum in assimilatione cum deo ait consistere, quocum concordant sacri scriptores (§. 131—136.). C. XXIII. de matrimoni commodis et praeceptis in eius vsu obseruandis, quae plenius tractat libro sequenti (§. 137—146.).

Cap. I.

§. 1. Ἑξῆς δ' ἂν εἴη διαλαβεῖν, ἐπεὶ κλέπτας τῆς βαρβάρου φιλοσοφίας Ἕλληνας εἶναι προσεῖπεν ἡ γραφή, ὅπως τοῦτο δι' ὀλίγων δειχθήσεται. οὐ γὰρ μόνον τὰ παράδοξα τῶν παρ' ἡμῖν ἱστορουμένων ἀπομιμουμένους ἀναγράφειν αὐτοὺς παραστή- P. σομεν, πρὸς δὲ τὰ κυριώτατα τῶν δογμάτων 429. σκευωρουμένους καὶ παραχαράσσοντας προγενεστέ- Pott. ρων οὐσῶν τῶν παρ' ἡμῖν γραφῶν ὡς ἀπεδείξαμεν διελέγξομεν, ἔν τε τοῖς περὶ πίστεως περί τε σοφίας γνώσεώς τε καὶ ἐπιστήμης, ἐλπίδος τε καὶ ἀγάπης, περί τε μετανοίας καὶ ἐγκρατείας καὶ δὴ καὶ φόβου θεοῦ, σμῆνος ἀτεχνῶς τῶν ἀληθείας ἀρετῶν, ὅσα τε ἀπαιτήσει ἡ κατὰ τὸν τόπον τὸν προκείμενον ὑποσημείωσις περιληφθήσεται καὶ ὡς τὰ μάλιστα τὸ ἐπικεκρυμμένον τῆς βαρβάρου φιλοσοφίας, τὸ συμβολικὸν τοῦτο καὶ αἰνιγματῶδες εἶδος, ἐζήλωσαν οἱ πραγματικῶς τὰ τῶν ἀρχαίων φιλοσοφήσαντες χρησιμώτατον, μᾶλλον δὲ ἀναγκαιότατον τῇ γνώσει τῆς ἀληθείας ὑπάρχον.

§. 2. Ἐπὶ τούτοις ἀκόλουθον οἶμαι ὑπὲρ ὧν κατατρέχουσιν ἡμῶν Ἕλληνες ἀπολογήσασθαι ὀλίγαις συγχρωμένους γραφαῖς, εἴ πως ἠρέμα καὶ ὁ Ἰουδαῖος ἐπαΐων ἐπιστρέψαι δυνηθείη ἐξ ὧν ἐπίστευσεν, εἰς

ὃν οὐκ ἐπίστευσεν. διαδέξεται δὲ εἰκότως τοὺς γενναίους τῶν φιλοσόφων ἔλεγχος ἀγαπητικὸς τοῦ βίου τε αὐτῶν καὶ τῆς εὑρέσεως τῶν καινῶν δογμάτων P. 155 Sylb. οὐκ ἀμυνομένων ἡμῶν τοὺς κατηγόρους, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, τοὺς εὐλογεῖν μεμαθηκότας τοὺς καταρωμένους, κἂν βλασφήμους κενῶς καταφέρωσιν ἡμῶν λόγους, ἀλλ' εἰς ἐπιστροφὴν τὴν ἐκείνων αὐτῶν, εἴ πως ἐπαισχυνθεῖεν οἱ πάνσοφοι δι' ἐλέγχου βαρβάρου σωφρονισθέντες, ὡς διιδεῖν ὀψὲ γοῦν δυνηθῆναι, ὁποῖα ἄρα εἴη τὰ μαθήματα, ἐφ' ἃ στέλλονται τὰς ἀποδημίας τὰς διαποντίους. ὧν μὲν γὰρ δὴ κλέπται καὶ δὴ καὶ ταῦτα ἀποδεικτέα περιαιρεθείσης αὐτοῖς τῆς φιλαυτίας, ἃ δὲ αὐτοὶ διζησάμενοι ἑαυτοὺς ἐξευρηκέναι φρυάττονται τούτων ὁ ἔλεγχος, κατεπακολούθημα δὲ καὶ περὶ τῆς ἐγκυκλίου καλουμένης παιδείας εἰς ὅσα ἄχρηστος, περί τε ἀστρολογικῆς καὶ μαθηματικῆς καὶ μαγικῆς γοητείας τε ἐπιδραμητέον. αὐχοῦσι γὰρ δὴ καὶ ἐπὶ ταῖσδε οἱ Πανέλληνες ὡς μεγίσταις ἐπιστήμαις. „ὃς δ' ἐλέγχει μετὰ παρρησίας εἰρηνοποιεῖ" *).

§. 3. Ἔφαμεν δὲ πολλάκις ἤδη μήτε μεμελετηκέναι μήτε μὴν ἐπιτηδεύειν ἑλληνίζειν, ἱκανὸν γὰρ δὴ τοῦτο ἀποδημαγωγεῖν τῆς ἀληθείας τοὺς πολλούς. τὸ δὲ τῷ ὄντι φιλοσόφημα οὐκ εἰς τὴν γλῶσσαν, ἀλλ' εἰς τὴν γνώμην ὀνήσει τοὺς ἐπαΐοντας. δεῖ δ' οἶμαι τὸν ἀληθείας κηδόμενον οὐκ ἐξ ἐπιβουλῆς καὶ φροντίδος τὴν φράσιν συνθεῖναι, P. 430. Pott. πειρᾶσθαι δὲ ὀνομάζειν μόνον ὡς δύναται ὃ βούλεται, τοὺς γὰρ τῶν λέξεων ἐχομένους καὶ περὶ ταύτας ἀσχολουμένους διαδιδράσκει τὰ πράγματα. γεωργοῦ μὲν οὖν ἴδιον τὸ ἐν ἀκάνθαις φυόμενον ῥόδον ἀβλαβῶς λαβεῖν, καὶ τεχνίτου τὸν ἐν ὀστρείῳ σαρκὶ κατορωρυγμένον μαργαρίτην ἐξευρεῖν. φασὶ δὲ καὶ τὰς ὄρνιθας ἡδίστην ἔχειν τὴν σαρκὸς ποιότητα ὅτε οὐκ

---

*) Prouerb. 10, 11.

ἀφθόνου τροφῆς παρατεθείσης αὐταῖς· αἱ δὲ σκαλεύουσαι τοῖς ποσὶν ἐκλέγονται μετὰ πόνου τὰς τροφάς. εἴ τις οὖν τοῦ ὁμοίου θεωρητικὸς ἐν πολλοῖς τοῖς πιθανοῖς τε καὶ Ἑλληνικοῖς τὸ ἀληθὲς διαλεληθέναι ποθεῖ καθάπερ ὑπὸ τοῖς μορμολυκείοις τὸ πρόσωπον τὸ ἀληθινὸν πολυπραγμονήσας, θηράσεται. φησὶ γὰρ ἐν τῷ ὁράματι τῷ Ἑρμᾷ ἡ δύναμις ἡ φανεῖσα· ὃ ἐὰν ἐνδέχηταί σοι ἀποκαλυφθῆναι, ἀποκαλυφθήσεται.

Cap. II.

§. 4. „Ἐπὶ δὲ σῇ σοφίᾳ μὴ ἐπαίρου", αἱ παροιμίαι λέγουσιν, „ἐν πάσαις δὲ ὁδοῖς γνώριζε αὐτὴν, ἵνα ὀρθοτομῇ τὰς ὁδούς σου, ὁ δὲ ποῦς σοὺ οὐ μὴ προσκόπτῃ" *). βούλεται μὲν γὰρ διὰ τούτων δεῖξαι ἀκόλουθα δεῖν γενέσθαι τῷ λόγῳ τὰ ἔργα, ἤδη δὲ ἐμφαίνειν χρῆναι τὸ ἐξ ἁπάσης παιδείας χρήσιμον ἐκλεγομένους ἡμᾶς ἔχειν. αἱ δὴ ὁδοὶ σοφίας ποικίλαι ὀρθοτομεῖν ἐπὶ τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας, ὁδὸς δὲ ἡ πίστις· „ὁ δὲ ποῦς σοὺ μὴ προσκοπτέτω", λέγει περὶ τινῶν ἐναντιοῦσθαι δοκούντων τῇ μιᾷ καὶ θείᾳ τῇ προνοητικῇ διοικήσει. ὅθεν ἐπάγει· „μὴ ἴσθι φρόνιμος παρὰ σεαυτῷ", κατὰ τοὺς ἀθέους λογισμοὺς τοὺς ἀντιστασιώδεις τῇ οἰκονομίᾳ τοῦ θεοῦ; „φοβοῦ δὲ τὸν" μόνον δυνατὸν „θεὸν", ᾧ ἕπεται μηδὲν ἀντικεῖσθαι τῷ θεῷ. ἄλλως τε καὶ ἡ ἐπαγωγὴ διδάσκει σαφῶς, ὅτι „ὁ θεῖος φόβος ἔκκλισίς ἐστι κακοῦ." φησὶ γάρ· „καὶ ἔκκλινον ἀπὸ παντὸς κακοῦ"· αὕτη παιδεία σοφίας· „ὃν γὰρ ἀγαπᾷ κύριος παιδεύει", ἀλγεῖν μὲν ποιῶν εἰς σύνεσιν, ἀποκαθιστὰς δὲ εἰς εἰρήνην καὶ ἀφθαρσίαν.

§. 5. Ἡ μὲν οὖν βάρβαρος φιλοσοφία ἣν μεθέπομεν ἡμεῖς τελεία τῷ ὄντι καὶ ἀληθής. φησὶ

*) Prouerb. 3, 5—7. 12. 13.

γοῦν ἐν τῇ σοφίᾳ· „αὐτὸς γάρ μοι δέδωκεν τῶν ὄντων γνῶσιν ἀψευδῆ εἰδέναι σύστασιν κόσμου" *) καὶ τὰ ἑξῆς ἕως „καὶ δυνάμεις ῥιζῶν." ἐν τούτοις ἅπασι τὴν φυσικὴν ἐμπεριείληφε θεωρίαν τὴν κατὰ τὸν αἰσθητὸν κόσμον ἁπάντων τῶν γεγονότων, ἑξῆς δὲ καὶ περὶ τῶν νοητῶν αἰνίττεται δι' ὧν ἐπάγει· „ὅσα τέ ἐστι κρυπτὰ καὶ ἐμφανῆ ἔγνων, ἡ γὰρ πάντων τεχνῖτις ἐδίδαξέ με σοφία." ἔχεις ἐν βραχεῖ τὸ P. ἐπάγγελμα τῆς καθ' ἡμᾶς φιλοσοφίας. ἀνάγει δὲ 431. ἡ τούτων μάθησις μετὰ ὀρθῆς πολιτείας ἀσκηθεῖσα Pott. διὰ τῆς πάντων τεχνίτιδος σοφίας ἐπὶ τὸν ἡγεμόνα τοῦ παντὸς δυσάλωτόν τι χρῆμα καὶ δυσθήρατον ἐξαναχωροῦν ἀεὶ καὶ πόρρω ἀφιστάμενον τοῦ διώκοντος. ὁ δὲ αὐτὸς μακρὰν ὢν ἐγγυτάτω βέβηκεν θαῦμα ἄρρητον· „θεὸς ἐγγίζων ἐγώ" **), φησὶ κύριος· πόρρω μὲν κατ' οὐσίαν· πῶς γὰρ ἂν συνεγγίσαι ποτὲ τὸ γεννητὸν ἀγεννήτῳ; ἐγγυτάτω δὲ δυνάμει, ᾗ τὰ πάντα ἐγκεκόλπισται. „εἰ ποιήσει τις κρύφα" φησί „τι καὶ οὐκ ἐπόψομαι αὐτόν;" καὶ δὴ πάρεστιν ἀεὶ τῇ τε ἐποπτικῇ τῇ τε εὐεργετικῇ τῇ τε παιδευτικῇ ἁπτομένη ἡμῶν δυνάμει δύναμις τοῦ θεοῦ.

§. 6. Ὅθεν ὁ Μωϋσῆς οὔποτε ἀνθρωπίνῃ σοφίᾳ γνωσθήσεσθαι τὸν θεὸν πεπεισμένος, „ἐμφάνισόν μοι σεαυτὸν" ***), φησὶ καὶ εἰς τὸν γνόφον οὗ ἦν ἡ φωνὴ τοῦ θεοῦ εἰσελθεῖν βιάζεται, τουτέστιν εἰς τὰς ἀδύτους καὶ ἀειδεῖς περὶ τοῦ ὄντος ἐννοίας, οὐ γὰρ ἐν γνόφῳ ἢ τόπῳ ὁ θεός, ἀλλ' ὑπεράνω καὶ τόπου καὶ χρόνου καὶ τῆς τῶν γεγονότων ἰδιότητος. διὸ οὐδ' ἐν μέρει καταγίνεταί ποτε οὔτε περιέχων οὔτε περιεχόμενος ἢ κατὰ ὁρισμόν τινα ἢ κατὰ ἀποτομήν. „ποῖον γὰρ οἶκον οἰκοδομήσετέ μοι; λέγει κύριος" †), ἀλλ' οὐδὲ ἑαυτῷ ᾠκοδόμησεν

---

*) Sapient. 7, 17. 20—22. **) Ierem. 23, 23 sq. ***) Exod. 33, 13. †) Iesai. 66, 1.

ἀχώρητος ὤν, κἂν „ὁ οὐρανὸς θρόνος" αὐτοῦ λέγηται οὐδ' οὕτω περιέχεται, ἐπαναπαύεται δὲ τερπόμενος τῇ δημιουργίᾳ. δῆλον οὖν ἡμῖν ἐστὶ κεκρύφθαι τὴν ἀλήθειαν, εἰ καὶ ἐξ ἑνὸς παραδείγματος ἤδη δέδεικται, μικρὸν δ' ὕστερον καὶ διὰ πλειόνων παραστήσομεν.

§. 7. Πῶς δ' οὐχὶ ἀποδοχῆς ἄξιοι οἵ τε μαθεῖν P.
ἐθέλοντες οἵ τε δυνάμενοι κατὰ τὸν Σολομῶντα 432.
„γνῶναι σοφίαν καὶ παιδείαν νοῆσαί τε λόγους Pott.
P. φρονήσεως δέξασθαί τε στροφὰς λόγων νοῆσαί τε
156 δικαιοσύνην ἀληθῆ" *)· ὡς οὔσης καὶ ἑτέρας τῆς
Sylb. μὴ κατὰ τὴν ἀλήθειαν διδασκομένης πρὸς τῶν νόμων τῶν Ἑλληνικῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν φιλοσόφων, „καὶ κρίματα", φησὶν, „εὐθῦναι", οὐ τὰ δικαστικὰ, ἀλλὰ τὸ κριτήριον τὸ ἐν ἡμῖν ὑγιὲς καὶ ἀπλανὲς ἔχειν δεῖν μηνύει, „ἵνα δῷ ἀκάκοις πανουργίαν, παιδὶ δὲ νέῳ αἴσθησίν τε καὶ εὔνοιαν. τῶνδε γὰρ ἀκούσας σοφὸς" ὁ ὑπακούειν ταῖς ἐντολαῖς πεπεισμένος, „σοφώτερος ἔσται" κατὰ τὴν γνῶσιν, „ὁ δὲ νοήμων κυβέρνησιν κτήσεται, νοήσει τε παραβολὴν καὶ σκοτεινὸν λόγον ῥήσεις τε σοφῶν καὶ αἰνίγματα"· οὐ γὰρ κιβδήλους οἱ ἔπιπνοι ἐκ θεοῦ λόγους προφέρουσιν οὐδ' οἱ παρὰ τούτων ἐμπορευόμενοι, οὐδὲ μὴν πάγας αἷς οἱ πολλοὶ τῶν σοφιστῶν τοὺς νέους ἐμπλέκουσι πρὸς οὐδὲν ἀληθὲς σχολάζοντες, ἀλλ' οἱ μὲν τὸ ἅγιον „πνεῦμα" κεκτημένοι „ἐρευνῶσι τὰ βάθη τοῦ θεοῦ" **), τουτέστι τῆς περὶ τὰς προφητείας ἐπικρύψεως ἐπήβολοι γινόμενοι, „τῶν δὲ ἁγίων μεταδιδόναι τοῖς κυσὶν" ***) ἀπαγορεύεται ἔστ' ἂν μένῃ θηρία, οὐ γάρ ποτε ἐγκιρνάναι προσήκει φθονεροῖς καὶ τεταραγμένοις ἀπίστοις τε ἔτι ἤθεσιν, εἰς ὑλακὴν ζητήσεων ἀναιδέσι τοῦ θείου καὶ καθαροῦ νάματος τοῦ ζῶντος ὕδατος.

---

*) Prouerb. 1, 2—6. **) 1 Corinth. 2, 10. ***) Matth. 7, 6.

§. 8. „Μὴ δὴ ὑπερεκχείσθω σοὶ ὕδατα ἔξω πηγῆς σοῦ, εἰς δὲ σὰς πλατείας διαπορευέσθω σὰ ὕδατα" *). οὐ γὰρ φρονέουσι τοιαῦτα πολλοὶ ὁκόσοι ἐγκυρσεύουσιν, οὐδὲ μαθόντες γινώσκουσιν, ἑωϋτοῖσι δὲ δοκέουσι, κατὰ τὸν γενναῖον Ἡράκλειτον. ἆρ' οὐ δοκεῖ σοὶ καὶ οὗτος τοὺς μὴ πιστεύοντας ψέγειν; „ὁ δὲ δίκαιός μου ἐκ πίστεως ζήσεται" **), ὁ προφήτης εἴρηκεν. λέγει δὲ καὶ ἄλλος προφήτης· „ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐδὲ μὴ συνῆτε" ***). πῶς γὰρ τούτων ὑπερφυᾶ θεωρίαν χωρήσαι πότ' ἂν ψυχὴ διαμαχομένης ἔνδον τῆς περὶ τὴν μάθησιν ἀπιστίας; πίστις δὲ ἣν διαβάλλουσι κενὴν καὶ βάρβαρον νομίζοντες Ἕλληνες πρόληψις ἑκούσιός ἐστι, θεοσεβείας συγκατάθεσις, „ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων", κατὰ τὸν θεῖον P.
ἀπόστολον, „ταύτῃ γὰρ" μάλιστα „ἐμαρτυρήθησαν 433.
οἱ πρεσβύτεροι, χωρὶς δὲ πίστεως ἀδύνατόν ἐστιν Pott.
εὐαρεστῆσαι" †) θεῷ.

§. 9. Ἄλλοι δ' ἀφανοῦς πράγματος ἑνωτικὴν συγκατάθεσιν ἀπέδωκαν εἶναι τὴν πίστιν, ὥσπερ ἀμέλει τὴν ἀπόδειξιν ἀγνοουμένου πράγματος φανερὰν συγκατάθεσιν. εἰ μὲν οὖν προαίρεσίς ἐστιν ὀρεκτική τινος οὖσα ἡ ὄρεξις νῦν διανοητική, ἐπεὶ δὲ πράξεως ἀρχὴ ἡ προαίρεσις πίστις εὑρίσκεται, ἀρχὴ γὰρ πράξεως θεμέλιος ἔμφρονος προαιρέσεως προαποδεικνύντος τινὸς αὐτῷ διὰ τῆς πίστεως τὴν ἀπόδειξιν. ἐθελοντὴν δὲ συνέπεσθαι τῷ συμφέροντι, συνέσεως ἀρχή. μεγάλην γοῦν εἰς γνῶσιν ῥοπὴν ἀπερίσπαστος παρέχει προαίρεσις. αὐτίκα ἡ μελέτη τῆς πίστεως ἐπιστήμη γίνεται θεμελίῳ βεβαίῳ ἐπερηρεισμένη. τὴν γοῦν ἐπιστήμην ὁρίζονται φιλοσόφων παῖδες ἕξιν ἀμετάπτωτον ὑπὸ λόγου. ἔστιν οὖν ἄλλη τις τοιαύτη κατάστασις ἀληθὴς θεοσεβείας αὐτῆς,

*) Prouerb. 5, 16. **) Habac. 2, 4. ***) Ies. 7, 9. †) Hebr. 11, 1 sq. 6.

ἧς μόνος διδάσκαλος ὁ λόγος; οὐκ ἔγωγε οἶμαι. Θεόφραστος δὲ τὴν αἴσθησιν ἀρχὴν εἶναι πίστεώς φησιν, ἀπὸ γὰρ ταύτης αἱ ἀρχαὶ πρὸς τὸν λόγον τὸν ἐν ἡμῖν καὶ τὴν διάνοιαν ἐκτείνονται. ὁ πιστεύσας τοίνυν ταῖς γραφαῖς ταῖς θείαις τὴν κρίσιν βεβαίαν ἔχων ἀπόδειξιν ἀναντίρρητον τὴν τοῦ τὰς γραφὰς δεδωρημένου φωνὴν λαμβάνει θεοῦ· οὐκέτ' οὖν πίστις γίνεται δι' ἀποδείξεως ὠχυρωμένη. „μακάριοι τοίνυν οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες" *). αἱ γοῦν τῶν Σειρήνων ἐπιτελέσεις δύναμιν ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐνδεικνύμεναι ἐξέπληττον τοὺς παρατυγχάνοντας πρὸς τὴν τῶν λεγομένων παραδοχὴν σχεδὸν ἄκοντας εὐτρεπίζουσαι.

Cap. III.

§. 10. Ἐνταῦθα φυσικὴν ἡγοῦνται τὴν πίστιν οἱ ἀμφὶ τὸν Βασιλείδην, καθ' ὃ καὶ ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς τάττουσιν αὐτὴν τὰ μαθήματα ἀναποδείκτως εὑρίσκουσαν καταλήψει νοητικῇ, οἱ δὲ ἀπὸ Οὐαλεντίνου τὴν μὲν πίστιν τοῖς ἁπλοῖς ἀπονείμαντες ἡμῖν, αὐτοῖς δὲ τὴν γνῶσιν τοῖς φύσει σωζομένοις κατὰ τὴν P. τοῦ διαφέροντος πλεονεξίαν σπέρματος ἐνυπάρχειν 434. βούλονται, μακρῷ δὴ κεχωρισμένην πίστεως, ἢ τὸ Pott. πνευματικὸν τοῦ ψυχικοῦ λέγοντες. ἔτι φασὶν οἱ ἀπὸ Βασιλείδου πίστιν ἅμα καὶ ἐκλογὴν οἰκείαν εἶναι καθ' ἕκαστον διάστημα, κατ' ἐπακολούθημα δ' αὖ τῆς ἐκλογῆς τῆς ὑπερκοσμίου τὴν κοσμικὴν ἁπάσης φύσεως συνέπεσθαι πίστιν, κατάλληλόν τε εἶναι τῇ ἑκάστου ἐλπίδι καὶ τῆς πίστεως τὴν δωρεάν.

§. 11. Οὐκέτ' οὖν προαιρέσεως κατόρθωμα ἡ πίστις, εἰ φύσεως πλεονέκτημα, οὐδὲ ἀμοιβῆς δικαίας τεύξεται ἀναίτιος ὢν ὁ μὴ πιστεύσας, καὶ οὐκ

*) Ioann. 20, 29.

αἴτιος ὁ πιστεύσας, πᾶσα δὲ ἡ τῆς πίστεως καὶ ἀπιστίας ἰδιότης καὶ διαφορότης οὔτ' ἐπαίνῳ οὔτε μὴν ψόγῳ ὑποπέσοι ἂν ὀρθῶς λογιζομένοις προηγουμένην ἔχουσα τὴν ἐκ τοῦ τὰ πάντα δυνατοῦ φυσικὴν ἀνάγκην γενομένην, νευροσπαστουμένων δὲ ἡμῶν ἀψύχων δίκην φυσικαῖς ἐνεργείας τό τε ἀκούσιον παρέλκει, ὁρμή τε ἡ προκαθηγουμένη τούτων. καὶ οὐκ ἔτι ἔγωγε ἐννοῶ ζῶον τοῦτο οὗ τὸ ὁρμητικὸν ἀνάγκη λέλογχεν ὑπὸ τῆς ἔξωθεν αἰτίας κινούμενον. ποῦ δὲ ἔτι ἡ τοῦ ποτὲ ἀπίστου μετάνοια δι' ἣν ἄφεσις ἁμαρτιῶν; ὥστε οὐδὲ βάπτισμα ἔτι εὔλογον οὐδὲ μακαρία σφραγὶς οὐδὲ ὁ υἱὸς οὐδὲ ὁ πατήρ, ἀλλὰ θεὸς οἶμαι ἡ τῶν φύσεων αὐτοῖς εὑρίσκεται διανομὴ τὸν θεμέλιον τῆς σωτηρίας τὴν ἑκούσιον πίστιν οὐκ ἔχουσα.

Cap. IV.

§. 12. Ἡμεῖς δὲ οἱ τὴν αἵρεσιν καὶ φυγὴν δε-
P. δόσθαι τοῖς ἀνθρώποις αὐτοκρατορικὴν παρὰ τοῦ
157 κυρίου διὰ τῶν γραφῶν παρειληφότες, ἀμεταπτώτῳ
Sylb. κριτηρίῳ τῇ πίστει ἐπαναπαυώμεθα τὸ πνεῦμα πρόθυμον ἐνδειξάμενοι, ὅτι εἱλόμεθα τὴν ζωὴν καὶ τῷ θεῷ διὰ τῆς ἐκείνου φωνῆς πεπιστεύκαμεν· καὶ ὁ τῷ λόγῳ πιστεύσας οἶδεν τὸ πρᾶγμα ἀληθές, ἀλήθεια γὰρ ὁ λόγος· ὁ δὲ ἀπιστήσας τῷ λέγοντι ἠπίστησε τῷ θεῷ. „πίστει νοοῦμεν κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι θεοῦ εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὸ βλεπόμενον γεγονέναι", φησὶν ὁ ἀπόστολος· „πίστει πλείονα θυσίαν Ἄβελ παρὰ Κάϊν προσήνεγκε, δι' ἧς ἐμαρτυρήθη εἶναι δίκαιος μαρτυροῦντος ἐπὶ τοῖς δώροις αὐτῷ τοῦ θεοῦ· καὶ δι' αὐτῆς ἀποθανὼν ἔτι λαλεῖ" καὶ τὰ ἑξῆς ἕως „ἢ πρόσκαιρον ἔχειν ἁμαρ- P.
τίας ἀπόλαυσιν" *). τούτους μὲν οὖν καὶ πρὸ νόμου 435.
Pott.

---

*) Hebr. 11, 3 sq. 25.

ἡ πίστις δικαιώσασα κληρονόμους κατέστησε τῆς θείας ἐπαγγελίας.

§. 13. *Τί οὖν ἔτι τὰ τῆς πίστεως ἐκ τῆς παρ' ἡμῖν ἱστορίας ἀναλεγόμενος παρατίθεμαι μαρτύρια; „ἐπιλείψει γάρ με διηγούμενον ὁ χρόνος περὶ Γεδεὼν, Βαρὰκ, Σαμψὼν, Ἰεφθαὲ, Δαβίδ τε καὶ Σαμουὴλ καὶ τῶν προφητῶν" *) καὶ τὰ τούτοις ἑπόμενα. τεσσάρων δὲ ὄντων ἐν οἷς τὸ ἀληθὲς, αἰσθήσεως, νοῦ, ἐπιστήμης, ὑπολήψεως, φύσει μὲν πρῶτος ὁ νοῦς, ἡμῖν δὲ καὶ πρὸς ἡμᾶς ἡ αἴσθησις, ἐκ δὲ αἰσθήσεως καὶ τοῦ νοῦ ἡ τῆς ἐπιστήμης συνίσταται οὐσία, κοινὸν δὲ νοῦ τε καὶ αἰσθήσεως τὸ ἐναργές. ἀλλ' ἡ μὲν αἴσθησις ἐπιβάθρα τῆς ἐπιστήμης, ἡ πίστις δὲ διὰ τῶν αἰσθητῶν ὁδεύσασα ἀπολείπει τὴν ὑπόληψιν, πρὸς δὲ τὰ ἀψευδῆ σπεύδει καὶ εἰς τὴν ἀλήθειαν καταμένει. εἰ δέ τις λέγοι τὴν ἐπιστήμην ἀποδεικτικὴν εἶναι μετὰ λόγου, ἀκουσάτω ὅτι καὶ αἱ ἀρχαὶ ἀναπόδεικτοι· οὔτε γὰρ τέχνῃ οὔτε μὴν φρονήσει γνωσταί. ἡ μὲν γὰρ περὶ τὰ ἐνδεχόμενά ἐστιν ἄλλως ἔχειν, ἡ δὲ ποιητικὴ, μονονουχὶ δὲ καὶ θεωρητική.*

§. 14. *Πίστει οὖν ἐφικέσθαι μόνῃ οἴονται τῆς τῶν ὅλων ἀρχῆς. πᾶσα γὰρ ἐπιστήμη διδακτή ἐστι, τὸ δὲ διδακτὸν ἐκ προγινωσκομένου. οὐ προεγινώσκετο δὲ ἡ τῶν ὅλων ἀρχὴ τοῖς Ἕλλησιν· οὔτ' οὖν Θαλῇ ὕδωρ ἐπισταμένῳ τὴν πρώτην αἰτίαν οὔτε τοῖς ἄλλοις τοῖς φυσικοῖς τοῖς ἑξῆς, ἐπεὶ καὶ Ἀναξαγόρας πρῶτος ἐπέστησε τὸν νοῦν τοῖς πράγμασιν· ἀλλ' οὐδὲ οὗτος ἐτήρησε τὴν ἀξίαν τὴν ποιητικὴν, δίνους τινὰς ἀνοήτους ἀναζωγραφῶν σὺν τῇ τοῦ νοῦ ἀπραξίᾳ τε καὶ ἀνοίᾳ. διὸ καί φησιν ὁ λόγος „μὴ εἴπητε ἑαυτοῖς διδάσκαλον ἐπὶ τῆς γῆς, ἡ μὲν γὰρ ἐπιστήμη ἕξις ἀποδεικτική" **)· ἡ πίστις δὲ χάρις ἐξ ἀναποδείκτων εἰς τὸ καθόλου ἀναβιβάζουσα τὸ*

---

*) Hebr. 11, 32. **) Matth. 23, 9.

ἁπλοῦν, ὃ οὔτε σὺν ὕλῃ ἐστὶν οὔτε ὕλη οὔτε ὑπὸ ὕλης.

§. 15. Οἱ δὲ ἄπιστοι ὡς ἔοικεν ἐξ οὐρανοῦ καὶ τοῦ ἀοράτου πάντα ἕλκουσιν εἰς γῆν ταῖς χερ- P. σὶν ἀτεχνῶς πέτρας καὶ δρῦς περιλαμβάνοντες 436. κατὰ τὸν Πλάτωνα· τῶν γὰρ τοιούτων ἐφαπτόμενοι Pott. πάντων δυσχυρίζονται τοῦτ' εἶναι μόνον, ὅπερ ἔχει προσβολὴν καὶ ἐπαφήν τινα· ταὐτὸν σῶμα καὶ οὐσίαν ὁριζόμενοι πρὸς αὐτοὺς ἀμφισβητοῦντες μάλα εὐλαβῶς ἄνωθεν ἐξ ἀοράτου ποθὲν ἀμύνονται νοητὰ ἄττα καὶ ἀσώματα εἴδη, βιαζόμενοι τὴν ἀληθινὴν οὐσίαν εἶναι. „ἰδοὺ δὴ, ποιῶ καινὰ”, ὁ λόγος φησὶν, „ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν οὐδὲ οὖς ἤκουσεν οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη” *)· καινῷ ὀφθαλμῷ, καινῇ ἀκοῇ, καινῇ καρδίᾳ ὅσα ὁρατὰ καὶ ἀκουστὰ, καταληπτὰ διὰ τῆς πίστεως καὶ συνέσεως πνευματικῶς λεγόντων, ἀκουόντων, πραττόντων τῶν τοῦ κυρίου μαθητῶν· ἔστι γὰρ δόκιμον νόμισμα καὶ ἄλλο κίβδηλον, ὅπερ οὐδὲν ἔλαττον ἀπατᾷ τοὺς ἰδιώτας, οὐ μὴν τοὺς ἀργυραμοιβοὺς, οἳ ἴσασι μαθόντες τό τε παρακεχαραγμένον καὶ τὸ δόκιμον χωρίζειν καὶ διακρίνειν. οὕτως ὁ ἀργυραμοιβὸς τῷ ἰδιώτῃ τὸ νόμισμα τοῦτο μόνον ὅτι κίβδηλόν ἐστί φησι· τὸ δὲ πῶς μόνος ὁ τοῦ τραπεζίτου γνώριμος καὶ ὁ ἐπὶ τοῦτο ἀλειφόμενος μανθάνει. Ἀριστοτέλης δὲ τὸ ἑπόμενον τῇ ἐπιστήμῃ κρῖμα ὡς ἀληθὲς, τὸ δέ τι πίστιν εἶναί φησι. κυριώτερον οὖν τῆς ἐπιστήμης ἡ πίστις καὶ ἔστιν αὐτῆς κριτήριον.

§. 16. Ὑποκρίνεται δὲ τὴν πίστιν ἡ εἰκασία ἀσθενὴς οὖσα ὑπόληψις, καθάπερ ὁ κόλαξ τὸν φίλον καὶ ὁ λύκος τὸν κύνα. ἐπειδὴ δὲ ὁρῶν ὁ τέκτων ὅτι μαθών τινα τεχνίτης γίνεται καὶ ὁ κυβερνήτης παιδευθεὶς τὴν τέχνην κυβερνᾶν δυνήσεται, οὐκ ἀπαρκεῖν λογιζόμενος τὸ βούλεσθαι καλὸν γενέσθαι

*) Iesai. 43, 19.

κἀγαθὸν, ἀνάγκη δὲ ἄρα πειθόμενον μαθεῖν· τὸ δὲ πείθεσθαι τῷ λόγῳ, ὃν διδάσκαλον ἀνηγορεύσαμεν, αὐτῷ ἐκείνῳ πιστεῦσαί ἐστι κατ' οὐδὲν ἀντιβαίνοντα. πῶς γὰρ οἷόν τε ἀντεπίστασθαι τῷ θεῷ; πιστὴ τοίνυν ἡ γνῶσις, γνωστὴ δὲ ἡ πίστις θείᾳ τινὶ ἀκολουθίᾳ τε καὶ ἀντακολουθίᾳ γίνεται. καὶ μὴν καὶ ὁ Ἐπίκουρος ὁ μάλιστα τῆς ἀληθείας προ- P. τιμήσας τὴν ἡδονὴν πρόληψιν εἶναι διανοίας τὴν 437. πίστιν ὑπολαμβάνει, πρόληψιν δὲ ἀποδίδωσιν ἐπι- Pott. βολὴν ἐπί τι ἐναργὲς καὶ ἐπὶ τὴν ἐναργῆ τοῦ πράγματος ἐπίνοιαν· μὴ δύνασθαι δὲ μηδένα μήτε ζητῆσαι μήτε ἀπορῆσαι μηδὲ μὴν δοξάσαι, ἀλλ' οὐδὲ ἐλέγξαι χωρὶς προλήψεως.

§. 17. Πῶς δ' ἂν μὴ ἔχων τις πρόληψιν οὗ ἐφίεται μάθοι περὶ οὗ ζητεῖ; ὁ μαθὼν δὲ ἤδη κατάληψιν ποιεῖ τὴν πρόληψιν. εἰ δὲ ὁ μανθάνων οὐκ ἄνευ προλήψεως μανθάνει τῆς τῶν λεγομένων παραδεκτικῆς, αὐτὸς μὲν ὦτα ἔχει τὰ ἀκουστικὰ τῆς ἀληθείας· μακάριος δὲ ὁ λέγων εἰς ὦτα ἀκουόντων ὥσπερ ἀμέλει μακάριος καὶ αὐτὸς ὁ τῆς ὑπακοῆς. τὸ δὲ κατακοῦσαι συνεῖναί ἐστιν. εἰ τοίνυν ἡ πίστις οὐδὲν ἄλλο ἢ πρόληψίς ἐστι διανοίας περὶ τὰ
P. λεγόμενα, καὶ τοῦτο ὑπακοή τε εἴρηται σύνεσίς τε
158 πειθώ, οὐ μὴν μαθήσεταί τις ἄνευ πίστεως, ἐπεὶ
Sylb. μηδὲ ἄνευ προλήψεως. ἀληθὲς δ' οὖν ὂν πάντως μᾶλλον ἀποδείκνυται τὸ ὑπὸ τοῦ προφήτου εἰρημένον· „ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐδὲ μὴ συνῆτε" *). τοῦτο καὶ Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος τὸ λόγιον παραφράσας εἴρηκεν· ἐὰν μὴ ἔλπηται, ἀνέλπιστον οὐκ ἐξευρήσει, ἀνεξερεύνητον ἐὸν καὶ ἄπορον.

§. 18. Ἀλλὰ καὶ Πλάτων ὁ φιλόσοφος ἐν τοῖς νόμοις τὸν μέλλοντα μακάριόν τε καὶ εὐδαίμονα γενέσθαι τῆς ἀληθείας ἐξ ἀρχῆς εὐθὺς εἶναι μέτοχον χρῆναί φησιν, ἵν' ὡς πλεῖστον χρόνον ἀληθὴς ὢν

---

*) Iesai. 7, 9.

P. 438. Pott. διαβιώη· πιστὸς γάρ. ὁ δὲ ἄπιστος, ᾧ φίλον ψεῦδος ἑκούσιον· ὅτῳ δὲ ἀκούσιον ἄνους· ὧν οὐδ' ἕτερον ζηλωτόν· ἄφιλος γὰρ πᾶς ὅ γε ἄπιστος καὶ ἀμαθής. καὶ μή τι ταύτην σοφίαν βασιλικὴν ἐν Εὐθυδήμῳ ἐπικεκρυμμένως λέγει. ἐν γοῦν τῷ πολιτικῷ πρὸς λέξιν φησίν· ὥστε ἡ τοῦ ἀληθινοῦ βασιλέως ἐπιστήμη βασιλικὴ καὶ ὁ ταύτην κεκτημένος ἐάν τε ἄρχων ἐάν τε ἰδιώτης ὢν τυγχάνη πάντως κατά γε τὴν τέχνην αὐτὴν βασιλικὸς ὀρθῶς προσαγορευθήσεται. αὐτίκα οἱ εἰς τὸν Χριστὸν πεπιστευκότες χρηστοί τε εἰσὶ καὶ λέγονται, ὡς οἱ τῷ ὄντι βασιλικοὶ βασιλεῖ μεμελημένοι. ὡς γὰρ οἱ σοφοὶ σοφίᾳ εἰσὶ σοφοὶ καὶ οἱ νόμιμοι νόμῳ νόμιμοι, οὕτως οἱ Χριστῷ βασιλεῖ βασιλεῖς καὶ οἱ Χριστοῦ Χριστιανοί. εἶθ' ὑποβὰς ἐπιφέρει σαφῶς· τὸ μὲν ὀρθὸν ἂν εἴη νόμιμον καὶ νόμος φύσει ὢν ὁ λόγος ὁ ὀρθὸς καὶ οὐκ ἐν γράμμασιν οὐδὲ ἑτέροις. ὅ τε Ἐλεάτης ξένος τὸν βασιλικὸν καὶ πολιτικὸν ἄνδρα νόμον ἔμψυχον ἀποφαίνεται.

§. 19. Τοιοῦτος δὲ ὁ πληρῶν μὲν τὸν νόμον, „ποιῶν δὲ τὸ θέλημα τοῦ πατρός" *)· ἀναγεγραμμένος δὲ ἄντικρυς ἐπὶ ξύλου τινὸς ὑψηλοῦ παράδειγμα θείας ἀρετῆς τοῖς διορᾶν δυναμένοις ἐκκείμενος. ἴσασι δὲ Ἕλληνες τὰς τῶν ἐν Λακεδαίμονι ἐφόρων σκυτάλας νόμῳ ἐπὶ ξύλων ἀναγεγραμμένας· ὁ δὲ ἐμὸς νόμος ὡς προείρηται βασιλικός τέ ἐστι καὶ ἔμψυχος καὶ λόγος ὁ ὀρθός·

νόμος ὁ πάντων βασιλεὺς
θνατῶν τε καὶ ἀθανάτων,

ὡς ὁ Βοιώτιος ᾄδει Πίνδαρος. Σπεύσιππος γὰρ ἐν τῷ πρὸς Κλεοφῶντα πρώτῳ τὰ ὅμοια τῷ Πλάτωνι ἔοικε διὰ τούτου γράφειν· εἰ γὰρ ἡ βασιλεία σπουδαῖον ὅ τε σοφὸς μόνος βασιλεὺς καὶ ἄρχων ὁ νόμος λόγος ὢν ὀρθὸς σπουδαῖος· ἃ καὶ ἔστιν. τού-

*) Matth. 21, 31.

τοις ἀκόλουθα οἱ Στωϊκοὶ φιλόσοφοι δογματίζουσιν βασιλείαν, ἱερωσύνην, προφητείαν, νομοθετικὴν, πλοῦτον, κάλλος ἀληθινὸν, εὐγένειαν, ἐλευθερίαν μόνῳ προσάπτοντες τῷ σοφῷ, ὁ δὲ δυσεύρετος πάνυ σφόδρα καὶ πρὸς αὐτῶν ὁμολογεῖται.

Cap. V.

§. 20. Πάντα τοίνυν τὰ προειρημένα φαίνεται P. 439. Pott. παρὰ Μωϋσέως τοῦ μεγάλου ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας διαδεδόσθαι δόγματα. πάντα μὲν οὖν τοῦ σοφοῦ ὑπάρχειν διὰ τούτων διδάσκει· „καὶ διότι ἠλέησέν με ὁ θεὸς, ἔστι μοὶ πάντα“ *). θεοφιλῆ δὲ αὐτὸν μηνύει λέγων· „θεὸς Ἀβραὰμ, θεὸς Ἰσαὰκ, θεὸς Ἰακώβ“ **). ὁ μὲν γὰρ „φίλος“ ἄντικρυς κεκλημένος εὑρίσκεται, ὁ δὲ „ὁρῶν τὸν θεὸν“ ***) μετωνομασμένος δείκνυται· τόν τε Ἰσαὰκ ὡς καθωσιωμένον ἱερεῖον ἀλληγορήσας ἐξελέξατο ἑαυτῷ τύπον ἐσόμενον ἡμῖν οἰκονομίας σωτηρίου. παρά τε Ἕλλησιν ᾄδεται ὁ Μίνως ἐννέωρος βασιλεὺς ὀαριστὴς Διὸς, ἀκηκοότων αὐτῶν ὅπως ποτὲ μετὰ Μωϋσέως διελέγετο ὁ θεὸς, „ὡς εἴ τις λαλήσαι πρὸς τὸν ἑαυτοῦ φίλον“ †).

§. 21. Ἦν δ' οὖν ὁ μὲν Μωϋσῆς σοφὸς, βασιλεὺς, νομοθέτης, ὁ σωτὴρ δὲ ἡμῶν ὑπερβάλλει πᾶσαν ἀνθρωπίνην φύσιν· καλὸς μὲν ὡς ἀγαπᾶσθαι μόνος πρὸς ἡμῶν τὸ καλὸν τὸ ἀληθινὸν ἐπιποθούντων, „ἦν γὰρ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν“ ††)· βασιλεὺς δὲ καὶ ὑπὸ παίδων ἀπείρων ἔτι καὶ ὑπὸ Ἰουδαίων ἀπιστούντων καὶ ἀγνοούντων ἀναγορευόμενος καὶ πρὸς αὐτῶν προφητῶν ἀνακηρυττόμενος δείκνυται· πλούσιος δὲ εἰς τοσοῦτον, ὡς πᾶσαν τὴν γῆν καὶ τὸ ὑπὲρ γῆς καὶ ὑπ' αὐτὴν χρυσίον ὑπερη-

---

*) Genes. 33, 11. **) Exod. 3, 16. ***) Iacob. 2, 23. †) Exod. 33, 11. ††) Ioann. 1, 9.

φάνησεν σὺν καὶ δόξῃ πάσῃ διδόμενα αὐτῷ πρὸς τοῦ ἀντικειμένου. τί δεῖ λέγειν, ὡς μόνος ὁ ἀρχιερεὺς ὁ μόνος ἐπιστήμων τῆς τοῦ θεοῦ θεραπείας; „βασιλεὺς εἰρήνης Μελχισεδὲκ" *), ὁ πάντων ἱκανώτατος ἀφηγεῖσθαι τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους. νομοθέτης δὲ ὡς ἂν διδοὺς τὸν νόμον ἐν τῷ στόματι τῶν προφητῶν τά τε πρακτέα καὶ μὴ σαφέστατα ἐντελλόμενός τε καὶ διδάσκων.

§. 22. Τίς δ' ἂν τούτου εὐγενέστερος, οὗ μόνος πατὴρ ὁ θεός; φέρε δὴ καὶ Πλάτωνα τοῖς αὐτοῖς ἐπιβάλλοντα παραστησώμεθα δόγμασιν· πλούσιον μὲν τὸν σοφὸν εἴρηκεν ἐν τῷ Φαίδρῳ· ὦ φίλε Πὰν, λέγων, καὶ ὅσοι ἄλλοι τῇδε θεοὶ, δοίητέ μοι καλῷ γενέσθαι τἄνδοθεν, ἔξωθεν δὲ ὅσα ἔχω τοῖς ἐντὸς εἶναί μοι φίλα, πλούσιον δὲ νομίζοιμι τὸν σοφόν. καταμεμφόμενος δὲ ὁ Ἀθηναῖος ξένος τῶν οἰομένων πλουσίους εἶναι τοὺς πολλὰ κεκτημένους χρήματα ὧδε λέγει· πλουσίους δ' αὖ σφόδρα εἶναι κἀγαθοὺς ἀδύνατον, οὕς γε δὴ πλουσίους οἱ πολλοὶ καταλέγουσι· λέγουσι δὲ τοὺς κεκτημένους ἐν ὀλίγοις τῶν ἀνθρώπων πλείστου νομίσματος ἄξια κτή- P.
ματα, ἃ καὶ κακός τις κέκτηται. τοῦ πιστοῦ ὅλος 440.
ὁ κόσμος τῶν χρημάτων, ὁ Σολομὼν λέγει, τοῦ δὲ Pott.
ἀπίστου οὐδὲ ὀβολός. πιστέον οὖν πολλῷ μᾶλλον τῇ γραφῇ λεγούσῃ „θᾶττον κάμηλον διὰ τρυπήματος βελόνης διελεύσεσθαι ἢ πλούσιον" **) φιλοσοφεῖν· μακαρίζει δ' ἔμπαλιν τοὺς πένητας, ὡς συνῆκεν Πλάτων λέγων, πενίαν δὲ ἡγητέον, οὐ τὸ τὴν
P. οὐσίαν ἐλάττω ποιεῖν, ἀλλὰ τὸ τὴν ἀπληστίαν πλείω·
159 οὐ γάρ ποτε ἡ ὀλιγοχρηματία ἀλλ' ἡ ἀπληστία,
Sylb. ἧς φροῦδος ὁ ἀγαθὸς ὢν καὶ πλούσιός γ' ἂν εἴη. ἔν τε τῷ Ἀλκιβιάδῃ δουλοπρεπὲς μὲν τὴν κακίαν προσαγορεύει, ἐλευθεροπρεπὲς δὲ τὴν ἀρετήν. „ἄρατε", φησὶν, „ἀφ' ὑμῶν τὸν βαρὺν ζυγὸν καὶ λάβετε τὸν

*) Hebr. 7, 2. **) Matth. 18, 24.

πρᾶον", ἡ γραφή φησι, καθάπερ καὶ οἱ ποιηταὶ „δούλειον" καλοῦσι „ζυγόν." καὶ τὸ „ἐπράθητε ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν" *) τοῖς προειρημένοις συνᾴδει. „πᾶς μὲν οὖν ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν δοῦλός ἐστιν, ὁ δὲ δοῦλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα, ἐὰν δὲ ὁ υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, ἐλεύθεροι ἔσεσθε καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς" **). καλὸν δ' αὖ εἶναι τὸν σοφὸν ὁ Ἀθηναῖος ξένος ὧδε λέγει ὡς εἴ τις διισχυρίζοιτο εἶναι τοὺς δικαίους, ἂν καὶ τυγχάνωσιν ὄντες αἰσχροὶ τὰ σώματα, κατά γε τὸ δικαιότατον ἦθος ταύτῃ ἂν καλοὺς εἶναι σχεδὸν οὐδεὶς ἂν λέγων οὕτω πλημμελῶς δόξειεν λέγειν· καὶ „τὸ εἶδος αὐτοῦ ἐκλεῖπον παρὰ πάντας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων ἦν" ***) ἡ προφητεία προηγόρευσεν. Πλάτων δὲ βασιλέα τὸν σοφὸν εἴρηκεν ἐν τῷ πολιτικῷ, καὶ πρόκειται ἡ λέξις.

§. 23. Τούτων δὴ ἐπιδεδειγμένων ἀναδράμωμεν αὖθις ἐπὶ τὸν περὶ τῆς πίστεως λόγον. καὶ μὴν μετὰ πάσης ἀποδείξεως ὁ Πλάτων ὅτι πίστεως χρεία πανταχοῦ ὧδέ πως παρίστησιν ἐξυμνῶν ἅμα τὴν εἰρήνην· πιστὸς μὲν γὰρ καὶ ὑγιὴς ἐν στάσεσιν οὐκ ἄν που γένοιτο ἄνευ ξυμπάσης ἀρετῆς, μαχητικοὶ P. 441. Pott. δὲ καὶ ἐθελονταὶ ἀποθνήσκειν ἐν πολέμῳ τῶν μισθοφόρων εἶναι πάμπολλοι, ὧν πλεῖστοι γίνονται θρασεῖς καὶ ἄδικοι ὑβρισταί τε καὶ ἄφρονες ἐκτὸς δὴ τινῶν μάλα ὀλίγων. εἰ δὴ ταῦτα ὀρθῶς λέγεται πᾶς νομοθέτης οὗ καὶ σμικρὸν ὄφελος παρὰ τὴν μεγίστην ἀρετὴν ἀποβλέπων μάλιστα σταθήσεται τοὺς νόμους. αὕτη δέ ἐστι πιστότης ἧς κατὰ πάντα καιρὸν χρῄζομεν ἔν τε εἰρήνῃ καὶ παντὶ πολέμῳ κἀν τῷ ἄλλῳ σύμπαντι βίῳ, συλλαβοῦσα γὰρ ἔοικε τὰς ἄλλας περιέχειν, τὸ δὲ ἄριστον οὔθ' ὁ πόλεμος οὔτε ἡ στάσις, ἀπευκτὸν γὰρ τὸ δεηθῆναι

---

*) Matth. 11, 28—30. **) Ioann. 8, 32—36. ***) Iesai. 53, 3.

τούτων, εἰρήνη δὲ πρὸς ἀλλήλους ἅμα καὶ φιλοφροσύνη τὸ κράτιστον. ἐκ δὴ τούτων καταφαίνεται μεγίστη μὲν εὐχὴ τὸ εἰρήνην ἔχειν κατὰ Πλάτωνα, μεγίστη δὲ ἀρετῶν μήτηρ ἡ πίστις.

§. 24. Εἰκότως οὖν εἴρηται παρὰ τῷ Σολομῶντι „σοφία ἐν στόματι πιστῶν" *), ἐπεὶ καὶ Ξενοκράτης ἐν τῷ περὶ φρονήσεως τὴν σοφίαν ἐπιστήμην τῶν πρώτων αἰτίων καὶ τῆς νοητῆς οὐσίας εἶναί φησι, τὴν φρόνησιν ἡγούμενος διττὴν, τὴν μὲν πρακτικὴν, τὴν δὲ θεωρητικὴν, ἣν δὴ σοφίαν ὑπάρχειν ἀνθρωπίνην. διόπερ ἡ μὲν σοφία φρόνησις, οὐ μὴν πᾶσα φρόνησις σοφία. δέδεικται δὲ τῆς τῶν ὅλων ἀρχῆς ἐπιστήμη πιστὴ, ἀλλ' οὐκ ἀπόδειξις εἶναι. καὶ γὰρ ἄτοπον τοὺς μὲν Πυθαγόρου τοῦ Σαμίου ζηλωτὰς τῶν ζητουμένων τὰς ἀποδείξεις παραιτουμένους τὸ αὐτὸς ἔφα πίστιν ἡγεῖσθαι καὶ ταύτῃ ἀρκεῖσθαι μόνῃ τῇ φωνῇ πρὸς τὴν βεβαίωσιν ὧν P. 442. Pott. ἀκηκόασι, τοὺς δὲ τῆς ἀληθείας φιλοθεάμονας ἀπιστεῖν ἐπιχειροῦντας ἀξιοπίστῳ διδασκάλῳ τῷ μόνῳ σωτῆρι θεῷ βασάνους τῶν λεγομένων ἀπαιτεῖν παρ' αὐτοῦ, ὁ δὲ „ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν ἀκουέτω" **) λέγει. καὶ τίς οὗτος; Ἐπίχαρμος εἰπάτω·

νοῦς ὁρῇ καὶ νοῦς ἀκούει, τἄλλα κωφὰ καὶ τυφλά.

ἀπίστους εἶναί τινας ἐπιστύφων Ἡράκλειτός φησιν· ἀκοῦσαι οὐκ ἐπιστάμενοι οὐδ' εἰπεῖν, ὠφεληθεὶς δήπουθεν παρὰ Σολομῶντος, „ἐὰν ἀγαπήσῃς ἀκούειν ἐκδέξῃ καὶ ἐὰν κλίνῃς τὸ οὖς σου σοφὸς ἔσῃ" ***).

Cap. VI.

§. 25. „Κύριε, τίς ἐπίστευσεν τῇ ἀκοῇ ἡμῶν" †); Ἡσαΐας φησίν. „ἡ μὲν γὰρ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ

*) Eccles. 15, 10. **) Matth. 11, 15. ***) Eccles. 6, 35. †) Iesai. 53, 1.

ἀκοὴ διὰ ῥήματος θεοῦ", φησὶν ὁ ἀπόστολος. „πῶς οὖν ἐπικαλέσονται εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν; πῶς δὲ πιστεύσουσιν, οὗ οὐκ ἤκουσαν; πῶς δὲ ἀκούσουσι χωρὶς κηρύσσοντος; πῶς δὲ κηρύξουσιν, ἐὰν μὴ ἀποσταλῶσι; καθὼς γέγραπται· ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθά;" *) ὁρᾷς πῶς ἀνάγει τὴν πίστιν δι' ἀκοῆς καὶ τῆς τῶν ἀποστόλων κηρύξεως ἐπὶ τὸ ῥῆμα κυρίου καὶ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ; οὐδέπω συνίεμεν ἀπόδειξιν εἶναι τὸ ῥῆμα κυρίου. ὥσπερ οὖν τὸ σφαιρίζειν οὐκ ἐκ τοῦ κατὰ τέχνην πέμποντος τὴν σφαῖραν ἤρτηται μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ εὐρύθμως ἀποδεχομένου προσδεῖ αὐτῷ, ἵνα δὴ κατὰ νόμους τοὺς σφαιρητικοὺς τὸ γυμνάσιον ἐκτελῆται, οὕτω καὶ τὴν διδασκαλίαν ἀξιόπιστον εἶναι συμβέβηκεν, ὅταν ἡ πίστις τῶν ἀκροωμένων τέχνη τις ὡς εἰπεῖν ὑπάρχουσα φυσικὴ πρὸς μάθησιν συλλαμβάνει.

§. 26. Συνεργεῖ οὖν καὶ ἡ γόνιμος ὑπάρχουσα πρὸς τὴν τῶν σπερμάτων καταβολήν, οὔτε γὰρ τῆς ἀρίστης παιδεύσεως ὄφελός τι ἄνευ τῆς τοῦ μανθάνοντος παραδοχῆς οὔτε μὴν προφητείας οὔτε τῆς τῶν ἀκουόντων εὐπειθείας μὴ παρούσης. καὶ γὰρ τὰ κάρφη τὰ ξηρὰ ἕτοιμα ὄντα καταδέχεσθαι τὴν δύναμιν τὴν καυστικὴν ῥᾷον ἐξάπτεται, καὶ ἡ λίθος ἡ θρυλουμένη ἕλκει τὸν σίδηρον διὰ συγγένειαν, ὥσπερ καὶ τὸ δάκρυον τὸ σούχιον ἐπισπᾶται τὰ κάρφη P. 443. Pott. καὶ τὸ ἤλεκτρον τὰς ἀχυρμιὰς ἀνακινεῖ, πείθεται δὲ αὐτοῖς τὰ ἑλκόμενα ἀρρήτῳ ἑλκόμενα πνεύματι οὐχ ὡς αἴτια, ἀλλ' ὡς συναίτια. διπλοῦ τοίνυν ὄντος τοῦ τῆς κακίας εἴδους τοῦ μὲν μετὰ ἀπάτης καὶ τοῦ λανθάνειν, τοῦ δὲ μετὰ βίας ἄγοντος καὶ φέροντος, ὁ θεῖος λόγος κέκραγεν πάντας συλλήβδην καλῶν, εἰδὼς μὲν καὶ μάλιστα τοὺς μὴ πεισθησο-

*) Roman. 10, 17. 14 sq.

P. μένους, ὅμως δ' οὖν ὅτι ἐφ' ἡμῖν τὸ πείθεσθαί τε
160 καὶ μὴ ὡς μὴ ἔχειν ἄγνοιαν προφασίσασθαί τινας
Sylb. δικαίαν τὴν κλῆσιν πεποίηται, τὸ κατὰ δύναμιν δὲ ἑκάστου ἀπαιτεῖ. τοῖς μὲν γὰρ ὁμοῦ τῷ θέλειν καὶ τὸ δύνασθαι πάρεστιν, ἐκ συνασκήσεως ηὐξηκόσι τοῦτο καὶ κεκαθαρμένοις, οἱ δὲ εἰ καὶ μήπω δύνανται τὸ βούλεσθαι ἤδη ἔχουσιν. ἔργον δὲ τὸ μὲν βούλεσθαι ψυχῆς, τὸ πράττειν δὲ οὐκ ἄνευ σώματος. οὐδὲ μὴν τῷ τέλει παραμετρεῖται μόνῳ τὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ τῇ ἑκάστου κρίνεται προαιρέσει, εἰ ῥᾳδίως εἵλετο, εἰ ἐφ' οἷς ἥμαρτεν μετενόησεν, εἰ σύνεσιν ἔλαβεν ἐφ' οἷς ἔπταισεν καὶ μετέγνω ὅπερ ἐστὶ μετὰ ταῦτα ἔγνω· βραδεῖα γὰρ γνῶσις μετάνοια, γνῶσις δὲ ἡ πρώτη ἀναμαρτησία.

§. 27. Πίστεως οὖν καὶ ἡ μετάνοια κατόρθωμα; ἐὰν γὰρ μὴ πιστεύσῃ ἁμάρτημα εἶναι ᾧ προκατείχετο, οὐδὲ μεταθήσεται· κἂν μὴ πιστεύσῃ, κόλασιν μὲν ἐπηρτῆσθαι τῷ πλημμελοῦντι, σωτηρίαν δὲ τῷ κατὰ τὰς ἐντολὰς βιοῦντι, οὐδ' οὕτως μεταβαλεῖται. ἤδη δὲ καὶ ἡ ἐλπὶς ἐκ πίστεως συνέστηκεν. ὁρίζονται γοῦν οἱ ἀπὸ Βασιλείδου τὴν πίστιν ψυχῆς συγκατάθεσιν πρός τι τῶν μὴ κινούντων αἴσθησιν διὰ τὸ μὴ παρεῖναι. ἐλπὶς δὲ προσδοκία κτήσεως ἀγαθοῦ. πιστὴν δὲ ἀνάγκη τὴν προσδοκίαν εἶναι, πιστὸς δὲ ὁ ἀπαραβάτως τηρητικὸς τῶν ἐγχειρισθέντων, ἐγχειρίζονται δὲ ἡμῖν οἱ περὶ θεοῦ λόγοι καὶ οἱ θεῖοι λόγοι αἱ ἐντολαὶ σὺν τῇ καταπράξει τῶν παραγγελμάτων. οὗτός ἐστιν „ὁ δοῦλος ὁ πιστὸς" *) ὁ πρὸς τοῦ κυρίου ἐπαινούμενος. ἐπὰν δὲ εἴπῃ, „πιστὸς ὁ θεὸς" **) ᾧ ἀποφαινομένῳ πιστεύειν ἄξιον μηνύει, ἀποφαίνεται δὲ ὁ λόγος αὐτοῦ καὶ αὐτὸς ἂν εἴη πιστὸς ὁ θεός. πῶς οὖν εἰ τὸ πιστεύειν ὑπολαμβάνειν ἐστὶ, βέβαια τὰ παρ' αὐτῶν οἱ φιλόσοφοι νομίζουσιν; οὐ γάρ ἐστιν ὑπόληψις

*) Matth. 24, 35. 25, 21. **) 1 Corinth. 1, 9. 10. 13.

ἡ ἑκούσιος προαποδείξεως συγκατάθεσις; ἀλλὰ συγκατάθεσις ἰσχυρῷ τινί. P. 444. Pott.

§. 28. Τίς δ' ἂν εἴη δυνατώτερος θεοῦ; ἡ δὲ ἀπιστία ὑπόληψις τοῦ ἀντικειμένου ἀσθενὴς ἀποφατική· καθάπερ ἡ δυσπιστία ἕξις δυσπαράδεκτος πίστεως. καὶ ἡ μὲν πίστις ὑπόληψις ἑκούσιος καὶ πρόληψις εὐγνώμονος προκαταλήψεως, προσδοκία δὲ δόξα μέλλοντος, ἡ δὲ τῶν ἄλλων προσδοκία δόξα ἀδήλου, πεποίθησις δὲ διάληψις βεβαία περί τινος. διὸ πιστεύομεν ᾧ ἂν πεποιθότες ὦμεν εἰς δόξαν θείαν καὶ σωτηρίαν, πεποίθαμεν δὲ τῷ μόνῳ θεῷ, ὃν γινώσκομεν ὅτι οὐ παραβήσεται τὰ καλῶς ἡμῖν ἐπηγγελμένα καὶ διὰ ταῦτα δεδημιουργημένα καὶ δεδωρημένα ὑπ' αὐτοῦ ἡμῖν εὐνοϊκῶς. εὔνοια δέ ἐστι βούλησις ἀγαθῶν ἑτέρῳ ἕνεκεν αὐτοῦ ἐκείνου. ὁ μὲν γάρ ἐστιν ἀνενδεής, εἰς ἡμᾶς δὲ ἡ εὐεργεσία καὶ ἡ παρὰ τοῦ κυρίου εὐμένεια καταλήγει εὔνοια θεία οὖσα καὶ εὔνοια πρὸς τὸ εὐποιεῖν οὖσα. εἰ δὲ „τῷ Ἀβραὰμ πιστεύσαντι ἐλογίσθη εἰς δικαιοσύνην"*), σπέρμα δὲ Ἀβραὰμ ἡμεῖς δι' ἀκοῆς καὶ ἡμῖν πιστευτέον. Ἰσραηλῖται γὰρ ἡμεῖς οἱ μὴ διὰ σημείων, δι' ἀκοῆς δὲ εὐπειθεῖς. διὰ τοῦτο „εὐφράνθητι στεῖρα ἡ οὐ τίκτουσα, ῥῆξον καὶ βόησον", φησίν, „ἡ οὐκ ὠδίνουσα, ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα. ἐβίωσας εἰς τὸ περίφραγμα τοῦ λαοῦ, ἐνευλογήθησαν τὰ τέκνα σου εἰς τὰς σκηνὰς τῶν πατέρων" **). εἰ δὲ αἱ αὐταὶ μοναὶ ὑπὸ τῆς προφητείας ἡμῖν τε αὖ καὶ τοῖς πατριάρχαις καταγγέλλονται, εἷς ἀμφοῖν ταῖν διαθήκαιν δείκνυται ὁ θεός.

§. 29. Ἐπιφέρει γοῦν σαφέστερον „ἐκληρονόμησας τὴν διαθήκην τοῦ Ἰσραήλ" ***), τῇ ἐξ ἐθνῶν κλήσει, λέγων, τῇ στείρᾳ ποτὲ τούτου τοῦ ἀνδρός,

*) Roman. 4, 9. **) Iesai. 54, 1. Galat. 4, 27.
***) Cf. Iesai. 54, 2. 10.

ὅς ἐστιν ὁ λόγος, τῇ ἐρήμῳ πρότερον τοῦ νυμφίου. „ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται" *), τῆς κατὰ τὴν διαθήκην καὶ τὰς ἐντολάς, ἐπειδὴ δύο αὗται ὀνόματι καὶ χρόνῳ καθ' ἡλικίαν καὶ προκοπὴν οἰκονομικῶς δεδομέναι δυνάμει μία οὖσαι, ἡ μὲν παλαιά, ἡ δὲ καινή, διὰ υἱοῦ παρ' ἑνὸς θεοῦ χορηγοῦνται. ᾗ καὶ ὁ ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ λέγει· „δικαιοσύνη γὰρ θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται ἐκ πίστεως εἰς πίστιν" **) τὴν μίαν τὴν ἐκ προφητείας εἰς εὐαγγέλιον τετελειωμένην δι' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ κυρίου διδάσκων σωτηρίαν. „ταύτην", ἔφη, „παρατίθεμαί σοι τὴν παραγγελίαν, τέκνον Τιμόθεε, κατὰ τὰς προαγούσας ἐπὶ σὲ προφητείας, ἵνα στρατεύσῃ ἐν αὐταῖς τὴν καλὴν στρατείαν ἔχων πί- P. στιν καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν, ἥν τινες ἀπωσάμενοι 445. περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν" ***), ὅτι τὴν θεόθεν Pott. ἥκουσαν συνείδησιν ἀπιστίᾳ κατεμίαναν.

§. 30. Οὔκουν ἔτ' εἰκότως πρόχειρον τὴν πίστιν διαβλητέον ὡς εὔκολόν τε καὶ πάνδημον καὶ πρὸς ἔτι τῶν τυχόντων. εἰ γὰρ ἀνθρώπινον ἦν τὸ ἐπιτήδευμα ὡς Ἕλληνες ὑπέλαβον, κἂν ἀπέσβη, εἰ δὲ αὔξει, οὐκ ἔστιν ἔνθα οὐκ ἔστιν. φημὶ τοίνυν τὴν πίστιν εἴτε ὑπὸ ἀγάπης θεμελιωθῇ εἴτε καὶ ὑπὸ φόβου ᾗ φασὶν οἱ κατήγοροι θεῖόν τι εἶναι, μήτε ὑπὸ ἄλλης φιλίας κοσμικῆς διασπωμένην μήτε ὑπὸ φόβου παρόντος διαλυομένην. ἡ μὲν γὰρ ἀγάπη τῇ πρὸς τὴν πίστιν φιλίᾳ τοὺς πιστοὺς ποιεῖ, ἡ δὲ πίστις ἕδρασμα ἀγάπης ἀντεπάγουσα τὴν εὐποιίαν, ὅτε καὶ τοῦ νόμου παιδαγωγὸς φόβος ἀφ' ὧν πιστεύεται καὶ φόβος εἶναι πιστεύεται. εἰ γὰρ ἐν τῷ ἐνεργεῖν τῷ εἶναι δείκνυται, ὁ δὲ μέλλων καὶ ἀπειλῶν, οὐχὶ δὲ ἐνεργῶν καὶ παρὼν πιστεύεται καὶ τὸ εἶναι πιστευόμενος οὐκ αὐτὸς τῆς πίστεως γεννη-

---

*) Roman. 1, 17. **) Ibidem. ***) 1 Timoth. 1, 18 sq.

τικὸς ὅ γε πρὸς αὐτῆς ἀξιόπιστος εἶναι δοκιμασθείς.

§. 31. Θεία τοίνυν ἡ τοσαύτη μεταβολὴ ἐξ ἀπι-
P. στίας πιστόν τι γενόμενον καὶ τῇ ἐλπίδι καὶ τῷ
161 φόβῳ πιστεῦσαι. καὶ δὴ ἡ πρώτη πρὸς σωτηρίαν
Sylb. νεῦσις ἡ πίστις ἡμῖν ἀναφαίνεται, μεθ' ἣν φόβος
τε καὶ ἐλπὶς καὶ μετάνοια σύν τε ἐγκρατείᾳ καὶ ὑπομονῇ προκόπτουσαι ἄγουσιν ἡμᾶς ἐπί τε ἀγάπην ἐπί τε γνῶσιν. εἰκότως οὖν ὁ ἀπόστολος Βαρνάβας, ἀφ' οὗ, φησὶν, ἔλαβον μέρους ἐσπούδασα κατὰ μικρὸν ὑμῖν πέμψαι, ἵνα μετὰ τῆς πίστεως ὑμῶν τελείαν ἔχητε καὶ τὴν γνῶσιν. τῆς μὲν οὖν πίστεως ἡμῶν εἰσὶν οἱ συλλήπτορες φόβος καὶ ὑπομονὴ, τὰ δὲ συμμαχοῦντα ἡμῖν μακροθυμία καὶ ἐγκράτεια. τούτων οὖν, φησὶ, τὰ πρὸς τὸν κύριον μενόντων ἁγνῶς συνευφραίνονται αὐτοῖς σοφία, σύνεσις, ἐπιστήμη, γνῶσις. στοιχείων γοῦν τῆς γνώσεως τῶν προειρημένων ἀρετῶν στοιχειωδεστέραν εἶναι συμβέβηκε τὴν πίστιν οὕτως ἀναγκαίαν τῷ γνωστικῷ ὑπάρχουσαν, ὡς τῷ κατὰ τὸν κόσμον τόνδε βιοῦντι πρὸς τὸ ζῆν τὸ ἀναπνεῖν. ὡς δ' ἄνευ τῶν τεσσάρων στοιχείων οὐκ ἔστι ζῆν οὐδ' ἄνευ πίστεως γνῶσιν ἐπακολουθῆσαι. αὕτη τοίνυν κρηπὶς ἀληθείας.

Cap. VII.

§. 32. Οἱ δὲ τοῦ φόβου κατηγοροῦντες κατα- P.
τρέχουσι τοῦ νόμου, εἰ δὲ τοῦ νόμου δῆλόν που 446
ὡς καὶ τοῦ δεδωκότος τὸν νόμον θεοῦ. τρία γὰρ Pott.
ταῦτα ἐξ ἀνάγκης ὑφέστηκεν παρὰ τὸ ὑποκείμενον, ὁ διοικῶν, ἡ διοίκησις, τὸ διοικούμενον. εἰ γοῦν καθ' ὑπόθεσιν ἐξέλοιεν τὸν νόμον, ἀνάγκη δήπου ἕκαστον ὃς ἄγεται ὑπὸ ἐπιθυμίας ἡδονῇ χαριζόμενον ἀμελεῖν μὲν τοῦ καλῶς ἔχοντος, ὑπερφρονεῖν δὲ τοῦ θείου, ἀσεβεῖν δὲ ἅμα καὶ ἀδικεῖν ἀδεῶς ἀποσκιρτήσαντα τῆς ἀληθείας. ναὶ, φασὶν, ἄλογος ἔκκλισις

ὁ φόβος ἐστὶ καὶ πάθος. τί σὺ λέγεις; καὶ πῶς ἂν σοι ἔτι σώζοιτο οὗτος ὁ ὅρος διὰ λόγου δοθείσης μοὶ τῆς ἐντολῆς, ἐντολὴ δὲ ἀπαγορεύει τὸν φόβον ἐπαρτῶσα διὰ παιδείαν τὸν οὕτως ἐπιδεχόμενον νουθετεῖσθαι. οὐ τοίνυν ἄλογος ὁ φόβος, λογικὸς μὲν οὖν· πῶς γὰρ οὔ; παραινῶν, „οὐ φονεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις" *). ἀλλ' εἰ σοφίζονται τὰ ὀνόματα, εὐλάβειαν καλούντων οἱ φιλόσοφοι τὸν τοῦ νόμου φόβον εὔλογον οὖσαν ἔκκλισιν.

§. 33. Ὀνοματομάχους τούτους οὐκ ἄπο τρόπου ὁ Φασηλίτης ἐκάλει Κριτόλαος. ἀστεία μὲν οὖν ἤδη καὶ καλλίστη πέφηνε τοῖς ἐγκαλοῦσιν ἡμῖν ἡ ἐντολὴ ὀνόματος ἐναλλαγῇ νοηθεῖσα. ἡ οὖν εὐλάβεια λογικὴ δείκνυται τοῦ βλάπτοντος ἔκκλισις οὖσα. ἑξῆς ἡ μετάνοια τῶν προημαρτημένων φύεται· „ἀρχὴ γὰρ σοφίας φόβος κυρίου, σύνεσις δὲ ἀγαθὴ πᾶσι τοῖς ποιοῦσιν αὐτήν" **). τὴν σοφίαν λέγει ποίησιν ἥ ἐστι φόβος θεοῦ ὁδοποιῶν εἰς σοφίαν. εἰ δὲ ὁ νόμος φόβου ἐμποιητικὸς ἀρχὴ σοφίας γνῶσις νόμου, καὶ οὐκ ἔστιν ἄνευ νόμου σοφός. ἄσοφοι τοίνυν οἱ παραιτούμενοι τὸν νόμον, ᾧ ἕπεται ἀθέους αὐτοὺς λογίζεσθαι. παιδεία δὲ ἀρχὴ σοφίᾳ. „σοφίαν δὲ καὶ παιδείαν ἀσεβεῖς ἐξουθενήσουσιν" ***), λέγει ἡ γραφή. τίνα δὲ τὰ φοβερὰ ὁ νόμος καταγγέλλει θεασώμεθα.

§. 34. Εἰ μὲν τὰ μεταξὺ ἀρετῆς καὶ κακίας P.
οἷον πενίαν καὶ νόσον καὶ ἀδοξίαν καὶ δυσγένειαν 447.
καὶ ὅσα παραπλήσια, ταῦτα μὲν καὶ οἱ κατὰ πόλιν Pott.
νόμοι προτείνοντες ἐπαινοῦνται, καὶ τοῖς ἐκ περιπάτου τρία γένη τῶν ἀγαθῶν εἰσηγουμένοις καὶ τὰ τούτων ἐναντία λογιζομένοις εἶναι κακὰ ἁρμόνιος ἥδε ἡ δόξα, ἡμῖν δὲ ὁ δοθεὶς νόμος τὰ τῷ ὄντι κακὰ

*) Exod. 20, 13—16. **) Psalm. 111, 10. Prouerb. 1, 7. ***) Prouerb. l. c.

ἀποφεύγειν· προστάττει μοιχείαν, ἀσέλγειαν, παιδεραστίαν, ἄγνοιαν, ἀδικίαν, νόσον ψυχῆς θάνατον, οὐ τὸν διαλύοντα ψυχὴν ἀπὸ σώματος, ἀλλὰ τὸν διαλύοντα ψυχὴν ἀπὸ ἀληθείας, δειναὶ γὰρ καὶ φοβεραὶ τῷ ὄντι κακίαι αὗται καὶ αἱ ἀπὸ τούτων ἐνέργειαι. „οὐ μὴν ἀδίκως ἐκτείνεσθαι δίκτυα πτερωτοῖς" λέγουσιν οἱ χρησμοὶ οἱ θεῖοι, „αὐτοὶ γὰρ αἱμάτων μετέχοντες θησαυρίζουσιν ἑαυτοῖς κακά" *). πῶς οὖν ἔτι οὐκ ἀγαθὸς ὁ νόμος πρὸς τινῶν αἱρέσεων λέγεται ἐπιβοωμένων τὸν ἀπόστολον λέγοντα „διὰ γὰρ νόμου γνῶσις ἁμαρτίας" **); πρὸς οὓς φαμεν, ὁ νόμος οὐκ ἐποίησεν, ἀλλ' ἔδειξεν τὴν ἁμαρτίαν· προστάξας γὰρ ἃ ποιητέον ἤλεγξε τὰ μὴ ποιητέα. ἀγαθοῦ δὲ τὸ μὲν σωτήριον ἐκδιδάξαι, τὸ δὲ δηλητήριον ἐπιδεῖξαι, καὶ τῷ μὲν χρῆσθαι συμβουλεῦσαι, τὸ δὲ ἀποφυγεῖν κελεῦσαι.

§. 35. Αὐτίκα ὁ ἀπόστολος ὃν οὐ συνιεῖσι γνῶσιν εἶπεν ἁμαρτίας διὰ νόμου πεφανερῶσθαι, οὐχὶ ὑπόστασιν εἰληφέναι. πῶς δ' οὐκ ἀγαθὸς ὁ παιδεύων νόμος „ὁ παιδαγωγὸς εἰς Χριστὸν" ***) δοθεὶς, ἵνα δὴ ἐπιστρέψωμεν διὰ φόβου παιδευτικῶς κατευθυνόμενοι πρὸς τὴν διὰ Χριστοῦ τελείωσιν; „οὐ βούλομαι", φησὶν, „τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ ὡς τὴν μετάνοιαν αὐτοῦ" †). μετάνοιαν δὲ ἐντολὴ ποιεῖ κωλυτικὴν μὲν τῶν μὴ ποιητέων, ἐπαγγελτικὴν δὲ τῶν εὐεργεσιῶν. θάνατον οἶμαι τὴν ἄγνοιαν λέγει· καὶ „ὁ ἐγγὺς κυρίου πλήρης μαστίγων" ††)· ὁ συνεγγίζων δηλονότι τῇ γνώσει κινδύνων, φόβων, ἀνιῶν, θλίψεων, διὰ τὸν πόθον τῆς ἀληθείας ἀπολαύει, „υἱὸς γὰρ πεπαιδευμένος σοφὸς ἀπέβη καὶ διεσώθη ἀπὸ καύματος υἱὸς νοήμων, υἱὸς δὲ νοήμων δέξεται ἐντολάς" †††). καὶ Βαρνάβας ὁ ἀπό-

*) Prouerb. 1, 17 sq. **) Roman. 3, 20. ***) Galat. 3, 24. †) Ezech. 23, 11. 18, 23. 32. ††) Iudith. 8, 27. †††) Prouerb. 20, 4 sq. 8.

στολος „οὐαὶ οἱ συνετοὶ παρ' ἑαυτοῖς καὶ ἐνώπιον αὐτῶν ἐπιστήμονες" *) προστάξας ἐπήγαγεν· ‚πνευματικοὶ γενώμεθα, ναὸς τέλειος τῷ θεῷ· ἐφ' ὅσον ἐστὶν ἐφ' ἡμῖν μελετῶμεν τὸν φόβον τοῦ θεοῦ καὶ φυλάσσειν ἀγωνιζώμεθα τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ἵνα ἐν τοῖς δικαιώμασιν αὐτοῦ εὐφρανθῶμεν.' ὅθεν „ἀρχὴ P. σοφίας φόβος θεοῦ" **) θείως λέλεκται. 448. Pott.

Cap. VIII.

§. 36. Ἐνταῦθα οἱ ἀμφὶ τὸν Βασιλείδην τοῦτο ἐξηγούμενοι τὸ ῥητὸν αὐτόν φασιν ἄρχοντα ἐπα- P. κούσαντα τὴν φάσιν τοῦ διακονουμένου πνεύματος 162 ἐκπλαγῆναι τῷ τε ἀκούσματι καὶ τῷ θεάματι παρ' Sylb. ἐλπίδας εὐηγγελισμένον, καὶ τὴν ἔκπληξιν αὐτοῦ φόβον κληθῆναι ἀρχὴν γενόμενον σοφίας φυλοκρινητικῆς τε καὶ διακριτικῆς καὶ τελεωτικῆς καὶ ἀποκαταστατικῆς· οὐ γὰρ μόνον τὸν κόσμον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκλογὴν διακρίνας ὁ ἐπὶ πᾶσι προπέμπει. ἔοικε δὲ καὶ Οὐαλεντῖνος ἔν τινι ἐπιστολῇ τοιαῦτά τινα ἐν νῷ λαβὼν, αὐταῖς γράφει ταῖς λέξεσι· ‚καὶ ὡς περίφοβος ἐπ' ἐκείνου τοῦ πλάσματος ὑπῆρξε τοῖς ἀγγέλοις ὅτε μείζονα ἐφθέγξατο τῆς πλάσεως διὰ τὸν ἀοράτως ἐν αὐτῷ σπέρμα δεδωκότα τῆς ἄνωθεν οὐσίας καὶ παρρησιαζόμενον, οὕτω καὶ ἐν ταῖς γενεαῖς τῶν κοσμικῶν ἀνθρώπων φόβοι τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων τοῖς ποιοῦσιν ἐγένετο, οἷον ἀνδριάντες καὶ εἰκόνες καὶ πάνθ' ἃ χεῖρες ἀνύουσιν εἰς ὄνομα θεοῦ, εἰς γὰρ ὄνομα ἀνθρώπου πλασθεὶς Ἀδὰμ φόβον παρέσχεν προόντος ἀνθρώπου ὡς δὴ αὐτοῦ ἐν αὐτῷ καθεστῶτος, καὶ κατεπλάγησαν καὶ ταχὺ τὸ ἔργον ἠφάνισαν.'

§. 37. Μιᾶς δ' οὔσης ἀρχῆς ὡς δειχθήσεται ὕστερον τερετίσματα καὶ μινυρίσματα ἀναπλάσσον-

*) Iesai. 5, 21. **) Prouerb. 1, 7.

τες οὔδε οἱ ἄνδρες φανήσονται, ἐπειδὴ δὲ ἐκ νόμου καὶ προφητῶν προπαιδεύεσθαι διὰ κυρίου τῷ θεῷ συμφέρειν ἔδοξεν „ἀρχὴ σοφίας φόβος" εἴρηται „κυρίου" *), παρὰ κυρίου διὰ Μωϋσέως δοθεὶς τοῖς ἀπειθοῦσι καὶ σκληροκαρδίοις. οὓς γὰρ οὐχ αἱρεῖ λόγος, τιθασσεύει τούτους φόβος· ὃ καὶ προϊδὼν ἄνωθεν ὁ παιδεύων λόγος ἑκατέρῳ τῶν τρόπων ἐκκαθαίρων οἰκείως εἰς θεοσέβειαν ἥρμοσεν ὄργανον. ἔστι μὲν οὖν ἡ μὲν ἔκπληξις φόβος ἐκ φαντασίας ἀσυνήθους, ἢ ἐπ' ἀπροσδοκήτῳ φαντασίᾳ ἅτε καὶ ἀγγελίας, φόβος δὲ ὡς γεγονότι ἢ ὄντι, ἢ θαυμασιότης ὑπερβάλλουσα. οὐ συνορῶσι τοίνυν ἐμπαθῆ P. 449. Pott. ποιήσαντες δι' ἐκπλήξεως τὸν μέγιστον καὶ πρὸς αὐτῶν ἀνυμνούμενον θεὸν καὶ πρό γε τῆς ἐκπλήξεως ἐν ἀγνοίᾳ γενόμενον. εἰ δὴ ἄγνοια προκατῆρξε τῆς ἐκπλήξεως, εἰ δ' ἡ ἔκπληξις καὶ ὁ φόβος ἀρχὴ σοφίας φόβος τοῦ θεοῦ γεγένηται, κινδυνεύει τῆς τε σοφίας, τοῦ θεοῦ καὶ τῆς κοσμοποιίας ἁπάσης, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτῆς τῆς ἐκλογῆς, ἄγνοια προκατάρχειν αἰτιώδης.

§. 38. Πότερον οὖν τῶν καλῶν ἢ φαύλων ἡ ἄγνοια; ἀλλ' εἰ μὲν τῶν καλῶν, τί παύεται ἐκπλήξει καὶ παρέλκει ὁ διάκονος αὐτοῖς καὶ τὸ κήρυγμα καὶ τὸ βάπτισμα; εἰ δὲ τῶν φαύλων, πῶς τῶν καλλίστων αἴτιον τὸ κακόν; εἰ μὴ γὰρ προϋπῆρχεν ἄγνοια, οὐκ ἂν ὁ διάκονος κατῆλθεν, οὐδ' ἂν ἔκπληξις εἷλε τὸν ἄρχοντα, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, οὐδ' ἂν ἀρχὴν σοφίας ἐκ τοῦ φόβου ἔλαβεν εἰς τὴν φυλοκρίνησιν τῆς τε ἐκλογῆς τῶν τε κοσμικῶν. εἰ δὲ ὁ φόβος τοῦ προόντος ἀνθρώπου ἐπιβούλους τοῦ σφετέρου πλάσματος πεποίηκε τοὺς ἀγγέλους, ὡς ἐνιδρυμένου τῷ δημιουργήματι ἀοράτου τοῦ σπέρματος τῆς ἄνωθεν οὐσίας, ἢ ὑπολήψει κενῇ παρεζήλωσαν ὅπερ ἀπίθανον ἀγγέλους δημιουργίας ἧς

*) Psalm. 111, 10.

ἐπιστεύθησαν οἷον τέκνου τινὸς αὐθέντας γενέσθαι ἄγνοιαν πᾶσαν κατεγνωσμένους, ἢ προγνώσει ἐνεχόμενοι κεκίνηνται· ἀλλ' οὐκ ἂν ἐπεβούλευσαν δι' οὗ ἐπεχείρησαν, ᾧ προέγνωσαν, οὐδ' ἂν κατεπλάγησαν τὸ ἔργον τὸ αὐτῶν ἐκ προγνώσεως τὸ ἄνωθεν σπέρμα νενοηκότες, ἢ τὸ τελευταῖον γνώσει πεποιθότες ἐτόλμησαν ὃ καὶ αὐτὸ ἀδύνατον μαθόντες τὸ διαφέρον τὸ ἐν πληρώματι ἀνθρώπῳ ἐπιβουλεύειν, ἔτι καὶ τὸ κατ' εἰκόνα ἐν ᾧ καὶ τὸ ἀρχέτυπον καὶ ὃ σὺν τῇ γνώσει τῇ λοιπῇ ἄφθαρτον παρειλήφεσαν.

§. 39. *Τούτοις τε οὖν αὐτοῖς καὶ ἑτέροις τισὶ,* μάλιστα δὲ τοῖς ἀπὸ Μαρκίωνος ἐκβοᾷ οὐκ ἐπαΐουσιν ἡ γραφή· „ὁ δὲ ἐμοῦ ἀκούων ἀναπαύσεται ἐπ' εἰρήνης πεποιθὼς καὶ ἡσυχάσει ἀφόβως ἀπὸ παντὸς κακοῦ" *). τί τοίνυν τὸν νόμον βούλονται; κακὸν μὲν οὖν οὐ φήσουσι, δίκαιον δὲ διαστέλλοντες τὸ ἀγαθὸν τοῦ δικαίου. ὁ δὲ κύριος φοβεῖσθαι τὸ κακὸν προστάττων οὐ κακῷ τὸ κακὸν ἀπαλλάττει, τῷ δὲ ἐναντίῳ τὸ ἐναντίον καταλύει. ἀγαθῷ δὲ κακὸν ἐναντίον ὡς δίκαιον ἀδίκῳ. εἰ τοίνυν κακῶν ἀρχὴν ἀφοβίαν εἴρηκεν ἣν ὁ τοῦ κυρίου φόβος ἐργάζεται, P. 450. Pott. ἀγαθὸν ὁ φόβος, καὶ ὁ ἐκ τοῦ νόμου φόβος οὐ μόνον δίκαιος, ἀλλὰ καὶ ἀγαθὸς κακίαν ἀναιρῶν, φόβῳ δὲ ἀφοβίαν εἰσάγων οὐ πάθει ἀπάθειαν, παιδείᾳ δὲ μετριοπάθειαν ἐμποιεῖ. ἐὰν οὖν ἀκούσωμεν, „τίμα τὸν κύριον καὶ ἰσχύσεις, πλὴν δὲ αὐτοῦ μὴ φοβοῦ ἄλλον" **), τὸ φοβεῖσθαι ἁμαρτάνειν, ἕπεσθαι δὲ ταῖς ὑπὸ θεοῦ δοθείσαις ἐντολαῖς τιμὴν ἣν ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἐκδεχόμεθα.

§. 40. *Δέος δέ ἐστι φόβος θείου.* ἀλλ' εἰ καὶ πάθος ὁ φόβος ὥς βούλονταί τινες ὅτι φόβος ἐστὶ πάθος, οὐχ ὁ πᾶς φόβος πάθος· ἡ γοῦν δεισιδαιμονία πάθος, φόβος δαιμόνων οὖσα ἐκπαθῶν τε

---

*) Prouerb. 1, 33. **) Ibid. 7, 2.

καὶ ἐμπαθῶν. ἔμπαλιν οὖν ὁ τοῦ ἀπαθοῦς θεοῦ φόβος ἀπαθής, φοβεῖται γάρ τις οὐ τὸν θεὸν, ἀλλὰ τὸ ἀποπεσεῖν τοῦ θεοῦ. ὁ δὲ τοῦτο δεδιὼς τὸ τοῖς κακοῖς περιπεσεῖν φοβεῖται καὶ δέδιεν τὰ κακά. ὁ δεδιὼς δὲ τὸ πτῶμα ἄφθαρτον ἑαυτὸν καὶ ἀπαθῆ εἶναι βούλεται. „σοφὸς φοβηθεὶς ἐξέκλινεν ἀπὸ κακοῦ, ὁ δὲ ἄφρων μίγνυται πεποιθὼς" ἡ γραφὴ λέγει· αὖθίς τε „ἐν φόβῳ κυρίου ἐλπὶς ἰσχύος" *) φησίν.

Cap. IX.

§. 41. Ἀνάγει γοῦν ὁ τοιοῦτος φόβος ἐπί τε τὴν μετάνοιαν ἐπί τε τὴν ἐλπίδα. ἐλπὶς δὲ προσδοκία ἀγαθῶν ἢ ἀπόντος ἀγαθοῦ εὔελπις. ἀμέλει καὶ ἡ ἐμπτωσία λαμβάνεται εἰς εὐέλπιδα ἣν ἐπὶ τὴν ἀγάπην χειραγωγεῖν μεμαθήκαμεν. ἀγάπη δὲ ὁμόνοια ἂν εἴη τῶν κατὰ τὸν λόγον καὶ τὸν βίον καὶ P. 163 Sylb. τὸν τρόπον ἢ συνελόντι φάναι κοινωνία βίου ἢ ἐκτένεια φιλίας καὶ φιλοστοργίας μετὰ λόγου ὀρθοῦ περὶ χρῆσιν ἑταίρων. ὁ δὲ ἑταῖρος ἕτερος ἐγώ. ἢ καὶ ἀδελφοὺς τοὺς τῷ αὐτῷ λόγῳ ἀναγεννηθέντας προσαγορεύομεν. παράκειται δὲ τῇ ἀγάπῃ ἥ τε φιλοξενία φιλοτεχνία τις οὖσα περὶ χρῆσιν ξένων· ξένοι δὲ ὧν ξένα τὰ κοσμικὰ, κοσμικοὺς γὰρ τοὺς εἰς γῆν ἐλπίζοντας καὶ τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας ἐξακούομεν· „μὴ συσχηματίζεσθε" φησὶν ὁ ἀπόστολος „τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοὸς εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τί τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον" **). ἀναστρέφει τοίνυν ἡ φιλοξενία περὶ τὸ ὠφέλιμον τοῖς P. ξένοις, ξένοι δὲ οἱ ἐπίξενοι, ἐπίξενοι δὲ οἱ φίλοι, 451. φίλοι δὲ οἱ ἀδελφοί· ‚φίλε κασίγνητε' ***) φησὶν Pott.

---

*) Prouerb. 14, 16. 26. **) Roman. 12, 2. ***) Iliad. ε. v. 359.

Ὅμηρος, ἥ τε φιλανθρωπία δι' ἣν καὶ ἡ φιλοστοργία φιλικὴ χρῆσις ἀνθρώπων ὑπάρχουσα ἥ τε φιλοστοργία φιλοτεχνία τις οὖσα περὶ στέρξιν φίλων ἢ οἰκείων συμπαρομαρτοῦσιν ἀγάπῃ.

§. 42. Εἰ δὲ τῷ ὄντι ἄνθρωπος ὁ ἐν ἡμῖν ἐστὶν ὁ πνευματικὸς, φιλαδελφία ἡ φιλανθρωπία τοῖς τοῦ αὐτοῦ πνεύματος κεκοινωνηκόσιν, στέρξις δ' αὖ τήρησίς ἐστιν εὐνοίας ἢ ἀγαπήσεως, ἀγάπησις δὲ ἀπόδειξις παντελὴς, καὶ τὸ ἀγαπᾶσθαι ἀρέσκεσθαι τῷ ἤθει ἀγόμενόν τε καὶ ἀπαγόμενον. ἄγονται δὲ εἰς ταυτότητα δι' ὁμόνοιαν ἐπιστήμην οὖσαν κοινῶν ἀγαθῶν. καὶ γὰρ ἡ ὁμογνωμοσύνη συμφωνία γνωμῶν. καὶ „ἡ ἀγάπη" φησὶν „ἀνυπόκριτος ἔστω ἡμῖν, αὐτοί τε ἀποστυγοῦντες τὸ πονηρὸν γινώμεθα κολλώμενοι τῷ ἀγαθῷ τῇ φιλαδελφίᾳ τε" *) καὶ τὰ ἑξῆς ἕως „εἰ δυνατὸν τὸ ἐξ ὑμῶν μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες." ἔπειτα „μὴ νικῶ" λέγει „ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν." Ἰουδαίοις τε ὁ αὐτὸς ἀπόστολος „μαρτυρεῖν" ὁμολογεῖ „ὅτι ζῆλον θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν, ἀγνοοῦντες γὰρ τὴν τοῦ θεοῦ δικαιοσύνην καὶ τὴν ἰδίαν ζητοῦντες στῆσαι τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν" **). οὐ γὰρ τὸ βούλημα τοῦ νόμου ἔγνωσάν τε καὶ ἐποίησαν, ἀλλ' ὃ ὑπέλαβον αὐτοὶ τοῦτο καὶ βούλεσθαι τὸν νόμον ᾠήθησαν, οὐδ' ὡς προφητεύοντι τῷ νόμῳ ἐπίστευσαν, λόγῳ δὲ ψιλῷ καὶ φόβῳ, ἀλλ' οὐ διαθέσει καὶ πίστει ἠκολούθησαν· „τέλος γὰρ νόμου Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην" ὁ ὑπὸ νόμου προφητευθεὶς „παντὶ τῷ πιστεύοντι."

§. 43. Ὅθεν εἴρηται τούτοις παρὰ Μωϋσέως· „ἐγὼ παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ ἔθνει, ἐπ' ἔθνει ἀσυνέτῳ παροργιῶ ὑμᾶς" ***) τῷ εἰς ὑπακοὴν δηλονότι εὐτρεπεῖ γενομένῳ. καὶ διὰ Ἡσαΐου „εὑρέ-

*) Roman. 12, 9 sq. 18. 21. **) Ibid. 10, 2—4.
***) Ibid. v. 19. Deuteron. 32, 21.

θήν" λέγει „τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν, ἐμφανὴς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσι" *), πρὸ τῆς τοῦ κυρίου παρουσίας δηλαδή, μεθ' ἣν καὶ τῷ Ἰσραὴλ ἐκεῖνα τὰ προφητευθέντα οἰκείως λέγεται νῦν, „ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου ὅλην τὴν ἡμέραν ἐπὶ λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα." ὁρᾷς τὴν αἰτίαν τῆς ἐξ ἐθνῶν κλήσεως σαφῶς πρὸς τοῦ προφήτου ἀπείθειαν τοῦ λαοῦ καὶ ἀντιλογίαν εἰρημένην; εἶθ' ἡ ἀγαθότης καὶ ἐπὶ τούτοις δείκνυται τοῦ θεοῦ· φησὶ γὰρ ὁ ἀπόστολος· „ἀλλὰ τῷ αὐτῶν παραπτώματι ἡ σωτηρία τοῖς ἔθνεσιν εἰς τὸ παραζηλῶσαι αὐτούς" **) καὶ μετανοῆσαι βουληθῆναι. ὁ ποιμὴν δὲ (P. 452. Pott.) ἁπλῶς ἐπὶ τῶν κεκοιμημένων θεὶς τὴν λέξιν δικαίους οἶδέ τινας ἐν ἔθνεσι καὶ ἐν Ἰουδαίοις οὐ μόνον πρὸ τῆς τοῦ κυρίου παρουσίας, ἀλλὰ καὶ πρὸ νόμου κατὰ τὴν πρὸς θεὸν εὐαρέστησιν, ὡς Ἄβελ, ὡς Νῶε, ὡς εἴ τις ἕτερος δίκαιος.

§. 44. Φησὶ γοῦν τοὺς ἀποστόλους καὶ διδασκάλους τοὺς κηρύξαντας τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ καὶ κοιμηθέντας τῇ δυνάμει καὶ τῇ πίστει κηρῦξαι τοῖς προκεκοιμημένοις. εἶτα ἐπιφέρει· „καὶ αὐτοὶ ἔδωκαν αὐτοῖς τὴν σφραγῖδα τοῦ κηρύγματος. κατέβησαν οὖν μετ' αὐτῶν εἰς τὸ ὕδωρ καὶ πάλιν ἀνέβησαν. ἀλλ' οὗτοι ζῶντες κατέβησαν καὶ πάλιν ζῶντες ἀνέβησαν, ἐκεῖνοι δὲ οἱ προκεκοιμημένοι νεκροὶ κατέβησαν, ζῶντες δὲ ἀνέβησαν. διὰ τούτων οὖν ἐζωοποιήθησαν καὶ ἐπέγνωσαν τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, διὸ καὶ συνανέβησαν μετ' αὐτῶν καὶ συνηρμόσαν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου καὶ ἀλατόμητοι συνῳκοδομήθησαν, ἐν δικαιοσύνῃ ἐκοιμήθησαν καὶ ἐν μεγάλῃ ἁγνείᾳ, μόνην δὲ τὴν σφραγῖδα ταύτην οὐκ ἔσχον." „ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῶσιν, οὗτοι

---

*) Roman. 10, 30 sq. Iesai. 65, 1 sq. **) Roman. 11, 11.

νόμον μὴ ἔχοντες ἑαυτοῖς εἰσὶ νόμος"*) κατὰ τὸν ἀπόστολον.

§. 45. Ὡς μὲν οὖν ἀντακολουθοῦσιν ἀλλήλαις αἱ ἀρεταὶ τί χρὴ λέγειν, ἐπιδεδειγμένοι ἤδη ὡς πίστις μὲν ἐπὶ μετανοίᾳ ἐλπίζεται, εὐλάβεια δὲ ἐπὶ πίστει, καὶ ἡ ἐν τούτοις ἐπιμονή τε καὶ ἄσκησις ἅμα μαθήσει συμπεραιοῦται εἰς ἀγάπην, ἡ δὲ τῇ γνώσει τελειοῦται. ἐκεῖνο δὲ ἐξ ἀνάγκης παρασημειωτέον ὡς μόνον τὸ θεῖον σοφὸν εἶναι φύσει νοεῖσθαι χρή. διὸ καὶ ἡ σοφία δύναμις θεοῦ ἡ διδάξασα τὴν ἀλήθειαν· κἀνταῦθά πού εἴληπται ἡ τελείωσις τῆς γνώσεως, φιλεῖ δὲ καὶ ἀγαπᾷ τὴν ἀλήθειαν ὁ φιλόσοφος ἐκ τοῦ θεράπων εἶναι γνήσιος δι' ἀγάπην ἤδη φίλος νομισθείς. ταύτης δὲ ἀρχὴ τὸ θαυμάσαι τὰ πράγματα ὡς Πλάτων ἐν Θεαιτήτῳ λέγει, καὶ Ματθίας ἐν ταῖς παραδόσεσι παραινῶν, ‚θαύμασον τὰ παρόντα', βαθμὸν τοῦτον πρῶτον τῆς ἐπέκεινα γνώσεως ὑποτιθέμενος. [P. 453. Pott.] ᾗ κἀν τῷ καθ' Ἑβραίους εὐαγγελίῳ ‚ὁ θαυμάσας βασιλεύσει' γέγραπται ‚καὶ ὁ βασιλεύσας ἀναπαήσεται.' ἀδύνατον οὖν τὸν ἀμαθῆ ἔστ' ἂν μένῃ ἀμαθὴς, φιλοσοφεῖν δὲ τόν γε μὴ ἔννοιαν σοφίας εἰληφότα φιλοσοφίας οὔσης ὀρέξεως τοῦ ὄντως [P. 164 Sylb.] ὄντος καὶ τῶν εἰς τοῦτο συντεινόντων μαθημάτων, κἂν τῷ ποιεῖν καλῶς ᾖ τισιν ἐξησκημένον, ἀλλὰ τὸ ἐπίστασθαι ὡς χρηστέον καὶ ποιητέον καὶ συνεκπρονητέον, καθὸ καὶ ὁμοιοῦταί τις θεῷ, θεῷ λέγω τῷ σωτῆρι, θεραπεύων τὸν τῶν ὅλων θεὸν διὰ τοῦ ἀρχιερέως λόγου δι' οὗ καθορᾶται τὰ κατ' ἀλήθειαν καλὰ καὶ δίκαια. εὐσέβειά ἐστι πρᾶξις ἑπομένη καὶ ἀκόλουθος θεῷ.

*) **Roman. 2, 14.**

Cap. X.

§. 46. *Τριῶν τοίνυν τούτων ἀντέχεται ὁ ἡμεδαπὸς φιλόσοφος, πρῶτον μὲν τῆς θεωρίας, δεύτερον δὲ τῆς τῶν ἐντολῶν ἐπιτελέσεως, τρίτον ἀνδρῶν ἀγαθῶν κατασκευῆς. ἃ δὴ συνελθόντα τὸν γνωστικὸν ἐπιτελεῖ. ὅ τι δ' ἂν ἐνδέῃ τούτων χωλεύει τὰ τῆς γνώσεως. ὅθεν θείως ἡ γραφή φησι· „καὶ εἶπεν κύριος πρὸς Μωϋσῆν λέγων· λάλησον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς· ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν. κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα γῆς Αἰγύπτου ἐν ᾗ κατῳκήσατε ἐν αὐτῇ, οὐ ποιήσετε, καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα γῆς Χαναὰν εἰς ἣν ἐγὼ εἰσάγω ὑμᾶς ἐκεῖ, οὐ ποιήσετε, καὶ τοῖς νομίμοις αὐτῶν οὐ πορεύσεσθε, τὰ κρίματά μου ποιήσετε καὶ τὰ προστάγματά μου φυλάξεσθε, πορεύεσθε ἐν αὐτοῖς, ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν· καὶ φυλάξεσθε πάντα τὰ προστάγματά μου καὶ ποιήσετε αὐτά. ὁ ποιήσας αὐτὰ ἄνθρωπος ζήσεται ἐν αὐτοῖς. ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν"* *).

§. 47. *Εἴτ' οὖν κόσμου καὶ ἀπάτης εἴτε παθῶν καὶ κακιῶν σύμβολον Αἴγυπτος καὶ ἡ Χαναναῖτις γῆ ὧν μὲν ἀφεκτέον, ὁποῖα δὲ ἐπιτηδευτέον ὡς θεῖα καὶ οὐ κοσμικὰ ἐπιδείκνυσιν ἡμῖν τὸ λόγιον. ὅταν δὲ εἴπῃ „ὁ ποιήσας ἄνθρωπος ζήσεται ἐν αὐτοῖς", τήν τε Ἑβραίων αὐτῶν ἐπανόρθωσιν τήν τε τῶν πέλας ἡμῶν αὐτῶν συνάσκησίν τε καὶ προκοπὴν* P.
ζωὴν λέγει αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν. „οἱ γὰρ νεκροὶ 454.
τοῖς παραπτώμασι συζωοποιοῦνται Χριστῷ" **) *διὰ* Pott.
τῆς ἡμετέρας διαθήκης. πολλάκις δὲ ἐπαναλαμβάνουσα ἡ γραφὴ τὸ „ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν" δυσωπεῖ μὲν διατρεπτικώτατα ἕπεσθαι διδάσκουσα τῷ τὰς ἐντολὰς δεδωκότι θεῷ, ὑπομιμνήσκει δὲ ἠρέμα ζητεῖν τὸν θεὸν καὶ ὡς οἷόν τε γινώσκειν ἐπιχειρεῖν,

---

*) Leuit. 18, 1—5. **) Ephes. 2, 5.

ἥτις ἂν εἴη θεωρία μεγίστη, ἡ ἐποπτικὴ ἡ τῷ ὄντι ἐπιστήμη, ἡ ἀμετάπτωτος λόγῳ γινομένη, αὕτη ἂν εἴη μόνη ἡ τῆς σοφίας γνῶσις ἧς οὐδέποτε χωρίζεται ἡ δικαιοπραγία.

Cap. XI.

§. 48. Ἀλλ' ἡ μὲν τῶν οἰησισόφων εἴτε αἱρέσεις εἶεν βάρβαροι εἴτε οἱ παρ' Ἕλλησι φιλόσοφοι „γνῶσις φυσιοῖ" *) κατὰ τὸν ἀπόστολον, πιστὴ δὲ ἡ γνῶσις ἥτις ἂν εἴη ἐπιστημονικὴ ἀπόδειξις τῶν κατὰ τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν παραδιδομένων. φήσαιμεν δ' ἂν αὐτὴν λόγον εἶναι τοῖς ἀμφισβητουμένοις ἐκ τῶν ὁμολογουμένων ἐκπορίζοντα τὴν πίστιν. πίστεως δ' οὔσης διττῆς τῆς μὲν ἐπιστημονικῆς, τῆς δὲ δοξαστικῆς οὐθὲν κωλύει ἀπόδειξιν ὀνομάζειν διττὴν, τὴν μὲν ἐπιστημονικὴν, τὴν δὲ δοξαστικὴν, ἐπεὶ καὶ ἡ γνῶσις καὶ ἡ πρόγνωσις διττὴ λέγεται, ἡ μὲν ἀπηκριβωμένην ἔχουσα τὴν ἑαυτῆς φύσιν, ἡ δὲ ἐλλιπῆ. καὶ μή τι ἡ παρ' ἡμῖν ἀπόδειξις μόνη ἂν εἴη ἀληθὴς, ἅτε ἐκ θείων χορηγουμένη γραφῶν τῶν ἱερῶν γραμμάτων καὶ τῆς θεοδιδάκτου**) σοφίας κατὰ τὸν ἀπόστολον. μάθησις γοῦν καὶ τὸ πείθεσθαι ταῖς ἐντολαῖς, ὅ ἐστι πιστεύειν τῷ θεῷ. καὶ ἡ πίστις δύναμίς τις τοῦ θεοῦ ἰσχὺς οὖσα τῆς ἀληθείας.

§. 49. Αὐτίκα φησὶν „ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, μεταστήσετε τὸ ὄρος" ***)· καὶ πάλιν „κατὰ τὴν πίστιν σοῦ γενηθήτω σοί" †)· καὶ ὁ μὲν θεραπεύεται προσλαβὼν τῇ πίστει τὴν ἴασιν, ὁ δὲ νεκρὸς ἀνίσταται διὰ τὴν τοῦ πιστεύσαντος ὅτι ἀναστήσεται ἰσχύν. ἡ δὲ δοξαστικὴ ἀπόδειξις ἀνθρωπική τέ ἐστι καὶ πρὸς τῶν ῥητορικῶν γινομένη ἐπιχειρημάτων ἢ καὶ διαλεκτικῶν συλλογισμῶν. ἡ

*) 1 Corinth. 8, 1. **) Cf. 1 Thessal. 4, 9. ***) Matth. 19, 20. †) Ibid. 9, 29.

γὰρ ἀνωτάτω ἀπόδειξις ἣν ᾐνιξάμεθα ἐπιστημονικὴν πίστιν ἐντίθησι διὰ τῆς τῶν γραφῶν παραθέσεώς τε καὶ διοίξεως ταῖς τῶν μανθάνειν ὀρεγομένων ψυχαῖς, ἥτις ἂν εἴη γνῶσις. εἰ γὰρ τὰ παραλαμβανόμενα πρὸς τὸ ζητούμενον ἀληθῆ λαμβάνεται, ὡς ἂν θεῖα ὄντα καὶ προφητικά, δῆλόν που ὡς καὶ τὸ συμπέρασμα τὸ ἐπιφερόμενον αὐτοῖς ἀκολούθως ἀληθὲς P.
ἐπενεχθήσεται· καὶ εἴη ἂν ὀρθῶς ἡμῖν ἀπόδειξις 455.
ἡ γνῶσις. Pott.

§. 50. Ἡνίκα γοῦν τῆς οὐρανίου καὶ θείας τροφῆς τὸ μνημόσυνον ἐν στάμνῳ χρυσῷ καθιεροῦσθαι προσετάττετο, „τὸ γόμορ" φησὶ „τὸ δέκατον τῶν τριῶν μέτρον ἦν" *). ἐν ἡμῖν γὰρ αὐτοῖς τρία μέτρα, τρία κριτήρια μηνύεται, αἴσθησις μὲν αἰσθητῶν, λεγομένων δὲ ὀνομάτων καὶ ῥημάτων ὁ λόγος, νοητῶν δὲ νοῦς, ὁ τοίνυν γνωστικὸς ἀφέξεται μὲν τῶν κατὰ λόγον καὶ τῶν κατὰ διάνοιαν καὶ τῶν κατὰ αἴσθησιν καὶ ἐνέργειαν ἁμαρτημάτων, ἀκηκοὼς ὅπως „ὁ ἰδὼν πρὸς ἐπιθυμίαν ἐμοίχευσεν" **), λαβών τε ἐν νῷ ὡς „μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται" ***), κἀκεῖνο ἐπιστάμενος ὅτι „οὐ τὰ εἰσερχόμενα εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὰ ἐξερχόμενα διὰ τοῦ στόματος ἐκεῖνα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοί" †). τοῦτ' οἶμαι τὸ κατὰ θεὸν ἀληθινὸν καὶ δίκαιον μέτρον ᾧ μετρεῖται τὰ μετρούμενα ἡ τὸν ἄνθρωπον συνέχουσα δεκάς, ἣν ἐπὶ κεφαλαίων τὰ προειρημένα τρία ἐδήλωσεν μέτρα. εἴη δ' ἂν σῶμά τε καὶ ψυχὴ αἵ τε πέντε αἰσθήσεις καὶ τὸ φωνητικὸν καὶ σπερματικὸν καὶ τὸ διανοητικὸν ἢ πνευματικὸν ἢ ὅπως καὶ βούλει καλεῖν.

---

*) Exod. 16, 36. **) Matth. 5, 28. ***) Ibid. v. 8. †) Ibid. 15, 11. 19.

§. 51. Χρὴ δὲ ὡς ἔπος εἰπεῖν τῶν ἄλλων πάντων ὑπεραναβαίνοντας ἐπὶ τὸν νοῦν ἵστασθαι ὥσπερ ἀμέλει κἀν τῷ κόσμῳ τὰς ἐννέα μοίρας ὑπερπηδήσαντας, πρώτην μὲν τὴν διὰ τῶν τεσσάρων P. στοιχείων ἐν μιᾷ χώρᾳ τιθεμένων διὰ τὴν ἴσην τρο-165 πήν, ἔπειτα δὲ τὰς ἑπτὰ τὰς πλανωμένας, τήν τε Sylb. ἀπλανῆ ἐνάτην ἐπὶ τὸν τέλειον ἀριθμὸν τὸν ὑπεράνω τῶν θεῶν, τὴν δὲ δεκάτην μοῖραν ἐπὶ τὴν γνῶσιν ἀφικνεῖσθαι τοῦ θεοῦ, συνελόντι φάναι μετὰ τὴν κτίσιν τὸν ποιητὴν ἐπιποθοῦντας. διὰ τοῦτο αἱ δεκάται τοῦ τε ῥίφι τῶν τε ἱερείων τῷ θεῷ προσεκομίζοντο, καὶ ἡ τοῦ πάσχα ἑορτὴ ἀπὸ δεκάτης ἤρ- P. χετο παντὸς πάθους καὶ παντὸς αἰσθητοῦ διάβα- 456. σις οὖσα. πέπηγεν οὖν τῇ πίστει ὁ γνωστικός, ὁ Pott. δὲ οἰησίσοφος ἐκ τῶν τῆς ἀληθείας οὐχ ἅπτεται ἀστάτοις καὶ ἀνιδρύτοις ὁρμαῖς κεχρημένος. εἰκότως οὖν γέγραπται· „ἐξῆλθεν δὲ Κάϊν ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ καὶ ᾤκησεν ἐν γῇ Ναῒδ κατέναντι Ἐδέμ" *). ἑρμηνεύεται δὲ ἡ μὲν Ναῒδ σάλος, ἡ δὲ Ἐδὲμ τρυφή, πίστις δὲ καὶ γνῶσις καὶ εἰρήνη ἡ τρυφή, ἧς ὁ παρακούσας ἐκβάλλεται, ὁ δὲ οἰησίσοφος τὴν ἀρχὴν οὐδὲ ἐπαΐειν βούλεται τῶν θείων ἐντολῶν, ἀλλ' οἷον αὐτομαθὴς ἀφηνιάσας εἰς σάλον κυμαινόμενον ἑκὼν μεθίσταται, εἰς τὰ θνητά τε καὶ γενητὰ καταβαίνων ἐκ τῆς τοῦ ἀγενήτου γνώσεως ἄλλοτε ἀλλοῖα δοξάζων· „οἷς δὲ μὴ ὑπάρχει κυβέρνησις πίπτουσιν ὥσπερ φύλλα" **). ὁ λογισμὸς καὶ τὸ ἡγεμονικὸν ἄπταιστον μένον καὶ καθηγούμενον τῆς ψυχῆς κυβερνήτης αὐτῆς εἴρηται· ὄντως γὰρ ἀτρέπτως πρὸς τὸ ἄτρεπτον ἡ προσαγωγή.

§. 52. Οὕτως „Ἀβραὰμ ἑστὼς ἦν ἀπέναντι κυρίου καὶ ἐγγίσας εἶπεν" ***). καὶ τῷ Μωϋσεῖ λέγεται „σὺ δὲ αὐτοῦ στῆθι μετ' ἐμοῦ" †). οἱ δὲ ἀμφὶ

*) Genes. 4, 16. **) Prouerb. 11, 14. ***) Genes. 18, 22 sq. †) Exod. 34, 2.

τὸν Σίμωνα τῷ ἑστῶτι ὃν σέβουσιν ἐξομοιοῦσθαι τρόπον βούλονται. ἡ πίστις οὖν ἥ τε γνῶσις τῆς ἀληθείας ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχειν κατασκευάζουσι τὴν ἑλομένην αὐτὰς ψυχήν. συγγενὲς δὲ τῷ ψεύδει μετάβασις, ἐκτροπὴ καὶ ἀπόστασις, ὥσπερ τῷ γνωστικῷ ἠρεμία καὶ ἀνάπαυσις καὶ εἰρήνη. καθάπερ οὖν τὴν φιλοσοφίαν ὁ τῦφος καὶ ἡ οἴησις διαβέβληκεν, οὕτως καὶ τὴν γνῶσιν ἡ ψευδὴς γνῶσις ἥ τε ὁμωνύμως καλουμένη, περὶ ἧς ὁ ἀπόστολος γράφων „ὦ Τιμόθεε" φησὶν „τὴν παρακαταθήκην φύλαξον ἐκτρεπόμενος τὰς βεβήλους κενοφωνίας καὶ ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως ἥν τινες ἐπαγγελλόμενοι περὶ τὴν πίστιν ἠστόχησαν" *). ὑπὸ ταύτης ἐλεγχόμενοι τῆς φωνῆς οἱ ἀπὸ τῶν αἱρέσεων τὰς πρὸς Τιμόθεον ἀθετοῦσιν ἐπιστολάς. φέρε οὖν εἰ ὁ κύριος ἀλήθεια καὶ σοφία καὶ δύναμις θεοῦ, ὥσπερ οὖν ἐστὶ, δειχθείη ὅτι τῷ ὄντι γνωστικὸς ὁ τοῦτον ἐγνωκὼς καὶ τὸν πατέρα τὸν αὐτοῦ δι' αὐτοῦ, συναίσθεται γὰρ τοῦ λέγοντος· „χείλη δικαίων ἐπίσταται ὑψηλά" **).

P. 457. Pott.

Cap. XII.

§. 53. Τῆς δὲ πίστεως καθάπερ τοῦ χρόνου διττῶν ὄντων εὕροιμεν ἂν διττὰς ἀρετὰς συνοικούσας ἄμφω. τοῦ γὰρ χρόνου τῷ μὲν παρῳχηκότι ἡ μνήμη, τῷ δὲ μέλλοντι ἐλπίς ἐστι, πιστεύομεν δὲ τὰ παρῳχηκότα γεγονέναι καὶ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι, ἀγαπῶμέν τε αὖ οὕτως ἔχειν τὰ παρῳχηκότα πίστει πεπεισμένοι, τὰ μέλλοντα ἐλπίδι ἀπεκδεχόμενοι. διὰ πάντων γὰρ ἡ ἀγάπη τῷ γνωστικῷ πεφοίτηκεν ἕνα θεὸν εἰδότι, „καὶ ἰδοὺ πάντα ὅσα δεδημιούργηκε λίαν καλὰ" ***), οἶδέν τε καὶ θαυμάζει, θεοσέβεια

*) 1 Timoth. 6, 20 sq. **) Prouerb. 10, 21. 12, 1.
***) Genes. 1, 31.

δὲ προστίθησι μῆκος βίου, καὶ φόβος κυρίου προστίθησιν ἡμέρας. ὡς οὖν αἱ ἡμέραι μόριον βίου τοῦ κατ' ἐπανάβασιν, οὕτω καὶ ὁ φόβος τῆς ἀγάπης ἀρχὴ κατὰ παραύξησιν πίστις γινόμενος, εἶτα ἀγάπη. ἀλλ' οὐχ ὡς φοβοῦμαι τὸ θηρίον, καὶ μισῶ δίττου τυγχάνοντος τοῦ φόβου, ὡς δὲ καὶ τὸν πατέρα δέδια, ὃν φοβοῦμαι ἅμα καὶ ἀγαπῶν· πάλιν φοβούμενος μὴ κολασθῶ, ἐμαυτὸν ἀγαπῶ αἱρούμενος τὸν φόβον. ὁ φοβούμενος προσκόψαι τῷ πατρὶ ἀγαπᾷ ἑαυτόν. μακάριος οὖν ὃς πιστὸς γίνεται ἀγάπῃ καὶ φόβῳ κεκραμένος, πίστις δὲ ἰσχὺς εἰς σωτηρίαν καὶ δύναμις εἰς ζωὴν αἰώνιον.

§. 54. *Πάλιν ἡ προφητεία πρόγνωσίς ἐστιν, ἡ δὲ γνῶσις προφητείας νόησις, οἷον γνῶσις τῶν ἐκείνοις προεγνωσμένων ὑπὸ τοῦ προφαίνοντος τὰ πάντα κυρίου. ἡ τοίνυν γνῶσις τῶν προαγορευθέντων τριττὴν ἐνδείκνυται τὴν ἔκβασιν ἢ γεγονυῖαν πάλαι ἢ ἐνεστηκυῖαν ἤδη ἢ ἔσεσθαι μέλλουσαν. εἶθ' αἱ μὲν ἀκρότητες ὑποπεπτώκασι πίστει ἢ τελεσθέντων ἢ ἐλπιζομένων, πειθὼ δὲ παρέχει ἡ ἐνεστηκυῖα ἐνέργεια P. 458. Pott. πρὸς τὴν βεβαίωσιν ἀμφοῖν τοῖν ἄκροιν. εἰ γὰρ μιᾶς οὔσης τῆς προφητείας τὸ μὲν ἤδη τελεῖται, τὸ δὲ πεπλήρωται, πιστὸν ἐντεῦθεν καὶ τὸ ἐλπιζόμενον καὶ τὸ παρῳχηκὸς ἀληθές. πρότερον γὰρ ἐνεστὼς ἦν, εἶτα ἡμῖν παρῴχηκεν ὡς εἶναι καὶ τὴν τῶν παρῳχηκότων πίστιν κατάληψιν παρῳχηκότος, καὶ τὴν μὲν ἐσομένην ἐλπίδα κατάληψιν ἐσομένου πράγματος, τὰς δὲ συγκαταθέσεις οὐ μόνον οἱ ἀπὸ Πλάτωνος, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπὸ τῆς Στοᾶς ἐφ' ἡμῖν εἶναι λέγουσιν.*

§. 55. Πᾶσα οὖν δόξα καὶ κρίσις καὶ ὑπόληψις καὶ μάθησις οἷς ζῶμεν καὶ σύνεσμεν αἰεὶ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων συγκατάθεσίς ἐστιν, ἣ δ' οὐδὲν ἄλλο ἢ πίστις εἴη ἄν, ἥ τε ἀπιστία ἀποσύστασις οὖσα τῆς πίστεως δυνατὴν δείκνυσι τὴν συγκατάθεσίν τε καὶ πίστιν· ἀνυπαρξία γὰρ στέρησις οὐκ ἂν λεχθείη. κἂν

τις τἀληθὲς σκοπῇ, εὑρήσει τὸν ἄνθρωπον φύσει διαβεβλημένον μὲν πρὸς τὴν τοῦ ψεύδους συγκατάθεσιν, ἔχοντα δὲ ἀφορμὰς πρὸς πίστιν τἀληθοῦς. „ἡ τοίνυν συνέχουσα τὴν ἐκκλησίαν", ὥς φησιν ὁ ποιμὴν, „ἀρετὴ ἡ πίστις ἐστὶ, δι' ἧς σώζονται οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ θεοῦ, ἡ δὲ ἀνδριζομένη ἐγκράτεια. ἕπεται δ' αὐταῖς ἁπλότης, ἐπιστήμη, ἀκακία, σεμνότης, ἀγάπη. πᾶσαι δὲ αὗται πίστεώς εἰσι θυγατέρες.
P. ρες. καὶ πάλιν προηγεῖται μὲν πίστις, φόβος δὲ οἰ-
166 κοδομεῖ, τελειοῖ δὲ ἡ ἀγάπη. φοβητέον οὖν τὸν
Sylb. κύριον, λέγει, εἰς οἰκοδομὴν, ἀλλ' οὐ τὸν διάβολον εἰς καταστροφήν. ἔμπαλιν δὲ τὰ μὲν ἔργα τοῦ κυρίου, τουτέστι τὰς ἐντολὰς, ἀγαπητέον καὶ ποιητέον, τὰ δὲ ἔργα τοῦ διαβόλου φοβητέον καὶ οὐ ποιητέον, ὁ μὲν γὰρ τοῦ θεοῦ φόβος παιδεύει καὶ εἰς ἀγάπην ἀποκαθίστησιν, ὁ δὲ τῶν τοῦ διαβόλου ἔργων μῖσος ἔχει σύνοικον. ὁ δὲ αὐτὸς καὶ τὴν μετάνοιαν σύνεσιν εἶναί φησι μεγάλην, μετανοῶν γὰρ ἐφ' οἷς ἔδρασεν οὐκ ἔτι ποιεῖ ἢ λέγει, βασανίζων δὲ ἐφ' οἷς ἥμαρτεν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἀγαθοεργεῖ. ἄφεσις τοίνυν ἁμαρτιῶν μετανοίας διαφέρει, ἄμφω δὲ δείκνυσι τὰ ἐφ' ἡμῖν."

Cap. XIII.

§. 56. „Τὸν οὖν εἰληφότα τὴν ἄφεσιν τῶν P.
ἁμαρτιῶν οὐκ ἔτι ἁμαρτάνειν χρή· ἐπὶ γὰρ τῇ 459.
πρώτῃ καὶ μόνῃ μετανοίᾳ τῶν ἁμαρτιῶν αὕτη ἂν Pott.
εἴη τῶν προϋπαρξάντων κατὰ τὸν ἐθνικὸν καὶ πρῶτον βίον τὸν ἐν ἀγνοίᾳ λέγω. αὐτίκα τοῖς κληθεῖσι πρόκειται μετάνοια ἡ καθαίρουσα τὸν τόπον τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῶν πλημμελημάτων, ἵνα ἡ πίστις θεμελιωθῇ, καρδιογνώστης δὲ ὢν ὁ κύριος καὶ τὰ μέλλοντα προγινώσκων τό τε εὐμετάβολον τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ παλίμβολον καὶ πανοῦργον τοῦ διαβόλου ἄνωθεν ἀρχῆθεν προεῖδεν, ὡς ζηλώσας ἐπὶ

τῇ ἀφέσει τῶν ἁμαρτιῶν τὸν ἄνθρωπον προστρίψηται τινας αἰτίας τῶν ἁμαρτημάτων τοῖς δούλοις τοῦ θεοῦ, φρονίμως πονηρευόμενος, ὅπως δὴ καὶ αὐτοὶ συνεκπέσοιεν αὐτῷ.

§. 57. Ἔδωκεν οὖν ἄλλην ἐπὶ τοῖς κἂν τῇ πίστει περιπίπτουσί τινι πλημμελήματι πολυέλεος ὢν μετάνοιαν δευτέραν, ἥν εἴ τις ἐκπειρασθείη μετὰ τὴν κλῆσιν, βιασθεὶς δὲ καὶ κατασοφισθεὶς μίαν ἔτι μετάνοιαν ἀμετανόητον λάβῃ.' „ἑκουσίως γὰρ ἁμαρτανόντων ἡμῶν μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας οὐκ ἔτι περὶ ἁμαρτιῶν ἀπολείπεται θυσία, φοβερὰ δέ τις ἐκδοχὴ κρίσεως καὶ πυρὸς ζῆλος ἐσθίειν μέλλοντος τοὺς ὑπεναντίους" *). αἱ δὲ συνεχεῖς καὶ ἐπάλληλοι ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι μετάνοιαι οὐδὲν τῶν καθάπαξ μὴ πεπιστευκότων διαφέρουσιν ἢ μόνῳ τῷ συναισθέσθαι ὅτι ἁμαρτάνουσι, καὶ οὐκ οἶδ' ὁπότερον αὐτοῖν χεῖρον ἢ τὸ εἰδότα ἁμαρτάνειν ἢ μετανοήσαντα ἐφ' οἷς ἥμαρτεν πλημμελεῖν αὖθις· τῷ ἐλέγχεσθαι γὰρ ἑκατέρωθεν ἡ ἁμαρτία φαίνεται, ἡ μὲν ἐπὶ τῷ πραχθῆναι καταγινωσκομένη πρὸς τοῦ ἐργάτου τῆς ἀνομίας, ἡ δὲ τὸ πραχθησόμενον προγινώσκοντος ὡς φαῦλον ἐπιχειροῦντος. καὶ ὃς μὲν θυμῷ χαρίζεται ἴσως καὶ ἡδονῇ οὐκ ἀγνοῶν τίσι χαρίζεται, ὁ δὲ ἐφ' οἷς ἐχαρίσατο μετανοῶν, εἶτα παλινδρομῶν αὖθις εἰς ἡδονὴν συνάπτει τῷ τὴν ἀρχὴν ἑκουσίως ἐξαμαρτάνοντι, ἐφ' ᾧ γάρ τις μετενόησεν αὖθις τοῦτο ποιῶν οὐ πράσσει κατεγνωκὼς τοῦτο ἑκὼν ἐπιτελεῖ.

§. 58. Ὁ μὲν οὖν ἐξ ἐθνῶν καὶ τῆς προβιότη- P.
τος ἐκείνης ἐπὶ τὴν πίστιν ὁρμήσας ἅπαξ ἔτυχεν 460.
ἀφέσεως ἁμαρτιῶν, ὁ δὲ καὶ μετὰ ταῦτα ἁμαρτή- Pott.
σας, εἶτα μετανοῶν, κἂν συγγνώμης τυγχάνῃ, αἰδεῖσθαι ὀφείλει μηκέτι λουόμενος εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. δεῖ γὰρ οὐ τὰ εἴδωλα μόνον καταλιπεῖν ἃ πρότερον

*) Hebr. 10, 26 sq.

ἐξεθείαζεν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔργα τοῦ προτέρου βίου „τὸν οὐκ ἐξ αἱμάτων οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς" *), ἐν πνεύματι δὲ ἀναγεννώμενον. ὅπερ εἴη ἂν τὸ μὴ εἰς ταυτὸν ὑπενεχθέντα πλημμέλημα μετανοῆσαι· μελέτη γὰρ ἔμπαλιν ἁμαρτιῶν τὸ πολλάκις μετανοεῖν καὶ ἐπιτηδειότης εἰς εὐτρεψίαν ἐξ ἀνασκησίας.

§. 59. *Δόκησις* τοίνυν μετανοίας, οὐ μετάνοια, τὸ πολλάκις αἰτεῖσθαι συγγνώμην, ἐφ' οἷς πλημμελοῦμεν πολλάκις· „δικαιοσύνη δὲ ἀμώμους ὀρθοτομεῖ ὁδοὺς" **), κέκραγεν ἡ γραφή. καὶ πάλιν αὖ, „ἡ τοῦ ἀκάκου δικαιοσύνη κατορθώσει τὴν ὁδὸν αὐτοῦ" ***). ναὶ μὴν, „καθὼς οἰκτείρει πατὴρ υἱοὺς ᾤκτείρησεν κύριος τοὺς φοβουμένους αὐτὸν" ****) ὁ Δαβὶδ γράφει· „οἱ σπείροντες" οὖν „ἐν δάκρυσιν ἐν ἀγαλλιάσει θεριοῦσι" †), τῶν ἐν μετανοίᾳ ἐξομολογουμένων· „μακάριοι γὰρ πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν κύριον" ††). ὁρᾷς τὸν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἐμφερῆ μακαρισμόν; „μὴ φοβοῦ", φησὶν, „ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος καὶ ὅταν πληθυνθῇ ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ, ὅτι οὐκ ἐν τῷ ἀποθνήσκειν αὐτὸν λήψεται τὰ πάντα οὐδὲ συγκαταβήσεται αὐτῷ ἡ δόξα αὐτοῦ" †††), „ἐγὼ δὲ ἐν τῷ ἐλέει σου εἰσελεύσομαι εἰς τὸν οἶκόν σου, προσκυνήσω πρὸς ναὸν ἅγιόν σου ἐν φόβῳ σού. κύριε ὁδήγησόν με ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σού" ††††). ὁρμὴ μὲν οὖν φορὰ διανοίας ἐπί τι ἢ ἀπό του, πάθος δὲ πλεονάζουσα ὁρμὴ ἢ ὑπερτείνουσα τὰ κατὰ τὸν λόγον μέτρα ἢ ὁρμὴ ἐκφερομένη καὶ ἀπειθὴς λόγῳ. παρὰ φύσιν οὖν κίνησις ψυχῆς κατὰ τὴν πρὸς τὸν λόγον ἀπείθειαν τὰ πάθη, ἡ δ' ἀπόστασις καὶ ἔκστασις καὶ ἀπείθεια ἐφ' ἡμῖν ὥσπερ καὶ ἡ ὑπακοὴ ἐφ' ἡμῖν, διὸ καὶ τὰ ἑκούσια κρί-

---

*) Ioann. 1, 13. **) Prouerb. 11, 5. ***) Ibid. 13, 6. ****) Psalm. 103, 13. †) Ibid. 126, 5. ††) Ibid. 128, 1. †††) Ibid. 49, 16 sq. ††††) Ibid. 5, 7 sq.

νεται. αὐτίκα καθ' ἓν ἕκαστον τῶν παθῶν εἴ τις P.
ἐπεξίοι ἀλόγους ὀρέξεις εὕροι ἂν αὐτά. 461.
Pott.

Cap. XIV.

§. 60. Τὸ γοῦν ἀκούσιον οὐ κρίνεται. διττὸν δὲ τοῦτο, τὸ μὲν γινόμενον μετ' ἀγνοίας, τὸ δὲ ἀνάγκῃ, ἐπεὶ πῶς ἂν καὶ δικάσειας περὶ τῶν κατὰ τοὺς ἀκουσίους τρόπους ἁμαρτάνειν λεγομένων; ἢ γὰρ αὑτόν τις ἠγνόησεν ὡς Κλεομένης καὶ Ἀθάμας οἱ μανέντες, ἢ τὸ πρᾶγμα ὃ πράσσει, ὡς Αἰσχύλος τὰ μυστήρια ἐπὶ σκηνῆς ἐξειπὼν ἐν Ἀρείῳ πάγῳ κριθεὶς οὕτως ἀφείθη ἐπιδείξας αὑτὸν μὴ μεμυημένον, ἢ ὅπερ πράττεται ἀγνοήσας τις, ὥσπερ ὁ τὸν ἀντίπαλον ἀφεὶς καὶ ἀποκτείνας οἰκεῖον ἀντὶ τοῦ πολεμίου, ἢ τὸ ἐν τίνι πράττεται καθάπερ ὁ ταῖς ἐσφαιρωμέναις λόγχαις γυμναζόμενος καὶ ἀποκτείνας
P. τινὰ τοῦ δόρατος ἀποβαλόντος τὴν σφαῖραν, ἢ τὸ
167 παρὰ τὸ πῶς, ὡς ὁ ἐν σταδίῳ ἀποκτείνας τὸν ἀν-
Sylb. ταγωνιστήν· οὐ γὰρ θανάτου, ἀλλὰ νίκης χάριν ἠγωνίζετο, ἢ τὸ οὗ ἕνεκα πράττεται, οἷον ὁ ἰατρὸς δέδωκεν ἀντίδοτον ὑγιεινὴν καὶ ἀπέκτεινεν, ὁ δὲ οὐ τούτου χάριν δέδωκεν, ἀλλὰ τοῦ σῶσαι.

§. 61. Ἐκράτει μὲν οὖν ὁ νόμος τότε καὶ τὸν ἀκουσίως φονεύσαντα ὡς τὸν ἀκουσίως γονορρυῆ, ἀλλ' οὐ κατ' ἴσον τῷ ἑκουσίως. καίτοι κἀκεῖνος ὡς ἐπὶ ἑκουσίῳ κολασθήσεται εἴ τις μεταγάγοι τὸ πάθος ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν· τῷ ὄντι γὰρ κολαστέος ὁ ἀκρατὴς τοῦ γονίμου λόγου, ὃ καὶ αὐτὸ πάθος ἐστὶ ψυχῆς ἄλογον, ἐγγὺς ἀδολεσχίας ἰόν· „πιστὸς δὲ ἥρηται πνοῇ κρύπτειν πράγματα" *). τὰ προαιρετικὰ τοίνυν κρίνεται. „κύριος γὰρ ἐτάζει καρδίας καὶ νεφρούς" **)· καὶ ὁ „ἐμβλέψας πρὸς ἐπιθυ-

*) Prouerb. 11, 13. **) Psalm. 7, 9. Ierem. 12, 10.

μίαν" *) κρίνεται. διὸ „μηδὲ ἐπιθυμήσῃς" **) λέγει καὶ „ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χείλεσί με τιμᾷ" φησὶν, „ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἐστὶν ἀπ' ἐμοῦ" ***). εἰς αὐτὴν γὰρ ἀφορᾷ τὴν γνώμην ὁ θεὸς, ἐπεὶ καὶ τὴν Λὼτ γυναῖκα ἐπιστραφεῖσαν μόνον ἑκουσίως ἐπὶ τὴν κακίαν τὴν κοσμικὴν κατέλιπεν ἀναίσθητον, ὡς λίθον δείξας ἁλατίνην καὶ στήσας εἰς τὸ μὴ πρόσω χωρεῖν οὐ μωρὰν καὶ ἄπρακτον εἰκόνα, ἀρτῦσαι δὲ καὶ στῦψαι τὸν πνευματικῶς δυνάμενον διορᾶν.

Cap. XV.

§. 62. Τὸ δ' ἑκούσιον ἢ τὸ κατ' ὄρεξίν ἐστιν ἢ τὸ κατὰ προαίρεσιν ἢ τὸ κατὰ διάνοιαν. αὐτίκα P. 462. Pott. παράκειταί πως ταῦτα ἀλλήλοις, ἁμάρτημα, ἀτύχημα, ἀδίκημα. καὶ ἔστιν ἁμάρτημα μὲν φέρε εἰπεῖν τὸ τρυφητικῶς καὶ ἀσελγῶς βιοῦν, ἀτύχημα δὲ τὸ φίλον ὡς πολέμιον ὑπ' ἀγνοίας βαλεῖν, ἀδίκημα δὲ ἡ τυμβωρυχία ἢ ἡ ἱεροσυλία. τὸ δὲ ἁμαρτάνειν ἐκ τοῦ ἀγνοεῖν κρίνειν ὅ τι χρὴ ποιεῖν συνίσταται, ἢ τῷ ἀδυνατεῖν ποιεῖν, ὥσπερ ἀμέλει καὶ βόθρῳ περιπίπτει τις ἤτοι ἀγνοήσας ἢ ἀδυνατήσας ὑπερβῆναι δι' ἀσθένειαν σώματος. ἀλλ' ἐφ' ἡμῖν γε ἥ τε πρὸς τὴν παιδείαν ἡμῶν παράστασις ἥ τε πρὸς τὰς ἐντολὰς ὑπακοή.

§. 63. Ὧν εἰ μὴ μετέχειν βουληθείημεν θυμῷ τε καὶ ἐπιθυμίᾳ ἐκδότους σφᾶς αὐτοὺς ἐπιδόντες ἁμαρτησόμεθα, μᾶλλον δὲ ἀδικήσομεν τὴν ἑαυτῶν ψυχήν. ὁ μὲν γὰρ Λάιας ἐκεῖνος κατὰ τὴν τραγῳδίαν φησίν·

λέληθε δ' οὐδὲν τῶνδέ μ' ὧν σὺ νουθετεῖς,
γνώμην δ' ἔχοντά μ' ἡ φύσις βιάζεται·

---

*) Matth. 5, 28. **) Exod. 20, 17. ***) Iesai. 29, 13. Matth. 15, 18. Marc. 7, 6.

τουτέστι τὸ ἔκδοτον γεγενῆσθαι τῷ πάθει. ἡ Μήδεια δὲ καὶ αὐτὴ ὁμοίως ἐπὶ τῆς σκηνῆς βοᾷ·

καὶ μανθάνω μὲν οἷα δρᾶν μέλλω κακά,
θυμὸς δὲ κρείσσων τῶν ἐμῶν βουλευμάτων.

ἀλλ' οὐδὲ Αἴας σιωπᾷ, μέλλων δὲ ἑαυτὸν ἀποσφάττειν κέκραγεν· οὐδὲν οὖν ἦν πῆμα ἐλευθέρου ψυχὴν δάκνον οὕτως ὡς ἀνδρὸς ἀτιμία

οὕτως πέπονθα καί με συμφοροῦσα *
βαθεῖα κηλὶς ἐκ βυθῶν ἀναστρέφει
λύσσης πικροῖς κέντροισιν ἠρεθισμένον.

§. 64. Τούτους μὲν οὖν ὁ θυμὸς, μυρίους δὲ ἄλλους ἡ ἐπιθυμία τραγῳδεῖ, τὴν Φαῖδραν, τὴν Ἀνθίαν, τὴν Ἐριφύλην·

ἣ χρυσὸν φίλου ἀνδρὸς ἐδέξατο τιμήεντα *).

τὸν γὰρ κωμικὸν ἐκεῖνον Θρασωνίδην ἄλλη σκηνὴ, P.
„παιδισκάριόν με", φησὶν, „εὐτελὲς καταδεδούλωκεν." 463.
ἀτύχημα δὲ νοῦ παράλογός ἐστιν ἁμαρτία, ἡ δὲ Pott.
ἁμαρτία ἑκούσιος ἀδικία, ἀδικία δὲ ἑκούσιος κακία. ἔστιν οὖν ἡ μὲν ἁμαρτία ἐμὸν ἑκούσιον. διὸ καί φησιν· „ἁμαρτία γὰρ ὑμῶν οὐ κυριεύσει, οὐ γάρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν" **), τοῖς ἤδη πεπιστευκόσι λέγων, „ὅτι τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν" ***). ἀτυχία δέ ἐστιν ἄλλου εἰς ἐμὲ πρᾶξις ἀκούσιος, ἡ δὲ ἀδικία μόνη εὑρίσκεται ἑκούσιος εἴτε ἐμὴ εἴτε ἄλλου.

§. 65. Ταύτας δ' αἰνίσσεται τῶν ἁμαρτιῶν τὰς διαφορὰς ὁ ψαλμῳδὸς μακαρίους λέγων ὧν ὁ θεὸς τὰς μὲν ἀπήλειψεν ἀνομίας, τὰς δὲ ἐπεκάλυψεν ἁμαρτίας, οὐκ ἐλογίσατό τε τὰς ἄλλας καὶ ἀφῆκε τὰς λοιπάς. γέγραπται γὰρ „μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι· μακάριος ἀνὴρ ᾧ οὐ μὴ λογίσηται κύριος ἁμαρτίαν οὐδὲ ἔστιν ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ δόλος" †)· οὗτος

---

*) Hom. Od. λ. 327. **) Roman. 6, 14. ***) Iesai. 53, 5. 1 Petr. 2, 24. †) Psalm. 32, 1 sq. Roman. 4, 7 sq.

ὁ μακαρισμὸς ἐγένετο ἐπὶ τοὺς ἐκλελεγμένους ἀπὸ τοῦ θεοῦ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν. „καλύπτει μὲν γὰρ ἀγάπη πλῆθος ἁμαρτιῶν" *), ἀπαλείφει δὲ ὁ „τὴν μετάνοιαν μᾶλλον τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἢ τὸν θάνατον αἱρούμενος" **).

§. 66. *Οὐ λογίζονται δὲ ὅσαι μὴ κατὰ προαίρεσιν συνίστανται·* „ὁ γὰρ ἐπιθυμήσας ἤδη μεμοίχευκε" ***) φησίν. ἀφίησί τε τὰς ἁμαρτίας ὁ φωτίζων λόγος· „καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, φησὶν ὁ κύριος, ζητήσουσιν τὴν ἀδικίαν Ἰσραὴλ καὶ οὐχ ὑπάρξει καὶ τὰς ἁμαρτίας Ἰούδα καὶ οὐ μὴ εὑρεθῶσιν" †) „ὅτι τίς ὥσπερ ἐγώ; καὶ τίς ἀντιστήσεται κατὰ πρόσωπόν μου" ††); ὁρᾷς ἕνα θεὸν κα- P. ταγγελλόμενον ἀγαθὸν τῶν κατ' ἀξίαν ἀπονεμητι- 464. κόν τε καὶ ἀφετικὸν ἁμαρτημάτων. φαίνεται δὲ Pott. καὶ Ἰωάννης ἐν τῇ μείζονι ἐπιστολῇ τὰς διαφορὰς τῶν ἁμαρτιῶν ἐκδιδάσκων ἐν τούτοις· „ἐάν τις ἴδῃ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἁμαρτάνοντα ἁμαρτίαν μὴ πρὸς θάνατον, αἰτήσει καὶ δώσει αὐτῷ ζωὴν τοῖς ἁμαρτάνουσι· μὴ πρὸς θάνατον" εἶπεν· „ἔστι γὰρ ἁμαρτία πρὸς θάνατον· οὐ περὶ ἐκείνης λέγω, ἵνα ἐρωτήσῃ τις. πᾶσα ἀδικία ἁμαρτία ἐστί, καὶ ἔστιν ἁμαρτία μὴ πρὸς θάνατον" †††).

§. 67. *Ἀλλὰ καὶ Δαβὶδ καὶ πρὸ Δαβὶδ ὁ Μωϋσῆς τῶν τριῶν δογμάτων τὴν γνῶσιν ἐμφαίνουσιν διὰ τούτων·* „μακάριος ἀνὴρ ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσεβῶν"· καθὼς οἱ ἰχθύες πορεύονται ἐν σκότει εἰς τὰ βάθη, οἱ γὰρ λεπίδα μὴ ἔχοντες ὧν
P. ἀπαγορεύει Μωϋσῆς ἐφάπτεσθαι κάτω τῆς θαλάσ-
168 σης νέμονται· „οὐδὲ ἐν ὁδῷ ἁμαρτωλῶν ἔστη",
Sylb. καθὼς οἱ δοκοῦντες φοβεῖσθαι τὸν κύριον ἁμαρτάνουσιν ὡς ὁ χοῖρος, πεινῶν γὰρ κραυγάζει, πλη-

---

*) 1 Petr. 4, 8. **) Ezech. 33, 11. ***) Matth. 5. 28. †) Ierem. 50, 20. ††) Ibid. 49, 19. †††) 1 Ioann. 5, 16 sq.

ρωθεὶς δὲ τὸν δεσπότην οὐ γνωρίζει· „οὐδὲ ἐπὶ καθέδραν λοιμῶν ἐκάθισεν" *), καθὼς τὰ πτηνὰ εἰς ἁρπαγὴν ἕτοιμα. παρῄνεσε δὲ Μωϋσῆς **) οὐ φάγεσθαι χοῖρον οὐδὲ ἀετὸν οὐδὲ ὀξύπτερον οὐδὲ κόρακα οὐδὲ πάντ' ἰχθὺν ὃς οὐκ ἔχει λεπίδα ἐν αὐτῷ. ταῦτα μὲν ὁ Βαρνάβας, ἀκήκοα δ' ἔγωγε σοφοῦ τὰ τοιαῦτα ἀνδρὸς „βουλὴν μὲν ἀσεβῶν" τὰ ἔθνη λέγοντος, „ὁδὸν δὲ ἁμαρτωλῶν" τὴν Ἰουδαϊκὴν ὑπόληψιν καὶ „καθέδραν λοιμῶν" τὰς αἱρέσεις ἐκλαμβάνοντος.

§. 68. Ἕτερος δὲ κυριώτερον ἔλεγεν τὸν μὲν πρῶτον μακαρισμὸν τετάχθαι ἐπὶ τῶν μὴ κατακολουθησάντων ταῖς γνώμαις ταῖς πονηραῖς ταῖς ἀποστατησάσαις τοῦ θεοῦ, τὸν δεύτερον δὲ ἐπὶ τῶν τῇ εὐρυχώρῳ καὶ πλατείᾳ ὁδῷ οὐκ ἐμμενόντων ἢ τῶν ἐν νόμῳ τραφέντων ἢ καὶ τῶν ἐξ ἐθνῶν μετανενοηκότων, „καθέδρα δὲ λοιμῶν" καὶ τὰ θέατρα καὶ τὰ δικαστήρια εἴη ἄν. P. 465. Pott. ὅπερ καὶ μᾶλλον ἢ ἐξακολούθησις ταῖς πονηραῖς καὶ ταῖς λυμαντικαῖς ἐξουσίαις καὶ ἡ κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν κοινωνία. „ἀλλ' ἢ ἐν τῷ νόμῳ κυρίου τὸ θέλημα αὐτοῦ" ***)· ὁ Πέτρος ἐν τῷ κηρύγματι νόμον καὶ λόγον τὸν κύριον προσεῖπεν. δοκεῖ δὲ καὶ ἄλλως τριῶν ἀποδοχὴν ἁμαρτίας τρόπων διδάσκειν ὁ νομοθέτης, τῶν μὲν ἐν λόγῳ διὰ τῶν ἰχθύων τῶν ἀναύδων, ἔστι γὰρ τῷ ὄντι οὗ σιγὴ λόγου διαφέρει· ἔστι καὶ

σιγῆς ἀκίνδυνον γέρας·

τῶν δὲ ἐν ἔργῳ διὰ τῶν ἁρπακτικῶν καὶ σαρκοβόρων ὀρνέων, χοῖρος βορβόρῳ ἥδεται καὶ κόπρῳ· καὶ χρὴ μηδὲ „τὴν συνείδησιν" ἔχειν „μεμολυσμένην" †).

§. 69. Εἰκότως οὖν φησὶν ὁ προφήτης, „οὐχ οὕτως", φησίν, „οἱ ἀσεβεῖς, ἀλλ' ἢ ὡσεὶ χνοῦς ὃν ἐκρίπτει ὁ ἄνεμος ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς." διὰ τοῦτο

---

*) Psalm. 1, 1. **) Cf. Leuit. c. 11. Deuteron. c. 14. ***) Psalm. 1, 2. †) 1 Corinth. 8, 7.

οὐκ ἀναστήσονται ἀσεβεῖς ἐν κρίσει, οἱ ἤδη κατακεκριμένοι, ἐπεὶ „ὁ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται" *)· „οὐδὲ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἐν βουλῇ δικαίων" **) οἱ ἤδη κατεγνωσμένοι εἰς τὸ μὴ ἑνωθῆναι τοῖς ἀπταίστως βεβιωκόσιν, „ὅτι γινώσκει κύριος ὁδὸν δικαίων καὶ ὁδὸς ἀσεβῶν ἀπολεῖται" ***). πάλιν ὁ κύριος δείκνυσιν ἄντικρυς ἐφ' ἡμῖν καὶ τὰ παραπτώματα καὶ τὰ πλημμελήματα τρόπους θεραπείας καταλλήλους τοῖς πάθεσιν ὑποτιθέμενος, πρὸς τῶν ποιμένων ἐπανορθοῦσθαι βουλόμενος ἡμᾶς διὰ Ἰεζεκιήλ· αἰτιώμενος αὐτῶν οἶμαί τινας ἐφ' οἷς οὐκ ἐτήρησαν τὰς ἐντολάς· „τὸ ἠσθενηκὸς οὐκ ἐνισχύσατε" ****) καὶ τὰ ἑξῆς ἕως „καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐπιζητῶν οὐδὲ ἀποστρέφων" †)· „μεγάλη γὰρ χαρὰ παρὰ τῷ πατρὶ ἑνὸς ἁμαρτωλοῦ σωθέντος" ††) ὁ κύριός φησι. ταύτῃ πλέον ἐπαινετὸς ὁ Ἀβραὰμ ὅτι ἐπορεύθη καθάπερ ἐλάλησεν αὐτῷ ὁ κύριος.

§. 70. Ἐντεῦθεν ἀρυσάμενός τις τῶν παρ' Ἕλλησι σοφῶν τὸ ‚ἕπου θεῷ' ἀπεφθέγξατο. „οἱ δὲ εὐσεβεῖς", φησὶν Ἡσαΐας, „συνετὰ ἐβουλεύσαντο" †††). βουλὴ δέ ἐστι ζήτησις περὶ τοῦ πῶς ἂν ἐν τοῖς παροῦσι πράγμασιν ὀρθῶς διεξάγοιμεν, εὐβουλία δὲ φρόνησις πρὸς τὰ βουλεύματα. [P. 466 Pott] τί δέ; οὐχὶ καὶ ὁ θεὸς μετὰ τὴν ἐπὶ τῷ Κάιν συγγνώμην ἀκολούθως οὐ πολλῷ ὕστερον τὸν μετανοήσαντα Ἐνὼχ εἰσάγει δηλῶν ὅτι συγγνώμην μετάνοια πέφυκε γεννᾶν; ἡ συγγνώμη δὲ οὐ κατὰ ἄφεσιν, ἀλλὰ κατὰ ἴασιν συνίσταται. τὸ δ' αὐτὸ γίνεται κἀν τῇ κατὰ τὸν Ἀαρὼν τοῦ λαοῦ μοσχοποιίᾳ. ἐντεῦθέν τις τῶν παρ' Ἕλλησι σοφῶν συγγνώμη τιμωρίας κρεῖσσον ἀπεφθέγξατο, ὥσπερ ἀμέλει καὶ τὸ ‚ἐγγύα, πάρα δ' ἄτα', ἀπὸ τῆς Σολομῶντος φωνῆς λεγούσης, „υἱέ; ἐὰν

*) Psalm. 1, 4 sq. **) Ioann. 3, 8. ***) Psalm. 1, 5 sq. ****) Ezech. 34, 4. †) Ibid. v. 6. ††) Cf. Luc. c. 15. †††) Iesai. 32, 8.

ἐγγυήσῃ σὸν φίλον, παραδώσεις σὴν χεῖρα ἐχθρῷ, παγὶς γὰρ ἀνδρὶ ἰσχυρὰ τὰ ἴδια χείλη, καὶ ἁλίσκεται ῥήμασιν ἰδίου στόματος" *). μυστικώτερον δὲ ἤδη τὸ ‚γνῶθι σαυτὸν' ἐκεῖθεν εἴληπται, εἶδες τὸν ἀδελφόν σου, εἶδες τὸν θεόν σου.

§. 71. Ταύτῃ που „ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου ἐξ ὅλης καρδίας καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν· ἐν ταύταις" λέγει „ταῖς ἐντολαῖς ὅλον τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας κρεμᾶσθαί τε καὶ ἐξηρτῆσθαι" **). συνᾴδει τούτοις κἀκεῖνα· „ταῦτα λελάληκα ὑμῖν ἵνα ἡ χαρὰ ἡ ἐμὴ πληρωθῇ, αὕτη δέ ἐστιν ἡ ἐντολὴ ἡ ἐμὴ ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς" ***)· „ἐλεήμων γὰρ καὶ οἰκτίρμων ὁ κύριος" ****), καὶ Χριστὸς κύριος τοῖς σύμπασι. σαφέστερον δὲ τὸ ‚γνῶθι σαυτὸν' παρεγγυῶν ὁ Μωϋσῆς λέγει πολλάκις „πρόσεχε σεαυτῷ" †). ἐλεημοσύναις οὖν καὶ πίστεσιν ἀποκαθαίρονται ἁμαρτίαι· τῷ δὲ φόβῳ κυρίου ἐκκλίνει πᾶς ἀπὸ κακοῦ" ††). „φόβος δὲ κυρίου παιδεία καὶ σοφία" †††).

Cap. XVI.

§. 72. Ἐνταῦθα πάλιν ἐπιφύονται οἱ κατήγοροι χαρὰν καὶ λύπην πάθη ψυχῆς λέγοντες, τὴν μὲν γὰρ χαρὰν εὔλογον ἔπαρσιν ἀποδιδόασι, καὶ τὸ ἀγάλλεσθαι χαίρειν ἐπὶ καλοῖς, τὸ δὲ ἔλεος λύπην ἐπὶ P. 467. Pott. ἀναξίως κακοπαθοῦντι. τροπὰς δὲ εἶναι ψυχῆς καὶ πάθη τὰ τοιαῦτα. ἡμεῖς δὲ ὡς ἔοικεν οὐ πανόμεθα τὰ τοιαῦτα σαρκικῶς νοοῦντες τὰς γραφὰς καὶ ἀπὸ τῶν ἡμετέρων παθῶν ἀναγόμενοι τὸ βούλημα τοῦ ἀπαθοῦς θεοῦ ὁμοίως τοῖς ἡμεδαποῖς κινήμασιν

*) Prouerb. 6, 1 sq. **) Luc. 10, 27. Matth. 22, 37. 39 sq. Marc. 12, 30. ***) Ioann. 15, 11 sq. ****) Psalm. 102, 8. 110, 4. †) Genes. 24, 6. Exod. 10, 28. 34, 12. Deuteron. 4, 9. ††) De his dictis vid. annotat. †††) Eccles. 1, 27.

ἀπεκδεχόμενοι. ὡς δ' ἡμεῖς ἀκοῦσαι δυνατοὶ οὕτως ἔχειν ἐπὶ τοῦ παντοκράτορος ὑπολαμβάνοντες ἀθέως πλανώμεθα. οὐ γὰρ ὡς ἔχει τὸ θεῖον, οὕτως οἷόν τε ἦν λέγεσθαι, ἀλλ' ὡς οἷόν τε ἦν ἐπαΐειν ἡμᾶς σαρκὶ πεπεδημένους, οὕτως ἡμῖν ἐλάλησαν οἱ προφῆται συμπεριφερομένου σωτηρίως τῇ τῶν ἀνθρώπων ἀσθενείᾳ τοῦ κυρίου.

§. 73. Ἐπεὶ τοίνυν βούλημά ἐστι τοῦ θεοῦ σώζεσθαι τὸν ταῖς ἐντολαῖς πειθήνιον τόν τε ἐκ τῶν ἁμαρτημάτων μετανοοῦντα, χαίρομεν δὲ ἡμεῖς ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ ἡμῶν, τὸ χαρτὸν ἡμῶν ἐξιδιοποιήσατο P. ὁ διὰ τῶν προφητῶν λαλήσας κύριος, καθάπερ ἐν 169 τῷ εὐαγγελίῳ φιλανθρώπως λέγων, „ἐπείνασα καὶ Sylb. ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα καὶ ἐδώκατέ μοι πιεῖν, ὃ γὰρ ἑνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων πεποιήκατε, ἐμοὶ πεποιήκατε" *). ὥσπερ οὖν τρέφεται μὴ τρεφόμενος διὰ τὸ τετράφθαι ὅνπερ βούλεται, οὕτως ἐχάρη μὴ τραπεὶς διὰ τὸ ἐν χαρᾷ γεγονέναι τὸν μετανενοηκότα ὡς ἐβούλετο. ἐπεὶ δὲ πλουσίως ἐλεεῖ ἀγαθὸς ὢν ὁ θεὸς τάς τε ἐντολὰς διδοὺς διὰ νόμου, διὰ προφητῶν καὶ προσεχέστερον ἤδη διὰ τῆς τοῦ υἱοῦ παρουσίας, σώζων καὶ ἐλεῶν ὡς εἴρηται τοὺς ἠλεημένους, κυρίως τε ἐλεεῖ ὁ κρείττων τὸν ἐλάσσω, καὶ κρείττων μὲν ἄνθρωπος ἀνθρώπου οὐκ ἂν εἴη, καθὸ ἄνθρωπος πέφυκεν, κρείττων δὲ ὁ θεὸς τοῦ ἀνθρώπου κατὰ πάντα, εἰ τοίνυν ὁ κρείττων τὸν ἥσσω ἐλεεῖ, μόνος ἡμᾶς ὁ θεὸς ἐλεήσει, κοινωνικὸς μὲν γὰρ ἄνθρωπος ὑπὸ δικαιοσύνης γίνεται καὶ μεταδίδωσιν ὧν ἔλαβεν παρὰ τοῦ θεοῦ διά τε φυσικὴν εὔνοιαν καὶ σχέσιν διά τε τὰς ἐντολὰς αἷς πείθεται.

§. 74. Ὁ θεὸς δὲ οὐδὲ μίαν ἔχει πρὸς ἡμᾶς φυσικὴν σχέσιν ὡς οἱ τῶν αἱρέσεων κτίσται θέλουσιν οὔτ' εἰ ἐκ μὴ ὄντων ποιοίη οὔτ' εἰ ἐξ ὕλης δη-

*) Matth. 25, 35. 40.

ὅλως ὄν, ἡ δὲ κατὰ πάντα ἑτέρα τυγχάνει τοῦ θεοῦ, εἰ μή τις μέρος αὐτοῦ καὶ ὁμοουσίους ἡμᾶς τῷ θεῷ τολμήσει λέγειν· καὶ οὐκ οἶδ' ὅπως ἀνέξεταί τις ἐπαΐων τούτου θεὸν ἐγνωκὼς ἀπιδὼν εἰς τὸν βίον τὸν ἡμέτερον ἐν ὅσοις φυρόμεθα κακοῖς. εἴη γὰρ ἂν οὕτως ὁ μηδ' εἰπεῖν θέμις μερικῶς ἁμαρτάνων ὁ θεός, εἴ γε τὰ μέρη τοῦ ὅλου μέρη καὶ συμπληρω- P. 468. Pott. τικὰ τοῦ ὅλου, εἰ δὲ μὴ συμπληρωτικά, οὐδὲ μέρη εἴη ἄν. ἀλλὰ γὰρ φύσει πλούσιος ὢν ὁ θεὸς ἐν ἐλέῳ διὰ τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα κήδεται ἡμῶν μήτε μορίων ὄντων αὐτοῦ μήτε φύσει τέκνων.

§. 75. Καὶ δὴ ἡ μεγίστη τῆς τοῦ θεοῦ ἀγαθότητος ἔνδειξις αὕτη τυγχάνει ὅτι οὕτως ἐχόντων ἡμῶν πρὸς αὐτὸν καὶ φύσει ἀπηλλοτριωμένων παντελῶς ὅμως κήδεται. φυσικὴ μὲν γὰρ ἡ πρὸς τὰ τέκνα φιλοστοργία τοῖς ζώοις ἥ τε ἐκ συνηθείας τοῖς ὁμογνώμοσι φιλία, θεοῦ δὲ ὁ ἔλεος εἰς ἡμᾶς πλουσίως τοὺς κατὰ μηδὲν αὐτῷ προσήκοντας ἢ οὐσίᾳ ἡμῶν λέγω ἢ φύσει ἢ δυνάμει τῇ οἰκείᾳ τῆς οὐσίας ἡμῶν, μόνῳ δὲ τῷ ἔργον εἶναι τοῦ θελήματος αὐτοῦ, καὶ δὴ τὸν ἑκόντα μετὰ ἀσκήσεως καὶ διδασκαλίας τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας ἐπανῃρημένον εἰς υἱοθεσίαν καλεῖ τὴν μεγίστην πασῶν προκοπήν. „παρανομίαι δὲ ἄνδρα ἀγρεύουσι, σειραῖς δὲ τῶν ἑαυτοῦ ἁμαρτιῶν ἕκαστος σφίγγεται" *), καὶ ἔστιν ὁ θεὸς ἀναίτιος καὶ τῷ ὄντι „μακάριος ἀνὴρ ὃς καταπτήσσει πάντα δι' εὐλάβειαν" **).

Cap. XVII.

§. 76. Ὡς οὖν ἡ ἐπιστήμη ἐπιστητική ἐστιν ἕξις ἀφ' ἧς τὸ ἐπίστασθαι συμβαίνει, γίνεται δὲ ἡ κατάληψις αὐτῇ ἀμετάπτωτος ὑπὸ λόγου, οὕτω καὶ

---

*) Prouerb. 5, 22. **) Ibid. 28, 14.

ἡ ἄγνοια φαντασία ἐστὶν εἴκουσα μεταπτωτικὴ ὑπὸ λόγου, τὸ δὲ μεταπῖπτον ὡς καὶ τὸ συνασκούμενον ἐκ λόγου ἐφ' ἡμῖν. παράκειται δὲ τῇ ἐπιστήμῃ ἥ τ' ἐμπειρία καὶ ἡ εἴδησις, σύνεσίς τε καὶ νόησις καὶ γνῶσις. καὶ ἡ μὲν εἴδησις ἐπιστήμη τῶν καθ' ὅλου κατ' εἶδος εἴη ἄν, ἡ δὲ ἐμπειρία ἐπιστήμη ὥστε καὶ οἷόν ἐστιν ἕκαστον πολυπραγμονεῖν, νόησις δὲ ἐπιστήμη νοητοῦ, καὶ σύνεσις ἐπιστήμη περιληπτικὴ συμβλητοῦ ἢ σύμβλησις ἀμετάπτωτος ἢ συμβλητικὴ δύναμις, ὧν φρόνησίς ἐστι καὶ ἐπιστήμη καὶ ἑνὸς καὶ ἑκάστου καὶ πάντων τῶν εἰς ἕνα λόγον, γνῶσις δὲ ἐπιστήμη τοῦ ὄντος αὐτοῦ ἢ ἐπιστήμη σύμφωνος τοῖς γινομένοις, ἀλήθειά τε ἐπιστήμη ἀληθοῦς, ἡ δὲ ἕξις τῆς ἀληθείας ἐπιστήμη ἀληθῶν.

§. 77. Ἡ δὲ ἐπιστήμη διὰ τοῦ λόγου συνίσταται καὶ ἀμετάπτωτός ἐστιν ἄλλῳ λόγῳ· ἐνταῦθα τὴν P. 469. Pott. γνῶσιν πολυπραγμονεῖ. ἃ δὲ μὴ ποιοῦμεν, ἤτοι διὰ τὸ μὴ δύνασθαι οὐ ποιοῦμεν ἢ διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι ἢ δι' ἀμφότερα. οὐχ ἱπτάμεθα μὲν οὖν, ἐπειδὴ οὔτε δυνάμεθα οὔτε βουλόμεθα, οὐ νηχόμεθα δὲ φέρ' εἰπεῖν ἄρτι, ἐπειδὴ δυνάμεθα μέν, οὐ βουλόμεθα δέ· οὐκ ἐσμὲν δὲ ὡς ὁ κύριος, ἐπειδὴ βουλόμεθα μέν, οὐ δυνάμεθα δέ. „οὐδεὶς γὰρ μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον, ἀρκετὸν δὲ ἐὰν γενώμεθα ὡς ὁ διδάσκαλος" *), οὐ κατ' οὐσίαν, ἀδύνατον γὰρ ἴσον εἶναι πρὸς τὴν ὕπαρξιν τὸ θέσει τῷ φύσει, τὸ δὲ ἀϊδίους γεγονέναι καὶ τὴν τῶν ὄντων θεωρίαν ἐγνωκέναι καὶ υἱοὺς προσηγορεῦσθαι καὶ τὸν πατέρα ἀπὸ τῶν οἰκείων καθορᾶν μόνον. προηγεῖται τοίνυν πάντων τὸ βούλεσθαι, αἱ γὰρ λογικαὶ δυνάμεις τοῦ βούλεσθαι διάκονοι πεφύκασι· θέλε, φησὶ, καὶ δυνήσῃ· τοῦ γνωστικοῦ δὲ καὶ ἡ βούλησις καὶ ἡ κρίσις καὶ ἡ ἄσκησις ἡ αὐτή. εἰ γὰρ αἱ αὐταὶ προθέσεις τὰ αὐτὰ καὶ τὰ δόγματα καὶ αἱ κρίσεις, ἵνα δὴ ὦσιν αὐτῷ καὶ οἱ λόγοι καὶ ὁ βίος καὶ ὁ τρόπος ἀκόλουθοι τῇ ἐνστάσει· καρδία δὲ

*) Matth. 10, 24 sq. Luc. 6, 40.

εὐθεῖα ἐκζητεῖ γνώσεις καὶ ἐκείνων ἐπαΐει. „ὁ θεὸς δεδίδαχέν με σοφίαν καὶ γνῶσιν ἁγίων ἔγνωκα" *).

Cap. XVIII.

§. 78. Προφανεῖς μὲν οὖν καὶ πᾶσαι ἄλλαι ἀρεταὶ αἱ παρὰ τῷ Μωϋσεῖ ἀναγεγραμμέναι ἀρχὴν Ἕλλησι παντὸς τοῦ ἠθικοῦ τόπου παρασχόμεναι, ἀνδρείαν λέγω καὶ σωφροσύνην καὶ φρόνησιν καὶ δικαιοσύνην, καρτερίαν τε καὶ ὑπομονὴν καὶ τὴν σεμνότητα καὶ ἐγκράτειαν τήν τε ἐπὶ τούτοις εὐσέβειαν. ἀλλ' ἡ μὲν εὐσέβεια παντί που δήλη τὸ ἀνωτάτω καὶ πρεσβύτατον αἴτιον σέβειν καὶ τιμᾶν διδάσκουσα. καὶ δικαιοσύνην δὲ αὐτὸς ὁ νόμος παρίστησι παιδεύων τήν τε φρόνησιν διὰ τῆς τῶν αἰσθητῶν εἰδώλων ἀποχῆς καὶ τῆς πρὸς τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα τῶν ὅλων προσκληρώσεως, ἀφ' ἧς δόξης οἷον πηγῆς πᾶσα σύνε-
P. σις αὔξεται. „θυσίαι γὰρ ἀνόμων βδέλυγμα κυρίῳ,
170. εὐχαὶ δὲ κατευθυνόντων δεκταὶ παρ' αὐτῷ" **)· ἐπεὶ
Sylb. δεκτὴ παρὰ θεῷ δικαιοσύνη μᾶλλον ἢ θυσία. P.

§. 79. Τοιαῦτα καὶ τὰ παρὰ Ἡσαΐᾳ· „τί μοι 470.
πλῆθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν, λέγει κύριος" ***), καὶ Pott.
πᾶσα ἡ περικοπή, λύε πάντα σύνδεσμον ἀδικίας, αὕτη γὰρ θυσία θεῷ δεκτὴ καρδία συντετριμμένη καὶ ζητοῦσα τὸν πεπλακότα †)." „ζυγὰ δόλια βδέλυγμα ἔναντι θεοῦ, σταθμίον δὲ δίκαιον δεκτὸν αὐτῷ" ††). ἐντεῦθεν ζυγὸν μὴ ὑπερβαίνειν Πυθαγόρας παραινεῖ. δικαιοσύνη δὲ δολία εἴρηται ἡ τῶν αἱρέσεων ἐπαγγελία, καὶ „γλῶσσα μὲν ἀδίκων ἐξολεῖται, στόμα δὲ δικαίων ἀποστάζει σοφίαν" †††). ἀλλὰ γὰρ „τοὺς σοφοὺς καὶ φρονίμους φαύλους καλοῦσιν" ††††). μακρὸν δ' ἂν εἴη περὶ τῶν ἀρετῶν τούτων μαρτυρίας παρατίθε-

---

*) Prouerb. 33, 3. **) Ibid. 15, 8. ***) Iesai. 1, 11. †) Ibid. 58, 6. ††) Prouerb. 10, 1. †††) Ibid. v. 31. ††††) Ibid. 16, 21.

σθαι ἁπάσης ταύτας ἐξυμνούσης τῆς γραφῆς, ἐπεὶ δ' οὖν τὴν μὲν ἀνδρείαν ὁρίζονται ἐπιστήμην δεινῶν καὶ οὐ δεινῶν καὶ τῶν μεταξὺ, τὴν δὲ σωφροσύνην ἕξιν εἶναι αἱρέσει καὶ φυγῇ σώζουσαν τὰ τῆς φρονήσεως κρίματα, παράκειται τῇ μὲν ἀνδρείᾳ ἥ τε ὑπομονὴ ἣν καρτερίαν καλοῦσιν ἐπιστήμην ἐμμενετέων καὶ οὐκ ἐμμενετέων, ἥ τε μεγαλοψυχία ἐπιστήμη τῶν συμβαινόντων ὑπεραίρουσα, ἀλλὰ καὶ τῇ σωφροσύνῃ ἡ εὐλάβεια ἔκκλισις οὖσα σὺν λόγῳ.

§. 80. Φυλακὴ δὲ τῶν ἐντολῶν τήρησις οὖσα αὐτῶν ἀβλαβὴς περιποίησίς ἐστιν ἀσφαλείας βίου. καὶ οὐκ ἔστιν ἄνευ ἀνδρείας καρτερικὸν εἶναι, οὐδὲ μὴν ἄνευ σωφροσύνης ἐγκρατῆ. ἀντακολουθοῦσι δὲ ἀλλήλαις αἱ ἀρεταὶ, καὶ παρ' ᾧ αἱ τῶν ἀρετῶν ἀκολουθίαι, παρὰ τούτῳ καὶ ἡ σωτηρία τήρησις οὖσα τοῦ εὖ ἔχοντος. εἰκότως ἔτι περὶ τούτων διαλαβόντες τῶν ἀρετῶν περὶ πασῶν ἂν εἴημεν ἐσκεμμένοι, ὅτι ὁ μίαν ἔχων ἀρετὴν γνωστικῶς πάσας ἔχει διὰ τὴν ἀντακολουθίαν. αὐτίκα ἡ ἐγκράτεια διάθεσίς ἐστιν ἀνυπέρβατος τῶν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον φανέντων. ἐγκρατεύεται δὲ ὁ κατέχων τὰς παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ὁρμὰς ἢ ὁ κατέχων αὑτὸν ὥστε μὴ ὁρμᾶν παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. σωφροσύνη δὲ αὕτη P. 471. Pott. οὐκ ἄνευ ἀνδρείας, ἐπειδὴ ἐξ ἐντολῶν γίνεται ἑπομένη τῷ διατεταγμένῳ θεῷ φρόνησίς τε καὶ ἡ μιμητικὴ τῆς θείας διαθέσεως δικαιοσύνη, καθ' ἣν ἐγκρατευόμενοι καθαροὶ πρὸς εὐσέβειαν καὶ τὴν ἑπομένην ἀκολούθως τῷ θεῷ πρᾶξιν στελλόμεθα ἐξομοιούμενοι τῷ κυρίῳ κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν ἐπικήροις τὴν φύσιν ὑπάρχουσιν.

§. 81. Τοῦτο δέ ἐστιν δίκαιον καὶ ὅσιον μετὰ φρονήσεως γενέσθαι. ἀνενδεὲς μὲν γὰρ τὸ θεῖον καὶ ἀπαθὲς, ὅθεν οὐδὲ ἐγκρατὲς κυρίως· οὐ γὰρ ὑποπίπτει πάθει ποτὲ, ἵνα καὶ κρατήσῃ τοῦδε, ἡ δὲ ἡμετέρα φύσις ἐμπαθὴς οὖσα ἐγκρατείας δεῖται, δι' ἧς πρὸς τὸ ὀλιγοδεὲς συνασκουμένη συνεγγίζειν πειρᾶται

κατὰ διάθεσιν τῇ θείᾳ φύσει· ὁ γὰρ σπουδαῖος ὀλιγοδεὴς, ἀθανάτου καὶ θνητῆς φύσεως μεθόριος, τὸ μὲν ἐνδεὲς διά τε τὸ σῶμα διά τε τὴν γένεσιν αὐτὴν ἔχων, ὀλίγων δὲ διὰ τὴν λογικὴν ἐγκράτειαν δεῖσθαι δεδιδαγμένος, ἐπεὶ τίνα λόγον ἔχει τὸ ἀπειπεῖν τὸν νόμον „ἀνδρὶ γυναικὸς ἀμπεχόνην ἀναλαμβάνειν" *); ἢ οὐχὶ ἀνδρείζεσθαι ἡμᾶς βούλεται μήτε κατὰ τὸ σῶμα καὶ τὰ ἔργα μήτε κατὰ τὴν διάνοιαν καὶ τὸν λόγον ἐκθηλυνομένους; ἠρρενῶσθαι γὰρ τὸν ἀληθείᾳ σχολάζοντα ἔν τε ὑπομοναῖς ἔν τε καρτερίαις κἂν τῷ βίῳ κἂν τῷ τρόπῳ κἂν τῷ λόγῳ κἂν τῇ ἀσκήσει νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν καὶ εἴ που μαρτυρίου δι' αἵματος χωροῦντος ἐπικαταλάβοι χρεία βούλεται.

§. 82. Πάλιν „εἴ τις," φησὶ, „νεωστὶ δειμάμενος οἰκίαν οὐκ ἔφθη εἰσοικίσασθαι ἢ ἀμπελῶνα νεόφυτον ἐργασάμενος μηδέπω τοῦ καρποῦ μετείληφεν, ἢ παρθένον ἐγγυησάμενος οὐδέπω ἔγημεν **)· τούτους ἀφεῖσθαι τῆς στρατείας ὁ φιλάνθρωπος κελεύει νόμος, στρατηγικῶς μὲν ὡς μὴ περισπώμενοι πρὸς τὰς ἐπιθυμίας ἀπρόθυμοι τῷ πολέμῳ ἐξυπηρετῶμεν, ἐλεύθεροι γὰρ τὰς ὁρμὰς οἱ ἀπροφασίστως τοῖς δεινοῖς ἐπαποδυόμενοι, φιλανθρώπως δὲ ἐπειδὴ τὰ κατὰ τοὺς πολέμους ἄδηλα, ἄδικον εἶναι λογισάμενος τὸν μὲν μὴ ὄνασθαι τῶν αὐτοῦ πόνων, ἕτερον δὲ τὰ τῶν καμόντων ἀταλαιπώρως λαβεῖν.

§. 83. Ἔοικεν δὲ ὁ νόμος καὶ τὴν τῆς ψυχῆς P. 472. Pott. ἐμφαίνειν ἀνδρείαν δεῖν νομοθετῶν τὸν φυτεύσαντα καρποῦσθαι καὶ τὸν οἰκοδομησάμενον οἰκεῖν καὶ τὸν μνώμενον γαμεῖν, οὐ γὰρ ἀτελεῖς τὰς ἐλπίδας τοῖς ἀσκήσασι κατὰ τὸν λόγον τὸν γνωστικὸν κατασκευάζει, τελευτήσαντος γὰρ καὶ ζῶντος ἀνδρὸς ἀγαθοῦ οὐκ ἀπόλλυται ἐλπίς ***). „ἐγὼ", φησὶ, „τοὺς ἐμὲ φιλοῦντας ἀγαπῶ", ἡ σοφία λέγει, „οἱ δὲ ἐμὲ ζητοῦντες

*) Deuteron. 22, 5. **) Ibid. 20, 5. 7. ***) Cf. Prouerb. 11, 7.

εὑρήσουσιν εἰρήνην" *) καὶ τὰ ἑξῆς. τί δέ; οὐχὶ αἱ Μαδιηναίων γυναῖκες τῷ κάλλει τῷ σφῶν πολεμοῦντας τοὺς Ἑβραίους ἐκ σωφροσύνης δι' ἀκρασίαν εἰς ἀθεότητα ὑπηγάγοντο; προσεταιρισάμεναι γὰρ τοὺς ἐκ τῆς σεμνῆς ἀσκήσεως εἰς ἡδονὰς ἑταιρικὰς τῷ κάλλει δελεάσασαι ἐπί τε τὰς τῶν εἰδώλων θυσίας ἐπί τε τὰς ἀλλοδαπὰς ἐξέμηναν γυναῖκας, γυναικῶν δὲ ἅμα καὶ ἡδονῆς ἡττηθέντες ἀπέστησαν μὲν τοῦ θεοῦ, ἀπέστησαν δὲ καὶ τοῦ νόμου, καὶ μικρὸν δεῖν ὁ πᾶς λεὼς ὑποχείριος τοῖς πολεμίοις γυναικείῳ στρατηγήματι ἐγεγόνει ἕως αὐτοὺς κινδυνεύοντας ἀνεχαίτισε νουθετήσας φόβος.

§. 84. Αὐτίκα οἱ περιλειφθέντες φιλοκινδύνως τὸν ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶνα ἀράμενοι κύριοι κατέστησαν τῶν πολεμίων. „ἀρχὴ οὖν σοφίας θεοσέβεια, σύνεσις δὲ ἁγίων προμήθεια, τὸ δὲ γνῶναι νόμον διανοίας ἐστὶν ἀγαθῆς" **). οἱ τοίνυν ἐμπαθοῦς [P. 171. Sylb.] φόβου περιποιητικὸν τὸν νόμον ὑπολαβόντες οὔτε ἀγαθοὶ συνιέναι οὔτε ἐνενόησαν τῷ ὄντι τὸν νόμον. „φόβος γὰρ κυρίου ζωὴν ποιεῖ. ὁ δὲ πλανώμενος ὀδυνηθήσεται ἐν πόνοις οἷς οὐκ ἐπισκέπτεται γνῶσις" ***). ἀμέλει μυστικῶς ὁ Βαρνάβας· „ὁ δὲ θεὸς ὁ τοῦ παντὸς κόσμου κυριεύων, φησί, „δῴη καὶ ὑμῖν σοφίαν καὶ σύνεσιν, ἐπιστήμην, γνῶσιν τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ, ὑπομονήν. γίνεσθε οὖν θεοδίδακτοι ἐκζητοῦντες τί ζητεῖ ὁ κύριος ἀφ' ὑμῶν, ἵνα εὕρηται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. τοὺς τούτων ἐπιβούλους ἀγάπης τέκνα καὶ εἰρήνης γνωστικῶς προσηγόρευσεν. περί τε τῆς μεταδόσεως καὶ κοινωνίας πολλῶν ὄντων ἀπόχρη [P. 473. Pott.] μόνον τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι ὁ νόμος ἀπαγορεύει ἀδελφῷ δανείζειν †), ἀδελφὸν ὀνομάζων οὐ μόνον τὸν ἐκ τῶν αὐτῶν φύντα γονέων, ἀλλὰ καὶ ὃς ἂν ὁμόφυλος ᾖ, ὁμογνώμων τε καὶ τοῦ αὐτοῦ λόγου κεκοινωνηκώς, οὐ δικαιῶν ἐκλέγειν τόκους ἐπὶ χρήμασιν, ἀλλὰ ἀνει-

*) Prouerb. 8, 17. **) Ibid. 9, 10. ***) Ibidem. 19, 23. †) Cf. Leuit. 25, 35 sq. Deuteron. 23, 19 sq.

μέναις χερσὶ καὶ γνώμαις χαρίζεσθαι τοῖς δεομένοις, θεὸς γὰρ ὁ κτίστης τοιᾶσδε χάριτος, ἤδη δὲ ὁ μεταδοτικὸς καὶ τόκους ἀξιολόγους λαμβάνει τὰ τιμιώτατα τῶν ἐν ἀνθρώποις, ἡμερότητα, χρηστότητα, μεγαλόνοιαν, εὐφημίαν, εὔκλειαν.

§. 85. Ἆρ᾽ οὐ δοκεῖ σοι φιλανθρωπίας εἶναι τὸ παράγγελμα τοῦτο ὥσπερ κἀκεῖνο, „μισθὸν πένητος αὐθημερὸν ἀποδιδόναι" *); ἀνυπερθέτως δεῖν διδάσκει ἐκτίνειν τὸν ἐπὶ ταῖς ὑπηρεσίαις μισθόν, παραλύεται γὰρ οἶμαι ἡ προθυμία τοῦ πένητος ἀτροφήσαντος πρὸς τοὐπιόν. ἔτι φησί, δανειστὴς μὴ ἐπιστῇ χρεώστου οἰκίᾳ **), ἐνέχυρον μετὰ βίας ληψόμενος, ἀλλ᾽ ὁ μὲν ἔξω προφέρειν κελευέτω, ὁ δὲ ἔχων μὴ ἀναδυέσθω. ἔν τε τῷ ἀμήτῳ ***) τὰ ἀποπίπτοντα τῶν δραγμάτων ἀναιρεῖσθαι κωλύει τοὺς κτήτορας, καθάπερ κἀν τῷ θερισμῷ ὑπολείπεσθαί τι παραινεῖ ἄτμητον, διὰ τούτου εὖ μάλα τοὺς μὲν κτήτορας εἰς κοινωνίαν καὶ μεγαλοφροσύνην συνασκῶν ἐκ τοῦ προϊέναι τὶ τῶν ἰδίων τοῖς δεομένοις, τοῖς πένησι δὲ ἀφορμὴν πορίζων τροφῶν.

§. 86. Ὁρᾷς ὅπως ἡ νομοθεσία τὴν τοῦ θεοῦ δικαιοσύνην ἅμα καὶ ἀγαθότητα καταγγέλλει τοῦ πᾶσιν ἀφθόνως χορηγοῦντος τὰς τροφάς. ἔν τε αὐτῇ τρυγῇ †) τὸ ἐπιέναι πάλιν τὰ καταλειφθέντα δρεπομένους καὶ τὸ τὰς ἀποπιπτούσας ῥῶγας συλλέγειν κεκώλυκεν, τὰ δ᾽ αὐτὰ καὶ τοῖς ἐλάας συλλέγουσιν διατάσσεται. ναὶ μὴν καὶ αἱ δεκάται τῶν τε καρπῶν καὶ τῶν θρεμμάτων εὐσεβεῖν τε εἰς τὸ θεῖον καὶ μὴ πάντα εἶναι φιλοκερδεῖς, μεταδιδόναι δὲ φιλανθρωπίας καὶ τοῖς πλησίον ἐδίδασκον. ἐκ τούτων γὰρ P. 474. Pott. οἶμαι τῶν ἀπαρχῶν καὶ οἱ ἱερεῖς διετρέφοντο. ἤδη οὖν συνίεμεν εἰς εὐσέβειαν καὶ εἰς κοινωνίαν καὶ εἰς δικαιοσύνην καὶ εἰς φιλανθρωπίαν παιδευομένους

*) Leuit. 19, 13. Deuteron. 24, 14 sq. **) Cf. Deut. 24, 10 sq. ***) Cf. Leuit. 19, 9. 23, 22. Deuteron. 24, 19. †) Cf. Leuit. 22, 30. 32. Numer. 18, 21. 24.

ἡμᾶς πρὸς τοῦ νόμου. ἢ γὰρ οὐχὶ διὰ μὲν τοῦ ἑβδόμου ἔτους *) ἀργὴν ἀνίεσθαι τὴν χώραν προστάττει, τοὺς πένητας δὲ ἀδεῶς τοῖς κατὰ θεὸν φυεῖσι καρποῖς χρῆσθαι ἐκέλευεν τῆς φύσεως τοῖς βουλομένοις γεωργούσης; πῶς οὖν οὐ χρηστὸς ὁ νόμος καὶ δικαιοσύνης διδάσκαλος; πάλιν τε αὖ τῷ πεντηκοστῷ ἔτει *) τὰ αὐτὰ ἐπιτελεῖν κελεύει, ἃ καὶ τῷ ἑβδόμῳ, προσαποδιδοὺς ἑκάστῳ τὸ ἴδιον εἴ τις ἐν τῷ μεταξὺ διά τινα περίστασιν ἀφῃρέθη χωρίον, τήν τε ἐπιθυμίαν τῶν κτᾶσθαι ποθούντων περιορίζων χρόνῳ μεμετρημένῳ καρπώσεως τούς τε πενίᾳ μακρᾷ ὑποσχόντας δίκην μὴ διὰ βίου κολαζομένους ἐλῶν· „ἐλεημοσύναι δὲ καὶ πίστεις φυλακαὶ βασιλικαί" **), „εὐλογία δὲ εἰς κεφαλὴν τοῦ μεταδιδόντος" ***) καὶ „ὁ ἐλεῶν πτωχοὺς μακαρισθήσεται" †), ὅτι τὴν ἀγάπην ἐνδείκνυται εἰς τὸ ὅμοιον διὰ τὴν ἀγάπην τὴν πρὸς τὸν δημιουργὸν τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους.

§. 87. Ἔχει μὲν οὖν καὶ ἄλλας ἐκδόσεις τὰ προειρημένα φυσικωτέρας περί τε ἀναπαύσεως καὶ τῆς ἀπολήψεως τῆς κληρονομίας, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ παρόντι λέλεκται. ἀγάπη δὲ πολλαχῶς νοεῖται διὰ πρᾳότητος, διὰ χρηστότητος, δι' ὑπομονῆς, δι' ἀφθονίας καὶ ἀζηλίας, δι' ἀμισίας, δι' ἀμνησικακίας· ἀμέριστός ἐστιν ἐν πᾶσιν, ἀδιάκριτος, κοινωνική. πάλιν „ἐὰν ἴδῃς", P. 475. Pott. φησὶ, „τῶν οἰκείων ἢ φίλων ἢ καθόλου ὧν γνωρίζεις ἀνθρώπων ἐν ἐρημίᾳ πλανώμενον ὑποζύγιον, ἀπαγαγὼν ἀπόδος. κἂν οὖν τύχῃ μακρὰν ἀφεστὼς ὁ δεσπότης μετὰ τῶν σαυτοῦ διαφυλάξας ἄχρις ἂν κομίσηται ἀπόδος ††). φυσικὴν κοινωνίαν διδάσκει τὸ εὕρημα παρακαταθήκην λογίζεσθαι μηδὲ μνησικακεῖν τῷ ἐχθρῷ.

§. 88. „Πρόσταγμα κυρίου πηγὴ ζωῆς" ὡς ἀληθῶς „ποιεῖ ἐκκλίνειν ἐκ παγίδος θανάτου" †††), τί δέ;

---

*) Cf. Leuit. 25, 8 sqq. **) Prouerb. 20, 28. ***) Ibid. 11, 26. †) Ibid. 14, 21. ††) Cf. Exod. 23, 4. Deuteron. 22, 1—3. †††) Prouerb. 14, 27.

οὐχὶ τοὺς ἐπήλυδας *) ἀγαπᾶν κελεύει, οὐ μόνον ὡς φίλους καὶ συγγενεῖς, ἀλλ' ὡς ἑαυτοῦ κατά τε σῶμα καὶ ψυχήν; ναὶ μὴν καὶ τὰ ἔθνη τετίμηκεν καὶ τοῖς γε κακῶς πεποιηκόσιν οὐ μισοπονηρεῖ. ἄντικρυς γοῦν φησὶν „οὐ βδελύξῃ Αἰγύπτιον, ὅτι πάροικος ἐγένου κατ' Αἴγυπτον" **) ἤτοι τὸν ἐθνικὸν ἢ καὶ πάντα τὸν κοσμικὸν Αἰγύπτιον προσειπών. τούς τε πολεμίους ***) κἂν ἤδη τοῖς τείχεσιν ἐφεστῶτες ὦσιν, ἑλεῖν τὴν πόλιν πειρώμενοι μήπω νομίζεσθαι πολεμίους, ἄχρις ἂν αὐτοὺς ἐπικηρυκευσάμενοι προσκαλέσωνται πρὸς εἰρήνην. ναὶ μὴν καὶ τῇ αἰχμαλώτῳ †) οὐ πρὸς ὕβριν ὁμιλεῖν κελεύει, ἀλλὰ τὰς λ' ἡμέρας ἐπιτρέψας, φησὶ, πενθῆσαι ὡς βούλεται, μεταμφιάσας ὕστερον ὡς γαμετῇ νόμῳ συνέρχου· οὔτε γὰρ ἐφ' ὕβρει τὰς συνουσίας οὐδὲ μὴν διὰ μισθαρνίαν ὡς ἑταίρας, ἀλλ' ἢ διὰ μόνην τῶν τέκνων τὴν γένεσιν, γίνεσθαι τὰς ὁμιλίας ἀξιοῖ.

§. 89. Ὁρᾷς φιλανθρωπίαν μετ' ἐγκρατείας;
P. τῷ ἐρῶντι κυρίῳ τῆς αἰχμαλώτου γεγονότι οὐκ ἐπι-
172 τρέπει χαρίζεσθαι τῇ ἡδονῇ, ἀνακόπτει δὲ τὴν ἐπι-
Sylb. θυμίαν διαστήματι μεμετρημένῳ καὶ προσέτι ἀποκείρει τῆς αἰχμαλώτου καὶ τὰς τρίχας, ἵνα τὸν ἐφύβριστον δυσωπήσῃ ἔρωτα· εἰ γὰρ λογισμὸς ἀναπείθει γῆμαι καὶ γενομένης αἰσχρᾶς ἀνθέξεται. ἔπειτα ἐάν τις τῆς ἐπιθυμίας κατάκορος γενόμενος μηκέτι κοινωνεῖν τῇ αἰχμαλώτῳ καταξιώσῃ, μηδὲ πιπράσκειν ταύτην ἐξεῖναι διατάττεται, ἀλλὰ μηδὲ ἔτι θεράπαιναν ἔχειν, ἐλευθέραν δὲ εἶναι καὶ τῆς οἰκετίας ἀπαλλάττεσθαι βούλεται, ὡς μὴ γυναικὸς ἑτέρας ἐπεισελθούσης πάθῃ τι τῶν κατὰ ζηλοτυπίαν ἀνηκέστων. P.
§. 90. Τί δὲ καὶ ἐχθρῶν ὑποζύγια ἀχθοφο- 476.
ροῦντα συνεπικουφίζειν καὶ συνεγείρειν προστάσσει; Pott.

*) Cf. Exod. 22, 21. 23, 9. Leuit. 19, 10. 33 sq. Numer. 15, 12 sq. **) Deuteron. 23, 7. ***) Cf. Ibid. 20, 10. †) Cf. Ibid. 21, 10 sq.

πόῤῥωθεν διδάσκων ἡμᾶς ὁ κύριος ἐπιχαιρεκακίαν μὴ ἀσπάζεσθαι μηδὲ ἐφήδεσθαι τοῖς ἐχθροῖς, ἵνα τούτοις ἐγγυμνασαμένους ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν προσεύχεσθαι διδάξῃ. οὔτε γὰρ φθονεῖν καὶ ἐπὶ τοῖς τοῦ πέλας ἀγαθοῖς λυπεῖσθαι προσῆκεν, οὐδὲ μὴν ἐπὶ τοῖς τοῦ πλησίον κακοῖς ἡδονὴν καρποῦσθαι. „κἂν πλανώμενον μέντοι", φησὶν, „ἐχθροῦ τινὸς ὑποζύγιον εὕρῃς, τὰ τῆς διαφορᾶς παραλιπὼν ὑπεκκαύματα ἀπαγαγὼν ἀπόδος· τῇ γὰρ ἀμνηστίᾳ ἕπεται ἡ καλοκἀγαθία, καὶ ταύτῃ ἡ τῆς ἔχθρας διάλυσις. ἐντεῦθεν εἰς ὁμόνοιαν καταρτιζόμεθα, ἡ δὲ εἰς εὐδαιμονίαν χειραγωγεῖ. κἂν τὸν ἐξ ἔθους ἐχθρὸν ὑπολάβῃς, παραλογιζόμενον δὲ τοῦτον ἀλόγως ἤτοι ἐπιθυμίᾳ ἢ καὶ θυμῷ καταλάβῃς, ἐπίστρεψον αὐτὸν εἰς καλοκἀγαθίαν *).

§. 91. Ἆρα ἤδη καταφαίνεται φιλάνθρωπος καὶ χρηστὸς ὁ νόμος „ὁ εἰς Χριστὸν παιδαγωγῶν" θεός τε ὁ αὐτὸς ἀγαθὸς μετὰ δικαιοσύνης ἀπ' ἀρχῆς εἰς τέλος ἑκάστῳ γένει προσφυῶς εἰς σωτηρίαν κεχρημένος. ἐλεᾶτε, φησὶν ὁ κύριος **), „ἵνα ἐλεηθῆτε· ἀφίετε ἵνα ἀφεθῇ ὑμῖν· ὡς ποιεῖτε, οὕτως ποιηθήσεται ὑμῖν· ὡς δίδοτε, οὕτως δοθήσεται ὑμῖν· ὡς κρίνετε, οὕτως κριθήσεσθε· ὡς χρηστεύεσθε, οὕτως χρηστευθήσεται ὑμῖν· „ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν" ***). ἔτι τοὺς τροφῇ δουλεύοντας ἀτιμάζεσθαι κωλύει, τοῖς τε ἐκ δανείων καταδουλωθεῖσιν ἐκεχειρίαν τῆς εἰς πᾶν δίδωσιν ἐνιαυτῷ ἑβδόμῳ †). ἀλλὰ καὶ ἱκέτας ἐκδιδόναι εἰς κόλασιν κωλύει. παντὸς οὖν μᾶλλον ἀληθὲς τὸ λόγιον ἐκεῖνο, „ὥσπερ δοκιμάζεται χρυσὸς καὶ ἄργυρος εἰς κάμινον, οὕτως ἐκλέγεται καρδίας ἀνθρώπων κύριος" ††)· καὶ „ὁ μὲν ἐλεήμων ἀνὴρ μακροθυμεῖ, ἐν παντί τε μεριμνῶντι ἔνεστι σοφία, ἐμπεσεῖται γὰρ μέριμνα ἀνδρὶ νοήμονι, φροντιστής τε P. 477. Pott.

---

*) Galat. 3, 24. **) Cf. Matth. c. 5—7. Luc. c. 6. ***) Matth. 7, 2. †) Cf. Leuit. 25, 39 sqq. Exod. 21, 2 sqq. Deuteron. 15, 12 sqq. ††) Prouerb. 17, 3.

ὧν ζωὴν ζητήσει, καὶ ὁ ζητῶν τὸν θεὸν εὑρήσει γνῶσιν μετὰ δικαιοσύνης, οἱ δὲ ὀρθῶς ζητήσαντες αὐτὸν εἰρήνην εὗρον" *). ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καὶ Πυθαγόρας τὸ ἥμερον τὸ περὶ τὰ ἄλογα ζῶα παρὰ τοῦ νόμου εἰληφέναι.

§. 92. *Αὐτίκα* τῶν γεννωμένων κατά τε τὰς ποίμνας κατά τε τὰ αἰπόλια καὶ βουκόλια τῆς παραχρῆμα ἀπολαύσεως μηδὲ ἐπὶ προφάσει θυσιῶν διηγόρευσεν ἐκγόνων τε ἕνεκα καὶ μητέρων εἰς ἡμερότητα τὸν ἄνθρωπον κάτωθεν ἀπὸ τῶν ἀλόγων ζώων ἀνατρέφων. χάρισαι γοῦν, φησὶ, τῇ μητρὶ τὸ ἔκγονον κἂν ἑπτὰ τὰς πρώτας ἡμέρας, εἰ γὰρ μηδὲν ἀναιτίως γίνεται, γάλα τε ἐπομβρεῖται ταῖς τετοκυίαις εἰς διατροφὴν τῶν ἐκγόνων ἀποσπῶν τῆς τοῦ γάλακτος οἰκονομίας τὸ τεχθὲν ἀτιμάζει τὴν φύσιν. δυσωπήσθωσαν οὖν Ἕλληνες καὶ εἴ τις ἕτερός ἐστι τοῦ νόμου κατατρέχων, εἰ ὁ μὲν καὶ ἐπ' ἀλόγων ζώων χρηστεύεται, οἱ δὲ καὶ τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐκτιθέασιν ἔγγονα, καίτοι μακρόθεν καὶ προφητικῶς ἀνακόπτοντος αὐτῶν τὴν ἀγριότητα τοῦ νόμου διὰ τῆς προειρημένης ἐντολῆς, εἰ γὰρ τῶν ἀλόγων τὰ ἔκγονα διαζεύγνυσθαι τῆς τεκούσης πρὸ τῆς γαλακτουχίας ἀπαγορεύει, πολὺ πλέον ἐπ' ἀνθρώπων τὴν ὠμὴν καὶ ἀτιθάσσευτον προθεραπεύει γνώμην, ἵν' εἰ καὶ τῆς φύσεως, μαθήσεως γοῦν μὴ καταφρονῶσιν.

§. 93. Ἐρίφων μὲν γὰρ καὶ ἀρνῶν ἐμφορεῖσθαι ἐπιτέτραπται, καί τις ἴσως ἀπολογία τῷ διαζεύξαντι τῆς τεκούσης τὸ ἔκγονον, ἡ δὲ τοῦ παιδίου ἔκθεσις τίνα τὴν αἰτίαν ἔχει; ἐχρῆν γὰρ μηδὲ τὴν ἀρχὴν γῆμαι τῷ μηδὲ παιδοποιεῖσθαι γλιχομένῳ ἢ δι' ἡδονῆς ἀκρασίαν παιδοκτόνον γεγονέναι. πάλιν αὖ ὁ (P. 478. Pott.) χρηστὸς νόμος ἀπαγορεύει ἡμέρᾳ τῇ αὐτῇ συγκαταθύειν ἔκγονον καὶ μητέρα. ἐντεῦθεν καὶ Ῥωμαῖοι εἰ καί τις ἔγκυος καταδικασθείη τὴν ἐπὶ θανάτῳ, οὐ

---

*) Prouerb. 19, 11. 16, 23. 17, 12.

πρότερον ἐῶσιν ὑποσχεῖν τὴν τιμωρίαν πρὶν ἢ ἐκτεκεῖν. ἄντικρυς γοῦν καὶ ὅσα τῶν ζώων κυοφορεῖ ὁ νόμος οὐκ ἐπιτρέπει ἄχρις ἂν ἀποτέκῃ σφαγιάζεσθαι, μακρόθεν ἐπισχὼν τὴν εὐχέρειαν τῶν εἰς ἄνθρωπον ἀδικούντων. οὕτως ἄχρι καὶ τῶν ἀλόγων ζώων τὸ ἐπιεικὲς ἀπέτεινεν, ἵνα ἐν τοῖς ἀνομογενέσι ἀσκήσαντες πολλῇ τινὶ περιουσίᾳ φιλανθρωπίας ἐν τοῖς ὁμογενέσι χρησώμεθα.

§. 94. Οἱ δὲ καὶ περιλακτίζοντες τὰς γαστέρας πρὸ τῆς ἀποτέξεως ζώων τινῶν ἵνα δὴ γάλακτι ἀνακεκραμένην σάρκα θοινάζωνται τάφον τῶν κυοφορουμένων τὴν εἰς γένεσιν κτισθεῖσαν μήτραν πεποιήκασι, διαῤῥήδην τοῦ νομοθέτου κελεύοντος, „ἀλλ' οὐδὲ ἑψήσεις ἄρνα ἐν γάλακτι μητρὸς αὐτοῦ" *)· μὴ γὰρ γινέσθω ἡ τοῦ ζῶντος τροφὴ ἥδυσμα τοῦ ἀναιρεθέντος ζώου φησὶν ἡ σάρξ, μηδὲ τὸ τῆς ζωῆς αἴτιον συνεργὸν τῇ τοῦ σώματος καταναλώσει γινέσθω. ὁ δὲ αὐτὸς νόμος διαγορεύει „βοῦν ἀλοῶντα μὴ φιμοῦν"· δεῖ γὰρ καὶ „τὸν ἐργάτην τροφῆς ἀξιοῦσθαι" **)· P. 173 Sylb. ἀπαγορεύει τε ἐν ταυτῷ καταζευγνύναι πρὸς ἄροτον γῆς βοῦν καὶ ὄνον ***), τάχα μὲν καὶ τοῦ περὶ τὰ ζῶα ἀνοικείου στοχασάμενος, δηλῶν δ' ἅμα μηδένα τῶν ἑτεροεθνῶν ἀδικεῖν καὶ ὑπὸ ζυγὸν ἄγειν οὐδὲν ἔχοντας αἰτιάσασθαι ἢ ὅτι τὸ ἀλλογενές, ὅπερ ἐστὶν P. 479 Pott. ἀναίτιον, μήτε κακίᾳ μήτε ἀπὸ κακίας ὁρμώμενον. ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καὶ μηνύειν ἡ ἀλληγορία μὴ δεῖν ἐπίσης καθαρῷ καὶ ἀκαθάρτῳ, πιστῷ τε καὶ ἀπίστῳ τῆς τοῦ λόγου μεταδιδόναι γεωργίας, διότι τὸ μὲν ἐστι καθαρὸν ὁ βοῦς, ὄνος δὲ τῶν ἀκαθάρτων λελόγισται.

§. 95. *Δαψιλευόμενος* δὲ τῇ φιλανθρωπίᾳ ὁ χρηστὸς λόγος μηδὲ ὅσα τῆς ἡμέρου ὕλης ἐστὶ †),

---

*) Deuteron. 14, 21. **) Ibid. 25, 4. 1 Timoth. 5, 8. cll. Luc. 10, 7. Matth. 10, 10. ***) Deuteron. 22, 10. †) Cf. Ibid. v. 20. 19 sq.

δενδροτομεῖν ταῦτα προσῆκον εἶναι διδάσκει, μηδὲ μὴν κείρειν ἐπὶ λύμῃ στάχυν πρὸ τοῦ θερισμοῦ, ἀλλὰ μηδὲ συνόλως καρπὸν ἥμερον διαφθείρειν μήτε τὸν γῆς μήτε τὸν τῆς ψυχῆς, οὐδὲ γὰρ τὴν τῶν πολεμίων χώραν τέμνειν ἐᾷ. ναὶ μὴν καὶ γεωργικοὶ παρὰ τοῦ νόμου καὶ ταῦτα ὠφέληνται, κελεύει γὰρ τὰ νεόφυτα τῶν δένδρων ἐπὶ τριετίαν ἑξῆς τιθηνεῖσθαι τάς τε περιττὰς ἐπιφύσεις ἀποτέμνοντας ὑπὲρ τοῦ μὴ βαρυνόμενα πιέζεσθαι καὶ ὑπὲρ τοῦ μὴ κατακερματιζομένης τῆς τροφῆς δι' ἔνδειαν ἐξασθενεῖν, γυροῦν τε καὶ περισκάπτειν ὡς μηδὲν παραβλαστάνον κωλύῃ τὴν αὔξησιν. τόν τε καρπὸν οὐκ ἐᾷ δρέπεσθαι ἀτελῆ ἐξ ἀτελῶν, ἀλλὰ μετὰ τριετίαν ἔτει τετάρτῳ καθιερώσαντα τὴν ἀπαρχὴν τῷ θεῷ μετὰ τὸ τελεωθῆναι τὸ δένδρον.

§. 96. Εἴη δ' ἂν οὗτος ὁ τῆς γεωργίας τύπος διδασκαλίας τρόπος, διδάσκων δεῖν τὰς παραφύσεις τῶν ἁμαρτιῶν ἐπικόπτειν καὶ τὰς συναναθαλλούσας τῷ γονίμῳ καρπῷ ματαίας τῆς ἐννοίας πόας, ἔστ' ἂν τελειωθῇ καὶ βέβαιον γένηται τὸ ἔρνος τῆς πίστεως. τῷ τε γὰρ τετάρτῳ ἔτει, ἐπεὶ καὶ χρόνου χρεία τῷ κατηχουμένῳ βεβαίως, ἡ τετρὰς τῶν ἀρετῶν καθιεροῦται τῷ θεῷ τῆς τρίτης ἤδη μόνης συναπτούσης ἐπὶ τὴν τοῦ κυρίου τετάρτην ὑπόστασιν. θυσία δὲ αἰνέσεως ὑπὲρ ὁλοκαυτώματα· „οὗτος γάρ σοι", φησί, „δίδωσιν ἰσχὺν ποιῆσαι δύναμιν" *). ἐὰν δὲ φωτισθῇ **P. 480. Pott.** σοὶ τὰ πράγματα λαβὼν καὶ κτησάμενος ἰσχὺν ἐν γνώσει ποίει δύναμιν. ἐμφαίνει γὰρ διὰ τούτων τά τε ἀγαθὰ τάς τε δωρεὰς παρὰ τοῦ θεοῦ χορηγεῖσθαι, καὶ δεῖν ἡμᾶς διακόνους γενομένους τῆς θείας χάριτος σπείρειν τὰς τοῦ θεοῦ εὐποιίας καὶ τοὺς πλησιάζοντας κατασκευάζειν καλούς τε καὶ ἀγαθούς, ἵνα ὡς ὅτι μάλιστα ὁ μὲν σώφρων τοὺς ἐγκρατεῖς, ὁ δὲ ἀνδρεῖος τοὺς γενναίους συνετούς τε ὁ φρόνιμος καὶ δίκαιος τοὺς δικαίους ἐκτελῇ.

---

*) Deuteron. 8, 18.

Cap. XIX.

§. 97. Οὗτός ἐστιν ὁ κατ᾽ εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ὁ γνωστικὸς ὁ μιμούμενος τὸν θεὸν καθόσον οἷόν τε, μηδὲν παραλιπὼν τῶν εἰς τὴν ἐνδεχομένην ὁμοίωσιν, ἐγκρατευόμενος, ὑπομένων, δικαίως βιοὺς, βασιλεύων τῶν παθῶν, μεταδιδοὺς ὧν ἔχει, ὡς οἷός τέ ἐστιν εὐεργετῶν καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ. οὗτος „μέγιστος", φησὶν, „ἐν τῇ βασιλείᾳ ὃς ἂν ποιῇ καὶ διδάσκῃ" *) μιμούμενος τὸν θεὸν τῷ παραπλήσια χαρίζεσθαι, κοινωφελεῖς γὰρ αἱ τοῦ θεοῦ δωρεαί. „ὃς δ᾽ ἂν ἐγχειρῇ τι πράσσειν μεθ᾽ ὑπερηφανίας, τὸν θεὸν παροξύνει" **) φησίν· ἀλαζονεία γὰρ ψυχῆς ἐστὶ κακία, ἀφ᾽ ἧς καὶ τῶν ἄλλων κακιῶν μετανοεῖν κελεύει ἁρμοζομένοις τὸν βίον ἐξ ἀναρμοστίας πρὸς τὴν ἀμείνω μεταβολὴν διὰ τῶν τριῶν τούτων, στόματος, καρδίας, χειρῶν.

§. 98. Σύμβολον δ᾽ ἂν εἴη ταῦτα πράξεως μὲν αἱ χεῖρες, βουλῆς δὲ ἡ καρδία καὶ λόγου στόμα. καλῶς οὖν ἐπὶ τῶν μετανοούντων εἴρηται τὸ λόγιον ἐκεῖνο· „τὸν θεὸν εἵλου σήμερον εἶναί σου θεὸν, καὶ κύριος εἵλετό σε σήμερον γενέσθαι λαὸν αὐτῷ" ***). P.
τὸν γὰρ σπεύδοντα θεραπεύειν τὸ ὂν οἰκέτην ὄντα 481.
ἐξοικειοῦται ὁ θεός. κἂν εἷς ᾖ τὸν ἀριθμὸν, ἐπ᾽ ἴσης Pott.
τῷ λαῷ τετίμηται, μέρος γὰρ ὢν τοῦ λαοῦ συμπληρωτικὸς αὐτοῦ γίνεται ἀποκατασταθεὶς ἐξ οὗ ἦν, καλεῖται δὲ καὶ ἐκ μέρους τὸ πᾶν. αὕτη δὲ ἡ εὐγένεια, ἐν τῷ ἑλέσθαι καὶ συνασκῆσαι τὰ κάλλιστα διαδείκνυται, ἐπεὶ τί τὸν Ἀδὰμ ὠφέλησεν ἡ τοιαύτη αὐτοῦ εὐγένεια; πατὴρ δὲ αὐτοῦ θνητὸς οὐδεὶς, αὐτὸς γὰρ ἀνθρώπων τῶν ἐν γενέσει πατήρ. τὰ μὲν αἰσχρὰ οὗτος προθύμως εἵλετο ἑπόμενος τῇ γυναικὶ, τῶν δὲ

---

*) Matth. 5, 19. **) Numer. 15, 30. ***) Deuteron. 26, 17 sq.

ἀληθῶν καὶ καλῶν ἠμέλησεν, ἐφ᾽ οἷς θνητὸν ἀθάνατον βίον, ἀλλ᾽ οὐκ εἰς τέλος ἀνθυπηλλάξατο.

§. 99. Νῶε δὲ ὁ μὴ οὕτω γενόμενος ὡς ὁ Ἀδὰμ ἐπισκοπῇ θείᾳ διασώζεται, φέρων γὰρ αὑτὸν ἀνέθηκε τῷ θεῷ. τόν τε Ἀβραὰμ ἐκ τριῶν παιδοποιησάμενον γυναικῶν οὐ δι᾽ ἡδονῆς ἀπόλαυσιν, δι᾽ ἐλπίδα δὲ οἶμαι τοῦ πληθῦναι τὸ γένος ἐν ἀρχῇ εἷς μόνος διαδέχεται κληρονόμος τῶν πατρῴων ἀγαθῶν, οἱ δὲ ἄλλοι διῳκίσθησαν τῆς συγγενείας, ἔκ τε αὐτοῦ διδύμων γενομένων ὁ νεώτερος κληρονομεῖ εὐάρεστος τῷ πατρὶ γενόμενος, καὶ τὰς εὐχὰς λαμβάνει, δουλεύει δὲ ὁ πρεσβύτερος αὐτῷ· ἀγαθὸν γὰρ μέγιστον τῷ φαύλῳ τὸ μὴ αὐτεξούσιον. ἡ δὲ οἰκονομία αὕτη καὶ προφητικὴ καὶ τυπική. ὅτι δὲ τοῦ σοφοῦ πάντα ἐστὶ σαφῶς μηνύει λέγων, „διότι ἠλέησέν με ὁ θεός, ἔστι [P. 482. Pott.] μοὶ πάντα“ *). ἑνὸς γὰρ δεῖν ὀρέγεσθαι διδάσκει δι᾽ οὗ τὰ πάντα γέγονεν καὶ τοῖς ἀξίοις τὰ ἐπηγγελμένα νέμεται.

§. 100. Κληρονόμον οὖν τὸν σπουδαῖον γενόμενον τῆς βασιλείας συμπολίτην διὰ τῆς θείας σοφίας ἀναγράφει καὶ τῶν πάλαι δικαίων τῶν κατὰ τὸν νόμον καὶ πρὸ νόμου νομίμως βεβιωκότων ὧν αἱ πράξεις νόμοι γεγόνασιν εἰς ἡμᾶς. πάλιν τε αὖ βασιλέα τὸν σοφὸν διδάσκων τοὺς μὴ ὁμοφύλους ποιεῖ λέγοντας αὐτῷ, „βασιλεὺς παρὰ θεοῦ σὺ ἐν ἡμῖν εἶ“ **). ἐθελουσίῳ [P. 174 Sylb.] γνώμῃ τῶν ἀρχομένων διὰ ζῆλον ἀρετῆς ὑπακουόντων τῷ σπουδαίῳ. Πλάτων δὲ ὁ φιλόσοφος εὐδαιμονίας τέλος τιθέμενος ὁμοίωσιν θεῷ φησὶν αὐτὴν εἶναι κατὰ τὸ δυνατόν, εἴτε καὶ συνδραμών πως τῷ δόγματι τοῦ νόμου — αἱ γὰρ μεγάλαι φύσεις καὶ γυμναὶ παθῶν εὐστοχοῦσί πως περὶ τὴν ἀλήθειαν, ὥς φησιν ὁ Πυθαγόρειος Φίλων τὰ Μωϋσέως ἐξηγούμενος —, εἴτε καὶ παρά τινων τότε λογίων ἀναδιδαχθεὶς ἅτε μαθήσεως ἀεὶ διψῶν. φησὶ γὰρ ὁ νόμος, „ὀπίσω

*) Genes. 33, 11. **) Ibid. v. 6.

κυρίου τοῦ θεοῦ ὑμῶν πορεύεσθε καὶ τὰς ἐντολάς μου φυλάξετε" *). τὴν μὲν γὰρ ἐξομοίωσιν ὁ νόμος ἀκολουθίαν ὀνομάζει, ἡ δὲ τοιαύτη ἀκολουθία κατὰ δύναμιν ἐξομοιοῖ". „γίνεσθε", φησὶν ὁ κύριος „ἐλεήμονες καὶ οἰκτίρμονες ὡς ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος οἰκτίρμων ἐστίν" **).

§. 101. Ἐντεῦθεν καὶ οἱ Στωϊκοὶ τὸ ἀκολούθως τῇ φύσει ζῆν τέλος εἶναι ἐδογμάτισαν τὸν θεὸν εἰς φύσιν μετονομάσαντες εὐπρεπῶς, ἐπειδὴ ἡ φύσις καὶ εἰς φυτὰ καὶ εἰς σπαρτὰ καὶ εἰς δένδρα καὶ εἰς λίθους διατείνει. σαφῶς τοίνυν εἴρηται· „ἄνδρες κακοὶ οὐ νοοῦσι νόμον, οἱ δὲ ἀγαπῶντες νόμον προβάλλουσιν ἑαυτοῖς τεῖχος" ***). „σοφία" γὰρ „πανούργων ἐπιγνώσεται τὰς ὁδοὺς αὐτῆς, ἄνοια δὲ ἀφρόνων ἐν πλάνῃ" †). [P. 483. Pott.] ἐπὶ τίνα γὰρ ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πρᾷον καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους" ††); ἡ προφητεία λέγει. τριττὰ δὲ εἴδη φιλίας διδασκόμεθα, καὶ τούτων τὸ μὲν πρῶτον καὶ ἄριστον τὸ κατ' ἀρετήν, στεῤῥὰ γὰρ ἡ ἐκ λόγου ἀγάπη. τὸ δὲ δεύτερον καὶ μέσον κατ' ἀμοιβήν, κοινωνικὸν δὲ τοῦτο καὶ μεταδοτικὸν καὶ βιωφελές, κοινὴ γὰρ ἡ ἐκ χάριτος φιλία. τὸ δὲ ὕστατον καὶ τρίτον ἡμεῖς μὲν τὸ ἐκ συνηθείας φαμέν, οἱ δὲ τὸ καθ' ἡδονὴν τρεπτὸν καὶ μεταβλητόν.

§. 102. Καί μοι δοκεῖ παγκάλως Ἱππόδαμος ὁ Πυθαγόρειος γράφειν· ‚τᾶν φιλιᾶν ἃ μὲν ἐξ ἐπιστάμας θεῶν, ἃ δ' ἐκ παροχᾶς ἀνθρώπων, ἃ δὲ ἐξ ἁδονᾶς ζώων'. οὐκοῦν ἡ μέν τίς ἐστι φιλοσόφου φιλία, ἡ δὲ ἀνθρώπου, ἡ δὲ ζώου. τῷ γὰρ ὄντι εἰκὼν τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος εὐεργετῶν, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸς εὐεργετεῖται, ὥσπερ γὰρ ὁ κυβερνήτης ἅμα σώζει καὶ σώζεται. διὰ τοῦτο ὅταν τις αἰτῶν τύχῃ, οὐ φησὶ τῷ διδόντι ‚καλῶς ἔδωκας', ἀλλὰ ‚καλῶς εἴληφας'. οὕτω λαμβάνει μὲν ὁ διδούς, δίδωσι δὲ ὁ λαμβάνων.

---

*) Deuteron. 13, 4. **) Luc. 6, 36. ***) Prouerb. 28, 4 sq. † Ibid. 14, 8. ††) Iesai. 66, 2.

„δίκαιοι δὲ οἰκτείρουσι καὶ ἐλεοῦσι" *), „χρηστοὶ δὲ ἔσονται οἰκήτορες γῆς, ἄκακοι δὲ ὑπολειφθήσονται ἐπ' αὐτῆς, οἱ δὲ παρανομοῦντες ἐξολοθρευθήσονται ἀπ' αὐτῆς" **). καί μοι δοκεῖ τὸν πιστὸν προμαντευόμενος Ὅμηρος εἰρηκέναι, „δὸς φίλῳ". ἐχθρῷ δὲ ἐπικουρητέον ἵνα μὴ μείνῃ ἐχθρὸς, ἐπικουρίᾳ γὰρ εὔνοια μὲν συνδεῖται, λύεται δὲ ἔχθρα. ἀλλ' „εἰ καὶ προθυμία πρόκειται καθὸ ἐὰν ἔχῃ εὖ πρόσδεκτος, οὐ καθὸ οὐκ ἔχει· οὐ γὰρ ἵνα ἄλλοις ἄνεσις, ἡμῖν δὲ θλῖψις, ἀλλ' ἐξ ἰσότητος ἐν τῷ νῦν καιρῷ" ***) καὶ τὰ ἑξῆς, „ἐσκόρπισεν, ἔδωκεν τοῖς πένησιν, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα" †) ἡ γραφὴ λέγει· τὸ γὰρ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ὡς καὶ πρόσθεν εἰρήκαμεν, οὐ τὸ κατὰ σῶμα μηνύεται, οὐ γὰρ θέμις θνητὸν ἀθανάτῳ ἐξομοιοῦσθαι, ἀλλ' ἢ κατὰ νοῦν καὶ λογισμὸν, ᾧ καὶ τὴν πρὸς τὸ εὐεργετεῖν καὶ τὴν πρὸς τὸ ἄρχειν ὁμοιότητα προσηκόντως ὁ κύριος ἐνσφραγίζεται· οὐ γὰρ αἱ ἡγεμονίαι σωμάτων ποιότησιν, ἀλλὰ διανοίας κρίσεσι κατορθοῦνται, βουλαῖς γὰρ P.
ἀνδρῶν ὁσίων εὖ μὲν οἰκοῦνται πόλεις, εὖ δ' οἶκος. 484.
Pott.

Cap. XX.

§. 103. Ἥ γε μὴν καρτερία καὶ αὐτὴ εἰς τὴν θείαν ἐξομοίωσιν βιάζεται δι' ὑπομονῆς ἀπάθειαν καρπουμένη, εἴ τῳ ἔναυλα τὰ ἐπὶ τὸν Ἀνανίαν ἱστορούμενα. ὧν εἷς καὶ Δανιὴλ ὁ προφήτης ἦν θείας πίστεως πεπληρωμένος. Βαβυλῶνα ᾤκει Δανιὴλ καθάπερ ὁ μὲν Λὼτ τὰ Σόδομα, τὴν Χαλδαίων δὲ γῆν ὁ Ἀβραὰμ ὁ μετ' ὀλίγον φίλος τοῦ θεοῦ. κατήγαγεν οὖν εἰς ὄρυγμα θηρίων ἔμπλεων τὸν Δανιὴλ ὁ Βαβυλωνίων βασιλεὺς, ἀνήγαγε δὲ αὐτὸν ἀβλαβῆ ὁ ἁπάντων βασιλεὺς ὁ πιστὸς κύριος. ταύτην κτήσεται τὴν

---

*) Proverb. 21, 26. **) Ibid. 2, 21 sq. ***) 1 Corinth. 8, 12 sq. †) Ps. 112, 9.

ὑπομονὴν ὁ γνωστικὸς ᾖ γνωστικὸς, εὐλογήσει πειραζόμενος ὡς ὁ γενναῖος Ἰὼβ, ὡς Ἰωνᾶς εὔξεται καταπινόμενος ὑπὸ κήτους.

§. 104. Καὶ ἡ πίστις αὐτὸν ἀποκαταστήσει Νινευΐταις προφητεύοντα, κἂν μετὰ λεόντων καθειρχθῇ, ἡμερώσει τὰ θηρία, κἂν εἰς πῦρ ἐμβληθῇ, δροσισθήσεται, ἀλλ' οὐκ ἐκπυρωθήσεται, μαρτυρήσει νύκτωρ, μαρτυρήσει μεθ' ἡμέραν, ἐν λόγῳ, ἐν βίῳ, ἐν τρόπῳ μαρτυρήσει· σύνοικος ἐν τῷ κυρίῳ, ὀαριστής τε καὶ συνέστιος κατὰ τὸ πνεῦμα διαμένει καθαρὸς μὲν τὴν σάρκα, καθαρὸς δὲ τὴν καρδίαν, ἡγιασμένος τὸν λόγον. „ὁ κόσμος τούτῳ", φησὶν, „ἐσταύρωται καὶ αὐτὸς τῷ κόσμῳ" *). οὗτος τὸν σταυρὸν τοῦ σωτῆρος περιφέρων ἕπεται κυρίῳ μετ' ἴχνιον ὥστε θεὸς ἅγιος ἁγίων γενόμενος.

§. 105. Πάσης τοίνυν ἀρετῆς μεμνημένος ὁ θεῖος νόμος ἀλείφει μάλιστα τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ τὴν ἐγκράτειαν, θεμέλιον ἀρετῶν κατατιθέμενος ταύτην, καὶ δὴ προπαιδεύει ἡμᾶς εἰς τὴν περιποίησιν τῆς ἐγκρατείας ἀπὸ τῆς τῶν ζώων χρήσεως ἀπαγορεύων μεταλαμβάνειν τῶν ὅσα φύσει πίονα καθάπερ τὸ τῶν συῶν γένος εὐσαρκότατον τυγχάνον, τρυφητιῶσι γὰρ ἡ τοιαύτη χρῆσις χορηγεῖται. λέγεται γοῦν τινὰ τῶν φιλοσοφούντων ἐτυμολογοῦντα τὴν ὗν θῦν εἶναι φάναι, ὡς εἰς θύσιν καὶ σφαγὴν μόνον ἐπιτήδειον, δεδόσθαι γὰρ τῷδε τῷ ζώῳ ψυχὴν πρὸς οὐδὲν ἕτερον ἢ ἕνεκα τοῦ τὰς σάρκας σφριγᾶν. τῶν τε ἰχθύων ὁμοίως ἀπηγόρευσε μεταλαμβάνειν στέλλων ἡμῶν τὰς ἐπιθυμίας ἐκείνων οἷς μήτε πτερύγια μήτε λεπίδες εἰσὶν, εὐσαρκίᾳ γὰρ καὶ πιότητι τῶν ἄλλων ἰχθύων
P. οὗτοι διαφέρουσιν.
175 §. 106. Ἐντεῦθεν οἶμαι καὶ τὰς τελετὰς οὐ μό- P.
Sylb. νων τινῶν ζώων ἀπαγορεύειν ἅπτεσθαι, ἀλλ' ἔστιν ἃ 485
καὶ τῶν καταθυομένων ὑπεξείλετο τῆς χρήσεως μέρη Pott.

*) Gal. 6, 14.

δι' αἰτίας ἃς ἴσασιν οἱ μύσται, εἰ δὴ γαστρὸς καὶ τῶν ὑπὸ γαστέρα κρατητέον δῆλον ὡς ἄνωθεν παρειλήφαμεν παρὰ τοῦ κυρίου διὰ τοῦ νόμου τὴν ἐπιθυμίαν ἐκκόπτειν. γένοιτο δ' ἂν τελείως τοῦτο, εἰ τοῦ ὑπεκκαύματος τῆς ἐπιθυμίας τῆς ἡδονῆς λέγω, ἀνυποκρίτως καταγνοίημεν. φασὶ δὲ αὐτῆς εἶναι τὴν ἔννοιαν κίνησιν λείαν καὶ προσηνῆ μετά τινος αἰσθήσεως. ταύτῃ δουλεύοντα τὸν Μενέλεων μετὰ τὴν Ἰλίου ἅλωσιν φασὶν ὁρμήσαντα τὴν Ἑλένην ἀνελεῖν ὡς κακῶν τοσούτων αἰτίαν γενομένην, ὅμως οὐ κατισχῦσαι πρᾶξαι ἡττηθέντα τῷ κάλλει δι' οὗ ἐπὶ τὴν ἀνάμνησιν τῆς ἡδονῆς ἀφίκετο.

§. 107. Ὅθεν ἐπισκώπτοντες οἱ τραγῳδοποιοὶ ὀνειδιστικῶς ἐπεβόησαν αὐτῷ,

σὺ δ' ὡς ἐσεῖδες μαστὸν ἐκβαλὼν ξίφος
φίλημ' ἐδέξω, προδότιν αἰκάλλων κύνα.

καὶ πάλιν·

ἆρ' εἰς τὸ κάλλος ἐκκεκώφηνται ξίφη;

ἐγὼ δὲ ἀποδέχομαι τὸν Ἀντισθένην τὴν Ἀφροδίτην λέγοντα κἂν κατατοξεύσαιμι, εἰ λάβοιμι, ὅτι πολλὰς ἡμῶν καλὰς καὶ ἀγαθὰς γυναῖκας διέφθειρεν. τόν τε ἔρωτα κακίαν φησὶ φύσεως· ἧς ἥττους ὄντες οἱ κακοδαίμονες θεὸν τὴν νόσον καλοῦσιν· δείκνυται γὰρ διὰ τούτων ἡττᾶσθαι τοὺς ἀμαθεστέρους δι' ἄγνοιαν ἡδονῆς ἣν οὐ χρὴ προσίεσθαι κἂν θεὸς λέγηται τουτέστι κἂν θεόθεν ἐπὶ τὴν τῆς παιδοποιίας χρείαν δεδομένη τυγχάνῃ. καὶ ὁ Ξενοφῶν ἄντικρυς κακίαν λέγων τὴν ἡδονήν φησιν· ὦ τλῆμον, τί δὲ σὺ ἀγαθὸν οἶσθα ἢ τί καλὸν σκοπεῖς; ἥτις οὐδὲ τὴν τῶν ἡδέων ἐπιθυμίαν ἀναμένεις, πρὶν μὲν πεινῆν ἐσθίουσα, πρὶν δὲ διψῆν πίνουσα καὶ ἵνα μὲν ἡδέως φάγῃς ὀψοποιοὺς μηχανωμένη, ἵνα δὲ ἡδέως πίνῃς οἴνους πολυτελεῖς παρασκευάζῃ, καὶ τοῦ θέρους χιόνα περιθέουσα ζητεῖς, ἵνα δὲ κατακοιμηθῇς ἡδέως οὐ μόνον P.
τὰς κλίνας μαλθακὰς, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπόβαθρα ταῖς 486.
κλίναις παρασκευάζῃ· Pott.

§. 108. Ὅθεν ὡς ἔλεγεν Ἀρίστων πρὸς ὅλον τὸ τετράχορδον, ἡδονήν, λύπην, φόβον, ἐπιθυμίαν, πολλῆς δεῖ τῆς ἀσκήσεως καὶ μάχης,

οὗτοι γάρ, οὗτοι καὶ διὰ σπλάγχνων ἔσω
χωροῦσι καὶ κυκῶσιν ἀνθρώπων κέαρ.

καὶ γὰρ τῶν σεμνῶν οἰομένων εἶναι τοὺς θυμοὺς ἡ ἡδονὴ κηρίνους ποιεῖ κατὰ Πλάτωνα, ὅτι ἑκάστη ἡδονή τε καὶ λύπη προσπασσαλοῖ τῷ σώματι τὴν ψυχὴν τοῦ γε μὴ ἀφορίζοντος καὶ ἀποσταυροῦντος ἑαυτὸν τῶν παθῶν. „ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν τὴν ἑαυτοῦ", φησὶν ὁ κύριος, „σώσει αὐτήν" *), ἤτοι ῥιψοκινδύνως ὑπὲρ τῆς σωτῆρος αὐτὴν ἐπιδιδοὺς ὡς αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν πεποίηκεν ἢ ἀπολέσας αὐτὴν ἐκ τῆς πρὸς τὸν συνήθη βίον κοινωνίας. ἐὰν γὰρ ἀπολῦσαι καὶ ἀποστῆσαι καὶ ἀφορίσαι — τοῦτο γὰρ ὁ σταυρὸς σημαίνει — τὴν ψυχὴν ἐθελήσῃς τῆς ἐν τούτῳ τῷ ζῆν τέρψεώς τε καὶ ἡδονῆς, ἕξεις αὐτὴν ἐν τῇ ἐλπίδι τῇ προσδοκωμένῃ εὑρημένην καὶ ἀναπεπαυμένην.

§. 109. Εἴη δ᾽ ἂν τοῦτο μελέτη θανάτου, εἰ μόναις ταῖς κατὰ φύσιν μεμετρημέναις ὀρέξεσι μηδὲν ὑπεροριζούσαις τῶν κατὰ φύσιν, ἐπὶ τὸ μᾶλλον ἢ παρὰ φύσιν ἔνθα τὸ ἁμαρτητικὸν φύεται, ἀρκεῖσθαι βουλοίμεθα. „ἐνδύσασθαι οὖν δεῖ τὴν πανοπλίαν τοῦ θεοῦ πρὸς τὸ δύνασθαι ἡμᾶς στῆναι πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου" **), „ἐπεὶ τὰ ὅπλα τῆς στρατείας ἡμῶν οὐ σαρκικά, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ θεῷ, πρὸς καθαίρεσιν ὀχυρωμάτων λογισμοὺς καθαιροῦντες καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ, καὶ αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ" ***), ὁ θεῖός φησιν ἀπόστολος. ἀνδρὸς δὴ χρεία ὅστις θαυμαστῶς καὶ ἀσυγχύτως τοῖς πράγμασι χρήσεται ἀφ᾽ ὧν τὰ πάθη ὁρμᾶται, οἷον πλούτῳ καὶ πενίᾳ καὶ P. 487. Pott. δόξῃ καὶ ἀδοξίᾳ, ὑγείᾳ καὶ νόσῳ, ζωῇ καὶ θανάτῳ,

---

*) Matth. 10, 39. Marc. 8, 35. **) Ephes. 6, 11.
***) 2 Corinth. 10, 4 sq.

πόνῳ καὶ ἡδονῇ. ἵνα γὰρ ἀδιαφόρως τοῖς διαφόροις χρήσωμαι, πολλῆς ἡμῖν δεῖ διαφορᾶς ἅτε προκεκακωμένοις ἀσθενείᾳ πολλῇ καὶ προδιαστροφῇ κακῆς ἀγωγῆς τε καὶ τροφῆς μετὰ ἀμαθίας προαπολελαυκόσιν.

§. 110. Ὁ μὲν οὖν ἁπλοῦς λόγος τῆς καθ' ἡμᾶς φιλοσοφίας τὰ πάθη πάντα ἐναπερείσματα τῆς ψυχῆς φησὶν εἶναι τῆς μαλθακῆς καὶ εἰκούσης καὶ οἷον ἐναποσφραγίσματα τῶν πνευματικῶν δυνάμεων, πρὸς ἃς ἡ πάλη ἡμῖν. ἔργον γὰρ εἶμαι ταῖς κακούργοις δυνάμεσιν ἐνεργεῖν τι τῆς ἰδίας ἕξεως παρ' ἕκαστα πειρᾶσθαι εἰς τὸ καταγωνίσασθαι καὶ ἐξιδιοποιήσασθαι τοὺς ἀπειπαμένους αὐτάς. ἕπεται δ' εἰκότως τοὺς μὲν καταπαλαίεσθαι, ὅσοι δὲ ἀθλητικώτερον τὸν ἀγῶνα μεταχειρίζονται πάμμαχον ἀγωνισάμεναι καὶ μέχρι τοῦ στεφάνου χωρήσασαι αἱ προειρημέναι δυνάμεις ἐν πολλῷ τῷ λύθρῳ, τότε δὴ ἀπαυδῶσι θαυμάζουσαι τοὺς νικηφόρους. τῶν γὰρ κινουμένων ἃ μὲν καθ' ὁρμὴν καὶ φαντασίαν κινεῖται, ὡς τὰ ζῶα, τὰ δὲ κατὰ μετάθεσιν ὡς τὰ ἄψυχα. κινεῖσθαι δὲ καὶ τῶν ἀψύχων τὰ φυτὰ μεταβατικῶς φασὶν εἰς αὔξησιν, εἴ τις αὐτοῖς ἄψυχα εἶναι συγχωρήσει τὰ φυτά.

§. 111. Ἕξεως μὲν οὖν οἱ λίθοι, φύσεως δὲ τὰ φυτά, ὁρμῆς τε καὶ φαντασίας τῶν τε αὖ δυεῖν τῶν προειρημένων καὶ τὰ ἄλογα μετέχει ζῶα. ἡ λογικὴ δὲ δύναμις ἰδία οὖσα τῆς ἀνθρωπείας ψυχῆς οὐχ ὡσαύτως τοῖς ἀλόγοις ζώοις ὁρμᾶν ὀφείλει, ἀλλὰ καὶ P. διακρίνειν τὰς φαντασίας καὶ μὴ συναποφέρεσθαι 176 αὐταῖς. αἱ τοίνυν δυνάμεις περὶ ὧν εἰρήκαμεν κάλλη Sylb. καὶ δόξας καὶ μοιχείας καὶ ἡδονὰς καὶ τοιαύτας τινὰς φαντασίας δελεαστικὰς προτείνουσι ταῖς εὐεπιφόροις ψυχαῖς καθάπερ οἱ ἀπελαύνοντες τὰ θρέμματα θαλλοὺς προσιέντες, εἶτα κατασοφισάμεναι τοὺς μὴ διακρίνειν δυνηθέντας τὴν ἀληθῆ ἀπὸ ψεύδους ἡδονὴν καὶ τὸ ἐπίκηρόν τε καὶ ἐφύβριστον ἀπὸ τοῦ ἁγίου κάλλους ἄγουσιν δουλωσάμεναι. ἑκάστη δὲ ἀπάτη συν-

εχῶς ἐναπερειδομένη τῇ ψυχῇ τὴν φαντασίαν ἐν αὐτῇ τυποῦται. καὶ δὴ τὴν εἰκόνα ἔλαθεν περιφέρουσα τοῦ πάθους ἡ ψυχὴ τῆς αἰτίας ἀπό τε τοῦ δελέατος καὶ τῆς ἡμῶν συγκαταθέσεως γινομένης.

§. 112. Οἱ δ᾽ ἀμφὶ τὸν Βασιλείδην προσαρτή- P. 488. Pott. ματα τὰ πάθη καλεῖν εἰώθασιν, πνεύματά τινα ταῦτα κατ᾽ οὐσίαν ὑπάρχειν προσηρτημένα τῇ λογικῇ ψυχῇ κατά τινα τάραχον καὶ σύγχυσιν ἀρχικὴν, ἄλλας τε αὖ πνευμάτων νόθους καὶ ἑτερογενεῖς φύσεις προσεπιφύεσθαι ταύταις, οἷον λύκου, πιθήκου, λέοντος, τράγου, ὧν τὰ ἰδιώματα περὶ τὴν ψυχὴν φανταζόμενα τὰς ἐπιθυμίας τῆς ψυχῆς τοῖς ζώοις ἐμφερῶς ἐξομοιοῦν λέγουσιν· ὧν γὰρ ἰδιώματα φέρουσι, τούτων τὰ ἔργα μιμοῦνται, καὶ οὐ μόνον ταῖς ὁρμαῖς καὶ φαντασίαις τῶν ἀλόγων ζώων προσοικειοῦνται, ἀλλὰ καὶ φυτῶν κινήματα καὶ κάλλη ζηλοῦσι διὰ τὸ καὶ φυτῶν ἰδιώματα προσηρτημένα φέρειν.

§. 113. Ἔχει δὲ καὶ ἕξεως ἰδιώματα οἷον ἀδάμαντος σκληρίαν. ἀλλὰ μὲν πρὸς τὸ δόγμα τοῦτο διαλεξόμεθα ὕστερον, ὁπηνίκα περὶ ψυχῆς διαλαμβάνομεν, νῦν δὲ τοῦτο μόνον παρασημειωτέον, ὡς δουρείου τινὸς ἵππου κατὰ τὸν ποιητικὸν μῦθον, εἰκόνα σώζει ὁ κατὰ Βασιλείδην ἄνθρωπος ἐν ἑνὶ σώματι τοσούτων πνευμάτων διαφόρων στρατὸν ἐγκεκολπισμένος. αὐτὸς γοῦν ὁ τοῦ Βασιλείδου υἱὸς Ἰσίδωρος ἐν τῷ περὶ προσφυοῦς ψυχῆς συναισθόμενος τοῦ δόγματος οἷον ἑαυτοῦ κατηγορῶν γράφει κατὰ λέξιν· ἐὰν γάρ τινι πεῖσμα δῷς, ὅτι μή ἐστιν ἡ ψυχὴ μονομερὴς, τῇ δὲ τῶν προσαρτημάτων βίᾳ τὰ τῶν χειρόνων γίνεται πάθη, πρόφασιν οὐ τὴν τυχοῦσαν ἕξουσιν οἱ μοχθηροὶ τῶν ἀνθρώπων λέγειν, ἐβιάσθην, ἀπηνέχθην, ἄκων ἔδρασα, μὴ βουλόμενος ἐνήργησα, τῆς τῶν κακῶν ἐπιθυμίας αὐτὸς ἡγησάμενος καὶ οὐ μαχεσάμενος ταῖς τῶν προσαρτημάτων βίαις.

§. 114. Δεῖ δὲ τῷ λογιστικῷ κρείττονας γενομένους τῆς ἐλάττονος ἐν ἡμῖν κτίσεως φανῆναι κρα-

τοῦντας.» δύο γὰρ δὴ ψυχὰς ὑποτίθεται καὶ οὗτος ἐν ἡμῖν καθάπερ οἱ Πυθαγόρειοι περὶ ὧν ὕστερον ἐπισκεψόμεθα. ἀλλὰ καὶ Οὐαλεντῖνος πρός τινας ἐπιστέλλων αὐταῖς λέξεσι γράφει περὶ τῶν προσαρτημάτων· «εἷς δέ ἐστιν ἀγαθός, οὗ παρρησίᾳ ἡ διὰ [P. 489. Pott.] τοῦ υἱοῦ φανέρωσις, καὶ δι᾽ αὐτοῦ μόνου δύναιτο ἂν ἡ καρδία καθαρὰ γενέσθαι παντὸς πονηροῦ πνεύματος ἐξωθουμένου τῆς καρδίας. πολλὰ γὰρ ἐνοικοῦντα αὐτῇ πνεύματα οὐκ ἐᾷ καθαρεύειν, ἕκαστον δὲ αὐτῶν τὰ ἴδια ἐκτελεῖ ἔργα πολλαχῶς ἐνυβριζόντων ἐπιθυμίαις οὐ προσηκούσαις. καί μοι δοκεῖ ὅμοιόν τι πάσχειν τῷ πανδοχείῳ ἡ καρδία· καὶ γὰρ ἐκεῖνο κατατιτρᾶταί τε καὶ ὀρύττεται καὶ πολλάκις κόπρου πίμπλαται ἀνθρώπων ἀσελγῶς ἐμμενόντων καὶ μηδὲ μίαν πρόνοιαν ποιουμένων τοῦ χωρίου, καθάπερ ἀλλοτρίου καθεστῶτος. τὸν τρόπον τοῦτον καὶ ἡ καρδία μέχρι μὴ προνοίας τυγχάνει, ἀκάθαρτος οὖσα, πολλῶν οὖσα δαιμόνων οἰκητήριον, ἐπειδὰν δὲ ἐπισκέψηται αὐτὴν ὁ μόνος ἀγαθὸς πατήρ, ἡγίασται καὶ φωτὶ διαλάμπει, καὶ οὕτω μακαρίζεται ὁ ἔχων τὴν τοιαύτην καρδίαν, ὅτι ὄψεται τὸν θεόν.»

§. 115. Τίς οὖν ἡ αἰτία τοῦ μὴ προνοεῖσθαι ἐξ ἀρχῆς τὴν τοιαύτην ψυχήν, εἰπάτωσαν ἡμῖν. ἤτοι γὰρ οὐκ ἔστιν ἀξία — καὶ πῶς ὥσπερ ἐκ μετανοίας ἡ πρόνοια πρόσεισιν αὐτῇ; — ἢ φύσις σωζομένη ὡς αὐτὸς βούλεται τυγχάνει καὶ ἀνάγκη ταύτην ἐξ ἀρχῆς διὰ συγγένειαν προνοουμένην μηδὲ μίαν παρείσδυσιν τοῖς ἀκαθάρτοις παρέχειν πνεύμασιν ἐκτὸς εἰ μὴ βιασθείη καὶ ἀσθενὴς ἐλεγχθείη. ἐὰν γὰρ δῷ μετανοήσασαν αὐτὴν ἑλέσθαι τὰ κρείττω, τοῦτ᾽ ἐκεῖνος ἄκων ἐρεῖ ὅπερ ἡ παρ᾽ ἡμῖν ἀλήθεια δογματίζει, ἐκ μεταβολῆς πειθηνίου, ἀλλ᾽ οὐκ ἐκ φύσεως, τὴν σωτηρίαν. ὥσπερ γὰρ αἱ ἀναθυμιάσεις αἵ τε γῆθεν αἵ τε ἀπὸ τελμάτων εἰς ὁμίχλας συνίστανται καὶ νεφελώδεις συστροφάς, οὕτως αἱ τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν ἀναδόσεις

καχεξίαν προστρίβονται ψυχῇ κατασκεδαννύουσαι τὰ εἴδωλα τῆς ἡδονῆς ἐπίπροσθεν τῆς ψυχῆς.

§. 116. Ἐπισκοτοῦσι γοῦν τῷ φωτὶ τῷ νοερῷ ἐπισπωμένης τῆς ψυχῆς τὰς ἐκ τῆς ἐπιθυμίας ἀναδόσεις καὶ παχυνούσης τὰς συστροφὰς τῶν παθῶν ἐνδελεχείᾳ ἡδονῶν, χρυσὸς δὲ ἀπὸ γῆς οὐκ αἴρεται βῶλος, ἀλλ' ἀφεψόμενος διυλίζεται, ἔπειτα καθαρὸς γενόμενος, χρυσὸς ἀκούει, γῆ κεκαθαρμένη. „αἰτεῖσθε γὰρ καὶ δοθήσεται ὑμῖν" *) τοῖς ἐξ ἑαυτῶν ἑλέσθαι τὰ κάλλιστα δυναμένοις λέγεται. ὅπως δ' ἡμεῖς τοῦ διαβόλου τὰς ἐνεργείας καὶ τὰ πνεύματα τὰ ἀκάθαρτα εἰς τὴν τοῦ ἁμαρτωλοῦ ψυχὴν ἐπισπείρειν φαμὲν, οὔ μοι δεῖ πλειόνων λόγων παραθεμένῳ μάρτυν τὸν ἀποστολικὸν Βαρνάβαν, ὁ δὲ τῶν ἑβδομήκοντα ἦν καὶ συνεργὸς τοῦ Παύλου κατὰ λέξιν ὧδέ πως λέγοντα· „πρὸ τοῦ P. 490. Pott. ἡμᾶς πιστεῦσαι τῷ θεῷ ἦν ἡμῶν τὸ οἰκητήριον τῆς καρδίας φθαρτὸν καὶ ἀσθενὲς ἀληθῶς οἰκοδομητὸς ναὸς διὰ χειρὸς, ὅτι ἦν πλήρης μὲν εἰδωλο- P. 177 Sylb. λατρείας καὶ ἦν οἶκος δαιμόνων διὰ τὸ ποιεῖν ὅσα ἦν ἐναντία τῷ θεῷ".

§. 117. Τὰς ἐνεργείας οὖν τὰς τοῖς δαιμονίοις καταλλήλους ἐπιτελεῖν φησὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς, οὐχὶ δὲ αὐτὰ τὰ πνεύματα ἐν τῇ τοῦ ἀπίστου κατοικεῖν ψυχῇ λέγει. διὰ τοῦτο καὶ ἐπιφέρει· „προσέχετε ἵνα ὁ ναὸς τοῦ κυρίου ἐνδόξως οἰκοδομηθῇ πῶς, μάθετέ τε λαβόντες τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν· καὶ ἐλπίσαντες ἐπὶ τὸ ὄνομα γενώμεθα καινοὶ, πάλιν ἐξ ἀρχῆς κτιζόμενοι". οὐ γὰρ οἱ δαίμονες ἡμῶν ἀπελαύνονται, ἀλλ' αἱ ἁμαρτίαι, φησὶν, ἀφίενται, ἃς ὁμοίως ἐκείνοις ἐπιτελοῦμεν πρὶν ἢ πιστεῦσαι. εἰκότως οὖν ἀντέθηκε τὰ ἐπιφερόμενα· „διὸ ἐν τῷ κατοικητηρίῳ ἡμῶν ἀληθῶς ὁ θεὸς κατοικεῖ ἐν ἡμῖν πῶς ὁ λόγος αὐτοῦ τῆς πίστεως, ἡ κλῆσις αὐτοῦ τῆς ἐπαγγελίας, ἡ σοφία τῶν δικαιωμάτων, αἱ ἐντολαὶ τῆς διδαχῆς".

---

*) Matth. 7, 7.

οἶδα ἐγὼ αἱρέσει τινὶ ἐντυχὼν, καὶ ὁ ταύτης προϊστάμενος διὰ τῆς χρήσεως ἔφασκεν τῆς ἡδονῆς ἡδονῇ μάχεσθαι, αὐτομολῶν πρὸς ἡδονὴν διὰ προσποιητοῦ μάχης ὁ γενναῖος οὗτος γνωστικὸς, ἔφασκε γὰρ δὴ αὐτὸν καὶ γνωστικὸν εἶναι, ἐπεὶ οὐδὲ μέγα ἔλεγεν τὸ ἀπέχεσθαι ἡδονῆς μὴ πεπειραμένον, ἐν αὐτῇ δὲ γενόμενον μὴ κρατεῖσθαι, ὅθεν γυμνάζεσθαι δι᾽ αὐτῆς ἐν αὐτῇ.

§. 118. Ἐλάνθανεν δὲ ἑαυτὸν κατασοφιζόμενος ὁ ἄθλιος τῇ φιληδόνῳ τέχνῃ. ταύτῃ δῆλον οὖν τῇ δόξῃ καὶ Ἀρίστιππος ὁ Κυρηναῖος προσέβαλλεν τοῦ τὴν ἀλήθειαν αὐχοῦντος σοφιστοῦ. ὀνειδιζόμενος οὖν ἐπὶ τῷ συνεχῶς ὁμιλεῖν τῇ ἑταίρᾳ τῇ Κορινθίᾳ, „ἔχω᾽ γὰρ ἔλεγεν „Λαΐδα καὶ οὐκ ἔχομαι ὑπὸ αὐτῆς᾽. τοιοῦτοι δὲ καὶ οἱ φάσκοντες ἑαυτοὺς Νικολάῳ ἕπεσθαι ἀπομνημόνευμά τι τἀνδρὸς φέροντες ἐκ παρατροπῆς τὸ δεῖν παραχρῆσθαι τῇ σαρκί. ἀλλ᾽ ὁ μὲν γενναῖος κολούειν δεῖν ἐδήλου τάς τε ἡδονὰς τάς τε ἐπιθυμίας, καὶ τῇ ἀσκήσει ταύτῃ καταμαραίνειν τὰς τῆς σαρκὸς ὁρμάς τε καὶ ἐπιθέσεις. [P. 491. Pott.] οἱ δὲ εἰς ἡδονὴν τράγων δίκην ἐκχυθέντες οἷον ἐφυβρίζοντες τῷ σώματι καθηδυπαθοῦσιν, οὐκ εἰδότες ὅτι τὸ μὲν ῥακοῦται φύσει ῥευστὸν ὂν, ἡ ψυχὴ δὲ αὐτῶν ἐν βορβόρῳ κακίας κατορώρυκται δόγμα ἡδονῆς αὐτῆς, οὐχὶ δὲ ἀνδρὸς ἀποστολικοῦ μεταδιωκόντων. τίνι γὰρ οὗτοι Σαρδαναπάλλου διαφέρουσιν; οὗ τὸν βίον δηλοῖ τὸ ἐπίγραμμα·

ταῦτ᾽ ἔχω ὅσσ᾽ ἔφαγον καὶ ἐφύβρισα καὶ μετ᾽ ἔρωτος
τέρπν᾽ ἔπαθον, τὰ δὲ πολλὰ καὶ ὄλβια κεῖνα λέλειπται.
καὶ γὰρ ἐγὼ σποδός εἰμι Νίνου μεγάλης βασιλεύσας.

καθόλου γὰρ οὐκ ἀναγκαῖον τὸ τῆς ἡδονῆς πάθος, ἐπακολούθημα δὲ χρείαις τισὶ φυσικαῖς, πείνῃ, δίψει, ῥίγει, γάμῳ.

§. 119. Εἰ γοῦν ταύτης δίχα πιεῖν οἷόν τε ἦν ἢ τροφῆς προσίεσθαι ἢ παιδοποιεῖν, ἐδείχθη ἂν οὐδὲ μία ἑτέρα χρεία ταύτης. οὔτε γὰρ ἐνέργεια οὔτε διάθεσις οὐδὲ μὴν μέρος τι ἡμέτερον ἡδονὴ, ἀλλ᾽ ὑπουργίας ἕνεκα παρῆλθεν εἰς τὸν βίον ὥσπερ τοὺς ἅλας

φασὶ τῆς παραπέμψεως τῆς τροφῆς χάριν. ἡ δὲ ἀφηνιάσασα καὶ τοῦ οἴκου κατακρατήσασα πρώτην ἐπιθυμίαν γεννᾷ ἔφεσιν καὶ ὄρεξιν οὖσαν ἄλογον τοῦ κεχαρισμένου αὐτῇ, καὶ τὸν Ἐπίκουρον τέλος εἶναι τοῦ φιλοσόφου ἀνέπεισε θέσθαι τὴν ἡδονήν. θειάζει γοῦν σαρκὸς εὐ- P. σταθὲς κατάστημα καὶ τὸ περὶ ταύτης πιστὸν ἔλπι- 492. σμα. τί γὰρ ἕτερον ἡ τρυφὴ ἢ φιλήδονος λιχνεία καὶ Pott. πλεονασμὸς περίεργος πρὸς ἡδυπάθειαν ἀνειμένων; ἐμφαντικῶς ὁ Διογένης ἔν τινι τραγῳδίᾳ γράφει·

οἱ τῆς ἀνάνδρου καὶ διεσκατωμένης
τρυφῆς ὑφ᾽ ἡδοναῖσιν ἀχθέντες κέαρ
πονεῖν θέλοντες οὐδὲ βαιά.

καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις ὅσα αἰσχρῶς μὲν εἴρηται, ἐπαξίως δὲ τῶν φιληδόνων.

§. 120. Διό μοι δοκεῖ θείως ὁ νόμος ἀναγκαίως τὸν φόβον ἐπαρτᾶν, ἵν᾽ εὐλαβείᾳ καὶ προσοχῇ τὴν ἀμεριμνίαν ὁ φιλόσοφος κτήσηταί τε καὶ τηρήσῃ ἀδιάπτωτός τε καὶ ἀναμάρτητος ἐν πᾶσι διαμένων. οὐ γὰρ ἄλλως εἰρήνη καὶ ἐλευθερία περιγίνεται ἢ διὰ τῆς ἀπαύστου καὶ ἀναπαυδήτου πρὸς τὰς τῶν παθῶν ἡμῶν ἀντιμαχήσεως. οὗτοι γὰρ οἱ ἀνταγωνισταὶ παχεῖς καὶ Ὀλυμπικοὶ σφηκῶν ὡς εἰπεῖν εἰσὶ δριμύτεροι καὶ μάλιστα ἡ ἡδονὴ οὐ μόνον μεθ᾽ ἡμέραν, ἀλλὰ καὶ νύκτωρ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἐνυπνίοις μετὰ γοητείας δελεαστικῶς ἐπιβουλεύουσα καὶ δάκνουσα. πῶς οὖν ἔτι δίκαιοι κατατρέχειν τοῦ νόμου Ἕλληνες φόβῳ καὶ αὐτοὶ τὴν ἡδονὴν δουλοῦσθαι διδάσκοντες; ὁ γοῦν Σωκράτης φυλάσσεσθαι κελεύει τὰ ἀναπείθοντα μὴ πεινῶντας ἐσθίειν καὶ μὴ διψῶντας πίνειν καὶ τὰ βλέμματα καὶ τὰ φιλήματα τῶν καλῶν ὡς χαλεπώτερον σκορπίων καὶ φαλάγγων ἰὸν ἐνιέναι πεφυκότα.

§. 121. Καὶ Ἀντισθένης δὲ μανῆναι μᾶλλον ἢ ἡσθῆναι αἱρεῖται, ὅ τε Θηβαῖος Κράτης·

τῶν δὲ,

φησὶ,

κράτει ψυχῆς ἤθει ἀγαλλομένη,

οὔθ᾽ ὑπὸ * χρυσῶν δουλουμένη οὔθ᾽ ὑπ᾽ ἐρώτων τηξιπόθων,
οὐδ᾽ ἔτι συνέμποροί εἰσι φιλύβρι. καὶ τὸ ὅλον ἐπιλέγει·
ἡδονῇ ἀνδραποδώδει ἀδούλωτοι καὶ ἄκαμπτοι, P.
ἀθάνατον βασίλειαν ἐλευθερίαν τ᾽ ἀγαπῶσιν. 493.
οὗτος ἐν ἄλλοις εὐθυρρημόνως γράφει τῆς εἰς τὰ ἀφρο- Pott.
δίσια ἀκατασχέτου ὁρμῆς κατάπλασμα εἶναι λιμόν, εἰ δὲ μή, βρόχον. Ζήνωνι δὲ τῷ Στωϊκῷ τὴν διδασκαλίαν μαρτυροῦσί καίτοι διασύροντες οἱ κωμικοὶ ὧδέ πως·

φιλοσοφίαν κενὴν γὰρ οὗτος φιλοσοφεῖ·
πεινῆν διδάσκει καὶ μαθητὰς λαμβάνει·
εἷς ἄρτος, ὄψον ἰσχὰς, ἐπιπιεῖν ὕδωρ.

§. 122. Πάντες δὴ οὗτοι οὐκ αἰσχύνονται σαφῶς ὁμολογεῖν τὴν ἐκ τῆς εὐλαβείας ὠφέλειαν, ἡ
P. δὲ ἀληθὴς καὶ οὐκ ἄλογος σοφία οὐ λόγοις ψιλοῖς
178 καὶ θεσπίσμασί πεποιθυῖα, ἀλλὰ σκεπαστηρίοις ἀτρώ-
Sylb. τοις καὶ μυστηρίοις δραστικοῖς ταῖς θείαις ἐντολαῖς συγγυμνασίᾳ τε καὶ συνασκήσει μελετῶσα δύναμιν θείαν κατὰ τὸ ἐμπνεόμενον μέρος αὐτῆς ὑπὸ τοῦ λόγου λαμβάνει. ἤδη γοῦν καὶ τοῦ ποιητικοῦ Διὸς τὴν αἰγίδα γράφουσι

δεινήν, ἣν πέρι μὲν πάντῃ φόβος ἐστεφάνωται,
ἐν δ᾽ Ἔρις, ἐν δ᾽ Ἀλκή, ἐν δὲ κρυόεσσα Ἰωκή·
ἐν δέ τε Γοργείη κεφαλὴ δεινοῖο πελώρου,
δεινή τε σμερδνή τε, Διὸς τέρας αἰγιόχοιο *).

§. 123. Τοῖς δὲ τὸ σωτήριον διορᾶν ὀρθῶς δυναμένοις οὐκ οἶδα εἴ τι φίλτερον φανήσεται τῆς τε σεμνότητος τοῦ νόμου καὶ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ εὐλαβείας. ἀλλὰ γὰρ ὅταν ὑπέρτονον ᾄδειν λέγηται ὥσπερ καὶ ὁ κύριος ἐπί τινας, ἵνα μή τινες τῶν ζηλούντων αὐτὸν ἔκτονον καὶ ἀπόχορδον ᾄσωσιν, οὕτως ἀκούω, οὐχ ὡς ὑπέρτονον, ἀλλὰ τοῖς μὴ βουλομένοις ἀναλαβεῖν τὸν θεῖον ζυγὸν τούτοις ὑπέρτονον· τοῖς

*) Homer. Iliad. ε. v. 739—742.

γὰρ ἀτόνοις καὶ ἀσθενικοῖς τὸ μέτριον ὑπέρτονον P.
δοκεῖ, καὶ τοῖς ἀδίκοις ἀκροδίκαιον τὸ ἐπιβάλλον. 494.
ὅσους γὰρ διὰ τὸ φιλικῶς πρὸς ἁμαρτίας ἔχειν ἡ συγ- Pott.
γνώμη παρεισέρχεται, οὗτοι τὴν ἀλήθειαν ἀπήνειαν ὑπολαμβάνουσιν καὶ τὴν αὐστηρίαν ἀποτομίαν, καὶ ἀνηλεῆ τὸν μὴ συναμαρτάνοντα μηδὲ συγκατασπώμενον.

§. 124. Εὖ γοῦν ἡ τραγῳδία ἐπὶ τοῦ Ἅιδου γράφει·

πρὸς δ' οἷον ἥξεις δαίμον' ὡς ἐρώμενον;
ὃς οὔτε τοὐπιεικὲς οὔτε τὴν χάριν
ᾔδει, μόνην δ' ἔστεργε τὴν ἁπλῶς δίκην.

καὶ γὰρ εἰ μηδέ πω ποιεῖν τὰ μὴ προσταττόμενα ὑπὸ τοῦ νόμου οἷοί τέ ἐστε, ἀλλά τοι συνορῶντες ὡς ὑποδείγματα ἡμῖν ἔκκειται κάλλιστα ἐν αὐτῷ τρέφειν καὶ αὔξειν τὸν ἔρωτα τῆς ἐλευθερίας δυνάμεθα· καὶ τῇδε ὠφελοίμεθ' ἂν κατὰ δύναμιν προθυμότερον, τὰ μὲν προκαλούμενοι, τὰ δὲ μιμούμενοι, τὰ δὲ καὶ δυσωπούμενοι. οὔτε γὰρ οἱ παλαιοὶ δίκαιοι κατὰ νόμον βιώσαντες ἀπὸ δρυὸς ησαν παλαιφάτου οὐδ' ἀπὸ πέτρης *), τῷ γοῦν βουληθῆναι γνησίως φιλοσοφεῖν ὅλους αὐτοὺς φέροντες ἀνέθεσαν τῷ θεῷ καὶ εἰς πίστιν ἐλογίσθησαν.

§. 125. Καλῶς ὁ Ζήνων ἐπὶ τῶν Ἰνδῶν ἔλεγεν ἕνα Ἰνδὸν παροπτώμενον ἐθέλειν ἰδεῖν ἢ πάσας τὰς περὶ πόνου ἀποδείξεις μαθεῖν. ἡμῖν δὲ ἄφθονοι μαρτύρων πηγαὶ ἑκάστης ἡμέρας ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν θεωρούμεναι παροπτωμένων ἀνασκινδυλευομένων, τὰς κεφαλὰς ἀποτεμνομένων. τούτους πάντας ὁ παρὰ τοῦ νόμου φόβος εἰς Χριστὸν παιδαγωγήσας συνήσκησε τὸ εὐλαβὲς καὶ δι' αἱμάτων ἐνδείκνυσθαι. „ὁ θεὸς ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν, ἐν μέσῳ δὲ θεοὺς διακρινεῖ" **). τίνας τούτους; τοὺς ἡδονῆς κρείττονας, τοὺς τῶν παθῶν διαφέροντας, τοὺς ἕκαστον ὧν πράσσουσιν ἐπισταμένους, τοὺς γνωστικούς, τοὺς τοῦ κόσμου μείζονας. καὶ πάλιν· „ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε καὶ υἱοὶ

*) Cf. Homer. Odyss. τ. 163. **) Psalm. 82, 1.

ὑψίστου πάντες" *)· τίσι λέγει ὁ κύριος; τοῖς παραιτουμένοις ὡς οἷόν τε πᾶν τὸ ἀνθρώπινον. καὶ ὁ ἀπόστολος λέγει „ὑμεῖς γὰρ οὐκέτι ἐστὲ ἐν σαρκὶ, P.
ἀλλ' ἐν πνεύματι" **). καὶ πάλιν λέγει „ἐν σαρκὶ ὄντες 495.
οὐ κατὰ σάρκα στρατευόμεθα" ***)· „σὰρξ" γὰρ Pott.
„καὶ αἷμα βασιλείαν θεοῦ κληρονομῆσαι οὐ δύναται, οὐδὲ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομεῖ" †), „ἰδοὺ δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε" ††) διελέγχων ἡμᾶς τὸ πνεῦμα εἴρηκεν.

§. 126. Χρὴ τοίνυν συνασκεῖν αὐτοὺς εἰς εὐλάβειαν τῶν ὑποπιπτόντων τοῖς πάθεσι φυγαδεύοντας κατὰ τοὺς ὄντως φιλοσόφους τὰ πασχητιῶντα τῶν βρωμάτων καὶ τὴν παρὰ τὴν κοίτην ἔκλυτον ἄνεσιν καὶ τὴν τρυφὴν καὶ τὰ εἰς τρυφὴν πάθη ἄλλοις εἶναι ἆθλον βαρὺ, ἡμῖν δὲ οὐκέτι, δῶρον γὰρ τοῦ θεοῦ σωφροσύνη τὸ μέγιστον, „αὐτὸς γὰρ εἴρηκεν, οὐ μή σε ἀνῶ, οὐδ' οὐ μή σε ἐγκαταλείπω" †††), ἄξιον κρίνας διὰ τὴν γνησίαν αἵρεσιν. οὕτω τοίνυν ἡμᾶς εὐλαβῶς προσιέναι πειρωμένους ἐκδέξεται ὁ χρηστὸς τοῦ κυρίου ζυγὸς ἐκ πίστεως εἰς πίστιν ††††) ἑνὸς ἡνιόχου κατὰ προκοπὴν ἐλαύνοντος ἕκαστον ἡμῶν εἰς σωτηρίαν, ὅπως ὁ προσήκων τῆς εὐδαιμονίας περιγένηται καρπός. „γίνεται δὲ ἡ ἄσκησις κατὰ τὸν Κῷον Ἱπποκράτην οὐ μόνον τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχῆς ὑγίεια ἀοκνίη πόνων, ἀκορίη τροφῆς."

Cap. XXI.

§. 127. Ἐπίκουρος δὲ ἐν τῷ μὴ πεινῆν μηδὲ διψῆν μήτε ῥιγοῦν τὴν εὐδαιμονίαν τιθέμενος τὴν ἰσόθεον ἐπεφώνησε φωνὴν ἀσεβῶς εἰπὼν ἐν ταύτοις κἂν Διὶ πατρὶ μάχεσθαι ὥσπερ ὑῶν σκατοφάγων καὶ

*) Psalm. 82, 6. **) Roman. 8, 9. ***) 1 Corinth. 10, 3. †) Ibid. 15, 50. ††) Psalm. 82, 7. †††) Hebr. 13, 5. ††††) Cf. Matth. 11, 30. Roman. 1, 17.

οὐχὶ τῶν λογικῶν καὶ φιλοσόφων τὴν μακαρίαν νίκην
δογματίζων, τῶν γὰρ ἀπὸ τῆς ἡδονῆς ἀρχομένων τούς
τε Κυρηναϊκοὺς εἶναι καὶ τὸν Ἐπίκουρον, τούτους
γὰρ τέλος εἶναι λέγειν διαῤῥήδην τὸ ἡδέως ζῆν, τέ-
λειον δὲ ἀγαθὸν μόνον τὴν ἡδονὴν, ὁ δὲ Ἐπίκουρος
καὶ τὴν τῆς ἀλγηδόνος ὑπεξαίρεσιν ἡδονὴν εἶναι λέγει,
αἱρετὸν δὲ εἶναί φησιν ὃ πρῶτον ἐξ ἑαυτοῦ ἐφ' ἑαυτὸ
ἐπισπᾶται, πάντως δηλονότι ἐν κινήσει ὑπάρχον. Δει-
νόμαχος δὲ καὶ Καλλιφῶν τέλος εἶναι ἔφασαν πᾶν
τὸ καθ' αὑτὸν ποιεῖν ἕνεκα τοῦ ἐπιτυγχάνειν ἡδονῆς
καὶ τυγχάνειν, ὅ τε Ἱερώνυμος ὁ περιπατητικὸς P.
τέλος μὲν εἶναι τὸ ἀοχλήτως ζῆν, τελικὸν δὲ ἀγαθὸν 496.
μόνον τὴν εὐδαιμονίαν. καὶ Διόδωρος ὁμοίως ἀπὸ Pott.
τῆς αὐτῆς αἱρέσεως γενόμενος τέλος ἀποφαίνεται τὸ
ἀοχλήτως καὶ καλῶς ζῆν.

§. 128. Ἐπίκουρος μὲν οὖν καὶ οἱ Κυρηναϊκοὶ
τὸ πρῶτον οἰκεῖόν φασιν ἡδονὴν εἶναι, ἕνεκα γὰρ
ἡδονῆς παρελθοῦσα, φασὶν, ἡ ἀρετὴ ἡδονὴν ἐνεποίησε.
κατὰ δὲ τοὺς περὶ Καλλιφῶντα ἕνεκα μὲν τῆς ἡδο-
P. νῆς παρεισῆλθεν ἡ ἀρετὴ, χρόνῳ δὲ ὕστερον τὸ περὶ
179 αὐτὴν κάλλος κατιδοῦσα ἰσότιμον ἑαυτὴν τῇ ἀρ-
Sylb. χῇ, τουτέστι τῇ ἡδονῇ, παρέσχεν. οἱ δὲ περὶ τὸν
Ἀριστοτέλη τέλος ἀποδιδόασιν εἶναι τὸ ζῆν κατ' ἀρε-
τὴν, οὔτε δὲ τὴν εὐδαιμονίαν οὔτε τὸ τέλος παντὶ
τῷ τὴν ἀρετὴν ἔχοντι παρεῖναι, βασανιζόμενον γὰρ
καὶ τύχαις ἀβουλήτοις περιπίπτοντα τὸν σοφὸν καὶ
διὰ ταῦτα ἐκ τοῦ ζῆν ἀσμένως ἐθέλοντα διαφεύγειν
μὴ εἶναι μήτε μακάριον μήτ' εὐδαίμονα, δεῖ γὰρ καὶ
χρόνου τινὸς τῇ ἀρετῇ, οὐ γὰρ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ περι-
γίνεται, ἣ καὶ ἐν τελείῳ συνίσταται, ἐπεὶ μὴ ἔστιν,
ὥς φασι, παῖς εὐδαίμων ποτέ· τέλειος δ' ἂν εἴη
χρόνος ὁ ἀνθρώπινος βίος. συμπληροῦσθαι τοίνυν
τὴν εὐδαιμονίαν ἐκ τῆς τριγενείας τῶν ἀγαθῶν. οὔτ'
οὖν ὁ πένης οὔθ' ὁ ἄδοξος, ἀλλ' οὐδ' ὁ ἐπίνοσος,
ἀλλ' οὐδ' ἂν οἰκέτης ἤ τις κατ' αὐτούς.

§. 129. *Πάλιν δ' αὖ Ζήνων μὲν ὁ Στωϊκὸς τέλος ἡγεῖται τὸ κατ' ἀρετὴν ζῆν, Κλεάνθης δὲ τὸ ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν ἐν τῷ εὐλογιστεῖν, ὃ ἐν τῇ τῶν κατὰ φύσιν ἐκλογῇ κεῖσθαι διελάμβανεν.* P. 497. Pott. *ὅ τε Ἀντίπατρος ὁ τούτου γνώριμος τὸ τέλος κεῖσθαι ἐν τῷ διηνεκῶς καὶ ἀπαραβάτως ἐκλέγεσθαι μὲν τὰ κατὰ φύσιν, ἀπεκλέγεσθαι δὲ τὰ παρὰ φύσιν ὑπολαμβάνει. Ἀρχέδημός τε αὖ οὕτως ἐξηγεῖτο εἶναι τὸ τέλος ἐκλεγόμενος τὰ κατὰ φύσιν μέγιστα καὶ κυριώτατα, οὐχ οἷόν τε ὄντα ὑπερβαίνειν. πρὸς τούτοις ἔτι Παναίτιος τὸ ζῆν κατὰ τὰς δεδομένας ἡμῖν ἐκ φύσεως ἀφορμὰς τέλος ἀπεφήνατο. ἐπὶ πᾶσί τε ὁ Ποσειδώνιος τὸ ζῆν θεωροῦντα τὴν τῶν ὅλων ἀλήθειαν καὶ τάξιν καὶ συγκατασκευάζοντα αὐτὴν κατὰ τὸ δυνατὸν, κατὰ μηδὲν ἀγόμενον ὑπὸ τοῦ ἀλόγου μέρους τῆς ψυχῆς. τινὲς δὲ τῶν νεωτέρων Στωϊκῶν οὕτως ἀπέδοσαν τέλος εἶναι, τὸ ζῆν ἀκολούθως τῇ τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῇ. τί δή σοι Ἀρίστωνα καταλέγοιμι; τέλος οὗτος εἶναι τὴν ἀδιαφορίαν ἔφη, τὸ δὲ ἀδιάφορον ἁπλῶς ἀδιάφορον ἀπολείπει. ἢ τὰ Ἡρείλλου εἰς μέσον παράγοιμι; τὸ κατ' ἐπιστήμην ζῆν τέλος εἶναι τίθησιν Ἥριλλος. τοὺς γὰρ ἐκ τῆς ἀκαδημίας νεωτέρους ἀξιοῦσί τινες τέλος ἀποδιδόναι τὴν ἀσφαλῆ πρὸς τὰς φαντασίας ἀποχήν. ναὶ μὴν Λύκος ὁ περιπατητικὸς τὴν ἀληθινὴν χαρὰν τῆς ψυχῆς τέλος ἔλεγεν εἶναι, ὡς Λεύκιμος τὴν ἐπὶ τοῖς καλοῖς. Κριτόλαος δὲ ὁ καὶ αὐτὸς περιπατητικὸς τελειότητα ἔλεγεν κατὰ φύσιν εὐροοῦντος βίου, τὴν ἐκ τῶν τριῶν γενῶν συμπληρουμένην προγονικὴν τελειότητα μηνύων.*

§. 130. *Οὔκουν ἐπὶ τούτοις ἀρκουμένους καταπαυστέον, φιλοτιμητέον δὲ ὡς ἔνι μάλιστα καὶ τὰ πρὸς τῶν φυσικῶν δογματιζόμενα περὶ τοῦ προκειμένου παραθέσθαι. Ἀναξαγόραν μὲν γὰρ τὸν Κλαζομένιον τὴν θεωρίαν φάναι τοῦ βίου τέλος εἶναι καὶ τὴν ἀπὸ ταύτης ἐλευθερίαν λέγουσιν, Ἡράκλειτόν τε τὸν Ἐφέσιον τὴν εὐαρέστησιν. Πυθαγόραν δὲ ὁ*

Ποντικὸς Ἡρακλείδης ἱστορεῖ τὴν ἐπιστήμην τῆς τε- P.
λειότητος τῶν ἀρετῶν τῆς ψυχῆς εὐδαιμονίαν εἶναι 498.
παραδεδωκέναι. ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀβδηρῖται τέλος ὑπάρ- Pott.
χειν διδάσκουσιν, Δημόκριτος μὲν ἐν τῷ περὶ τέλους τὴν εὐθυμίαν, ἣν καὶ εὐεστὼ προσηγόρευσεν, καὶ πολλάκις ἐπιλέγει· ‚τέρψις γὰρ καὶ ἀτερπίη οὖρος τῶν περιηκμακότων᾽. Ἑκαταῖος δὲ αὐτάρκειαν, καὶ δὴ Ἀπολλόδοτος ὁ Κυζικηνὸς τὴν ψυχαγωγίαν, καθάπερ Ναυσιφάνης τὴν ἀκαταπληξίαν. ταύτην γὰρ ἔφη ὑπὸ Δημοκρίτου ἀθαμβίην λέγεσθαι. ἔτι πρὸς τούτοις Διότιμος τὴν παντέλειαν τῶν ἀγαθῶν ἣν εὐεστὼ προσαγορεύεσθαι τέλος ἀπέφηνεν. πάλιν Ἀντισθένης μὲν τὴν ἀτυφίαν, οἱ δὲ Ἀννικέρειοι καλούμενοι ἐκ τῆς Κυρηναϊκῆς διαδοχῆς τοῦ μὲν ὅλου βίου τέλος οὐδὲν ὡρισμένον ἔταξαν, ἑκάστης δὲ πράξεως ἴδιον ὑπάρχειν τέλος τὴν ἐκ τῆς πράξεως περιγινομένην ἡδονήν. οὗτοι οἱ Κυρηναϊκοὶ τὸν ὅρον τῆς ἡδονῆς Ἐπικούρου, τουτέστι τὴν τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσιν, ἀθετοῦσιν, νεκροῦ κατάστασιν ἀποκαλοῦντες, χαίρειν γὰρ ἡμᾶς μὴ μόνον ἐπὶ ἡδοναῖς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ὁμιλίαις καὶ ἐπὶ φιλοτιμίαις. ὁ δὲ Ἐπίκουρος πᾶσαν χαρὰν τῆς ψυχῆς οἴεται ἐπὶ πρωτοπαθούσῃ τῇ σαρκὶ γενέσθαι.

Cap. XXII.

§. 131. Ὅ τε Μητρόδωρος ἐν τῷ περὶ τοῦ μείζονα εἶναι τὴν παρ᾽ ἡμᾶς αἰτίαν πρὸς εὐδαιμονίαν τῆς ἐκ τῶν πραγμάτων· ‚ἀγαθὸν᾽, φησὶ, ‚ψυχῆς τί ἄλλο ἢ τὸ σαρκὸς εὐσταθὲς κατάστημα καὶ τὸ περὶ ταύτης πιστὸν ἔλπισμα;᾽ καὶ μὴν Πλάτων ὁ φιλόσοφος διττὸν P.
εἶναι τὸ τέλος φησὶν, τὸ μὲν μεθεκτόν τε καὶ πρῶτον ἐν 499.
αὐτοῖς ὑπάρχον τοῖς εἴδεσιν, ὃ δὴ καὶ τἀγαθὸν προσ- Pott.
ονομάζει, τὸ δὲ μετέχον ἐκείνου καὶ τὴν ἀπ᾽ αὐτοῦ δεχόμενον ὁμοιότητα, ὃ περὶ ἀνθρώπους γίνεται τοὺς μεταποιουμένους ἀρετῆς τε καὶ τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας. διὸ καὶ Κλεάνθης ἐν τῷ δευτέρῳ περὶ ἡδονῆς τὸν

Σωκράτην φησὶ παρ᾽ ἕκαστα διδάσκειν, ὡς ὁ αὐτὸς δίκαιός τε καὶ εὐδαίμων ἀνὴρ καὶ τῷ πρώτῳ διελόντι τὸ δίκαιον ἀπὸ τοῦ συμφέροντος καταρᾶσθαι ὡς ἀσεβές τι πρᾶγμα δεδρακότι· ἀσεβεῖς γὰρ τῷ ὄντι οἱ τὸ συμφέρον ἀπὸ τοῦ κατὰ νόμον χωρίζοντες. αὐτὸς δὲ ὁ Πλάτων τὴν εὐδαιμονίαν τὸ εὖ τὸν δαίμονα ἔχειν, δαίμονα δὲ λέγεσθαι τὸ τῆς ψυχῆς ἡμῶν ἡγεμονικόν, τὴν δὲ εὐδαιμονίαν τὸ τελειότατον ἀγαθὸν καὶ πληρέστατόν λέγει. ὅτε δὲ βίον ὁμολογούμενον καὶ σύμφωνον αὐτὴν ἀποκαλεῖ, καὶ ἔσθ᾽ ὅτε τὸ κατ᾽ ἀρετὴν τελειότατον, τοῦτο δὲ ἐν ἐπιστήμῃ τοῦ ἀγαθοῦ τίθεται καὶ ἐν ἐξομοιώσει τῇ πρὸς τὸν θεόν, ὁμοίωσιν ἀπο- P. φαινόμενος δίκαιον καὶ ὅσιον μετὰ φρονήσεως εἶναι. 188 ἢ γὰρ οὐχ οὕτως τινὲς τῶν ἡμετέρων τὸ μὲν κατ᾽ Sylb. εἰκόνα εὐθέως κατὰ τὴν γένεσιν εἰληφέναι τὸν ἄνθρωπον, τὸ καθ᾽ ὁμοίωσιν δὲ ὕστερον κατὰ τὴν τελείωσιν μέλλειν ἀπολαμβάνειν ἐκδέχονται.

§. 132. *Αὐτίκα* ὁ Πλάτων τὴν ὁμοίωσιν ταύτην μετὰ ταπεινοφροσύνης ἔσεσθαι τῷ ἐναρέτῳ διδάσκων ἐκεῖνό που ἑρμηνεύει, „πᾶς ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται" *). λέγει οὖν ἐν τοῖς νόμοις· „ὁ μὲν δὴ θεὸς, ὥσπερ καὶ ὁ παλαιὸς λόγος, ἀρχήν τε καὶ μέσα καὶ τελευτὴν τῶν πάντων ἔχων εὐθεῖαν περαίνει κατὰ φύσιν περιπορευόμενος, τῷ δὲ αἰεὶ ξυνέπεται δίκη τῶν ἀπολειπομένων τοῦ θείου νόμου τιμωρός". ὁρᾷς ὅπως καὶ αὐτὸς εὐλάβειαν προσάγει τῷ θείῳ νόμῳ; ἐπιφέρει γοῦν· „ἧς ὁ μὲν εὐδαιμονήσειν μέλλων ἐχόμενος ξυνέπεται ταπεινὸς καὶ κεκοσμημένος". εἶτα τούτοις τὰ ἀκόλουθα συνάψας καὶ τῷ φόβῳ νουθετήσας ἐπιφέρει· „τίς οὖν δὴ πρᾶξις φίλη καὶ ἀκόλουθος θεῷ; μία καὶ ἕνα λόγον ἔχουσα ἀρχαῖον, ὅτι τῷ μὲν ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον ὄντι μετρίῳ φίλον ἂν εἴη, τὰ δὲ ἄμετρα οὔτε ἀλλήλοις οὔτε τοῖς ἐμμέτροις. τὸν οὖν τῷ P. 500. Pott.

---

*) Luc. 14, 11.

θεῷ προσφιλῆ γενησόμενον εἰς δύναμιν ὅτι μάλιστα καὶ αὐτὸν τοιοῦτον ἀναγκαῖον γίνεσθαι.

§. 133. Καὶ κατὰ τοῦτον δὴ τὸν λόγον ὁ μὲν σώφρων ἡμῶν θεῷ φίλος — ὅμοιος γάρ — ὅ τε μὴ σώφρων ἀνόμοιός τε καὶ διάφορος. τοῦτο ἀρχαῖον εἶναι φήσας τὸ δόγμα τὴν ἐκ τοῦ νόμου εἰς αὐτὸν ἥκουσαν διδασκαλίαν ᾐνίξατο, κἀν τῷ Θεαιτήτῳ τὰ κακὰ ἀμφὶ τὴν θνητὴν φύσιν καὶ τόνδε τὸν τόπον περιπολεῖν ἐξ ἀνάγκης δοὺς ἐπιφέρει· διὸ καὶ πειρᾶσθαι χρὴ ἐνθένδε ἐκεῖσε φεύγειν ὅτι τάχιστα, φυγὴ δὲ ὁμοίωσις θεῷ κατὰ τὸ δυνατὸν, ὁμοίωσις δὲ δίκαιον καὶ ὅσιον μετὰ φρονήσεως γενέσθαι. Σπεύσιππός τε ὁ Πλάτωνος ἀδελφιδοῦς τὴν εὐδαιμονίαν φησὶν ἕξιν εἶναι τελείαν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσιν, ἢ ἕξιν ἀγαθῶν, ἧς δὴ καταστάσεως ἅπαντας μὲν ἀνθρώπους ὄρεξιν ἔχειν, στοχάζεσθαι δὲ τοὺς ἀγαθοὺς τῆς ἀοχλησίας. εἶεν δ' ἂν αἱ ἀρεταὶ τῆς εὐδαιμονίας ἀπεργαστικαί. Ξενοκράτης τε ὁ Χαλκηδόνιος τὴν εὐδαιμονίαν ἀποδίδωσι κτῆσιν τῆς οἰκείας ἀρετῆς καὶ τῆς ὑπηρετικῆς αὐτῇ δυνάμεως. εἶτα ὡς μὲν ἐν ᾧ γίνεται φαίνεται λέγων τὴν ψυχὴν, ὡς δ' ὑφ' ὧν τὰς ἀρετὰς, ὡς δ' ἐξ ὧν ὡς μερῶν τὰς καλὰς πράξεις καὶ τὰς σπουδαίας ἕξεις τε καὶ διαθέσεις καὶ κινήσεις καὶ σχέσεις, ὡς τούτων οὐκ ἄνευ τὰ σωματικὰ καὶ τὰ ἐκτός. ὁ γὰρ Ξενοκράτους γνώριμος Πολέμων φαίνεται τὴν εὐδαιμονίαν αὐτάρκειαν εἶναι βουλόμενος ἀγαθῶν πάντων ἢ τῶν πλείστων καὶ μεγίστων. δογματίζει γοῦν χωρὶς μὲν ἀρετῆς μηδέ ποτε ἂν εὐδαιμονίαν ὑπάρχειν, δίχα δὲ καὶ τῶν σωματικῶν καὶ τῶν ἐκτὸς τὴν ἀρετὴν αὐτάρκη πρὸς εὐδαιμονίαν εἶναι.

§. 134. Καὶ τὰ μὲν ὧδε ἐχέτω, αἱ δὲ ἀντιρρήσεις αἱ πρὸς τὰς εἰρημένας δόξας κατὰ καιρὸν τεθήσονται, ἡμῖν δὲ αὐτοῖς εἰς τέλος ἀτελεύτητον ἀφικέσθαι πρόκειται πειθομένοις ταῖς ἐντολαῖς, τουτέσι τῷ θεῷ, καὶ κατ' αὐτὰς βιώσασιν ἀνεπιλήπτως καὶ ἐπιστημόνως διὰ τῆς τοῦ θείου θελήματος γνώσεως, ἡ

τε πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον ὡς οἷόν τε ἐξομοίωσις τέλος ἐστὶ καὶ εἰς τὴν τελείαν υἱοθεσίαν διὰ τοῦ υἱοῦ ἀποκατάστασις δοξάζουσα ἀεὶ τὸν πατέρα διὰ τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως τοῦ ἀδελφοὺς καὶ συγκληρονόμους καταξιώσαντος ἡμᾶς εἰπεῖν καὶ ὁ μὲν ἀπόστολος συντόμως τὸ τέλος ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ διαγράφων λέγει· „νυνὶ δὲ ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, δουλωθέντες δὲ τῷ θεῷ ἔχετε τὸν καρπὸν ὑμῶν εἰς ἁγιασμὸν, τὸ δὲ τέλος ζωὴν αἰώνιον"*)· διττὴν δὲ εἰδὼς τὴν P. ἐλπίδα τὴν μὲν προσδοκωμένην, τὴν δὲ ἀπειλημμένην 501. ἤδη τέλος διδάσκει τὴν τῆς ἐλπίδος ἀποκατάστασιν· Pott. „ἡ γὰρ ὑπομονὴ", φησὶ, „δοκιμὴν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα, ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει, ὅτι ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ πνεύματος ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν" **). δι' ἣν ἀγάπην καὶ εἰς τὴν ἐλπίδα ἀποκατάστασις ἣν „ἀνάπαυσιν" ἀλλαχοῦ λέγει ἀποκεῖσθαι ἡμῖν.

§. 135. Τὰ ὅμοια καὶ παρὰ τῷ Ἰεζεκιὴλ εὕροις ἂν οὕτως ἔχοντα· „ἡ ψυχὴ ἁμαρτάνουσα αὐτὴ ἀποθανεῖται καὶ ἀνὴρ ὃς ἂν γένηται δίκαιος καὶ ποιήσῃ κρῖμα καὶ δικαιοσύνην ἐπὶ τὰ ὄρη οὐκ ἔφαγεν καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ οὐκ ἦρεν ἐπὶ τὰ εἴδωλα οἴκου Ἰσραὴλ καὶ τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον οὐκ ἐμίανεν καὶ πρὸς γυναῖκα ἐν καιρῷ ἀκαθαρσίας αὐτῆς οὐ προσῆλθεν" — οὐ γὰρ ἐφύβριστον τὴν ἀνθρώπου σπορὰν εἶναι βούλεται — „καὶ ἄνδρα" φησὶ „μὴ κακώσῃ, ἐνεχύρασμα ὀφείλοντος ἀποδώσει, ἅρπαγμα οὐ μὴ ἁρπάσῃ τὸν ἄρτον αὐτοῦ πεινῶντι δώσει, καὶ πλεονασμὸν οὐ λήψεται, ἐξ ἀδικίας ἀποστρέψει τὴν χεῖρα αὐτοῦ, κρῖμα ἀληθινὸν ποιήσει ἀνὰ μέσον ἀνδρὸς καὶ τοῦ πλησίον, ἐν τοῖς δικαιώμασί μου πορεύσεται καὶ τὰ δικαιώματά μου ἐφύλαξε τοῦ ποιῆσαι ἀλήθειαν, δίκαιός ἐστι, ζωῇ ζήσεται, λέγει ἀδωναΐ

*) Roman. 6, 22. **) Ibid. 5, 4 sq.

κύριος" *). ὅ τε Ἡσαΐας τὸν μὲν πιστεύσαντα εἰς σεμνότητα βίου, τὸν γνωστικὸν δὲ εἰς ἐπίστασιν παρακαλῶν μὴ τὴν αὐτὴν εἶναι ἀρετὴν ἀνθρώπου καὶ θεοῦ παριστὰς ὧδέ φησι· „ζητήσατε τὸν κύριον καὶ ἐν τῷ εὑρίσκειν αὐτὸν ἐπικαλέσασθε, ἡνίκα δ' ἂν ἐγγίζῃ ὑμῖν, ἀπολειπέτω ὁ ἀσεβὴς τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ καὶ ἀνὴρ ἄνομος τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, καὶ ἐπιστραφήτω πρὸς κύριον καὶ ἐλεηθήσεται" ἕως „καὶ τὰ διανοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς διανοίας μου" **).

§. 136. Ἡμεῖς τοίνυν κατὰ τὸν γενναῖον P. ἀπόστολον „ἐκ πίστεως ἐλπίδα δικαιοσύνης 181 ἀπεκδεχόμεθα, ἐν γὰρ Χριστῷ οὔτε περιτομή τι ἰσχύει Sylb. οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη" ***). „ἐπιθυμοῦμεν δὲ ἕκαστον ὑμῶν τὴν αὐτὴν ἐνδείκνυσθαι σπουδὴν πρὸς τὴν πληροφορίαν τῆς ἐλπίδος" ἕως „κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ἀρχιερεὺς γενόμενος εἰς τὸν αἰῶνα" †). τὰ ὅμοια τῷ Παύλῳ καὶ ἡ πανάρετος σοφία λέγει· „ὁ δὲ ἐμοῦ ἀκούων κατασκηνώσει ἐπ' ἐλπίδι πεποιθώς" ††) ἡ P. γὰρ τῆς ἐλπίδος ἀποκατάστασις ὁμωνύμως ἐλπὶς εἴρηται· 502. διὰ τοῦ „κατασκηνώσει" τῇ λέξει παγκάλως Pott. προσέθηκε τὸ „πεποιθώς", δεικνὺς τὸν τοιοῦτον ἀναπεπαῦσθαι ἀπολαβόντα ἣν ἤλπιζεν ἐλπίδα, διὸ καὶ ἐπιφέρει „καὶ ἡσυχάσει ἀφόβως ἀπὸ παντὸς κακοῦ". ἄντικρυς δὲ ὁ ἀπόστολος ἐν τῇ προτέρᾳ τῶν πρὸς Κορινθίους διαρρήδην φησί· „μιμηταί μου γίνεσθε καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ" †††), ἵνα γένηται ἐκεῖνο, εἰ ὑμεῖς ἐμοῦ, ἐγὼ δὲ Χριστοῦ, ὑμεῖς οὖν μιμηταὶ Χριστοῦ γίνεσθε, Χριστὸς δὲ θεοῦ. „τὴν ἐξομοίωσιν" τοίνυν „τῷ θεῷ εἰς ὅσον οἷόν τε ἦν δίκαιον καὶ ὅσιον μετὰ φρονήσεως γενέσθαι", σκοπὸν τῆς πίστεως ὑποτίθεται, τέλος δὲ τὴν ἐπὶ τῇ πίστει τῆς ἐπαγγελίας

---

*) Ezech. 18, 4 — 9. **) Iesai. 55, 6 sq. 9. ***) Galat. 5, 5 sq. †) Hebr. 6, 11. 20. ††) Prouerb. 1, 33. †††) 1 Corinth. 11, 1.

ἀποκατάστασιν. ἐκ τούτων οὖν αἱ πηγαὶ τῶν περὶ τέλους δογματισάντων ἃς προειρήκαμεν βλύζουσιν. ἀλλὰ τούτων μὲν ἅλις.

Cap. XXIII.

§. 137. Ἐπεὶ δὲ ἡδονὴ καὶ ἐπιθυμία ὑποπίπτειν γάμῳ δοκεῖ καὶ περὶ τούτου διαληπτέον. γάμος μὲν οὖν ἐστὶ σύνοδος ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἡ πρώτη κατὰ νόμον ἐπὶ γνησίων τέκνων σπορᾷ. ὁ γοῦν κωμικὸς Μένανδρος,

παίδων,

φησὶ,

ἐπ᾽ ἀρότῳ γνησίων
δίδωμί σοι 'γὼ τὴν ἐμαυτοῦ θυγατέρα.

ζητοῦμεν δὲ εἰ γαμητέον, ὅπερ τῶν κατὰ [τί] πρός τι πῶς ἔχειν ὠνομασμένων ἐστίν. τίνι γὰρ γαμητέον, ὅπερ καὶ πῶς ἔχοντι καὶ τίνα καὶ πῶς ἔχουσαν· οὔτε γὰρ παντὶ γαμητέον οὔτε πάντοτε, ἀλλὰ καὶ χρόνος ἐστὶν ἐν ᾧ καθήκει, καὶ πρόσωπον ᾧ προσήκει, καὶ ἡλικία μέχρι τίνος. οὔτε οὖν παντὶ γαμητέον πᾶσαν οὔτε πάντοτε, ἀλλ᾽ οὐδὲ παντελῶς καὶ ἀναίδην, ἀλλὰ τὸ πῶς ἔχοντι καὶ ὁποίαν καὶ ὁπότε δεῖ καὶ χάριν παίδων καὶ τὴν κατὰ πάντα ὁμοίαν καὶ μὴ βίᾳ ἢ ἀνάγκῃ στέργουσαν τὸν ἀγαπῶντα ἄνδρα.

§. 138. Ὅθεν ὁ Ἀβραάμ φησιν ἐπὶ τῆς γυναικὸς σκηπτόμενος ὡς ἀδελφῆς, „ἀδελφή μοί ἐστιν ἐκ πατρὸς, ἀλλ᾽ οὐκ ἐκ μητρὸς, ἐγένετο δέ μοι καὶ εἰς γυναῖκα" *), τὰς ὁμομητρίους μὴ δεῖν ἄγεσθαι πρὸς γάμον διδάσκων. ἐπίωμεν δὲ ἐν βραχεῖ τὴν ἱστορίαν. Πλάτων μὲν οὖν ἐν τοῖς ἐκτὸς ἀγαθοῖς τάττει τὸν P.
γάμον, ἐπισκευάσας τὴν ἀθανασίαν τοῦ γένους ἡμῶν 503.
καὶ οἱονεὶ διαμονήν τινα παισὶ παίδων μεταλαμπα- Pott.
δευομένην. Δημόκριτος δὲ γάμον καὶ παιδοποιίαν παραιτεῖται διὰ τὰς πολλὰς ἐξ αὐτῶν ἀηδίας τε καὶ

*) Genes. 20, 12.

ἀφολκὰς ἀπὸ τῶν ἀναγκαιοτέρων. συγκατατάττεται δὲ αὐτῷ καὶ Ἐπίκουρος καὶ ὅσοι ἐν ἡδονῇ καὶ ἀοχλησίᾳ, ἔτι δὲ καὶ ἀλυπίᾳ τἀγαθὸν τίθενται. ἔτι κατὰ μὲν τοὺς ἀπὸ τῆς στοᾶς ἀδιάφορον ὅ τε γάμος ἥ τε παιδοτροφία, κατὰ δὲ τοὺς ἐκ τοῦ περιπάτου ἀγαθόν. συλλήβδην οὗτοι μέχρι γλώττης ἀγαγόντες τὰ δόγματα ἡδοναῖς ἐδουλώθησαν, οἱ μὲν παλλακίσιν, οἱ δὲ ἑταίραις μειρακίοις τε οἱ πλεῖστοι κεχρημένοι. ἡ σοφὴ δὲ ἐκείνη τετρακτὺς ἐν τῷ κήπῳ μετὰ τῆς ἑταίρας ἔργοις ἐκύδαινον τὴν ἡδονήν.

§. 139. Οὐκ ἂν οὖν ἐκφύγοιεν τὴν βουζύγιον ἀρὰν ὅσοι μὴ δοκιμάζοντες σφίσι συμφέρειν τινὰ ἑτέροις ταῦτα παρακελεύονται ποιεῖν, ἢ αὖ τοὔμπαλιν. τοῦτο βραχέως ἡ γραφὴ δεδήλωκεν εἰρηκυῖα, „ὃ μισεῖς, ἄλλῳ οὐ ποιήσεις" *). πλὴν οἱ γάμον δοκιμάζοντες „ἡ φύσις ἡμᾶς ἐποίησεν" φασὶν „εὐθέτους πρὸς γάμον," ὡς δῆλον ἐκ τῆς σωμάτων κατασκευῆς τῶν τε ἀρρένων καὶ τῶν θηλειῶν, καὶ τὸ „αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε" **) συνεχῶς ἐπιβοῶνται. εἰ δὲ καὶ ταῦθ' οὕτως ἔχει, ἀλλ' αἰσχρόν γε αὐτοῖς δοκεῖ τὸ καὶ τῶν ἀλόγων ζώων τὸν ὑπὸ θεοῦ δημιουργηθέντα ἄνθρωπον ἀκρατέστερον εἶναι, ἃ τὴν ἐπιμιξίαν οὐ ποιεῖται πρὸς πολλὰ καὶ ἀναίδην, ἀλλὰ πρὸς ἓν καὶ ὁμόφυλον, οἷαι αἱ πελειάδες καὶ αἱ φάσσαι καὶ τὸ τρυγόνων γένος καὶ ὅσα τούτοις παραπλήσια. ἔτι φασὶν, ὁ ἄτεκνος τῆς κατὰ φύσιν τελειότητος ἀπολείπεται ἅτε μὴ ἀντικαταστήσας τῇ χώρᾳ τὸν οἰκεῖον διάδοχον, τέλειος γὰρ ὁ πεποιηκὼς ἐξ αὑτοῦ τὸν ὅμοιον, μᾶλλον δὲ ἐπειδὰν κἀκεῖνον τὸ αὐτὸ πεποιηκότα ἐπίδῃ, τουτέστιν ὅταν εἰς τὴν αὐτὴν καταστήσῃ φύσιν τὸ τεκνωθὲν τῷ τεκνώσαντι. P. 504. Pott.

§. 140. Γαμητέον οὖν πάντως καὶ τῆς πατρίδος ἕνεκα καὶ τῆς τῶν παίδων διαδοχῆς καὶ τῆς τοῦ

*) Tob. 4, 16. **) Genes. 1, 28.

κόσμον τὸ ὅσον ἐφ᾽ ἡμῖν συντελειώσεως, ἐπεὶ καὶ γάμον τινὰ οἰκτείρουσιν οἱ ποιηταὶ ἡμιτελῆ *) καὶ ἄπαιδα, μακαρίζουσι δὲ τὸν ἀμφιθαλῆ. αἱ δὲ σωματικαὶ νόσοι μάλιστα τὸν γάμον ἀναγκαῖον δεικνύουσαι, ἡ γὰρ τῆς γυναικὸς κηδεμονία καὶ τῆς παραμονῆς ἡ ἐκτένεια τὰς ἐκ τῶν ἄλλων οἰκείων καὶ φίλων ἔοικεν ὑπερτίθεσθαι προσκαρτερήσεις, ὅσῳ τῇ συμπαθείᾳ διαφέρειν καὶ προσεδρεύειν μάλιστα πάντων προαιρεῖται, καὶ τῷ ὄντι κατὰ τὴν γραφὴν ἀναγκαία „βοηθός.“ **)

§. 141. Ὁ γοῦν κωμικὸς Μένανδρος καταδραμὼν τοῦ γάμου, ἀλλὰ καὶ τὰ χρήσιμα ἀντιτιθεὶς ἀποκρίνεται τῷ εἰπόντι,

α. πρὸς τὸ πρᾶγμ᾽ ἔχω
κακῶς. β. ἐπαριστερῶς γὰρ αὐτὸ λαμβάνεις.

εἶτ᾽ ἐπιφέρει·

τὰ δυσχερῆ τε καὶ τὰ λυπήσαντά σε
ὁρᾷς ἐν αὐτῷ, τὰ δ᾽ ἀγάθ᾽ οὐκ ἐπιβλέπεις.

P. 182. Sylb. καὶ τὰ ἑξῆς. βοηθεῖ δὲ ὁ γάμος καὶ ἐπὶ τῶν προβεβηκότων τῷ χρόνῳ παριστὰς τὴν γαμετὴν ἐπιμελομένην καὶ τοὺς ἐκ ταύτης παῖδας γηροβοσκοὺς ἐκτρέφων.

παῖδες γὰρ ἀνδρὶ κατθανόντι κληδόνες
γεγάασι. φελλοὶ δ᾽ ὣς ἄγουσι δίκτυον
τὸν ἐκ βυθοῦ κλωστῆρα σώζοντες λίνου

κατὰ τὸν τραγικὸν Σοφοκλέα. οἵ τε νομοθέται οὐκ ἐπιτρέπουσι τὰς μεγίστας ἀρχὰς τοῖς μὴ γαμήσασι μετεῖναι. αὐτίκα ὁ τῶν Λακώνων νομοθέτης οὐκ P. 505. Pott. ἀγαμίου μόνον ἐπιτίμιον ἔστησεν, ἀλλὰ μονογαμίου καὶ ὀψιγαμίου καὶ μονοδιαιτησίας, ὁ δὲ γενναῖος Πλάτων καὶ τροφὴν γυναικὸς ἀποτίνειν εἰς τὸ δημόσιον κελεύει τὸν μὴ γήμαντα καὶ τὰς καθηκούσας δαπάνας ἀποδιδόναι τοῖς ἄρχουσιν, εἰ γὰρ μὴ γήμαντες

---

*) Cf. Homer. Iliad. β. 700. **) Genes. 2, 18.

οὐ παιδοποιήσονται τὸ ὅσον ἐφ᾽ ἑαυτοῖς, ἀνδρῶν σπάνιν ποιήσουσιν καὶ καταλύσουσι τάς τε πόλεις καὶ τὸν κόσμιον τὸν ἐκ τούτων.

§. 141. Τὸ δὲ τοιοῦτον ἀσεβὲς θείαν γένεσιν καταλυόντων. ἤδη δὲ ἄνανδρον καὶ ἀσθενὲς τὴν μετὰ γυναικὸς καὶ τέκνων φεύγειν συμβίωσιν, οὗ γὰρ ἡ ἀποβολὴ κακόν ἐστι, τούτου πάντως ἡ κτῆσις ἀγαθόν· ἔχει δ᾽ οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν. ἀλλὰ μὴν ἡ τῶν τέκνων ἀποβολὴ τῶν ἀνωτάτω κακῶν ἐστὶ, φασί. ἡ οὖν τῶν τέκνων κτῆσις ἀγαθόν. εἰ δὲ τοῦτο, καὶ ὁ γάμος.

ἄνευ δὲ πατρὸς,

φησὶ,

τέκνον οὐκ εἴη ποτ᾽ ἄν,
ἄνευ δὲ μητρὸς οὐδὲ συλλαβὴ τέκνου.

πατέρα δὲ γάμος ποιεῖ ὡς μητέρα ἀνήρ.

§. 142. Εὐχὴν οὖν μεγίστην καὶ Ὅμηρος τίθεται, ἄνδρα τε καὶ οἶκον *), ἀλλ᾽ οὐχ ἁπλῶς, μετὰ ὁμοφροσύνης δὲ τῆς ἐσθλῆς. ὁ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων γάμος ἐφ᾽ ἡδυπαθείᾳ ὁμονοεῖ, ὁ δὲ τῶν φιλοσοφούντων ἐπὶ τὴν κατὰ λόγον ὁμόνοιαν ἄγει ὁ μὴ τὸ εἶδος **), ἀλλὰ τὸ ἦθος ἐπιτρέπων ταῖς γυναιξὶ κοσμεῖσθαι μηδ᾽ ὡς ἐρωμέναις χρῆσθαι ταῖς γαμεταῖς προστάττων τοῖς ἀνδράσι σκοπὸν πεποιημένοις τὴν τῶν σωμάτων ὕβριν, ἀλλ᾽ εἰς βοήθειαν παντὸς τοῦ βίου καὶ τὴν ἀρίστην σωφροσύνην περιποιεῖσθαι τὸν γάμον. πυρῶν γὰρ οἶμαι καὶ κριθῶν τε αὖ κατὰ τοὺς οἰκείους καιροὺς καταβαλλομένων σπερμάτων P. τιμιώτερός ἐστιν ὁ σπειρόμενος ἄνθρωπος, ᾧ πάντα 506. φύεται, κἀκεῖνά γε καὶ νήφοντες καταβάλλουσι τὰ Pott. σπέρματα οἱ γεωργοί. πᾶν οὖν εἴ τι ῥυπαρὸν καὶ μεμολυσμένον ἐπιτήδευμα ἀφαγνιστέον τοῦ γάμου, ὡς μὴ ὀνειδισθείημεν τὴν τῶν ἀλόγων ζώων σύνοδον

---

*) Cf. Homer. Odyss. ζ. v. 181. **) Cf. 1 Timoth. 2, 9. 2 Petr. 2, 3.

τῆς ἀνθρωπίνης συζυγίας συνᾴδουσαν τῇ φύσει μᾶλλον κατὰ τὸν ὁμολογούμενον θορονθορόν.

§. 143. Τὰ γοῦν ἔνια αὐτῶν ᾧ κελεύεται καιρῷ εὐθέως ἀπαλλάττεται καταλιπόντα τὴν δημιουργίαν τῇ διοικήσει, τοῖς τραγῳδοποιοῖς δὲ ἡ Πολυξένη καίτοι ἀποσφαττομένη ἀναγέγραπται, ἀλλὰ καὶ θνήσκουσα ὅμως πολλὴν πρόνοιαν πεποιῆσθαι τοῦ εὐσχημόνως πεσεῖν,

κρύπτουσ᾽, ἃ κρύπτειν ὄμματ᾽ ἀρρένων ἐχρῆν.

ἦν δὲ κἀκείνῃ γάμος ἡ συμφορά. τὸ ὑποπεσεῖν οὖν καὶ παραχωρῆσαι τοῖς πάθεσιν ἐσχάτη δουλεία, ὥσπερ ἀμέλει τὸ κρατεῖν τούτων ἐλευθερία μόνη. ἡ γοῦν θεία γραφὴ τοὺς παραβάντας τὰς ἐντολὰς πεπρᾶσθαι λέγει τοῖς ἀλλογενέσι, τουτέστιν ἁμαρτίαις ἀνοικείαις τῇ φύσει, ἄχρις ἂν ἐπιστρέψαντες μετανοήσωσι.

§. 144. Καθαρὸν οὖν τὸν γάμον ὥσπερ τι ἱερὸν ἄγαλμα τῶν μιαινόντων φυλακτέον, ἀνεγειρομένοις μὲν ἐκ τῶν ὕπνων μετὰ κυρίου, ἀπιοῦσι δὲ εἰς ὕπνον μετ᾽ εὐχαριστίας καὶ εὐχομένοις,

ἠμὲν ὅτ᾽ εὐνάζῃ καὶ ὅτ᾽ ἂν φάος ἱερὸν ἔλθῃ· *)

μαρτυρομένοις τὸν κύριον παρ᾽ ὅλον ἡμῶν τὸν βίον, τὸ μὲν θεοσεβεῖν τῇ ψυχῇ κεκτημένοις, τὸ σῶφρον δὲ μέχρι καὶ τοῦ σώματος ἄγουσιν. θεοφιλὲς γὰρ τῷ ὄντι ἀπὸ τῆς γλώττης ἐπὶ τὰ ἔργα τὸ κόσμιον διαχειραγωγεῖν, ὁδὸς δὲ ἐπ᾽ ἀναισχυντίαν ἡ αἰσχρολογία, καὶ τέλος ἀμφοῖν ἡ αἰσχροεργία. ὅτι δὲ γαμεῖν ἡ γραφὴ συμβουλεύει οὐδὲ ἀφίστασθαί ποτε τῆς συζυγίας ἐπιτρέπει ἄντικρυς νομοθετεῖ· „οὐκ ἀπολύσεις γυναῖκα πλὴν εἰ μὴ ἐπὶ λόγῳ πορνείας" **)· μοιχείαν δὲ ἡγεῖται τὸ ἐπιγῆμαι ζῶντος θατέρου τῶν κεχωρισμένων.

§. 145. Ἀνύποπτον δὲ εἰς διαβολὴν δείκνυσι γυναῖκα τὸ μὴ καλλωπίζεσθαι μηδὲ μὴν κοσμεῖσθαι πέρα τοῦ πρέποντος εὐχαῖς καὶ δεήσεσι προσανέχουσαν ἐκτενῶς, τὰς μὲν ἐξόδους τῆς οἰκίας φυλαττο-

*) Homer. Odyss. ν. **) Matth. 5, 32. 19, 9. Marc. 10, 11 sq. Luc.

*μένην τὰς πολλὰς, ἀποκλείουσαν δ' ὡς οἷόν τε αὐ-
τὴν τῆς πρὸς τοὺς οὐ προσήκοντας προσόψεως,
προὐργιαίτερον τιθεμένην τῆς ἀκαίρου φλυαρίας τὴν
οἰκουρίαν. „ὁ δὲ ἀπολελυμένην λαμβάνων γυναῖ- P.
κα μοιχᾶται" *) φησίν, „ἐὰν" γάρ „τις ἀπολύσῃ
γυναῖκα μοιχᾶται αὐτὴν," τουτέστιν ἀναγκάζει μοι- 507.
χευθῆναι. οὐ μόνον δὲ ὁ ἀπολύσας αἴτιος γίνεται Pott.
τούτου, ἀλλὰ καὶ ὁ παραδεξάμενος αὐτὴν, ἀφορμὴν
παρέχων τοῦ ἁμαρτῆσαι τῇ γυναικί· εἰ γὰρ μὴ δέ-
χοιτο, ἀνακάμψει πρὸς τὸν ἄνδρα.*

§. 146. *Τί οὖν ὁ νόμος* **); *πρὸς ἀναστο-
λὴν τῆς εὐεπιφορίας τῶν παθῶν ἀναιρεῖσθαι προσ-
τάττει τὴν μοιχευθεῖσαν καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐλεγχθεῖ-
σαν· ἐὰν δὲ ἱέρεια ᾖ, πυρὶ παραδίδοσθαι προσ-
τάττει* ***). *λιθοβολεῖται δὲ καὶ ὁ μοιχὸς, ἀλλ'
οὐκ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, ἵνα μηδὲ ὁ θάνατος αὐ-
τοῖς κοινὸς ᾖ. οὐ δὴ μάχεται τῷ εὐαγγελίῳ ὁ νό-
μος, συνᾴδει δὲ αὐτῷ. πῶς γὰρ οὐχὶ ἑνὸς ὄν-
τος ἀμφοῖν χορηγοῦ τοῦ κυρίου; ἡ γάρ τοι πορνεύ-
σασα ζῇ μὲν τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀπέθανεν δὲ ταῖς ἐντολαῖς,
ἡ δὲ μετανοήσασα οἷον ἀναγεννηθεῖσα κατὰ τὴν ἐπι-
στροφὴν τοῦ βίου παλιγγενεσίαν ἔχει ζωῆς, τεθνηκυίας*
P. *μὲν τῆς πόρνης τῆς παλαιᾶς, εἰς βίον δὲ παρελθούσης*
183. *αὖθις τῆς κατὰ τὴν μετάνοιαν γεννηθείσης. μαρτυ-*
Sylb. *ρεῖ τοῖς εἰρημένοις διὰ Ἰεζεκιὴλ τὸ πνεῦμα λέγον·
„οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ
ἐπιστρέψαι"* †). *αὐτίκα λιθόλευστοι γίνονται ὡς
ἂν διὰ σκληροκαρδίαν ἀποθανόντες τῷ νόμῳ, ᾧ μὴ
ἐπείσθησαν, τῇ δὲ ἱερείᾳ ἐπιτείνεται τὰ τῆς κολάσεως
ὅτι „ᾧ πλεῖον ἐδόθη, οὗτος καὶ ἀπαιτηθήσεται"* ††).
*περιγεγράφθω καὶ ὁ δεύτερος ἡμῖν ἐνθάδε στρωμα-
τεὺς διὰ τὸ μῆκός τε καὶ πλῆθος τῶν κεφαλαίων.*

---

*) Luc. 16, 18. **) Leuit. 20, 10. Deuteron. 22, 22.
***) Leuit. 29, 9. †) Ezech. 33, 11. ††) Luc. 12, 48.

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ P. 508. Pott.

ΤΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ

ΤΩΝ

ΣΤΡΩΜΑΤΕΩΝ ΛΟΓΩΝ Ὁ ΤΡΙΤΟΣ.

CLEMENTIS ALEXANDRINI

STROMATUM LIBER TERTIUS.

Argumentum.

Cap. I. Basilidae sententiam de continentia et nuptiis refutat (§. 1 — 4.). C. II. item Carpocratis et Epiphanis de feminarum communitate (§. 5 — 11.). C. III. qua tenus Plato aliique e veteribus praeiuerint Marcionistis aliisque haereticis, qui a nuptiis ideo abstinent quia creaturam malum existimant et nasci homines in poenam opinantur (§. 12 — 24.). C. IV. quibus praetextibus vtantur haeretici ad omnis generis licentiam et lubidinem exercendam (§. 25 — 39.). C. V. duo genera haereticorum notat: prius illorum qui omnia omnibus licere pronunciant, quos refutat (§. 40 — 44.). C. VI. secundum genus aggreditur, illorum scilicet qui ex impia de deo omnium conditore sententia continentiam exercent (§. 45 — 56.). C. VII. qua in re Christianorum continentia eam quam sibi vindicant philosophi antecellat (§. 57 — 60.). C. VIII. deinceps locos sacrae scripturae ab haereticis ad vituperandum matrimonium adductos explicat: ac primum quidem verba apostoli ep. ad Roman. 6, 14. ab haereticorum peruersa interpretatione vindicat (§. 61. 62.). C. IX. dictum Christi ad Salomen exponit; quod tanquam in vituperationem nuptiarum prolatum haeretici allegabant (§. 63 — 67.). C. X. verba Christi Matth. 28, 20. mystice exponit (§. 68 — 70.). C. XI. legis et Christi man-

datum de non concupiscendo exponit (§. 71 — 78.). C. XII. verba apostoli 1 ep. ad Corinth. 7, 5. 39 sq. aliosque sacrae scripturae locos eo spectantes explicat (§. 79 — 90.). C. XIII. Iuli Cassiani haeretici verbis respondet: item loco quem ex euangelio apocrypho idem adduxerat (§. 91 — 93.). C. XIV. de 2 ep. ad Corinth. 11, 3. et Ephes. 4, 24. exponit (§. 94. 95.). C. XV. de 1 ep. ad Corinth. 7, 1. Luc. 14, 26. Iesai. 56, 2 sq. explicat (§. 96 — 99.). C. XVI. item Ierem. 20, 14. Iob. 14, 3. Psalm. 50, 5. 1 ep. ad Corinth. 9, 27. (§. 100. 101.), C. XVII. qui nuptias et generationem malas asserunt, ii et dei creationem et ipsam euangeli dispensationem vituperant (§. 102 — 104.). C. XVIII. duas extremas opiniones hac in re esse vitandas: primam illorum qui creatoris odio a nuptiis abstinent; alteram illorum qui hinc occasionem arripiunt nefariis lubidinibus indulgendi (§. 105 — 110.).

Cap. I.

§. 1. Οἱ μὲν οὖν ἀμφὶ τὸν Οὐαλεντῖνον ἄνωθεν ἐκ τῶν θείων προβολῶν τὰς συζυγίας καταγαγόντες εὐαρεστοῦνται γάμῳ, οἱ δὲ ἀπὸ Βασιλείδου πυθομένων φασὶ τῶν ἀποστόλων μή ποτε ἄμεινόν ἐστι τὸ μὴ γαμεῖν ἀποκρίνασθαι λέγουσι τὸν κύριον, P. 509. Pott. οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον τοῦτον, εἰσὶ γὰρ εὐνοῦχοι, οἱ μὲν ἐκ γενετῆς, οἱ δὲ ἐξ ἀνάγκης *). ἐξηγοῦνται δὲ τὸ ῥητὸν ὧδέ πως· φυσικήν τινες ἔχουσι πρὸς γυναῖκα ἀποστροφὴν ἐκ γενετῆς, οἵτινες τῇ φυσικῇ ταύτῃ συγκράσει χρώμενοι καλῶς ποιοῦσι μὴ γαμοῦντες. οὗτοι, φασὶν, εἰσὶν οἱ ἐκ γενετῆς εὐνοῦχοι, οἱ δὲ ἐξ ἀνάγκης, ἐκεῖνοι οἱ θεατρικοὶ ἀσκηταὶ, οἵτινες διὰ τὴν ἀνθολκὴν τῆς εὐδοξίας κρατοῦσιν ἑαυτῶν, οἱ δὲ ἐκτετμημένοι κατὰ συμφορὰν εὐνοῦχοι γεγόνασι κατὰ ἀνάγκην. οἱ τοίνυν κατὰ ἀνάγκην, οὐ κατὰ λόγον εὐνοῦχοι γίνονται, οἱ δὲ ἕνεκα τῆς αἰωνίου βασιλείας εὐνουχίσαντες ἑαυτοὺς διὰ τὰ

*) Similia leguntur Matth. 19, 11 sq.

ἐκ τοῦ γάμου φασὶ συμβαίνοντα τὸν ἐπιλογισμὸν τοῦτον λαμβάνουσιν τὴν περὶ τὸν πορισμὸν τῶν ἐπιτηδείων ἀσχολίαν δεδιότες.

§. 2. Καὶ τὸ „ἄμεινον γαμῆσαι ἢ πυροῦσθαι,“ μὴ εἰς πῦρ ἐμβάλῃς τὴν ψυχήν σου λέγειν τὸν ἀπόστολον νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἀντέχων καὶ φοβούμενος μὴ τῆς ἐγκρατείας ἀποπέσῃς, πρὸς γὰρ τὸ ἀντέχειν γενομένη ψυχὴ μερίζεται τῆς ἐλπίδος. ἀντέχου τοίνυν, φησὶ κατὰ λέξιν ὁ Ἰσίδωρος ἐν τοῖς ἠθικοῖς μαχίμης γυναικὸς, ἵνα μὴ ἀποσπασθῇς τῆς χάριτος P. 510. Pott. τοῦ θεοῦ, τό τε πῦρ ἀποσπερματίσας εὐσυνειδήτως προσεύχῃ. ὅταν δὲ ἡ εὐχαριστία σοῦ, φησὶν, εἰς αἴτησιν ὑποπέσῃ καὶ στῇς τὸ λοιπὸν οὐ κατορθῶσαι, ἀλλὰ μὴ σφαλῆναι, γάμησον. ἀλλὰ νέος τίς ἐστιν ἢ πένης ἢ κατωφερὴς καὶ οὐ θέλει γῆμαι κατὰ τὸν λόγον, οὗτος τοῦ ἀδελφοῦ μὴ χωριζέσθω, λεγέτω ὅτι εἰσελήλυθα ἐγὼ εἰς τὰ ἅγια, οὐδὲν δύναμαι παθεῖν· ἐὰν δὲ ὑπόνοιαν ἔχῃ, εἰπάτω, ἀδελφὲ ἐπίθες μοι τὴν χεῖρα, ἵνα μὴ ἁμαρτήσω, καὶ λήψεται βοήθειαν καὶ νοητὴν καὶ αἰσθητὴν, θελησάτω μόνον ἀπαρτίσαι τὸ καλὸν καὶ ἐπιτεύξεται.

§. 3. Ἐνίοτε δὲ τῷ μὲν στόματι λέγομεν, οὐ θέλομεν ἁμαρτῆσαι, ἡ δὲ διάνοια ἔγκειται ἐπὶ τὸ ἁμαρτάνειν. ὁ τοιοῦτος διὰ φόβον οὐ ποιεῖ ὃ θέλει ἵνα μὴ ἡ κόλασις αὐτῷ ἐλλογισθῇ, ἡ δὲ ἀνθρωπότης ἔχει τινὰ ἀναγκαῖα καὶ φυσικὰ μόνα, ἔχει τὸ περιβάλλεσθαι ἀναγκαῖον καὶ φυσικὸν, φυσικὸν δὲ τὸ τῶν ἀφροδισίων, οὐκ ἀναγκαῖον δέ. ταύτας παρεθέμην τὰς φωνὰς εἰς ἔλεγχον τῶν μὴ βιούντων ὀρθῶς Βασιλειδιανῶν, ὡς ἤτοι ἐχόντων ἐξουσίαν καὶ τοῦ ἁμαρτεῖν διὰ τὴν τελειότητα ἢ πάντως γε σωθησομένων φύσει κἂν νῦν ἁμάρτωσι διὰ τὴν ἔμφυτον ἐκλογὴν, ἐπεὶ μηδὲ ταυτὰ αὐτοῖς πράττειν συγχω-

---

*) 1 Corinth. 7, 9.

ῥοῦσιν οἱ προπάτορες τῶν δογμάτων. μὴ τοίνυν ὑποδυόμενοι τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἐν ἔθνεσιν ἀκρατεστάτων ἀκολαστότερον βιοῦντες βλασφημίαν τῷ ὀνόματι προστριβέσθωσαν· „οἱ γὰρ τοιοῦτοι P. ψευδαπόστολοι, ἐργάται δόλιοι" ἕως „ὧν τὸ τέλος 511. ἔσται κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν" *). Pott.

§. 4. Ἐγκράτεια τοίνυν σώματος ὑπεροψία κατὰ τὴν πρὸς θεὸν ὁμολογίαν. οὐ μόνον γὰρ περὶ τὰ ἀφροδίσια, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰ ἄλλα ἃ ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχὴ κακῶς οὐκ ἀρκουμένη τοῖς ἀναγκαίοις, ἡ ἐγκράτεια ἀναστρέφεται. ἔστι δὲ καὶ περὶ τὴν γλῶσσαν καὶ περὶ τὴν κτῆσιν καὶ περὶ τὴν χρῆσιν καὶ περὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἐγκράτεια. οὐ διδάσκει δ' αὐτὴ σωφρονεῖν μόνον ἥ γε παρέχει σωφροσύνην ἡμῖν δύναμις οὖσα καὶ θεία χάρις. τίνα οὖν τοῖς ἡμετέροις δοκεῖ περὶ τοῦ προκειμένου λεκτέον. ἡμεῖς εὐνουχίαν μὲν καὶ οἷς τοῦτο δεδώρηται ὑπὸ θεοῦ μακαρίζομεν, μονογαμίαν δὲ καὶ τὴν περὶ τὸν ἕνα γάμον σεμνότητα θαυμάζομεν, συμπάσχειν δὲ δεῖν λέγοντες καὶ „ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζειν" **), μή ποτέ τις δοκῶν καλῶς ἑστάναι καὶ αὐτὸς πέσῃ ***). περὶ δὲ τοῦ δευτέρου γάμου „εἰ πυροῖ" φησὶν ὁ ἀπόστολος, „γάμησον" †).

Cap. II.

§. 5. Οἱ δὲ ἀπὸ Καρποκράτους καὶ Ἐπιφάνους ἀναγόμενοι κοινὰς εἶναι τὰς γυναῖκας ἀξιοῦσιν, ἐξ ὧν ἡ μεγίστη κατὰ τοῦ ὀνόματος ἐρρύη βλασφημία. Ἐπιφάνης οὗτος οὗ καὶ τὰ συγγράμματα κομίζεται υἱὸς ἦν Καρποκράτους καὶ μητρὸς Ἀλεξανδρείας τοὔνομα, τὰ μὲν πρὸς πατρὸς Ἀλεξανδρεὺς, ἀπὸ δὲ μητρὸς Κεφαλληνεὺς, ἔζησε δὲ τὰ πάντα

---

*) 2 Corinth. 11, 13. 15. **) Galat. 6, 2. ***) Cf. 1 Corinth. 10, 12. †) Ibid. 7, 9.

P. ἔτη ἑπτακαίδεκα καὶ θεὸς ἐν Σάμῃ τῆς Κεφαλληνίας
184. τετίμηται, ἔνθα αὐτῷ ἱερὸν ῥυτῶν λίθων, βωμοί,
Sylb. τεμένη, μουσεῖον ᾠκοδόμηταί τε καὶ καθιέρωται,
καὶ συνιόντες εἰς τὸ ἱερὸν οἱ Κεφαλλῆνες κατὰ νουμηνίαν γενέθλιον ἀποθέωσιν θύουσιν Ἐπιφάνει, σπένδουσί τε καὶ εὐωχοῦνται καὶ ὕμνοι λέγονται. ἐπαιδεύθη μὲν οὖν παρὰ τῷ πατρὶ τήν τε ἐγκύκλιον παιδείαν καὶ τὰ Πλάτωνος, καθηγήσατο δὲ τῆς μο- P.
ναδικῆς γνώσεως, ἀφ᾽ οὗ καὶ ἡ τῶν Καρποκρατια- 512.
νῶν αἵρεσις. Pott.

§. 6. Λέγει τοίνυν οὗτος ἐν τῷ περὶ δικαιοσύνης τὴν δικαιοσύνην τοῦ θεοῦ κοινωνίαν τινὰ εἶναι μετ᾽ ἰσότητος. ἴσος γέ τοι πανταχόθεν ἐκταθεὶς οὐρανὸς κύκλῳ τὴν γῆν περιέχει πᾶσαν, καὶ πάντας ἡ νὺξ ἐπ᾽ ἴσης ἐπιδείκνυται τοὺς ἀστέρας, τόν τε τῆς ἡμέρας αἴτιον καὶ πατέρα τοῦ φωτὸς ἥλιον ὁ θεὸς ἐξέχεεν ἄνωθεν ἴσον ἐπὶ γῆς ἅπασι τοῖς βλέπειν δυναμένοις, οἱ δὲ κοινῇ πάντες βλέπουσιν, ἐπεὶ μὴ διακρίνει πλούσιον ἢ πένητα ἢ δήμου ἄρχοντα, ἄφρονάς τε καὶ τοὺς φρονοῦντας, θηλείας ἄρσενας, ἐλευθέρους δούλους, ἀλλ᾽ οὐδὲ τῶν ἀλόγων παρὰ τοῦτο ποιεῖταί τι, πᾶσι δὲ ἐπ᾽ ἴσης τοῖς ζώοις κοινὸν αὐτὸν ἐκχέας ἄνωθεν ἀγαθοῖς τε καὶ φαύλοις τὴν δικαιοσύνην ἐμπεδοῖ μηδενὸς δυναμένου πλεῖον ἔχειν μηδὲ ἀφαιρεῖσθαι τὸν πλησίον, ἵν᾽ αὐτὸς τὸ κἀκείνου φῶς διπλασιάσας ἔχῃ. ἥλιος κοινὰς τροφὰς ζώοις ἅπασιν ἀνατέλλει δικαιοσύνης τε τῆς κοινῆς ἅπασιν ἐπ᾽ ἴσης δοθείσης, καὶ εἰς τὰ τοιαῦτα βοῶν γένος ὁμοίως γίνεται ὡς αἱ βόες, καὶ συῶν ὡς οἱ σύες, καὶ προβάτων ὡς τὰ πρόβατα καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, δικαιοσύνη γὰρ ἐν αὐτοῖς ἀναφαίνεται ἡ κοινότης, ἔπειτα κατὰ κοινότητα πάντα ὁμοίως κατὰ γένος σπείρεται, τροφή τε κοινὴ χαμαὶ νεμομένοις ἀνεῖται πᾶσι τοῖς κτήνεσι καὶ πᾶσιν ἐπ᾽ ἴσης οὐδενὶ νόμῳ κρατουμένη, τῇ δὲ παρὰ τοῦ διδόντος κελεύ-

σάντος χορηγίᾳ συμφώνως ἅπασι δικαιοσύνη παροῦσα.

§. 7. Ἀλλ᾽ οὐδὲ τὰ τῆς γενέσεως νόμον ἔχει γεγραμμένον — μετεγράφη γὰρ ἄν —, σπείρουσι δὲ καὶ γεννῶσιν ἐπ᾽ ἴσης κοινωνίαν ὑπὸ δικαιοσύνης ἔμφυτον ἔχοντες κοινῇ πᾶσιν ἐπ᾽ ἴσης. ὀφθαλμὸν εἰς τὸ βλέπειν ὁ ποιητής τε καὶ πατὴρ πάντων δικαιοσύνῃ νομοθετήσας τῇ παρ᾽ αὐτοῦ παρέσχεν, οὐ διακρίνας θήλειαν ἄρρενος, οὐ λογικὸν ἀλόγου καὶ καθάπαξ οὐδενὸς οὐδέν, ἰσότητι δὲ καὶ κοινότητι μερίσας τὸ βλέπειν ὁμοίως ἑνὶ κελεύματι πᾶσι κεχάρισται. οἱ νόμοι δέ, φησίν, ἀνθρώπων ἀμαθίαν κολάζειν μὴ δυνάμενοι παρανομεῖν ἐδίδαξαν, ἡ γὰρ P. 513. Pott. ἰδιότης τῶν νόμων τὴν κοινωνίαν τοῦ θείου νόμου κατέτεμεν καὶ παρατρώγει, μὴ συνιεὶς τὸ τοῦ ἀποστόλου ῥητόν, λέγοντος, „διὰ νόμου τὴν ἁμαρτίαν ἔγνων" *), τό τ᾽ ἐμὸν καὶ τὸ σόν φησι διὰ τῶν νόμων παρεισελθεῖν, μηκέτι εἰς κοινότητα, κοινά τε γὰρ καρπουμένων μήτε γῆν μήτε κτήματα, ἀλλὰ μηδὲ γάμον· κοινῇ γὰρ ἅπασιν ἐποίησε τὰς ἀμπέλους αἳ μὴ στρουθὸν μήτε κλέπτην ἀπαρνοῦνται καὶ τὸν σῖτον οὕτως καὶ τοὺς ἄλλους καρπούς. ἡ δὲ κοινωνία παρανομηθεῖσα καὶ τὰ τῆς ἰσότητος ἐγέννησε θρεμμάτων καὶ καρπῶν κλέπτην.

§. 8. Κοινῇ τοίνυν ὁ θεὸς ἅπαντα ἀνθρώπῳ ποιήσας καὶ τὸ θῆλυ τῷ ἄρρενι κοινῇ συναγαγὼν καὶ πάνθ᾽ ὁμοίως τὰ ζῷα κολλήσας τὴν δικαιοσύνην ἀνέφηνεν κοινωνίαν μετ᾽ ἰσότητος. οἱ δὲ γεγονότες οὕτω τὴν συνάγουσαν κοινωνίαν τὴν γένεσιν αὐτῶν ἀπηρνήθησαν, καί φησιν, ὁ μίαν ἀγόμενος ἐχέτω δυναμένων κοινωνεῖν ἁπάντων ὥσπερ ἀπέφηνε τὰ λοιπὰ τῶν ζῴων. ταῦτα εἰπὼν κατὰ λέξιν πάλιν ὁμοίως αὐταῖς ταῖς λέξεσιν ἐπιφέρει· „τὴν γὰρ ἐπιθυμίαν

*) Cf. Roman. 3, 20. 7, 7.

εὔτονον καὶ σφοδροτέραν ἐνεποίησε τοῖς ἄρρεσιν εἰς τὴν τῶν γενῶν παραμονὴν, ἣν οὔτε νόμος οὔτε ἔθος οὔτε ἄλλο τι τῶν ὄντων ἀφανίσαι δύναται. θεοῦ γάρ ἐστι δόγμα. καὶ πῶς ἔτι οὗτος ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς ἐξετασθείη λόγῳ ἄντικρυς καὶ τὸν νόμον καὶ τὸ εὐαγγέλιον διὰ τούτων καθαιρῶν; ὁ μὲν γάρ φησιν, „οὐ μοιχεύσεις" *), τὸ δὲ „πᾶς ὁ προσβλέπων κατ' ἐπιθυμίαν ἤδη ἐμοίχευσεν" **) λέγει. τὸ γὰρ „οὐκ ἐπιθυμήσεις" ***) πρὸς τοῦ νόμου λεγόμενον τὸν ἕνα δείκνυσι θεὸν διὰ νόμου καὶ προφητῶν καὶ εὐαγγελίου κηρυσσόμενον· λέγει γὰρ „οὐκ ἐπιθυμήσεις τῆς τοῦ πλησίον". ὁ πλησίον δὲ οὐχ ὁ Ἰουδαῖος τῷ Ἰουδαίῳ, ἀδελφὸς γὰρ καὶ ταυτότης τοῦ πνεύματος, λείπεται δὴ πλησίον τὸν ἀλλοεθνῆ λέγειν. πῶς γὰρ οὐ πλησίον ὁ οἷός τε κοινωνῆσαι τοῦ πνεύματος; οὐ γὰρ μόνων Ἑβραίων, ἀλλὰ καὶ ἐθνῶν πατὴρ Ἀβραάμ †).

§. 9. Εἰ δὲ ἡ μοιχευθεῖσα καὶ ὁ εἰς αὐτὴν πορνεύσας θανάτῳ κολάζεται, δῆλον δήπου τὴν ἐντολὴν τὴν λέγουσαν „οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον" περὶ τῶν ἐθνῶν διαγορεύειν, ἵνα τις κατὰ νόμον καὶ τῆς τοῦ πλησίον καὶ τῆς ἀδελφῆς ἀποσχόμενος ἄντικρυς ἀκούσῃ παρὰ τοῦ κυρίου· „ἐγὼ δὲ λέγω οὐκ ἐπιθυμήσεις"· ἡ δὲ τοῦ „ἐγὼ" μορίου P. 514. Pott. προσθήκη προσεχεστέραν δείκνυσι τῆς ἐντολῆς τὴν ἐνέργειαν. καὶ ὅτι θεομαχεῖ ὅ τε Καρποκράτης ὅ τ' Ἐπιφάνης ἐν αὐτῷ τῷ πολυθρυλήτῳ βιβλίῳ τῷ περὶ δικαιοσύνης λέγων, ὧδέ πως ἐπιφέρει κατὰ λέξιν· „ἔνθεν ὡς γελοῖον εἰρηκότος τοῦ νομοθέτου ῥῆμα τοῦτο ἀκουστέον „οὐκ ἐπιθυμήσεις" πρὸς τὸ γελοιότερον εἰπεῖν „τῶν τοῦ πλησίον", αὐτὸς γὰρ ὁ τὴν ἐπιθυμίαν δοὺς ὡς συνέχουσαν τὰ τῆς γενέσεως ταύτην ἀφαιρεῖσθαι κελεύει μηδενὸς αὐτὴν ἀφελὼν

*) Exod. 20, 13. **) Matth. 5, 28. ***) Exod. 20, 17. †) Cf. Deuteron. 22, 22.

ζώου; τὸ δὲ „τῆς τοῦ πλησίον γυναικὸς ἰδιότητα τὴν κοινωνίαν ἀναγκάζων" ἔτι γελοιότερον εἶπεν.

P. 185. Sylb. §. 10. Καὶ ταῦτα μὲν οἱ γενναῖοι Καρποκρατιανοὶ δογματίζουσι. τούτους φασὶ καί τινας ἄλλους ζηλωτὰς τῶν ὁμοίων κακῶν εἰς τὰ δεῖπνα ἀθροιζομένους, οὐ γὰρ ἀγάπην εἴποιμ' ἂν ἔγωγε τὴν συνέλευσιν αὐτῶν, ἄνδρας ὁμοῦ καὶ γυναῖκας, μετὰ δὴ τὸ κορεσθῆναι ἐν πλησμονῇ τῇ καπρίσῃ φασὶ τὸ καταισχῦνον αὐτῶν τὴν πορνικὴν ταύτην δικαιοσύνην ἐκποδὼν ποιησαμένους φῶς τῇ τοῦ λύχνου περιτροπῇ μίγνυσθαι, ὅπως ἐθέλοιεν, αἷς βούλοιντο, μελετήσαντας δὲ ἐν τοιαύτῃ ἀγάπῃ τὴν κοινωνίαν μεθ' ἡμέραν ἤδη παρ' ὧν ἂν ἐθελήσωσι γυναικῶν ἀπαιτεῖν τὴν τοῦ Καρποκρατείου, οὐ γὰρ θέμις εἰπεῖν θείου, νόμου ὑπακοήν. τοιαῦτα δὲ οἶμαι ταῖς κυνῶν καὶ συῶν καὶ τράγων λαγνείαις νομοθετεῖν τὸν Καρποκράτην ἔδει. δοκεῖ δέ μοι καὶ τοῦ Πλάτωνος παρακηκοέναι ἐν τῇ πολιτείᾳ φαμένου κοινὰς εἶναι τὰς γυναῖκας πάντων, κοινὰς μὲν τὰς πρὸ τοῦ γάμου τῶν αἰτεῖ- P. σθαι μελλόντων καθάπερ καὶ τὸ θέατρον κοινὸν 515. τῶν θεωμένων φάσκοντος, τοῦ προκαταλαβόντος δὲ Pott. ἑκάστην ἑκάστου εἶναι καὶ οὐκ ἔτι κοινὴν τὴν γεγαμημένην.

§. 11. Ξάνθος δὲ ἐν τοῖς ἐπιγραφομένοις μαγικοῖς „μίγνυνται δὲ", φησὶν, „οἱ μάγοι μητράσι καὶ θυγατράσι, καὶ ἀδελφαῖς μίγνυσθαι θεμιτὸν εἶναι, κοινάς τε εἶναι τὰς γυναῖκας οὐ βίᾳ καὶ λάθρᾳ, ἀλλὰ συναινούντων ἀμφοτέρων, ὅταν θέλῃ γῆμαι ὁ ἕτερος τὴν τοῦ ἑτέρου". ἐπὶ τούτων οἶμαι καὶ τῶν ὁμοίων αἱρέσεων προφητικῶς Ἰούδαν ἐν τῇ ἐπιστολῇ εἰρηκέναι· „ὁμοίως μέντοι καὶ οὗτοι ἐνυπνιαζόμενοι", ὃ γὰρ ὕπαρ τῇ ἀληθείᾳ ἐπιβάλλουσιν, ἕως „καὶ τὸ στόμα αὐτῶν λαλεῖ ὑπέρογκα" *).

*) Iud. 8, 17.

Cap. III.

§. 12. Ἤδη δὲ εἰ αὐτός τε ὁ Πλάτων καὶ οἱ Πυθαγόρειοι καθάπερ οὖν ὕστερον καὶ οἱ ἀπὸ Μαρκίωνος κακὴν τὴν γένεσιν ὑπειλήφεσαν, πολλοῦ γε ἔδει κοινὰς αὐτὸν ὑποτίθεσθαι τὰς γυναῖκας. ἀλλ' οἱ μὲν ἀπὸ Μαρκίωνος φύσιν κακὴν ἔκ τε ὕλης κακῆς καὶ ἐκ δικαίου γενομένην δημιουργοῦ, ᾧ δὴ λόγῳ μὴ βουλόμενοι τὸν κόσμον τὸν ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ γενόμενον συμπληροῦν ἀπέχεσθαι γάμου βούλονται, ἀντιτασσόμενοι τῷ ποιητῇ τῷ σφῶν καὶ σπεύδοντες πρὸς τὸν κεκληκότα ἀγαθὸν, ἀλλ' οὐ τὸν ὥς φασι θεὸν ἐν ἄλλῳ τρόπῳ, ὅθεν οὐδὲν ἴδιον καταλιπεῖν ἐνταῦθα βουλόμενοι οὐ τῇ προαιρέσει γίνονται ἐγκρατεῖς, τῇ δὲ πρὸς τὸν πεποιηκότα ἔχθρᾳ μὴ βουλόμενοι χρῆσθαι τοῖς ὑπ' αὐτοῦ κτισθεῖσιν. ἀλλ' οὗτοί γε ἀσεβεῖ θεομαχίᾳ τῶν κατὰ φύσιν ἐκστάντες λογισμῶν τῆς μακροθυμίας καὶ χρηστότητος τοῦ θεοῦ καταφρονοῦντες, εἰ καὶ μὴ γαμεῖν ἐθέλουσιν, ἀλλὰ τροφαῖς χρῶνται ταῖς κτισταῖς καὶ τὸν ἀέρα τοῦ δημιουργοῦ ἀναπνέουσιν, αὐτοῦ τε ὄντες ἔργα καὶ ἐν τοῖς αὐτοῦ καταμένοντες, τήν τε ξένην, ὥς φασι, γνῶσιν εὐαγγελίζονται κἂν κατὰ τοῦτο χάριν ἐγνωκέναι τῷ κυρίῳ τοῦ κόσμου ὀφείλοντες καθ' ὃ ἐνταῦθα εὐηγγελίσθησαν. P. 516. Pott.

§. 13. Ἀλλὰ πρὸς μὲν τούτους ὁπόταν τὸν περὶ ἀρχῶν, διαλαμβάνωμεν λόγον ἀκριβέστατα διαλεξόμεθα, οἱ φιλόσοφοι δὲ ὧν ἐμνήσθημεν παρ' ὧν τὴν γένεσιν κακὴν εἶναι ἀσεβῶς ἐκμαθόντες οἱ ἀπὸ Μαρκίωνος καθάπερ ἰδίῳ δόγματι φρυάττονται οὐ φύσει κακὴν βούλονται ταύτην εἶναι, ἀλλὰ τῇ ψυχῇ τῇ τὸ ἀληθὲς διαδούσῃ; κατάγουσι γὰρ ἐνταῦθα τὴν ψυχὴν θείαν οὖσαν καθάπερ εἰς κολαστήριον τὸν κόσμον, ἀποκαθαίρεσθαι δὲ ταῖς ἐνσωματουμέναις ψυχαῖς προσήκει κατ' αὐτούς. κἄστι τὸ δόγμα τοῦτο οὐ τοῖς ἀπὸ Μαρκίωνος ἔτι, τοῖς δὲ ἐνσωματοῦσθαι

καὶ μετενδεῖσθαι καὶ μεταγγίζεσθαι τὰς ψυχὰς ἀξιοῦσιν οἰκεῖον, πρὸς οὓς ἄλλος ἂν εἴη καιρὸς λέγειν ὁπηνίκα ἂν περὶ ψυχῆς διαλαμβάνωμεν.

§. 14. Ἡράκλειτος γοῦν κακίζων φαίνεται τὴν γένεσιν, ‚ἐπειδὰν᾽, φησὶ, ‚γενόμενοι ζώειν ἐθέλωσι μόρους τ᾽ ἔχειν, μᾶλλον δὲ ἀναπαύεσθαι, καὶ παῖδας καταλείπουσι μόρους γενέσθαι.᾽ δῆλος δὲ αὐτῷ συμφερόμενος καὶ Ἐμπεδοκλῆς λέγων·

κλαῦσά τε καὶ κώκυσα ἰδὼν ἀσυνήθεα χῶρον.

καὶ ἔτι·

ἐκ μὲν γὰρ ζωῶν ἐτίθει νεκρὰ εἴδε᾽ ἀμείβων.

καὶ πάλιν·

ὢ πόποι, ἦ δειλὸν θνητῶν γένος, ὢ δυσάνολβον· P.
οἵων ἐξ ἐρίδων ἔκ τε στοναχῶν ἐγένεσθε. 517.

λέγει δὲ καὶ ἡ Σίβυλλα· Pott.

ἄνθρωποι θνητοὶ καὶ σάρκινοι, οὐδὲν ἐόντες·

ὁμοίως τῷ γράφοντι ποιητῇ,

οὐδὲν ἀκιδνότερον γαῖα τρέφει ἀνθρώποιο *).

§. 15. Ναὶ μὴν καὶ Θέογνις τὴν γένεσιν δείκνυσι κακὴν ὧδέ πως λέγων·

πάντων μὲν μὴ φῦναι ἐπιχθονίοισιν ἄριστον,
μηδ᾽ ἐσορᾶν αὐγὰς ὀξέος ἠελίου·
φύντα δ᾽ ὅπως ὤκιστα πύλας Ἀΐδαο περῆσαι,

ἀκόλουθα δ᾽ αὐτοῖς καὶ ὁ τῆς τραγῳδίας ποιητὴς Εὐριπίδης γράφει·

ἔδει γὰρ ἡμᾶς σύλλογον ποιουμένους
τὸν φύντα θρηνεῖν εἰς ὅσ᾽ ἔρχεται κακά,
τὸν δ᾽ αὖ θανόντα καὶ πόνων πεπαυμένον
χαίροντας εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων.

καὶ αὖθις τὰ ὅμοια οὕτως ἐρεῖ·

τίς δ᾽ οἶδεν εἰ τὸ ζῆν μέν ἐστι κατθανεῖν,
τὸ κατθανεῖν δὲ ζῆν;

§. 16. Ταυτὸν δὴ τούτοις φαίνεται καὶ Ἡρόδοτος ποιῶν λέγοντα τὸν Σόλωνα· ‚ὦ Κροῖσε, πᾶς

*) Homer. Odyss. σ, v. 130.

ἄνθρωπός ἐστι συμφορή᾽ καὶ ὁ μῦθος δὲ αὐτῷ σαφῶς ὁ περὶ τοῦ Κλεόβιδος καὶ Βίτωνος οὐκ ἄλλο τι βούλεται, ἀλλ᾽ ἢ ψέγειν μὲν τὴν γένεσιν, τὸν θάνατον δὲ ἐπαινεῖν.

P. οἵη περ φύλλων γενεὴ, τοίη δὲ καὶ ἀνδρῶν *) P.
186 Ὅμηρος λέγει. Πλάτων δὲ ἐν Κρατύλῳ Ὀρφεῖ τὸν 518.
Sylb. λόγον ἀνατίθησι τὸν περὶ τοῦ κολάζεσθαι τὴν ψυχὴν Pott.
ἐν τῷ σώματι, λέγει δὲ ὧδε· ‚καὶ γάρ σῆμά τινές φασιν αὐτὸ εἶναι τῆς ψυχῆς, ὡς τεθαμμένης ἐν τῷ νῦν παρόντι· καὶ διότι τοῦτο σημαίνει ἃ ἂν σημαίνῃ ἡ ψυχὴ, καὶ ταύτῃ σῆμα ὀρθῶς καλεῖσθαι. δοκοῦσι μέντοι μάλιστα θέσθαι οἱ ἀμφὶ Ὀρφέα τοῦτο τὸ ὄνομα ὡς δίκην διδούσης ὧν δὴ ἕνεκα δίδωσιν᾽.

§. 17. Ἄξιον δὲ καὶ τῆς Φιλολάου λέξεως μνημονεῦσαι, λέγει γὰρ ὁ Πυθαγόρειος ὧδε· ‚μαρτυρέονται δὲ καὶ οἱ παλαιοὶ θεολόγοι τε καὶ μάντεις ὡς διά τινας τιμωρίας ἁ ψυχὰ τῷ σώματι συνέζευκται καὶ καθάπερ ἐν σάματι τούτῳ τέθαπται᾽. ἀλλὰ καὶ Πίνδαρος περὶ τῶν ἐν Ἐλευσῖνι μυστηρίων λέγων ἐπιφέρει·

ὄλβιος ὅστις ἰδὼν ἐκεῖνα κοίλαν
εἶσιν ὑποχθόνα· οἶδεν μὲν βίου ** τελευτὰν,
οἶδεν δὲ διόσδοτον ἀρχάν.

Πλάτων τε ἀκολούθως ἐν Φαίδωνι οὐκ ὀκνεῖ γράφειν ὧδέ πως· ‚καὶ οἱ τὰς τελετὰς δὲ ἡμῖν οὗτοι καταστήσαντες οὐκ ἄλλο τι᾽ ἕως ‚μετὰ θεῶν τε οἰκήσει᾽ τί δὲ ὅταν λέγῃ, ‚ἕως ἂν τὸ σῶμα ἔχωμεν καὶ συμπεφυρμένη ἡμῶν ἡ ψυχὴ ᾖ μετὰ τοιούτου κακοῦ, οὐ μήποτε κτησώμεθα ἐκεῖνο ἱκανῶς οὗ ἐπιθυμοῦμεν᾽; οὐχὶ αἰτίαν τῶν μεγίστων κακῶν τὴν γένεσιν αἰνίσσεται; κἀν τῷ Φαίδωνι ἐπιμαρτυρεῖ· ‚κινδυνεύουσι γὰρ ὅσοι τυγχάνουσιν ὀρθῶς ἁπτόμενοι φιλοσοφίας λεληθέναι τοὺς ἄλλους, ὅτι οὐδὲν ἄλλο αὐτοὶ ἐπιτηδεύουσιν ἢ ἀποθνήσκειν τε καὶ τεθνάναι᾽.

*) Homer. Iliad. ζ. v. 146.

§. 18. *Καὶ πάλιν· „οὐκοῦν καὶ ἐνταῦθα ἡ τοῦ φιλοσόφου ψυχὴ μάλιστα ἀτιμάζει τὸ σῶμα καὶ φεύγει ἀπ' αὐτοῦ, ζητεῖ δὲ αὐτὴ καθ' αὑτὴν γίνεσθαι;" καὶ μή τι συνάδει τῷ θείῳ ἀποστόλῳ λέγοντι· „ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος, τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου" *); εἰ μὴ τὴν ὁμοφροσύνην τῶν εἰς κακίαν ὑποσεσυρμένων σῶμα θανάτου τροπικῶς λέγει.* P. 519. Pott. *τήν τε συνουσίαν γενέσεως οὖσαν ἀρχὴν καὶ πρὸ τοῦ Μαρκίωνος ἀποστρεφόμενος φαίνεται ἐν τῷ πρώτῳ τῆς πολιτείας ὁ Πλάτων, ἐπαινῶν γὰρ τὸ γῆρας ἐπιφέρει ὅτι „εὖ ἴσθι ὅτι ἔμοιγε ὅσον αἱ ἄλλαι αἱ κατὰ τὸ σῶμα ἡδοναὶ ἀπομαραίνονται, τοσοῦτον αὔξονται αἱ περὶ τοὺς λόγους ἐπιθυμίαι τε καὶ ἡδοναί." τῆς τε τῶν ἀφροδισίων χρήσεως ἐπιμνησθεὶς „εὐφήμει ἄνθρωπε, ἀσμενέστατα μέντοι αὐτὸ ἀπέφυγον ὥσπερ λυττῶντά τινα καὶ ἄγριον δεσπότην ἀποφυγών."*

§. 19. *Πάλιν δ' ἐν τῷ Φαίδωνι τὴν γένεσιν κακίζων γράφει· „ὁ μὲν οὖν ἐν ἀπορρήτοις λεγόμενος περὶ αὐτῶν λόγος ὡς ἔν τινι φρουρᾷ ἐσμὲν οἱ ἄνθρωποι." καὶ αὖθις· „οἱ δὲ δὴ ἂν δόξωσι διαφερόντως πρὸς τὸ ὁσίως βιῶναι, οὗτοί εἰσιν οἱ τῶνδε μὲν τῶν τόπων ἐν τῇ γῇ ἐλευθερούμενοί τε καὶ ἀπαλλαττόμενοι ὥσπερ δεσμωτηρίων, ἄνω δὲ εἰς τὴν καθαρὰν οἴκησιν ἀφικνούμενοι." ἀλλ' ὅμως οὕτως ἔχων αἴσθεται τῆς διοικήσεως καλῶς ἐχούσης καί φησιν, „οὐ δεῖ δὴ ἑαυτὸν ἐκ ταύτης λύειν οὐδὲ ἀποδιδράσκειν" καὶ συνελόντι εἰπεῖν κακὴν λογίζεσθαι τὴν ὕλην, ἀφορμὴν οὐ παρέσχεν τῷ Μαρκίωνι εὐσεβῶς αὐτὸς εἰπὼν περὶ τοῦ κόσμου τάδε· „παρὰ μὲν γὰρ τοῦ συνθέντος πάντα τὰ καλὰ κέκτηται, παρὰ δὲ τῆς ἔμπροσθεν ἕξεως ὅσα χαλεπὰ καὶ ἄδικα ἐν οὐρανῷ γίνεται, ταῦτα ἐξ ἐκείνης αὐτός τε ἔχει καὶ τοῖς ζῴοις ἐναπεργάζεται."*

---

*) Roman. 7, 24.

§. 20. Ἔτι δὲ σαφέστερον ἐπιφέρει, ‚τούτων δὲ αὐτῷ τὸ σωματοειδὲς τῆς συγκράσεως αἴτιον τὸ τῆς πάλαι ποτὲ φύσεως σύντροφον, ὅτι πολλῆς ἦν μετέχον ἀταξίας πρὶν εἰς τὸν νῦν κόσμον ἀφικέσθαι.ʼ οὐδὲν δὲ ἧττον κἀν τοῖς νόμοις ὀδύρεται τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος λέγων ὧδε· ‚θεοὶ δὲ οἰκτείραντες τὸ τῶν ἀνθρώπων ἐπίπονον πεφυκὸς γένος ἀναπαύλας τε αὐτοῖς τῶν πόνων ἐτάξαντο τὰς τῶν ἑορτῶν ἀμοιβάς.ʼ ἔν τε τῇ Ἐπινομίδι καὶ τὰς αἰτίας τοῦ οἴκτου δίεισι καὶ τάδε λέγει· ‚ὡς ἐξ ἀρχῆς τὸ γενέσθαι χαλεπὸν ἅπαντι ζώῳ πρῶτον μὲν τὸ μετασχεῖν τῆς τῶν P.
κυουμένων ἕξεως, ἔπειτ᾽ αὖ τὸ γίνεσθαι καὶ ἔτι τρέ- 520.
φεσθαι καὶ παιδεύεσθαι διὰ πόνων μυρίων γίγνεται Pott.
ξύμπαντα, ὥς φαμεν ἅπαντες.ʼ

§. 21. Τί δέ; οὐχὶ καὶ Ἡράκλειτος θάνατον τὴν γένεσιν καλεῖ; Πυθαγόρας δὲ καὶ τῷ ἐν Γοργίᾳ Σωκράτει ἐμφερῶς ἐν οἷς φησί, ‚θάνατός ἐστιν ὁκόσα ἐγερθέντες ὁρέομεν, ὁκόσα δὲ εὕδοντες ὕπνος.ʼ ἀλλὰ τούτων μὲν ἅλις, ἐπειδὰν δὲ περὶ τῶν ἀρχῶν διαλαμβάνωμεν, τότε καὶ τὰς ἐναντιότητας ταύτας ἃς οἵ τε φιλόσοφοι αἰνίσσονται οἵ τε περὶ Μαρκίωνα δογματίζουσιν ἐπισκεψώμεθα· πλὴν οὐκ ἀσαφῶς δεδεῖχθαι ἡμῖν νομίζω τὰς ἀφορμὰς τῶν ξένων δογμάτων τὸν Μαρκίωνα παρὰ Πλάτωνος ἀχαρίστως τε καὶ ἀμαθῶς εἰληφέναι.

§. 22. Ὁ δὲ περὶ ἐγκρατείας ἡμῖν προβαινέτω λόγος. ἐφάσκομεν δὲ τὴν δυσχρηστίαν ὑφορωμένους Ἕλληνας πολλὰ εἰς τὴν γένεσιν τῶν παίδων ἀποφθέγξασθαι, ἀθέως δὲ ἐκδεξαμένους ταῦτα τοὺς περὶ Μαρκίωνα ἀχαριστεῖν τῷ δημιουργῷ. λέγει γὰρ ἡ τραγῳδία·

τὸ μὴ γενέσθαι κρεῖττον ἢ φῦναι βροτούς.
ἔπειτα παῖδας σὺν πικραῖς ἀλγηδόσι
τίκτω· τεκοῦσα δ᾽ ἢν μὲν ἄφρονας τέκω,
στένω ματαίως εἰσορῶσα μὲν κακούς,

χρηστοὺς δ' ἀπολέσασ'· ἣν δὲ καὶ σεσωσμένους
τήκω τάλαιναν καρδίαν ὀρρωδίᾳ.
τί τοῦτο δὴ τὸ χρηστόν; οὐκ ἀρκεῖ μίαν
ψυχὴν ἀπολύειν κἀπὶ τοῦδ' ἔχειν πόνους;

P. καὶ ἔθ' ὁμοίως·

187 ἔμοιγε νῦν τε καὶ πάλαι δοκεῖ
Sylb. παῖδας φυτεύειν οὔποτ' ἀνθρώπους ἐχρῆν,
πόνους ὁρῶντας εἰς ὅσους φυτεύομεν.

ἐν δὲ τοῖς αὖθις λεγομένοις καὶ τὴν αἰτίαν τῶν κα- P.
κῶν ἐναργῶς ἐπὶ τὰς ἀρχὰς ἐπανάγει λέγων ὧδε· 521. Pott.

ὦ δυστυχεῖν φὺς καὶ κακῶς πεπραγέναι
ἄνθρωπος ἐγένου καὶ τὸ δυστυχὲς βίου
ἐκεῖθεν ἔλαβες, ὅθεν ἅπασιν ἤρξατο
τρέφειν ὅδ' αἰθὴρ ἐνδιδοὺς θνητοῖς πνοάς.
μὴ νυν τὰ θνητὰ θνητὸς ὢν ἀγνωμόνει.

πάλιν δ' αὖ τὰ ὅμοια τούτοις ὧδε ἀποδίδωσι·

θνητῶν δ' ὄλβιος ** οὐδεὶς
οὐδ' εὐδαίμων·
οὔπω γὰρ ἔφυ τις ἄλυπος.

καὶ εἶτ' αὖθις·

φεῦ φεῦ βροτείων πημάτων ὅσαι τύχαι,
ὅσαι δὲ μορφαὶ, τέρμα δ' οὐκ εἴποι τις ἄν.

καὶ ἔθ' ὁμοίως

τῶν γὰρ ἐν βροτοῖς
οὐκ ἔστιν οὐδὲν διὰ τέλους εὐδαιμονοῦν.

§. 24. Ταύτῃ οὖν φασὶ καὶ τοὺς Πυθαγορείους ἀπέχεσθαι ἀφροδισίων. ἐμοὶ δὲ ἔμπαλιν δοκοῦσι γαμεῖν μὲν παιδοποιίας ἕνεκα, τῆς δὲ ἐξ ἀφροδισίων ἡδονῆς ἐθέλειν κρατεῖν μετὰ τὴν παιδοποιίαν. ταύτῃ μυστικῶς ἀπαγορεύουσι κυάμοις χρῆσθαι, οὐχ ὅτι πνευματοποιὸν καὶ δύσπεπτον καὶ τοὺς ὀνείρους τεταραγμένους ποιεῖ τὸ ὄσπριον, οὐδὲ μὴν ὅτι ἀνθρώπου κεφαλῇ ἀπείκασται κύαμος κατὰ τὸ ἐπύλλιον ἐκεῖνο,

ἶσόν τοι κυάμους τρώγειν κεφαλάς τε τοκήων·

μᾶλλον δὲ ὅτι κύαμοι ἐσθιόμενοι ἀτόκους ἐργάζονται τὰς γυναῖκας. Θεόφραστος γοῦν ἐν τῷ πέμπτῳ τῶν φυσικῶν αἰτίων τὰ κελύφη τῶν κυάμων περὶ τὰς P. 522. Pott. ῥίζας τῶν νεοφύτων δένδρων περιτιθέμενα ξηραίνειν τὰ φυόμενα ἱστορεῖ, καὶ αἱ κατοικίδιαι δὲ ὄρνιθες συνεχῶς ταῦτα σιτούμεναι ἄτοκοι γίνονται.

Cap. IV.

§. 25. Τῶν δὲ ἀφ' αἱρέσεως ἀγομένων Μαρκίωνος μὲν τοῦ Ποντικοῦ ἐπεμνήσθημεν δι' ἀντίταξιν τὴν πρὸς τὸν δημιουργὸν τὴν χρῆσιν τῶν κοσμικῶν παραιτουμένου. γίνεται δὲ αὐτῷ τῆς ἐγκρατείας αἴτιος, εἴ γε τοῦτο ἐγκράτειαν ῥητέον, αὐτὸς ὁ δημιουργὸς, πρὸς ὃν ὁ θεομάχος οὗτος γίγας ἀνθεστάναι οἰόμενος ἄκων ἐστὶν ἐγκρατὴς κατατρέχων καὶ τῆς κτίσεως καὶ τοῦ πλάσματος, κἂν συγχρήσωνται τῇ τοῦ κυρίου φωνῇ λέγοντος τῷ Φιλίππῳ, „ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκροὺς, σὺ δὲ ἀκολούθει μοι" *). ἀλλ' ἐκεῖνο σκοπείτωσαν ὡς τὴν ὁμοίαν τῆς σαρκὸς πλάσιν καὶ Φίλιππος φέρει νεκρὸν οὐκ ἔχων μεμιαμμένον. πῶς οὖν σαρκίον ἔχων νεκρὸν οὐκ εἶχεν; ὅτι ἐξανέστη τοῦ μνήματος τοῦ κυρίου τὰ πάθη νεκρώσαντος, ζήσαντος δὲ Χριστῷ. ἐπεμνήσθημεν δὲ καὶ τῆς κατὰ Καρποκράτην ἀθέσμου γυναικῶν κοινωνίας, περί τε τῆς Νικολάου ῥήσεως διαλεχθέντες ἐκεῖνο παρελείπομεν. ὡραίαν, φησὶ, γυναῖκα ἔχων οὗτος μετὰ τὴν ἀνάληψιν τὴν τοῦ σωτῆρος πρὸς τῶν ἀποστόλων ὀνειδισθεὶς ζηλοτυπίαν εἰς μέσον ἀγαγὼν τὴν γυναῖκα γῆμαι τῷ βουλομένῳ ἐπέτρεψεν· ἀκόλουθον γὰρ εἶναί φασι τὴν πρᾶξιν ταύτην ἐκείνῃ τῇ φωνῇ τῇ ὅτι παραχρήσασθαι τῇ P. 523. Pott. σαρκὶ δεῖ. καὶ δὴ κατακολουθήσαντες τῷ γενομένῳ τῷ τε εἰρημένῳ ἁπλῶς καὶ ἀβασανίστως ἐκπορνεύουσιν ἀναίδην οἱ τὴν αἵρεσιν αὐτοῦ μετιόντες.

---

*) Matth. 8, 22. Luc. 9, 60.

§. 26. *Πυνθάνομαι δ' ἔγωγε τὸν Νικόλαον μηδεμιᾷ ἑτέρᾳ παρ' ἣν ἔγημεν κεχρῆσθαι γυναικὶ, τῶν τ' ἐκείνου τέκνων θηλείας μὲν καταγηρᾶσαι παρθένους, ἄφθορον δὲ διαμεῖναι τὸν υἱόν· ὧν οὕτως ἐχόντων ἀποβολὴ πάθους ἦν εἰς μέσον τῶν ἀποστόλων ἡ τῆς ζηλοτυπουμένης ἐκκύκλησις γυναικὸς, καὶ ἡ ἐγκράτεια τῶν περισπουδάστων ἡδονῶν τὸ „παραχρῆσθαι τῇ σαρκὶ" ἐδίδασκεν. οὐ γὰρ οἶμαι ἐβούλοντο κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἐντολὴν „δυσὶ κυρίοις δουλεύειν" *), ἡδονῇ καὶ θεῷ. λέγουσι γοῦν καὶ τὸν Ματθίαν οὕτως διδάξαι· „σαρκὶ μὲν μάχεσθαι καὶ παραχρῆσθαι μηδὲν αὐτῇ πρὸς ἡδονὴν ἀκόλαστον ἐνδιδόντα, ψυχὴν δὲ αὔξειν διὰ πίστεως καὶ γνώσεως."*

§. 27. *Εἰσὶν δ' οἳ τὴν πάνδημον Ἀφροδίτην κοινωνίαν μυστικὴν ἀναγορεύουσιν ἐνυβρίζοντες καὶ τῷ ὀνόματι· λέγεται γὰρ καὶ τὸ ποιεῖν τι κακὸν ἐργάζεσθαι, ὥσπερ ἂν καὶ τὸ ἀγαθόν τι ποιεῖν ὁμωνύμως ἐργάζεσθαι, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ κοινωνία, ἀγαθὸν δὲ καὶ ἐν μεταδόσει ἀργυρίου καὶ τροφῆς καὶ στολῆς, οἱ δὲ καὶ τὴν ὁποίαν δήποτ' οὖν ἀφροδισίων συμπλοκὴν κοινωνίαν ἀσεβῶς κεκλήκασιν. φασὶ γοῦν τινὰ αὐτῶν ἡμετέρᾳ παρθένῳ ὡραίᾳ τὴν ὄψιν προσελθόντα φάναι· „γέγραπται „παντὶ τῷ αἰτοῦντί σε δίδου"" **), τὴν δὲ σεμνῶς πάνυ ἀποκρίνασθαι μὴ συνιεῖσαν τὴν τἀνθρώπου ἀσέλγειαν. „ἀλλὰ περὶ* P. 524. Pott. *γάμου τῇ μητρὶ διαλέγου'. ὢ τῆς ἀθεότητος, καὶ τῶν τοῦ κυρίου φωνῶν διαψεύδονται οἱ τῆς ἀσελγείας κοινωνοὶ οἱ τῆς λαγνείας ἀδελφοὶ ὄνειδος οὐ φιλοσοφίας μόνον, ἀλλὰ καὶ παντὸς τοῦ βίου οἱ παραχαράσσοντες τὴν ἀλήθειαν, μᾶλλον δὲ κατασκάπτοντες ὡς οἷόν τε αὐτοῖς, οἵ γε τρισάθλιοι τήν τε σαρκίνην κατὰ τὴν συνουσιαστικὴν κοινωνίαν ἱεροφαντοῦσι καὶ ταύτην οἴονται εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοὺς ἀνάγειν τοῦ θεοῦ.*

---

*) Matth. 6, 24. Luc. 16, 3. **) Matth. 5, 42. Luc. 6, 30.

§. 28. Εἰς τὰ χαμαιτυπεῖα μὲν οὖν ἡ τοιάδε εἰσάγει κοινωνία, καὶ δὴ συμμέτοχοι εἶεν αὐτοῖς οἱ σύες καὶ οἱ τράγοι, εἶεν δ' ἂν ἐν ταῖς μείζοσι παρ' αὐτοῖς ἐλπίσιν αἱ προεστῶσαι τοῦ τέγους πόρναι ἀναίδην εἰσδεχόμεναι τοὺς βουλομένους ἅπαντας. „ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως ἐμάθετε τὸν Χριστὸν, εἴ γε αὐτὸν ἠκούσατε καὶ ἐν αὐτῷ ἐδιδάχθητε, καθώς ἐστιν ἀλήθεια ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἀποθέσθαι ὑμᾶς τὰ κατὰ τὴν
P. προτέραν ἀναστροφὴν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον τὸν
188 φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, ἀνα-
Sylb. νεοῦσθαι δὲ τῷ πνεύματι τοῦ νοὸς ὑμῶν καὶ ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας" *), κατὰ τὴν ἐξομοίωσιν τοῦ θείου. „γίνεσθε οὖν μιμηταὶ τοῦ θεοῦ ὡς τέκνα ἀγαπητὰ, καὶ περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ὑμᾶς καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν προσφορὰν καὶ θυσίαν τῷ θεῷ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας. πορνεία δὲ καὶ πᾶσα ἀκαθαρσία ἢ πλεονεξία μηδὲ ὀνομαζέσθω ἐν ὑμῖν, καθὼς πρέπει ἁγίοις, καὶ αἰσχρότης καὶ μωρολογία" **)· καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς φωνῆς ἁγνεύειν μελετᾶν διδάσκων ὁ ἀπόστολος γράφει· „τοῦτο γὰρ ἴστε γινώσκοντες ὅτι πᾶς πόρνος" καὶ τὰ ἑξῆς ἕως „μᾶλλον δὲ καὶ ἐλέγχετε" ***).

§. 29. Ἐῤῥύη δὲ αὐτοῖς τὸ δόγμα ἔκ τινος ἀποκρύφου, καὶ δὴ παραθήσομαι τὴν λέξιν τὴν τῆς τούτων ἀσελγείας μητέρα, καὶ εἴτε αὐτοὶ τῆς βίβλου συγγραφεῖς, ὅρα τὴν ἀπόνοιαν, εἰ καὶ θεοῦ διαψεύδονται δι' ἀκρασίαν, εἴτε ἄλλοις περιτυχόντες τὸ καλὸν τοῦτο ἐνόσησαν δόγμα διεστραμμένως ἀκηκοότες, ἔχει δὲ οὕτως τὰ τῆς λέξεως· „ἓν ἦν τὰ πάντα, ἐπεὶ δὲ ἔδοξεν αὐτοῦ τῇ ἑνότητι μὴ εἶναι μόνῃ, ἐξῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ ἐπίπνοια καὶ ἐκοινώνησεν αὐτῇ καὶ

*) Ephes. 4, 20—24. **) Ibid. 5, 1—4. ***) Ibid. v. 5—11.

ἐποίησεν τὸν ἀγαπητὸν, ἐκ δὲ τούτου ἐξῆλθεν ἀπ᾽ αὐτοῦ ἐπίπνοια, ᾗ κοινωνήσας ἐποίησεν δυνάμεις μήτε ὁραθῆναι μήτε ἀκουσθῆναι δυναμένας᾽ ἕως ἐπ᾽ ὀνόματος ἰδίου ἑκάστην᾽. εἰ γὰρ καὶ οὗτοι, καθάπερ οἱ ἀπὸ Οὐαλεντίνου πνευματικὰς ἐτίθεντο κοινωνίας, P. ἴσως τις αὐτῶν τὴν ὑπόληψιν ἐπεδέξατο, σαρκικῆς δὲ 525. ὕβρεως κοινωνίαν εἰς προφητείαν ἁγίαν ἀνάγειν ἀπε- Pott. γνωκότος ἐστὶ τὴν σωτηρίαν.

§. 30. Τοιαῦτα καὶ οἱ ἀπὸ Προδίκου ψευδωνύμως γνωστικοὺς σφᾶς αὐτοὺς ἀναγορεύοντες δογματίζουσιν υἱοὺς μὲν φύσει τοῦ πρώτου θεοῦ λέγοντες αὐτοὺς, καταχρώμενοι δὲ τῇ εὐγενείᾳ καὶ τῇ ἐλευθερίᾳ ζῶσιν ὡς βούλονται, βούλονται δὲ φιληδόνως, κρατηθῆναι ὑπ᾽ οὐδενὸς νενομικότες ὡς ἂν κύριοι τοῦ σαββάτου καὶ ὑπεράνω παντὸς γένους πεφυκότες βασίλειοι παῖδες, βασιλεῖ δέ φασι νόμος ἄγραφος. πρῶτον μὲν ὅτι οὐ ποιοῦσιν ἃ βούλονται πάντα, πολλὰ γὰρ αὐτοὺς κωλύσει καὶ ἐπιθυμοῦντας καὶ πειρωμένους, καὶ ἃ ποιοῦσι δὲ οὐχ ὡς βασιλεῖς, ἀλλ᾽ ὡς μαστιγίαι ποιοῦσι, λάθρα γὰρ μοιχεύουσιν τὸ ἁλῶναι δεδιότες καὶ τὸ καταγνωσθῆναι ἐκκλίνοντες καὶ φοβούμενοι κολασθῆναι. πῶς δὲ ἐλεύθερον ἡ ἀκρασία καὶ ἡ αἰσχρολογία; „πᾶς γὰρ", φησὶν, „ὁ ἁμαρτάνων δοῦλος ἐστὶν" *), ὁ ἀπόστολος λέγει.

§. 31. Ἀλλὰ πῶς κατὰ θεὸν πολιτεύεται ὁ πάσῃ ἐπιθυμίᾳ ἔκδοτον ἑαυτὸν παρασχὼν τοῦ κυρίου φήσαντος, „ἐγὼ δὲ λέγω, μὴ ἐπιθυμήσῃς" **); ἑκὼν δέ τις ἁμαρτάνειν βούλεται καὶ δόγμα τίθησι τὸ μοιχεύειν καὶ καθηδυπαθεῖν καὶ λυμαίνεσθαι τοὺς ἄλλων γάμους, ὅπου γε καὶ τοὺς ἄλλους ἄκοντας ἁμαρτάνοντας ἐλεοῦμεν; κἂν εἰς ξένον τὸν κόσμον ἀφιγμένοι ὦσι, πιστοὶ ἐν τῷ ἀλλοτρίῳ μὴ γενόμενοι, τὸ ἀληθὲς οὐχ ἕξουσιν. ὑβρίζει δέ τις ξένος πολίτας καὶ τούτους ἀδικεῖ, οὐχὶ δὲ ὡς παρεπίδημος τοῖς ἀναγκαίοις

*) Roman. 6, 16. **) Matth. 5, 28.

χρώμενος ἀπρόσκοπος τοῖς πολίταις διαβιοῖ; πῶς δὲ καὶ τοῖς ὑπὸ τῶν ἐθνῶν μεμισημένοις διὰ τὸ μὴ πράσσειν τὰ ὑπὸ τῶν νόμων διηγορευμένα, τουτέστι τοῖς ἀδίκοις καὶ ἀκρατέσι καὶ πλεονέκταις καὶ μοιχοῖς τὰς αὐτὰ πράσσοντες θεὸν ἐγνωκέναι μόνοι λέγουσιν; ἐχρῆν γὰρ αὐτοὺς καὶ ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις παρόντας καλῶς βιοῦν, ἵνα δὴ τῷ ὄντι τὸ βασιλικὸν ἐνδείξωνται.

§. 32. Ἤδη δὲ καὶ τοῖς ἀνθρωπίνοις νομοθέταις καὶ τῷ θείῳ νόμῳ ἀπεχθάνονται παρανόμως βιοῦν ἐπαινηρημένοι. ὁ γοῦν ἐκκεντήσας τὸν πόρνον *) εὐλαβούμενος πρὸς τοῦ θεοῦ δείκνυται ἐν τοῖς ἀριθμοῖς. „καὶ ἐὰν εἴπωμεν“, φησὶν ὁ Ἰωάννης ἐν τῇ ἐπιστολῇ, „ὅτι κοινωνίαν ἔχομεν μετ᾽ αὐτοῦ“, τουτέστι μετὰ τοῦ θεοῦ, „καὶ ἐν τῷ σκότει περιπατῶμεν, P. 526. Pott. ψευδόμεθα καὶ οὐ ποιοῦμεν τὴν ἀλήθειαν, ἐὰν δὲ ἐν τῷ φωτὶ περιπατῶμεν ὡς αὐτὸς ἐν τῷ φωτὶ, κοινωνίαν ἔχομεν μετ᾽ αὐτοῦ καὶ τὸ αἷμα Ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καθαρίζει ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας“ **).

§. 33. Πόθεν οὖν κρείττους εἰσὶ τῶν κοσμικῶν οἱ τοιαῦτα πράσσοντες καὶ τοῖς χειρίστοις τῶν κοσμικῶν ὅμοιοι; ὅμοιοι γὰρ οἶμαι τὰς φύσεις οἱ καὶ τὰς πράξεις ὅμοιοι, ὧν δὲ ὑπερφέρειν κατὰ τὴν εὐγένειαν ἀξιοῦσι, τούτων καὶ τοῖς ἤθεσιν ὑπερέχειν ὀφείλουσιν, ὅπως τὸν εἰς τὴν φυλακὴν συγκλεισμὸν διαφύγωσιν. ὄντως γὰρ ὡς ὁ κύριος ἔφη, „ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλείω τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων, οὐκ εἰσελεύσεσθε εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ“ ***), περὶ δὲ τῆς τῶν βρωμάτων ἐγκρατείας δείκνυται ἐν τῷ Δανιὴλ †), συνελόντι δ᾽ εἰπεῖν, περὶ ὑπακοῆς ὁ Δαβὶδ ψάλλων λέγει, „ἐν τίνι κατορθώσει νεώτερος τὴν ὁδὸν αὐτοῦ“; καὶ παραχρῆμα ἀκούει, „ἐν τῷ φυλάσσεσθαι τὸν λόγον σου ἐν ὅλῃ καρδίᾳ“ ††).

*) Cf. Numer. 25, 8. **) Ioann. 1, 6 sq. ***) Matth. 5, 20. †) Dan. c. 1. ††) Psalm. 119, 9.

ὅ τε Ἱερεμίας φησί, „τάδε λέγει κύριος· κατὰ τὰς ὁδοὺς τῶν ἐθνῶν μὴ πορεύσησθε" *).

§. 34. Ἐντεῦθεν ἄλλοι τινὲς κινηθέντες μικροὶ καὶ οὐτιδανοὶ τὸν ἄνθρωπον ὑπὸ διαφόρων δυνάμεων πλασθῆναι λέγουσι, καὶ τὰ μὲν μέχρις ὀμφαλοῦ θεοειδεστέρας τέχνης εἶναι, τὰ ἔνερθε δὲ τῆς ἥττονος, οὗ δὴ χάριν ὀρέγεσθαι συνουσίας. λέληθε δὲ αὐτοὺς ὅτι καὶ τὰ ἀνωτέρω μέρη τῆς τροφῆς ὀρίγναται καὶ λαγνεύει τισίν, ἐναντιοῦνται δὲ καὶ τῷ Χριστῷ πρὸς τοὺς φαρισαίους εἰρηκότι τὸν αὐτὸν θεὸν καὶ P. τὸν „ἐκτὸς" ἡμῶν καὶ τὸν „ἔσω" **) ἄνθρωπον πε- 189 ποιηκέναι. ἀλλὰ καὶ ἡ ὄρεξις οὐ τοῦ σώματός ἐστι, Sylb. κἂν διὰ τὸ σῶμα γίνηται. ἄλλοι τινὲς οὓς καὶ ἀντιτάκτας καλοῦμεν λέγουσιν, ὅτι ὁ μὲν θεὸς ὁ τῶν ὅλων πατὴρ ἡμῶν ἐστὶ φύσει, καὶ πάνθ' ὅσα πεποίηκεν ἀγαθά ἐστιν· εἷς δέ τις τῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγονότων ἐπέσπειρειν τὰ ζιζάνια τὴν τῶν κακῶν φύσιν γεννήσας, οἷς καὶ δὴ πάντας ἡμᾶς περιέβαλεν ἀντιτάξας ἡμᾶς τῷ πατρί. διὸ δὴ καὶ αὐτοὶ ἀντιτασσόμεθα τούτῳ εἰς ἐκδικίαν τοῦ πατρὸς ἀντιπράσσοντες τῷ βουλήματι τοῦ δευτέρου. ἐπεὶ οὖν οὗτος „οὐ μοιχεύσεις" εἴρηκεν, ἡμεῖς, φασί, μοιχεύομεν ἐπὶ κατα- P. λύσει τῆς ἐντολῆς αὐτοῦ. 527.

§. 35. Φαίημεν δ' ἂν καὶ πρὸς τούτους, ὅτι τοὺς Pott. ψευδοπροφήτας καὶ τοὺς ὅσοι τὴν ἀλήθειαν ὑποκρίνονται ἐξ ἔργων γινώσκεσθαι παρειλήφαμεν. διαβάλλεται δὲ ὑμῶν τὰ ἔργα· πῶς ἔτι τῆς ἀληθείας ἀντέχεσθαι ὑμᾶς ἐρεῖτε; ἢ γὰρ οὐδέν ἐστι κακὸν καὶ οὐκ ἔτι μέμψεως ἄξιος ὃν αἰτιᾶσθε ὡς ἀντιτεταγμένον τῷ θεῷ, οὐδὲ κακοῦ τινὸς γέγονε ποιητικός — συναναιρεῖται γὰρ τῷ κακῷ καὶ τὸ δένδρον —, ἢ εἰ ἔστι τὸ πονηρὸν ἐνυπάρξει εἰπάτωσαν ἡμῖν τί λέγουσιν εἶναι τὰς δοθείσας ἐντολὰς περὶ δικαιοσύνης, περὶ ἐγκρατείας, περὶ ὑπομονῆς, περὶ ἀνεξικακίας καὶ τῶν

*) Ierem. 10, 2. **) Luc. 11, 40.

τούτοις ὁμοίων; φαύλας ἢ ἀστείας; καὶ εἰ μὲν φαύλη εἴη τὰ πλεῖστα ἀπαγορεύουσα ποιεῖν τῶν αἰσχρῶν ἡ ἐντολὴ, καθ' ἑαυτῆς νομοθετήσει ἡ κακία ἐπὶ καταλύσει τῇ ἰδίᾳ, ὅπερ ἀδύνατον· εἰ δὲ ἀγαθὴ, ἀντιτασσόμενοι ταῖς ἀγαθαῖς ἐντολαῖς ἀγαθῷ ἀντιτάσσεσθαι καὶ τὰ κακὰ πράσσειν ὁμολογοῦσιν.

§. 36. Ἤδη δὲ καὶ ὁ σωτὴρ αὐτὸς ᾧ πείθεσθαι ἀξιοῦσιν μόνῳ τὸ μισεῖν καὶ τὸ λοιδορεῖν κεκώλυκεν καὶ „μετὰ τοῦ ἀντιδίκου βαδίζων φίλος αὐτοῦ πειράθητι ἀπαλλαγῆναι" *) φησίν. ἢ τοίνυν καὶ τὴν Χριστοῦ παραίνεσιν ἀρνήσονται ἀντιτασσόμενοι τῷ ἀντιτεταγμένῳ, ἢ φίλοι γινόμενοι τούτῳ οὐκ ἀντιδικήσουσιν. τί δαί; οὐκ ἴστε ὦ γεννάδαι — ὡς πρὸς παρόντας γὰρ εἴποιμ' ἂν — ὅτι ταῖς καλῶς ἐχούσαις ἐντολαῖς μαχόμενοι τῇ ἰδίᾳ ἀνθίστασθε σωτηρίᾳ; οὐ γὰρ τὰ διαγορευθέντα χρησίμως, ἀλλ' ἑαυτοὺς καταστρέφετε. καὶ ὁ μὲν κύριος „τὰ ἀγαθὰ ὑμῶν ἔργα λαμψάτω" **) ἔφη, ὑμεῖς δὲ τὰς ἀσελγείας ὑμῶν ἐκφανεῖς ποιεῖτε. ἄλλως τε εἰ τὰς ἐντολὰς καταλύειν τοῦ νομοθέτου θέλετε, τί δήποτε τὸ μὲν „οὐ μοιχεύσεις" καὶ „οὐ παιδοφθορήσεις" καὶ ὅσα εἰς ἐγκράτειαν συμβάλλεται καταλύειν ἐπιχειρεῖτε δι' ἀκρασίαν τὴν σφῶν, οὐ καταλύετε δὲ χειμῶνα τὸν ὑπ' αὐτοῦ γενόμενον, ἵνα θέρος ποιήσητε μεσοῦντος ἔτι τοῦ χειμῶνος, οὐδὲ γῆν πλωτὴν, βατὴν δὲ θάλασσαν ἐργάζεσθε; καθάπερ οἱ τὰς ἱστορίας συνταξάμενοι τὸν βάρβαρον ἐθελῆσαι Ξέρξην.

§. 37. Τί δ' οὐχὶ πάσαις ταῖς ἐντολαῖς ἀντιτάσσεσθε; εἰπόντος γὰρ „αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε" ***) ὑμᾶς τοὺς ἀντιτεταγμένους ἐχρῆν μηδ' P.
ὅλως συνουσίᾳ χρῆσθαι, καὶ εἰπόντος „ἔδωκα ὑμῖν 528.
πάντα εἰς τροφὰς καὶ ἀπολαύσεις" †) ὑμᾶς ἐχρῆν Pott.
μηδενὸς ἀπολαύειν. ἀλλὰ καὶ „ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλ-

---

*) Matth. 5, 25. Luc. 12, 58. **) Matth. 5, 16. ***) Gen. 1, 28. 9, 1. †) Ibid. 1, 29. 9, 2 sq.

μου" *) λέγοντος ὑμᾶς ἐχρῆν μὴ ἀποδιδόναι ἀντίταξιν ἀντιτάξει, καὶ τὸν κλέπτην κελεύσαντος τετράπλουν ἀποδιδόναι **) ὑμᾶς ἐχρῆν καὶ προσδοῦναι τῷ κλέπτῃ· ὁμοίως τε αὖ καὶ τῇ „ἀγαπήσεις τὸν κύριον" ***) ἐντολῇ ἀντιτασσομένους ἔδει οὐδὲ τὸν τῶν ὅλων θεὸν ἀγαπῆσαι, καὶ πάλιν εἰπόντος „οὐ ποιήσεις γλυπτὸν, οὐδὲ χωνευτὸν" †) ὑμᾶς ἀκόλουθον ἦν καὶ τὰ γλυπτὰ προσκυνεῖν. πῶς οὖν οὐκ ἀσεβεῖτε ἀντιτασσόμενοι μὲν ὥς φατε τῷ δημιουργῷ, τὰ δὲ ὅμοια ταῖς πόρναις καὶ τοῖς μοιχοῖς ἐζηλωκότες; πῶς δὲ οὐκ αἰσθάνεσθε μείζονα ποιοῦντες ὃν ὡς ἀσθενῆ νομίζετε; εἴπερ ὃ βούλεται τοῦτο γίνεται, ἀλλ' οὐχὶ ἐκεῖνο ὅπερ ἠθέλησεν ὁ ἀγαθός· ἔμπαλιν γὰρ ἀσθενὴς δείκνυταί πως ὑμῶν αὐτῶν ὁ ὑμέτερος ὥς φατε πατήρ.

§. 38. Ἀναλέγονται δὲ καὶ οὗτοι ἔκ τινων προφητικῶν περικοπῶν λέξεις ἀπανθισάμενοι καὶ συγκαττύσαντες κακῶς κατ' ἀλληγορίαν εἰρημένας ἐξ εὐθείας λαβόντες. γεγράφθαι γάρ φησιν· „ἀντέστησαν θεῷ καὶ ἐσώθησαν" ††). οἱ δὲ καὶ τῷ ἀναιδεῖ θεῷ προστιθέασι, δέχονται δὲ ὡς βουλὴν παρηγγελμένην τὸ λόγιον τοῦτο καὶ σωτηρίαν σφίσι λογίζονται τὸ ἀνθίστασθαι τῷ δημιουργῷ. τῷ μὲν οὖν ἀναιδεῖ θεῷ οὐ γέγραπται· εἰ δὲ καὶ οὕτως ἔχοι, τὸν κεκλημένον διάβολον, ὦ ἀνόητοι, ἐξακούσατε ἀναιδῆ ἢ ὡς διαβάλλοντα τὸν ἄνθρωπον ἢ ὡς κατήγορον τῶν ἁμαρτανόντων ἢ ὡς ἀποστάτην. ὁ γοῦν λαὸς ἐφ' οὗ εἴρηται ἡ περικοπὴ παιδευόμενοι ἐφ' οἷς ἥμαρτον βαρέως φέροντες καὶ στένοντες διεγόγγυζον τὴν εἰρημένην λέξιν, ὅτι τὰ μὲν ἄλλα ἔθνη παρανομοῦντα οὐ κολάζεται, αὐτοὶ δὲ μόνοι παρ' ἕκαστα κολάζονται· ὡς καὶ Ἱερεμίαν εἰρηκέναι, „διὰ τί ὁδὸς ἀσεβῶν εὐο-

*) Exod. 21, 24. **) Cf. Ibid. 22, 1. ***) Deuteron. 6, 5. †) Ibid. 27, 15. ††) Malach. 3, 15.

δοῦται" *), ὅμοιον τούτῳ τὸ παρὰ τῷ Μαλαχίᾳ τὸ προειρημένον, „ἀντέστησαν θεῷ καὶ ἐσώθησαν"· χρηματιζόμενοι γὰρ οἱ προφῆται οὐ μόνον τινὰ ἀκούειν λέγουσι παρὰ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ διαγγέλλοντες δείκνυνται κατὰ ἀνθυποφορὰν τὰ πρὸς τοῦ λαοῦ θρυλούμενα, ὡς ἐπιζητήματά τινα ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀναφέροντες, ἐξ ὧν καὶ τὸ προκείμενον τυγχάνει ῥητόν.

§. 39. Καὶ μή τι πρὸς τούτους ὁ ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ ἀποτεινόμενος γράφει, „καὶ μὴ καθὼς βλασφημούμεθα καὶ καθώς φασί
τινες ἡμᾶς λέγειν, ὅτι ποιήσωμεν τὰ κακά, ἵνα ἔλθῃ P.
τὰ ἀγαθά, ὧν τὸ κρίμα ἔνδικόν ἐστιν" **). οὗτοί 529.
εἰσιν οἱ κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν φωνῆς τόνῳ διαστρέ- Pott.
P. φοντες τὰς γραφὰς πρὸς τὰς ἰδίας ἡδονάς, καὶ τι-
190 νῶν προσῳδιῶν καὶ στιγμῶν μεταθέσει τὰ παραγ-
Sylb. γελθέντα σωφρόνως τε καὶ συμφερόντως βιαζόμενοι πρὸς ἡδυπαθείας τὰς ἑαυτῶν· „οἱ παροξύνοντες τὸν θεὸν τοῖς λόγοις ὑμῶν", ὁ Μαλαχίας φησί, „καὶ εἴπατε, ἐν τίνι παρωξύναμεν αὐτόν; ἐν τῷ λέγειν ὑμᾶς, πᾶς ὁ ποιῶν πονηρὸν ἀγαθὸς ἐνώπιον κυρίου, καὶ ἐν αὐτοῖς αὐτὸς ηὐδόκησεν· καὶ ποῦ ἐστιν ὁ θεὸς τῆς δικαιοσύνης" ***).

Cap. V.

§. 40. Ἵν' οὖν μὴ ἐπὶ πλεῖον ὀνυχίζοντες τὸν τόπον πλειόνων ἀτόπων αἱρέσεων ἐπιμεμνήμεθα μηδ' αὖ καθ' ἑκάστην αὐτῶν λέγειν πρὸς ἑκάστην ἀναγκαζόμενοι αἰσχυνώμεθά τε ἐπ' αὐτοῖς καὶ ἐπὶ μήκιστον τὰ ὑπομνήματα προάγωμεν· φέρε εἰς δύο διελόντες πράγματα ἁπάσας τὰς αἱρέσεις ἀποκρινώμεθα αὐτοῖς. ἢ γάρ τοι ἀδιαφόρως ζῆν διδάσκουσιν, ἢ τὸ ὑπέρτονον ἄγουσαι ἐγκράτειαν διὰ δυσσεβείας καὶ φιλαπεχθημοσύνης.

---

*) Ierem. 12, 1. **) Roman. 3, 8. ***) Malach. 2, 17.

καταγγέλλουσι. πρότερον δὲ περὶ τοῦ προτέρου διαληπτέον τμήματος. εἰ πάντα ἔξεστιν ἑλέσθαι βίον δῆλον ὅτι καὶ τὸν μετ' ἐγκρατείας, καὶ εἰ πᾶς βίος ἀκίνδυνος ἐκλεκτῷ δῆλον ὅτι μετὰ ἀρετῆς καὶ σωφροσύνης πολὺ μᾶλλον ἀκίνδυνος· δοθείσης γὰρ ἐξουσίας τῷ κυρίῳ τοῦ σαββάτου εἴπερ ἀκολάστως βιῶσαι ἀνεύθυνον εἶναι, πολλῷ μᾶλλον ὁ κοσμίως πολιτευσάμενος οὐχ ὑπεύθυνος ἔσται· „πάντα μὲν γὰρ ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει" *), φησὶν ὁ ἀπόστολος. εἰ δὲ καὶ πάντα ἔξεστι, δῆλον ὅτι καὶ τὸ σωφρονεῖν.

§. 41. Ὥσπερ οὖν ὁ τῇ ἐξουσίᾳ εἰς τὸ κατ' ἀρετὴν βιῶσαι συγχρησάμενος ἐπαινετὸς, οὕτω πολὺ μᾶλλον ὁ τὴν ἐξουσίαν ἡμῖν δεδωκὼς ἐλευθέραν καὶ κυρίαν καὶ συγχωρήσας ἡμῖν βιοῦν ὡς βουλόμεθα σεμνὸς καὶ προσκυνητὸς, μὴ ἐάσας δουλεύειν ἡμῶν κατὰ ἀνάγκην τὰς αἱρέσεις καὶ τὰς φυγάς. εἰ δὲ τὸ ἀδεὲς ἑκάτερος ἔχει ὅ τε ἀκρασίαν ὅ τε ἐγκράτειαν ἑλόμενος, ἀλλὰ τὸ σεμνὸν οὐχ ὅμοιον. ὁ μὲν γὰρ εἰς ἡδονὰς ἐξοκείλας σώματι χαρίζεται, ὁ δὲ σώφρων τὴν κυρίαν τοῦ σώματος ψυχὴν ἐλευθεροῖ τῶν παθῶν. κἂν ἐπ' ἐλευθερίᾳ κεκλῆσθαι λέγωσιν ἡμᾶς, μόνον μὴ τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἀφορμὴν τῇ σαρκὶ παρέχωμεν **) κατὰ τὸν ἀπόστολον· εἰ δὲ ἐπιθυμίᾳ χαριστέον, καὶ τὸν ἐπονείδιστον βίον ἀδιάφορον ἡγητέον ὡς αὐτοὶ λέγουσιν ἤτοι πάντα ταῖς ἐπιθυμίαις πιστέον· καὶ εἰ τοῦτο, τὰ ἀσελγέστατα καὶ ἀνοσιώτατα πρακτέον ἅπαντα ἑπομένους τοῖς ἀναπείθουσιν ἡμᾶς· ἢ τῶν ἐπιθυμιῶν τινὰς ἐκκλίνουμεν καὶ οὐκ P. 530. Pott. ἔτι ἀδιαφόρως βιωτέον οὐδὲ ἀναίδην δουλευτέον τοῖς ἀτιμοτάτοις μέρεσιν ἡμῶν, γαστρὶ καὶ αἰδοίοις, δι' ἐπιθυμίαν κολακευόντων τὸν ἡμέτερον νεκρόν. τρέφεται γὰρ καὶ ζωοποιεῖται διακονουμένη εἰς ἀπόλαυσιν ἐπιθυμία, καθάπερ ἔμπαλιν κολουομένη μαραίνεται.

---

*) 1 Corinth. 6, 13. 10, 23. **) Cf. Galat. 5, 13.

§. 42. Πῶς δὲ ἔστι δυνατὸν ἡττηθέντα τῶν τοῦ σώματος ἡδονῶν ἐξομοιοῦσθαι τῷ κυρίῳ ἢ γνῶσιν ἔχειν θεοῦ; πάσης γὰρ ἡδονῆς ἐπιθυμία κατάρχει, ἐπιθυμία δὲ λύπη τις καὶ φροντὶς δι᾽ ἔνδειαν ὀρεγομένη τινός. ὥστ᾽ οὐκ ἄλλο τί μοι δοκοῦσιν οἱ τοῦτον ἐπανῃρημένοι τὸν τρόπον, ἀλλ᾽ ἢ τὸ λεγόμενον δὴ τοῦτο,

πρός τ᾽ αἴσχεσιν ἄλγεα πάσχειν,

ἐπίσπαστον ἑαυτοῖς αἱρούμενοι κακὸν νῦν *) καὶ ἐς ὕστερον. εἰ μὲν οὖν πάντα ἐξῆν καὶ μηδὲν ἦν δέος ἀποτυχεῖν τῆς ἐλπίδος διὰ πράξεις πονηράς, ἴσως ἦν ἄν τις αὐτοῖς πρόφασις τοῦ βιοῦν κακῶς τε καὶ ἐλεεινῶς· ἐπεὶ δὲ βίος τις ἡμῖν μακάριος δι᾽ ἐντολῶν ἐπιδέδεικται, ᾧ χρὴ πάντας ἑπομένους μὴ παρακούοντας τῶν εἰρημένων τινὸς μηδὲ ὀλιγωροῦντας τῶν προσηκόντων κἂν ἐλάχιστον ἢ ἕπεσθαι ᾗ ἂν ὁ λόγος ἡγῆται, εἰ σφαλείημεν αὐτοῦ, ἀθανάτῳ κακῷ περιπεσεῖν ἀνάγκη, κατακολουθήσασι δὲ τῇ θείᾳ γραφῇ δι᾽ ἧς ὁδεύουσιν οἱ πεπιστευκότες ἐξομοιοῦσθαι κατὰ δύναμιν τῷ κυρίῳ οὐκ ἀδιαφόρως βιωτέον, ἀλλὰ καθαρευτέον εἰς δύναμιν τῶν ἡδονῶν καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν ἐπιμελητέον τε τῆς ψυχῆς, ᾗ πρὸς μόνῳ τῷ θείῳ διατελεστέον. καθαρὸς γὰρ ὢν καὶ πάσης κακίας ἀπηλλαγμένος ὁ νοῦς δεκτικός πως ὑπάρχει τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως ἀνισταμένης ἐν αὐτῷ τῆς θείας εἰκόνος· καὶ „πᾶς ὁ ἔχων ἐλπίδα ταύτην ἐπὶ τῷ κυρίῳ ἁγνίζει, φησίν, ἑαυτόν, καθὼς ἐκεῖνος ἁγνός ἐστιν" **).

§. 43. Θεοῦ δὲ γνῶσιν λαβεῖν τοῖς ἔτι ὑπὸ τῶν παθῶν ἀγομένοις ἀδύνατον· οὔκουν οὐδὲ τῆς ἐλπίδος τυχεῖν μηδὲ μίαν τοῦ θεοῦ γνῶσιν πεποιημένοις, καὶ τοῦ μὲν ἀποτυγχάνοντος τοῦδε τοῦ τέλους ἡ τοῦ θεοῦ ἄγνοια κατηγορεῖν ἔοικε, τὸ δὲ ἀγνοεῖν τὸν θεὸν ἡ τοῦ βίου πολιτεία παρίστησιν. παντά- P.
πασι γὰρ ἀδύνατον ἅμα τε καὶ ἐπιστήμονα εἶναι 531.
Pott.

*) Cf. Homer. Odyss. σ. v. 72. **) 1 Ioann. 3, 3.

καὶ τὴν τοῦ σώματος κολακείαν ἐπαισχύνεσθαι· οὐδὲ γὰρ συνᾴδειν ποτὲ δύναται τὸ ἀγαθὸν τῇ ἡδονῇ, ἢ μόνον εἶναι τὸ καλὸν ἀγαθῷ ἢ καὶ μόνον καλὸν τὸν κύριον καὶ μόνον ἀγαθὸν τὸν θεὸν καὶ μόνον ἐραστόν. „ἐν Χριστῷ δὲ περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῆς σαρκὸς, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ" *). „εἰ οὖν συνηγέρθητε τῷ Χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε, τὰ ἄνω φρονεῖτε, μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· ἀπεθάνετε γὰρ καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ θεῷ", οὐχὶ δὲ πορνεία ἣν ἀσκοῦσιν. „νεκρώσατε οὖν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν, δι' ἃ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ. ἀποθέσθωσαν οὖν καὶ αὐτοὶ ὀργὴν, θυμὸν, κακίαν, βλασφημίαν, αἰσχρολογίαν ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ ἐνδυσά- P. μενοι τὸν νέον τὸν ἀνακαινόμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' 191 εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν" **).

Sylb. §. 44. Τὰ γὰρ τῆς πολιτείας ἐλέγχει σαφῶς τοὺς ἐγνωκότας τὰς ἐντολὰς, ἐπεὶ οἷος ὁ λόγος τοῖος ὁ βίος· ἀπὸ δὲ τῶν καρπῶν τὸ δένδρον, οὐκ ἀπὸ τῶν ἀνθῶν καὶ πετάλων γνωρίζεται. ἡ γνῶσις οὖν ἐκ τοῦ καρποῦ καὶ τῆς πολιτείας, οὐκ ἐκ τοῦ λόγου καὶ τοῦ ἄνθους· οὐ γὰρ λόγον ψιλὸν εἶναι τὴν γνῶσίν φαμεν, ἀλλά τινα ἐπιστήμην θείαν· καὶ φῶς ἐκεῖνο τὸ ἐν τῇ ψυχῇ ἐγγενόμενον ἐκ τῆς κατὰ τὰς ἐντολὰς ὑπακοῆς τὸ πάντα κατάδηλα ποιοῦν τά τε ἐν γενέσει αὐτόν τε τὸν ἄνθρωπον ἑαυτόν τε γινώσκειν παρασκευάζον καὶ τοῦ θεοῦ ἐπίβολον καθίστασθαι διδάσκον. ὡς γὰρ ὀφθαλμὸς ἐν σώματι, τοῦτο ἐν τῷ νῷ ἡ γνῶσις. μηδὲ λεγόντων ἐλευθερίαν τὴν ὑπὸ ἡδονῆς δουλείαν, καθάπερ οἱ τὴν χολὴν γλυκεῖαν· ἡμεῖς γὰρ ἐλευθερίαν μεμαθήκαμεν ἣν ὁ κύριος ἡμᾶς ἐλευθεροῖ μόνος ἀπολύων τῶν

*) Coloss. 2, 11. **) Ibid. 3, 1—10.

ἡδονῶν τε καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῶν ἄλλων παθῶν ὁ λέγων· „ἔγνωκα τὸν κύριον καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, μὴ τηρῶν, ψεύστης ἐστὶν καὶ ἐν τούτῳ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἔστιν“ *) Ἰωάννης λέγει.

Cap. VI.

§. 45. Τοῖς δὲ εὐφήμως δι' ἐγκρατείας ἀσεβοῦσιν εἴς τε τὴν κτίσιν καὶ τὸν ἅγιον δημιουργὸν τὸν παντοκράτορα μόνον θεὸν καὶ διδάσκουσι μὴ δεῖν παραδέχεσθαι γάμον καὶ παιδοποιίαν μηδὲ ἀντεισάγειν P. 532. Pott. τῷ κόσμῳ δυστυχήσοντας ἑτέρους μηδὲ ἐπιχορηγεῖν τῷ θανάτῳ τροφὴν ἐκεῖνα λεκτέον· πρῶτον μὲν τὸ τοῦ ἀποστόλου Ἰωάννου „καὶ νῦν ἀντίχριστοι πολλοὶ γεγόνασιν, ὅθεν ἐγνώκαμεν ὅτι ἐσχάτη ὥρα ἐστίν· ἐξ ἡμῶν ἐξῆλθον, ἀλλ' οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν· εἰ γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν, μεμενήκεισαν ἂν μεθ' ἡμῶν“ **). ἔπειτα καὶ διαστρεπτέον αὐτοὺς τὰ ὑπ' αὐτῶν φερόμενα διαλύοντας ὧδέ πως· τῇ Σαλώμῃ ὁ κύριος πυνθανομένῃ, „μέχρι πότε θάνατος ἰσχύσει;“ οὐχ ὡς κακοῦ τοῦ βίου ὄντος καὶ τῆς κτίσεως πονηρᾶς, „μέχρις ἄν“, εἶπεν, „ὑμεῖς αἱ γυναῖκες τίκτετε“, ἀλλ' ὡς τὴν ἀκολουθίαν τὴν φυσικὴν διδάσκων· γενέσει γὰρ πάντως ἕπεται καὶ φθορά.

§. 46. Τρυφῆς μὲν οὖν καὶ πάσης ἀκοσμίας ἡμᾶς ὁ νόμος ἐξάγειν προῄρηται, καὶ τοῦτό ἐστιν αὐτοῦ τέλος, ἐκ τῆς ἀδικίας ἡμᾶς εἰς δικαιοσύνην ὑπάγειν, γάμους τε αἱρουμένους σώφρονας καὶ παιδοποιίας καὶ πολιτείας. ὁ δὲ κύριος „οὐ καταλύειν τὸν νόμον ἀφικνεῖται, ἀλλὰ πληρῶσαι“ ***)· πληρῶσαι δὲ οὐχ ὡς ἐνδεεῖ, ἀλλὰ τῷ τὰς κατὰ νόμον προφητείας ἐπιτελεῖς γενέσθαι κατὰ τὴν αὐτοῦ παρουσίαν, ἐπεὶ τὰ τῆς ὀρθῆς πολιτείας καὶ τοῖς δικαίως βεβιωκόσι πρὸ τοῦ νόμου διὰ τοῦ λόγου ἐκηρύσσετο.

*) 1 Ioann. 2, 4. **) Ibid. v. 18 sq. ***) Matth. 5, 17.

οἱ τοίνυν πολλοὶ τὴν ἐγκράτειαν οὐκ εἰδότες σώματι πολιτεύονται, ἀλλ' οὐ πνεύματι. γῆ δὲ καὶ σποδὸς τὸ σῶμα ἄνευ πνεύματος. αὐτίκα μοιχείαν ἐξ ἐνθυμήσεως κρίνει ὁ κύριος· τί γάρ; οὐκ ἔστι καὶ γάμῳ ἐγκρατῶς χρῆσθαι καὶ μὴ πειρᾶσθαι διαλύειν ὃ συνέζευξεν ὁ θεός *); τοιαῦτα γὰρ διδάσκουσιν οἱ τῆς συζυγίας μερισταί, δι' οὓς καὶ τὸ ὄνομα βλασφημεῖται. μιαρὰν δὲ εἶναι τὴν συνουσίαν λέγοντες οὗτοι οἱ τὴν σύστασιν καὶ αὐτοὶ ἐκ συνουσίας εἰληφότες πῶς οὐκ ἂν εἶεν μιαροί; τῶν δὲ ἁγιασθέντων ἅγιον οἶμαι καὶ τὸ σπέρμα.

§. 47. Ἡγιάσθαι μὲν οὖν ἡμῖν ὀφείλει οὐ μόνον τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος καὶ ὁ βίος καὶ τὸ σῶμα· ἐπεὶ τίνι λόγῳ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἡγιάσθαι λέγει τὴν γυναῖκα ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς, ἢ τὸν ἄνδρα ὑπὸ τῆς γυναικός **); τί δέ ἐστιν ὅπερ ὁ κύριος εἶπεν πρὸς τοὺς περὶ τοῦ ἀποστασίου πυνθανομένους, εἰ ἔξεστιν ἀπολῦσαι γυναῖκα Μωϋσέως ἐπιτρέψαντος; πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῖν, φησὶν, ὁ Μωϋσῆς ταῦτα ἔγραψεν, ὑμεῖς δὲ οὐκ ἀνέγνωτε ὅτι τῷ πρωτοπλάστῳ ὁ θεὸς εἶπεν, ἔσεσθε οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν; ὥστε ὁ P. ἀπολύων τὴν γυναῖκα χωρὶς λόγου πορνείας ποιεῖ 533. αὐτὴν μοιχευθῆναι ***). ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνάστα- Pott. σιν, φησὶν, οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίζονται †)· καὶ γὰρ περὶ τῆς κοιλίας καὶ τῶν βρωμάτων εἴρηται· „τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασιν, ὁ δὲ θεὸς καὶ ταύτην καὶ ταῦτα καταργήσει" ††)· τούτους ἐπιρραπίζων τοὺς δίκην κάπρων καὶ τράγων ζῆν οἰομένους, ἵνα μὴ ἀδεῶς ἐσθίοιεν καὶ ὀχεύοιεν.

§. 48. Εἰ γοῦν τὴν ἀνάστασιν ἀπειλήφασιν, ὡς αὐτοὶ λέγουσι, καὶ διὰ τοῦτο ἀθετοῦσι τὸν γάμον,

---

*) Cf. Matth. 19, 6. Marc. 10, 9. **) Cf. 1 Corinth. 7, 14. ***) Cf. Matth. 19, 3 sqq. Marc. 10, 2 sqq. †) Cf. Matth. 22, 30. Marc. 12, 23. Luc. 20, 35. ††) 1 Corinth. 6, 13.

*μηδὲ ἐσθιέτωσαν μηδὲ πινέτωσαν· καταργεῖσθαι γὰρ ἔφη τὴν κοιλίαν καὶ τὰ βρώματα ὁ ἀπόστολος ἐν τῇ ἀναστάσει. πῶς οὖν καὶ πεινῶσι καὶ διψῶσι καὶ τὴν σάρκα πάσχουσι καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ὁ διὰ Χριστοῦ τελείαν τὴν προσδοκωμένην ἀνάστασιν λαβὼν οὐ πείσεται; ἀλλ' οἱ καὶ τὰ εἴδωλα σεβόμενοι βρωμάτων τε ἅμα καὶ ἀφροδισίων ἀπέχονται· „οὐκ ἔστι δὲ ἡ βασιλεία θεοῦ βρῶσις καὶ πόσις" *) φησίν. ἀμέλει διὰ φροντίδος ἐστὶ καὶ τοῖς μάγοις οἴνου τε ὁμοῦ καὶ ἐμψύχων καὶ ἀφροδισίων ἀπέχεσθαι λατρεύουσιν ἀγγέλοις καὶ δαίμοσιν. ὡς δὲ ἡ ταπεινοφροσύνη πραότης ἐστὶν, οὐχὶ δὲ κακουχία σώματος, οὕτω καὶ ἡ ἐγκράτεια ψυχῆς ἀρετὴ ἡ οὐκ ἐν φανερῷ, ἀλλ' ἐν ἀποκρύφῳ.*

§. 49. *Εἰσὶν θ' οἱ πορνείαν ἄντικρυς τὸν γάμον λέγουσι καὶ ὑπὸ τοῦ διαβόλου ταύτην παραδίδοσθαι δογματίζουσι, μιμεῖσθαι δ' αὐτοὺς οἱ μεγάλαυχοί φασι τὸν κύριον μήτε γήμαντα μήτε τι ἐν τῷ κόσμῳ κτησάμενον· μᾶλλον παρὰ τοὺς ἄλλους νενοηκέναι τὸ εὐαγγέλιον καυχώμενοι. λέγει δὲ αὐτοῖς ἡ γραφή· „ὑπερηφάνοις ὁ θεὸς ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν" **). εἶτ' οὐκ ἴσασι τὴν αἰτίαν τοῦ μὴ γῆμαι τὸν κύριον· πρῶτον μὲν γὰρ*
P. *τὴν ἰδίαν νύμφην εἶχεν τὴν ἐκκλησίαν· ἔπειτα δὲ*
192 *οὐδὲ ἄνθρωπος ἦν κοινὸς, ἵνα καὶ βοηθοῦ τινὸς*
Sylb. *κατὰ σάρκα δεηθῇ· οὐδὲ τεκνοποιήσασθαι ἦν αὐτῷ ἀναγκαῖον ἀϊδίως μένοντι καὶ μόνῳ υἱῷ θεοῦ γεγονότι. αὐτὸς δὲ οὗτος ὁ κύριος λέγει, „ὃ ὁ θεὸς συνέζευξεν ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω" ***). καὶ πάλιν· ὥσπερ δὲ ἦν ἐν ταῖς ἡμέραις Νῶε, ἦσαν γαμοῦντες γαμίζοντες, οἰκοδομοῦντες φυτεύοντες, καὶ ὡς ἦν ἐν ταῖς ἡμέραις Λὼτ, οὕτως ἔσται ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ*

---

*) Roman. 14, 17. **) Iacob. 4, 6. 1 Petr. 5, 5. ***) Matth. 19, 6. Marc. 10, 9.

ἀνθρώπου *). καὶ ὅτι οὐ πρὸς τὰ ἔθνη λέγει, ἐπιφέρει· „ἆρα ἐλθὼν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εὑρήσει τὴν πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς" **); καὶ πάλιν· „οὐαὶ δὲ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις καὶ ταῖς θηλαζούσαις ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις" ***). καίτοι καὶ ταῦτα ἀλληγορεῖται. P. 534. Pott. διὰ τοῦτο οὐδὲ τοὺς καιροὺς ὥρισεν οὓς ὁ πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ †), ἵνα διαμένῃ κατὰ τὰς γενεὰς ὁ κόσμος.

§. 50. Τὸ δὲ „οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον τοῦτον, εἰσὶ γὰρ εὐνοῦχοι οἵτινες ἐγεννήθησαν οὕτως, καί εἰσιν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνουχίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, καί εἰσιν εὐνοῦχοι οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρείτω" ††)· οὐκ ἴσασιν ὅτι μετὰ τὴν τοῦ ἀποστασίου ῥῆσιν πυθομένων τινῶν, ὅτι „ἐὰν οὕτως ᾖ ἡ αἰτία τῆς γυναικὸς οὐ συμφέρει τῷ ἀνθρώπῳ γαμῆσαι", τότε ὁ κύριος ἔφη, „οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον τοῦτον, ἀλλ' οἷς δέδοται" †††)· τοῦτο γὰρ οἱ πυνθανόμενοι μαθεῖν ἠβουλήθησαν, εἰ συγχωρεῖ καταγνωσθείσης ἐπὶ πορνείᾳ γυναικὸς καὶ ἐκβληθείσης ἑτέραν γῆμαι. φασὶ δὲ καὶ ἀθλητὰς οὐκ ὀλίγους ἀφροδισίων ἀπέχεσθαι δι' ἄσκησιν σωματικὴν ἐγκρατευομένους, καθάπερ τὸν Κροτωνιάτην Ἀστύλον καὶ Κρίσωνα τὸν Ἱμεραῖον. καὶ Ἀμοιβεὺς δὲ ὁ κιθαρῳδὸς νεόγαμος ὢν ἀπέσχετο τῆς νύμφης ὅ τε Κυρηναῖος Ἀριστοτέλης Λαΐδα ἐρῶσαν ὑπερώρα μόνος.

§. 51. Ὀμωμοκὼς οὖν τῇ ἑταίρᾳ ἦ μὴν ἀπάξειν αὐτὴν εἰς τὴν πατρίδα, εἰ συμπράξειεν αὐτῷ τινὰ πρὸς τοὺς ἀνταγωνιστάς, ἐπειδὴ διεπράξατο, χαριέντως ἐκτελῶν τὸν ὅρκον, γραψάμενος αὐτῆς ὡς

---

*) Cf. Matth. 24, 27. Luc. 17, 28. **) Ibid. 18, 8. ***) Matth. 24, 19. Marc. 13, 17. Luc. 21, 23. †) Act. 1, 7. ††) Matth. 19, 11 sq. †††) Ibid. v. 10.

ὅτι μάλιστα ὁμοιοτάτην εἰκόνα, ἀνέστησεν εἰς Κυρήνην, ὡς ἱστορεῖ Ἴστρος ἐν τῷ περὶ ἰδιότητος ἄθλων. ὥστ' οὐδ' ἡ εὐνουχία ἐνάρετον, εἰ μὴ δι' ἀγάπην γίνοιτο τὴν πρὸς τὸν θεόν. αὐτίκα περὶ τῶν βδελυσσομένων τὸν γάμον Παῦλος ὁ μακάριος λέγει· „ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως προσέχοντες πνεύμασι πλάνης καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων, κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων" *), καὶ πάλιν λέγει· „μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω ἐν ἐθελοθρησκείᾳ ταπεινοφροσύνης καὶ ἀφειδίᾳ σώματος" **). ὁ δὲ αὐτὸς κἀκεῖνα γράφει· „δέδεσαι γυναικί; μὴ ζήτει λύσιν· λέλυσαι ἀπὸ γυναικός; μὴ ζήτει γυναῖκα" ***). καὶ πάλιν· „ἕκαστος δὲ τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω, ἵνα μὴ πειράζῃ ὑμᾶς ὁ σατανᾶς" †).

§. 52. Τί δέ; οὐχὶ καὶ οἱ παλαιοὶ δίκαιοι εὐχαρίστως τῆς κτίσεως μετελάμβανον; οἱ δὲ καὶ ἐπαιδοποιήσαντο γήμαντες ἐγκρατῶς. P. 535. Pott. καὶ τῷ μὲν Ἠλίᾳ οἱ κόρακες ἔφερον τροφὴν ἄρτους καὶ κρέα· καὶ Σαμουὴλ δὲ ὁ προφήτης ὃν καταλελοίπει κωλεὸν ἐξ ὧν ἤσθιε φέρων ἔδωκε τῷ Σαοὺλ φαγεῖν. οἱ δὲ καὶ τούτους ὑπερφέρειν λέγοντες πολιτείᾳ καὶ βίῳ, οὐδὲ συγκριθῆναι ταῖς ἐκείνων πράξεσι δυνήσονται. „ὁ μὴ ἐσθίων" τοίνυν „τὸν ἐσθίοντα μὴ ἐξουθενείτω, ὁ δὲ ἐσθίων τὸν μὴ ἐσθίοντα μὴ κρινέτω· ὁ θεὸς γὰρ αὐτὸν προσελάβετο" ††). ἀλλὰ καὶ ὁ κύριος περὶ ἑαυτοῦ λέγων· „ἦλθεν", φησὶν, „Ἰωάννης μήτε ἐσθίων μήτε πίνων, καὶ λέγουσι· δαιμόνιον ἔχει. ἦλθεν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίων καὶ πίνων, καὶ λέγουσιν· ἰδοὺ ἄνθρωπος φαγὸς καὶ οἰνοπότης, φίλος τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλός" †††). ἢ καὶ τοὺς ἀποστόλους ἀποδοκιμάζουσι; Πέτρος μὲν γὰρ καὶ Φίλιππος ἐπαιδο-

*) 1 Timoth. 4, 1. 3. **) Coloss. 2, 18. 23. ***) 1 Cor. 7, 27. †) Ibid. 2, 5. ††) Rom. 14, 3. †††) Matth. 11, 18 sq.

ποιήσαντο, Φίλιππος δὲ καὶ τὰς θυγατέρας ἀνδράσιν ἐξέδωκεν.

§. 53. Καὶ ὅ γε Παῦλος οὐκ ὀκνεῖ ἔν τινι ἐπιστολῇ τὴν αὑτοῦ προσαγορεύειν σύζυγον, ἣν οὐ περιεκόμιζεν διὰ τὸ τῆς ὑπηρεσίας εὐσταλές. λέγει οὖν ἔν τινι ἐπιστολῇ· „οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι“ *); ἀλλ' οὗτοι μὲν οἰκείως τῇ διακονίᾳ ἀπερισπάστῳ P. 436. Pott. τῷ κηρύγματι προσανέχοντες οὐχ ὡς γαμετάς, ἀλλ' ὡς ἀδελφὰς περιῆγον τὰς γυναῖκας συνδιακόνους ἐσομένας πρὸς τὰς οἰκουροὺς γυναῖκας, δι' ὧν καὶ εἰς τὴν γυναικωνῖτιν ἀδιαβλήτως παρεισεδύετο ἡ τοῦ κυρίου διδασκαλία. ἴσμεν γὰρ καὶ ὅσα περὶ διακόνων γυναικῶν ἐν τῇ ἑτέρᾳ πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολῇ ὁ γενναῖος διατάσσεται Παῦλος. ἀλλὰ μὴν ὁ αὐτὸς οὗτος κέκραγεν, ὡς „οὐκ ἔστιν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ βρῶσις καὶ πόσις“, οὐδὲ μὴν ἀποχὴ οἴνου καὶ κρεῶν, „ἀλλὰ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη καὶ χαρὰ ἐν πνεύματι ἁγίῳ“ **). τίς αὐτῶν μηλωτὴν καὶ ζώνην δερματίνην ἔχων περιέρχεται ὡς Ἠλίας; τίς δὲ σάκκον περιβέβληται γυμνὸς τὰ ἄλλα καὶ ἀνυπόδετος ὡς Ἡσαΐας; ἢ περίζωμα μόνον λινοῦν, ὡς Ἱερεμίας; Ἰωάννου δὲ τὴν ἔνστασιν τὴν γνωστικὴν τοῦ βίου τίς μιμήσεται; ἀλλὰ καὶ οὕτω βιοῦντες ηὐχαρίστουν τῷ κτίσαντι οἱ μακάριοι προφῆται.

§. 54. Ἡ δὲ Καρποκράτους δικαιοσύνη καὶ τῶν ἐπ' ἴσης αὐτῷ τὴν ἀκόλαστον μετιόντων κοινωνίαν ὧδέ πως καταλύεται· ἅμα γὰρ τῷ φάναι „τῷ αἰτοῦντί σε δὸς“ ἐπιφέρει „καὶ τὸν θέλοντα δανείσασθαι μὴ ἀποστραφῇς“ ***)· ταύτην διδάσκων τὴν κοινωνίαν, οὐχὶ δὲ τὴν λάγνον. πῶς δὲ ὁ αἰτῶν καὶ λαμβάνων καὶ δανειζόμενος ἀπὸ μηδενὸς ὑπάρχοντος P. 192 Sylb. τοῦ ἔχοντος καὶ διδόντος καὶ δανείζοντος; τί δ' ὅταν ὁ κύριος φῇ· „ἐπείνασα καὶ ἐχορτάσατέ με· ἐδίψησα

*) 1 Corinth. 9, 5. **) Roman. 14, 17. ***) Matth. 5, 42.

καὶ ἐποτίσατέ με, ξένος ἤμην καὶ συνηγάγετέ με, γυμνὸς καὶ περιεβάλετέ με" *)· εἶτα ἐπιφέρει· „ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε" **), οὐχὶ δὲ τὰ αὐτὰ καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ νομοθετεῖ; „ὁ διδοὺς πτωχῷ δανείζει θεῷ"· καὶ „μὴ ἀπόσχῃ εὖ ποιεῖν ἐνδεεῖ" ***), φησίν.

§. 55. Καὶ πάλιν, „ἐλεημοσύναι καὶ πίστεις μὴ ἐκλιπέτωσάν σε" ****) εἶπεν. „πενία" δὲ „ἄνδρα ταπεινοῖ, χεῖρες δὲ ἀνδρῶν πλουτίζουσιν" *****). ἐπιφέρει δὲ, „ἴδου ἀνὴρ, ὃς οὐκ ἔδωκεν ἐπὶ τόκῳ τὸ ἀργύριον αὐτοῦ, ἀποδεκτὸς γίνεται"· καὶ „λύτρον ψυχῆς ἀνδρὸς ὁ ἴδιος πλοῦτος κρίνεται" †). οὐχὶ διασαφεῖ P. 537. Pott. ἄντικρυς; ὡς οὖν ἐξ ἐναντίων ὁ κόσμος σύγκειται ὥσπερ ἐκ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ ††), ξηροῦ τε καὶ ὑγροῦ, οὕτω κἀκ τῶν διδόντων κἀκ τῶν λαμβανόντων. πάλιν τε αὖ ὅταν εἴπῃ· „εἰ θέλεις τέλειος γενέσθαι, πωλήσας τὰ ὑπάρχοντα δὸς πτωχοῖς" †††), ἐλέγχει τὸν καυχώμενον ἐπὶ τῷ „πάσας τὰς ἐντολὰς ἐκ νεότητος τετηρηκέναι"· οὐ γὰρ πεπληρώκει τὸ „ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν". τότε δὲ ὑπὸ τοῦ κυρίου συντελειούμενος ἐδιδάσκετο δι' ἀγάπην μεταδιδόναι.

§. 56. Καλῶς οὖν πλουτεῖν οὐ κεκώλυκεν, ἀλλὰ γὰρ τὸ ἀδίκως καὶ ἀπλήστως πλουτεῖν· „κτῆσις" γὰρ „ἐπισπευδομένη μετὰ ἀνομίας ἐλάττων γίνεται" ††††)· „εἰσὶ" γὰρ „οἱ σπείροντες πλείονα ποιοῦσι, καὶ οἱ συνάγοντες ἐλαττοῦνται" †††††)· περὶ ὧν γέγραπται, „ἐσκόρπισεν, ἔδωκεν τοῖς πένησιν, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα" ††††††)· ὁ μὲν γὰρ „σπείρων καὶ πλείονα συνάγων" οὗτός ἐστιν ὁ διὰ

*) Matth. 25, 35 sq. **) Ibid. v. 40. ***) Prouerb. 19, 17. ****) Ibid. 3, 27. *****) Ibid. v. 3. †) Ibid. 10, 4. ††) Ibid. 13, 8. †††) Matth. 19, 16. Marc. 10, 17. Luc. 18, 18. †††) Prouerb. 13, 11. ††††) Ibid. 11, 24. ††††††) Psalm. 112, 9.

τῆς ἐπιγείου καὶ προσκαίρου μεταδόσεως τὰ οὐράνια κτώμενος καὶ τὰ αἰώνια, ἕτερος δὲ ὁ μηδενὶ μεταδιδοὺς κενῶς καὶ θησαυρίζων ἐπὶ τῆς γῆς ὅπου σὴς καὶ βρῶσις ἀφανίζει" *)· περὶ οὗ γέγραπται, „συνάγων τοὺς μισθοὺς συνήγαγεν εἰς δεσμὸν τετρυπημένον" **). τούτου „τὴν χώραν εὐφορῆσαι" λέγει ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ὁ κύριος, ἔπειτα τοὺς καρποὺς ἀποθέσθαι βουληθέντα „οἰκοδομησόμενον ἀποθήκας μείζονας" κατὰ τὴν προσωποποιίαν εἰπεῖν πρὸς ἑαυτόν, „ἔχεις ἀγαθὰ πολλὰ ἀποκείμενά σοι εἰς ἔτη πολλά, φάγε, πίε, εὐφραίνου· ἄφρον οὖν, ἔφη, ταύτῃ γὰρ τῇ νυκτὶ τὴν ψυχήν σου ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ. ἃ οὖν ἡτοίμασας, τίνι γένηται" ***);

Cap. VII.

§. 57. Ἡ μὲν οὖν ἀνθρωπίνη ἐγκράτεια, ἡ κατὰ τοὺς φιλοσόφους λέγω τοὺς Ἑλλήνων, τὸ διαμάχεσθαι τῇ ἐπιθυμίᾳ καὶ μὴ ἐξυπηρετεῖν αὐτῇ εἰς τὰ ἔργα ἐπαγγέλλεται, ἡ καθ' ἡμᾶς δὲ τὸ μὴ ἐπιθυμεῖν, οὐχ ἵνα τις ἐπιθυμῶν καρτερῇ, ἀλλ' ὅπως καὶ τοῦ ἐπιθυμεῖν ἐγκρατεύηται. λαβεῖν δὲ ἄλλως οὐκ ἔστι τὴν ἐγκράτειαν ταύτην ἢ χάριτι τοῦ θεοῦ. διὰ τοῦτο εἶπεν· „αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν" †), ταύτην ἔλαβεν τὴν χάριν καὶ ὁ Μωϋσῆς τὸ ἐνδεὲς σῶμα περικείμενος, ἵνα τεσσαράκοντα ἡμέρας μήτε πεινάσῃ μήτε διψήσῃ. ὡς δὲ ὑγιαίνειν ἄμεινον τοῦ νοσοῦντα περὶ ὑγιείας διαλέγεσθαι, οὕτω τὸ εἶναι φῶς τοῦ περὶ φωτὸς λαλεῖν καὶ ἡ κατὰ ἀλήθειαν ἐγκράτεια τῆς ὑπὸ τῶν φιλοσόφων διδασκομένης. οὐ γὰρ ὅπου φῶς, ἐκεῖ σκότος, ἔνθα δέ ἐστιν ἐπιθυμία ἐγκαθεζομένη μόνη τυγχάνουσα κἂν τῇ ἐνεργείᾳ ἡσυχάζῃ τῇ διὰ τοῦ σώματος τῇ μνήμῃ συνουσιάζει πρὸς τὸ μὴ παρόν.

---

*) Matth. 6, 19. **) Aggae. 1, 6. ***) Luc. 12, 16 — 20. †) Matth. 7, 7.

§. 58. *Καθόλου δὲ ἡμῖν προείτω ὁ λόγος περί* P. *τε γάμου περί τε τροφῆς καὶ τῶν ἄλλων, μηδὲν* 538. *κατ' ἐπιθυμίαν ποιεῖν, θέλειν δὲ μόνα ἐκεῖνα τὰ* Pott. *ἀναγκαῖα. οὐ γάρ ἐσμεν ἐπιθυμίας τέκνα, ἀλλὰ θελήματος. καὶ τὸν ἐπὶ παιδοποιίᾳ γήμαντα ἐγκράτειαν ἀσκεῖν χρή, ὡς μηδὲ ἐπιθυμεῖν τῆς γυναικὸς τῆς ἑαυτοῦ, ἣν ἀγαπᾶν ὀφείλει, σεμνῷ καὶ σώφρονι παιδοποιούμενος θελήματι. οὐ γὰρ „τῆς σαρκὸς πρόνοιαν ποιεῖσθαι εἰς ἐπιθυμίας" ἐμάθομεν, „εὐσχημόνως δὲ ὡς ἐν ἡμέρᾳ" τῷ Χριστῷ καὶ τῇ κυριακῇ τῇ φωτεινῇ ἀγωγῇ „περιπατοῦντες, μὴ κώμοις καὶ μέθαις, μὴ κοίταις καὶ ἀσελγείαις, μὴ ἔρισι καὶ ζήλοις" *).*

§. 59. *Ἀλλὰ γὰρ οὐ μόνον περί τι ἓν εἶδος τὴν ἐγκράτειαν συνορᾶν προσήκει, τουτέστι τὰ ἀφροδίσια, ἀλλὰ γὰρ καὶ περὶ τὰ ἄλλα ὅσα σπαταλῶσα ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχὴ ἡμῶν, οὐκ ἀρκουμένη τοῖς ἀναγκαίοις, περιεργαζομένη δὲ τὴν χλιδήν. ἐγκράτειά ἐστιν ἀργυρίου καταφρονεῖν, τρυφῆς, κτήσεως, θέας καταμεγαλοφρονεῖν, στόματος κρατεῖν, κυριεύειν λογισμῷ τῶν πονηρῶν. ἤδη δὲ καὶ ἄγγελοί τινες ἀκρατεῖς γενόμενοι ἐπιθυμίᾳ ἁλόντες οὐρανόθεν δεῦρο καταπεπτώκασιν. Οὐαλεντῖνος δὲ ἐν τῇ πρὸς Ἀγαθόποδα ἐπιστολῇ „πάντα", φησὶν „ὑπομείνας ἐγκρατὴς ἦν, θεότητα Ἰησοῦς εἰργάζετο, ἤσθιεν καὶ ἔπινεν ἰδίως οὐκ ἀποδιδοὺς τὰ βρώματα. τοσαύτη ἦν αὐτῷ ἐγκρατείας δύναμις, ὥστε καὶ μὴ φθαρῆναι τὴν τροφὴν ἐν αὐτῷ, ἐπεὶ τὸ φθείρεσθαι αὐτὸς οὐκ εἶχεν". ἡμεῖς μὲν οὖν δι' ἀγάπην τὴν πρὸς τὸν κύριον καὶ δι' αὐτὸ τὸ καλὸν ἐγκράτειαν ἀσπαζόμεθα τὸν νεὼν τοῦ πνεύματος ἁγιάζοντες, καλὸν γὰρ „διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εὐνουχίζειν ἑαυτὸν" **) πάσης ἐπιθυμίας καὶ „καθαρίζειν τὴν συνείδησιν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων εἰς τὸ λατρεύειν θεῷ ζῶντι" ***).*

---

*) Roman. 13, 12—14. **) Matth. 19, 12. ***) Hebr. 9, 14.

§. 60. Οἱ δὲ διὰ τὸ μῖσος τὸ πρὸς τὴν σάρκα τῆς κατὰ γάμον συναλλαγῆς καὶ τῆς τῶν καθηκόντων βρωμάτων μεταλήψεως ἀχαρίστως ἀπαλλάττεσθαι ποθοῦντες ἀμαθεῖς τε καὶ ἄθεοι, ἀλόγως ἐγκρατευόμενοι, καθάπερ τὰ πλεῖστα τῶν ἄλλων ἐθνῶν. Βραχμᾶναι γοῦν οὔτε ἔμψυχον ἐσθίουσιν οὔτε οἶνον πίνουσιν, ἀλλ' οἱ μὲν αὐτῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὡς ἡμεῖς τὴν τροφὴν προσίενται· ἔνιοι δ' αὐτῶν διὰ τριῶν P. 194. Sylb. ἡμερῶν ὥς φησιν Ἀλέξανδρος ὁ πολυΐστωρ ἐν τοῖς Ἰνδικοῖς· καταφρονοῦσι δὲ θανάτου καὶ παρ' P. 539. Pott. οὐδὲν ἡγοῦνται τὸ ζῆν, πείθονται γὰρ εἶναι παλιγγενεσίαν, ἃ δὲ σέβουσιν Ἡρακλέα καὶ Πᾶνα. οἱ καλούμενοι δὲ σεμνοὶ τῶν Ἰνδῶν γυμνοὶ διαιτῶνται τὸν πάντα βίον· οὗτοι τὴν ἀλήθειαν ἀσκοῦσι καὶ περὶ τῶν μελλόντων προμηνύουσι καὶ σέβουσί τινα πυραμίδα, ὑφ' ἣν ὀστέα τινὸς θεοῦ νομίζουσιν ἀποκεῖσθαι. οὔτε δὲ οἱ γυμνοσοφισταὶ οὔθ' οἱ λεγόμενοι σεμνοὶ γυναιξὶ χρῶνται, παρὰ φύσιν γὰρ τοῦτο καὶ παράνομον δοκοῦσι, δι' ἣν αἰτίαν σφᾶς αὐτοὺς ἁγνοὺς τηροῦσι, παρθενεύουσι δὲ καὶ αἱ σεμναί. δοκοῦσι δὲ παρατηρεῖν τὰ οὐράνια καὶ διὰ τῆς τούτων σημειώσεως τῶν μελλόντων προμαντεύεσθαί τινα.

Cap. VIII.

§. 61. Ἐπεὶ δὲ οἱ τὴν ἀδιαφορίαν εἰσάγοντες, βιαζόμενοί τινας ὀλίγας γραφὰς συνηγορεῖν αὐτῶν τῇ ἡδυπαθείᾳ οἴονται, ἀτὰρ δὴ κἀκείνην· „ἁμαρτία γὰρ ὑμῶν οὐ κυριεύσει, οὐ γάρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν" *)· καί τινας ἄλλας τοιαύτας ὧν ἐπὶ τοιούτοις μεμνῆσθαι οὐκ εὔλογον, οὐ γὰρ ἐπισκευάζων ναῦν πειρατικήν, φέρε δὴ διὰ βραχέων διακόψωμεν αὐτῶν τὴν ἐγχείρησιν. αὐτὸς γὰρ ὁ γενναῖος ἀπόστολος τῇ προειρημένῃ λέξει ἐπιφέρων ἀπολύσεται

*) Roman. 6, 14.

τὸ ἔγκλημα· „τί οὖν; ἁμαρτήσωμεν, ὅτι οὐκ ἐσμὲν ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν; μὴ γένοιτο" *). οὕτως ἐνθέως καὶ προφητικῶς καταλύει παραχρῆμα τὴν σοφιστικὴν τῆς ἡδονῆς τέχνην.

§. 62. Οὐ συνιεῖσιν οὖν ὡς ἔοικεν ὅτι „τοὺς πάντας ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ ἵνα κομίσηται ἕκαστος διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν εἴτε ἀγαθὸν εἴτε κακόν" **)· ἵνα ἃ διὰ τοῦ σώματος ἔπραξέν τις ἀπολάβῃ. „ὥστε εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις", οὐκ ἔτι ἁμαρτητική, „τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν"· ἀπελουσάμεθα τὸν βίον τὸν παλαιόν. „ἰδοὺ γὰρ γέγονε καινά" ***), ἁγνεία ἐκ πορνείας καὶ ἐγκράτεια ἐξ ἀκρασίας, δικαιοσύνη ἐξ ἀδικίας. „τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνῃ καὶ ἀνομίᾳ; ἢ τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; τίς δὲ συμφώνησις Χριστοῦ πρὸς Βελίαρ; τίς μερὶς πιστῷ μετὰ ἀπίστου; τίς δὲ συγκατάθεσις ναῷ θεοῦ μετὰ εἰδώλων" †); „ταύτας οὖν ἔχοντες τὰς ἐπαγγελίας καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος ἐπιτελοῦντες ἁγιωσύνην ἐν φόβῳ θεοῦ" ††).

Cap. IX.

§. 63. Οἱ δὲ ἀντιτασσόμενοι τῇ κτίσει τοῦ θεοῦ διὰ τῆς εὐφήμου ἐγκρατείας κἀκεῖνα λέγουσι τὰ πρὸς Σαλώμην εἰρημένα, ὧν πρότερον ἐμνήσθημεν· φέρεται δὲ οἶμαι ἐν τῷ κατ' Αἰγυπτίους εὐαγγελίῳ. φασὶ P.
γάρ, ὅτι αὐτὸς εἶπεν ὁ σωτήρ, „ἦλθον καταλῦσαι τὰ 540.
ἔργα τῆς θηλείας"· θηλείας μὲν τῆς ἐπιθυμίας, ἔργα Pott.
δὲ γένεσιν καὶ φθοράν. τί οὖν ἂν εἴποιεν; κατελύθη ἡ διοίκησις αὕτη; οὐκ ἂν φήσαιεν, μένει γὰρ ἐπὶ τῆς αὐτῆς οἰκονομίας ὁ κόσμος. ἀλλ' οὐκ ἐψεύσατο ὁ

*) Roman. 6, 15. **) 2 Corinth. 5, 10. ***) Ibid. v. 16 sq. †) Ibid. 6, 14—16. ††) Ibid. 7, 1.

κύριος, τῷ ὄντι γὰρ τὰ τῆς ἐπιθυμίας κατέλυσεν ἔργα, φιλαργυρίαν, φιλονεικίαν, φιλοδοξίαν, γυναικομανίαν, παιδεραστίαν, ὀψοφαγίαν, ἀσωτίαν καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, τούτων δὲ ἡ γένεσις φθορὰ τῆς ψυχῆς, εἴ γε „νεκροὶ τοῖς παραπτώμασι" *) γινόμεθα· καὶ αὕτη ἡ θήλεια ἀκρασία ἦν· γένεσιν δὲ καὶ φθορὰν τὴν ἐν κτίσει προηγουμένως γίνεσθαι ἀνάγκη μέχρι παντελοῦς διακρίσεως καὶ ἀποκαταστάσεως ἐκλογῆς, δι' ἣν καὶ αἱ τῷ κόσμῳ συμπεφυρμέναι οὐσίαι τῇ οἰκειότητι προσνέμονται.

§. 64. Ὅθεν εἰκότως περὶ συντελείας μηνύσαντος τοῦ λόγου ἡ Σαλώμη φησὶ, „μέχρι τίνος οἱ ἄνθρωποι ἀποθανοῦνται"; ἄνθρωπον δὲ καλεῖ ἡ γραφὴ διχῶς, τόν τε φαινόμενον καὶ τὴν ψυχὴν, πάλιν τε αὖ τὸν σωζόμενον καὶ τὸν μή· καὶ θάνατος ψυχῆς ἡ ἁμαρτία λέγεται. διὸ καὶ παρατετηρημένως ἀποκρίνεται ὁ κύριος, „μέχρις ἂν τίκτωσιν αἱ γυναῖκες", τουτέστι μέχρις ἂν αἱ ἐπιθυμίαι ἐνεργῶσι. „διὰ τοῦτο ὥσπερ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος εἰς πάντας ἀνθρώπους διῆλθεν ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον, καὶ ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως" **), φησὶν ὁ ἀπόστολος· φυσικῇ δὲ ἀνάγκῃ θείας οἰκονομίας γενέσει θάνατος ἕπεται, καὶ συνόδῳ ψυχῆς καὶ σώματος ἡ τούτων διάλυσις ἀκολουθεῖ. εἰ δὲ ἕνεκεν μαθήσεως καὶ ἐπιγνώσεως ἡ γένεσις, ἀποκαταστάσεως δὲ ἡ διάλυσις· ὡς δὲ αἰτία θανάτου διὰ τὸ τίκτειν ἡ γυνὴ νομίζεται, οὕτω καὶ ζωῆς διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν λεχθήσεται ἡγεμών.

§. 65. Αὐτίκα ἡ προκατάρξασα τῆς παραβάσεως „ζωὴ" ***) προσηγορεύθη διὰ τὴν τῆς διαδοχῆς αἰτίαν τῶν τε γεννωμένων τῶν τε ἁμαρτανόντων γίνεται, ὁμοίως δικαίων ὡς καὶ ἀδίκων μήτηρ, ἑκάστου ἡμῶν ἑαυτὸν δικαιοῦντος ἢ ἔμπαλιν ἀπειθῆ

*) Ephes. 2, 5. **) Roman. 5, 12. 14. ***) Genes. 3, 20.

κατασκευάζοντος. ὅθεν οὐχ ἡγοῦμαι ἔγωγε μισάττεσθαι τὴν ἐν σαρκὶ ζωὴν τὸν ἀπόστολον, ὁπηνίκα ἂν P. φῇ· „ἀλλ' ἐν πάσῃ παῤῥησίᾳ ὡς πάντοτε καὶ νῦν 541. μεγαλυνθήσεται Χριστὸς ἐν τῷ σώματί μου εἴτε Pott. διὰ ζωῆς εἴτε διὰ θανάτου, ἐμοὶ γὰρ τὸ ζῆν Χριστὸς, καὶ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος. εἰ δὲ τὸ ζῆν ἐν σαρκὶ καὶ τοῦτό μοί καρπὸς ἔργου, τί αἱρήσομαι, οὐ γνωρίζω, συνέχομαί τε ἐκ τῶν δύο τὴν ἐπιθυμίαν ἔχων εἰς τὸ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι· πολλῷ γὰρ κρεῖττον, τὸ δὲ ἐπιμένειν τῇ σαρκὶ ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς" *)· ἐνεδείξατο γὰρ οἶμαι διὰ τούτων σαφῶς τῆς μὲν ἐξόδου τοῦ σώματος τὴν πρὸς θεὸν ἀγάπην τελείωσιν εἶναι, τῆς δὲ ἐν σαρκὶ παρουσίας τὴν εὐχάριστον διὰ τοὺς σωθῆναι δεομένους ὑπομονήν.

P. §. 66. Τί δέ; οὐχὶ καὶ τὰ ἑξῆς τῶν πρὸς Σα-
195. λώμην εἰρημένων ἐπιφέρουσιν οἱ πάντα μᾶλλον ἢ
Sylb. τῷ κατὰ τὴν ἀλήθειαν εὐαγγελικῷ στοιχήσαντες κανόνι; φαμένης γὰρ αὐτῆς, „καλῶς οὖν ἐποίησα μὴ τεκοῦσα, ὡς οὐ δεόντως τῆς γενέσεως παραλαμβανομένης, ἀμείβεται λέγων ὁ κύριος, „πᾶσαν φάγε βοτάνην, τὴν δὲ πικρίαν ἔχουσαν μὴ φάγῃς". σημαίνει γὰρ καὶ διὰ τούτων ἐφ' ἡμῖν εἶναι καὶ οὐκ ἐξ ἀνάγκης κατὰ κώλυσιν ἐντολῆς ἤτοι τὴν ἐγκράτειαν ἢ καὶ τὸν γάμον, καὶ ὅτι ὁ γάμος συνεργάζεταί τι τῇ κτίσει προσδιασαφῶν.

§. 67. Μή ποτ' οὖν ἁμάρτημά τις ἡγείσθω τὸν γάμον τὸν κατὰ λόγον, εἰ μὴ πικρὰν ὑπολαμβάνει παιδοτροφίαν — πολλοῖς γὰρ ἔμπαλιν ἀτεκνία λυπηρότατον — μήτ' ἂν πικρὰ ἡ παιδοποιία φαίνηταί τινι μεταπερισπῶσα τῶν θείων διὰ τὰς χρειώδεις ἀσχολίας. μὴ φέρων δ' οὕτος εὐκόλως τὸν μονήρη βίον ἐπιθυμεῖ τοῦ γάμου, ἐπεὶ τὸ εὐάρεστον μετὰ σωφροσύνης ἀβλαβὲς καὶ κύριος ἕκαστος ἡμῶν τυγχάνει τῆς περὶ τέκνων γονῆς αἱρέσεως. συνορῶ δ'

---

*) Philipp. 1, 20—24.

ὅπως τῇ προφάσει τοῦ γάμου οἱ μὲν ἀπισχημένοι τούτου μὴ κατὰ τὴν ἁγίαν γνῶσιν εἰς μισανθρωπίαν ὑπερρύησαν καὶ τὸ τῆς ἀγάπης οἴχεται παρ' αὐτοῖς, οἱ δὲ ἐνσχεθέντες καὶ ἡδυπαθήσαντες τῇ τοῦ νόμου συμπεριφορᾷ ὥς φησιν ὁ προφήτης „παρωμοιώθησαν τοῖς κτήνεσιν" *).

Cap. X.

§. 68. *Τίνες δὲ οἱ δύο καὶ τρεῖς ὑπάρχουσιν ἐν ὀνόματι Χριστοῦ συναγόμενοι παρ' οἷς μέσος* P. *ἐστὶν ὁ κύριος* **); *ἢ οὐχὶ ἄνδρα καὶ γυναῖκα καὶ* 542. *τέκνον τοὺς τρεῖς λέγει; ὅτι ἀνδρὶ γυνὴ διὰ θεοῦ* Pott. *ἁρμόζεται. ἀλλὰ κἂν εὔζωνός τις εἶναι θέλῃ, οὐχ αἱρούμενος τὴν παιδοποιίαν διὰ τὴν ἐν παιδοποιίᾳ ἀσχολίαν, „μενέτω", φησὶν ὁ ἀπόστολος, ἄγαμος „ὡς κἀγώ"* ***). *βούλεσθαι γὰρ λέγειν τὸν κύριον ἐξηγοῦνται, μετὰ μὲν τῶν πλειόνων τὸν δημιουργὸν εἶναι τὸν γενεσιουργὸν θεόν, μετὰ δὲ τοῦ ἑνὸς τοῦ ἐκλεκτοῦ τὸν σωτῆρα, ἄλλου δηλονότι θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ υἱὸν πεφυκότα. τὸ δ' οὐχ οὕτως ἔχει, ἀλλ' ἔστι μὲν καὶ μετὰ τῶν σωφρόνως γημάντων καὶ τεκνοποιησάντων ὁ θεὸς δι' υἱοῦ, ἔστι δὲ καὶ μετὰ τοῦ ἐγκρατευσαμένου λογικῶς ὁ αὐτὸς ὡσαύτως θεός. εἶεν δ' ἂν καὶ ἄλλως οἱ μὲν τρεῖς θυμός τε καὶ ἐπιθυμία καὶ λογισμός, σὰρξ δὲ καὶ ψυχὴ καὶ πνεῦμα κατ' ἄλλον λόγον.*

§. 69. *Τάχα δὲ καὶ τὴν κλῆσιν τήν τε ἐκλογὴν δευτέραν καὶ τρίτον τὸ εἰς τὴν πρώτην τιμὴν κατατασσόμενον γένος αἰνίσσεται ἡ προειρημένη τριάς. μεθ' ὧν ἡ πανεπίσκοπος τοῦ θεοῦ δύναμις ἀμερῶς μεριστή. ὁ τοίνυν ταῖς κατὰ φύσιν ἐνεργείαις τῆς ψυχῆς ἐν δέοντι χρώμενος ἐπιθυμεῖ μὲν τῶν καταλ-*

---

*) Psalm. 49, 12. 20. **) Cf. Matth. 18, 20.
***) 1 Corinth. 7, 8.

λήλων, μισεῖ δὲ τὰ βλάπτοντα, καθὼς αἱ ἐντολαὶ προστάττουσιν· „ἐνευλογήσεις γάρ", φησὶ, „τὸν εὐλογοῦντα καὶ καταράσῃ τὸν καταρώμενον". ὅταν δὲ καὶ τούτων ὑπεραναβὰς τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας ἔργῳ ἀγαπήσῃ τὴν κτίσιν διὰ τὸν πάντων θεόν τε καὶ ποιητὴν γνωστικῶς βιώσεται ἕξιν ἐγκρατείας ἄπονον περιπεποιημένος κατὰ τὴν πρὸς τὸν σωτῆρα ἐξομοίωσιν, ἑνώσας τὴν γνῶσιν, πίστιν, ἀγάπην, εἷς ὢν ἐνθένδε τὴν κρίσιν καὶ πνευματικὸς ὄντως, ἀπαράδεκτος τῶν κατὰ τὸν θυμὸν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν διαλογισμῶν πάντῃ πάντως, ὁ κατ' εἰκόνα ἐκτελούμενος ταῦ κυρίου πρὸς αὐτοῦ τοῦ τεχνίτου ἄνθρωπος τέλειος, ἄξιος ἤδη τοῦ ἀδελφὸς πρὸς τοῦ κυρίου ὀνομάζεσθαι, φίλος ἅμα οὗτος καὶ υἱός ἐστιν. οὕτως οἱ δύο καὶ οἱ τρεῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνάγονται τὸν γνωστικὸν ἄνθρωπον.

§. 70. Εἴη δ' ἂν καὶ ἡ ὁμόνοια τῶν πολλῶν ἀπὸ τῶν τριῶν ἀριθμουμένη μεθ' ὧν ὁ κύριος, ἡ μία ἐκκλησία, ὁ εἷς ἄνθρωπος, τὸ γένος τὸ ἕν. ἢ μή τι μετὰ μὲν τοῦ ἑνὸς τοῦ Ἰουδαίου ὁ κύριος νομοθετῶν ἦν, προφητεύων δὲ ἤδη καὶ τὸν Ἱερεμίαν P. 543. Pott. ἀποστέλλων εἰς Βαβυλῶνα, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξ ἐθνῶν διὰ τῆς προφητείας καλῶν, συνῆγε λαοὺς τοὺς δύο, τρίτος δὲ ἦν ἐκ τῶν δυεῖν κτιζόμενος εἰς καινὸν ἄνθρωπον, ᾧ δὴ ἐμπεριπατεῖ τε καὶ κατοικεῖ *) ἐν αὐτῇ τῇ ἐκκλησίᾳ. νόμος τε ὁμοῦ καὶ προφῆται σὺν καὶ τῷ εὐαγγελίῳ ἐν ὀνόματι Χριστοῦ εἰς μίαν συνάγονται γνῶσιν. οὐκοῦν οἱ διὰ μῖσος μὴ γαμοῦντες ἢ δι' ἐπιθυμίαν ἀδιαφόρως τῇ σαρκὶ καταχρώμενοι οὐκ ἐν ἀριθμῷ τῶν σωζομένων ἐκείνων μεθ' ὧν ὁ κύριος.

---

*) Cf. Ephes. 2, 10. 2 Corinth. 6, 16.

Cap. XI.

§. 71. Τούτων ὧδε ἐπιδεδειγμένων φέρε ὁπόσαι τούτοις τοῖς κατὰ τὰς αἱρέσεις σοφισταῖς ἐναντιοῦνται γραφαὶ ἤδη παραθώμεθα, τὸν κανόνα τῆς κατὰ λόγον τηρουμένης ἐγκρατείας μηνύοντες. ἑκάστῃ δὲ τῶν αἱρέσεων τὴν οἰκείως ἐνισταμένην γραφὴν ὁ συνιὼν ἐπιλεγόμενος κατὰ καιρὸν χρήσεται πρὸς κατάλυσιν τῶν παρὰ τὰς ἐντολὰς δογματιζόντων. ἄνωθεν μὲν οὖν ὁ νόμος ὥσπερ προειρήκαμεν τὸ „οὐκ ἐπιθυμήσεις τῆς τοῦ πλησίον“ *), τῆς τοῦ κυρίου προσεχοῦς κατὰ τὴν νέαν διαθήκην φωνῆς προσαναπεφώνηκεν τῆς αὐτῆς αὐτοπροσώπως λεγούσης· „ἠκούσατε τοῦ νόμου παραγγέλλοντος· οὐ μοιχεύσεις, ἐγὼ δὲ λέγω· οὐκ ἐπιθυμήσεις“ **). ὅτι γὰρ σωφρόνως ἐβούλετο ταῖς γαμεταῖς χρῆσθαι τοὺς ἄνδρας ὁ νόμος καὶ ἐπὶ μόνῃ παιδοποιίᾳ δῆλον ἐκ τοῦ κωλύειν μὲν „τῇ αἰχμαλώτῳ“ ***) παραχρῆμα ἐπιμίγνυσθαι τὸν ἄγαμον, ἐπιθυμήσαντος δὲ ἅπαξ τριάκοντα πενθεῖν ἐπιτρέπειν ἡμέρας κειραμένῃ καὶ τὰς τρίχας, εἰ δὲ μηδ᾽ οὕτως μαραίνοιτο ἡ ἐπιθυμία, τότε παιδοποιεῖσθαι δεδοκιμασμένης τῆς ὁρμῆς τῆς κυριευούσης κατὰ τὴν προθεσμίαν τοῦ χρόνου εἰς ὄρεξιν εὔλογον.

§. 72. Ὅθεν οὐ δείξειας ἐγκύμονι πλησιάσαντα τῶν πρεσβυτέρων τινὰ κατὰ τὴν γραφήν, ἀλλ᾽ ὕστερον μετά τε τὴν κυοφορίαν μετά τε τὴν τοῦ τε-
P. χθέντος γαλακτουχίαν εὕροις ἂν πάλιν πρὸς τῶν ἀν-
196 δρῶν γινωσκομένας τὰς γυναῖκας. αὐτίκα τοῦτον
Sylb. εὑρήσεις τὸν σκοπὸν καὶ τὸν τοῦ Μωϋσέως πατέρα φυλάσσοντα τριετίαν διαλιπόντα μετὰ τὴν τοῦ Ἀαρὼν ἀποκύησιν γεννήσαντα τὸν Μωϋσέα. ἥ τε αὖ Λευιτικὴ φυλὴ τοῦτον φυλάσσουσα τὸν τῆς φύσεως

*) Exod. 20, 17. **) Matth. 5, 27. ***) Deuteron. 21, 11—13.

νόμον ἐκ θεοῦ ἐλάττων τὸν ἀριθμὸν παρὰ τὰς ἄλλας εἰς τὴν προκατηγγελμένην εἰσῆλθε γῆν, οὐ γὰρ ῥᾳδίως αὔξάνει γένος εἰς πολυπληθίαν σπειράντων μὲν τῶν ἀνδρῶν τῶν τὸν κατὰ τοὺς νόμους γάμον ἀναδεδεγμένων, ἀναμενόντων δὲ οὐ τὴν κυοφορίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν γαλακτουχίαν.

§. 73. Ὅθεν εἰκότως καὶ ὁ Μωϋσῆς κατ' ὀλίγον εἰς ἐγκράτειαν προβιβάζων τοὺς Ἰουδαίους „τριῶν ἡμερῶν" *) κατὰ τὸ ἑξῆς ἀπεσχημένους ἀφροδισίου ἡδο- P. νῆς προσέταξεν ἐπακούειν τῶν θείων λόγων. „ἡμεῖς οὖν 544. ναοὶ τοῦ θεοῦ ἐσμέν, καθὼς εἶπεν ὁ προφήτης, ὅτι ἐνοι- Pott. κήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω καὶ ἔσομαι αὐτῶν θεὸς καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μου λαός" **), ἐὰν κατὰ τὰς ἐντολὰς πολιτευώμεθα εἴτε ὁ καθ' ἕκαστον ἡμῶν εἴτε καὶ ἀθρόα ἡ ἐκκλησία. „διὸ ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν καὶ ἀφορίσθητε, λέγει κύριος, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἅπτεσθε, κἀγὼ εἰσδέξομαι ὑμᾶς καὶ ἔσομαι ὑμῖν εἰς πατέρα, καὶ ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι εἰς υἱοὺς καὶ θυγατέρας, λέγει κύριος παντοκράτωρ". οὐ τῶν γεγαμηκότων, ὥς φασιν, ἀλλὰ τῶν ἐθνῶν τῶν ἐν πορνείᾳ βιούντων ἔτι, πρὸς δὲ καὶ τῶν προειρημένων αἱρέσεων ἀφορισθῆναι ὡς ἀκαθάρτων καὶ ἀθέων κελεύει προφητικῶς ἡμᾶς.

§. 74. Ὅθεν καὶ ὁ Παῦλος πρὸς τοὺς ὁμοίους ἀποτεινόμενος τοῖς εἰρημένοις· „ταύτας οὖν ἔχετε τὰς ἐπαγγελίας", φησίν, „ἀγαπητοί, καθαρίσωμεν ἑαυτῶν τὰς καρδίας ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἐπιτελοῦντες ἁγιωσύνην ἐν φόβῳ θεοῦ" ***)· „ζηλῶ γὰρ ὑμᾶς θεοῦ ζήλῳ, ἡρμοσάμην γὰρ ὑμᾶς ἑνὶ ἀνδρὶ παρθένον ἁγνὴν παραστῆσαι τῷ Χριστῷ" †). ἐκκλησία δὲ ἄλλον οὐ γαμεῖ τὸν νυμφίον κεκτημένη, ἀλλ' ὁ καθ' ἕκαστον ἡμῶν ἣν ἂν βούληται κατὰ τὸν νόμον γαμεῖν τὸν πρῶτον λέγω γάμον ἔχει τὴν ἐξου-

*) Exod. 19, 20. **) 2 Corinth. 6, 16—18. ***) Ibid. 7, 1. †) Ibid. 11, 2 sq.

σίαν. „φοβοῦμαι δὲ μή πως ὡς ὁ ὄφις ἐξηπάτησεν Εὔαν ἐν τῇ πανουργίᾳ φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἁπλότητος τῆς εἰς τὸν Χριστὸν", σφόδρα εὐλαβῶς καὶ διδασκαλικῶς εἴρηκεν ὁ ἀπόστολος.

§. 75. Διὸ καὶ ὁ θαυμάσιος Πέτρος φησίν, „ἀγαπητοί, παρακαλῶ ὡς παροίκους καὶ παρεπιδήμους ἀπέχεσθαι τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν αἵτινες στρατεύονται κατὰ τῆς ψυχῆς, τὴν ἀναστροφὴν ὑμῶν καλὴν ἔχοντες ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὅτι οὕτως ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ ἀγαθοποιοῦντας φιμοῦν τὴν τῶν ἀφρόνων ἀνθρώπων ἐργασίαν, ὡς ἐλεύθεροι καὶ μὴ ὡς ἐπικάλυμμα ἔχοντες τῆς κακίας τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' ὡς δοῦλοι θεοῦ" *). ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ γράφει· „οἵτινες ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ πῶς ἔτι ζήσομεν ἐν αὐτῇ; ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη, ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας" **) ἕως „μηδὲ παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα ἀδικίας τῇ ἁμαρτίᾳ" ***).

§. 76. Καὶ δὴ ἐνταῦθα γενόμενος δοκῶ μοι μὴ παραλείψειν ἀνεπισήμείωτον ὅτι τὸν αὐτὸν θεὸν διὰ νόμου καὶ προφητῶν καὶ εὐαγγελίου ὁ ἀπόστολος κηρύσσει, τὸ γὰρ „οὐκ ἐπιθυμήσεις" ἐν τῷ εὐαγγελίῳ γεγραμμένον τῷ νόμῳ περιτίθησιν ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ, ἕνα εἰδὼς τὸν διὰ νόμου καὶ προφητῶν κηρύξαντα καὶ τὸν δι' αὐτοῦ εὐαγγελισθέντα πατέρα. φησὶ γὰρ „τί ἐροῦμεν; ὁ νόμος ἁμαρτία; μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνων P. 545. Pott. εἰ μὴ διὰ νόμου, τήν τε γὰρ ἐπιθυμίαν οὐκ ᾔδειν, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν· οὐκ ἐπιθυμήσεις" †). κἂν οἱ ἀντιτασσόμενοι τῶν ἑτεροδόξων προσαποτεινόμενον τὸν Παῦλον τῷ κτίστῃ εἰρηκέναι ὑπολάβωσι τὰ ἑξῆς· „οἶδα γὰρ ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοί, τουτέστιν ἐν τῇ

*) 1 Petr. 2, 11 sq. 15 sq. **) Roman. 1, 2. 6.
***) Ibid. v. 13. †) Ibid. 7, 7.

σαρκί μου ἀγαθὸν" *), ἀλλ' ἀναγινωσκόντων τὰ προειρημένα καὶ τὰ ἐπιφερόμενα, προεῖπε γὰρ, „ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία" **), δι' ἣν ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν ὅτι „οὐκ οἰκεῖ ἐν τῇ σαρκί μου ἀγαθόν".

§. 77. Ἑπομένως ἐπήγαγεν· „εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω, τοῦτο ἐγὼ ποιῶ; οὐκ ἔτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία", ἥτις „ἀντιστρατευομένη τῷ νόμῳ" τοῦ θεοῦ „καὶ τοῦ νοός μου", φησὶν, „αἰχμαλωτίζει με ἐν τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου. ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος, τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου" ***); πάλιν τε αὖ — κάμνει γὰρ οὐδ' ὅπως τις οὖν ὠφελῶν — οὐκ ὀκνεῖ ἐπιλέγειν· „ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος ἠλευθέρωσέν με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου, ἐπεὶ διὰ τοῦ υἱοῦ ὁ θεὸς κατέκρινεν τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα" †). πρὸς τούτοις ἔτι ἐπισαφηνίζων τὰ προειρημένα ἐπιβοᾷ· „τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν δι' ἁμαρτίαν" ††) δηλῶν ὡς ὅτι μὴ νεὼς, τάφος δ' ἐστὶν ἔτι τῆς ψυχῆς· ὁπηνίκα γὰρ ἁγιασθῇ τῷ θεῷ, „τὸ πνεῦμα" ἐποίσει „τοῦ ἐγείραντος ἐκ νεκρῶν Ἰησοῦν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὃς ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν".

§. 78. Αὖθις οὖν τοῖς φιληδόνοις ἐπιπλήττων ἐκεῖνα προστίθησι· „τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς θάνατος, ὅτι οἱ κατὰ σάρκα ζῶντες τὰ τῆς σαρκὸς φρονοῦσιν, καὶ τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχθρα εἰς θεὸν, τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται. οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες" οὐχ ὥς τινες δογματίζουσι „θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται", ἀλλ' ὡς προειρήκαμεν. εἶτα

---

*) Roman. v. 18. **) Ibid. v. 17. ***) Ibid. v. 20, 23 sq. †) Ibid. 8, 2—4. ††) Ibid. v. 10 sq.

P. πρὸς ἀντιδιαστολὴν τούτων τῇ ἐκκλησίᾳ φησίν· „ὑμεῖς 197 Sylb. δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί, ἀλλ᾽ ἐν πνεύματι, εἴπερ πνεῦμα θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. εἰ δέ τις πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν δι᾽ ἁμαρτίαν, τὸ δὲ πνεῦμα ζωὴ διὰ δικαιοσύνην. ἄρα οὖν ἀδελφοὶ ὀφειλέται ἐσμὲν οὐ τῇ σαρκὶ τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν· εἰ γὰρ κατὰ σάρκα ζῆτε, μέλλετε ἀποθνήσκειν, εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε. ὅσοι γὰρ πνεύματι θεοῦ ἄγονται οὗτοί εἰσιν υἱοὶ θεοῦ" *). P. καὶ πρὸς τὴν εὐγένειαν καὶ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν 546. Pott. τὴν καταπτύστως ὑπὸ τῶν ἑτεροδόξων εἰσαγομένην ἐπ᾽ ἀσελγείᾳ καυχωμένων ἐπιφέρει λέγων· „οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλὰ ἐλάβετε πνεῦμα υἱοθεσίας ἐν ᾧ κράζομεν ἀββᾶ ὁ πατήρ" **), τουτέστιν εἰς τοῦτο ἐλάβομεν, ἵνα γινώσκωμεν τοῦτον ᾧ προσευχόμεθα τὸν τῷ ὄντι πατέρα, τὸν τῶν ὄντων μόνον πατέρα, τὸν εἰς σωτηρίαν παιδεύοντα ὡς πατέρα καὶ τὸν φόβον ἀπειλεῖ.

Cap. XII.

§. 79. Ἡ δὲ „ἐκ συμφώνου πρὸς καιρὸν σχολάζουσα τῇ προσευχῇ" ***) συζυγία ἐγκρατείας ἐστὶ διδασκαλία, προσέθηκε γὰρ τὸ μὲν „ἐκ συμφώνου", ἵνα μή τις διαλύσῃ τὸν γάμον, „πρὸς καιρὸν" δὲ ὡς μὴ κατὰ ἀνάγκην ἐπιτηδεύων τὴν ἐγκράτειαν ὁ γήμας ὀλισθήσῃ ποτὲ εἰς ἁμαρτίαν, φειδοῖ μὲν τῆς ἑαυτοῦ συζυγίας, ἐπιθυμίᾳ δὲ ἀλλοτρίᾳ περιπεσών. ᾧ λόγῳ καὶ τὸν ἀσχημονεῖν ἑαυτὸν ἐπὶ τῇ παρθενοτροφίᾳ ὑπολαμβάνοντα καλῶς εἰς γάμον ἐκδώσειν τὴν θυγατέρα ἔλεγεν. ἡ πρόθεσίς τε ἑκάστου τοῦ τε ἑαυτὸν εὐνουχίσαντος τοῦ τε αὖ γάμῳ διὰ παιδοποιίαν

*) Roman. 8, 5—10. 13—15. **) 1 Corinth. 7, 5. ***) Roman. 7, 2.

συζεύξαντος ἀνένδοτος πρὸς τὸ ἧττον διαμένειν ὀφείλει. εἰ μὲν γὰρ ἐπιτεῖναι οἷός τε ἔσται τὸν βίον, μείζονα ἀξίαν ἐν θεῷ αὐτὸς ἑαυτῷ περιποιήσεται, καθαρῶς ἅμα καὶ λελογισμένως ἐγκρατευσάμενος· εἰ δὲ ὑπερβὰς ὃν εἵλετο κανόνα εἰς μείζονα δόξαν, ἔπειτα ὑποπέσῃ πρὸς τὴν ἐλπίδα· ἔχει γὰρ ὥσπερ ἡ εὐνουχία οὕτω καὶ ὁ γάμος ἰδίας λειτουργείας καὶ διακονίας τῷ κυρίῳ διαφερούσας, τέκνων λέγω κήδεσθαι καὶ γυναικός· πρόφασις γὰρ ὡς ἔοικεν τῷ κατὰ γάμον τελείῳ ἡ τῆς συζυγίας οἰκειότης γίνεται τὴν πρόνοιαν πάντων ἀναδεδειγμένῳ κατὰ τὸν οἶκον τὸν κοινόν. αὐτίκα φησὶν „ἐπισκόπους" δεῖ καθίστασθαι τοὺς ἐκ τοῦ ἰδίου οἴκου καὶ τῆς ἐκκλησίας ἁπάσης προΐστασθαι μελετήσαντας· „ἕκαστος οὖν ἐν ᾧ ἐκλήθη" ἔργῳ τὴν διακονίαν ἐκτελείτω, ἵνα ἐλεύθερος ἐν Χριστῷ γένηται τὸν οἰκεῖον τῆς διακονίας ἀπολαμβάνων μισθόν.

§. 80. Πάλιν τε αὖ περὶ τοῦ νόμου διαλεγόμενος ἀλληγορίᾳ χρώμενος· „ἡ γὰρ ὕπανδρος γυνὴ", φησί, „τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται νόμῳ" καὶ τὰ ἑξῆς· αὖθίς τε „ἡ γυνὴ δέδεται ἐφ' ὅσον ζῇ χρόνον ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, ἐλευθέρα ἐστὶν γαμηθῆναι P. 547. Pott. μόνον ἐν κυρίῳ, μακαρία δέ ἐστιν, ἐὰν οὕτως μείνῃ κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην" *). ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῆς προτέρας περικοπῆς, „ἐθανατώθητε", φησί, „τῷ νόμῳ", οὐ τῷ γάμῳ, „εἰς τὸ γενέσθαι ὑμᾶς ἑτέρῳ τῷ ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντι" **), νύμφην καὶ ἐκκλησίαν, ἣν ἁγνὴν εἶναι δεῖ τῶν τε ἔνδον ἐννοιῶν τῶν ἐναντίων τῇ ἀληθείᾳ τῶν τε ἔξωθεν πειραζόντων, τουτέστι τῶν τὰς αἱρέσεις μετιόντων καὶ πορνεύειν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἀνδρὸς ἀναπειθόντων τοῦ παντοκράτορος θεοῦ, ἵνα μὴ ὡς ὁ ὄφις ἐξηπάτησεν Εὔαν" τὴν λεγομένην „ζωὴν" ***), καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τῆς κατὰ τὰς

*) 1 Corinth. 7, 39 sq. **) Roman. 7, 4. ***) 2 Corinth. 11, 3.

αἱρέσεις λίχνου πανουργίας παραβῶμεν τὰς ἐντολάς. ἡ δευτέρα δὲ περικοπὴ μονογαμίαν ἵστησιν. οὐ γὰρ ὥς τινες ἐξηγήσαντο δέσιν γυναικὸς πρὸς ἄνδρα τὴν σαρκὸς πρὸς τὴν φθορὰν ἐπιπλοκὴν μηνύεσθαι ὑποτοπητέον, τῶν γὰρ ἄντικρυς διαβόλῳ προσαπτόντων τὴν τοῦ γάμου εὕρεσιν ἀθέων ἀνθρώπων ἐπίνοιαν κατηγορεῖ καὶ κινδυνεύει βλασφημεῖσθαι ὁ νομοθέτης.

§. 81. Τατιανὸν οἶμαι τὸν Σύρον τὰ τοιαῦτα τολμᾶν δογματίζειν. γράφει γοῦν κατὰ λέξιν ἐν τῷ περὶ τοῦ κατὰ τὸν σωτῆρα καταρτισμοῦ· συμφωνίαν μὲν οὖν ἁρμόζει προσευχῇ, κοινωνία δὲ φθορᾶς λύει τὴν ἔντευξιν. πάνυ γοῦν δυσωπητικῶς διὰ τῆς συγχωρήσεως εἴργει, πάλιν γὰρ „ἐπὶ ταυτὸ" συγχωρήσας „γενέσθαι διὰ τὸν σατανᾶν καὶ τὴν ἀκρασίαν" *), τὸν πειθησόμενον „δυσὶ κυρίοις μέλλειν δουλεύειν" **) ἀπεφήνατο, διὰ μὲν συμφωνίας θεῷ, διὰ δὲ τῆς ἀσυμφωνίας ἀκρασίᾳ καὶ πορνείᾳ καὶ διαβόλῳ. ταῦτα δέ φησι τὸν ἀπόστολον ἐξηγούμενος, σοφίζεται δὲ τὴν ἀλήθειαν δι' ἀληθοῦς ψεῦδος κατασκευάζων. ἀκρασίαν μὲν γὰρ καὶ πορνείαν διαβολικὰ εἶναι πάθη καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν, γάμου δὲ τοῦ σώφρονος μεσιτεύσει συμφωνία ἐπί τε τὴν εὐχὴν ἐγκρατῶς ἄγουσα ἐπί τε τὴν παιδοποιίαν μετὰ σεμνότητος νυμφεύουσα. γνῶσις γοῦν καὶ ὁ τῆς παιδοποιίας καιρὸς πρὸς τῆς γραφῆς εἴρηται, ἐπειδὰν φῇ· „ἔγνω δὲ Ἀδὰμ Εὔαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ συλλαβοῦσα P.
ἔτεκεν υἱὸν, καὶ ἐπωνόμασεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ Σὴθ, 548.
ἐξανέστησεν γάρ μοι ὁ θεὸς σπέρμα ἕτερον ἀντὶ Pott.
Ἄβελ" ***). ὁρᾷς εἰς τίνα βλασφημοῦσιν οἱ μυσαττόμενοι τὴν σώφρονα σπορὰν καὶ τῷ διαβόλῳ προσάπτεσθαι γένεσιν, οὐ γὰρ θεὸν ἁπλῶς προσεῖπεν ὁ τῇ τοῦ ἄρθρου προτάξει τὸν παντοκράτορα δηλώσας.

---

*) Corinth. 7, 5. **) Matth. 6, 24. ***) Genes. 4, 25.

§. 82. Ἡ δὲ ἐπιφορὰ τοῦ ἀποστόλου „καὶ
πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ γίνεσθαι διὰ τὸν σατανᾶν“ *)
ἐκεῖνο προανακόπτει μὴ εἰς ἐπιθυμίας ἑτέρας ἐκτρα-
πῆναί ποτε, οὐ γὰρ ἀποκρούεται τέλεον τὰς τῆς
φύσεως ὀρέξεις δυσωποῦσα ἡ πρόσκαιρος συμφωνία,
P δι' ἣν εἰσάγει πάλιν τὴν συζυγίαν τοῦ γάμου οὐκ εἰς
198 ἀκρασίαν καὶ πορνείαν καὶ τὸ τοῦ διαβόλου ἔργον,
Sylb. ἀλλ' ὅπως μὴ ὑποπέσῃ ἀκρασίᾳ καὶ πορνείᾳ καὶ
διαβόλῳ. χωρίζει δὲ καὶ τὸν παλαιὸν ἄνδρα καὶ τὸν
καινὸν ὁ Τατιανὸς, ἀλλ' οὐχ ὡς ἡμεῖς φαμὲν, πα-
λαιὸν μὲν ἄνδρα τὸν νόμον, καινὸν δὲ τὸ εὐαγγέλιον.
συμφωνοῦμεν αὐτῷ καὶ αὐτοὶ λέγοντες πλὴν οὐχ
ᾗ βούλεται ἐκεῖνος καταλύων τὸν νόμον ὡς ἄλλου
θεοῦ, ἀλλ' ὁ αὐτὸς ἀνὴρ καὶ κύριος παλαιὰ καινίζων
οὐ πολυγαμίαν ἔτι συγχωρεῖ· τότε γὰρ ἀπῄτει ὁ
θεὸς, ὅτε αὐξάνεσθαι καὶ πληθύνειν ἐχρῆν, μονογα-
μίαν δὲ εἰσάγει διὰ παιδοποιίαν καὶ τὴν τοῦ οἴκου
κηδεμονίαν εἰς ἣν βοηθὸς ἐδόθη ἡ γυνὴ, καὶ εἴ τινι
ὁ ἀπόστολος δι' ἀκρασίαν καὶ πύρωσιν κατὰ συγγνώ-
μην δευτέρου μεταδίδωσι γάμου, ἐπεὶ καὶ οὗτος οὐχ
ἁμαρτάνει μὲν κατὰ διαθήκην, οὐ γὰρ κεκώλυται
πρὸς τοῦ νόμου, οὐ πληροῖ δὲ τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέ-
λιον πολιτείας τὴν κατ' ἐπίτασιν τελειότητα, δόξαν
δὲ αὐτῷ οὐράνιον περιποιεῖ μείνας ἐφ' ἑαυτοῦ καὶ
τὴν διαλυθεῖσαν θανάτῳ συζυγίαν ἄχραντον φυλάσ-
σων καὶ τῇ οἰκονομίᾳ πειθόμενος εὐαρέστως καθ'
ἣν ἀπερίσπαστος τῆς τοῦ κυρίου γέγονε λειτουργείας.
οὐδὲ μὴν τὸν ἀπὸ τῆς κατὰ συζυγίαν κοίτης ὁμοίως
ὡς πάλαι βαπτίζεσθαι καὶ νῦν προστάσσει ἡ θεία
διὰ κυρίου πρόνοια. οὐ γὰρ ἐπάναγκες παιδοποιίας
ἀφίστησι τοὺς πιστεύοντας δι' ἑνὸς βαπτίσματος εἰς
τὸ παντελὲς τῆς ὁμιλίας ἀπολούσας ὁ κύριος, εἰ
καὶ τὰ πολλὰ Μωϋσέως δι' ἑνὸς περιλαβὼν βα- P.
πτίσματος. 549. Pott.

*) 1 Corinth. 7, 5.

§. 83. Ἄνωθεν οὖν ὁ νόμος τὴν ἀναγέννησιν ἡμῶν προφητεύων διὰ σαρκικῆς γενέσεως ἐπὶ τῇ γεννητικῇ τοῦ σπέρματος προσέφερε τὸ βάπτισμα, οὐ βδελυσσόμενος ἀνθρώπου γένεσιν· ὁ γὰρ φαίνεται γεννηθεὶς ἄνθρωπος, τοῦτο δύναται ἡ τοῦ σπέρματος καταβολή. οὐκοῦν αἱ πολλαὶ συνουσίαι γόνιμοι, ἀλλ' ἡ τῆς μήτρας παραδοχὴ τὴν γένεσιν ὁμολογεῖ ἐν τῷ τῆς φύσεως ἐργαστηρίῳ διαπλαττομένου τοῦ σπέρματος εἰς ἔμβρυον. πῶς δὲ ὁ μὲν γάμος παλαιὸς μόνον καὶ νόμου εὕρημα, ἀλλοῖος δὲ ὁ κατὰ τὸν κύριον γάμος τοῦ αὐτοῦ θεοῦ πρὸς ἡμῶν τηρουμένου; „οὐ γὰρ ἂν ὃ συνέζευξεν ὁ θεὸς διαλύσειέν ποτε ἄνθρωπος" *) εὐλόγως, πολὺ δὲ πλέον ἅπερ ὁ πατὴρ προσέταξεν τηρήσῃ ταῦτα καὶ ὁ υἱός. εἰ δὲ ὁ αὐτὸς νομοθέτης ἅμα καὶ εὐαγγελιστής, οὐ μάχεταί ποτε ἑαυτῷ. ζῇ γὰρ ὁ νόμος πνευματικὸς ὢν καὶ γνωστικῶς νοούμενος. ἡμεῖς δ' „ἐθανατώθημεν τῷ νόμῳ διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ γενέσθαι ἡμᾶς ἑτέρῳ τῷ ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντι" τῷ ὑπὸ τοῦ νόμου προφητευθέντι, „ἵνα καρποφορήσωμεν τῷ θεῷ" **).

§. 84. Διὸ „ὁ μὲν νόμος ἅγιος καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθή" ***). ἐθανατώθημεν οὖν τῷ νόμῳ, τουτέστι τῇ ὑπὸ τοῦ νόμου δηλουμένῃ ἁμαρτίᾳ, ἣν δείκνυσιν οὐ γεννᾷ ὁ νόμος διὰ τῆς προστάξεως τῶν ποιητέων καὶ ἀπαγορεύσεως τῶν οὐ ποιητέων ἐλέγχων τὴν ὑποκειμένην ἁμαρτίαν, „ἵνα φανῇ ἁμαρτία". εἰ δὲ ἁμαρτία ὁ γάμος ὁ κατὰ νόμον, οὐκ οἶδα πῶς τις ἐρεῖ θεὸν ἐγνωκέναι λέγων τὸ πρόσταγμα τοῦ θεοῦ ἁμαρτίαν εἶναι, „ἁγίου" δὲ ὄντος „τοῦ νόμου" ἅγιος ὁ γάμος. τὸ μυστήριον τοίνυν τοῦτο εἰς τὸν Χριστὸν καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἄγει ὁ ἀπόστολος. καθάπερ „τὸ γεννώμενον ἐκ τῆς σαρ-

*) Matth. 19, 6. **) Roman. 7, 4. ***) Ibid. v. 12.

κὸς σάρξ ἐστιν, οὕτω τὸ ἐκ πνεύματος πνεῦμα" *) οὐ μόνον κατὰ τὴν ἀποκύησιν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν μάθησιν. αὐτίκα „ἅγια τὰ τέκνα" **), αἱ εὐαρεστήσεις τῷ θεῷ, τῶν κυριακῶν λόγων νυμφευσάντων τὴν ψυχήν. πορνεία γοῦν καὶ γάμος κεχώρισται, ἐπεὶ μακρὰν ἀφέστηκε τοῦ θεοῦ ὁ διάβολος. „καὶ ὑμεῖς οὖν ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ γενέσθαι ὑμᾶς ἑτέρῳ τῷ ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντι" ***). συνεξακούεται γὰρ προσεχεῖς ὑπηκόους γενομένους, ἐπεὶ καὶ κατὰ τὴν ἀλήθειαν τοῦ νόμου τῷ αὐτῷ κυρίῳ ὑπακούομεν πόρρωθεν P. παρακελευομένῳ. 550.

§. 85. Καὶ μή τι ἐπὶ τῶν τοιούτων εἰκότως Pott. „τὸ πνεῦμα" ἄντικρυς „λέγει, ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων κεκαυτηριασμένων τὴν συνείδησιν καὶ κωλυόντων γαμεῖν ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ἃ ὁ θεὸς ἔκτισεν εἰς μετάληψιν μετ' εὐχαριστίας τοῖς πιστοῖς καὶ ἐπεγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν ὅτι πᾶν κτίσμα θεοῦ καλὸν καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον μετ' εὐχαριστίας λαμβανόμενον. ἁγιάζεται γὰρ διὰ λόγου θεοῦ καὶ ἐντεύξεως" ****). ἐπάναγκες μὲν οὖν οὐ κωλυτέον γαμεῖν οὐδὲ μὴν κρεωφαγεῖν ἢ οἰνοποτεῖν, γέγραπται γάρ· „καλὸν τὸ μὴ φαγεῖν κρέα μηδὲ πίνειν οἶνον, ἐὰν διὰ προσκόμματος ἐσθίῃ" †)· καὶ „καλὸν μένειν ὡς κἀγὼ ††), ἀλλ' ὅ τε χρώμενος „μετ' εὐχαριστίας" †††) ὅ τε αὖ μὴ χρώμενος καὶ αὐτὸς „μετ' εὐχαριστίας" μετά τε ἐγκρατοῦς ἀπολαύσεως βιούτω κατὰ λόγον.

§. 86. Καὶ καθόλου πᾶσαι αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ ἀποστόλου σωφροσύνην καὶ ἐγκράτειαν διδάσκουσαι

---

*) Ioann. 3, 6. **) 1 Corinth. 7, 14. ***) Roman. 7, 4. ****) 1 Timoth. 4, 1—4. †) Roman. 14, 21. ††) 1 Corinth. 7, 8. †††) Roman. 14, 19.

περί τε γάμων, περί τε παιδοποιίας περί τε οἴκου διοικήσεως μυρίας ὅσας ἐντολὰς περιέχουσαι οὐδαμοῦ γάμον ἠθέτησαν τὸν σώφρονα, ἀλλὰ τὴν ἀκολουθίαν σώζουσαι τοῦ νόμου πρὸς τὸ εὐαγγέλιον ἀποδέχονται ἑκάτερον, τόν τε εὐχαρίστως τῷ θεῷ γάμῳ κεχρημένον σωφρόνως τόν τε εὐνουχίᾳ ὡς ὁ κύριος βούλεται συμβιοῦντα, καθὼς „ἐκλήθη ἕκαστος“ ἑλόμενος ἀπταίστως καὶ τελείως. καὶ „ἦν ἡ γῆ τοῦ Ἰακὼβ ἐπαινουμένη παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν“ *), φησὶν ὁ προφήτης τὸ σκεῦος τοῦ πνεύματος αὐτὸς δοξάζων. P. κατατρέχει δέ τις γενέσεως φθαρτὴν καὶ ἀπολλυμένην 199 λέγων, καὶ βιάζεταί τις ἐπὶ τεκνοποιίας λέγων Sylb. εἰρηκέναι τὸν σωτῆρα, „ἐπὶ γῆς μὴ θησαυρίζειν ὅπου σὴς καὶ βρῶσις ἀφανίζει“ **)· καὶ τὰ τοῦ προφήτου προσπαρατιθέναι τούτοις οὐκ αἰσχύνεται· „πάντες ὑμεῖς ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσεσθε καὶ σὴς βρώσεται ὑμᾶς“ ***). ἀλλ᾽ οὐδὲ ἡμεῖς ἀντιλέγομεν τῇ γραφῇ ὅτι φθαρτὰ ἡμῖν τὰ σώματα καὶ φύσει ῥευστά. τάχα δ᾽ ἂν καὶ οἷς διελέγετο ὡς ἁμαρτωλοῖς προφητεύει φθοράν, ὁ σωτὴρ δὲ οὐ περὶ τεκνοποιίας εἴρηκεν, ἀλλ᾽ εἰς μετάδοσιν κοινωνίας προτρέπων τοὺς κτᾶσθαι μόνον τὴν τοῦ πλούτου περιουσίαν, ἐπικουρεῖν δὲ τοῖς δεομένοις μὴ βουλομένους. P.

§. 87. *Διό* φησιν, „ἐργάζεσθε μὴ τὴν ἀπολλυμένην βρῶσιν, ἀλλὰ τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον“ †). ὁμοίως δὲ κἀκεῖνο κομίζουσι τὸ ῥητόν· „οἱ υἱοὶ τοῦ αἰῶνος ἐκείνου“ τὸ περὶ νεκρῶν ἀναστάσεως „οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίζονται“ ††). ἀλλὰ τὸ ἐρώτημα τοῦτο καὶ τοὺς πυνθανομένους αὐτοὺς ἐὰν ἀναπεμπάσηταί τις, οὐκ ἀποδοκιμάζοντα τὸν γάμον εὑρήσει τὸν κύριον, θεραπεύοντα δὲ τὴν κατὰ τὴν ἀνάστασιν τῆς σαρκικῆς ἐπιθυμίας προσδοκίαν. τὸ δὲ „οἱ υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου“ †††), οὐ πρὸς ἀν- 551 Pott.

---

*) Sophon. 3, 19. **) Matth. 6, 19. ***) Iesai. 50, 9. †) Ioann. 6, 27. ††) Luc. 20, 25. †††) Ibid. v. 34.

τιδιαστολὴν τῶν ἄλλου τινὸς αἰῶνος υἱῶν εἴρηκεν, ἀλλ' ἐπ' ἴσης τῷ „οἱ ἐν τούτῳ γενόμενοι τῷ αἰῶνι", διὰ τὴν γένεσιν υἱοὶ ὄντες γεννῶσι καὶ γεννῶνται, ἐπεὶ μὴ ἄνευ γενέσεώς τις τόνδε τὸν βίον παρελεύσεται, ἀλλ' ἥδε ἡ γένεσις τὴν ὁμοίαν ἐπιδεχομένη φθορὰν οὐκ ἔτι ἀναμένει τὸν ἅπαξ τοῦ βίου κεχωρισμένον. „εἷς μὲν οὖν ὁ πατὴρ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς" *), ἀλλὰ καὶ ἁπάντων πατὴρ κατὰ τὴν δημιουργίαν αὐτός. „μὴ καλέσητε οὖν ὑμῖν ἐπὶ τῆς γῆς πατέρα" **) φησίν, οἷον μὴ αἴτιον ἡγήσησθε τὸν σπείραντα ὑμᾶς τὴν κατὰ σάρκα σπορὰν τῆς οὐσίας ὑμῶν, ἀλλὰ συναίτιον γενέσεως, μᾶλλον δὲ διάκονον γενέσεως.

§. 88. Οὕτως οὖν ἐπιστραφέντας ἡμᾶς αὖθις ὡς τὰ παιδία γενέσθαι βούλεται, τὸν ὄντως πατέρα ἐπιγνόντας, δι' ὕδατος ἀναγεννηθέντας, ἄλλης ταύτης οὔσης ἐν τῇ κτίσει σπορᾶς. ναί φησιν, „ὁ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ κυρίου, ὁ δὲ γαμήσας πῶς ἀρέσει τῇ γυναικί" ***). τί δέ; οὐκ ἔξεστι καὶ τῇ γυναικὶ κατὰ θεὸν ἀρέσκοντας εὐχαριστεῖν τῷ θεῷ; οὐχὶ δὲ ἐφεῖται καὶ τῷ γεγαμηκότι σὺν καὶ τῇ συζυγίᾳ μεριμνᾶν τὰ τοῦ κυρίου; ἀλλὰ καθάπερ „ἡ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ κυρίου, ἵνα ᾖ ἁγία καὶ τῷ σώματι καὶ τῷ πνεύματι", οὕτω καὶ ἡ γεγαμημένη τὰ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὰ κυρίου μεριμνᾷ ἐν κυρίῳ, ἵνα ᾖ ἁγία καὶ τῷ σώματι καὶ τῷ πνεύματι· ἄμφω γὰρ ἅγιαι ἐν κυρίῳ, ἡ μὲν ὡς γυνή, ἡ δὲ ὡς παρθένος. πρὸς ἐντροπὴν δὲ καὶ ἀνακοπὴν τῶν εὐεπιφόρων εἰς τὸν δεύτερον γάμον ἁρμονίως ὁ ἀπόστολος ὑπέρτονον φθέγγεται καὶ αὐτίκα φησί, „πᾶν ἁμάρτημα ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστιν, ὁ δὲ πορνεύων εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει" †).

*) Matth. 23, 9. **) Ibidem. ***) 1 Corinth. 7, 32—34. †) Ibid. 6, 18.

§. 89. Εἰ δὲ πορνείαν τὸν γάμον τολμᾷ τις λέγειν πάλιν ἐπὶ τὸν νόμον καὶ τὸν κύριον ἀνατρέχων βλασφημεῖ. ὡς γὰρ ἡ πλεονεξία πορνεία λέγεται τῇ P. αὐταρκείᾳ ἐναντιουμένη, καὶ ὡς εἰδωλολατρεία ἐκ 552. Pott. τοῦ ἑνὸς εἰς τοὺς πολλοὺς ἐπινέμησίς ἐστι θεοῦ, οὕτως ἡ πορνεία ἐκ τοῦ ἑνὸς γάμου εἰς τοὺς πολλούς ἐστιν ἔκπτωσις, τριχῶς γὰρ ὡς εἰρήκαμεν ἥ τε πορνεία ἥ τε μοιχεία παρὰ τῷ ἀποστόλῳ λαμβάνεται. ἐπὶ τούτων ὁ προφήτης φησί· „ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἐπράθητε". καὶ πάλιν· „κατεμιάνθης ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ" *) τήν τε κοινωνίαν μιαρὰν ἡγούμενος τὴν ἀλλοτρίῳ σώματι συμπλακεῖσαν καὶ μὴ τῷ κατὰ συζυγίαν εἰς παιδοποιίαν διδομένῳ. ὅθεν καὶ ὁ ἀπόστολος, „βούλομαι οὖν", φησὶ „νεωτέρας γαμεῖν, τεκνογονεῖν, οἰκοδεσποτεῖν, μηδεμίαν ἀφορμὴν διδόναι τῷ ἀντικειμένῳ λοιδορίας χάριν· ἤδη γάρ τινες ἐξετράπησαν ὀπίσω τοῦ σατανᾶ" **).

§. 90. Ναὶ μὴν καὶ τὸν τῆς μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα πάνυ ἀποδέχεται κἂν πρεσβύτερος ᾖ κἂν διάκονος κἂν λαϊκὸς ἀνεπιλήπτως γάμῳ χρώμενος, „σωθήσεται δὲ διὰ τῆς τεκνογονίας". πάλιν τε αὖ ὁ σωτὴρ τοὺς Ἰουδαίους „γενεὰν" εἰπὼν „πονηρὰν καὶ μοιχαλίδα" διδάσκει μὴ ἐγνωκότας νόμον ὡς ὁ νόμος βούλεται, „παραδόσει δὲ τῇ τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἐντάλμασιν ἀνθρώπων κατηκολουθηκότας" ***). μοιχεύειν τὸν νόμον, οὐχ ὡς ἄνδρα καὶ κύριον τῆς παρθενίας αὐτῶν δεδομένον, τάχα δὲ καὶ ἐπιθυμίαις δεδουλωμένους ἀλλοκότοις, οἶδεν αὐτούς, δι' ἃς καὶ συνεχῶς δουλούμενοι ταῖς ἁμαρτίαις ἐπιπράσκοντο τοῖς ἀλλοφύλοις, ἐπεὶ παρά γε τοῖς Ἰουδαίοις οὐκ ἦσαν ἀποδεδειγμέναι γυναῖκες κοιναί, ἀλλὰ καὶ ἡ μοιχεία ἀπηγόρευτο. ὁ δὲ εἰπὼν „γυναῖκα ἔγημα καὶ οὐ δύναμαι ἐλθεῖν" †) εἰς τὸ δεῖπνον τὸ θεῖον ὑπόδει-

*) Iesai. 50, 1. **) 1 Timoth. 5, 19 sq. ***) 2 Timoth. 2, 15. †) Luc. 14, 19.

γμα ἦν εἰς ἔλεγχον τῶν διὰ ἡδονὰς ἀφισταμένων τῆς θείας ἐντολῆς, ἐπεὶ τούτῳ τῷ λόγῳ οὔθ' οἱ πρὸ τῆς παρουσίας δίκαιοι οὔθ' οἱ μετὰ τὴν παρουσίαν γεγαμηκότες κἂν ἀπόστολοι ὦσι σωθήσονται. κἂν ἐκεῖνο προκομίσωσιν αὖθις, ὥς καὶ ὁ προφήτης φησίν· „ἐπαλαιώθην ἐν πᾶσι τοῖς ἐχθροῖς μου" *)· ἐχθροὺς τὰς ἁμαρτίας ἀκουέτωσαν, μία δέ τις ἁμαρτία, οὐχ ὁ γάμος, ἀλλ' ἡ πορνεία, ἐπεὶ καὶ τὴν γένεσιν εἰπάτωσαν ἁμαρτίαν καὶ τὸν τῆς γενέσεως κτίστην.

Cap. XIII.

§. 91. Τοιούτοις ἐπιχειρεῖ καὶ ὁ τῆς δοκήσεως ἐξάρχων Ἰούλιος Κασσιανός. ἐν γοῦν τῷ περὶ ἐγκρατείας ἢ περὶ εὐνουχίας κατὰ λέξιν φησίν· „καὶ μηδεὶς λεγέτω, ὅτι ἐπειδὴ τοιαῦτα μόρια ἔσχομεν ὡς τὴν μὲν θήλειαν οὕτως ἐσχηματίσθαι, τὸν δὲ ἄρρενα οὕτως, τὴν μὲν πρὸς τὸ δέχεσθαι, τὸν δὲ πρὸς τὸ ἐνσπείρειν,
P. συγκεχωρῆσθαι τὸ τῆς ὁμιλίας παρὰ θεοῦ. εἰ γὰρ ἦν P.
200 παρὰ θεοῦ εἰς ὃν σπεύδομεν ἡ τοιαύτη διασκευή, 553.
Sylb. οὐκ ἂν ἐμακάρισεν τοὺς εὐνούχους, οὐδ' ἂν ὁ προ- Pott.
φήτης εἰρήκει, „μὴ εἶναι ξύλον ἄκαρπον" **) αὐτούς, μεταλαβὼν ἀπὸ τοῦ δένδρου ἐπὶ τὸν κατὰ προαίρεσιν ἄνθρωπον ἑαυτὸν τῆς τοιαύτης ἐννοίας εὐνουχίζοντα".

§. 92. Καὶ ἔτι ἐπαγωνιζόμενος τῇ ἀθέῳ δόξῃ ἐπιφέρει· „πῶς δὲ οὐκ ἂν καὶ εὐλόγως τις αἰτιῷτο τὸν σωτῆρα, εἰ μετέπλασεν ἡμᾶς καὶ τῆς πλάνης ἀπήλλαξεν καὶ τῆς κοινωνίας τῶν μορίων καὶ προσθεμάτων καὶ αἰδοίων;" τὰ παραπλήσια τῷ Τατιανῷ κατὰ τοῦτο δογματίζων. ὁ δ' ἐκ τῆς Οὐαλεντίνου ἐξεφοίτησε σχολῆς. διὰ τοῦτό τοι ὁ Κασσιανός φησι· „πυνθανομένης τῆς Σαλώμης πότε γνωσθήσεται τὰ

*) Psalm. 6, 7. **) Iesai. 56, 3.

περὶ ὧν ἤρετο, ἔφη ὁ κύριος, ὅταν τὸ τῆς αἰσχύνης ἔνδυμα πατήσητε καὶ ὅταν γένηται τὰ δύο ἓν καὶ τὸ ἄρρεν μετὰ τῆς θηλείας οὔτε ἄρρεν οὔτε θῆλυ.

§. 93. *Πρῶτον μὲν οὖν ἐν τοῖς παραδεδομένοις ἡμῖν τέτταρσιν εὐαγγελίοις οὐκ ἔχομεν τὸ ῥητὸν, ἀλλ' ἐν τῷ κατ' Αἰγυπτίους. ἔπειτα δὲ ἀγνοεῖν μοὶ δοκεῖ ὅτι θυμὸν μὲν ἄρρενα ὁρμὴν, θήλειαν δὲ τὴν ἐπιθυμίαν αἰνίττεται, οἷς ἐνεργήσασι μετάνοια ἕπεται καὶ αἰσχύνη. ὅταν οὖν μήτε τις θυμῷ μήτ' ἐπιθυμίᾳ χαρισάμενος, ἃ δὴ καὶ ἐξ ἔθους καὶ τροφῆς κακῆς αὐξήσαντα ἐπισκιάζει καὶ ἐγκαλύπτει τὸν λογισμὸν, ἀλλ' ἀποδυσάμενος τὴν ἐκ τούτων ἀχλὺν ἐκ μετανοίας καταισχυνθεὶς πνεῦμα καὶ ψυχὴν ἑνώσει κατὰ τὴν τοῦ λόγου ὑπακοὴν, τότε ὥς καὶ ὁ Παῦλός φησιν „οὐκ ἔνι ἐν ὑμῖν οὐκ ἄρρεν, οὐ θῆλυ" *). ἀποστᾶσα γὰρ τοῦδε τοῦ σχήματος ᾧ διακρίνεται τὸ ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ ψυχὴ μετατίθεται εἰς ἕνωσιν οὐδ' ἕτερον οὖσα. ἡγεῖται δὲ ὁ γενναῖος οὗτος Πλατωνικώτερον θείαν οὖσαν τὴν ψυχὴν ἄνωθεν ἐπιθυμίᾳ θηλυνθεῖσαν δεῦρο ἥκειν εἰς γένεσιν καὶ φθοράν.*

Cap. XIV.

§. 94. *Αὐτίκα βιάζεται τὸν Παῦλον ἐκ τῆς ἀπάτης τὴν γένεσιν συνιστάναι λέγειν διὰ τούτων· „φοβοῦμαι δὲ μὴ ὡς ὁ ὄφις Εὔαν ἐξηπάτησεν φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἁπλότητος τῆς εἰς τὸν* P.
*Χριστόν" **). ἀλλὰ καὶ ὁ κύριος ἐπὶ τὰ πεπλανη-* 554.
*μένα ὁμολογουμένως ἦλθε ***), πεπλανημένα δὲ οὐκ* Pott.
ἄνωθεν εἰς τὴν δεῦρο γένεσιν, κτίστης γὰρ ἡ γένεσις καὶ κτίσις τοῦ παντοκράτορος, ὃς οὐκ ἄν ποτε ἐξ ἀμεινόνων εἰς τὰ χείρω κατάγοι ψυχὴν, ἀλλ' εἰς

---

*) Galat. 3, 28. **) 2 Corinth. 11, 3. ***) Cf. Matth. 18, 11 sq.

τοὺς πεπλανημένους τὰ νοήματα εἰς ἡμᾶς ὁ σωτὴρ ἀφίκετο, ἃ δὴ ἐκ τῆς κατὰ τὰς ἐντολὰς παρακοῆς ἐφθάρη φιληδονούντων ἡμῶν, τάχα ποὺ προλαβόντος ἡμῶν τὸν καιρὸν τοῦ πρωτοπλάστου καὶ πρὸ ὥρας τῆς τοῦ γάμου χάριτος ὀρεχθέντος καὶ διαμαρτόντος, ὅτι „πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτήν" *), οὐκ ἀναμείνας τὸν καιρὸν τοῦ θελήματος.

§. 95. Ὁ αὐτὸς οὖν ἦν ὁ κύριος καὶ τότε κρίνων τὴν προλαβοῦσαν τὸν γάμον ἐπιθυμίαν. ὅταν οὖν ὁ ἀπόστολος εἴπῃ, „ἐνδύσασθε τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ θεὸν κτιζόμενον" **) ἡμῖν λέγει τοῖς πεπλασμένοις ὑπὸ τῆς τοῦ παντοκράτορος βουλήσεως ὡς πεπλάσμεθα, παλαιὸν δὲ οὐ πρὸς γένεσιν καὶ ἀναγέννησίν φησιν, ἀλλὰ πρὸς τὸν βίον τόν τε ἐν παρακοῇ τόν τε ἐν ὑπακοῇ. „χιτῶνας δὲ δερματίνους" ***) ἡγεῖται ὁ Κασσιανὸς τὰ σώματα περὶ ὧν ὕστερον καὶ τοῦτον καὶ τοὺς ὁμοίως αὐτῷ δογματίζοντας πεπλανημένους ἀποδείξομεν, ὅταν περὶ τῆς ἀνθρώπου γενέσεως τὴν ἐξήγησιν ἑπομένως τοῖς προλεχθῆναι δεομένοις μεταχειριζόμεθα, „ἐπεὶ", φησὶν, „οἱ ὑπὸ τῶν γηΐνων βασιλευόμενοι καὶ γεννῶσι καὶ γεννῶνται, „ἡμῶν δὲ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανῷ ἐξ οὗ καὶ σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα" †). καλῶς οὖν εἰρῆσθαι καὶ ταῦτα ἴσμεν ἡμεῖς, ἐπεὶ ὡς ξένοι καὶ παρεπιδημοῦντες πολιτεύεσθαι ὀφείλομεν, οἱ γαμοῦντες ὡς μὴ γαμοῦντες, οἱ κτώμενοι ὡς μὴ κτώμενοι, οἱ παιδοποιοῦντες ὡς θνητοὺς γεννῶντες, ὡς καταλείψοντες τὰ κτήματα, ὡς καὶ ἄνευ γυναικὸς βιωσόμενοι ἐὰν δέῃ, οὐ προσπαθῶς τῇ κτήσει χρώμενοι, μετ' εὐχαριστίας δ' ἁπάσης καὶ μεγαλοφρονοῦντες.

*) Matth. 5, 28. **) Ephes. 4, 24. ***) Genes. 3, 21. †) Philipp. 2, 20.

Cap. XV

§. 96. Αὖθίς τε ὅταν φῇ· „καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἅπτεσθαι, διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω" *)· οἷον ἐπεξηγούμενος πάλιν λέγει, „ἵνα μὴ πειράζῃ ὑμᾶς ὁ σατανᾶς" **). οὐ γὰρ τοῖς ἐγκρατῶς χρωμένοις τῷ γάμῳ ἐπὶ παιδοποιίᾳ μόνῃ „διὰ τὴν ἀκρασίαν" φησὶν, ἀλλὰ τοῖς P. 555. Pott. καὶ πέρα παιδοποιίας προβαίνειν ἐπιθυμοῦσιν, ὡς μὴ πολὺ ἐπινεύσας ὁ δι' ἐναντίας ἐκκυμήνῃ τὴν ὄρεξιν εἰς ἀλλοτρίας ἡδονάς. τάχα δὲ ἐπὶ τοῖς δικαίως βιοῦσιν ἀνθίσταται διὰ ζῆλον καὶ ἀντιφιλονεικεῖ, ὑπάγεσθαι τούτους τῷ ἑαυτοῦ τάγματι βουλόμενος ἀφορμὰς δι' ἐγκρατείας ἐπιπόνου παρέχειν τούτοις βούλεται.

§. 97. Εἰκότως οὖν φησὶ, „κρεῖττον γαμεῖν ἢ πυροῦσθαι" ***), ὅπως „ὁ ἀνὴρ ἀποδιδῷ τῇ γυναικὶ τὴν ὀφειλὴν καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρὶ, καὶ μὴ ἀποστερῶσιν ἀλλήλους" ****) τῆς διὰ τῆς θείας εἰς γένεσιν δοθείσης βοηθείας. „ὃς δ' ἂν μὴ μισήσῃ", φασὶ, „πατέρα ἢ μητέρα ἢ γυναῖκα ἢ τέκνα ἐμὸς εἶναι μαθητὴς οὐ δύναται" †). οὐ τὸ γένος μισεῖν παρακελεύεται. „τίμα γὰρ" φησὶ „πατέρα καὶ μητέρα ἵνα εὖ σοὶ γένηται" ††), ἀλλὰ μὴ ἀπάγου, φησὶν, ἀλόγοις ὁρμαῖς μηδὲ μὴν τοῖς πολιτικοῖς ἔθεσι συνάπτου, οἶκος μὲν γὰρ ἐκ γένους συνίσταται, πόλεις δὲ ἐξ οἴκων, καθὼς καὶ ὁ Παῦλος τοὺς περὶ γάμον ἀσχολουμένους „κόσμῳ ἀρέσκειν" †††) ἔφη. πάλιν ὁ κύριός φησιν, „ὁ γήμας μὴ ἐκβαλλέτω καὶ ὁ μὴ γαμήσας μὴ γαμείτω" ††††), ὁ κατὰ πρόθεσιν εὐνουχίας ὁμολογήσας μὴ γῆμαι ἄγαμος διαμενέτω.

---

*) 1 Corinth. 7, 1 sq. **) Ibid. v. 5. ***) Ibid. 7, 9. ****) Ibid. v. 3. 5. †) Luc. 14, 26. ††) Exod. 20, 12. †††) 1 Corinth. 7, 33. ††††) Ibid. v. 10 sq.

P. 201 Sylb. §. 98. Ἀμφοτέροις γοῦν ὁ αὐτὸς κύριος διὰ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου τὰς καταλλήλους δίδωσιν ἐπαγγελίας ὧδέ πως λέγων· „μὴ λεγέτω ὁ εὐνοῦχος ὅτι ξύλον εἰμὶ ξηρόν. τάδε λέγει ὁ κύριος τοῖς εὐνούχοις· ἐὰν φυλάξητε τὰ σάββατά μου καὶ ποιήσητε πάντα ὅσα ἐντέλλομαι, δώσω ὑμῖν τόπον κρείττονα υἱῶν καὶ θυγατέρων“ *), οὐ γὰρ μόνον ἡ εὐνουχία δικαιοῖ οὐδὲ μὴν τὸ τοῦ εὐνούχου σάββατον, ἐὰν μὴ ποιήσῃ τὰς ἐντολάς. τοῖς γαμήσασι δὲ ἐπιφέρει καί φησιν· οἱ ἐκλεκτοί μου οὐ πονέσουσιν εἰς κενὸν οὐδὲ τεκνοποιήσουσιν εἰς κατάραν, ὅτι σπέρμα εὐλογημένον ἐστὶν ὑπὸ κυρίου“ **). τῷ γὰρ κατὰ λόγον τεκνοποιησαμένῳ καὶ ἀναθρεψαμένῳ καὶ παιδεύσαντι ἐν κυρίῳ καθάπερ καὶ τῷ διὰ τῆς ἀληθοῦς κατηχήσεως γεννήσαντι κεῖταί τις μισθὸς ὥσπερ καὶ τῷ ἐκλεκτῷ σπέρματι. ἄλλοι δὲ „κατάραν“ τὴν παιδοποιίαν P. ἐκδέχονται καὶ οὐ συνιεῖσι κατ᾽ αὐτῶν ἐκείνων 556. λέγουσαν τὴν γραφήν. οἱ γὰρ τῷ ὄντι τοῦ κυρίου Pott. ἐκλεκτοὶ οὐ δογματίζουσιν οὐδὲ τεκνοποιοῦσιν τὰ εἰς κατάραν ὥσπερ αἱ αἱρέσεις.

§. 99. Εὐνοῦχος τοίνυν οὐχ ὁ κατηναγκασμένος τὰ μόρια οὐδὲ μὴν ὁ ἄγαμος εἴρηται, ἀλλ᾽ ὁ ἄγονος ἀληθείας. „ξύλον“ οὗτος „ξηρὸν“ ἦν πρότερον, ὑπακούσας δὲ τῷ λόγῳ καὶ „φυλάξας τὰ σάββατα“ κατὰ ἀποχὴν ἁμαρτημάτων καὶ ποιήσας τὰς ἐντολὰς ἐντιμότερος ἔσται τῶν ἄνευ πολιτείας ὀρθῆς λόγῳ μόνῳ παιδευομένων. „τεκνία“, φησίν, „ὀλίγον ἔτι μεθ᾽ ὑμῶν εἰμι“ ***), ὁ διδάσκαλος. διὸ καὶ Παῦλος Γαλάταις ἐπιστέλλων φησί· „τεκνία μου οὓς πάλιν ὠδίνω ἄχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν“ †). πάλιν τε αὖ Κορινθίοις γράφων· „ἐὰν γὰρ μυρίους παιδαγωγοὺς ἔχητε ἐν Χριστῷ“, λέγει, „ἀλλ᾽ οὐ πολλοὺς πατέρας, ἐν γὰρ Χριστῷ διὰ τοῦ εὐαγγελίου

---

*) Iesai. 56, 3—5. **) Ibid. 65, 23. ***) Ioann. 13, 33. †) Galat. 4, 19.

ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα" *). διὰ τοῦτο „οὐκ εἰσελεύσεται εὐνοῦχος εἰς ἐκκλησίαν θεοῦ" **) ὁ ἄγονος καὶ ἄκαρπος καὶ πολιτείᾳ καὶ λόγῳ, ἀλλ' „οἱ μὲν εὐνουχίσαντες ἑαυτοὺς" ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας „διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν" ***) μακάριοι οὗτοί εἰσιν οἱ τοῦ κόσμου νηστεύοντες.

Cap. XVI.

§. 100. „Ἐπικατάρατος" δὲ „ἡ ἡμέρα ἐν ᾗ ἐτέχθην, καὶ μὴ ἔστω ἐπευκτέα" ****) ὁ Ἱερεμίας φησὶν, οὐ τὴν γένεσιν ἁπλῶς ἐπικατάρατον λέγων, ἀλλ' ἀποδυσπετῶν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι τοῦ λαοῦ καὶ τῇ ἀπειθείᾳ, ἐπιφέρει γοῦν· „διὰ τί γὰρ ἐγεννήθην τοῦ βλέπειν κόπους καὶ πόνους; καὶ διετέλεσαν ἐν αἰσχύνῃ αἱ ἡμέραι μου" †); αὐτίκα πάντες οἱ κηρύσσοντες τὴν ἀλήθειαν διὰ τὴν ἀπείθειαν τῶν ἀκουόντων ἐδιώκοντό τε καὶ ἐκινδύνευον. διὰ τί γὰρ οὐκ ἐγένετο ἡ μήτρα τῆς μητρός μου τάφος, ἵνα μὴ ἴδω τὸν μόχθον τοῦ Ἰακὼβ καὶ τὸν κόπον τοῦ γένους Ἰσραὴλ" ††), Ἔσδρας ὁ προφήτης λέγει. „οὐδεὶς καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου", Ἰὼβ φησιν, „οὐδ' εἰ μία ἡμέρα ἡ ζωὴ αὐτοῦ" †††). λεγέτωσαν ἡμῖν, ποῦ ἐπόρνευσεν τὸ γεννηθὲν παιδίον; ἢ πῶς ὑπὸ τὴν τοῦ P. 557. Pott. Ἀδὰμ ὑποπέπτωκεν ἀρὰν τὸ μηθὲν ἐνεργῆσαν; ἀπολείπεται δὲ αὐτοῖς, ὡς ἔοικεν ἀκολούθως λέγειν τὴν γένεσιν εἶναι κακὴν, οὐ τὴν τοῦ σώματος μόνην, ἀλλὰ καὶ τὴν τῆς ψυχῆς δι' ἣν καὶ τὸ σῶμα. καὶ ὅταν ὁ Δαβὶδ εἴπῃ, „ἐν ἁμαρτίαις συνελήφθην καὶ ἐν ἀνομίαις ἐκίσσησέν με ἡ μήτηρ μου" ††††), λέγει μὲν προφητικῶς μητέρα τὴν Εὔαν, ἀλλὰ „ζώντων Εὔα

*) 1 Corinth. 23, 1. **) Deuteron. 23, 1. ***) Matth. 19, 12. ****) Ierem. 20, 14. †) Ibid. v. 18. ††) Esdr. 5, 35. †††) Iob. 14, 4 sq. ††††) Psalm. 51, 5.

μήτηρ" ἐγένετο, καὶ εἰ „ἐν ἁμαρτίᾳ συνελήφθη", ἀλλ' οὐκ αὐτὸς ἐν ἁμαρτίᾳ οὐδὲ μὴν ἁμαρτία αὐτός.

§. 101. *Εἰ δὲ καὶ πᾶς ὁ ἐπιστρέφων ἐξ ἁμαρτίας ἐπὶ τὴν πίστιν ἀπὸ τῆς ἁμαρτωλοῦ οἷον μητρὸς ἐπὶ τὴν ζωὴν ἐπιστρέφει, μαρτυρήσει μοὶ εἷς τῶν δώδεκα προφητῶν φήσας, „εἰ δῶ πρωτότοκα ὑπὲρ ἀσεβείας καρπὸν κοιλίας μοὺ ὑπὲρ ἁμαρτίας ψυχῆς μοὺ" *), οὐ διαβάλλει τὸν εἰπόντα, „αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε" **), ἀλλὰ τὰς πρώτας ἐκ γενέσεως ὁρμὰς καθ' ἃς θεὸν οὐ γινώσκομεν, „ἀσεβείας" λέγει. εἰ δέ τις κατὰ τοῦτο λέγει κακὴν τὴν γένεσιν καὶ κατ' ἐκεῖνο εἰπάτω ἀγαθὴν, καθὸ ἐν αὐτῷ τὴν ἀλήθειαν γινώσκομεν· „ἐκνίψατε δικαίως καὶ μὴ ἁμαρτάνετε, ἀγνωσίαν γὰρ θεοῦ τινὲς ἔχουσι" ***), δηλαδὴ οἱ ἁμαρτάνοντες· „ἐπειδὴ ἡ πάλη ἡμῖν οὐ πρὸς αἷμα καὶ P. σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰ πνευματικά" †). δυνατοὶ δὲ 558. ἐκπειρᾶσαι οἱ κοσμοκράτορες τοῦ σκότους", διὰ τοῦ-Pott. το αἱ συγγνῶμαι. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος, „αὐτό μου τὸ σῶμα ὑποπιέζω καὶ δουλαγωγῶ", φησὶν, ὅτι πᾶς ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται" ††), ἀντὶ τοῦ εἰς πάντα ἐγκρατεύεται, οὐ πάντων ἀπεχόμενος, ἀλλ' οἷς ἔκρινεν ἐγκρατῶς χρώμενος· „ἐκεῖνοι μὲν ἵνα φθαρτὸν στέφανον λάβωσιν, ἡμεῖς δὲ ἵνα ἄφθαρτον", νικῶντες ἐν τῇ πάλῃ, οὐχὶ δὲ ἀκονιτὶ στεφανούμενοι. ἤδη τινὲς καὶ τῆς παρθένου τὴν χήραν εἰς ἐγκράτειαν προτείνουσι καταμεγαλοφρονήσασαν ἧς πεπείραται ἡδονῆς.

Cap. XVII.

§. 102. *Εἰ δὲ γένεσις κακὸν, ἐν κακῷ λεγόντων οἱ βλάσφημοι τὸν γενέσεως μετειληφότα κύριον, ἐν κακῷ τὴν γεννήσασαν παρθένον. οἴμοι τῶν κακῶν,

*) Mich. 6, 7. **) Genes. 1, 28. ***) 1 Corinth. 15, 34. †) Ephes. 6, 12. ††) 1 Corinth. 9, 27. 25.

βλασφημοῦσι τὸ βούλημα τοῦ θεοῦ καὶ τὸ μυστήριον τῆς κτίσεως τὴν γένεσιν διαβάλλοντες. διὰ ταῦτα ἡ δόκησις Κασσιανῷ, διὰ ταῦτα καὶ Μαρκίωνι, ναὶ μὴν καὶ Οὐαλεντίνῳ τὸ σῶμα τὸ ψυχικόν, ὅτι φασὶν „ὁ ἄνθρωπος παρωμοιώθη τοῖς κτήνεσιν" εἰς συνδυασμὸν ἀφικνούμενος, ἀλλ' ὅταν ἐπιβαίνειν ἀλλοτρίᾳ κοίτῃ ὀργήσας
ὡς ἀληθῶς θελήσῃ, τότε τῷ ὄντι ὁ τοιοῦτος ἐκθηριοῦ- P.
ται, „ἵπποι θηλυμανεῖς ἐγενήθησαν ἕκαστος ἐπὶ τὴν 559.
γυναῖκα τοῦ πλησίον ἐχρεμέτιζεν" *). κἂν ἀπὸ τῶν Pott.
P. ἀλόγων ζώων τὴν ἐπιτήδευσιν τῆς συμβουλίας ὁ ὄφις
202 εἰληφὼς καὶ παραπείσας τῇ κοινωνίᾳ τῆς Εὔας
Sylb. συγκαταθέσθαι τὸν Ἀδὰμ λέγῃ, ὡς ἂν μὴ φύσει ταύτῃ κεχρημένων τῶν πρωτοπλάστων, ὡς ἀξιοῦσί τινες, ἡ κτίσις πάλιν βλασφημεῖται ἀσθενεστέρους τοὺς ἀνθρώπους τῆς τῶν ἀλόγων φύσεως πεποιηκυῖα, οἷς κατηκολούθησαν οἱ πρωτόπλαστοι τοῦ θεοῦ.

§. 103. Εἰ δὲ ἡ μὲν φύσις ἦγεν αὐτοὺς ὡς καὶ τὰ ἄλογα πρὸς παιδοποιίαν, ἐκινήθησαν δὲ θᾶττον ἢ προσῆκον ἦν ἔτι νέοι πεφυκότες ἀπάτῃ παραχθέντες, δικαία μὲν ἡ κρίσις τοῦ θεοῦ ἐπὶ τοὺς οὐκ ἀναμείναντας τὸ βούλημα, ἁγία δὲ ἡ γένεσις δι' ἣν ὁ κόσμος συνέστηκεν, δι' ἣν αἱ οὐσίαι, δι' ἣν αἱ φύσεις, δι' ἣν ἄγγελοι, δι' ἣν δυνάμεις, δι' ἣν ψυχαί, δι' ἣν ἐντολαί, δι' ἣν νόμος, δι' ἣν τὸ εὐαγγέλιον, δι' ἣν ἡ γνῶσις τοῦ θεοῦ, „καὶ πᾶσα σὰρξ χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου, καὶ ὁ μὲν χόρτος ξηραίνεται, τὸ δὲ ἄνθος καταπίπτει, ἀλλὰ τὸ ῥῆμα τοῦ κυρίου μένει" **) τὸ χρῖσαν τὴν ψυχὴν καὶ ἑνῶσαν τῷ πνεύματι. πῶς δ' ἄνευ τοῦ σώματος ἡ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν καθ' ἡμᾶς οἰκονομία τέλος ἐλάμβανεν; ὅπου γε καὶ αὐτὸς ἡ κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας ἐν σαρκὶ μὲν ἀηδὴς διελήλυθεν καὶ ἄμορφος εἰς τὸ ἀειδὲς καὶ ἀσώματον τῆς θείας αἰτίας ἀποβλέπειν ἡμᾶς διδάσκων· „δένδρον γὰρ ζωῆς",

---

*) Ierm. 5, 8. **) Iesai. 40, 6 sq.

φησὶν ὁ προφήτης, „ἐν ἐπιθυμίᾳ ἀγαθῇ γίνεται“ *), διδάσκων ἐπιθυμίας ἀστείους καὶ καθαρὰς τὰς ἐν τῷ ζῶντι κυρίῳ.

§. 104. Ἤδη δὲ ἐθέλουσι τὴν ἀνδρὸς κατὰ γάμον πρὸς γυναῖκα ὁμιλίαν „γνῶσιν“ εἰρημένην ἁμαρτίαν εἶναι, ταύτην γὰρ ὑπὸ τῆς βρώσεως μηνύεσθαι „τοῦ ξύλου τοῦ καλοῦ καὶ πονηροῦ“ **), διὰ τῆς τοῦ „ἔγνω“ ***) σημασίας παράβασιν ἐντολῆς διδάσκουσαν. εἰ δὲ τοῦτο καὶ ἡ τῆς ἀληθείας γνῶσις βρῶσίς ἐστι τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς. ἔστιν οὖν κἀκείνου τοῦ ξύλου μεταλαβεῖν τὸν σώφρονα γάμον, προείρηται δὲ ἡμῖν ὡς καὶ καλῶς καὶ κακῶς ἔστι χρήσασθαι τῷ γάμῳ, καὶ τοῦτ᾽ ἔστι τὸ ξύλον „τῆς γνώσεως“, ἐὰν μὴ παρανομῶμεν τὸν γάμον. τί δέ; οὐχὶ ὁ σωτὴρ ὥσπερ τὴν ψυχὴν, οὕτω δὲ καὶ τὸ σῶμα ἰᾶτο τῶν παθῶν; οὐκ ἂν δὲ εἰ ἐχθρὰ ἡ σὰρξ ἦν τῆς ψυχῆς, ἐπετείχιζεν αὐτῇ τὴν ἔχθραν δι᾽ ὑγιείας ἐπισκιάζων. „τοῦτο δέ φημι ἀδελφοὶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα P. 560. Pott. βασιλείαν θεοῦ κληρονομῆσαι οὐ δύναται, οὐδὲ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομεῖ“ †), ἡ γὰρ ἁμαρτία „φθορὰ“ οὖσα οὐ δύναται κοινωνίαν ἔχειν μετὰ „τῆς ἀφθαρσίας“, ἥτις ἐστὶ δικαιοσύνη. „οὕτως ἀνόητοι“, φησὶν, „ἐστέ; ἐναρξάμενοι πνεύματι νῦν σαρκὶ ἐπιτελεῖτε“ ††).

Cap. XVIII.

§. 105. Τὴν δικαιοσύνην τοίνυν καὶ τὴν ἁρμονίαν τοῦ σωτηρίου σεμνὴν οὖσαν καὶ βεβαίαν οἱ μὲν ἐπέτειναν ὡς ἐπεδείξαμεν βλασφήμως ἐκδεχόμενοι μετὰ πάσης ἀθεότητος τὴν ἐγκράτειαν, ἐξὸν ἑλέσθαι τὴν εὐνουχίαν κατὰ τὸν ὑγιῆ κανόνα μετ᾽ εὐσεβείας, εὐχαριστοῦντα μὲν ἐπὶ τῇ δοθείσῃ χάριτι, οὐ

---

*) Prouerb. 13, 12. **) Genes. 3, 5. ***) Ibid. 4, 1. †) 1 Corinth. 15, 50. ††) Galat. 3, 3.

μισοῦντα δὲ τὴν κτίσιν οὐδὲ ἐξουθενοῦντα τοὺς γεγαμηκότας· κτιστὸς γὰρ ὁ κόσμος, κτιστὴ καὶ ἡ εὐνουχία, ἄμφω δὲ εὐχαριστούντων ἐν οἷς ἐτάχθησαν, εἰ γινώσκουσι καὶ ἐφ' οἷς ἐτάχθησαν. οἱ δὲ ἀφηνιάσαντες ἐξύβρισαν, „ἵπποι θηλυμανεῖς" τῷ ὄντι „γενόμενοι καὶ ἐπὶ τὰς τῶν πλησίον χρεμετίζοντες" *)· αὐτοί τε ἀκατασχέτως ἐχόμενοι καὶ τοὺς πλησίον ἀναπείθοντες φιληδονεῖν, ἀθλίως ἐπαΐοντες ἐκείνων τῶν γραφῶν, „τὸν σὸν κλῆρον βάλε ἐν ἡμῖν, κοινὸν δὲ βαλάντιον κτησώμεθα πάντες καὶ μαρσίππιον ἓν γενηθήτω ἡμῖν" **).

§. 106. *Διὰ* τούτους ὁ αὐτὸς προφήτης συμβουλεύων ἡμῖν λέγει· „μὴ πορευθῇς ἐν ὁδῷ μετ' αὐτῶν, ἔκκλινον τὸν πόδα σου ἐκ τῶν τρίβων αὐτῶν, οὐ γὰρ ἀδίκως ἐκτείνεται δίκτυα πτερωτοῖς, αὐτοὶ γὰρ αἱμάτων μετέχοντες θησαυρίζουσιν ἑαυτοῖς κακά" ***), τουτέστι τῆς ἀκαθαρσίας ἀντιποιούμενοι καὶ τοὺς πλησίον τὰ ὅμοια ἐκδιδάσκοντες, „πολεμισταὶ, πλῆκται ταῖς οὐραῖς αὐτῶν" †), κατὰ τὸν προφήτην ἃς κέρκους Ἕλληνες καλοῦσιν. εἶεν δ' ἂν οὓς αἰνίσσεται ἡ προφητεία καταφερεῖς, ἀκρατεῖς, οἱ ταῖς οὐραῖς αὐτῶν πολεμισταὶ, σκότους καὶ „ὀργῆς τέκνα" ††), μιαιφόνοι αὐτῶν τε αὐθένται καὶ τῶν πλησίον ἀνδροφόνοι. „ἐκκαθάρατε τὴν παλαιὰν ζύμην, ἵνα ἦτε νέον φύραμα" †††), ὁ ἀπόστολος ἡμῖν ἐμβοᾷ. καὶ πάλιν ἀσχάλλων ἐπὶ τοιούτοις τισὶ διατάττεται μὴ συναναμίγνυσθαι, „ἐάν τις ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος ἢ πόρνος ἢ πλεονέκτης ἢ εἰδωλολάτρης ἢ λοίδορος ἢ μέθυσος ἢ ἅρπαξ τῷ τοιούτῳ μηδὲ συνεσθίειν". „ἐγὼ γὰρ διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον", λέγει, „ἵνα θεῷ ζήσω, Χριστῷ συνεσταύρωμαι, ζῶ δὲ οὐκ ἔτι ἐγὼ", ὡς ἔζων κατὰ τὰς ἐπιθυμίας, „ζῇ δὲ

---

*) Ierem. 5, 8. **) Prouerb. 1, 14. ***) Ibid. v. 15 — 17. †) Apocalyps. 9, 10. ††) Ephes. 2, 3. †††) 1 Corinth. 5, 7.

ἐν ἐμοὶ Χριστὸς" *) διὰ τῆς τῶν ἐντολῶν ὑπακοῆς P. 561. Pott. ἁγνῶς καὶ μακαρίως. ὥστε τότε μὲν ἔζων ἐν σαρκὶ σαρκικῶς, „ὃ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκὶ ἐν πίστει ζῶ τῇ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ".

§. 107. „Εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε καὶ εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσέλθητε" **), τῆς ἐναντίας πολιτείας ἀποτρέπων ἡμᾶς ὁ κύριος λέγει, ἐπεὶ „ἡ καταστροφὴ ἀνδρῶν παρανόμων κακή. καὶ αὗταί εἰσιν αἱ ὁδοὶ πάντων τῶν συντελούντων τὰ ἄνομα" ***). „οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ", φησὶν ὁ κύριος, „καλὸν ἦν αὐτῷ εἰ μὴ ἐγεννήθη ἢ ἕνα τῶν ἐκλεκτῶν μοὺ σκανδαλίσαι" ****)· „κρεῖττον ἦν αὐτῷ περιτεθῆναι μύλον καὶ καταποντισθῆναι εἰς θάλασσαν, ἢ ἕνα τῶν ἐκλεκτῶν μοὺ διαστρέψαι" *****)· „τὸ γὰρ ὄνομα τοῦ θεοῦ βλασφημεῖται δἰ αὐτούς" †). ὅθεν γενναίως ὁ ἀπόστολος, „ἔγραψα ὑμῖν", φησὶν, „ἐν τῇ ἐπιστολῇ μὴ συναναμίγνυσθαι πόρνοις" ††) ἕως „τὸ δὲ σῶμα οὐ τῇ πορνείᾳ, ἀλλὰ τῷ κυρίῳ, καὶ ὁ κύP. 203 Sylb. ριος τῷ σώματι" †††). καὶ ὅτι οὐ τὸν γάμον πορνείαν λέγει ἐπιφέρει, „ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ ἓν σῶμά ἐστιν" ††††); ἢ πόρνην τις ἐρεῖ τὴν παρθένον πρὶν ἢ γῆμαι; „καὶ μὴ ἀποστερεῖτε", φησὶν, „ἀλλήλους, εἰ μὴ ἐκ συμφώνου πρὸς καιρόν" †††††). διὰ τῆς „ἀποστερεῖτε" λέξεως τὸ ὀφείλημα τοῦ γάμου τὴν παιδοποιίαν ἐμφαίνων, ὅπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐδήλωσεν εἰπὼν, „τῇ γυναικὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλὴν ἀποδιδότω, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρί" ††††††).

§. 108. Μεθ' ἣν ἔκτισιν κατὰ τὴν οἰκουρίαν καὶ τὴν ἐν Χριστῷ πίστιν βοηθὸς, καὶ ἔτι σαφέστε-

*) Galat. 2, 19 sq. **) Matth. 10, 5. ***) Proverb. 1, 18 sq. ****) Matth. 26, 24. *****) Ibid. 18, 6 sqq. †) Roman. 2, 24. ††) 1 Corinth. 5, 11. †††) Ibid. 6, 13. ††††) Ibid. 6, 16. †††††) Ibid. 7, 5. ††††††) Ibid. v. 3.

ρον εἰπὼν, „τοῖς γεγαμηκόσι παραγγέλλω, οὐκ ἐγὼ, ἀλλ' ὁ κύριος, γυναῖκα ἀπὸ ἀνδρὸς μὴ χωρισθῆναι, ἐὰν δὲ χωρισθῇ, μενέτω ἄγαμος ἢ τῷ ἀνδρὶ καταλλαγήτω, καὶ ἄνδρα γυναῖκα μὴ ἀφιέναι. τοῖς δὲ λοιποῖς λέγω, ἐγὼ, οὐχ ὁ κύριος, εἴ τις ἀδελφὸς" *) ἕως „νῦν δὲ ἅγιά ἐστι" **). τί δὲ λέγουσι πρὸς ταῦτα οἱ τοῦ νόμου κατατρέχοντες καὶ τοῦ γάμου ὡς κατὰ νόμον συγκεχωρημένου, μονονουχὶ δὲ καὶ κατὰ τὴν διαθήκην τὴν καινήν; τί πρὸς ταύτας εἰπεῖν ἔχουσι τὰς νομοθεσίας οἱ τὴν σπορὰν καὶ τὴν γένεσιν μυσαττόμενοι; ἐπεὶ καὶ „τὸν ἐπίσκοπον τοῦ οἴκου καλῶς προϊστάμενον" ***) νομοθετεῖ τῆς ἐκκλησίας ἀφηγεῖσθαι, P. οἶκον δὲ κυριακὸν „μιᾶς γυναικὸς" συνίστησι συζυ- 562. γία. Pott.

§. 109. „Πάντα οὖν καθαρὰ τοῖς καθαροῖς", λέγει, „τοῖς δὲ μεμιασμένοις καὶ ἀπίστοις οὐδὲν καθαρὸν, ἀλλὰ μεμίαται αὐτῶν καὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ συνείδησις" †). ἐπὶ δὲ τῆς παρὰ τὸν κανόνα ἡδονῆς, „μὴ πλανᾶσθε", φησίν, „οὔτε πόρνοι οὔτε εἰδωλολάτραι οὔτε μοιχοὶ οὔτε μαλακοὶ οὔτε ἀρσενοκοῖται οὔτε πλεονέκται οὔτε κλέπται, οὐ μέθυσοι, οὐ λοίδοροι, οὐχ ἅρπαγες βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν, καὶ ἡμεῖς μὲν ἀπελουσάμεθα" ††), οἱ ἐν τούτοις γενόμενοι, οἱ δὲ εἰς ταύτην ἀπολούοντες τὴν ἀσέλγειαν ἐκ σωφροσύνης εἰς πορνείαν βαπτίζουσι ταῖς ἡδοναῖς καὶ τοῖς πάθεσι χαρίζεσθαι δογματίζοντες, ἀκρατεῖς ἐκ σωφρόνων εἶναι διδάσκοντες καὶ τὴν ἐλπίδα τὴν σφῶν ταῖς τῶν μορίων ἀναισχυντίαις προσανέχοντες, ἀποκηρύκτους εἶναι τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, ἀλλ' οὐκ ἐγγράφους τοὺς φοιτητὰς παρασκευάζοντες, ψευδωνύμου γνώσεως προσηγορίᾳ τὴν εἰς τὸ ἐξώτερον σκότος ὁδοιπορίαν ἐπανῃρημένοι. „τὸ λοι-

*) 1. Corinth. v. 10—12. **) Ibid. v. 14. ***) 1 Timoth. 3, 2. 4. Tit. 1, 6. †) Tit. 1, 15. ††) 1 Corinth. 6, 9—11.

πὸν, ἀδελφοὶ, ὅσα ἀληθῆ, ὅσα σεμνὰ, ὅσα δίκαια, ὅσα ἁγνὰ, ὅσα προσφιλῆ, ὅσα εὔφημα, εἴ τις ἀρετὴ καὶ εἴ τις ἔπαινος, ταῦτα λογίζεσθε, ὅσα καὶ ἐμάθετε, ἃ καὶ παρελάβετε καὶ ἠκούσατε καὶ ἴδετε ἐν ἐμοὶ, ταῦτα πράσσετε, καὶ ὁ θεὸς τῆς εἰρήνης ἔσται μεθ' ὑμῶν" *).

§. 110. *Καὶ ὁ Πέτρος ἐν τῇ ἐπιστολῇ τὰ ὅμοια λέγει·* „ὥστε τὴν πίστιν ὑμῶν καὶ ἐλπίδα εἶναι εἰς θεὸν, τὰς ψυχὰς ὑμῶν ἡγνικότες ἐν τῇ ὑπακοῇ τῆς ἀληθείας" **), „ὡς τέκνα ὑπακοῆς, μὴ συσχηματιζόμενοι ταῖς πρότερον ἐν τῇ ἀγνοίᾳ ὑμῶν ἐπιθυμίαις, ἀλλὰ κατὰ τὸν καλέσαντα ὑμᾶς ἅγιον, καὶ αὐτοὶ ἅγιοι ἐν πάσῃ ἀναστροφῇ γενήθητε, διότι γέγραπται· ἅγιοι ἔσεσθε, διότι ἐγὼ ἅγιος" ***). ἀλλὰ γὰρ πέρα τοῦ δέοντος ἡ πρὸς τοὺς ψευδωνύμους τῆς γνώσεως ὑποκριτὰς ἀναγκαία γενομένη ἀντιλογία εἰς μακρὸν ἀπήγαγεν ἡμᾶς καὶ ἐξέτεινε τὸν λόγον. ὅθεν καὶ ὁ τρίτος ἡμῖν τῶν κατὰ τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν γνωστικῶν ὑπομνημάτων στρωματεὺς τοῦτο ἔχει τὸ πέρας.

*) Philipp. 4, 8 sq. **) 1 Petr. 1, 21 sq. ***) Ibid. v. 14—16.

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ
ΤΟΥ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ
ΤΩΝ
ΣΤΡΩΜΑΤΕΩΝ ΛΟΓΩΝ Ὁ ΤΕΤΑΡΤΟΣ.

P. 563. Pott.

CLEMENTIS ALEXANDRINI
STROMATUM LIBER QUARTUS.

Argumentum.

Cap. I. Ordo dicendorum (§. 1 — 3.). C. II. cur libri isti *στρωματεῖς* dicantur (§. 4 — 7.). C. III. in quo vera hominis praestantia consistat (§. 8 — 12.). C. IV. martyri laudes (§. 13 — 18.). C. V. de doloris, paupertatis aliarumque rerum externarum contemptu (§. 19 — 24.). C. VI. aliquot beatitudinum capita exponit (§. 25 — 41.). C. VII. beatos esse qui dei caussa sanguinem profundant (§. 42 — 56). C. VIII. in ecclesia feminas non minus quam viros et seruos pariter ac liberos martyri esse candidatos (§. 57 — 71.). C. IX. quae Christus de martyri beneficiis dixerit colligit in vnum atque illustrat (§. 72 — 77.). C. X. grauiter reprehendit illos qui iudicibus se offerebant (§. 78. 79.). C. XI. grauiter respondet obiectioni, *si deus vestri curam gerit, cur patimini?* (§. 80 — 82.). C. XII. Basilidae sententiam martyrium supplici genus existimantis refutat (§. 83 — 90.). C. XIII. Valentini nenias de mortis abolitione redarguit (§. 91 — 96.). C. XIV. de dilectione omnium, etiam inimicorum (§. 97. 98.). C. XV. de vitando scandalo (§. 99. 100.). C. XVI. alios sacrae scripturae locos de constantia (*παῤῥησίᾳ*), patientia, caritate martyrum illustrat (§. 101 — 106.). C. XVII. citationem bene longam ex epistola Clementis ad Corinthios huc spectantem affert

(§. 107—112.). C. XVIII. rursus de caritate et de reprimendis cupiditatibus (§. 113—119.). C. XIX. tam mulieres quam viros esse perfectionis obtinendae capaces, quod etiam heroinarum apud exteros exemplis confirmat (§. 120—126.). C. XX. vxoris bene moratae officium describit (127—131.). C. XXI. perfectum sive vere gnosticum describit (§. 132—136.). C. XXII. talem neque metu poenae neque spe praemi officium facere, sed solius boni et pulcri ratione habita (§. 137—148.). C. XXIII. ob quam rationem talis a rebus sensui iucundis quam maxime potest abstineat, meliorum scilicet intuitu (§. 149—154.). C. XXIV. de poenarum a deo inflictarum ratione et fine (§. 155. 156.). C. XXV. in cognitione et amore dei sitam esse veram perfectionem (157—164.). C. XXVI. quo modo corpore et rebus mundanis vtatur vere perfectus (§. 165—174.).

Cap. I.

§. 1. Ἀκόλουθον δ' ἂν οἶμαι περί τε μαρτυρίου διαλαβεῖν καὶ τίς ὁ τέλειος, οἷς ἐμπεριληφθήσεται κατὰ τὴν ἀπαίτησιν τῶν λεχθησομένων τὰ παρεπόμενα καὶ ὡς ὁμοίως τε φιλοσοφητέον δούλῳ τε καὶ ἐλευθέρῳ κἂν ἀνὴρ ἢ γυνὴ τὸ γένος τυγχάνῃ, τά τε ἑξῆς περί τε πίστεως καὶ περὶ τοῦ ζητεῖν προσαποπληρώσαντες τὸ συμβολικὸν εἶδος παραθησόμεθα, ἵν' ὡς ἐν ἐπιδρομῇ τὸν ἠθικὸν συμπερανάμενοι λόγον κεφαλαιωδῶς παραστήσωμεν τὴν εἰς Ἕλληνας ἐκ τῆς βαρβάρου φιλοσοφίας διαδοθεῖσαν P. 564. Pott. ὠφέλειαν. μεθ' ἣν ὑποτύπωσιν ἥ τε πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ ἡ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους κατ' ἐπιτομὴν τῶν γραφῶν ἔκθεσις παραδοθήσεται καὶ ὅσα ἐν τοῖς πρὸ τούτου στρωματεῦσι κατὰ τὴν τοῦ προοιμίου εἰσβολὴν ἐν ἑνὶ προθεμένους τελειώσειν ὑπομνήματι τῷ πλήθει τῶν πραγμάτων ἀναγκαίως δουλεύσασι περιλαβεῖν οὐκ ἐξεγένετο.

§. 2. Ἐπὶ τούτοις ὕστερον πληρωθείσης ὡς ἔνι μάλιστα τῆς κατὰ τὰ προκείμενα ἡμῖν ὑποτυπώσεως τὰ περὶ ἀρχῶν φυσιολογηθέντα τοῖς τε Ἕλλησι τοῖς

τε ἄλλοις βαρβάροις ὅσον ἧκον εἰς ἡμᾶς αἱ δόξαι
ἐξιστορητέον καὶ πρὸς τὰ κυριώτατα τῶν τοῖς φιλο-
σόφοις ἐπινενοημένων ἐγχειρητέον. οἷς ἑπόμενον ἂν
εἴη μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῆς θεολογίας τὰ περὶ προ-
φητείας παραδεδομένα διαλαβεῖν, ὡς καὶ τὰς γραφὰς
αἷς πεπιστεύκαμεν κυρίας οὔσας ἐξ αὐθεντείας παν-
τοκρατορικῆς ἐπιδείξαντας προϊέναι δι' αὐτῶν εἱρμῷ
δύνασθαι ἁπάσαις ἐντεῦθεν ταῖς αἱρέσεσιν ἕνα δεικνύ-
ναι θεὸν καὶ κύριον παντοκράτορα τὸν διὰ νόμου
P. καὶ προφητῶν, πρὸς δὲ καὶ τοῦ μακαρίου εὐαγγελίου
204. γνησίως κεκηρυγμένον. πολλαὶ δὲ ἡμᾶς αἱ πρὸς τοὺς
Sylb. ἑτεροδόξους ἀντιρρήσεις ἐκδέχονται πειρωμένους τά
τε ὑπ' αὐτῶν προκομιζόμενα ἐγγράφως διαλύεσθαι
πείθειν τε αὐτοὺς καὶ ἄκοντας, δι' αὐτῶν ἐλέγχοντας
τῶν γραφῶν.

§. 3. Τελειωθείσης τοίνυν τῆς προθέσεως ἡμῖν ἁπάσης ἐν οἷς ἐὰν θελήσῃ τὸ πνεῦμα ὑπομνήμασι πρὸς τὴν κατεπείγουσαν ἐξυπηρετούμενοι χρείαν — πολλὴ γὰρ ἡ τῶν προλεγομένων ὀφείλεσθαι τῆς ἀληθείας ἀνάγκη —, τότε δὴ τὴν τῷ ὄντι γνωστικὴν φυσιολογίαν μέτειμεν τὰ μικρὰ πρὸ τῶν μεγάλων μυηθέντες μυστηρίων, ὡς μηδὲν ἐμποδὼν τῇ θείᾳ ὄντως ἱεροφαντίᾳ γίνεσθαι προκεκαθαρμένων καὶ προδιατετυπωμένων τῶν προϊστορηθῆναι καὶ προπαραδοθῆναι δεόντων. ἡ γοῦν κατὰ τὸν τῆς ἀληθείας κανόνα γνωστικῆς παραδόσεως φυσιολογία, μᾶλλον δὲ ἐποπτεία, ἐκ τοῦ περὶ κοσμογονίας ἤρτηται λόγου, ἐνθένδε ἀναβαίνουσα ἐπὶ τὸ θεολογικὸν εἶδος. ὅθεν εἰκότως τὴν ἀρχὴν τῆς παραδόσεως ἀπὸ τῆς προφητευθείσης ποιησόμεθα γενέσεως ἐν μέρει καὶ τὰ τῶν ἑτεροδόξων παρατιθέμενοι καὶ ὡς οἷόν τε ἡμῖν διαλύεσθαι πειρώμενοι. ἀλλὰ γὰρ τὸ μὲν γεγράψεται ἢν θεός γε ἐθέλῃ καὶ ὅπως ἂν ἐμπνέῃ, νυνὶ δὲ ἐπὶ τὸ προκείμενον μετιτέον
καὶ τὸν ἠθικὸν ἀποπληρωτέον λόγον. P.
565.
Pott.

Cap. II.

§. 4. Ἔστω δὲ ὑμῖν τὰ ὑπομνήματα ὡς πολλάκις εἴπομεν διὰ τοὺς ἀναίδην ἀπείρως ἐντυγχάνοντας ποικίλα ὡς αὐτό που τοὔνομά φησι διεστρωμένα ἀπ᾽ ἄλλου εἰς ἄλλο συνεχὲς μετιόντα καὶ ἕτερον μέν τι κατὰ τὸν εἱρμὸν τῶν λόγων μηνύοντα, ἐνδεικνύμενα δὲ ἄλλο τι. „χρυσὸν γὰρ οἱ διζήμενοι", φησὶν Ἡράκλειτος, „γῆν πολλὴν ὀρύσσουσι καὶ εὑρίσκουσιν ὀλίγον", οἱ δὲ τοῦ χρυσοῦ ὄντως γένους τὸ συγγενὲς μεταλλεύοντες εὑρήσουσι τὸ πολὺ ἐν ὀλίγῳ, εὑρήσει γὰρ τὸν συνήσοντα ἕνα ἡ γραφή. συλλαμβάνουσι μὲν οὖν πρός τε ἀνάμνησιν πρός τε ἔμφασιν ἀληθείας τῷ οἵῳ τε ζητεῖν μετὰ λόγου οἱ τῶν ὑπομνημάτων στρωματεῖς. δεῖ δὲ καὶ ἡμᾶς τούτοις προσεκπονεῖν καὶ προσεφευρίσκειν ἕτερα, ἐπεὶ καὶ τοῖς ὁδὸν ἀπιοῦσιν ἣν οὐκ ἴσασιν ἀρκεῖ τὴν φέρουσαν ὑποσημῆναι μόνον.

§. 5. Βαδιστέον δὲ τὸ μετὰ τοῦτο ἤδη τὴν καὶ λοιπὴν ἑαυτοῖς ἐξευρητέον, ὥσπερ φασὶ καὶ δούλῳ τινὶ χρωμένῳ ποτὲ τί ἂν ποιῶν τὸν δεσπότην ἀρέσαιτο ἀνειπεῖν τὴν Πυθίαν, „εὑρήσεις ἐὰν ζητήσῃς". χαλεπὸν οὖν τῷ ὄντι ὡς ἔοικεν λανθάνον καλὸν ἐξευρεῖν, ἐπεὶ „τῆς ἀρετῆς ἱδρῶς" πρόκειται,

μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐς αὐτὴν
καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον· ἐπὴν δ᾽ εἰς ἄκρον ἵκηται,
ῥηιδίη δὴ ἔπειτα πέλει, χαλεπή περ ἐοῦσα *).

„στενὴ" γὰρ τῷ ὄντι „καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς" κυρίου, καὶ „βιαστῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ"· ὅθεν „ζήτει", φησὶ „καὶ εὑρήσεις" **), τῆς βασιλικῆς ὄντως ἐχόμενος ὁδοῦ καὶ μὴ παρεκτρέχων.

§. 6. Εἰκότως οὖν πολὺ τὸ γόνιμον ἐν ὀλίγῳ σπερμάτων ἐμπεριεχομένων τῇδε τῇ πραγματείᾳ

---

*) Hesiod. ἔργ. καὶ ἡμ. v. 287—290. **) Cf. Matth. 7, 14. 11, 12. 7, 7.

δογμάτων, ὥσπερ τὸ „παμβότανον τοῦ ἀγροῦ" *), φησὶν ἡ γραφή. ἣ καὶ τὴν ἐπιγραφὴν κυρίαν ἔχουσιν οἱ τῶν ὑπομνημάτων στρωματεῖς ἀτεχνῶς κατὰ τὴν παλαιὰν ἐκείνην ἀπηνθισμένην προσφορὰν περὶ ἧς ὁ Σοφοκλῆς γράφει·

ἦν μὲν γὰρ οἰὸς μαλλὸς, ἦν δὲ κἀμπέλων
σπονδή τε καὶ ῥὰξ εὖ τεθησαυρισμένη,
ἐνῆν δὲ παγκάρπεια συμμιγὴς ὀλαῖς
λῖπός τ' ἐλαίου καὶ τὸ ποικιλώτατον P.
ξανθῆς μελίσσης κηρόπλαστον ὄργανον. 566.

§. 7. Αὐτίκα οἱ στρωματεῖς ἡμῶν κατα τὸν Pott.
γεωργὸν Τιμοκλέους τοῦ κωμικοῦ,

σῦκ', ἔλαιον, ἰσχάδας,

μέλι προσοδεύουσι, καθάπερ ἐκ παμφόρου χωρίου. δι' ἣν εὐκαρπίαν ἐπιφέρει·

σὺ μὲν εἰρεσιώνην, οὐ γεωργίαν λέγεις,

ἐπιφωνεῖν γὰρ εἰώθεσαν Ἀθηναῖοι·

εἰρεσιώνη σῦκα φέρει καὶ πίονας ἄρτους
καὶ μέλι ἐν κοτύλῃ καὶ ἔλαιον ἀναψήσασθαι.

χρὴ τοίνυν πολλάκις ὡς ἐν τοῖς πλοκάνοις διασείοντας καὶ ἀναρριπτοῦντας τὴν πολυμιγίαν τῶν σπερμάτων τὸν πυρὸν ἐκλέγειν.

Cap. III.

§. 8. Οἱ πολλοὶ δὲ τῇ τῶν χειμώνων καταστάσει ὁμοίαν ἔχουσι τὴν διάθεσιν ἀνέδραστόν τε καὶ ἀλόγιστον.

πόλλ' ἀπιστία δέδρακεν ἀγαθὰ [καὶ] πίστις κακά·

ὅ τε Ἐπίχαρμος,

μέμνασ' ἀπιστεῖν,

φησὶν,

ἄρθρα ταῦτα τᾶν φρενῶν.

αὐτίκα τὸ μὲν ἀπιστεῖν τῇ ἀληθείᾳ θάνατον φέρει,

*) Iob. 5, 25.

ὡς τὸ πιστεύειν ζωὴν, ἔμπαλιν δὲ τὸ πιστεύειν τῷ ψεύδει, ἀπιστεῖν δὲ τῇ ἀληθείᾳ εἰς ἀπώλειαν ὑποσύρει. ὁ αὐτὸς λόγος ἐπί τε ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας. ἐγκρατεύεσθαι μὲν γὰρ ἀγαθοεργίας κακίας ἔργον, ἀπέχεσθαι δὲ ἀδικίας σωτηρίας ἀρχή. ἣ μοι δοκεῖ τὸ σάββατον δι᾽ ἀποδοχῆς κακῶν ἐγκράτειαν αἰνίσσεσθαι. καὶ τί ποτ᾽ ἐστὶν ᾧ διαφέρει θηρίου ἄνθρωπος. τούτου τε αὖ οἱ τοῦ θεοῦ ἄγγελοι σοφώτεροι· „ἠλάττωσας αὐτὸν", φησὶ, „βραχύ τι παρ᾽ ἀγγέλους *)". οὐ γὰρ ἐπὶ τοῦ κυρίου ἐκδέχονται τὴν γραφὴν — καί τοι κἀκεῖνος σάρκα ἔφερεν —, ἐπὶ δὲ τοῦ τελείου καὶ γνωστικοῦ τῷ χρόνῳ καὶ τῷ ἐνδύματι ἐλαττου- P. μένου παρὰ τοὺς ἀγγέλους. οὔκουν ἄλλο τι σοφίαν 567. παρὰ τὴν ἐπιστήμην λέγω, ἐπεὶ μὴ διαφέρει ζωὴ ζωῆς, Pott. κοινὸν γὰρ τῇ φύσει τῇ θνητῇ, τουτέστι τῷ ἀνθρώπῳ πρὸς τὸ ἀθανασίας κατηξιωμένον τὸ ζῆν, ἕξιν θεωρίας τε καὶ ἐγκρατείας θατέρου διαφέροντος.

§. 9. Ἧι μοι δοκεῖ καὶ Πυθαγόρας σοφὸν μὲν εἶναι τὸν θεὸν λέγων μόνον, ἐπεὶ καὶ ὁ ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ γράφει· εἰς ὑπακοὴν πί- P. στεως εἰς πάντα τὰ ἔθνη γνωρισθέντος μόνῳ σοφῷ 205. θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ" **), ἑαυτὸν δὲ διὰ φιλίαν Sylb. τὴν πρὸς τὸν θεὸν φιλόσοφον. „διελέγετο" γοῦν „Μωϋσεῖ," φησὶν, „ὁ θεὸς ὡς φίλος φίλῳ" ***). τὸ μὲν οὖν ἀληθὲς τῷ θεῷ σαφὲς αὐτίκα τὴν ἀλήθειαν γεννᾷ, ὁ γνωστικὸς δὲ ἀληθείας ἐρᾷ. „ἴσθι", φησὶ, „πρὸς τὸν μύρμηκα, ὦ ὀκνηρὲ, καὶ μελίττης γενοῦ μαθητής" †), ὁ Σολομὼν λέγει· εἰ γὰρ ἑκάστου τῆς οἰκείας φύσεως ἔργον ἓν καὶ βοὸς ὁμοίως καὶ ἵππου καὶ κυνὸς, τί ἂν φήσαιμεν τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἔργον τὸ οἰκεῖον; ἔοικεν δ᾽ οἶμαι κενταύρῳ Θετταλικῷ πλάσματι ἐκ λογικοῦ καὶ ἀλόγου συγκείμενος ψυχῆς καὶ σώματος, ἀλλὰ τὸ μὲν σῶμα γῆν τε ἐργάζεται καὶ

*) Psalm. 8, 5. **) Ioann. 16, 26 sq. ***) Exod. 33, 11. †) Prouerb. 6, 6. 8.

σπεύδει εἰς γῆν, τέταται δὲ ἡ ψυχὴ πρὸς τὸν θεόν, ἥ γε διὰ φιλοσοφίας τῆς ἀληθοῦς παιδευομένη πρὸς τοὺς ἄνω σπεύδει συγγενεῖς ἀποστραφεῖσα τῶν τοῦ σώματος ἐπιθυμιῶν, πρός τε ταύταις πόνου τε καὶ φόβου καίτοι πρὸς ἀγαθοῦ καὶ τὴν ὑπομονὴν καὶ τὸν φόβον ἐδείξαμεν. εἰ γὰρ „διὰ νόμου ἐπίγνωσις ἁμαρτίας" *), ὥς οἱ κατατρέχοντες τοῦ νόμου φασὶ καὶ „ἄχρι νόμου ἁμαρτία ἦν ἐν κόσμῳ" **), ἀλλὰ „χωρὶς νόμου ἁμαρτία νεκρὰ" ***) ἀντάδομεν αὐτοῖς. ὅταν γὰρ ἀφέλῃς τὸ αἴτιον τοῦ φόβου τὴν ἁμαρτίαν, ἀφεῖλες τὸν φόβον, πολὺ δὲ ἔτι κόλασιν, ὅταν ἀπῇ τὸ πεφυκὸς ἐπιθυμεῖν· „δικαίῳ γὰρ οὐ κεῖται νόμος" †) P. 568 Pott.
ἡ γραφή φησιν.

§. 10. Καλῶς οὖν Ἡράκλειτος, „δίκης ὄνομα", φησὶν, „οὐκ ἂν ᾔδεσαν, εἰ ταῦτα μὴ ἦν", Σωκράτης δὲ νόμον ἕνεκα ἀγαθῶν οὐκ ἂν γενέσθαι. ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἔγνωσαν οἱ κατήγοροι ὥς ὁ ἀπόστολός φησιν ὅτι „ὁ ἀγαπῶν τὸν πλησίον κακὸν οὐκ ἐργάζεται, τὸ γὰρ οὐ φονεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ κλέψεις καὶ εἴ τις ἑτέρα ἐντολὴ ἐν τούτῳ μόνῳ ἀνακεφαλαιοῦται τῷ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σοῦ ὡς σεαυτόν" ††). ταύτῃ που, „ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου", φησὶν, „ἐξ ὅλης καρδίας σου, καὶ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σοῦ ὡς σεαυτόν". εἰ δὴ „ὁ τὸν πλησίον ἀγαπῶν κακὸν οὐκ ἐργάζεται" καὶ „πᾶσα ἐντολὴ ἐν τούτῳ ἀνακεφαλαιοῦται τῷ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον" †††), αἱ τὸν φόβον ἐπαρτῶσαι ἐντολαὶ ἀγάπην, οὐ μῖσος κατασκευάζουσιν.

§. 11. Οὐκοῦν πάθος τοῦ φόβου γεννητικὸς ὁ νόμος. „ὥστε ὁ νόμος ἅγιος" καὶ τῷ ὄντι „πνευματικός" ††††) ἐστι κατὰ τὸν ἀπόστολον. δεῖ δὴ ὡς ἔοικε τήν γε τοῦ σώματος φύσιν καὶ τὴν τῆς ψυχῆς οὐσίαν πολυπραγμονήσαντας τὸ ἑκατέρου τέλος καταλαβέσθαι [illegible]

*) Roman. 3, 20. **) Ibid. 5, 13. ***) Ibid. 7, 9. †) 1 Timoth. 1, 9. ††) Roman. 13, 18. 10. 9. †††) Luc. 10, 27. Matth. 22, 37. 39. ††††) Roman. 7, 12. 14.

καὶ μὴ τὸν θάνατον ἡγεῖσθαι κακόν· „ὅτε γὰρ δοῦλοι ἦτε τῆς ἁμαρτίας", φησὶν ὁ ἀπόστολος, „ἐλεύθεροι ἦτε τῇ δικαιοσύνῃ. τίνα οὖν καρπὸν εἴχετε τότε ἐφ᾽ οἷς νῦν ἐπαισχύνεσθε; τὸ γὰρ τέλος ἐκείνων θάνατος, νῦν δὲ ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, δουλωθέντες δὲ τῷ θεῷ ἔχετε τὸν καρπὸν ὑμῶν εἰς ἁγιασμὸν, τὸ δὲ τέλος ζωὴν αἰώνιον, τὰ γὰρ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος, τὸ δὲ χάρισμα τοῦ θεοῦ ζωὴ αἰώνιος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν" *).

§. 12. Κινδυνεύει τοίνυν δεδεῖχθαι θάνατος μὲν εἶναι ἡ ἐν σώματι κοινωνία τῆς ψυχῆς ἁμαρτητικῆς οὔσης, ζωὴ δὲ ὁ χωρισμὸς τῆς ἁμαρτίας. πολλοὶ δὲ οἱ ἐν ποσὶ χάρακες καὶ τάφροι τῆς ἐπιθυμίας, τά τε ὀργῆς καὶ θυμοῦ βάραθρα, ἃ διαπηδᾶν ἀνάγκη καὶ πᾶσαν ἀποφεύγειν τὴν τῶν ἐπιβουλῶν ἀνασκευὴν τὸν μηκέτι „δι᾽ ἐσόπτρου" **) τὴν γνῶσιν τοῦ θεοῦ κατοψόμενον·

ἥμισυ γάρ τ᾽ ἀρετῆς ἀποαίνυται εὐρύοπα Ζεὺς
ἀνέρος, εὖτ᾽ ἄν μιν κατὰ δούλιον ἦμαρ ἕλῃσι ***).

„δούλους" δὲ τοὺς „ὑπὸ ἁμαρτίαν καὶ ταῖς ἁμαρτίαις πεπραμένους" †) τοὺς φιληδόνους καὶ φιλοσωμάτους οἶδεν ἡ γραφή· καὶ θηρία μᾶλλον ἢ ἀνθρώπους, „τοὺς παρομοιωθέντας τοῖς κτήνεσι θηλυμανεῖς ἵππους ἐπὶ τὰς τῶν πλησίον χρεμετίζοντας, ὄνος ὑβριστὴς" ὁ ἀκόλαστος, „λύκος ἄγριος" ὁ πλεονεκτικὸς, καὶ „ὄφις" ††) ὁ ἀπατεών. P. 569. Pott. ὁ τοίνυν τοῦ σώματος ἀπὸ τῆς ψυχῆς χωρισμὸς ὁ παρ᾽ ὅλον τὸν βίον μελετώμενος τῷ φιλοσόφῳ προθυμίαν κατασκευάζει γνωστικὴν εὐκόλως δύνασθαι φέρειν τὸν τῆς φύσεως θάνατον διάλυσιν ὄντα τῶν πρὸς τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς δεσμῶν· „ἐμοὶ γὰρ κόσμος ἐσταύρωται κἀγὼ τῷ κόσμῳ" †††) λέγει,

*) Roman. 6, 20—23. **) 1 Corinth. 12, 12. ***) Homer. Odyss. ρ. v. 322 sq. †) Cf. Roman. 6, 17. 20. 3, 9. 7, 14. ††) Cf. Psalm. 48, 12. 20. Ierem. 5, 8 sq. †††) Galat. 6, 14.

βιῷ δὲ ἤδη ἐν σαρκὶ ὢν „ὡς ἐν οὐρανῷ πολιτευόμενος" *).

Cap. IV.

§. 13. Ὅθεν εἰκότως καλούμενος ὁ γνωστικὸς ὑπακούει ῥᾳδίως καὶ τῷ τὸ σωμάτιον αἰτοῦντι φέρων προσδίδωσι καὶ τὰ πάθη προαποδυόμενος τοῦ σαρκίου ταῦτα οὐχ ὑβρίζων τὸν πειράζοντα, παιδεύων δὲ οἶμαι καὶ ἐλέγχων

ἐξ οἵης τιμῆς καὶ οἵου μήκεος ὄλβου,

ὥς φησιν Ἐμπεδοκλῆς ὧδε λιπὼν μετὰ θνητῶν ἀναστρέφεται. οὗτος ὡς ἀληθῶς μαρτυρεῖ αὐτῷ μὲν τὸ εἶναι πιστῷ γνησίῳ πρὸς τὸν θεὸν, τῷ πειράζοντι δὲ μάτην ἐζηλωκέναι τὸν δι' ἀγάπης πιστὸν, τῷ δ' αὖ κυρίῳ τὴν ἔνθεον πρὸς τὴν διδασκαλίαν πειθὼ, ἧς οὐκ ἀποστήσεται θανάτου φόβῳ, ναὶ μὴν καὶ τοῦ κηρύγματος τὴν ἀλήθειαν συμβεβαιοῖ ἔργῳ δυνατὸν εἶναι δεικνὺς τὸν πρὸς ὃν σπεύδει θεόν. θαυμάσαις ἂν τὴν ἀγάπην αὐτοῦ ἣν ἐναργῶς διδάσκει εὐχαρίστως ἑνούμενος πρὸς τὸ συγγενὲς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῷ τιμίῳ αἵματι τοὺς ἀπίστους δυσωπῶν.

§. 14. Οὗτος οὖν φόβῳ τὸ ἀρνεῖσθαι Χριστὸν διὰ τὴν ἐντολὴν ἐκκλίνει, ἵνα δὴ φόβῳ μάρτυς γένηται. οὐ μὴν οὐδὲ ἐλπίδι δωρεῶν ἡτοιμασμένων πιπράσκων τὴν πίστιν· ἀγάπῃ δὲ πρὸς τὸν κύριον ἀσμενέστατα τοῦδε τοῦ βίου ἀπολυθήσεται, χάριν ἴσως καὶ τῷ τὴν αἰτίαν παρασχομένῳ τῆς ἐνθένδε
P. ἐξόδου καὶ τῷ τὴν ἐπιβουλὴν τεχνασαμένῳ ἐγνωκὼς
206. πρόφασιν εὔλογον λαβὼν ἣν οὐκ αὐτὸς παρέσχεν
Sylb. ἑαυτὸν ἐπιδεῖξαι ὅς ἐστι, τῷ μὲν δι' ὑπομονῆς,
δι' ἀγάπης δὲ κυρίῳ, δι' ἧς ἀνεδείκνυτο τῷ κυ- P.
ρίῳ καὶ πρὸ τῆς γενέσεως τὴν προαίρεσιν τοῦ 570
μαρτυρήσαντος εἰδότι. εὐθαρσήσας τοίνυν πρὸς Pott.

*) Philipp. 2, 20.

φίλον τὸν κύριον ὑπὲρ οὗ καὶ τὸ σῶμα ἑκὼν ἐπιδέδωκεν, πρὸς δὲ καὶ τὴν ψυχὴν ὥς οἱ δικασταὶ προσεδόκησαν ἔρχεται, „φίλε κασίγνητε" ποιητικῶς γε ἀκούσας πρὸς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν διὰ τὴν τοῦ βίου ὁμοιότητα. αὐτίκα τελείωσιν τὸ μαρτύριον καλοῦμεν οὐχ ὅτι τέλος τοῦ βίου ὁ ἄνθρωπος ἔλαβεν ὡς οἱ λοιποὶ, ἀλλ' ὅτι τέλειον ἔργον ἀγάπης ἐνεδείξατο, καὶ οἱ παλαιοὶ δὲ τῶν παρ' Ἕλλησι τῶν ἐν πολέμῳ ἀποθανόντων τὴν τελευτὴν ἐπαινοῦσιν οὐ τὸ βιαίως ἀποθνήσκειν συμβουλεύοντες, ἀλλ' ὅτι ὁ κατὰ πόλεμον τελευτῶν ἀδεὴς τοῦ θανεῖν ἀπήλλακται ἀποτμηθεὶς τοῦ σώματος καὶ οὐ προκαμὼν τῇ ψυχῇ οὐδὲ καταμαλακισθεὶς οἷα περὶ τὰς νόσους πάσχουσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀπαλλάττονται γὰρ θηλυκευόμενοι καὶ ἱμειρόμενοι τοῦ ζῆν.

§. 15. Διὰ ταῦτα οὐδὲ καθαρὰν ἀπολύουσιν τὴν ψυχὴν, ἀλλ' ὥσπερ μολυβδίδας τὰς ἐπιθυμίας μεθ' ἑαυτῆς φερομένην, εἰ μή τινες τούτων ἐλλόγιμοι κατ' ἀρετὴν γεγόνασιν. εἰσὶ δὲ καὶ οἱ ἐν πολέμῳ μετ' ἐπιθυμιῶν ἀποθνήσκουσιν, οὐδὲν οὗτοι διαφέροντες, εἰ καὶ νόσῳ κατεμαραίνοντο. εἰ τοίνυν ἡ πρὸς θεὸν ὁμολογία μαρτυρία ἐστὶ, πᾶσα ἡ καθαρῶς πολιτευσαμένη ψυχὴ μετ' ἐπιγνώσεως τοῦ θεοῦ ἡ ταῖς ἐντολαῖς ἐπακηκουῖα μάρτυς ἐστὶ καὶ βίῳ καὶ λόγῳ, ὅπως ποτὲ τοῦ σώματος ἀπαλλάττηται, οἷον αἷμα τὴν πίστιν ἀνὰ τὸν βίον ἅπαντα, πρὸς δὲ καὶ τὴν ἔξοδον προσχέουσα. αὐτίκα ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ φησὶν, „ὃς ἂν καταλείψῃ πατέρα ἢ μητέρα ἢ ἀδελφοὺς" καὶ τὰ ἑξῆς „ἕνεκεν τοῦ εὐαγγελίου καὶ τοῦ ὀνόματός μου" *) μακάριος οὗτοσὶ, οὐ τὴν ἁπλῆν ἐμφαίνων μαρτυρίαν, ἀλλὰ τὴν γνωστικὴν, ὡς κατὰ τὸν κανόνα τοῦ εὐαγγελίου πολιτευσάμενος διὰ τῆς πρὸς τὸν κύριον ἀγάπης, γνῶσιν γὰρ σημαίνει ἡ τοῦ ὀνόματος εἴδησις καὶ ἡ τοῦ εὐαγγελίου νόησις, ἀλλ' οὐ ψιλὴν

---

*) Matth. 19, 29. Marc. 10, 29. 30.

τὴν προσηγορίαν, ἀπολιπεῖν μὲν γένος τὸ κοσμικὸν, ἀπολιπεῖν δὲ οὐσίαν καὶ κτῆσιν πᾶσαν διὰ τὸ ἀπροσπαθῶς βιοῦν. μήτηρ γοῦν ἡ πατρὶς καὶ τροφὸς ἀλληγορεῖται, πατέρες δὲ οἱ νόμοι οἱ πολιτικοί. ἃ δὴ ὑπεροπτέον εὐχαρίστως τῷ μεγαλόφρονι δικαίῳ ἕνεκεν τοῦ φίλον γενέσθαι τῷ θεῷ καὶ τυχεῖν τῶν δεξιῶν μερῶν τοῦ ἁγιάσματος καθάπερ καὶ οἱ ἀπόστολοι P. πεποιήκασιν. 571. Pott.

§. 16. Εἶτα Ἡράκλειτος μὲν φησιν „ἀρηιφάτους θεοὶ τιμῶσι καὶ ἄνθρωποι", καὶ Πλάτων ἐν τῷ πέμπτῳ τῆς πολιτείας γράφει· „τῶν δὲ δὴ ἀποθανόντων ἐπὶ στρατείας ὃς ἂν εὐδοκιμήσας τελευτήσῃ, ἆρ᾿ οὐ πρῶτον μὲν φήσομεν τοῦ χρυσοῦ γένους εἶναι; πάντων γε μάλιστα". τὸ δὲ χρυσοῦν γένος πρὸς θεῶν ἐστὶ τῶν κατ᾿ οὐρανὸν καὶ τὴν ἀπλανῆ σφαῖραν, οἳ μάλιστα τὴν ἡγεμονίαν ἔχουσι τῆς κατ᾿ ἀνθρώπους προνοίας. τινὲς δὲ τῶν αἱρετικῶν τοῦ κυρίου παρακηκοότες ἀσεβῶς ἅμα καὶ δειλῶς φιλοζωοῦσι, μαρτυρίαν λέγοντες ἀληθῆ εἶναι τὴν τοῦ ὄντως ὄντος γνῶσιν θεοῦ, ὅπερ καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν, φονέα δὲ εἶναι αὐτὸν ἑαυτοῦ καὶ αὐθέντην τὸν διὰ θανάτου ὁμολογήσαντα, καὶ ἄλλα τοιαῦτα δειλίας σοφίσματα εἰς μέσον κομίζουσι. πρὸς οὓς εἰρήσεται ὁπόταν καιρὸς ἀπαιτῇ. διαφέρονται γὰρ ἡμῖν περὶ ἀρχάς.

§. 17. Λέγομεν δὲ καὶ ἡμεῖς τοὺς ἐπιπηδήσαντας τῷ θανάτῳ, εἰσὶ γάρ τινες οὐχ ἡμέτεροι μόνου τοῦ ὀνόματος κοινωνοὶ, οἳ δὴ αὑτοὺς παραδιδόντες σπεύδουσι τῇ πρὸς τὸν δημιουργὸν ἀπεχθείᾳ οἱ ἄθλιοι θανατοῦντες. τούτους ἐξάγειν ἑαυτοὺς ἀμαρτύρως λέγομεν κἂν δημοσίᾳ κολάζονται. οὐ γὰρ τὸν χαρακτῆρα σώζουσι τοῦ μαρτυρίου τοῦ πιστοῦ τὸν ὄντως θεὸν μὴ γνωρίσαντες, θανάτῳ δὲ ἑαυτοὺς ἐπιδιδόασι κενῷ, καθάπερ καὶ οἱ τῶν Ἰνδῶν γυμνοσοφισταὶ ματαίῳ πυρί. ἐπεὶ δ᾿ οἱ ψευδώνυμοι οὗτοι τὸ σῶμα διαβάλλουσι, μαθέτωσαν ὅτι καὶ ἡ τοῦ σώ-

ματος εὐαρμοστία συμβάλλεται τῇ διανοίᾳ πρὸς τὴν εὐφυΐαν.

§. 18. Δι᾽ ὃ ἐν τῷ τρίτῳ τῆς πολιτείας ὁ Πλάτων εἶπεν, ὃν μάλιστα ἐπιβοῶνται μάρτυρα τὴν γένεσιν κακίζοντα, „ἐπιμελεῖσθαι σώματος δεῖν ψυχῆς ἕνεκα ἁρμονίας", δι᾽ οὗ βιοῦν τέ ἐστι καὶ ὀρθῶς βιοῦν καταγγέλλοντα τῆς ἀληθείας τὸ κήρυγμα· διὰ γὰρ τοῦ ζῆν καὶ τῆς ὑγιείας ὁδεύοντες ἐκμανθάνομεν τὴν γνῶσιν. ᾧ δὲ οὐδὲ τὸ τυχὸν προσελθεῖν ἐστὶν P.
εἰς ὕψος ἄνευ τοῦ ἐν τοῖς ἀναγκαίοις εἶναι καὶ δι᾽ 572.
αὐτῶν πάντα ποιεῖν τὰ πρὸς τὴν γνῶσιν συντείνοντα Pott.
τὸ εὖ ζῆν τούτῳ πῶς οὐχ αἱρετέον; ἐν γοῦν τῷ ζῆν τὸ εὖ ζῆν κατορθοῦται, καὶ εἰς ἕξιν ἀϊδιότητος παραπέμπεται ὁ διὰ σώματος μελετήσας εὐζωίαν.

Cap. V.

§. 19. Θαυμάζειν δὲ ἄξιον καὶ τῶν Στωικῶν οἵτινές φασι μηδὲν τὴν ψυχὴν ὑπὸ τοῦ σώματος διατίθεσθαι μήτε πρὸς κακίαν ὑπὸ τῆς νόσου μήτε πρὸς ἀρετὴν ὑπὸ τῆς ὑγιείας, ἀλλ᾽ ἀμφότερα ταῦτα λέγουσιν ἀδιάφορα εἶναι. καίτοι καὶ Ἰὼβ *) ἐγκρατείας ὑπερβολῇ καὶ πίστεως ὑπεροχῇ πένης μὲν ἐκ πλουσίου, ἄτιμος δὲ ἐξ ἐνδόξου, αἰσχρὸς δὲ ἐκ καλοῦ καὶ νοσερὸς ἐξ ὑγιεινοῦ γενόμενος ἡμῖν τέ ἐστι παράδειγμα ἀγαθὸν ἀναγεγραμμένος, δυσωπῶν τὸν πειράσαντα, εὐλογῶν τὸν πλάσαντα, φέρων οὕτω τὰ δεύτερα ὡς καὶ τὰ πρότερα, διδάσκων εὖ μάλα τοῖς περιστατικοῖς ἅπασιν οἷόν τε εἶναι καλῶς χρῆσθαι τὸν γνωστικόν. καὶ ὅτι γε εἰκόνες τὰ
P. παλαιὰ κατορθώματα εἰς τὰ ἡμεδαπὰ ἐπανορθώματα
207. ἔκκεινται ἐμφαίνων ὁ ἀπόστολος, „ὥστε τοὺς δεσμούς
Sylb. μου", φησὶ, „φανεροὺς ἐν Χριστῷ γενέσθαι ἐν ὅλῳ τῷ πραιτωρίῳ καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσι καὶ τοὺς πλείονας τῶν ἀδελφῶν ἐν κυρίῳ πεποιθότας τοῖς δεσμοῖς

*) Iob. c. 1.

μοῦ περισσοτέρως τολμᾶν ἀφόβως τὸν λόγον τοῦ θεοῦ λαλεῖν" *), ἐπεὶ καὶ τὰ μαρτύρια ἐπιστροφῆς ἐστὶ παραδείγματα ἐνδόξως ἡγιασμένα. „ὅσα γὰρ ἡ γραφὴ λέγει εἰς τὴν ἡμετέραν διδασκαλίαν ἐγράφη, ἵνα διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως τῶν γραφῶν τὴν ἐλπίδα ἔχωμεν τῆς παρακλήσεως" **).

§. 20. Ἔοικε δέ πως παρούσης ἀλγηδόνος ἡ ψυχὴ νεύειν ἀπ' αὐτῆς καὶ τίμιον ἡγεῖσθαι τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς παρούσης ὀδύνης. ἀμέλει κατ' ἐκεῖνο καιροῦ καὶ μαθημάτων ῥαθυμεῖ ὁπηνίκα καὶ αἱ ἄλλαι ἀπημέληνται ἀρεταί. καὶ οὐ δήπου τὴν ἀρετὴν αὐτὴν πάσχειν φαμέν, οὐδὲ γὰρ νοσεῖ ἡ ἀρετή, ὁ δὲ ἀμφοῖν μετεσχηκὼς ἀρετῆς καὶ νόσου ὑπὸ τοῦ κατεπείγοντος θλίβεται, κἂν μὴ καταμεγαλοφρονῶν τύχῃ, ὁ μηδέπω τὴν ἕξιν τῆς ἐγκρατείας περιποιησάμενος ἐξίσταται ἴσον P.
τε εὑρίσκεται τῷ φεύγειν τὸ μὴ οὐ ὑπομεῖναι. 573.

§. 21. Ὁ δὲ αὐτὸς λόγος καὶ περὶ πενίας, ἐπεὶ Pott.
καὶ αὐτὴ τῶν ἀναγκαίων, τῆς θεωρίας λέγω καὶ τῆς καθαρᾶς ἀναμαρτησίας, ἀπασχολεῖν βιάζεται τὴν ψυχὴν περὶ τοὺς πορισμοὺς διατρίβειν ἀναγκάζουσα τὸν μὴ ὅλον ἑαυτὸν δι' ἀγάπης ἀνατεθεικότα τῷ θεῷ. ὥσπερ ἔμπαλιν ἥ τε ὑγίεια καὶ ἡ τῶν ἐπιτηδείων ἀφθονία ἐλευθέραν καὶ ἀνεμπόδιστον φυλάσσει τὴν ψυχὴν καὶ εὖ χρῆσθαι τοῖς παροῦσι γιγνώσκουσαν· „θλῖψιν γὰρ", φησὶν ὁ ἀπόστολος, „τῇ σαρκὶ ἕξουσιν οἱ τοιοῦτοι, ἐγὼ δὲ ὑμῶν φείδομαι, θέλω γὰρ ὑμᾶς ἀμερίμνους εἶναι πρὸς τὸ εὔσχημον καὶ εὐπάρεδρον τῷ κυρίῳ ἀπερισπάστως" ***).

§. 22. Τούτων οὖν ἀνθεκτέον οὐ δι' αὐτά, ἀλλὰ διὰ τὸ σῶμα, ἡ δὲ τοῦ σώματος ἐπιμέλεια διὰ τὴν ψυχὴν γίνεται ἐφ' ἣν ἡ ἀναφορά. ἐν ταύτῃ γὰρ μαθεῖν ἀνάγκη τὸν γνωστικῶς πολιτευόμενον τὰ προσήκοντα, ἐπεὶ τό γε μὴ εἶναι τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν ὡμο-

*) Philipp. 1, 13 sq. **) Roman. 15, 4. ***) 1 Corinth. 7, 28. 22. 35.

λόγηται ἐκ τοῦ κακὰς εἶναί τινας ἡδονάς. τούτῳ τῷ λόγῳ ἀναφαίνεται τὸ ἀγαθὸν κακὸν καὶ τὸ κακὸν ἀγαθόν. ἔπειτα δὲ εἴ τινας μὲν αἱρούμεθα τῶν ἡδονῶν, τινὰς δὲ φεύγομεν, οὐ πᾶσα ἡδονὴ ἀγαθὸν, ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀλγηδόνων ὁ αὐτὸς λόγος, ὧν τὰς μὲν ὑπομένομεν, τὰς δὲ φεύγομεν, ἡ δὲ αἵρεσις καὶ φυγὴ κατ' ἐπιστήμην γίνεται· ὥστε τὴν ἐπιστήμην εἶναι τὸ ἀγαθὸν οὐ τὴν ἡδονὴν, δι' ἣν ἔστιν ὅτε καὶ τὴν ποιὰν ἡδονὴν αἱρησόμεθα.

§. 23. Αὐτίκα ὁ μάρτυς ἡδονὴν τὴν δι' ἐλπίδος διὰ τῆς παρούσης ἀλγηδόνος αἱρεῖται. εἰ δὲ κατὰ μὲν δίψαν ἡ ἀλγηδὼν νοεῖται, κατὰ τὴν πόσιν δὲ ἡ ἡδονὴ, ποιητικὴ τῆς ἡδονῆς ἡ ἀλγηδὼν ἡ προϋπάρξασα γίνεται· ἀγαθοῦ δὲ ποιητικὸν τὸ κακὸν οὐκ ἂν γένοιτο· οὐθέτερον οὖν κακόν. ὁ μὲν οὖν Σιμωνίδης, καθάπερ καὶ Ἀριστοτέλης, P. 574. Pott.

ὑγιαίνειν μὲν ἄριστον ἀνδρὶ **,

γράφει,

δεύτερον δὲ φυὰν καλὸν γενέσθαι,
τὸ τρίτον δὲ πλουτεῖν ἀδόλως.

καὶ ὁ Μεγαρεὺς Θέογνις·

χρὴ πενίην φεύγοντα καὶ εἰς βαθυκήτεα πόντον
ῥιπτεῖν καὶ πετρέων, Κύρνε, κατ' ἠλιβάτων.

ἔμπαλιν δὲ Ἀντιφάνης ὁ κωμικὸς,

ὁ Πλοῦτος,

φησὶ,

θατέρου
πλέον βλέποντας παραλαβὼν τυφλοὺς ποιεῖ.

§. 34. Αὐτίκα πρὸς τῶν ποιητῶν τυφλὸς ἐκ γενετῆς κηρύττεται·

καί οἱ γείνατο κοῦρον ὃς οὐκ ἠλέκτορα εἶδεν,

φησὶν ὁ Χαλκιδεὺς Εὐφορίων. κακὸν οὖν ἦν τι παίδευμ'

εἰς εὐανδρίαν
ὁ πλοῦτος ἀνθρώποισιν αἵ τ' ἄγαν τρυφαὶ,

ἐν τῷ Ἀλεξάνδρῳ ὁ Εὐριπίδης πεποίηκεν. εἴρηταί γε, ἡ πενία

σοφίαν ἔλαχε διὰ τὸ δυστυχές,
ἃ φιλοχρηματία δὲ οὐ Σπάρταν μόνον, ἀλλὰ καὶ P.
πᾶσαν πόλιν ἕλοι ἄν. οὔκουν μόνον τοῦτο νόμισμα 575.
λευκὸς ἄργυρος Pott.
ἢ χρυσός ἐστιν, ἀλλὰ κἀρετὴ βροτοῖς,
ὥς φησιν ὁ Σοφοκλῆς.

Cap. VI.

§. 25. Ὁ σωτὴρ ἡμῶν ὁ ἅγιος καὶ ἐπὶ τῶν πνευματικῶν καὶ ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν τὴν πενίαν καὶ τὸν πλοῦτον καὶ τὰ τούτοις ὅμοια ἔταξεν, εἰπὼν γὰρ „μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης" *) σαφῶς ἡμᾶς διδάσκει ἐν πάσῃ περιστάσει τὸν μάρτυρα ζητεῖν, ὃς ἐὰν πτωχὸς ᾖ διὰ δικαιοσύνην μαρτυρεῖ δικαιοσύνην ἀγαθὸν εἶναι ἣν ἠγάπησεν, „κἂν πεινῇ κἂν διψῇ διὰ δικαιοσύνην" **), μαρτυρεῖ δικαιοσύνην τὸ ἄριστον τυγχάνειν.

§. 26. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ κλαίων καὶ ὁ πενθῶν διὰ δικαιοσύνην μαρτυρεῖ τῷ βελτίστῳ νόμῳ εἶναι καλῷ. ὡς οὖν „τοὺς δεδιωγμένους", οὕτω δὲ καὶ τοὺς πεινῶντας καὶ τοὺς διψῶντας διὰ δικαιοσύνην „μακαρίους" λέγει, ὁ τὸν γνήσιον ἀποδεχόμενος πόθον ὃν οὐδὲ λιμὸς διακόψαι ἴσχυσεν. „κἂν τὴν δικαιοσύνην αὐτὴν πεινῶσι μακάριοι", „μακάριοι δὲ καὶ οἱ πτωχοὶ ***) εἴτε πνεύματι εἴτε περιουσίᾳ διὰ δικαιοσύνην δῆλον ὅτι. μή τι οὖν οὐχ ἁπλῶς τοὺς πένητας, ἀλλὰ τοὺς ἐθελήσαντας διὰ δικαιοσύνην πτωχοὺς γενέσθαι τούτους μακαρίζει τοὺς καταμεγαλοφρονήσαντας τῶν ἐνταῦθα τιμῶν εἰς περιποίησιν τἀγαθοῦ. ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς καλοὺς τὸ ἦθος καὶ τὸ σῶμα δι᾽ ἁγνείαν γενομένους, τούς τε εὐγενεῖς καὶ ἐνδόξους, τοὺς διὰ δικαιοσύνην εἰς υἱοθεσίαν ἐληλακότας καὶ διὰ τοῦτο „εἰληφότας ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι καὶ ἐπάνω ὄφεων καὶ

---

*) Matth. 5, 10. **) Ibid. v. 6. ***) Ibid. v. 3.

σκορπίων περιπατεῖν, κυριεύειν τε καὶ δαιμόνων καὶ τῆς τοῦ ἀντικειμένου στρατιᾶς" *).

§. 27. Καὶ ὅλως ἡ κυριακὴ ἄσκησις ἀπάγει τὴν ψυχὴν τοῦ σώματος εὐχαρίστως, εἴ γε καὶ αὐτὴ αὑτὴν κατὰ μετάθεσιν ἀποσπᾷ. „ὁ γὰρ ἐρῶν τὴν [P. 208. Sylb.] ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέσει αὐτὴν, καὶ ὁ ἀπολέσας εὑρήσει αὐτὴν" **), ἣν μόνον τὸ ἐπίκηρον ἡμῶν ἐπιβάλωμεν τῇ τοῦ θεοῦ ἀφθαρσίᾳ. θέλημα δὲ τοῦ θεοῦ ἐπίγνωσις τοῦ θεοῦ, ἥτις ἐστὶ κοινωνία ἀφθαρσίας. ὁ τοίνυν ἐπιγινώσκων κατὰ τὸν τῆς μετανοίας λόγον ἁμαρτωλὸν τὴν ψυχὴν ἀπολέσει αὐτὴν τῆς ἁμαρτίας ἧς ἀπέσπασται, ἀπολέσας δὲ εὑρήσει κατὰ τὴν ὑπακοὴν τὴν ἀναζήσασαν μὲν τῇ πίστει, ἀποθανοῦσαν δὲ τῇ ἁμαρτίᾳ. τοῦτ' οὖν ἐστὶ τὸ εὑρεῖν τὴν ψυχὴν τὸ γνῶναι ἑαυτόν.

§. 28. Τὴν δὲ μεταστροφὴν τὴν ἐπὶ τὰ θεῖα οἱ μὲν Στωικοὶ ἐκ μεταβολῆς φασὶ γενέσθαι μεταβαλούσης τῆς ψυχῆς εἰς σοφίαν, Πλάτων δὲ τῆς ψυχῆς ἐπὶ τὰ ἀμείνω περιαγωγὴν λαβούσης καὶ μεταστροφὴν ἐκ νυκτερινῆς τινὸς ἡμέρας. αὐτίκα εὔλογον ἐξαγω- [P. 576. Pott.] γὴν τῷ σπουδαίῳ συγχωροῦσι καὶ οἱ φιλόσοφοι, εἴ τις τοῦ πράσσειν αὐτὸν οὕτως τηρήσειεν αὐτῶν, ὡς μηκέτι ἀπολελεῖφθαι αὐτῷ μηδὲ ἐλπίδα τῆς πράξεως, ὁ δὲ ἐκβιασάμενος δικαστὴς ἀρνεῖσθαι τὸν ἠγαπημένον, διελέγχειν μοὶ δοκεῖ τὸν φίλον τῷ θεῷ καὶ τὸν μή. ἐνταῦθα οὐδὲ σύγκρισις ἔτι ἀπολείπεται τί ἂν τις καὶ μᾶλλον ἕλοιτο, ἀπειλὴν ἀνθρωπίνην ἢ τὴν ἀγάπην τοῦ θεοῦ· καί πως ἡ τῶν κακῶν πράξεων ἀποχὴ μείωσίς τε καὶ σβέσις τῶν κακῶν εὑρίσκεται καθαιρουμένης τῆς ἐνεργείας αὐτῶν διὰ τῆς ἀπραξίας, καὶ τοῦτ' ἔστι, „πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ δὸς πτωχοῖς καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι" ***), τουτέστιν τοῖς ὑπὸ τοῦ κυρίου λεγομένοις ἕπου.

---

*) Ioann. 1, 12. Luc. 10, 19. **) Ioann. 12, 25. Matth. 10, 39. ***) Ibid. 19, 21.

§. 29. Ὑπάρχοντα δέ φασί τινες αὐτὸν εἰρηκέναι τὰ ἐν τῇ ψυχῇ ἀλλότρια, καὶ πῶς τοῖς πτωχοῖς ταῦτα διανέμεται οὐκ ἔχουσιν εἰπεῖν, ἀλλ' ὁ θεὸς γὰρ πάντα πᾶσι μερίζει κατ' ἀξίαν δικαίας οὔσης τῆς οἰκονομίας. καταφρονήσας οὖν, φησὶ, τῶν ὑπαρχόντων ἃ ὁ θεὸς μερίζει διὰ τῆς σῆς μεγαλειότητος, ἕπου τοῖς ὑπ' ἐμοῦ λεγομένοις σπεύδων πρὸς τὴν τοῦ πνεύματος ἄνοδον, οὐκ ἀποχῇ κακῶν μόνον δικαιωθεὶς, πρὸς δὲ καὶ τῇ κυριακῇ τελειωθεὶς εὐποιΐᾳ. αὐτίκα τὸν καυχώμενον τελείως τὰ ἐκ τοῦ νόμου προστάγματα πεπληρωκέναι διήλεγχε, μὴ τὸν πλησίον ἀγαπήσαντα, εὐεργεσίαν δὲ ἀγάπη ἐπαγγέλλεται ἡ κυριεύουσα τοῦ σαββάτου κατ' ἐπανάβασιν γνωστικήν. δεῖν δ' οἶμαι μήτε διὰ φόβον κολάσεως μήτε διά τινα ἐπαγγελίαν δόσεως, δι' αὐτὸ δὲ τὸ ἀγαθὸν προσεληλυθέναι τῷ σωτηρίῳ λόγῳ.

§. 30. Οἱ τοιοῦτοι ἐκ δεξιῶν ἵστανται τοῦ ἁγιάσματος, οἱ δὲ διὰ τῆς τῶν φθαρτῶν δόσεως οἰόμενοι ἀντικαταλλάσσεσθαι τὰ τῆς ἀφθαρσίας ἐν τῇ τῶν δυεῖν ἀδελφῶν παραβολῇ μίσθιοι κέκληνται *), καὶ μή τί γε ἐνταῦθα τὸ „καθ' ὁμοίωσιν καὶ εἰκόνα" **), ἀνακύπτει ἵν' οἱ μὲν κατὰ τὴν πρὸς τὸν σωτῆρα ὁμοίωσιν συμπολιτεύωνται, οἱ δὲ ἐξ εὐωνύμων ἱστάμενοι κατὰ τὴν τούτων εἰκόνα. τρία τοίνυν ἐστὶν ἀπὸ τῆς ἀληθείας μιᾶς ῥίζης ἀμφοῖν ὑποκειμένης, P. 577. Pott. αἱρέσεως δὲ οὐκ ἴσης, μᾶλλον δὲ τῆς κατὰ τὴν αἵρεσιν διαφορᾶς οὐκ ἴσης. διαφέρει δ' οἶμαι τὸ κατὰ μίμησιν ἑλέσθαι τοῦ κατὰ γνῶσιν ἑλομένου ὡς τὸ πεπυρωμένον καὶ τὸ πεφωτισμένον. φῶς οὖν τῆς κατὰ τὴν γραφὴν ὁμοιότητος ὁ Ἰσραὴλ, ὁ δὲ ἄλλος εἰκών. τί δὲ βούλεται ἡ τοῦ Λαζάρου παραβολὴ ***) τῷ κυρίῳ πλουσίου καὶ πένητος εἰκόνα δεικνύουσα; τί δὲ „οὐδεὶς δύναται δυσὶ δουλεύειν κυρίοις, θεῷ

*) Luc. 15, 11. **) Genes. 1, 26. ***) Luc. 16, 9.

καὶ μαμωνᾷ“ *); τὴν φιλαργυρίαν οὕτως ὀνομάσαντος τοῦ κυρίου.

§. 31. *Αὐτίκα* εἰς τὴν κλῆσιν τοῦ δείπνου οἱ φιλοκτήμονες κληθέντες **) οὐκ ἀπαντῶσιν, οὐ διὰ τὸ κεκλῆσθαι, ἀλλὰ διὰ τὸ προσπαθῶς κεκτῆσθαι. „αἱ ἀλώπεκες“ ἄρα „φωλεοὺς ἔχουσι“ ***). τοὺς ἀμφὶ τὸν μεταλλευόμενον καὶ γεωρυχούμενον διατρίβοντας πλοῦτον κακοήθεις ἀνθρώπους καὶ γηγενεῖς ἀλώπεκας προσεῖπεν. ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τοῦ Ἡρώδου· „ὑπάγετε, εἴπατε τῇ ἀλώπεκι ταύτῃ· ἰδοὺ ἐκβάλλω δαιμόνια καὶ ἰάσεις ἀποτελῶ σήμερον καὶ αὔριον καὶ τῇ τρίτῃ τελειοῦμαι“ †)· „πετεινὰ γὰρ οὐρανοῦ“ ††) τοὺς οὐρανῷ τῶν ἄλλων ὀρνέων διακεκριμένους καθαροὺς τῷ ὄντι τοὺς εἰς τὴν τοῦ οὐρανίου λόγου γνῶσιν πτητικοὺς προσεῖπεν. οὐ γὰρ δὴ μόνον πλούτου καὶ δόξης καὶ γάμου, ἀλλὰ καὶ πενίας τῷ μὴ φέροντι μυρίαι φροντίδες, καὶ μὴν ταύτας ἐν τῇ παραβολῇ τοῦ τετραμεροῦς σπόρου ἠνίξατο τὰς μερίμνας †††), „τὸ σπέρμα τοῦ λόγου“ φήσας „τὸ εἰς ἀκάνθας“ καὶ φραγμοὺς „πεσὸν συμπνιγῆναι“ ὑπ' αὐτῶν καὶ μὴ καρποφορῆσαι δυνηθῆναι.

§. 32. *Μαθεῖν* οὖν ἀνάγκη ὅπως ἑκάστῳ τῶν προσπιπτόντων χρηστέον ὡς δι' εὐζωίας γνωστικῆς εἰς ἕξιν ἀϊδίου συνασκηθῆναι ζωῆς. „εἶδον γὰρ“ φησὶ „τὸν ἀσεβῆ ὑπερυψούμενον καὶ ἐπαιρόμενον ὡς τὰς κέδρους τοῦ *Λιβάνου* καὶ παρῆλθον“, λέγει ἡ γράφη, „καὶ ἰδοὺ οὐκ ἦν, καὶ ἐζήτησα αὐτὸν καὶ οὐχ εὑρέθη ὁ τόπος αὐτοῦ. φύλασσε ἀκακίαν καὶ ἴδε εὐθύτητα, ὅτι ἔστιν ἐγκατάλειμμα ἀνθρώπῳ εἰρηνικῷ“ ††††). οὗτος δ' ἂν εἴη ὁ ἀνυποκρίτως ἐξ

---

*) Matth. 6, 24. Luc. 16, 13. **) Cf. Matth. 22, 2. Luc. 14, 16. ***) Matth. 8, 20. Luc. 11, 58. †) Ibid. 13, 32. ††) Matth. 8, 20. Luc. 11, 58. †††) Matth. 13, 4. Luc. 8, 5. ††††) Psalm. 37, 35—37.

ὅλης καρδίας πιστεύων καὶ πάσῃ τῇ ψυχῇ γαληνιῶν·
„ὁ γὰρ λαὸς ὁ ἕτερος τοῖς χείλεσι τιμᾷ, ἡ δὲ καρ-
δία αὐτοῦ πόῤῥω ἄπεστιν ἀπὸ κυρίου" *). „τῷ στό- P.
ματι αὐτῶν εὐλογοῦσι, τῇ δὲ καρδίᾳ αὐτῶν κατα- 578.
ρῶνται" **)· ἠγάπησαν αὐτὸν ἐν τῷ στόματι αὐ- Pott.
τῶν καὶ τῇ γλώσσῃ αὐτῶν ἐψεύσαντο αὐτόν. ἡ δὲ
καρδία αὐτῶν οὐκ εὐθεῖα μετ' αὐτοῦ οὐδὲ ἐπιστώ-
θησαν ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ" ***).

§. 33. *Διὰ* τοῦτο „ἄλαλα γενηθήτω πάντα τὰ
χείλη τὰ δόλια" ****), καὶ „γλῶσσαν μεγαλοῤῥήμονα,
τοὺς εἰπόντας τὴν γλῶσσαν ἡμῶν μεγαλυνοῦμεν, τὰ
P. χείλη ἡμῶν παρ' ἡμῖν ἐστὶ, τίς ἡμῶν κύριός ἐστιν;
209. ἀπὸ ταλαιπωρίας τῶν πτωχῶν καὶ τοῦ στεναγμοῦ τῶν
Sylb. πενήτων νῦν ἀναστήσομαι, λέγει κύριος, θήσομαι
ἐν σωτηρίῳ, παῤῥησιάσομαι ἐν αὐτῷ" †). ταπεινο-
φρονούντων γάρ ἐστιν ὁ Χριστὸς οὐκ ἐπαιρομένων
ἐπὶ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ. „μὴ θησαυρίζετε" τοίνυν
„ὑμῖν θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς ὅπου σὴς καὶ βρῶσις
ἀφανίζει καὶ κλέπται διορύσσουσι καὶ κλέπτουσι" ††).
τάχα μὲν τοὺς φιλοκτήμονας ὀνειδίζων λέγει ὁ κύριος,
τάχα δὲ καὶ τοὺς ἁπλῶς μεριμνητάς τε καὶ φροντι-
στὰς, ἤδη δὲ καὶ τοὺς φιλοσωμάτους, ἔρωτες γὰρ
καὶ νόσοι καὶ οἱ φαῦλοι διαλογισμοὶ διορύσσουσι τὸν
λογισμὸν καὶ τὸν ὅλον ἄνθρωπον, ὁ δὲ τῷ ὄντι θη-
σαυρὸς ἡμῶν ἔνθα ἡ συγγένεια τοῦ νοῦ ἐπὶ τὸ κοινω-
νικὸν τῆς δικαιοσύνης παραδίδωσιν, ἐμφαίνων δεῖν
ἀποδιδόναι τῇ συνηθείᾳ τῆς παλαιᾶς ἀναστροφῆς
τὰ ὑπ' αὐτῆς ἡμῖν περικτηθέντα καὶ ἐπὶ τὸν θεὸν
ἀνατρέχειν ἔλεον αἰτουμένους. οὗτός ἐστι τῷ ὄντι
„βαλλάντιον μὴ παλαιούμενον" †††), ἐφόδιον ζωῆς
ἀϊδίου, „θησαυρὸς ἀνέκλειπτος ἐν οὐρανῷ", ὅτι „ἐλεῶν
ἐλεήσω ὃν ἂν ἐλεῶ" ††††) φησὶ κύριος.

---

*) Iesai. 29, 13. **) Psalm. 62, 4. ***) Ibid. 38, 36 sq. ****) Ibid. 31, 18. †) Ibid. 12, 3 — 5. ††) Matth. 6, 19. †††) Luc. 12, 33. ††††) Roman. 9, 15. Exod. 33, 19.

§. 34. Λέγουσι δὲ ταῦτα καὶ τοῖς θέλουσι διὰ τὴν δικαιοσύνην πτωχεῦσαι, ἀκηκόασι γὰρ διὰ τῆς ἐντολῆς ὅτι „πλατεῖα καὶ εὐρύχωρος ὁδὸς ἀπάγει εἰς τὴν ἀπώλειαν καὶ πολλοὶ οἱ διερχόμενοι δι' αὐτῆς" *). οὐ περὶ ἄλλου τινὸς, ἀλλὰ περὶ ἀσωτίας καὶ φιλογυνίας, φιλοδοξίας, φιλαρχίας καὶ τῶν ὁμοίων διαλέγεται παθῶν· „ἄφρον" γάρ, οὕτως ἔφη, „ὅτι τῇ νυκτὶ ταύτῃ ἀπαιτοῦσί σου τὴν ψυχὴν, ἃ δὲ ἡτοίμασας αὐτῇ τίνι γένηται" **); καὶ τὰ μὲν τῆς ἐντολῆς ὧδε ἔχει κατὰ λέξιν· „φυλάσσεσθε τοίνυν ἀπὸ πάσης πλεονεξίας, ὅτι οὐκ ἐν τῷ περισσεύειν τινὶ τὰ ὑπάρχοντά ἐστιν ἡ ζωὴ αὐτοῦ" ***). „τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ; ἢ τί δώσει ἄνθρωπος P. ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ" †); „διὰ τοῦτο λέγω· 579. μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε, μηδὲ τὸ Pott. σῶμα τί περιβάλητε, ἡ γὰρ ψυχὴ πλείων ἐστὶ τῆς τροφῆς καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος" ††). καὶ πάλιν, „οἶδεν γὰρ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὅτι χρῄζετε τούτων ἁπάντων, ζητεῖτε δὲ πρῶτον τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ τὴν δικαιοσύνην, ταῦτα γὰρ μεγάλα, τὰ δὲ μικρὰ" καὶ περὶ τὸν βίον ταῦτα „προστεθήσεται ὑμῖν" †††).

§. 35. Ἆρ' οὐκ ἄντικρυς τὸν γνωστικὸν μεθέπειν ἡμᾶς παρακελεύεται βίον, ἔργῳ τε καὶ λόγῳ ζητεῖν τὴν ἀλήθειαν προτρέπει; πλούσιον τοίνυν οὐ τὴν δόσιν, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν λογίζεται ὁ παιδεύων τὴν ψυχὴν Χριστός. Ζακχαῖον τοίνυν, οἱ δὲ Ματθίαν φασὶν, ἀρχιτελώνην ἀκηκοότα τοῦ κυρίου καταξιώσαντος πρὸς αὐτὸν γενέσθαι, „ἰδοὺ τὰ ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων μου δίδωμι ἐλεημοσύνην", φάναι, „κύριε· καὶ εἴ τινός τι ἐσυκοφάντησα, τετραπλοῦν ἀποδίδωμι" ††††). ἐφ' οὗ καὶ ὁ σωτὴρ εἶπεν· „ὁ

---

*) Matth. 7, 13. **) Luc. 12, 20. ***) Ibid, v. 15. †) Matth. 16, 26. ††) Ibid. 6, 31. Luc. 12, 22 sq. †††) Matth. 6, 32 sq. Luc. 12, 30. ††††) Cf. Luc. 19, 8—10.

υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐλθὼν σήμερον τὸ ἀπολωλὸς εὗρεν". πάλιν τε αὖ θεασάμενος εἰς τὸ γαζοφυλάκιον τὸν μὲν πλούσιον ἀναλόγως τῇ κτήσει βεβληκότα, τὴν δὲ χήραν χαλκοῦς δύο πλεῖον ἔφη τὴν χήραν βεβληκέναι πάντων, ὁ μὲν γὰρ ἀπὸ τοῦ περισσεύματος, ἡ δὲ ἐκ τῆς ὑστερήσεως συνεισήνεγκεν *).

§. 36. Ὅτι δὲ πάντα ἐπὶ τὴν παίδευσιν τῆς ψυχῆς ἀνήγαγεν, „μακάριοι", φησὶν, „οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν" **). πραεῖς δέ εἰσιν οἱ τὴν ἄπιστον μάχην τὴν ἐν τῇ ψυχῇ καταπεπαυκότες, θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας καὶ τῶν τούτοις ὑποβεβλημένων εἰδῶν. πραεῖς δὲ τοὺς κατὰ προαίρεσιν, οὐ κατ' ἀνάγκην ἐπαινεῖ. εἰσὶ γὰρ παρὰ κυρίῳ καὶ μισθοὶ καὶ μοναὶ πλείονες ***) κατὰ ἀναλογίαν βίων· „ὃς γὰρ ἂν δέξηται", φησὶ, „προφήτην εἰς ὄνομα προφήτου μισθὸν προφήτου λήψεται, καὶ ὃς ἂν δέξηται δίκαιον εἰς ὄνομα δικαίου μισθὸν δικαίου λήψεται, καὶ ὃς ἂν δέξηται ἕνα τῶν μαθητῶν τούτων τῶν μικρῶν τὸν μισθὸν οὐκ ἀπολέσει" †). πάλιν τε αὖ τὰς κατ' ἀξίαν διαφορὰς τῆς ἀρετῆς, εὐγενεῖς ἀμοιβὰς διὰ τῶν ὡρῶν τῶν οὐχ ὁμοίων τὸν ἀριθμὸν, πρὸς δὲ καὶ τοῦ ἑκάστῳ τῶν ἐργατῶν ἀποδοθέντος P.
ἴσου μισθοῦ, τουτέστι τῆς σωτηρίας, ἣν τὸ δηνάριον 580.
αἰνίσσεται, τὸ ἐπ' ἴσης δίκαιον μεμήνυκεν διὰ τῶν Pott.
κατὰ τὰς ἀκαταλλήλους ὥρας ἐργασαμένων ††).

§. 37. Ἐργάσονται μὲν οὖν κατὰ τὰς μονὰς τὰς ἀναλόγους ὧν κατηξιώθησαν γερῶν συνεργοὺς τῆς ἀρρήτου οἰκονομίας καὶ λειτουργίας. „οἳ δὲ δὴ ἂν δόξωσι διαφερόντως πρὸς τῷ ὁσίως βιῶναι προσκεκλῆσθαι', φησὶν ὁ Πλάτων, „οὗτοί εἰσιν οἱ τῶνδε μὲν τῶν ἐν τῇ γῇ ἐλευθερούμενοί τε καὶ ἀπαλλαττόμενοι, ὥσπερ δεσμωτηρίων, ἄνω δὲ εἰς καθαρὰν οἴκησιν ἀφικνούμενοι'. διὰ σαφεστέρων τε αὖ τὸ

---

*) Cf. Luc. 21, 1. Marc. 12, 41. **) Matth. 5, 5. ***) Cf. Ioann. 14, 2. †) Matth. 10, 41 sq. ††) Ibid. 20, 1 sq.

αὐτὸ ὧδέ πως λέγει· „τούτων δὲ αὐτῶν οἱ ἐν φιλοσοφίᾳ ἱκανῶς καθηράμενοι ἄνευ τε σωμάτων ζῶσι τὸ παράπαν εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον", καίτοι σχήματά τινα περιτίθησι ταῖς μὲν ἀέρινα αὐτῶν, ταῖς δὲ καὶ πύρινα. ἔτι ἐπιφέρει, „καὶ εἰς οἰκήσεις ἔτι τούτων καλλίους ἀφικνοῦνται, ἃς οὐδὲ ῥᾴδιον δηλῶσαι οὐδὲ ὁ χρόνος ἱκανὸς ἐν τῷ παρόντι". ὅθεν εἰκότως „μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται" *). οἱ γὰρ μετανοήσαντες ἐφ' οἷς κακῶς προβεβιώκασιν εἰς τὴν κλῆσιν παρέσονται· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ παρακληθῆναι. τοῦ μετανοοῦντος δὲ τρόποι δύο, ὁ μὲν κοινότερος φόβος ἐπὶ τοῖς πραχθεῖσιν, ὁ δὲ ἰδιαίτερος ἡ δυσωπία ἡ πρὸς ἑαυτὴν τῆς ψυχῆς ἐκ συνειδήσεως, εἴτ' οὖν ἐνταῦθα εἴτε καὶ ἀλλαχῇ, ἐπεὶ μηδεὶς τόπος ἀργὸς εὐποιίας θεοῦ.

§. 38. Πάλιν φησίν· „μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται". ὁ δὲ ἔλεος οὐχ ἥ τινές
P. τῶν φιλοσόφων ὑπειλήφασι λύπη ἐπ' ἀλλοτρίαις συμ-
210. φοραῖς, μᾶλλον δὲ ἀστεῖόν τί ἐστιν ὡς οἱ προφῆται
Sylb. λέγουσιν· „ἔλεον γάρ", φησὶ, „θέλω καὶ οὐ θυσίαν **). ἐλεήμονας δ' εἶναι βούλεται οὐ μόνον τοὺς ἔλεον ποιοῦντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐθέλοντας ἐλεεῖν κἂν μὴ δύνωνται, οἷς κατὰ προαίρεσιν τὸ ἐνεργεῖν πάρεστιν, ἐνίοτε γὰρ βουλόμεθα δι' ἀργυρίου δόσεως ἢ διὰ σωματικῆς σπουδῆς ἔλεον ποιῆσαι, ὡς δεομένῳ ἐπαρκέσαι ἢ νοσοῦντι ὑπουργῆσαι ἢ ἐν περιστάσει γενομέ- P.
νῳ παραστῆναι, καὶ οὐχ οἷοί τέ ἐσμεν ἤτοι διὰ 581.
πενίαν ἢ νόσον ἢ γῆρας, φυσικὴ γὰρ νόσος καὶ Pott.
τοῦτο, ἐξυπηρετῆσαι τῇ προαιρέσει ἐφ' ὧν ὁρμώμεθα μὴ δυνηθέντες ἐπὶ τέλος ἀγαγεῖν ὃ βεβουλήμεθα. τῆς αὐτῆς τιμῆς μεθέξουσι τοῖς δυνηθεῖσιν οἱ βεβουλημένοι, ὧν ἡ προαίρεσις ἴση κἂν πλεονεκτῶσιν ἕτεροι τῇ περιουσίᾳ.

§. 39. Ἐπεὶ δὲ τῶν ἀπαγόντων εἰς τὴν τελείωσιν τῆς σωτηρίας ὁδοὶ εὑρίσκονται δύο ἔργα καὶ

---

*) Matth. 5, 4. 7. **) Hos. 6, 6. Matth. 9, 13. 12, 7.

γνῶσις, „μακαρίους“ εἶπεν „τοὺς καθαροὺς τὴν καρδίαν, ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται“ *). κἂν τῷ ὄντι τὸ ἀληθὲς σκοπῶμεν, ἡ γνῶσις τοῦ ἡγεμονικοῦ τῆς ψυχῆς κάθαρσίς ἐστι καὶ ἐνέργειά ἐστιν ἀγαθή. ἀγαθὰ γοῦν τὰ μὲν αὐτὰ καθ' ἑαυτά, τὰ δὲ μετέχοντα τῶν ἀγαθῶν ὡς τὰς καλὰς πράξεις φαμέν, ἄνευ δὲ τῶν μεταξὺ ἃ δὴ ὕλης ἐπέχει τάξιν οὔθ' αἱ ἀγαθαὶ οὔθ' αἱ κακαὶ συνίστανται πράξεις, οἷον ζωῆς λέγω καὶ ὑγιείας, τῶν τε ἄλλων τῶν ἀναγκαίων ἢ περιστατικῶν. καθαροὺς οὖν κατὰ τὰς σωματικὰς ἐπιθυμίας καὶ τοὺς ἁγίους διαλογισμοὺς τοὺς εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ θεοῦ ἀφικνουμένους εἶναι βούλεται, ὅταν μηδὲν ἔχῃ νόθον ἐπιπροσθοῦν τῇ δυνάμει ἑαυτοῦ τὸ ἡγεμονικόν.

§. 40. Ὅταν τοίνυν ἐνδιατρίψῃ τῇ θεωρίᾳ τῷ θείῳ καθαρῶς ὁμιλῶν ὁ γνωστικῶς μετέχων τῆς ἁγίας ποιότητος προσεχέστερον ἐν ἕξει γίνεται ταυτότητος ἀπαθοῦς, ὡς μηκέτι ἐπιστήμην ἔχειν καὶ γνῶσιν κεκτῆσθαι, ἐπιστήμην δὲ εἶναι καὶ γνῶσιν. „μακάριοι“ τοίνυν „οἱ εἰρηνοποιοί“ **). τὸν ἀντιστρατηγοῦντα νόμον τῷ φρονήματι τοῦ νοῦ ἡμῶν τοῦ θυμοῦ τὰς ἀπειλὰς καὶ τῆς ἐπιθυμίας τὰ δελέατα, τά τε ἄλλα πάθη ὅσα πολεμεῖ τὸν λογισμὸν τιθασσεύσαντες καὶ ἐξημερώσαντες, οἱ μετ' ἐπιστήμης ἔργων τε ἀγαθῶν καὶ λόγου ἀληθοῦς καταβιώσαντες εἰς υἱοθεσίαν ἀποκατασταθήσονται τὴν προσφιλεστέραν. εἴη δ' ἂν ἡ τελεία εἰρηνοποίησις ἡ ἐπὶ παντὶ τῷ συμβαίνοντι ἄτρεπτον φυλάσσουσα τὸ εἰρηνικόν, ἁγίαν τε καὶ καλὴν τὴν διοίκησιν λέγουσα ἐν ἐπιστήμῃ θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων καθεστῶσα, δι' ἧς τὰς ἐν τῷ κόσμῳ ἐναντιότητας ἁρμονίαν κτίσεως καλλίστην λογίζεται. εἰρηνοποιοῦσι δὲ καὶ τοὺς ἐνταῦθα πολεμουμένους τοῖς τῆς ἁμαρτίας στρατηγήμασι μεταδιδάσκοντες ἐπὶ τὴν πίστιν καὶ τὴν εἰρήνην μετιέναι.

---

*) Matth. 5, 8. **) Ibid. v. 9.

§. 41. Κεφάλαιον δ' οἶμαι πάσης ἀρετῆς κύριος παιδεύων ἡμᾶς τὸ δεῖν γνωστικώτερον δι' ἀγάπην τὴν πρὸς τὸν θεὸν θανάτου καταφρονεῖν· „μακάριοι", φησίν, „οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, P. 582. Pott. ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ θεοῦ κληθήσονται" *). ἢ ὥς τινες τῶν μετατιθέντων τὰ εὐαγγέλια, „μακάριοι", φησὶν „οἱ δεδιωγμένοι ὑπὸ τῆς δικαιοσύνης, ὅτι αὐτοὶ ἔσονται τέλειοι. καὶ μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκα ἐμοῦ, ὅτι ἕξουσι τόπον ὅπου οὐ διωχθήσονται". „καὶ μακάριοί ἐστε ὅταν οἱ ἄνθρωποι μισήσωσιν ὑμᾶς, ὅταν ἀφορίσωσιν, ὅταν ἐκβάλωσι τὸ ὄνομα ὑμῶν ὡς πονηρὸν ἕνεκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου" **)· ἐὰν μὴ βδελυσσώμεθα δηλονότι τοὺς διώκοντας καὶ ὑπομένωμεν τὰς παρ' αὐτῶν τιμωρίας, μὴ μισοῦντες αὐτούς, ῥάδιον ἢ προσεδοκήσαμεν πεπειρᾶσθαι διανοούμενοι, ἀλλὰ κἀκεῖνο γινώσκοντες πρόφασιν εἶναι μαρτυρίου τὸν ὄντιν' οὖν πειρασμόν.

Cap. VII.

§. 42. Εἶτα ὁ μὲν ψευσάμενος καὶ ἑαυτὸν ἄπιστον δείξας καὶ μεταστὰς εἰς τὴν τοῦ διαβόλου στρατείαν ἐν τίνι, οἰόμεθα, ἔστι κακῷ; ψεύδεται τοίνυν τὸν κύριον, μᾶλλον δὲ τὴν ἑαυτοῦ διέψευσται ἐλπίδα ὃς οὐ πιστεύει τῷ θεῷ· οὐ πιστεύει δὲ ὁ μὴ ποιῶν ἃ ἐνετείλατο. τί δέ; οὐχ ἑαυτὸν ἀρνεῖται ὁ ἀρνούμενος τὸν κύριον; οὐ γὰρ ἀφαιρεῖται τῆς κυρίας τὸν δεσπότην ὅ γε καὶ στερίσκων αὐτὸν τῆς πρὸς ἐκεῖνον οἰκειότητος. ὁ τοίνυν ἀρνούμενος τὸν σωτῆρα ἀρνεῖται τὴν ζωήν, ὅτι „ζωὴ ἦν τὸ φῶς" ***). ὀλιγοπίστους τούτους †) οὐ λέγει, ἀλλὰ ἀπίστους καὶ ὑποκριτάς, τὸ μὲν ὄνομα ὑπογεγραμμένους, τὸ δ' εἶναι πιστοὺς ἀρνουμένους. πιστὸς δὲ εἴρηται καὶ δοῦλος

---

*) Matth. 5, 10. **) Luc. 6, 22. ***) Ioann. 1, 4.
†) Cf. Matth. 6, 30.

καὶ φίλος. ὥστε εἴ τις ἑαυτὸν ἀγαπᾷ ἀγαπᾷ τὸν κύριον καὶ ὁμολογεῖ τὴν σωτηρίαν, ἵνα σώσῃ τὴν ψυχήν.

§. 43. Καίτοι κἂν ὑπεραποθάνῃς τοῦ πλησίον δι' ἀγάπην, πλησίον δὲ ἡμῶν τὸν σωτῆρα ὑπολάβῃς, θεὸς γὰρ ἐγγίζων ὁ σώζων πρὸς τὸ σωζόμενον ἐλέχθη, θάνατον ἑλόμενος διὰ ζωὴν καὶ σεαυτοῦ μᾶλλον ἢ ἐκείνου ἕνεκεν παθών. καὶ μή τι διὰ τοῦτο P. 583. Pott. ἀδελφὸς εἴρηται, ὁ δι' ἀγάπην τὴν πρὸς τὸν θεὸν παθὼν διὰ τὴν ἰδίαν ἔπαθε σωτηρίαν, ὅ τε αὖ διὰ τὴν ἰδίαν ἀποθνήσκων σωτηρίαν διὰ τὴν ἀγάπην ὑπομένει τοῦ κυρίου. καὶ γὰρ αὐτὸς ζωὴ ὢν δι' οὗ ἔπαθεν παθεῖν ἠθέλησεν, ἵνα τῷ πάθει ζήσωμεν αὐτοῦ· „τί με λέγετε κύριε κύριε", φησί, „καὶ οὐ ποιεῖτε ἃ λέγω" *); ὁ μὲν γὰρ „τοῖς χείλεσιν ἀγαπῶν λαός, τὴν δὲ καρδίαν μακρὰν ἔχων ἀπὸ τοῦ κυρίου" **) ἄλλος ἐστὶν, ἄλλῳ πεπεισμένος, καὶ τούτῳ ἑκὼν ἑαυτὸν πέπρακεν, ὅσοι δὲ τὰς ἐντολὰς τοῦ σωτῆρος ἐπιτελοῦσιν καθ' ἑκάστην πρᾶξιν μαρτυροῦσι, ποιοῦντες μὲν ὃ θέλει, ἀκολούθως δὲ ὀνομάζοντες τὸν κύριον καὶ δι' ἔργου μαρτυροῦντες ᾧ πείθονται εἶναι „οἱ τὴν σάρκα σὺν P. 211. Sylb. ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ τοῖς παθήμασι σταυρώσαντες. εἰ ζῶμεν πνεύματι, πνεύματι καὶ στοιχῶμεν" ***), λέγει. „ὁ σπείρων εἰς τὴν σάρκα ἑαυτοῦ ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθορὰν, ὁ δὲ σπείρων εἰς τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ πνεύματος θερίσει ζωὴν αἰώνιον" †).

§. 44. Τοῖς δὲ ἀθλίοις τῶν ἀνθρώπων θάνατος εἶναι ὁ βιαιότατος ἡ δι' αἵματος μαρτυρία τοῦ κυρίου δοκεῖ, οὐκ εἰδόσι τῆς ὄντως οὔσης ζωῆς ἀρχὴν εἶναι τὴν τοιαύτην τοῦ θανάτου πύλην, καὶ οὔτε τὰς τιμὰς τὰς μετὰ θάνατον τῶν ὁσίως βεβιωκότων οὔτε τὰς κολάσεις τῶν ἀδίκως καὶ ἀσελγῶς πεπολιτευμένων συνεῖναι βούλονται οὐκ ἐκ τῶν ἡμετέρων μόνον λέγω γραφῶν, σχεδὸν γὰρ πᾶσαι αἱ ἐντολαὶ ταῦ-

---

*) Cf. Luc. 6, 46. **) Iesai. 29, 13. ***) Galat. 5, 24 sq. †) Ibid. 6, 8.

τα μηνύουσιν, ἀλλ' οὐδὲ τῶν οἰκείων ἐθέλουσιν ὑπακοῦσαι λόγων. Θεανὼ γὰρ ἡ Πυθαγορικὴ γράφει· ἦν γὰρ τῷ ὄντι τοῖς κακοῖς εὐωχία ὁ βίος, πονηρευσαμένοις ἔπειτα τελευτῶσιν, εἰ μὴ ἦν ἀθάνατος ἡ ψυχή, ἕρμαιον ὁ θάνατος. καὶ Πλάτων ἐν Φαίδωνι· εἰ μὲν γὰρ ἦν ὁ θάνατος τοῦ παντὸς ἀπαλλαγὴ καὶ τὰ ἑξῆς.

§. 45. Οὐκ ἔστιν οὖν κατὰ τὸν Αἰσχύλον Τήλεφον νοεῖν ἁπλῆν οἶμον εἰς Ἅιδου φέρειν, ὁδοὶ δὲ πολλαί, καὶ ἀπάγουσαι ἁμαρτίαι. πολυπλανεῖς τούτους, P.
ὡς ἔοικε, τοὺς ἀπίστους διακωμῳδῶν Ἀριστοφάνης· 584.

ἄγε δὴ φύσιν ἄνδρες ἀμαυρόβιοι, φύλλων γενεᾷ Pott.
προσόμοιοι,
ὀλιγοδρανέες, πλάσματα κηροῦ, σκιοειδέα φῦλ',
ἀμενηνοί,
ἀπτῆνες, ἐφημέριοι.

καὶ ὁ Ἐπίχαρμος,

αὔτα φύσις ἀνθρώπων, ἀσκοὶ πεφυσιημένοι.

ἡμῖν δὲ ὁ σωτὴρ εἴρηκεν, „τὸ πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής" *)· διότι „τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχθρα εἰς θεὸν" ὁ ἀπόστολος ἐξηγεῖται, „τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται, οὐδὲ γὰρ δύναται, οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται". καὶ ἐπεκδιηγούμενος ἐπιφέρει, ἵνα μὴ ὡς Μαρκίων ἀχαρίστως ἐκδέξηταί τις τὴν δημιουργίαν κακήν· „εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν δι' ἁμαρτίαν, τὸ δὲ πνεῦμα ζωὴ διὰ δικαιοσύνην". πάλιν τε αὖ· „εἰ" γὰρ „κατὰ σάρκα ζῆτε μέλλετε ἀποθνήσκειν, „λογίζομαι γὰρ ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς, εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν, ὡς συγκληρονόμοι Χριστοῦ.

§. 46. Οἴδαμεν δὲ ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς τὸ ἀγαθὸν, τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσι, ὅτι οὓς προέγνω καὶ προώρισεν συμμόρ-

*) Matth. 26, 41.

φοὺς τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, οὓς δὲ προώρισεν, τούτους καὶ ἐκάλεσεν, οὓς δὲ ἐκάλεσεν, τούτους καὶ ἐδικαίωσεν, οὓς δὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασεν" *). ὁρᾷς δι' ἀγάπην διδασκομένην μαρτυρίαν. κἂν δι' ἀμοιβὴν ἀγαθῶν ἐθελήσῃς μαρτυρῆσαι, ἀκούσῃ πάλιν· „τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν, ἐλπὶς δὲ βλεπομένη οὐκ ἔστιν ἐλπὶς, ὃ γὰρ βλέπει τις, τί καὶ ἐλπίζει; εἰ δὲ ὃ οὐ βλέπομεν ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα" **). „ἀλλ' εἰ καὶ πάσχομεν διὰ δικαιοσύνην, μακάριοι", φησὶν ὁ Πέτρος. „τὸν δὲ φόβον αὐτῶν μὴ φοβηθῆτε, μηδὲ ταραχθῆτε, κύριον δὲ τὸν Χριστὸν ἁγιάσατε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἕτοιμοι δὲ ἀεὶ πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ αἰτοῦντι ὑμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ὑμῖν ἐλπίδος, ἀλλὰ μετὰ (P. 585. Pott.) πρᾳύτητος καὶ φόβου συνείδησιν ἔχοντες ἀγαθὴν, ἵνα ἐν ᾧ καταλαλεῖσθε καταισχυνθῶσιν οἱ ἐπηρεάζοντες τὴν καλὴν ἀναστροφὴν ὑμῶν ἐν Χριστῷ. κρεῖττον γὰρ ἀγαθοποιοῦντας εἰ θέλοι τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ πάσχειν ἢ κακοποιοῦντας" ***).

§. 48. Κἂν τις ἐρεσχελῶν λέγῃ, καὶ πῶς οἷόν τέ ἐστι τὴν σάρκα τὴν ἀσθενῆ πρὸς τὰς δυνάμεις καὶ τὰ πνεύματα τῶν ἐξουσιῶν ἀνθίστασθαι; ἀλλ' ἐκεῖνο γνωριζέτω ὅτι τῷ παντοκράτορι καὶ τῷ κυρίῳ θαρροῦντες ἀντιπολιτευόμεθα ταῖς ἀρχαῖς τοῦ σκότους καὶ τῷ θανάτῳ. „ἔτι σοῦ λαλοῦντος", φησὶν, „ἐρεῖ, ἰδοὺ πάρειμι" †). ὅρα τὸν ἀήττητον βοηθὸν, τὸν ὑπερασπίζοντα ἡμῶν. „μὴ ξενίζεσθε τοίνυν", ὁ Πέτρος λέγει, „τῇ ἐν ὑμῖν πυρώσει πρὸς πειρασμὸν ὑμῖν γινομένῃ ὡς ξένου ὑμῖν συμβαίνοντος, ἀλλὰ καθὸ κοινωνεῖτε τοῖς τοῦ Χριστοῦ παθήμασι, χαίρετε ἵνα καὶ ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῆς δόξης αὐτοῦ χαρῆτε ἀγαλλιώμενοι, εἰ ὀνειδίζεσθε ἐν ὀνόματι

---

*) Roman. 7, 7. 8. 10. 13. 18. 17. 28—30. **) Ibid. v. 24. 25. ***) 1 Petr. 3, 14—17. †) Iesai. 58, 9.

Χριστοῦ. μακάριοι ὅτι τὸ τῆς δόξης καὶ τὸ τοῦ θεοῦ πνεῦμα ἐφ᾽ ὑμᾶς ἀναπαύεται" *). „καθάπερ γέγραπται ὅτι ἕνεκεν σοῦ θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν, ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς. ἀλλ᾽ ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς" **).

§. 49. Ἃ δ᾽ ἐκπύθεσθαι τῆς ἐμῆς χρῄζεις φρενός,
οὔτ᾽ ἂν καταίθων οὔτε κρατὸς ἐξ ἄκρου
δεινοὺς καθιεὶς πρίονας εἰς ἄκρους πόδας
πύθοι᾽ ἄν, οὐδ᾽ εἰ δεσμὰ πάντα προσβάλοις·

ἀφόβως ἀνδρεϊζομένη παρὰ τῇ τραγῳδίᾳ λέγει γυνή. ἥ τε Ἀντιγόνη τοῦ Κρεοντείου καταφρονοῦσα κηρύγματος θαρσοῦσά φησιν·

οὐ γάρ τί μοι Ζεὺς ἦν ὁ κηρύσσων τάδε·

θεὸς δὲ ἡμῖν κηρύσσει καὶ πιστέον αὐτῷ· „καρδίᾳ γὰρ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν. λέγει γοῦν ἡ γραφή· πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ᾽ αὐτῷ οὐ καταισχυνθήσεται" ***). εἰκότως οὖν Σιμωνίδης γράφει· ἔστι τις λόγος, τὰν ἀρετὰν ναίειν δυσαμβάτοις ἐπὶ πέτραις, νῦν δέ μιν θοὰν χῶρον ἁγνὸν ἀμφέπειν, οὐδὲ πάντων βλεφάροις θνατῶν ἔσοπτος ᾧ μὴ δακέθυμος ἱδρὼς ἔνδοθεν μόλῃ, P. 586. Pott. ἵκητ᾽ ἐς ἄκρον ἀνδρείας.

§. 50. Καὶ ὁ Πίνδαρος,

νέων δὲ μέριμναι σὺν πόνοις εἱλισσόμεναι
δόξαν εὑρίσκοντι, λάμπει δὲ χρόνῳ
ἔργα μετ᾽ αἰθέρα λαμπευθέντα.

ταύτης τῆς ἐννοίας καὶ Αἰσχύλος ἐπιλαβόμενός φησι·

---

*) 1 Petr. 4, 12—14. **) Roman. 8, 36 sq. ***) Ibid. 10, 10 sq.

τῷ πονοῦντι δ᾽ ἐκ θεῶν
P. ὀφείλεται τέκνωμα τοῦ πόνου κλέος.

212 „μόροι γὰρ μέζονες μέζονας μοίρας λαγχάνουσι" καθ᾽
Sylb. Ἡράκλειτον.

τίς δ᾽ ἐστὶ δοῦλος τοῦ θανεῖν ἄφροντις ὤν;

„οὐ γὰρ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ θεὸς πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλὰ δυνάμεως καὶ ἀγάπης καὶ σωφρονισμοῦ. μὴ οὖν ἐπαισχυνθῇς τὸ μαρτύριον τοῦ κυρίου ἡμῶν μηδὲ ἐμὲ τὸν δέσμιον αὐτοῦ" *), τῷ Τιμοθέῳ γράφει. εἴη δ᾽ ἂν ὁ τοιοῦτος „ὁ κολλώμενος τῷ ἀγαθῷ", κατὰ τὸν ἀπόστολον, „ἀποστυγῶν τὸ πονηρὸν, ἀγάπην ἔχων ἀνυπόκριτον" **)· „ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον νόμον πεπλήρωκεν" ***)· εἰ δὲ ὁ θεὸς τῆς ἐλπίδος οὗτός ἐστιν ᾧ μαρτυροῦμεν, ὥσπερ οὖν ἐστὶ, τὴν ἐλπίδα ἡμῶν ὁμολογοῦμεν εἰς τὴν ἐλπίδα σπεύδοντες. οἱ δὲ μέγιστοι „τῆς ἀγαθωσύνης πεπληρωμένοι", φησὶ, „πάσης τῆς γνώσεως" †).

§. 51. Ἰνδῶν οἱ φιλόσοφοι Ἀλεξάνδρῳ λέγουσι τῷ Μακεδόνι, σώματα μὲν μετάξεις ἐκ τόπου εἰς τόπον, ψυχὰς δ᾽ ἡμετέρας οὐκ ἀναγκάσεις ποιεῖν ἃ μὴ βουλόμεθα. πῦρ ἀνθρώποις μέγιστον κολαστήριον, τούτου ἡμεῖς καταφρονοῦμεν. κἀντεῦθεν Ἡράκλειτος ἓν ἀντὶ πάντων κλέος ἡρεῖτο, τοῖς δὲ πολλοῖς παραχωρεῖν ὁμολογεῖ καὶ κορῆσθαι οὐχ ὥσπερ κτήνεσι.

τοῦ σώματος γὰρ οὕνεχ᾽ οἱ πολλοὶ πόνοι,
τοῦδ᾽ εἵνεκ᾽ οἶκον στεγανὸν ἐξευρήκαμεν
λευκόν τ᾽ ὀρύττειν ἄργυρον σπείρειν τε γῆν,
τά τ᾽ ἄλλ᾽ ὅσ᾽ ἡμεῖς ὀνόμασιν γινώσκομεν.

§. 52. Τοῖς μὲν οὖν πολλοῖς ἡ ματαιοπονία αὕτη αἱρετὴ, ἡμῖν δὲ ὁ ἀπόστολός φησι· „τοῦτο δὲ γινώσκομεν ὅτι ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος ἡμῶν συνεσταύ-

---

*) 2 Timoth. 1, 7 sq. Rom. 8, 15. **) Roman. 12, 9. ***) Ibid. 13, 8. †) Ibid. 15, 13 sq.

ρωται, ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας τοῦ [P. 587. Pott.] μηκέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ" *). ἆρ' οὐκ ἐμφανῶς κἀκεῖνα ἐπιφέρει ὁ ἀπόστολος δεικνὺς τὸν καταισχυμμὸν τῆς πίστεως παρὰ τοῖς πολλοῖς; „δοκῶ γὰρ ὁ θεὸς ἡμᾶς τοὺς ἀποστόλους ἐσχάτους ἀπέδειξεν ὡς ἐπιθανατίους, ὅτι θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις ἄχρι τῆς ἄρτι ὥρας, καὶ πεινῶμεν καὶ διψῶμεν καὶ γυμνητεύομεν καὶ κολαφιζόμεθα καὶ ἀστατοῦμεν καὶ κοπιῶμεν ἐργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις χερσὶ, λοιδορούμενοι εὐλογοῦμεν, διωκόμενοι ἀνεχόμεθα, δυσφημούμενοι παρακαλοῦμεν, ὡς περικαθάρματα τοῦ κόσμου ἐγενήθημεν" **).

§. 53. Τοιαῦτα καὶ τὰ τοῦ Πλάτωνος ἐν πολιτείᾳ· „κἂν στρεβλῶται ὁ δίκαιος κἂν ἐξορύττηται τὼ ὀφθαλμὼ, ἔτι εὐδαίμων ἔσται". οὔκουν ἐπὶ τῇ ψυχῇ τὸ τέλος ἕξει ποτὲ ὁ γνωστικὸς κείμενον, ἀλλ' ἐπ' αὐτῷ τῷ εὐδαιμονεῖν αἰεὶ καὶ τῷ μακαρίῳ εἶναι βασιλικῷ τε φίλῳ τοῦ θεοῦ, κἂν ἀτιμίᾳ τις περιβάλλῃ τοῦτον φυγῇ τε καὶ δημεύσει καὶ ἐπὶ πᾶσι θανάτῳ οὐκ ἀποσπασθήσεταί ποτε τῆς ἐλευθερίας καὶ κυριωτάτης πρὸς τὸν θεὸν ἀγάπης, „ἣ πάντα στέγει καὶ πάντα ὑπομένει" ***)· καλῶς πάντα τὴν θείαν διοικεῖν πρόνοιαν πέπεισται ἡ ἀγάπη. „παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, μιμηταί μου γίνεσθε" †), φησίν.

§. 54. Ὁ μὲν οὖν πρῶτος βαθμὸς τοῦ σώματος ἡ μετὰ φόβου διδασκαλία δι' ἣν ἀπεχόμεθα τῆς ἀδικίας, δεύτερος δὲ ἡ ἐλπὶς δι' ἣν ἐφιέμεθα τῶν βελτίστων, τελειοῖ δὲ ἡ ἀγάπη ὡς προσῆκόν ἐστι γνωστικῶς ἤδη παιδεύουσα. Ἕλληνες γὰρ οὐκ οἶδ' ὅπως ἀνάγκῃ δεδωκότες ἀλόγῳ τὰ συμβαίνοντα, ἄκοντες πείθεσθαι ὁμολογοῦσιν. ὁ γοῦν Εὐριπίδης λέγει·

---

*) Roman. 6, 6. **) 1 Corinth. 4, 9. 11 — 13. ***) Ibid. 13, 7. †) Ibid. 4, 16.

ἃ γοῦν παραινῶ, ταῦτά μου δέξαι γύναι. P.
ἔφυ μὲν οὐδεὶς ὅστις οὐ πονεῖ βροτῶν, 588
θάπτει τε τέκνα χἄτερ' αὖ σπείρει νέα, Pott.
αὐτός τε θνήσκει. καὶ τάδ' ἄχθονται βροτοί.

εἶτα ἐπιφέρει·

ταῦτα δεῖ
στέγειν ἅπερ δεῖ κατὰ φύσιν διεκπερᾶν,
οὐ δεινὸν οὐδὲν τῶν ἀναγκαίων βροτοῖς.

§. 55. Πρόκειται δὲ τοῖς εἰς τελείωσιν σπεύδουσιν ἡ γνῶσις ἡ λογικὴ, ἧς θεμέλιος ἡ ἁγία τριὰς, „πίστις, ἐλπὶς, ἀγάπη, μείζων τε τούτων ἡ ἀγάπη" *). ἀμέλει „πάντα ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει· πάντα ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα οἰκοδομεῖ", φησὶν ὁ ἀπόστολος. καὶ „μηδεὶς τὸ ἑαυτοῦ ζητείτω μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ ἑτέρου" **), ὡς ποιεῖν ὁμοῦ καὶ διδάσκειν δύνασθαι οἰκοδομοῦντα καὶ ἐποικοδομοῦντα. ὅτι μὲν γὰρ „τοῦ κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς" ὡμολόγηται, ἀλλ' ἡ συνείδησις τοῦ ἀσθενοῦντος ὑποφέρεται. „συνείδησιν δὲ λέγω οὐχὶ τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὴν τοῦ ἑτέρου. ἵνα τί γὰρ ἡ ἐλευθερία μου κρίνεται ὑπὸ ἄλλης συνειδήσεως; εἰ ἐγὼ χάριτι μετέχω, τί βλασφημοῦμαι ὑπὲρ οὗ ἐγὼ εὐχαριστῶ; εἴτε οὖν ἐσθίετε εἴτε πίνετε εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν θεοῦ ποιεῖτε" ***). „ἐν σαρκὶ γὰρ περιπατοῦντες οὐ κατὰ σάρκα στρατευόμεθα, τὰ γὰρ ὅπλα τῆς στρατείας ἡμῶν οὐ σαρκικὰ, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ θεῷ πρὸς καθαίρεσιν ὀχυρωμάτων, λογισμοὺς καθαιροῦντες καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ κυρίου" †).

§. 56. Τούτοις ὁ γνωστικὸς τοῖς ὅπλοις κορυσσάμενος, ὦ κύριε, φησὶ, δὸς περίστασιν καὶ λάβε ἐπίδειξιν; ἴτω τὸ δεινὸν τοῦτο, κινδύνων ὑπερφρονῶ διὰ τὴν πρὸς σὲ ἀγάπην·

---

*) 1 Corinth. 13, 13. **) Ibid. 10, 23 sq. ***) Ibid. v. 26. 28—31. †) 2 Corinth. 10, 3—5.

ὁθούνεκ' ἀρετὴ τῶν ἐν ἀνθρώποις μόνη
οὐκ ἐκ θυραίων τἀπίχειρα λαμβάνει,
αὐτὴ δ' ἑαυτὴν ἆθλα τῶν πόνων ἔχει.

„ἐνδύσασθε οὖν ὡς ἐκλεκτοὶ τοῦ θεοῦ ἅγιοι καὶ ἠγαπημένοι σπλάγχνα οἰκτιρμῶν, χρηστότητα, ταπεινοφροσύνην, πρᾳότητα, μακροθυμίαν, ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις τὴν ἀγάπην, ὅ ἐστι σύνδεσμος τῆς τελειότητος, καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ βραβευέτω ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν εἰς ἣν καὶ ἐκλήθητε ἐν ἑνὶ σώματι, καὶ
P. εὐχάριστοι γίνεσθε" *) οἱ ἐν σώματι ἔτι ὄντες, κα-
213 θάπερ οἱ παλαιοὶ δίκαιοι ἀπάθειαν ψυχῆς καὶ ἀτα-
Sylb. ραξίαν καρπούμενοι. P. 589. Pott.

Cap. VIII.

§. 57. Ἐπεὶ οὐ μόνον Αἰσώπιοι καὶ Μακεδόνες καὶ Λάκωνες στρεβλούμενοι ἐκαρτέρουν, ὥς φησιν Ἐρατοσθένης ἐν τοῖς περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν, ἀλλὰ καὶ Ζήνων ὁ Ἐλεάτης ἀναγκαζόμενος κατειπεῖν τι τῶν ἀπορρήτων ἀντέσχεν πρὸς τὰς βασάνους οὐδὲν ἐξομολογούμενος, ὅς γε καὶ τελευτῶν τὴν γλῶσσαν ἐκτρώγων προσέπτυσε τῷ τυράννῳ, ὃν οἱ μὲν Νέαρχον, οἱ δὲ Δήμυλον προσαγορεύουσιν. ὁμοίως δὲ καὶ Θεόδοτος ὁ Πυθαγόρειος ἐποίησεν καὶ Παῦλος ὁ Λακύδου γνώριμος, ὥς φησι Τιμόθεος ὁ Περγαμηνὸς ἐν τῷ περὶ τῆς τῶν φιλοσόφων ἀνδρείας καὶ Ἀχάϊκος ἐν τοῖς ἠθικοῖς. ἀλλὰ καὶ Πόστουμος ὁ Ῥωμαῖος ληφθεὶς ὑπὸ Πευκετίωνος οὐχ ὅπως τι τῶν κεκρυμμένων οὐκ ἐδήλωσεν, ἀλλὰ καὶ τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ πυρὸς θεὶς καθάπερ εἰς χαλκὸν κατέθηκεν ἀτρέπτῳ πάνυ τῷ παραστήματι. τὰ γὰρ Ἀναξάρχου σιωπῶ, „πτίσσε", ἐπιβοῶντος, „τὸν Ἀναξάρχου θύλακον, Ἀνάξαρχον γὰρ οὐ πτίσσεις"· ὁπηνίκα πρὸς τοῦ τυράννου ὑπέροις σιδηροῖς ἐπτίσσετο.

*) Coloss. 3, 12. 14 sq.

§. 58. *Οὔτ᾽ οὖν ἡ τῆς εὐδαιμονίας ἐλπὶς οὔθ᾽ ἡ πρὸς τὸν θεὸν ἀγάπη δυσανασχετεῖ πρὸς τὰ ὑποπίπτοντα, μένει δὲ ἐλευθέρα κἂν θηρίοις τοῖς ἀγριωτάτοις κἂν τῷ παμφάγῳ ὑποπέσῃ πυρὶ κἂν κατακτείνηται βασάνοις τυραννικαῖς, ταῖς θείαις ἀπαρτωμένη φιλίαις ἀδούλωτος ἄνω περιπολεῖ τὸ σῶμα παραδοῦσα τοῖς τούτου μόνου ἔχεσθαι δυναμένοις. λέγεται δὲ ἔθνος βάρβαρον οὐκ ἄγευστον φιλοσοφίας* P. 590. Pott. *πρεσβύτην αἱροῦνται πρὸς Ζάμολξιν ἥρωα κατ᾽ ἔτος. ὁ δὲ Ζάμολξις ἦν τῶν Πυθαγόρου γνωρίμων.*

§. 59. *Ἀποσφάττεται οὖν ὁ δοκιμώτατος κριθεὶς ἀνιωμένων τῶν φιλοσοφησάντων μὲν, οὐχ αἱρεθέντων δὲ, ὡς ἀποδεδοκιμασμένων εὐδαίμονος ὑπηρεσίας. μεστὴ μὲν οὖν πᾶσα ἡ ἐκκλησία τῶν μελετησάντων τὸν ζώπυρον θάνατον εἰς Χριστὸν παρ᾽ ὅλον τὸν βίον καθάπερ ἀνδρῶν, οὕτω δὲ καὶ γυναικῶν σωφρόνων. ἔξεστι γὰρ τῷ καθ᾽ ἡμᾶς πολιτευομένῳ καὶ ἄνευ γραμμάτων φιλοσοφεῖν κἂν βάρβαρος ᾖ κἂν Ἕλλην κἂν δοῦλος κἂν γέρων κἂν παιδίον κἂν γυνὴ, κοινὴ γὰρ ἁπάντων τῶν ἀνθρώπων τῶν γε ἑλομένων ἡ σωφροσύνη. ὡμολόγηται δ᾽ ἡμῖν τὴν αὐτὴν φύσιν κατὰ γένος ἕκαστον τὴν αὐτὴν καὶ ἴσχειν ἀρετήν.*

§. 60. *Οὐκ ἄλλην τοίνυν πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα φύσιν ἔχει ἡ γυνὴ, ἄλλην δὲ ὁ ἀνὴρ φαίνεται, ἀλλ᾽ ἢ τὴν αὐτὴν, ὥστε καὶ τὴν ἀρετήν. εἰ δὲ ἀνδρὸς ἀρετὴ σωφροσύνη δήπουθεν καὶ δικαιοσύνη καὶ ὅσαι ταύταις ἀκόλουθοι νομίζονται ἀνδρὶ μόνῳ ἐναρέτῳ εἶναι προσήκει, γυναικὶ δὲ ἀκολάστῳ καὶ ἀδίκῳ. ἀλλὰ ἀπρεπὲς τοῦτο καὶ λέγειν. σωφροσύνης οὖν ἐπιμελητέον καὶ δικαιοσύνης καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς ἁπάσης ὁμοίως μὲν γυναικὶ, ὁμοίως δὲ ἀνδρὶ, ἐλευθέρῳ τε καὶ δούλῳ, ἐπειδὴ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀρετὴν εἶναι τῆς αὐτῆς φύσεως συμβέβηκεν. τὸ μὲν τοίνυν τὴν αὐτὴν εἶναι φύσιν τοῦ θήλεος πρὸς τὸ ἄρρεν καθὸ θῆλύ ἐστιν οὔ φαμεν, πάντως γάρ τινα καὶ δια-*

φορὰν ὑπάρχειν προσῆκεν ἑκατέρῳ τούτων δι' ἣν τὸ μὲν θῆλυ αὐτῶν, τὸ δὲ ἄῤῥεν γέγονεν· τὸ γοῦν κυοφορεῖν καὶ τὸ τίκτειν τῇ γυναικὶ προσεῖναί φαμεν, καθὸ θήλεια τυγχάνει, οὐ καθὸ ἄνθρωπος. εἰ δὲ μηδὲν ἦν τὸ διάφορον ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, τὰ αὐτὰ ἂν ἑκάτερον αὐτῶν ἔδρα τε καὶ ἔπασχεν.

§. 61. Ἡι μὲν τοίνυν ταὐτόν ἐστι καθὸ ψυχὴ, ταύτῃ ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἀφίξεται ἀρετήν· ᾗ δὲ διάφορον, κατὰ τὴν τοῦ σώματος ἰδιότητα, ἐπὶ τὰς κυήσεις P. 591. Pott. καὶ τὴν οἰκουρίαν. „θέλω γὰρ ὑμᾶς", φησὶν ὁ ἀπόστολος, „εἰδέναι, ὅτι παντὸς ἀνδρὸς ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστός, κεφαλὴ δὲ γυναικὸς ὁ ἀνήρ· οὐ γάρ ἐστιν ἐκ γυναικὸς ἀνὴρ, ἀλλὰ γυνὴ ἐξ ἀνδρός. πλὴν οὔτε γυνὴ χωρὶς ἀνδρὸς, οὔτε ἀνὴρ χωρὶς γυναικὸς ἐν κυρίῳ" *). ὡς γὰρ σώφρονα τὴν ἄνδρα καὶ τῶν ἡδονῶν κρείττονα δεῖν εἶναί φαμεν, οὕτω καὶ τὴν γυναῖκα σώφρονά τε ὁμοίως ἀξιώσαιμεν εἶναι καὶ πρὸς τὰς ἡδονὰς διαμάχεσθαι μεμελετηκυῖαν· „λέγω δέ· πνεύματι περιπατεῖτε καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε", ἡ ἀποστολικὴ συμβουλεύει ἐντολή· „ἡ γὰρ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός. ταῦτα" οὖν „ἀντίκειται" οὐχ ὡς κακὸν ἀγαθῷ, ἀλλ' ὡς συμφερόντως μαχόμενα.

§. 62. Ἐπιφέρει γοῦν, „ἵνα μὴ ἃ ἂν θέλητε ταῦτα ποιῆτε. φανερὰ δέ ἐστι τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς, ἅ τινά ἐστι, πορνεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια, εἰδωλολατρεία, φαρμακεῖαι, ἔχθραι, ἔρεις, ζῆλοι, θυμοὶ, ἐριθεῖαι, διχοστασίαι, αἱρέσεις, φθόνοι, μέθαι, κῶμοι, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις, ἃ προλέγω ὑμῖν καθὼς καὶ προεῖπον ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν. ὁ δὲ καρπὸς τοῦ πνεύματός ἐστιν ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἐγ-

*) 1 Corinth. 11, 3. 8. 11.

κράτεια, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης" *). „σάρκα", οἶμαι, τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ὡς „πνεῦμα" τοὺς δικαίους εἴρηκεν. ναὶ μὴν τὸ τῆς ἀνδρείας πρὸς τὸ εὔθαρσὲς καὶ τὸ ὑπομονητικὸν παραληπτέον, ὡς „τῷ τύπτοντι τὴν σιαγόνα παραταθῆναι τὴν ἑτέραν καὶ τῷ τὸ ἱμάτιον αἴροντι καὶ τοῦ χιτῶνος παραχωρεῖν" **) θυμοῦ κρατοῦντας ἐρρωμένως. οὐ γάρ τινας Ἀμαζόνας τὰ πολεμικὰ ἀνδρείας ἀσκοῦμεν τὰς γυναῖκας, ὅπου γε καὶ τοὺς ἄνδρας εἰρηνικοὺς εἶναι βουλόμεθα.

§. 63. Ἀκούω δ' ἔγωγε καὶ Σαυρομάτιδας γυναῖκας πολέμῳ χρωμένας ἀνδρῶν οὐκ ἔλαττον, καὶ Σακίδας ἄλλας αἳ τοξεύουσιν εἰς τοὐπίσω φεύγειν προσποιούμεναι τοῖς ἀνδράσιν ἐπ' ἴσης. οἶδα καὶ
P. τὰς πλησίον τῆς Ἰβηρίας γυναῖκας ἔργῳ καὶ πόνῳ P.
214 χρωμένας ἀνδρικῷ, κἂν πρὸς τὸ ἀποκύειν γένωνται 592.
Sylb. οὐδὲν ἀνιείσας τῶν πρακτέων, ἀλλ' ἐν αὐτῇ πολ- Pott.
λάκις τῇ ἁμίλλῃ τῶν πόνων ἡ γυνὴ ἀποκυήσασα τὸ βρέφος ἀνελομένη οἴκαδε φέρει. ἤδη γοῦν αἱ γυναῖκες οὐδὲν ἔλαττον τῶν ἀρρένων καὶ οἰκουροῦσι καὶ θηρεύουσι καὶ τὰς ποίμνας φυλάττουσι.

Κρῆσσα κύων ἐλάφοιο κατ' ἴχνιον ἔδραμε γοργῶς.

φιλοσοφητέον οὖν καὶ ταῖς γυναιξὶν ἐμφερῶς τοῖς ἀνδράσι κἂν βελτίους οἱ ἄρρενες τὰ πρῶτα ἐν πᾶσι φερόμενοι τυγχάνωσιν, ἐκτὸς εἰ μὴ καταμαλακισθεῖεν.

§. 64. Ἀναγκαῖον οὖν σύμπαντι τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει παιδεία τε καὶ ἀρετὴ, εἴ γε ἐπὶ τὴν εὐδαιμονίαν σπεύδοιεν. καὶ πῶς οὐ μάτην Εὐριπίδης ποικίλως γράφει; ποτὲ μὲν,

πᾶσα γὰρ ἀνδρὸς κακίων ἄλοχος
κἂν ὁ κράτιστος
γήμῃ τὴν εὐδοκιμοῦσαν·

ποτὲ δὲ, „πᾶσα γὰρ δούλη ἐστὶν ἀνδρὸς ἡ σώφρων

---

*) Galat. 5, 16 sq. 19—22. **) Luc. 6, 29.

γυνή,
ἡ δὲ μὴ σώφρων ἀνοίᾳ τὸν ξυνόνθ' ὑπερφρονεῖ.
οὐ μὲν γὰρ * * κρεῖσσον καὶ ἄρειον,
ἢ ὅθ' ὁμοφρονέοντε νοήμασιν οἶκον ἔχητον,
ἀνὴρ ἠδὲ γυνή *).

κεφαλὴ τοίνυν τὸ ἡγεμονικόν. εἰ δὲ „κύριος κεφαλὴ τοῦ ἀνδρὸς, κεφαλὴ δὲ γυναικὸς ὁ ἀνὴρ", κύριος ὁ ἀνὴρ τῆς γυναικὸς, „εἰκὼν καὶ δόξα θεοῦ" **) ὑπάρχων.

§. 65. Διὸ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους γράφει· „ὑποτασσόμενοι ἀλλήλοις ἐν φόβῳ θεοῦ, αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὡς τῷ κυρίῳ, ὅτι ὁ ἀνήρ ἐστι κεφαλὴ τῆς γυναικὸς ὡς καὶ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας, αὐτὸς ὁ σωτὴρ τοῦ σώματος. ἀλλ' ὡς ἡ ἐκκλησία ὑποτάσσεται τῷ Χριστῷ, οὕτως καὶ αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ἐν παντί. οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν τὴν ἐκκλησίαν· οὕτω καὶ οἱ ἄνδρες ὀφεί- P.
λουσιν ἀγαπᾶν τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας, ὡς τὰ ἑαυτῶν 593.
σώματα. ὁ ἀγαπῶν τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, ἑαυτὸν Pott.
ἀγαπᾷ· οὐδεὶς γάρ ποτε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἐμίσησεν" ***).

§. 66. Κἀν τῇ πρὸς Κολοσσαεῖς· „αἱ γυναῖκες", φησὶν, „ὑποτάσσεσθε τοῖς ἀνδράσιν ὡς ἀνήκει ἐν κυρίῳ. οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας καὶ μὴ πικραίνεσθε πρὸς αὐτάς. τὰ τέκνα ὑπακούετε τοῖς γονεῦσι κατὰ πάντα, τοῦτο γὰρ εὐάρεστον τῷ κυρίῳ. οἱ πατέρες μὴ ἐρεθίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν ἵνα μὴ ἀθυμῶσιν. οἱ δοῦλοι ὑπακούετε τοῖς κατὰ σάρκα κυρίοις μὴ ἐν ὀφθαλμοδουλείαις ὡς ἀνθρωπάρεσκοι, ἀλλ' ἐν ἁπλότητι καρδίας φοβούμενοι τὸν κύριον, καὶ πᾶν ὃ ἐὰν ποιῆτε ἐκ ψυχῆς ἐργάζεσθε, ὡς τῷ κυρίῳ δουλεύοντες καὶ οὐκ ἀνθρώποις, εἰδότες ὅτι ἀπὸ κυρίου ἀπολήψεσθε τὴν ἀνταπόδοσιν τῆς κληρονομίας, τῷ

*) Homer. Odyss. ζ. v. 182. **) 1 Corinth. 11, 3. 7. ***) Ephes. 5, 21—25. 28 sq.

γὰρ κυρίῳ Χριστῷ δουλεύετε, ὁ γὰρ ἄδικος κομίσεται ὃ ἠδίκησεν καὶ οὐκ ἔστι προσωποληψία. οἱ κύριοι τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἰσότητα τοῖς δούλοις παρέχετε εἰδότες ὅτι καὶ ὑμεῖς ἔχετε κύριον ἐν οὐρανῷ" *), ὅπου οὐκ ἔνι Ἕλλην καὶ Ἰουδαῖος, περιτομὴ καὶ ἀκροβυστία, βάρβαρος Σκύθης, δοῦλος ἐλεύθερος, ἀλλὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστός **).

§. 68. Εἰκὼν δὲ τῆς οὐρανίου ἐκκλησίας ἡ ἐπίγειος, ὅπερ εὐχόμεθα καὶ „ἐπὶ γῆς γενέσθαι τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ ὡς ἐν οὐρανῷ" ***)· „ἐνδυσάμενοι σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ, χρηστότητα, ταπεινοφροσύνην, πρᾳότητα, μακροθυμίαν, ἀνεχόμενοι ἀλλήλων καὶ χαριζόμενοι ἑαυτοῖς ἐάν τις πρός τινα ἔχῃ μομφήν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἐχαρίσατο ἡμῖν, οὕτως καὶ ἡμεῖς. ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ἡ ἀγάπη ὅ ἐστι σύνδεσμος τῆς τελειότητος, καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ βραβευέτω ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν εἰς ἣν καὶ ἐκλήθητε ἐν ἑνὶ σώματι, καὶ εὐχάριστοι γίνεσθε" †). οὐδὲν γὰρ κωλύει πολλάκις τὴν αὐτὴν παρατίθεσθαι γραφὴν εἰς ἐντροπὴν Μαρκίωνος ἥν πως μεταβάληται πεισθεὶς, εὐχάριστον δεῖν μαθὼν τὸν πιστὸν εἶναι τῷ δημιουργῷ θεῷ τῷ καλέσαντι ἡμᾶς καὶ εὐαγγελισαμένῳ ἐν σώματι.

§. 69. Σαφὴς ἡμῖν ἐκ τούτων ἡ ἐκ πίστεως ἑνότης καὶ τίς ὁ τέλειος δέδεικται, ὥστε καὶ ἀκόντων τινῶν καὶ τὰ πλεῖστα ἐνισταμένων κἂν κολάσεις ἐπαρτῶνται πρὸς τοῦ ἀνδρὸς ἢ πρὸς τοῦ δεσπότου φιλοσοφήσει ὅ τε οἰκέτης ἥ τε γυνή. ναὶ μὴν καὶ ἐλεύθερος κἂν τυράννου θάνατος ἀπειλῆται τούτῳ κἂν ἐπὶ δικαστήρια ἄγηται καὶ εἰς κινδύνους ἐσχάτους περιέλκηται περί τε τῆς κτήσεως ἁπάσης κινδυνεύσῃ οὐκ ἀφέξεται τῆς θεοσεβείας οὐδ᾽ ὅπως τι P.
οὖν, οὐδὲ ἀπαυδήσει ποτὲ ἡ μὲν γυνὴ φαύλῳ συνοι- 594.
Pott.

*) Coloss. 3, 18—25. 4, 1. **) Ibid. 3, 11. ***) Matth. 6, 10. Luc. 11, 2. †) Coloss. 3, 12—15.

κοῦσα ἀνδρί, ὁ δὲ υἱὸς ἐὰν φαῦλον ἔχῃ πατέρα ἢ πονηρὸν δεσπότην ὁ οἰκέτης, τῆς ἀρετῆς ἐχόμενοι γενναίως, ἀλλ' ὡς ἀνδρὶ ἀποθνήσκειν καλὸν ὑπέρ τε ἀρετῆς ὑπέρ τε ἐλευθερίας ὑπέρ τε ἑαυτοῦ, ὡσαύτως καὶ γυναικί· οὐ γὰρ τῆς τῶν ἀρρένων φύσεως τοῦτο ἴδιον, ἀλλὰ τῆς τῶν ἀγαθῶν.

§. 70. Πιστῶς οὖν καὶ ὁ πρεσβύτης καὶ ὁ νέος καὶ ὁ οἰκέτης ὑπακούων ταῖς ἐντολαῖς βιώσεταί τε καὶ ἐὰν δέῃ τεθνήξεται, ὅπερ ἂν εἴη διὰ θανάτου ζωοποιηθῆναι. ἴσμεν γοῦν καὶ παῖδας καὶ γυναῖκας καὶ οἰκέτας πολλάκις ἀκόντων πατέρων καὶ δεσποτῶν καὶ ἀνδρῶν βελτίστους γεγονέναι. οὔκουν ἔλαττον προθυμεῖσθαι χρὴ τοὺς μέλλοντας θεοσεβῶς ζήσειν ἐπειδὰν εἴργειν αὐτούς τινες δοκῶσιν, ἀλλὰ πολὺ πλέον οἶμαι προσήκειν σπεύδειν τε καὶ ἀγωνίζεσθαι διαφερόντως, ὅπως ἂν μὴ ἡττηθέντες ἀποπέσωσι τῶν ἀρίστων καὶ ἀναγκαιοτάτων βουλευμάτων. οὐ γὰρ οἶμαι σύγκρισιν ἐπιδέχεσθαι πότερον ἄμεινον θιασώτην γενέσθαι τοῦ παντοκράτορος ἢ τὸ τῶν
P. δαιμόνων ἑλέσθαι σκότος. τὰ μὲν γὰρ ἄλλων ἕνεκα
215 πραττόμενα ἡμῖν ἑκάστοτε πράξαιμεν ἂν εἰς ἐκείνους
Sylb. ἀποβλέπειν πειρώμενοι, ὧν ἕνεκα γίνεσθαι δοκεῖ, μέτρον ἡγούμενοι τοῦτο τὸ ἐν ἐκείνοις κεχαρισμένον, ἃ δὲ αὐτῶν μᾶλλον ἢ τινῶν ἑτέρων, ταῦτα ἂν ἡμῖν γίγνοιτο μετὰ τῆς ἴσης σπουδῆς ἐάν τε ἀρέσκειν τισὶ δοκῇ ἐάν τε καὶ μή.

§. 71. Εἰ δὴ τῶν ἀδιαφόρων ἔνια τοιαύτην εἴληχε τιμὴν ὥστε καὶ ἀκόντων τινῶν αἱρετὰ εἶναι δοκεῖν, πολὺ δὲ πλέον τὴν ἀρετὴν περιμάχητον νομιστέον, μὴ εἰς ἄλλο τι ἀφορῶντας, ἀλλὰ εἰς αὐτὸ τὸ καλῶς πραχθῆναι δυνάμενον ἐάν τε ἑτέροις δοκῇ τισὶν ἐάν τε καὶ μή. καλῶς οὖν καὶ Ἐπίκουρος Μενοικεῖ γράφων· μήτε νέος τις ὢν μελλέτω φιλοσοφεῖν μήτε γέρων ὑπάρχων κοπιάτω φιλοσοφῶν, οὔτε γὰρ ἄωρος οὐδείς ἐστιν οὔτε πάρωρος πρὸς τὸ κατὰ

ψυχὴν ὑγιαίνειν". ὁ δὲ λέγων ἢ μήπω τοῦ φιλοσοφεῖν ὑπάρχειν ὥραν ἢ παρεληλυθέναι τὴν ὥραν ὅμοιός ἐστι τῷ λέγοντι πρὸς εὐδαιμονίαν ἢ μήπω παρεῖναι τὴν ὥραν ἢ μηκέτ' εἶναι τὴν ὥραν. ὥστε φιλοσοφητέον καὶ νεωτέρῳ καὶ γέροντι, τῷ μὲν ὅπως γηράσκων P. 595. Pott. νεάζῃ τοῖς ἀγαθοῖς διὰ τὴν χάριν τῶν γεγονότων, τῷ δὲ ὅπως νέος ἅμα καὶ παλαιὸς ᾖ διὰ τὴν ἀφοβίαν τῶν μελλόντων".

Cap. IX.

§. 72. Περὶ δὲ τοῦ μαρτυρίου διαῤῥήδην ὁ κύριος εἴρηκεν, καὶ τὰ διαφόρως γεγραμμένα συντάξομεν· „λέγω δὲ ὑμῖν πᾶς ὃς ἐὰν ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁμολογήσει ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τῶν ἀγγέλων τοῦ θεοῦ, τὸν δὲ ἀρνησάμενόν με ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων ἀπαρνήσομαι αὐτὸν ἔμπροσθεν τῶν ἀγγέλων" *). „ὃς γὰρ ἂν ἐπαισχυνθῇ με ἢ τοὺς ἐμοὺς λόγους ἐν τῇ γενεᾷ ταύτῃ τῇ μοιχαλίδι καὶ ἁμαρτωλῷ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπαισχυνθήσεται αὐτὸν, ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ" **). „πᾶς οὖν ὅστις ἐὰν ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων ὁμολογήσω κἀγὼ ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς" ***). „ὅταν δὲ φέρωσιν ὑμᾶς εἰς τὰς συναγωγὰς καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας μὴ προμεριμνᾶτε πῶς ἀπολογηθῆτε ἢ τί εἴπητε, τὸ γὰρ ἅγιον πνεῦμα διδάξει ὑμᾶς ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ τί δεῖ εἰπεῖν" †).

§. 73. Τοῦτον ἐξηγούμενος τὸν τόπον Ἡρακλέων ὁ τῆς Οὐαλεντίνου σχολῆς δοκιμώτατος κατὰ λέξιν φησὶν ὁμολογίαν εἶναι τὴν μὲν ἐν τῇ πίστει

---

*) Luc. 12, 8. **) Marc. 8, 38. ***) Matth. 10, 32.
†) Luc. 12, 11 sq.

καὶ πολιτείᾳ, τὴν δὲ ἐν φωνῇ. ἡ μὲν οὖν ἐν φωνῇ ὁμολογία καὶ ἐπὶ τῶν ἐξουσιῶν γίνεται, ἣν μόνην, φησὶν, ὁμολογίαν ἡγοῦνται εἶναι οἱ πολλοὶ, οὐχ ὑγιῶς, δύνανται δὲ ταύτην τὴν ὁμολογίαν καὶ οἱ ὑποκριταὶ ὁμολογεῖν. ἀλλ' οὐδ' εὑρεθήσεται οὗτος ὁ λόγος καθολικῶς εἰρημένος, οὐ γὰρ πάντες οἱ σωζόμενοι ὡμολόγησαν τὴν διὰ τῆς φωνῆς ὁμολογίαν καὶ ἐξῆλθον, ἐξ ὧν Ματθαῖος, Φίλιππος, Θωμᾶς, Λευῒς καὶ ἄλλοι πολλοί. καὶ ἔστιν ἡ διὰ τῆς φωνῆς ὁμολογία οὐ καθολικὴ, ἀλλὰ μερική. καθολικὴ δὲ ἣν νῦν λέγει τὴν ἐν ἔργοις καὶ πράξεσι καταλλήλοις τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως. ἕπεται δὲ ταύτῃ τῇ ὁμολογίᾳ καὶ ἡ μερικὴ ἡ ἐπὶ τῶν ἐξουσιῶν, ἐὰν δέῃ καὶ ὁ λόγος αἱρῇ, ὁμολογήσει γὰρ οὗτος καὶ τῇ φωνῇ ὀρθῶς προομολογήσας πρότερον τῇ διαθέσει.

§. 74. Καὶ καλῶς ἐπὶ μὲν τῶν ὁμολογούντων P.
„ἐν ἐμοὶ" εἶπεν, ἐπὶ δὲ τῶν ἀρνουμένων τὸ „ἐμὲ" 596.
προσέθηκεν. οὗτοι γὰρ κἂν τῇ φωνῇ ὁμολογήσωσιν Pott.
αὐτὸν, ἀρνοῦνται αὐτὸν τῇ πράξει μὴ ὁμολογοῦντες, μόνοι δ' ἐν αὐτῷ ὁμολογοῦσιν οἱ ἐν τῇ κατ' αὐτὸν ὁμολογίᾳ καὶ πράξει βιοῦντες, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁμολογεῖ ἐνειλημμένος αὐτοὺς καὶ ἐχόμενος ὑπὸ τούτων, διόπερ „ἀρνήσασθαι ἑαυτὸν οὐδέποτε δύναται" *). ἀρνοῦνται δὲ αὐτὸν οἱ μὴ ὄντες ἐν αὐτῷ, οὐ γὰρ εἶπεν, „ὃς ἀρνήσηται ἐν ἐμοὶ", ἀλλ' „ἐμέ"· οὐδεὶς γάρ ποτε ὢν ἐν αὐτῷ ἀρνεῖται αὐτόν. τὸ δὲ „ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων" καὶ τῶν σωζομένων καὶ τῶν ἐθνικῶν δὲ ὁμοίως παρ' οἷς μὲν καὶ τῇ πολιτείᾳ, παρ' οἷς δὲ καὶ τῇ φωνῇ. διόπερ ἀρνήσασθαι αὐτὸν οὐδέποτε δύνανται, ἀρνοῦνται δὲ αὐτὸν οἱ μὴ ὄντες ἐν αὐτῷ'.

§. 75. Ταῦτα μὲν ὁ Ἡρακλέων, καὶ τὰ μὲν ἄλλα φαίνεται ὁμοδοξεῖν ἡμῖν κατὰ τὴν περικοπὴν

*) 2 Timoth. 2, 13.

ταύτην, ἐκεῖνο δὲ οὐκ ἐπέστησεν ὅτι εἰ καὶ μὴ πράξει τινὲς καὶ τῷ βίῳ „ὡμολόγησαν τὸν Χριστὸν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων", τὸ μέντοι κατὰ φωνὴν ὁμολογεῖν ἐν δικαστηρίοις καὶ μέχρι θανάτου βασανιζομένους μὴ ἀρνεῖσθαι ἀπὸ διαθέσεως πεπιστευκέναι φαίνονται, διάθεσις δὲ ὁμολογουμένη καὶ μάλιστα ἡ μηδὲ θανάτῳ τρεπομένη ὑφ' ἕνα πάντων τῶν παθῶν ἃ δὴ διὰ τῆς σωματικῆς ἐπιθυμίας ἐγεννᾶτο ἀποκοπὴν ποιεῖται· ἔστι γὰρ ὡς ἔπος εἰπεῖν ἐπὶ τέλει τοῦ βίου ἀθρόα κατὰ τὴν πρᾶξιν μετάνοια καὶ ἀληθὴς εἰς Χριστὸν ὁμολογία ἐπιμαρτυρούσης τῆς φωνῆς· εἰ δὲ „τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς" ἐν ἡμῖν μαρτυρεῖ, πῶς ἔτι ὑποκριταὶ οὓς φωνῇ μόνῃ μαρτυρεῖν εἴρηκεν; δοθήσεται δέ τισιν ἐὰν συμφέρῃ ἀπολογήσασθαι, ἵνα διά τε τῆς μαρτυρίας διά τε τῆς ὁμολογίας ὠφελῶνται οἱ πάντες, ἰσχυροποιούμενοι μὲν οἱ κατ' ἐκκλησίαν, θαυμάζοντες δὲ καὶ εἰς πίστιν ὑπαγόμενοι οἱ ἐξ ἐθνῶν τὴν σωτηρίαν πολυπραγμονήσαντες, οἱ λοιποὶ δὲ ὑπ' ἐκπλήξεως κατεχόμενοι.

§. 76. Ὥστε τὸ ὁμολογεῖν ἐκ παντὸς δεῖ, ἐφ' ἡμῖν γάρ, ἀπολογεῖσθαι δὲ οὐκ ἐκ παντός· οὐ γὰρ καὶ τοῦτο ἐφ' ἡμῖν. „ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος οὗτος σωθήσεται" *)· ἐπεὶ τίς οὐκ ἂν τῶν εὖ φρονούντων βασιλεύειν ἐν θεῷ, ἀλλ' οὐ δουλεύειν ἕλοιτο; „θεὸν οὖν ὁμολογοῦσι" τινες „εἰδέναι" κατὰ τὸν ἀπόστολον, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται, βδελυκτοὶ ὄντες καὶ ἀπειθεῖς καὶ πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἀδόκι-
P. μοι" **), οἱ δὲ κἂν τοῦτο μόνον ὁμολογήσωσιν ἕν
216 τι κατεπράξαντο ἐπὶ τέλει ἔργον ἀγαθόν. ἔοικεν
Sylb. οὖν τὸ μαρτύριον ἀποκάθαρσις εἶναι ἁμαρτιῶν μετὰ
δόξης. αὐτίκα ὁ ποιμήν φησιν, „ἐκφεύξεσθε τὴν ἐνέρ- P.
γειαν τοῦ ἀγρίου θηρίου, ἐὰν ἡ καρδία ὑμῶν γένη- 597.
ται καθαρὰ καὶ ἄμωμος. ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ κύ- Pott.

---

*) Matth. 24, 13. **) Tit. 1, 16.

ριος, „ἐξητήσατο ὑμᾶς ὁ σατανᾶς", λέγει, „σινιάσαι, ἐγὼ δὲ παρῃτησάμην" *).

§. 77. Μόνος τοίνυν ὁ κύριος διὰ τὴν τῶν ἐπιβουλευόντων αὐτῷ ἀνθρώπων καὶ τὴν τῶν ἀπίστων ἀποκάθαρσιν, „ἔπιεν τὸ ποτήριον" **)· ὃν μιμούμενοι οἱ ἀπόστολοι ὡς ἂν τῷ ὄντι γνωστικοὶ καὶ τέλειοι ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιῶν ἃς ἔπηξαν ἔπαθον. οὕτως οὖν καὶ οἱ κατ' ἴχνος τὸ ἀποστολικὸν πορευόμενοι γνωστικοὶ ἀναμάρτητοί γε εἶναι ὀφείλουσι καὶ δι' ἀγάπην τὴν πρὸς τὸν κύριον ἀγαπᾶν καὶ τὸν πλησίον, ἵν' εἰ καλοίη περίστασις ὑπὲρ ἐκκλησίας ἀσκανδάλιστοι τὰς θλίψεις ὑπομένοντες „τὸ ποτήριον πίωσιν". ὅσοι δὲ ἔργῳ μὲν παρὰ τὸν βίον, λόγῳ δὲ ἐν δικαστηρίῳ μαρτυροῦσι κἂν ἐλπίδα ἐκδεχόμενοι κἂν φόβον ὑφορώμενοι βελτίους οὗτοι τῶν στόματι μόνον ὁμολογούντων τὴν σωτηρίαν. ἀλλ' εἰ καὶ ὑπερβαίη τις ἐπὶ τὴν ἀγάπην τῷ ὄντι μακάριος οὗτος καὶ γνήσιος μάρτυς τελείως ὁμολογήσας καὶ ταῖς ἐντολαῖς καὶ τῷ θεῷ διὰ τοῦ κυρίου, ὃν ἀγαπήσας ἀδελφὸν ἐγνώρισεν ὅλον ἑαυτὸν ἐπιδοὺς διὰ τὸν θεὸν οἷον παρακαταθήκην εὐγνωμόνως καὶ ἀγαπητικῶς ἀποδιδοὺς τὸν ἀπαιτούμενον ἄνθρωπον.

Cap. X.

§. 78. Ἐπὰν δ' ἔμπαλιν εἴπῃ, „ὅταν διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην" ***)· οὐχ ὡς κακὸν τὸ διώκεσθαι παραινεῖ φεύγειν οὐδ' ὡς θάνατον φοβουμένους διὰ φυγῆς ἐκκλίνειν προστάττει τοῦτον, βούλεται δὲ ἡμᾶς μηδενὶ αἰτίους μηδὲ συναιτίους κακοῦ τινὸς γίνεσθαι σφίσιν τε αὐτοῖς, πρὸς δὲ καὶ τῷ διώκοντι καὶ τῷ ἀναιροῦντι, τρόπον γάρ τινα προσαγγέλλει ἑαυτὸν

---

*) Luc. 22, 31 sq. **) Matth. 20, 22. ***) Ibid. 10, 23.

περιΐστασθαι, ὁ δὲ παρακούων τολμηρὸς καὶ ῥιψοκίνδυνος.

§. 79. Εἰ δὲ ὁ ἀναιρῶν „ἄνθρωπον θεοῦ" εἰς θεὸν ἁμαρτάνει καὶ τοῦ ἀποκτιννύντος αὐτὸν ἔνοχος καθίσταται ὁ ἑαυτὸν προσάγων τῷ δικαστηρίῳ· οὗτος δ' ἂν εἴη ὁ μὴ περιστελλόμενος τὸν διωγμὸν ἁλώσιμον διὰ θράσος παρέχων ἑαυτόν, οὗτός ἐστι τὸ P.
ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ ὁ συνεργὸς γινόμενος τῇ τοῦ διώκον- 598.
τος πονηρίᾳ, εἰ δὲ καὶ προσερεθίζοι, τέλεον αἴτιος, Pott.
ἐκκαλούμενος τὸ θηρίον. ὡς δ' αὔτως κἂν αἰτίαν μάχης παράσχῃ τινὰ ἢ ζημίας ἢ δίκης ἢ ἔχθρας ἀφορμὴν ἐγέννησε διωγμοῦ. διὰ τοῦτ' οὖν μηδενὸς ἀντέχεσθαι τῶν ἐν τῷ βίῳ προστέτακται ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ „τῷ αἴροντι τὸ ἱμάτιον καὶ τὸν χιτῶνα προσδιδόναι" *)· οὐχ ἵνα ἀπροσπαθεῖς διαμένωμεν μόνον, ἀλλ' ὡς μὴ ἀντιποιούμενοι τοὺς ἐπιδικαζομένους ἐφ' ἑαυτοὺς ἀγριαίνωμεν καὶ δι' ἡμῶν ἐπὶ τὴν τοῦ ὀνόματος διακινῶμεν βλασφημίαν.

Cap. XI.

§. 80. Ναί φασιν, „εἰ κήδεται ὑμῶν ὁ θεός, τί δήποτε διώκεσθε καὶ φονεύεσθε ἢ αὐτὸς ὑμᾶς εἰς τοῦτο ἐκδίδωσιν; ἡμεῖς δὲ οὐχ" οὕτως ὑπολαμβάνομεν τοῖς περιστατικοῖς περιπίπτειν ἡμᾶς τὸν κύριον βουληθῆναι, ἀλλὰ προφητικῶς τὰ συμβήσεσθαι μέλλοντα προειρηκέναι, ὡς διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ διωχθησόμεθα, φονευθησόμεθα, ἀνασκινδυλευθησόμεθα. ὥστ' οὐ διώκεσθαι ἠθέλησεν ἡμᾶς, ἀλλ' ἃ πεισόμεθα προεμήνυσεν διὰ τῆς τοῦ συμβήσεσθαι προαγορεύσεως εἰς καρτερίαν γυμνασίας ἢ τὴν κληρονομίαν ἐπηγγείλατο. καί τοι οὐ μόνοι, ἀλλὰ μετὰ πολλῶν κολαζόμεθα. ἀλλ' ἐκεῖνοι, φασί, κακοῦργοι τυγχάνοντες δικαίως ὑπίσχουσι τὴν τιμωρίαν.

*) Luc. 6, 29.

§. 81. Ἄκοντες οὖν μαρτυροῦσιν ἡμῖν τὴν δικαιοσύνην τοῖς διὰ δικαιοσύνην ἀδίκως κολαζομένοις. ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἄδικον τοῦ δικαστοῦ τῆς προνοίας ἅπτεται, δεῖ γὰρ κύριον εἶναι τὸν κριτὴν τῆς ἑαυτοῦ γνώμης, μὴ νευροσπαστούμενον ἀψύχων δίκην ὀργάνων ἀφορμὰς ἴσως μόνον παρὰ τῆς ἔξωθεν αἰτίας λαμβάνοντα. δοκιμάζεται γοῦν ἐν ᾧ κρίνει καθάπερ καὶ ἡμεῖς κατά τε τὴν τῶν αἱρετῶν ἐκλογὴν κατά τε τὴν ὑπομονὴν κἂν μὴ ἀδικῶμεν, ἀλλ' ὡς ἀδικοῦσιν ἡμῖν ὁ δικαστὴς ἀφορᾷ, οὐ γὰρ οἶδεν τὰ καθ' ἡμᾶς οὐδὲ θέλει μαθεῖν, προλήψει δὲ συναπάγεται κενῇ, διὸ καὶ κρίνεται. διώκουσι τοίνυν ἡμᾶς οὐκ ἀδίκους εἶναι καταλαβόντες, ἀλλ' αὐτῷ μόνῳ τῷ Χριστιανοὺς εἶναι τὸν βίον ἀδικεῖν ὑπολαμβάνοντες αὐτούς τε οὕτω πολιτευομένους καὶ τοὺς ἄλλους τὸν ὅμοιον αἱρεῖσθαι βίον προστρεπομένους.

§. 82. Διὰ τί δὲ οὐ βοηθεῖσθε διωκόμενοι; P. 599. Pott. φασί. τί γὰρ καὶ ἀδικούμεθα ὡς πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς θανάτῳ ἀπολυόμενοι πρὸς τὸν κύριον καὶ καθάπερ ἡλικίας μεταβολήν, οὕτω δὲ καὶ βίου ἐναλλαγὴν ὑπομένοντες; εἰ δὲ εὖ φρονοῖμεν χάριν εἰσόμεθα τοῖς τὴν ἀφορμὴν τῆς ταχείας ἀποδημίας παρεσχημένοις, εἰ δι' ἀγάπην μαρτυροῖμεν, εἰ δὲ μή, φαῦλοί τινες ἄνδρες εἶναι τοῖς πολλοῖς ἐδοκοῦμεν ἡμεῖς. εἰ ᾔδεσαν δὲ καὶ αὐτοὶ τὴν ἀλήθειαν, πάντες μὲν ἂν ἐπεπήδων τῇ ὁδῷ, ἐκλογὴ δὲ οὐκ ἂν ἦν. ἀλλὰ γὰρ ἡ ἡμετέρα πίστις, „φῶς" οὖσα „τοῦ κόσμου" *), ἐλέγχει τὴν ἀπιστίαν. ἐμὲ μὲν γὰρ Ἄνυτός τε καὶ Μέλητος ἀποκτείνειεν μέν τ' ἄν, βλάψειεν δ' ἂν οὐδ' ὅπως τι οὖν· οὐ γὰρ οἶμαι θεμιτὸν εἶναι τὸ ἄμεινον πρὸς τοῦ χείρονος βλάπτεσθαι. ὥστε θαρροῦντα ἡμῶν ἕκαστον λέγειν· „κύριος ἐμοὶ βοηθός, οὐ φοβηθήσομαι τί ποιήσει μοι ἄνθρωπος" **)· „δικαίων

---

*) Matth. 5, 14. **) Psalm. 118, 6.

γὰρ ψυχαὶ ἐν χειρὶ θεοῦ, καὶ οὐ μὴ ἅψηται αὐτῶν βάσανος" *).

Cap. XII.

§. 83. Βασιλείδης δὲ ἐν τῷ εἰκοστῷ τρίτῳ τῶν ἐξηγητικῶν περὶ τῶν κατὰ τὸ μαρτύριον κολαζομέ-
P. νων αὐταῖς λέξεσι τάδε φησί· „φημὶ γὰρ τὸ ὁπό-
217 σοι ὑποπίπτουσι ταῖς λεγομέναις θλίψεσιν ἤτοι ἡ-
Sylb. μαρτηκότες ἐν ἄλλοις λανθάνοντες πταίσμασιν εἰς
τοῦτο ἄγονται τὸ ἀγαθὸν χρηστότητι τοῦ περιάγον- P.
τος, ἀλλὰ ἐξ ἄλλων ὄντως ἐγκαλούμενοι ἵνα μὴ ὡς 600.
κατάδικοι ἐπὶ κακοῖς ὁμολογουμένοις πάθωσι, μηδὲ Pott.
λοιδορούμενοι ὡς ὁ μοιχὸς ἢ ὁ φονεύς, ἀλλ' ὅτι Χριστιανοὶ πεφυκότες, ὅπερ αὐτοὺς παρηγορήσει μηδὲ πάσχειν δοκεῖν, κἂν μὴ ἡμαρτηκὼς δ' ὅλως τις ἐπὶ τὸ παθεῖν γένηται σπάνιον μέν, ἀλλ' οὐδὲ οὗτος κατ' ἐπιβουλὴν δυνάμεώς τι πείσεται, ἀλλὰ πείσεται ὡς ἔπασχε καὶ τὸ νήπιον τὸ δοκοῦν οὐχ ἡμαρτηκέναι."

§. 84. Εἶθ' ὑποβὰς πάλιν ἐπιφέρει· „ὡς οὖν τὸ νήπιον οὐ προημαρτηκὸς ἢ ἐνεργῶς μὲν οὐχ ἡμαρτηκὸς οὐδὲν ἐν ἑαυτῷ, τῷ δὲ τὸ ἁμαρτῆσαι ἔχον, ἐπὰν ὑποβληθῇ τῷ παθεῖν εὐεργετεῖταί τε, πολλὰ κερδαῖνον δύσκολα· οὕτωσὶ δὴ κἂν τέλειος μηδὲν ἡμαρτηκὼς ἔργῳ τύχῃ, πάσχῃ δὲ καὶ πάθῃ, ταὐτὸ ἔπαθεν ἐμφερῶς τῷ νηπίῳ, ἔχων μὲν ἐν ἑαυτῷ τὸ ἁμαρτητικόν, ἀφορμὴν δὲ πρὸς τὸ ἡμαρτηκέναι μὴ λαβὼν οὐχ ἡμάρτανεν. ὥστ' οὐχ αὐτῷ τὸ μὴ ἁμαρτῆσαι λογιστέον. ὡς γὰρ ὁ μοιχεῦσαι θέλων μοιχός ἐστι κἂν τοῦ μοιχεῦσαι μὴ ἐπιτύχῃ, καὶ ὁ ποιῆσαι φόνον θέλων ἀνδροφόνος ἐστὶ κἂν μὴ δύνηται φονεῦσαι, οὕτωσὶ δὲ καὶ τὸν ἀναμάρτητον ὃν λέγω ἐὰν ἴδω πάσχοντα κἂν μηδὲν ᾖ κακὸν πεπραγὼς κακὸν ἐρῶ τὸ θέλειν ἁμαρτάνειν. πάντ' ἐρῶ γὰρ μᾶλλον ἢ κακὸν τὸ προνοοῦν ἐρῶ."

---

*) Sapient. 3, 2.

§. 85. Εἶθ' ὑποβὰς καὶ περὶ τοῦ κυρίου ἄντικρυς ὡς περὶ ἀνθρώπου λέγει· „ἐὰν μέντοι παραλιπὼν τούτους ἅπαντας τοὺς λόγους ἔλθῃς ἐπὶ τὸ δυσωπεῖν με διὰ προσώπων τινῶν, εἰ τύχοι, λέγων, ὁ δεῖνα οὖν ἥμαρτεν, ἔπαθεν γὰρ ὁ δεῖνα, ἐὰν μὲν ἐπιτρέπῃς ἐρῶ, οὐχ ἥμαρτεν μὲν, ὅμοιός τε ἦν τῷ πάσχοντι νηπίῳ, εἰ μέντοι σφοδρότερον ἐκβιάσαιο τὸν λόγον, ἐρῶ, ἄνθρωπον ὅντιν' ἂν ὀνομάσῃς ἄνθρωπον εἶναι, δίκαιον δὲ τὸν θεόν. „καθαρὸς γὰρ οὐδεὶς", ὥσπερ εἶπέ τις, „ἀπὸ ῥύπου"" *). ἀλλὰ τῷ Βασιλείδῃ ἡ ὑπόθεσις προαμαρτήσασάν φησι τὴν ψυχὴν ἐν ἑτέρῳ βίῳ τὴν κόλασιν ὑπομένειν ἐνταῦθα, τὴν μὲν ἐκλεκτὴν ἐπιτίμως διὰ μαρτυρίου, τὴν ἄλλην δὲ καθαιρομένην οἰκείᾳ κολάσει. καὶ πῶς τοῦτο ἀληθὲς ἐφ' ἡμῖν κειμένου τοῦ ὁμολογῆσαι καὶ κολασθῆναι ἢ μή; λύεται γὰρ ἐπὶ τοῦ ἀρνησομένου P. ἡ κατὰ τὸν Βασιλείδην πρόνοια. 601.

§. 86. Ἐρῶ τοίνυν αὐτὸν ἐπὶ τοῦ κρατηθέν- Pott. τος ὁμολογητοῦ, πότερον μαρτυρήσει καὶ κολασθήσεται κατὰ τὴν πρόνοιαν ἢ οὔ. ἀρνούμενος γὰρ οὐ κολασθήσεται. εἰ δὲ καὶ τῆς ἀποβάσεως καὶ τοῦ μὴ δεῖν κολασθῆναι τοῦτον φήσει τὴν ἀπώλειαν τῶν ἀρνησομένων ἐκ προνοίας ἄκων προσμαρτυρήσει. πῶς δὲ ἔτι μισθὸς ὁ ἐνδοξότατος ἐν οὐρανῷ ἀπόκειται τῷ μαρτυρήσαντι διὰ τὸ μαρτυρῆσαι; εἰ δὲ τῶν ἁμαρτητικὸν οὐκ εἴασεν ἡ πρόνοια ἐπὶ τὸ ἁμαρτεῖν ἐλθεῖν, ἄδικος γίνεται κατ' ἄμφω, καὶ τὸν διὰ δικαιοσύνην εἰς κόλασιν ἑλκόμενον μὴ ῥυομένη, καὶ τὸν ἀδικεῖν ἐθελήσαντα ῥυσαμένη, τοῦ μὲν ποιήσαντος δι' ὧν ἐβουλήθη, τῆς δὲ κωλυσάσης τὸ ἔργον καὶ μὴ δικαίως περιέποντος τὸν ἁμαρτητικόν.

§. 87. Πῶς δὲ οὐκ ἄθεος θειάζων μὲν τὸν διάβολον, ἄνθρωπον δὲ ἁμαρτητικὸν τολμήσας εἰπεῖν τὸν κύριον; πειράζων γὰρ ὁ διάβολος εἰδὼς μὲν ὅ

---

*) Iob. 14, 4.

ἴσμεν, οὐκ εἰδὼς δὲ εἰ ὑπομενοῦμεν, ἀλλὰ ἀποσεῖσαι τῆς πίστεως ἡμᾶς βουλόμενος καὶ ὑπάγεσθαι ἑαυτῷ πειράζει, ὅπερ καὶ μόνον ἐπιτέτραπται αὐτῷ διά τε τὸ ἡμᾶς ἐξ ἑαυτῶν σώζεσθαι δεῖν ἀφορμὰς παρὰ τῆς ἐντολῆς εἰληφότας διά τε τὸν καταισχυμμὸν τοῦ πειράσαντος καὶ ἀποτυχόντος διά τε τὴν ἰσχυροποίησιν τῶν κατὰ τὴν ἐκκλησίαν διά τε τὴν συνείδησιν τῶν θαυμασάντων τὴν ὑπομονήν. εἰ δὲ τὸ μαρτύριον ἀνταπόδοσις διὰ κολάσεως καὶ ἡ πίστις καὶ ἡ διδασκαλία δι' ἧς τὸ μαρτύριον, συνεργοὶ ἄρα αὗται κολάσεως ἢ τίς ἂν ἄλλη μείζων ἀπέμφασις γένοιτο; ἀλλὰ πρὸς μὲν τὰ δόγματα ἐκεῖνα, εἰ μετενσωματοῦται ἡ ψυχὴ καὶ περὶ τοῦ διαβόλου κατὰ τοὺς οἰκείους λεχθήσεται καιρούς, νυνὶ δὲ τοῖς εἰρημένοις καὶ ταῦτα προσθῶμεν ποῦ ἔτι ἡ πίστις κατὰ ἀνταπόδοσιν τῶν προημαρτημένων τοῦ μαρτυρίου γινομένου, ποῦ δὲ ἡ ἀγάπη ἡ πρὸς τὸν θεὸν διὰ τὴν ἀλήθειαν διωκομένη καὶ ὑπομένουσα, ποῦ δὲ ἔπαινος ὁμολογήσαντος ἢ ψόγος ἀρνησαμένου, εἰς τί δὲ ἔτι χρησίμη ἡ πολιτεία ἡ ὀρθὴ τὸ νεκρῶσαι τὰς ἐπιθυμίας καὶ μηδὲν τῶν κτισμάτων μισεῖν.

§. 88. Εἰ δὲ ὡς αὐτός φησιν ὁ Βασιλείδης ἓν μέρος ἐκ τοῦ λεγομένου θελήματος τοῦ θεοῦ ὑπειλήφαμεν, τὸ ἠγαπηκέναι ἅπαντα ὅτι λόγον ἀποσώζουσι πρὸς τὸ πᾶν ἅπαντα, ἕτερον δὲ τὸ μηδενὸς ἐπιθυμεῖν, καὶ τρίτον μισεῖν μηδὲ ἕν, θελήματι τοῦ θεοῦ καὶ κολάσεις ἔσονται· ὅπερ ἀσεβὲς ἐννοεῖν. P. 602. Pott. οὔτε γὰρ ὁ κύριος θελήματι ἔπαθεν τοῦ πατρὸς οὔθ' οἱ διωκόμενοι βουλήσει τοῦ θεοῦ διώκονται, ἐπεὶ δυεῖν θάτερον ἢ καλόν τι ἔσται διωγμὸς διὰ τὴν βούλησιν τοῦ θεοῦ, ἢ ἀθῷοι οἱ διατιθέντες καὶ θλίβοντες. ἀλλὰ μὴν οὐδὲν ἄνευ θελήματος τοῦ κυρίου τῶν ὅλων. λείπεται δὴ συντόμως φάναι τὰ τοιαῦτα συμβαίνειν μὴ κωλύσαντος τοῦ θεοῦ, τοῦτο γὰρ μόνον σώζει καὶ τὴν πρόνοιαν καὶ τὴν ἀγαθότητα τοῦ θεοῦ.

§. 89. Οὐ τὸ ἐνεργεῖν τοίνυν αὐτὸν τὰς θλίψεις οἴεσθαι χρὴ, μὴ γὰρ εἴη τοῦτο ἐννοεῖν, ἀλλὰ μὴ κωλύειν τοὺς ἐνεργοῦντας πεπεῖσθαι προσῆκεν, καταχρῆσθαί τε εἰς καλὸν τοῖς τῶν ἐναντίων τολμήμασιν. „καθελῶ γοῦν φησὶ τὸν τοῖχον καὶ ἔσται εἰς P. καταπάτημα" *) παιδευτικῆς τέχνης τῆς τοιάδε αὐ- 218 τῆς οὔσης προνοίας, ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων διὰ τὰς Sylb. οἰκείας ἑκάστου ἁμαρτίας, ἐπὶ δὲ τοῦ κυρίου καὶ τῶν ἀποστόλων διὰ τὰς ἡμῶν. αὐτίκα ὁ θεῖος ἀπόστολος· „τοῦτο γάρ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ", φησὶν, „ὁ ἁγιασμὸς ὑμῶν ἀπέχεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ τῆς πορνείας, εἰδέναι ἕκαστον ὑμῶν τὸ ἑαυτοῦ σκεῦος κτᾶσθαι ἐν ἁγιασμῷ καὶ τιμῇ μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίας καθάπερ καὶ τὰ ἔθνη τὰ μὴ εἰδότα τὸν κύριον, τὸ μὴ ὑπερβαίνειν καὶ πλεονεκτεῖν ἐν τῷ πράγματι τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ διότι ἔκδικος ὁ κύριος περὶ πάντων τούτων καθὼς καὶ προείπομεν ὑμῖν καὶ διεμαρτυράμεθα, οὐ γὰρ ἐκάλεσεν ἡμᾶς ὁ θεὸς ἐπὶ ἀκαθαρσίᾳ, ἀλλ' ἐν ἁγιασμῷ. τοιγαροῦν ὁ ἀθετῶν οὐκ ἄνθρωπον ἀθετεῖ, ἀλλὰ τὸν θεὸν τὸν καὶ δόντα τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἅγιον εἰς ὑμᾶς" **). διὰ τοῦτο οὖν τὸν ἁγιασμὸν ἡμῶν οὐκ ἐκωλύθη παθεῖν ὁ κύριος.

§. 90. Εἰ τοίνυν ἀπολογούμενός τις αὐτῶν λέγοι κολάζεσθαι μὲν τὸν μάρτυρα διὰ τὰς πρὸ τῆσδε τῆς ἐνσωματώσεως ἁμαρτίας, τὸν καρπὸν δὲ τῆς κατὰ τόνδε τὸν βίον πολιτείας αὖθις ἀπολήψεσθαι, οὕτω γὰρ διατετάχθαι τὴν διοίκησιν, πευσόμεθα αὐτοῦ εἰ ἐκ προνοίας γίνεται ἡ ἀνταπόδοσις. εἰ μὲν γὰρ μὴ εἴη τῆς θείας διοικήσεως οἴχεται ἡ οἰκονομία τῶν καθαρσίων καὶ πέπτωκεν ἡ ὑπόθεσις αὐτοῖς, εἰ δὲ ἐκ προνοίας τὰ καθάρσια ἐκ προνοίας καὶ αἱ κολάσεις. ἡ πρόνοια δὲ εἰ καὶ ἀπὸ τοῦ ἄρχοντος, ὡς φάναι, κινεῖσθαι ἄρχεται, ἀλλ' ἐγκατεσπάρη ταῖς οὐσίαις σὺν καὶ τῇ τῶν οὐσιῶν γενέσει πρὸς τοῦ τῶν

*) Iesai. 5, 5. **) Thessal. 4, 3—8.

ὅλων θεοῦ. ὧν οὕτως ἐχόντων ἀνάγκη ὁμολογεῖν αὐ-
τοὺς ἢ τὴν κόλασιν μὴ εἶναι ἄδικον καὶ δικαιοπρα-
γοῦσιν οἱ καταδικάζοντες καὶ διώκοντες τοὺς μάρτυ- P.
ρας, ἢ ἐκ θελήματος ἐνεργεῖσθαι τοῦ θεοῦ καὶ τοὺς 603.
διωγμούς. οὐκέτι οὖν ὁ πόνος καὶ ὁ φόβος ὥς Pott.
αὐτοὶ λέγουσιν ἐπισυμβαίνει τοῖς πράγμασιν ὡς ὁ
ἰὸς τῷ σιδήρῳ, ἀλλ' ἐκ βουλήσεως ἰδίας προσέρχεται
τῇ ψυχῇ.

Cap. XIII.

§. 91. *Καὶ περὶ μὲν τούτων πολὺς ὁ λόγος ὅσον ἐν ὑστέρῳ σκοπεῖν ἀποκείσεται κατὰ καιρὸν διαλαμβάνουσιν. Οὐαλεντῖνος δὲ ἔν τινι ὁμιλίᾳ κατὰ λέξιν γράφει· „ἀπ' ἀρχῆς ἀθάνατοί ἐστε καὶ τέκνα ζωῆς ἐστὲ αἰωνίας, καὶ τὸν θάνατον ἠθέλετε μερίσασθαι εἰς ἑαυτοὺς ἵνα δαπανήσητε αὐτὸν καὶ ἀναλώσητε καὶ ἀποθάνῃ ὁ θάνατος ἐν ὑμῖν καὶ δι' ὑμῶν. ὅταν γὰρ τὸν μὲν κόσμον λύητε, ὑμεῖς δὲ μὴ καταλύησθε, κυριεύετε τῆς κτίσεως καὶ τῆς φθορᾶς ἁπάσης." φύσει γὰρ σωζόμενον γένος ὑποτίθεται καὶ αὐτὸς ἐμφερῶς τῷ Βασιλείδῃ, ἄνωθεν δὲ ἡμῖν δεῦρο τοῦτο δὴ τὸ διάφορον γένος ἐπὶ τὴν τοῦ θανάτου καθαίρεσιν ἥκειν, θανάτου δὲ γένεσιν ἔργον εἶναι τοῦ κτίσαντος τὸν κόσμον. διὸ καὶ τὴν γραφὴν ἐκείνην οὕτως ἐκδέχεται, „οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπον τοῦ θεοῦ καὶ ζήσεται" *), ὡς θανάτου αἰτίου. περὶ τούτου τοῦ θεοῦ ἐκεῖνα αἰνίττεται γράφων αὐταῖς λέξεσιν, „ὁπόσον ἐλάττων ἡ εἰκὼν τοῦ ζῶντος προσώπου, τοσοῦτον ἥσσων ὁ κόσμος τοῦ ζῶντος αἰῶνος.*

§. 92. *Τίς οὖν αἰτία τῆς εἰκόνος; μεγαλωσύνη τοῦ προσώπου παρεσχημένου τῷ ζωγράφῳ τὸν τύπον, ἵνα τιμηθῇ δι' ὀνόματος αὐτοῦ, οὐ γὰρ αὐθεντικῶς εὑρέθη μορφὴ, ἀλλὰ τὸ ὄνομα ἐπλήρωσαν τὸ ὑστε-*

---

*) Exod. 23, 20.

ρῆσαν ἐν πλάσει· συνεργεῖ δὲ καὶ τὸ τοῦ θεοῦ ἀόρατον εἰς πίστιν τοῦ πεπλασμένου, τὸν μὲν γὰρ δημιουργὸν ὡς θεὸν καὶ πατέρα κληθέντα εἰκόνα τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ καὶ προφήτην προσεῖπεν, ζωγράφον δὲ τὴν σοφίαν ἧς τὸ πλάσμα ἡ εἰκών, εἰς δόξαν τοῦ ἀοράτου, ἐπεὶ ὅσα ἐκ συζυγίας προέρχεται πληρώματά ἐστιν, ὅσα δὲ ἀπὸ ἑνὸς εἰκόνες. ἐπεὶ δὲ τὸ φαινόμενον αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἡ ἐκ μεσότητος ψυχὴ ἔρχεται τὸ διαφέρον, καὶ τοῦτ᾽ ἔστι τὸ ἐμφύσημα τοῦ διαφέροντος πνεύματος καὶ καθ᾽ ὅλου ὃ ἐμπνεῖται τῇ ψυχῇ τῇ εἰκόνι τοῦ πνεύματος, καὶ καθόλου τὰ ἐπὶ τοῦ δημιουργοῦ λεγόμενα τοῦ κατ᾽ εἰκόνα γενομένου, ταῦτ᾽ ἐν εἰκόνος αἰσθητῆς μοίρᾳ ἐν τῇ γενέσει περὶ τὴν ἀνθρωπογονίαν προπεφητεῦσθαι λέγουσι. P.
καὶ δὴ μετάγουσι τὴν ὁμοιότητα καὶ ἐφ᾽ ἑαυτοὺς 604.
ἄγνωστον τῷ δημιουργῷ τὴν τοῦ διαφέροντος ἐπένθεσιν Pott.
πνεύματος γεγενῆσθαι παραδιδόντες.

§. 93. Ὅταν μὲν οὖν περὶ τοῦ ἕνα εἶναι τὸν θεὸν τὸν διὰ νόμου καὶ προφητῶν καὶ εὐαγγελίου κηρυσσόμενον διαλαμβάνωμεν καὶ πρὸς τοῦτο διαλεξόμεθα, ἀρχικὸς γὰρ ὁ λόγος, πρὸς δὲ τὸ κατεπεῖγον ἀπαντητέον. εἰ ἐπὶ τὸ καταλῦσαι θάνατον ἀφικνεῖται τὸ διαφέρον γένος, οὐχ ὁ Χριστὸς τὸν θάνατον κατήργησεν, εἰ μὴ καὶ αὐτὸς αὐτοῖς ὁμοούσιος λεχθείη, εἰ δ᾽ εἰς τοῦτο κατήργησεν ὡς μὴ τοῦ διαφέροντος ἅπτεσθαι γένους, οὐχ οὗτοι τὸν θάνατον καταργοῦσιν οἱ ἀντίμιμοι τοῦ δημιουργοῦ οἱ τῆς ἐκ μεσότητος ψυχῆς τῇ σφετέρᾳ εἰκόνι ἐμφυσῶντες τὴν ζωὴν τὴν ἄνωθεν κατὰ τὴν τοῦ δόγματος αἵρεσιν, κἂν διὰ τῆς μητρὸς τοῦτο συμβαίνειν λέγωσιν, ἀλλὰ κἂν εἰ σὺν Χριστῷ καταστρατεύεσθαι τοῦ θανάτου λέγοιεν ὁμολογούντων τὸ δόγμα τὸ κεκρυμμένον, ὡς τῆς θείας τοῦ δημιουργοῦ κατατρέχειν τολμῶσι δυνάμεως, τὴν κτίσιν τὴν αὐτοῦ ὡς κρείττους ἐπανορθούμενοι, πειρώμενοι σώζειν τὴν ψυχικὴν εἰκόνα, ἣν αὐτὸς ῥύσασθαι τῆς φθορᾶς οὐ κατίσχυσεν. εἴη δ᾽ ἂν

καὶ ὁ κύριος ἀμείνων τοῦ δημιουργοῦ θεοῦ, οὐ γὰρ ἄν ποτε ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ διαφιλονεικοίη καί ταῦτα ἐν θεοῖς.

§. 94. Ὅτι δὲ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ υἱοῦ πατὴρ ὁ δημιουργὸς τῶν συμπάντων ὁ παντοκράτωρ κύριος, P. εἰς ἐκείνων ἀνεβαλόμεθα τὴν σκέψιν καθ᾽ ἣν πρὸς 219 τὰς αἱρέσεις ὑπεσχήμεθα διαλέξασθαι, τοῦτον εἶναι Sylb. μόνον δεικνύντες τὸν ὑπ᾽ αὐτοῦ κεκηρυγμένον. ἀλλ᾽ ἡμῖν γε ὁ ἀπόστολος εἰς τὴν τῶν θλίψεων ὑπομονὴν γράφων, „καὶ τοῦτο", φησὶν, „ἀπὸ θεοῦ, ὅτι ὑμῖν ἐχαρίσθη τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν· τὸν αὐτὸν ἀγῶνα ἔχοντες, οἷον εἴδετε ἐν ἐμοὶ, καὶ νῦν ἀκούετε ἐν ἐμοί. εἴ τις οὖν παράκλησις ἐν Χριστῷ, εἴ τι παραμύθιον ἀγάπης, εἴ τις κοινωνία πνεύματος, εἴ τινα σπλάγχνα καὶ οἰκτιρμοὶ, πληρώσατέ μου τὴν χαράν· ἵνα τὸ αὐτὸ φρονῆτε, τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἔχοντες, σύμψυχοι, τὸ ἓν φρονοῦντες. εἰ δὲ σπένδεται ἐπὶ τῇ θυσίᾳ καὶ τῇ λειτουργίᾳ τῆς πίστεως χαίρων καὶ συγχαίρων" *), πρὸς οὓς ὁ λόγος τῷ ἀποστόλῳ, τοὺς Φιλιππησίους „συμμετόχους τῆς χάριτος" καλῶν, πῶς αὐτοὺς „συμψύχους" **) καὶ ψυχικοὺς λέγει; ὁμοίως καὶ περὶ Τιμοθέου καὶ ἑαυτοῦ γράφων· „οὐδένα γὰρ ἔχω", φησὶν „ἰσόψυχον, ὅστις γνησίως περὶ τὰ ὑμῶν μεριμνήσει· οἱ πάντες γὰρ τὰ ἑαυτῶν ζητοῦσιν, οὐ τὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ" ***).

§. 95. Μὴ τοίνυν ψυχικοὺς ἐν ὀνείδους μέρει λεγόντων ἡμᾶς οἱ προειρημένοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Φρύγες· P. ἤδη γὰρ καὶ οὗτοι τοὺς τῇ νέᾳ προφητείᾳ μὴ 605. προσέχοντας ψυχικοὺς καλοῦσιν, πρὸς οὓς ἐν τοῖς Pott. περὶ προφητείας διαλεξόμεθα. ἀγάπην οὖν ἀσκεῖν τὸν τέλειον χρὴ, κἀνθένδε ἐπὶ τὴν θείαν φιλίαν

*) Philipp. 1, 29. 30. 2, 1 sq. 17. **) Ibid. 1, 7. ***) Ibid. 2, 20 sq.

σπεύδειν δι᾽ ἀγάπην ἐκτελοῦντα τὰς ἐντολάς. τὸ δὲ ἀγαπᾶν τοὺς ἐχθροὺς οὐκ ἀγαπᾶν τὸ κακὸν λέγει οὐδὲ ἀσέβειαν ἢ μοιχείαν ἢ κλοπὴν, ἀλλὰ τὸν κλέπτην καὶ τὸν ἀσεβῆ καὶ τὸν μοιχὸν, οὐ καθὸ ἁμαρτάνει καὶ ᾗ ποιᾷ ἐνεργείᾳ μολύνει τὴν ἀνθρώπου προσηγορίαν, καθὸ δὲ ἄνθρωπός ἐστι καὶ ἔργον θεοῦ· ἀμέλει τὸ ἁμαρτάνειν ἐνεργείᾳ κεῖται οὐκ οὐσίᾳ, διὸ οὐδὲ ἔργον θεοῦ.

§. 96. Ἐχθροὶ δὲ οἱ ἁμαρτάνοντες εἴρηνται θεοῦ· ἐχθροὶ δὴ τῶν ἐντολῶν αἷς μηδὲ ὑπακηκόασι γενόμενοι ὥσπερ φίλοι οἱ ὑπακηκοότες οἱ μὲν διὰ τὴν ἀπαλλοτρίωσιν τὴν ἐκ προαιρέσεως προσαγορευθέντες, οὐθὲν γὰρ ἡ ἔχθρα οὐδ᾽ ἡ ἁμαρτία ἄνευ τοῦ ἐχθροῦ καὶ τοῦ ἁμαρτάνοντος, καὶ τὸ μηδενὸς ἐπιθυμεῖν, οὐχ ὡς ἀλλοτρίων τῶν ἐπιθυμητῶν ὄντων, πόθον μὴ ἔχειν διδάσκει, καθάπερ ὑπειλήφασιν οἱ τὸν κτίστην ἄλλον εἶναι παρὰ τὸν πρῶτον θεὸν δογματίζοντες, οὐθ᾽ ὡς ἐβδελυγμένης καὶ κακῆς οὔσης τῆς γενέσεως, ἄθεοι γὰρ αἱ δόξαι αὗται· ἀλλότρια δὲ ἡμεῖς φαμὲν τὰ τοῦ κόσμου οὐχ ὡς ἄτοπα, οὐδ᾽ ὡς οὐχὶ τοῦ θεοῦ τοῦ πάντων κυρίου· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ μὴ καταμένομεν ἐν αὐτοῖς τὸν πάντα αἰῶνα, κτήσει ὄντα ἀλλότρια καὶ τῶν κατὰ διαδοχὴν ὑπάρχοντα, χρήσει δὲ ἑκάστου ἡμῶν ἴδια δι᾽ οὓς καὶ ἐγένετο, πλὴν ἐφ᾽ ὅσον γε αὐτοῖς ἀναγκαῖον συμπαρεῖναι. κατὰ φυσικὴν τοίνυν ὄρεξιν χρηστέον τοῖς κεκωλυμένοις καλῶς, πᾶσαν ὑπερέκπτωσιν καὶ συμπάθειαν παραιτουμένους.

Cap. XIV.

§. 97. Ὅση καὶ χρηστότης, „ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν", λέγει, „εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμῖν" *) καὶ τὰ ὅμοια· οἷς προστίθησιν, „ἵνα γένησθε υἱοὶ τοῦ

*) Matth. 5, 44 sq.

πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς“, τὴν ἐξομοίωσιν τὴν πρὸς θεὸν αἰνισσόμενος. πάλιν δ᾽ αὖ φησὶν, „ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σοὺ ταχὺ, ἕως ὅτου εἶ ἐν τῇ ὁδῷ μετ᾽ αὐτοῦ“ *). ἀντίδικος δὲ οὐ τὸ σῶμα ὥς τινες βούλονται, ἀλλ᾽ ὁ διάβολος καὶ οἱ τούτῳ ἐξομοιούμενοι, ὁ συνοδεύων ἡμῖν δι᾽ ἀνθρώπων τῶν ζηλούντων τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐν τῷ ἐπιγείῳ τῷδε βίῳ. οὐχ οἷόν τε οὖν μὴ παθεῖν τὰ ἔχθιστα τοὺς ὁμολο- P.
γοῦντας μὲν ἑαυτοὺς εἶναι τοῖς τοῦ Χριστοῦ, ἐν δὲ 606.
τοῖς τοῦ διαβόλου καταγινομένους ἔργοις· γέγραπται Pott.
γὰρ, „μή ποτε παραδῷ σε τῷ κριτῇ, ὁ κριτὴς δὲ τῷ ὑπηρέτῃ“, τῆς ἀρχῆς τοῦ διαβόλου.

§. 98. „Πέπεισμαι γὰρ ὅτι οὔτε θάνατος“, ὁ κατ᾽ ἐπιφορὰν τῶν διωκόντων, „οὔτε ζωὴ“, ἡ κατὰ τὸν βίον τοῦτον, „οὔτε ἄγγελοι“, οἱ ἀποστάται, „οὔτε ἀρχαὶ“, ἀρχὴ δὲ τῷ Σατανᾷ ὁ βίος ὃν εἵλετο, τοιαῦται γὰρ αἱ κατ᾽ αὐτὸν ἀρχαί τε καὶ ἐξουσίαι τοῦ σκότους, „οὔτε τὰ ἐνεστῶτα“, ἐν οἷς ἐσμὲν κατὰ τὸν τοῦ βίου χρόνον ὡς τοῦ μὲν στρατιώτου ἡ ἐλπὶς, τοῦ ἐμπόρου δὲ τὸ κέρδος, „οὔτε ὕψωμα οὔτε βάθμοι, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα“, κατ᾽ ἐνέργειαν τὴν οἰκείαν ἀνθρώπῳ ἀντιπράττειν τῇ πίστει τοῦ προαιρουμένου, κτίσις δὲ συνωνύμως καὶ ἐνέργεια λέγεται ἔργον ἡμέτερον οὖσα· ἡ τοιάδε ἐνέργεια „οὐ δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ θεῦ, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν“ **). ἔχεις συγκεφαλαίωσιν γνωστικοῦ μάρτυρος.

Cap. XV.

§. 99. „Οἴδαμεν δὲ ὅτι πάντες γνῶσιν ἔχομεν“ τὴν κοινὴν ἐν τοῖς κοινοῖς καὶ τὴν ὅτι εἷς θεὸς, πρὸς πιστοὺς γὰρ ἐπέστελλεν· ὅθεν ἐπιφέρει, „ἀλλ᾽ οὐκ ἐν

---

*) Matth. 5, 24. **) Roman. 8, 38 sq.

πᾶσιν ἡ γνῶσις" ἐν ὀλίγοις παραδιδομένη. εἰσὶ δὲ
οἵ φασι τὴν περὶ τῶν εἰδωλοθύτων γνῶσιν οὐκ ἐν
πᾶσι φέρειν, „μή πως ἡ ἐξουσία ἡμῶν πρόσκομμα
τοῖς ἀσθενέσι γένηται, ἀπόλλυται" γὰρ „ὁ ἀσθενῶν
τῇ σῇ γνώσει" *). κἂν φάσκωσι, „πᾶν τὸ ἐν μα-
κέλλῳ πωλούμενον ἀγοράζειν δεῖ" **), κατὰ πεῦσιν
ἐπάγοντες τὸ „μηδὲν ἀνακρίνοντες", ἐπ' ἴσης τῷ ἀνα-
κρίνοντες γελοίαν ἐξήγησιν παραθήσονται. ὁ γὰρ
ἀπόστολος, „πάντα", φησὶ „τὰ ἄλλα ὠνεῖσθε ἐκ μα-
κέλλου μηδὲν ἀνακρίνοντες", καθ' ὑπεξαίρεσιν τῶν
δηλουμένων κατὰ τὴν ἐπιστολὴν τὴν καθολικὴν τῶν
ἀποστόλων ἁπάντων, „σὺν τῇ εὐδοκίᾳ τοῦ ἁγίου
πνεύματος" ***), τῇ γεγραμμένῃ μὲν ἐν ταῖς πράξεσι
τῶν ἀποστόλων, διακομισθείσῃ δὲ εἰς τοὺς πιστοὺς
δι' αὐτοῦ διακονοῦντος τοῦ Παύλου· ἐμήνυσαν γὰρ
P. „ἐπάναγκες" ἀπέχεσθαι δεῖν „εἰδωλοθύτων καὶ αἵματος
220. καὶ πνικτῶν καὶ πορνείας, ἐξ ὧν διατηροῦντας
Sylb. ἑαυτοὺς εὖ πράξειν". ἕτερον οὖν ἐστὶ τὸ εἰρημέ-
νον πρὸς τοῦ ἀποστόλου· „μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν
φαγεῖν καὶ πιεῖν; μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν ἀδελφὴν P.
γυναῖκα περιάγειν; ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι καὶ 607.
οἱ ἀδελφοὶ τοῦ κυρίου καὶ Κηφᾶς; ἀλλ' οὐκ ἐχρη- Pott.
σάμεθα τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ", φησίν· „ἀλλὰ πάντα
στέγομεν, ἵνα μὴ ἐγκοπὴν δῶμεν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ
Χριστοῦ" †)· ἤτοι φορτία περιάγοντες δέον εὐλύ-
τους εἰς πάντας εἶναι, ἢ ὑπόδειγμα τοῖς θέλουσιν
ἐγκρατεύεσθαι γινόμενοι, μὴ οἰκοδομούμενοι εἰς τὸ
ἀηδῶς τὰ παρατιθέμενα ἐσθίειν καὶ ὡς ἔτυχεν ὁμι-
λεῖν τῇ γυναικὶ, μάλιστα δὲ τοὺς τηλικαύτην οἰκονο-
μίαν πεπεισμένους ὑπόδειγμα τοῖς μανθάνουσιν
ἄχραντον ἐκκεῖσθαι προσήκει.

§. 100. „Ἐλεύθερος γὰρ ὢν ἐκ πάντων πᾶσιν
ἐμαυτὸν ἐδούλωσα", φησὶν, „ἵνα τοὺς πάντας κερ-

---

*) 1 Corinth. 8, 1. 7. 9. 11. **) Ibid. 10, 25.
***) Actor. 15, 24 sq. †) 1 Corinth. 9. 4 sq. 12. 19. 25.

δήσω, καὶ πᾶς δὲ ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται"· „ἀλλὰ τοῦ κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς" *). διὰ τὴν συνείδησιν οὖν ἀφεκτέον ὧν ἀφεκτέον. „συνείδησιν δὲ λέγω, οὐχὶ τὴν ἑαυτοῦ"· γνωστικὴ γάρ, ἀλλὰ τὴν τοῦ ἑτέρου ἵνα μὴ κακῶς οἰκοδομηθῇ ἀμαθίᾳ μιμούμενος ὃ μὴ γινώσκει καταφρονητὴς ἀντὶ μεγαλόφρονος γινόμενος. „ἵνα τί γὰρ ἡ ἐλευθερία μου κρίνεται ὑπὸ ἄλλης συνειδήσεως; εἰ ἐγὼ χάριτι μετέχω τί βλασφημοῦμαι ὑπὲρ οὗ ἐγὼ εὐχαριστῶ; πάντα οὖν ὅσα ποιεῖτε εἰς δόξαν θεοῦ ποιεῖτε"· ὅσα ὑπὸ τὸν κανόνα τῆς πίστεως ποιεῖν ἐπιτέτραπται.

Cap. XVI.

§. 101. „Καρδίᾳ μὲν πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν". λέγει γοῦν ἡ γραφὴ, „πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ, οὐ καταισχυνθήσεται", τουτέστι τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως ὃ κηρύσσομεν, ὅτι ἐὰν ὁμολογήσῃς τὸ ῥῆμα τῷ στόματί σου ὅτι κύριος Ἰησοῦς καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σοὺ ὅτι ὁ θεὸς ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν σωθήσῃ" **). ἄντικρυς τελείαν δικαιοσύνην ὑπογράφει ἔργῳ τε καὶ θεωρίᾳ πεπληρωμένην. „εὐλογητέον οὖν τοὺς διώκοντας· εὐλογεῖτε καὶ μὴ καταρᾶσθε" ***)· „ἡ γὰρ καύχησις ἡμῶν, αὕτη ἐστὶ τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως ἡμῶν ὅτι ἐν ἁγιότητι καὶ εἰλικρινείᾳ θεὸν ἔγνωμεν" †), δι' ὀλίγης ταύτης προφάσεως τὸ τῆς ἀγάπης ἔργον ἐνδεικνύμενοι, ὅτι „οὐκ ἐν σοφίᾳ σαρκικῇ ἀλλ' ἐν χάριτι θεοῦ ἀνεστράφημεν ἐν τῷ κόσμῳ".

§. 102. Ταῦτα μὲν περὶ τῆς γνώσεως ὁ ἀπόστολος· τὴν δὲ κοινὴν διδασκαλίαν τῆς πίστεως,

---

*) 1 Corinth. 10, 28 — 31. **) Roman. 10, 10 sq. 8 sq. ***) Ibid. 12, 14. †) 2 Corinth. 1, 12.

„ὀσμὴν γνώσεως“ *) εἴρηκεν ἐν τῇ δευτέρᾳ πρὸς P.
Κορινθίους. „ἄχρι γὰρ τῆς σήμερον ἡμέρας τὸ 608.
αὐτὸ κάλυμμα τοῖς πολλοῖς ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς Pott.
παλαιᾶς διαθήκης μένει“ **), μὴ ἀνακαλυπτόμενον κατὰ τὴν πρὸς τὸν κύριον ἐπιστροφήν. διὰ τοῦτο καὶ ἀνάστασιν ἔδειξε τοῖς διορᾶν δυναμένοις τὴν ἔτι ἐν σαρκὶ τοῦ βίου ἕρποντος ἐπὶ κοιλίαν. ἔνθεν καὶ „γεννήματα ἐχιδνῶν“ ***) τοὺς τοιούτους ἐκάλεσεν τοὺς φιληδόνους, τοὺς γαστρὶ καὶ αἰδοίοις δουλεύοντας, καὶ τὰς ἀλλήλων διὰ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας ἀποτέμνοντας κεφαλάς. „τεκνία, μὴ ἀγαπῶμεν λόγῳ, μηδὲ γλώσσῃ“, Ἰωάννης τελείους εἶναι διδάσκων, „ἀλλ' ἐν ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ, ἐν τούτῳ γνωσόμεθα ὅτι ἐκ τῆς ἀληθείας ἐσμέν“ ****). εἰ δὲ „ἀγάπη ὁ θεὸς“, ἀγάπη καὶ ἡ θεοσέβεια, „φόβος οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἀλλ' ἡ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον“ †). „αὕτη ἐστὶν ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ ἵνα τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρῶμεν“ ††). πάλιν τε αὖ τῷ γνωστικῷ ποθοῦντι γενέσθαι γέγραπται, „ἀλλὰ τύπος γίνου τῶν πιστῶν, ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πίστει, ἐν ἁγνείᾳ“ †††)· πίστεως γάρ, οἶμαι, τελειότης πρὸς τὴν κοινὴν διαστέλλεται πίστιν.

§. 103. Καὶ δὴ γνωστικοῦ κανόνα ὁ θεῖος ἀπόστολος διὰ τοσῶνδε παρίστησιν, τοῦτο μὲν γράφων· „ἐγὼ γὰρ ἔμαθον ἐν οἷς εἰμὶ αὐτάρκης εἶναι· οἶδα καὶ ταπεινοῦσθαι, οἶδα καὶ περισσεύειν, ἐν παντὶ καὶ ἐν πᾶσι μεμύημαι, καὶ χορτάζεσθαι καὶ πεινᾶν καὶ περισσεύειν καὶ ὑστερεῖσθαι· πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με“ ††††). τοῦτο δὲ καὶ πρὸς ἐντροπὴν ἄλλοις διαλεγόμενος οὐκ ὀκνεῖ λέγειν· „ἀναμιμνήσκεσθε δὲ τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες πολλὴν ἄθλησιν ὑπεμείνατε παθημάτων·

---

*) 2 Corinth. 2, 14. **) Ibid. 3, 14. ***) Matth. 3, 7. ****) 1 Ioann. 3, 18. 19. †) Ibid. 4, 16. 18. ††) Ibid. 5, 3. †††) 1 Timoth. 4, 12. ††††) Philipp. 4, 11—13.

τοῦτο μὲν ὀνειδισμοῖς τε καὶ θλίψεσι θεατριζόμενοι, τοῦτο δὲ κοινωνοὶ τῶν οὕτως ἀναστρεφομένων γενηθέντες. καὶ γὰρ τοῖς δεσμοῖς μου συνεπαθήσατε, καὶ τὴν ἁρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε γινώσκοντες ἔχειν ἑαυτοὺς κρείττονα ὕπαρξιν καὶ μένουσαν. μὴ ἀποβάλητε οὖν τὴν παρρησίαν ὑμῶν ἥτις ἔχει μεγάλην μισθαποδοσίαν, ὑπομονῆς γὰρ ἔχετε χρείαν, ἵνα τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ ποιήσαντες κομίσησθε τὴν ἐπαγγελίαν· ἔτι γὰρ μικρὸν ὅσον ὅσον ὁ ἐρχόμενος ἥξει καὶ οὐ χρονιεῖ. ὁ δὲ δίκαιός μου ἐκ πίστεως ζήσεται. καὶ ἐὰν ὑποστείληται, οὐκ εὐδοκεῖ ἡ ψυχή μου ἐν αὐτῷ· ἡμεῖς P. δὲ οὐκ ἐσμὲν ὑποστολῆς εἰς ἀπώλειαν, ἀλλὰ πίστεως 609. εἰς περιποίησιν" *) ψυχῆς. Pott.

§. 104. Εἶτά σοι σμῆνος ὑποδειγμάτων θείων παρίστησιν. „ἦ γὰρ οὐ πίστει", φησί, „δι' ὑπομονῆς κατώρθωσαν οἱ ἐμπαιγμῶν καὶ μαστίγων πεῖραν λαβόντες, ἔτι δὲ δεσμῶν καὶ φυλακῆς; ἐλιθάσθησαν, ἐπειράσθησαν, ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέθανον, περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι, ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος, ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι καὶ ὄρεσι καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς. καὶ πάντες μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ θεοῦ". ἀπολείπεται νοεῖν τὸ κατὰ παρασιώπησιν εἰρημένον „μόνοι".

P. §. 105. Ἐπιφέρει γοῦν, „περὶ ἡμῶν κρεῖττόν 221. τι προειδομένου τοῦ θεοῦ, ἀγαθὸς γὰρ ἦν, ἵνα μὴ Sylb. χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσι. τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς τοσοῦτον ἔχοντες περικείμενον ἡμῖν νέφος ἅγιον καὶ διειδὲς μαρτύρων ὄγκον ἀποθέμενοι πάντα καὶ τὴν εὐπερίστατον ἁμαρτίαν δι' ὑπομονῆς τρέχωμεν τὸν προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα, ἀφορῶντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν" **). ὅτι μὲν

*) Hebr. 10, 32—39. **) Ibid. 11, 36—40. 12, 1 sq.

οὖν μίαν σωτηρίαν λέγει ἐν Χριστῷ τῶν δικαίων καὶ ἡμῶν σαφῶς μὲν εἴρηκεν πρότερον, οὐδὲν δὲ ἧττον καὶ περὶ Μωϋσέως λέγων ἐπιφέρει· „μείζονα πλοῦτον ἡγησάμενος τῶν Αἰγύπτου θησαυρῶν τὸν ὀνειδισμὸν τοῦ Χριστοῦ· ἀπέβλεπε γὰρ εἰς τὴν μισθαποδοσίαν· πίστει κατέλιπεν Αἴγυπτον μὴ φοβηθεὶς τὸν θυμὸν τοῦ βασιλέως, τὸν γὰρ ἀόρατον ὡς ὁρῶν ἐκαρτέρησεν" *). ἡ θεία σοφία περὶ τῶν μαρτύρων λέγει· „ἔδοξαν ἐν ὀφθαλμοῖς ἀφρόνων τεθνάναι καὶ ἐλογίσθη κάκωσις ἡ ἔξοδος αὐτῶν, καὶ ἡ ἀφ' ἡμῶν πορεία σύντριμμα· οἱ δέ εἰσιν ἐν εἰρήνῃ, καὶ γὰρ ἐν ὄψει ἀνθρώπων ἐὰν κολασθῶσιν, ἡ ἐλπὶς αὐτῶν ἀθανασίας πλήρης" **).

§. 106. Εἶτα ἐπάγει κάθαρσιν ἔνδοξον τὸ μαρτύριον διδάσκουσα, „καὶ ὀλίγα παιδευθέντες μεγάλα εὐεργετηθήσονται, ὅτι ὁ θεὸς ἐπείρασεν αὐτοὺς", τουτέστιν εἰς δοκίμιον καὶ δυσωπίαν τοῦ πειράζοντος, εἴασεν αὐτὸς πειρασθῆναι, „καὶ εὗρεν αὐτοὺς ἀξίους ἑαυτοῦ", υἱοὺς κληθῆναι δηλονότι, „ὡς χρυσὸν ἐν χωνευτηρίῳ ἐδοκίμασεν αὐτοὺς καὶ ὡς ὁλοκάρπωμα θυσίας προσεδέξατο αὐτούς, καὶ ἐν καιρῷ ἐπισκοπῆς αὐτῶν ἀναλάμψουσι καὶ ὡς σπινθῆρες ἐν καλάμῃ διαδραμοῦνται, κρινοῦσιν ἔθνη καὶ κρατήσουσι λαῶν, καὶ βασιλεύσει αὐτῶν κύριος εἰς τοὺς αἰῶνας" ***).

Cap. XVII.

§. 107. Καὶ μὴν ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ ὁ ἀπόστολος Κλήμης καὶ αὐτὸς ἡμῖν τύπον P. 610. Pott. τινὰ τοῦ γνωστικοῦ ὑπογράφων λέγει· „τίς γὰρ παρεπιδημήσας πρὸς ὑμᾶς τὴν πανάρετον καὶ βεβαίαν πίστιν ὑμῶν οὐκ ἐδοκίμασεν, τήν τε σώφρονα καὶ ἐπιεικῆ ἐν Χριστῷ εὐσέβειαν οὐκ ἐθαύμασεν, καὶ

*) Hebr. 11, 26 sq. **) Sapient. 3, 2—4. ***) Ibid. v. 5—8.

τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆς φιλοξενίας ὑμῶν ἦθος οὐκ ἐκήρυξεν, καὶ τὴν τελείαν καὶ ἀσφαλῆ γνῶσιν οὐκ ἐμακάρισεν; ἀπροσωπολήπτως γὰρ πάντα ἐποιεῖτε, καὶ ἐν τοῖς νομίμοις τοῦ θεοῦ ἐπορεύεσθε καὶ τὰ ἑξῆς. εἶτ' ἐμφανέστερον· ἀτενίσωμεν οὖν εἰς τοὺς τελείως λειτουργήσαντας αὐτοῦ τῇ μεγαλοπρεπεῖ δόξῃ, λάβωμεν Ἐνὼχ ὃς ἐν ὑπακοῇ δίκαιος εὑρεθεὶς μετετέθη, καὶ Νῶε ὃς πιστεύσας διεσώθη, καὶ Ἀβραὰμ ὃς διὰ πίστιν καὶ φιλοξενίαν „φίλος θεοῦ" *), πατὴρ δὲ τοῦ Ἰσαὰκ προσηγορεύθη. διὰ φιλοξενίαν καὶ εὐσέβειαν Λὼτ ἐσώθη ἐκ Σοδόμων, διὰ πίστιν καὶ φιλοξενίαν ἐσώθη Ῥαὰβ ἡ πόρνη, δι' ὑπομονὴν καὶ πίστιν ἐν δέρμασιν αἰγείοις καὶ μηλωταῖς καὶ τριχῶν καμηλείων πλέγμασιν περιεπάτησαν κηρύσσοντες τὴν βασιλείαν τοῦ Χριστοῦ, λέγομεν δὲ Ἠλίαν καὶ Ἐλισσαῖον, Ἰεζεκιήλ τε καὶ Ἰωάννην, τοὺς προφήτας. P. 611. Pott.

§. 108. Ὁ γάρ τοι „φίλος θεοῦ" διὰ πίστιν ἐλευθέραν κληθεὶς Ἀβραὰμ οὐκ ἐπήρθη τῇ δόξῃ, μετριοπαθῶν δὲ ἔλεγεν, „ἐγὼ δέ εἰμι γῆ καὶ σποδός" **). περί τε τοῦ Ἰὼβ οὕτως γέγραπται· „Ἰὼβ δὲ ἦν δίκαιος καὶ ἄμεμπτος, ἀληθινὸς καὶ θεοσεβής, ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς κακοῦ" ***). οὗτος ὁ νικήσας δι' ὑπομονῆς τὸν πειράσαντα καὶ μαρτυρήσας ἅμα καὶ μαρτυρηθεὶς ὑπὸ τοῦ θεοῦ ὃς ταπεινοφροσύνης ἀντέχεται καὶ λέγει, „οὐδεὶς καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου, οὐδ' εἰ μιᾶς ἡμέρας ἡ ζωὴ αὐτοῦ" †). Μωϋσῆς „ὁ πιστὸς θεράπων ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ" ††), πρὸς τὸν χρηματίζοντα ἐκ τῆς βάτου, εἶπεν, „τίς εἰμι ἐγώ, ὅτι με πέμπεις; ἐγὼ δέ εἰμι ἰσχνόφωνος καὶ βραδύγλωσσος" φωνὴν κυρίου διὰ γλώσσης ἀνθρωπίνης διακονῆσαι. καὶ πάλιν, „ἐγὼ δέ εἰμι ἀτμὶς ἀπὸ χύτρας" †††). „θεὸς γὰρ

*) Iacob. 2, 23. **) Genes. 18, 27. ***) Iob. 1, 1. †) Ibid. 14, 4 sq. ††) Hebr. 3, 5. †††) Exod. 3, 11. 4, 10.

ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν" *).

§. 109. Ναὶ μὴν καὶ Δαβὶδ, ἐφ' οὗ μαρτυρῶν ὁ κύριος λέγει, „εὗρον ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μοὺ, Δαβὶδ, τὸν τοῦ Ἰεσσαὶ, ἐν ἐλαίῳ ἁγίῳ ἔχρισα αὐτὸν" **), ἀλλὰ καὶ αὐτὸς λέγει πρὸς τὸν θεὸν, „ἐλέησόν με ὁ θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σοὺ ἐξάλειψον τὸ ἀνόμημά μου, ἐπιπλεῖον πλῦνόν με ἀπὸ τῆς ἀνομίας μοὺ καὶ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας μοὺ καθάρισόν με, ὅτι τὴν ἀνομίαν μοὺ ἐγὼ γινώσκω, καὶ ἡ ἁμαρτία μοὺ ἐνώπιόν μού ἐστι διὰ παντός". ἔπειτα τὴν οὐχ ὑποπίπτουσαν νόμῳ αἰνιττόμενος ἁμαρτίαν γνωστικῶς μετριοπαθῶν ἐπιφέρει· „σοὶ μόνῳ ἥμαρτον καὶ τὸν πονηρὸν ἐνώπιόν σου ἐποίησα" ***). λέγει γάρ που ἡ γραφή· „πνεῦμα κυρίου, λύχνος, ἐρευνῶν τὰ ταμεῖα τῆς γαστρός" †). καὶ ὅσῳ τις δικαιοπραγῶν γνωστικώτερος γίνεται, προσεχέστερον τούτῳ τὸ πνεῦμα τὸ φωτεινόν. οὕτως ἐγγίζει τοῖς δικαίοις ὁ κύριος καὶ οὐδὲν λέληθεν αὐτὸν τῶν ἐννοιῶν καὶ τῶν διαλογισμῶν ὧν ποιούμεθα· τὸν κύριον Ἰησοῦν λέγω, τὸν τῷ παντοκρατορικῷ θελήματι ἐπίσκοπον τῆς καρδίας ἡμῶν· οὗ τὸ αἷμα ὑπὲρ ἡμῶν ἡγιάσθη.

§. 110. Ἐντραπῶμεν οὖν τοὺς προηγουμένους P. 612. Pott. ἡμῶν καὶ αἰδεσθῶμεν τοὺς πρεσβυτέρους, τιμήσωμεν τοὺς νέους, παιδεύσωμεν τὴν παιδείαν τοῦ θεοῦ. μακάριος γὰρ ὃς ἂν διδάσκῃ καὶ ποιῇ τὰ τοῦ κυρίου κατ' ἀξίαν· μεγαλόφρονος δὲ ἐννοίας ἐστὶν καὶ θεωρητικῆς τῆς ἀληθείας. τὰς γυναῖκας ἡμῶν ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν διορθωσώμεθα, τὸ ἀξιαγάπητον ἦθος τῆς ἁγνείας, φησὶν, ἐνδειξάσθωσαν· τὸ ἀκέραιον τῆς πραΰτητος αὐτῶν βούλημα ἀποδειξάτωσαν· τὸ ἐπιεικὲς τῆς γλώσσης αὐτῶν διὰ τῆς σιγῆς φανερὸν ποιησά-

*) Iacob. 4, 6. 1 Petr. 5, 5. **) Psalm. 89, 21. ***) Ibid. 51, 1—4. †) Prouerb. 20, 27.

P. τωσαν, τὴν ἀγάπην αὐτῶν μὴ κατὰ προσκλίσεις, ἀλλὰ
222. πᾶσι τοῖς φοβουμένοις τὸν θεὸν ὁσίως ἴσην παρε-
Sylb. χέτωσαν. τὰ τέκνα ἡμῶν τῆς ἐν Χριστῷ παιδείας μεταλαβέτωσαν, μαθέτωσαν τί ταπεινοφροσύνη παρὰ θεῷ ἰσχύει, τί ἀγάπη ἁγνὴ παρὰ θεῷ δύναται, πῶς ὁ φόβος τοῦ κυρίου καλὸς καὶ μέγας, σώζων πάντας τοὺς ἐν αὐτῷ ὁσίως ἀναστρεφομένους ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ, ἐρευνητὴς γὰρ ἐννοιῶν καὶ ἐνθυμημάτων· οὗ ἡ πνοὴ αὐτοῦ ἐν ἡμῖν ἐστὶ, καὶ ὅταν θέλῃ, ἀνελεῖ αὐτήν.

§. 111. Ταῦτα δὲ πάντα βεβαιοῖ ἡ ἐν Χριστῷ πίστις „δεῦτε τέκνα", ὁ κύριος λέγει· „ἀκούσατέ μου, φόβον κυρίου διδάξω ὑμᾶς. τίς ἐστιν ἄνθρωπος ὁ θέλων ζωὴν ἀγαπῶν ἡμέρας ἰδεῖν ἀγαθάς"; εἶτα ἑβδομάδος καὶ ὀγδοάδος μυστήριον γνωστικὸν ἐπιφέρει· „παῦσον τὴν γλῶσσάν σου ἀπὸ κακοῦ καὶ χείλη σου τοῦ μὴ λαλῆσαι δόλον, ἔκκλινον ἀπὸ κακοῦ καὶ ποίησον ἀγαθὸν, ζήτησον εἰρήνην καὶ δίωξον αὐτήν". γνῶσιν γὰρ αἰνίττεται διὰ τούτων μετά τε ἀποχῆς κακῶν μετά τε ἐνεργείας ἀγαθῶν ἔργῳ τε καὶ λόγῳ τελειοῦσθαι διδάσκων. „ὀφθαλμοὶ κυρίου ἐπὶ δικαίους καὶ ὦτα αὐτοῦ εἰς δέησιν αὐτῶν, πρόσωπον δὲ κυρίου ἐπὶ ποιοῦντας κακὰ τοῦ ἐξολοθρεῦσαι ἐκ γῆς τὸ μνημόσυνον αὐτῶν".

§. 112. „Ἐκέκραξεν δὲ ὁ κύριος καὶ εἰσήκουσε, καὶ ἐκ πασῶν τῶν θλίψεων ἐρρύσατο αὐτόν" *).
„πολλαὶ μὲν γὰρ μάστιγες τῶν ἁμαρτωλῶν, τοὺς δὲ P.
ἐλπίζοντας ἐπὶ κύριον ἔλεος κυκλώσει" **). πλήθους 613.
ἐλέου περιέχεσθαι τὸν ἐλπίζοντα γνησίως λέγει· ὅτι Pott.
ὃ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ γέγραπται, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ ἀσύνετος καὶ ἐσκοτισμένη διάνοια ἡμῶν ἀναθάλλει εἰς τὸ φῶς. διὰ τούτου ἠθέλησεν ὁ δεσπότης τῆς ἀθανάτου γνώσεως ἡμᾶς γεύσασθαι ῥητότερον καὶ τὸ τῆς γνώσεως ἰδίωμα ἐμφαίνων

*) Psalm. 34, 12—19. **) Ibid. 32, 10.

ἐπήγαγεν. προδήλων οὖν ὄντων ἡμῖν τούτων καὶ ἐκκεκυφότες εἰς τὰ βάθη τῆς θείας γνώσεως πάντα τάξει ποιεῖν ὀφείλομεν, ὅσα ὁ δεσπότης ἐπιτελεῖν ἐκέλευσεν, κατὰ καιροὺς τεταγμένους. ὁ σοφὸς τοίνυν ἐνδεικνύσθω τὴν σοφίαν αὐτοῦ μὴ λόγοις μόνον, ἀλλ' ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς· ὁ ταπεινόφρων μαρτυρείτω μὴ ἑαυτῷ, ἀλλ' ἐν τῷ ὑφ' ἑτέρου αὐτὸν μαρτυρεῖσθαι· ὁ ἁγνὸς τῇ σαρκὶ μὴ ἀλαζονευέσθω, γινώσκων ὅτι ἕτερός ἐστιν ὁ ἐπιχορηγῶν αὐτῷ τὴν ἐγκράτειαν. ὁρᾶτε ἀδελφοὶ, ὅσῳ πλείονες κατηξιώθημεν γνώσεως, τοσούτῳ ὑποκείμεθα μᾶλλον κινδύνῳ.

Cap. XVIII.

§. 113. Ἡ σεμνὴ οὖν τῆς φιλανθρωπίας ἡμῶν καὶ ἁγνὴ ἀγωγὴ κατὰ τὸν Κλήμεντα τὸ κοινωφελὲς ζητεῖ ἐάν τε μαρτυρῇ ἐάν τε καὶ παιδεύῃ ἔργῳ τε καὶ λόγῳ, διττῷ δὲ τούτῳ, ἀγράφῳ τε καὶ ἐγγράφῳ. αὕτη ἐστὶν ἡ ἀγάπη, τὸ ἀγαπᾶν τὸν θεὸν καὶ τὸν πλησίον, αὕτη εἰς τὸ ἀνεκδιήγητον ὕψος ἀνάγει· „ἀγάπη καλύπτει πλῆθος ἁμαρτιῶν" *). ἀγάπη, πάντα ἀνέχεται, πάντα μακροθυμεῖ, ἀγάπη κολλᾷ ἡμᾶς τῷ θεῷ, πάντα ποιεῖ ἐν ὁμονοίᾳ· ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐτελειώθησαν πάντες οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ θεοῦ· δίχα ἀγάπης οὐδὲν εὐάρεστον τῷ θεῷ· τῆς τελειότητος αὐτῆς οὐκ ἔστιν ἐξήγησις, φησί. τίς ἱκανὸς ἐν αὐτῇ εὑρεθῆναι, εἰ μὴ οὓς ἂν αὐτὸς P. καταξιώσῃ ὁ θεός; αὐτίκα ὁ ἀπόστολος Παῦλος, 614. „ἐὰν τὸ σῶμά μου ἐπιδῶ", φησὶν, „ἀγάπην δὲ μὴ Pott. ἔχω, χαλκός εἰμι ἠχῶν καὶ κύμβαλον ἀλαλάζον" **)· ἢν μὴ ἐκ διαθέσεως ἐκλεκτῆς, δι' ἀγάπης γνωστικῆς μαρτυρήσω, λέγει, φόβῳ δέ.

§. 114. Εἴπερ οὖν καὶ μισθῷ προσδοκωμένῳ ἐπικροτῶν τὰ χείλη εἰς μαρτυρίαν κυρίου, ὁμολο-

---

*) Iac. 5, 20. 1 Petr. 4, 8. **) 1 Corinth. 13, 1. 3.

γήσω κύριον, κοινός εἰμι ἄνθρωπος, οὐ γινώσκων. ἔστι γὰρ καὶ ὁ λαὸς ὁ τοῖς χείλεσιν ἀγαπῶν, ἔστι καὶ ἄλλος παραδιδοὺς τὸ σῶμα, ἵνα καυθήσεται. „κἂν ψωμίσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου" *), φησὶν, οὐ „κατὰ τὸν τῆς κοινωνίας τῆς ἀγαπητικῆς λόγον, ἀλλὰ κατὰ τὸν τῆς ἀνταποδόσεως ἢ παρὰ τοῦ εὐεργετουμένου ἀνθρώπου ἢ παρὰ τοῦ ἐπηγγελμένου κυρίου· „κἂν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν ὥστε ὄρη μεθιστάναι" καὶ τὰ ἐπισκοτοῦντα ἀποβαλεῖν πάθη· „μὴ δι' ἀγάπην δὲ" πιστωθῶ τῷ κυρίῳ, „οὐθέν εἰμι" **), ὡς πρὸς σύγκρισιν τοῦ γνωστικῶς μαρτυροῦντος εἰς πλῆθος καὶ τὸ μηδὲν διαφέρον λογιζόμενος. αἱ γενεαὶ δὲ πᾶσαι ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως τῆσδε τῆς ἡμέρας παρῆλθον· ἀλλ' οἱ ἐν ἀγάπῃ τελειωθέντες κατὰ τὴν τοῦ θεοῦ χάριν ἔχουσι χώραν εὐσεβῶν, οἳ φανερωθήσονται ἐν τῇ ἐπισκοπῇ τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ.

§. 115. Ἡ ἀγάπη ἁμαρτάνειν οὐκ ἐᾷ, ἢν δὲ καὶ περιπέσῃ ἄκων τοιαύτῃ τινὶ περιστάσει διὰ τὰς παρεμπτώσεις τοῦ ἀντικειμένου, μιμησάμενος τὸν Δαβὶδ ψαλεῖ· „ἐξομολογήσομαι τῷ κυρίῳ, καὶ ἀρέσει αὐτῷ ὑπὲρ μόσχον νέον, φέροντα κέρατα καὶ ὁπλάς. ἰδέτωσαν πτωχοὶ καὶ εὐφρανθήτωσαν" ***). λέγει γάρ· „θῦσον τῷ θεῷ θυσίαν αἰνέσεως καὶ ἀπόδος τῷ κυρίῳ τὰς εὐχάς σου καὶ ἐπικάλεσαί με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς σου· καὶ ἐξελοῦμαί σε καὶ δοξάσεις με" ****). „θυσία γὰρ τῷ θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον" †). „ἀγάπη „τοίνυν καὶ „ὁ θεὸς" ††) εἴρηται, ἀγαθὸς ὤν. οὗ „ἡ ἀγάπη τῷ πλησίον κακὸν οὐκ ἐργάζεται" †††), μήτε ἀδικοῦσα μήτε ἀνταδοκοῦσά ποτε, ἀγαθοποιοῦσα δὲ πρὸς πάντας ἁπαξαπλῶς κατ' εἰκόνα θεοῦ. „πλήρωμα οὖν νόμου ἡ ἀγάπη" καθάπερ ††††) ὁ Χριστὸς, τουτέστιν ἡ παρουσία τοῦ ἀγαπῶν-

---

*) 1 Corinth. 13, 3. **) Ibid. v. 2. ***) Psalm. 69, 30—32. ****) Ibid. 50, 14 sq. †) Ibid. 51, 17. ††) Ioh. 4, 8. 16. †††) Roman. 13, 14. ††††) Ibidem.

τος ἡμᾶς κυρίου, καὶ ἡ κατὰ Χριστὸν ἀγαπητικὴ ἡμῶν διδασκαλία τε καὶ πολιτεία. ἀγάπῃ γοῦν τὸ μὴ μοι- P. χεῦσαι καὶ τὸ μὴ ἐπιθυμῆσαι τῆς τοῦ πλησίον τε- 615. λειοῦται, φόβῳ πρότερον κεκωλυμένον. τὸ αὐτὸ Pott. γοῦν ἔργον διαφορὰν ἴσχει, ἢ διὰ φόβον γενόμενον, ἢ δι᾽ ἀγάπην τελεσθὲν καὶ ἤτοι διὰ πίστεως ἢ καὶ γνωστικῶς ἐνεργούμενον.

P. §. 116. Εἰκότως γοῦν καὶ τούτων διάφορα, τῷ
616. μὲν γνωστικῷ ἡτοίμασται, „ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν,
Sylb. οὐδὲ οὖς ἤκουσεν οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη" *)· τῷ δὲ ἁπλῶς πεπιστευκότι μαρτυρεῖ „ἑκατονταπλασίονα" **) ὧν ἀπολέλοιπεν, ἣν ἐπαγγελίαν εἰς σύνεσιν ἀνθρώπων πίπτειν συμβέβηκεν. ἐνταῦθα γενόμενος ἀνεμνήσθην τινὸς φάσκοντος ἑαυτὸν γνωστικόν. ἐξηγούμενος γὰρ τὸ „ἐγὼ δὲ λέγω, ὁ ἐμβλέψας τῇ γυναικὶ πρὸς ἐπιθυμίαν ἤδη μεμοίχευκεν" ***), οὐ ψιλὴν τὴν ἐπιθυμίαν ἠξίου κρίνεσθαι, ἀλλὰ ἐὰν τῇ ἐπιθυμίᾳ τὸ κατ᾽ αὐτὴν ἔργον περαιτέρω τῆς ἐπιθυμίας χωροῦν ἐν ἑαυτῇ ἐκτελῆται· ἢ γὰρ ὄναρ τῇ φαντασίᾳ συγκαταχρῆται ἤδη καὶ τῷ σώματι.

§. 117. Λέγουσιν οὖν οἱ τὰς ἱστορίας συνταξάμενοι Βοκχόριδος τοῦ δικαίου κρίσιν τοιάνδε. ἐρῶν ἑταίρας νεανίας πείθει μισθῷ τινὶ ὡρισμένῳ τὴν παῖδα ἀφικέσθαι τῇ ὑστεραίᾳ πρὸς αὐτόν. προλαβούσης ὄναρ τῆς ἐπιθυμίας τὴν παῖδα παρ᾽ ἐλπίδα κορεσθεὶς ἤκουσαν τὴν ἐρωμένην κατὰ τὸ τεταγμένον εἴργει τῆς εἰσόδου, ἡ δὲ ἐκμαθοῦσα τὸ γεγονὸς ἀπῄτει τὸν μισθὸν καὶ τῇδέ πως αὐτὴ τὴν ἐπιθυμίαν τῷ ἐραστῇ πεπληρωκέναι λέγουσα. ἧκον οὖν ἐπὶ τὸν κριτήν. τὸ βαλάντιον οὗτος τοῦ μισθώματος τὸν νεανίσκον προτείνειν κελεύσας, ἐν ἡλίῳ δέ, τὴν ἑταίραν λαβέσθαι προσέταξεν τῆς σκιᾶς· χαριέν-

---

*) 1 Corinth. 2, 9. Iesai. 64, 4. **) Matth. 19, 29. Marc. 10, 29 sq. ***) Matth. 5, 28.

τως εἴδωλον μισθώματος ἀποδιδόναι κελεύσας εἰδώ- P. λου συμπλοκῆς. 616.

§. 118. Ὀνειρώττει μὲν οὖν τις συγκαθεμένης Pott. τῇ φαντασίᾳ τῆς ψυχῆς, ὕπαρ δὲ ὀνειρώττει ὁ πρὸς ἐπιθυμίαν βλέπων, οὐ μόνον ὡς ἐκεῖνος ἔλεγεν ὁ δῆθεν γνωστικὸς, ἐὰν ἅμα τῇ ὄψει τῆς γυναικὸς συλλάβῃ κατ' ἔννοιαν τὴν ὁμιλίαν, τοῦτο γὰρ ἤδη ἔργον ἐστὶν ἐπιθυμίας ὡς ἐπιθυμίας, ἀλλ' ἐὰν εἰς κάλλος σώματος βλέψῃ τις, ὁ λόγος φησὶ, καὶ αὐτῷ ἡ σὰρξ εἶναι κατ' ἐπιθυμίαν δόξῃ καλὴ, σαρκικῶς ἰδὼν καὶ ἁμαρτητικῶς δι' οὗ τεθαύμακεν κρίνεται· ἔμπαλιν γὰρ ὁ δι' ἀγάπην τὴν ἁγνὴν προσβλέπων τὸ κάλλος οὐ τὴν σάρκα ἡγεῖται, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν καλὴν, τὸ σῶμα οἶμαι ὡς ἀνδριάντα θαυμάσας, δι' οὗ κάλλους ἐπὶ τὸν τεχνίτην καὶ τὸ ὄντως καλὸν αὐτὸς αὑτὸν παραπέμπει, σύμβολον ἅγιον τὸν χαρακτῆρα τῆς δικαιοσύνης τὸν φωτεινὸν ἐπιδεικνύμενος τοῖς ἐφεστῶσι τῇ ἀνόδῳ ἀγγέλοις, τὸ χρῖσμα τῆς εὐαρεστήσεως λέγω, τὴν ποιότητα τῆς διαθέσεως τὴν ἐπικειμένην τῇ ψυχῇ κατ' ἐπιχώρησιν τοῦ ἁγίου πνεύματος γεγανωμένην.

§. 119. Ταύτην τὴν δόξαν τὴν ἐκλάμψασαν ἐπὶ τοῦ προσώπου Μωϋσέως *) ὁ λαὸς οὐχ οἷός τε ἦν προσβλέπειν, διὸ καὶ κάλυμμα ἐλάμβανε τῆς δόξης πρὸς τοὺς σαρκικῶς θεωμένους. τοὺς μὲν γὰρ ἐπαγομένους τινὰ τῶν κοσμικῶν κατέχουσιν οἱ τὸ τέλος ἀπαιτοῦντες τοῖς σφετέροις βαρουμένους πάθεσι, τὸν δὲ γυμνὸν μὲν τῶν ὑποπιπτόντων τῷ τέλει, πλήρη δὲ γνώσεως καὶ τῆς ἐξ ἔργων δικαιοσύνης συνευχόμενοι παραπέμπουσι τὸν ἄνδρα, σὺν καὶ τῷ ἔργῳ μακαρίσαντες· „καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀπορρυήσεται", τοῦ ζωτικοῦ ξύλου, „τοῦ κατὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων τεθραμμένου" **)· καρποφόροις δὲ ὁ δίκαιος ἀπεικάζεται δένδροις, οὐ μόνον τοῖς κατὰ

*) Exod. 34, 29 sq. **) Psalm. 1, 3.

τὴν τῶν μεταρσίων θυσίαν· ἦσαν δὲ κἂν ταῖς P.
τῶν θυσιῶν προσαγωγαῖς παρὰ τῷ νόμῳ οἱ τῶν 617.
ἱερείων μωμοσκόποι. ὄρεξιν οὖν ἐπιθυμίας διακρί- Pott.
νουσιν οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ, καὶ τὴν μὲν ἐπὶ ἡδοναῖς καὶ ἀκολασίᾳ τάττουσιν ἄλογον οἶσαν, τὴν δὲ ὄρεξιν ἐπὶ τῶν κατὰ φύσιν ἀναγκαίων λογικὴν ὑπάρχουσαν κίνησιν.

Cap. XIX.

§. 120. Ταύτης τοὶ τῆς τελειότητος ἔξεστιν ἐπ᾽ ἴσης μὲν ἀνδρὶ, ἐπ᾽ ἴσης δὲ καὶ γυναικὶ μεταλαβεῖν. αὐτίκα οὐχ ὁ Μωϋσῆς μόνος ἀκούσας παρὰ τοῦ θεοῦ, „λελάληκα πρὸς σὲ ἅπαξ καὶ δὶς λέγων· ἑώρακα τὸν λαὸν τοῦτον, καὶ ἰδού ἐστι σκληροτράχηλος, ἔασόν με ἐξολοθρεῦσαι αὐτοὺς καὶ ἐξαλείψω τὸ ὄνομα αὐτῶν ὑποκάτωθεν τοῦ οὐρανοῦ καὶ ποιήσω σε εἰς ἔθνος μέγα καὶ θαυμαστὸν καὶ πολὺ μᾶλλον ἢ τοῦτο" *)· ἀποκρίνεται δεόμενος μὴ τὸ ἑαυτοῦ σκοπῶν, ἀλλὰ τὴν κοινὴν σωτηρίαν· „μηδαμῶς κύριε, ἄφες τὴν ἁμαρτίαν τῷ λαῷ τούτῳ ἢ κἀμὲ ἐξάλειψον ἐκ βίβλου ζώντων" **). ὅση τελειότης τοῦ συναποθανεῖν ἐθελήσαντος τῷ λαῷ ἢ σώζεσθαι μόνος. ἀλλὰ καὶ Ἰουδὶθ ἡ ἐν γυναιξὶ τελειωθεῖσα ἐν συγκλεισμῷ τῆς πόλεως γενομένης δεηθεῖσα τῶν πρεσβυτέρων εἰς μὲν τὴν παρεμβολὴν τῶν ἀλλοφύλων ἐξέρχεται, τοῦ παντὸς καταφρονήσασα κινδύνου ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ἑαυτὴν ἐπιδοῦσα τοῖς πολεμίοις ἐν πίστει θεοῦ· λαμβάνει δ᾽ εὐθὺς τἀπίχειρα τῆς πίστεως ἀριστεύσασα γυνὴ κατὰ τοῦ πολεμίου τῆς πίστεως, κυρία τῆς Ὁλοφέρνου γενομένη κεφαλῆς.

§. 121. Πάλιν τε αὖ ἡ τελεία κατὰ πίστιν Ἐσθὴρ ῥυομένη τὸν Ἰσραὴλ τυραννικῆς ἐξουσίας καὶ

---

*) Deuteron. 11, 13 sq. **) Exod. 32, 32.

τῆς τοῦ σατράπου ὠμότητος, μόνη γυνὴ νηστείαις
τεθλιμμέναις πρὸς μυρίας ὁπλισαμένας ἀντετάξατο P.
δεξιᾶς τυραννικὸν διὰ πίστεως ἀναλύουσα δόγμα· 618.
καὶ δὴ τὸν μὲν ἐτιθάσσευσεν, ἀνέστειλεν δὲ τὸν Pott.
Ἀμὰν καὶ τὸν Ἰσραὴλ τῇ θελείᾳ πρὸς τὸν θεὸν δεή-
σει ἀπαθῆ διεφύλαξεν. σιωπῶ γὰρ Σουσάνναν καὶ
τὴν Μωϋσέως ἀδελφήν, ὡς ἡ μὲν συνεστρατήγησεν
τῷ προφήτῃ πασῶν ἐξάρχουσα τῶν κατὰ σοφίαν
παρ᾽ Ἑβραίοις εὐδοκίμων γυναικῶν, ἡ δὲ σεμνότητος
ὑπερβολῇ καὶ μέχρι θανάτου χωροῦσα πρὸς τῶν
ἀκολάστων ἐραστῶν κατακρινομένη μάρτυς ἁγνείας
ἔμεινεν ἀρρεπής.

§. 122. Καὶ μὴν Δίων ὁ φιλόσοφος Λυσιδί-
κην τινὰ γυναῖκα ἱστορεῖ δι᾽ ὑπερβολὴν αἰδοῦς αὐτῷ
P. χιτῶνι λούεσθαι, Φιλωτέραν δὲ ὁπότε μέλλοι εἰσιέναι
224. τὴν πύελον, ἡσυχῇ ἐπαναστέλλεσθαι τὸν χιτῶνα κα-
Sylb. θόσον τὰ γυμνὰ τὸ ὕδωρ ἔσκεπεν· εἶτα κατ᾽ ὀλίγον
αὖθις ἀνιοῦσαν ἐπενδύσασθαι. ἢ γὰρ οὐχὶ καὶ βα-
σάνους ἤνεγκεν ἀνδρείως Λέαινα ἡ Ἀττικὴ συνειδυῖα
αὐτῇ τοῖς ἀμφὶ τὸν Ἁρμόδιον καὶ Ἀριστογείτονα τὴν
κατὰ Ἱππάρχου ἐπιβουλήν; οὐδ᾽ ὅπως τι οὖν ἐξεῖπεν
εὖ μάλα στρεβλουμένη. φασὶ δὲ καὶ τὰς Ἀργολικὰς
ἡγουμένης αὐτῶν Τελεσίλλης τῆς ποιητρίας Σπαρ-
τιάτας τοὺς ἀλκίμους τὰ πολέμια φανείσας μόνον
τρέψασθαι καὶ ἐκείναις τὸ ἀδεὲς τοῦ θανάτου περι-
ποιήσασθαι. τὰ ὅμοια λέγει καὶ ὁ τὴν Δαναΐδα
πεποιηκὼς ἐπὶ τῶν Δαναοῦ θυγατέρων ὧδε·

καὶ τότ᾽ ἄρ᾽ ὡπλίζοντο θοῶς Δαναοῖο θύγατρες,
πρόσθεν ἐϋρρεῖος ποταμοῦ Νείλοιο ἄνακτος,

καὶ τὰ ἑξῆς.

§. 123. Ἄιδουσι δὲ οἱ λοιποὶ τῶν ποιητῶν τὴν Ἀταλάντης ἐν θήρᾳ ὠκύτητα καὶ τὴν Ἀντικλείας φιλοστοργίαν καὶ τὴν Ἀλκήστιδος φιλανδρίαν καὶ τὴν Μακαιρίας καὶ τῶν Ὑακινθίδων εὐψυχίαν. τί

δαί; οὐχὶ Θεανὼ μὲν ἡ Πυθαγορικὴ εἰς τοσοῦτον ἧκεν φιλοσοφίας ὡς πρὸς τὸν περιέργως ἀπιδόντα καὶ εἰπόν- P. 619. Pott. τα „καλὸς ὁ πῆχυς", „ἀλλ' οὐ δημόσιος" ἀποκρίνασθαι. τῆς αὐτῆς φέρεται σεμνότητος κἀκεῖνο τὸ ἀπόφθεγμα· ἐρωτηθεῖσα γὰρ ποσταία γυνὴ ἀπὸ ἀνδρὸς εἰς τὸ θεσμοφόριον κάτεισιν; ἀπὸ μὲν ἰδίου καὶ παραχρῆμα ἔφη, ἀπὸ δὲ τοῦ ἀλλοτρίου οὐδεπώποτε. ναὶ μὴν καὶ Θεμιστὼ ἡ Ζωΐλου ἡ Λαμψακηνὴ ἡ Λεοντέως γυνὴ τοῦ Λαμψακηνοῦ τὰ Ἐπικούρεια ἐφιλοσόφει καθάπερ Μυῖα ἡ Θεανοῦς θυγάτηρ τὰ Πυθαγόρεια καὶ Ἀριγνώτη ἡ τὰ περὶ Διονυσίου γράψαμένη· αἱ γὰρ Διοδώρου τοῦ Κρόνου ἐπικληθέντος θυγατέρες πᾶσαι διαλεκτικαὶ γεγόνασιν, ὥς φησι Φίλων ὁ διαλεκτικὸς ἐν τῷ Μενεξένῳ, ὧν τὰ ὀνόματα παρατίθεται τάδε· Μενεξένη, Ἀργεία, Θεόγνις, Ἀρτεμισία, Παντάκλεια, μέμνημαι καὶ Κυνικῆς τινὸς, Ἱππαρχία δὲ ἐκαλεῖτο ἡ Μαρωνῖτις, ἡ Κράτητος γυνή, ἐφ' ᾗ καὶ τὰ γυνογάμεια ἐν τῇ ποικίλῃ ἐτέλεστο.

§. 124. Ἀρήτη δὲ ἡ Ἀριστίππου Κυρηναϊκὴ τὸν μητροδίδακτον ἐπικληθέντα ἐπαίδευσεν Ἀρίστιππον. παρὰ Πλάτωνί τε ἐφιλοσόφουν Λασθένεια ἡ Ἀρκαδία καὶ Ἀξιοθέα ἡ Φλιασία, Ἀσπασίας γὰρ τῆς Μιλησίας περὶ ἧς καὶ οἱ κωμικοὶ πολλὰ δὴ καταγράφουσιν Σωκράτης μὲν ἀπέλαυσεν εἰς φιλοσοφίαν, Περικλῆς δὲ εἰς ῥητορικήν. παραπέμπομαι τοίνυν τὰς ἄλλας διὰ τὸ μῆκος τοῦ λόγου, μήτε τὰς ποιητρίας καταλέγων Κόρινναν καὶ Τελέσιλλαν, Μυῖάν P. 620. Pott. τε καὶ Σαπφώ, ἢ τὰς ζωγράφους καθάπερ Εἰρήνην τὴν Κρατίνου θυγατέρα καὶ Ἀναξάνδραν τὴν Νεάλκους, ὥς φησι Δίδυμος ἐν συμποσιακοῖς.

§. 125. Ἡ δὲ Κλεοβούλου θυγάτηρ τοῦ σοφοῦ καὶ Λινδίων μοναρχοῦντος τῶν ξένων τῶν πατρῴων οὐκ ᾐδεῖτο ἀπονίπτειν τοὺς πόδας, ἐπεὶ καὶ ἡ τοῦ Ἀβραὰμ γυνὴ Σάρρα ἡ μακαρία αὐτὴ „τοὺς ἐγκρυ-

φίας" *) παρεσκεύασε τοῖς ἀγγέλοις, καὶ βασιλικαὶ κόραι παρὰ τοῖς Ἑβραίοις τὰ πρόβατα ἔνεμον, ὅθεν καὶ ἡ παρ' Ὁμήρῳ Ναυσικάα ἐπὶ τοὺς πλυνοὺς ᾔει. ἕλοιτ' ἂν οὖν ἡ σώφρων πρῶτον μὲν πείθειν τὸν ἄνδρα κοινωνὸν αὐτῇ γίνεσθαι τῶν πρὸς εὐδαιμονίαν φερόντων, εἰ δὲ ἀδυνάτως ἔχοι, μόνη σπευδέτω ἐπ' ἀρετήν, πάντα μὲν τῷ ἀνδρὶ πειθομένη ὡς μηδὲν ἄκοντος ἐκείνου πρᾶξαί ποτε πλὴν ὅσα εἰς ἀρετήν τε καὶ σωτηρίαν διαφέρειν νομίζεται, ἀλλὰ καὶ εἴ καί τις εἴργοι τῆς τοιαύτης διαθέσεως ἀνυποκρίτως ὁρμῶσαν ἤτοι γυναῖκα ἢ καὶ θεράπαιναν οὐκ ἄλλο τι φαίνεται τὸ τηνικάδε δρῶν ὁ τοιοῦτος, ἢ δικαιοσύνης μὲν καὶ σωφροσύνης ἀπάγειν προῃρημένος, ἄδικον δὲ ἅμα καὶ ἀκόλαστον παρασκευάζειν βεβουλημένος τὸν οἶκον τὸν ἑαυτοῦ.

§. 126. *Οὐχ οἷόν τε οὖν ἐστὶν ἄνδρα ἢ γυναῖκα ἐν ὁτῳοῦν ἐλλόγιμον γενέσθαι μὴ μαθήσει μήτε μελέτῃ τε καὶ ἀσκήσει προσχρησαμένους, τὴν δὲ ἀρετὴν οὐκ ἐπ' ἄλλοις τισὶν εἶναι φαμὲν ἢ πάντων μάλιστα ἐφ' ἡμῖν. τὰ μὲν οὖν ἄλλα εἴργειν δύναταί τις προσπολεμῶν, τὸ δ' ἐφ' ἡμῖν οὐδαμῶς, οὐδ' ἂν μάλιστα ἐνίσταιτο, θεόσδοτον γὰρ τὸ δῶρον καὶ οὐχ ὑποπῖπτον ἄλλῳ τινί. ὅθεν ἀκολασία μὲν οὐκ ἄλλου τινὸς ἂν δοξάζοιτο εἶναι κακὸν ἢ τοῦ ἀκολασταίνοντος, σωφροσύνη δὲ ἀγαθὸν αὖ τοῦ τὸ σωφρονεῖν δυναμένου.*

Cap. XX.

§. 127. *Φίλανδρον μετὰ σεμνότητος ὑπογράφει γυναῖκα Εὐριπίδης παραινῶν·*

εὐλογεῖν δ' ὅταν τι λέξῃ χρὴ δοκεῖν κἂν μὴ λέγῃ.
κἀκπονεῖν ἂν τῷ ξυνόντι πρὸς χάριν μέλλῃ λέγειν.

καὶ αὖθίς που τούτοις τὰ ὅμοια· P. 621. Pott.

---

*) Genes. 18, 6.

ἡδὺ δ' ἣν κακόν τι πράξῃ συσκυθρωπάζειν πόσει
ἄλοχον ἐν κοινῷ τε λύπης ἡδονῆς τ' ἔχειν μέρος.

τό τε πρᾶον καὶ φιλόστοργον ὧδέ πως ὑποδεικνύειν κἂν ταῖς συμφοραῖς ἐπιφέρει·

σοὶ δ' ἔγωγε καὶ νοσοῦντι συννοσοῦσ' ἀνέξομαι
καὶ κακῶν τῶν σῶν συνοίσω. κοὐδέν ἐστί μοι πικρόν·
μετὰ γὰρ τῶν φίλων εὐτυχεῖν τε χρή. τί γὰρ δὴ τὸ φίλον ἄλλο πλὴν τόδε;

§. 128. „Ἁγιάζεται" γοῦν καὶ γάμος „κατὰ λόγον" τελειούμενος, ἐὰν ἡ συζυγία ὑποπίπτῃ τῷ θεῷ καὶ διοικῆται μετὰ „ἀληθινῆς καρδίας ἐν πληροφορίᾳ πίστεως ἡγνισμένων τὰς καρδίας ἀπὸ συνειδήσεως πονηρᾶς καὶ λελουμένων τὸ σῶμα ὕδατι καθαρῷ καὶ
P. ἐχόντων τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐλπίδος, πιστὸς γὰρ ὁ
225. ἐπαγγειλάμενος" *). χρὴ δὲ τὸν εὐδαίμονα γάμον
Sylb. οὔτε πλούτῳ ποτὲ οὔτε κάλλει κρίνεσθαι, ἀλλ' ἀρετῇ.

οὐδεμίαν,

φησὶν ἡ τραγῳδία,

ὤνησε κάλλος εἰς πόσιν ξυνάορον,
ἀρετὴ δ' ὤνησε πολλάς· πᾶσα γὰρ ἀγαθὴ γυνὴ
ἥ τις ἀνδρὶ συντέτηκε, σωφρονεῖν ἐπίσταται.

εἶτα οἷον παραινέσεις διδοῦσά φησι·

πρῶτα μέν γε τοῦθ' ὑπάρχει κἂν ἄμορφος ᾖ πόσις
χρὴ δοκεῖν εὔμορφον εἶναι τῇ γε νοῦν κεκτημένῃ.
οὐ γὰρ ὀφθαλμὸς τὸ κρῖνόν ἐστιν, ἀλλὰ νοῦς, P.

καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις. πάνυ γὰρ κυρίως ἡ γραφὴ 622.
„βοηθὸν" **) εἶπεν τὴν γυναῖκα δεδόσθαι τἀνδρὶ Pott.
παρὰ τοῦ θεοῦ.

§. 129. Δῆλον οὖν οἶμαι ὡς ἕκαστον τῶν προσπιπτόντων λυπηρῶν πρὸς τἀνδρὸς κατὰ τὴν οἰκουρίαν

---

*) 1 Timoth. 4, 5. Hebr. 10, 22 sq. **) Genes. 2, 20.

λόγῳ θεραπεύειν μετὰ πειθοῦς προαιρήσεται, εἰ δὲ μὴ ὑπακούοι τότε ἤδη πειράσεται καθόσον οἷόν τέ ἐστιν ἀνθρωπίνῃ φύσει ἀναμάρτητον διεξάγειν βίον, ἐάν τε ἀποθνήσκειν δέῃ μετὰ τοῦ λόγου ἐάν τε ζῆν, συλλήπτορα καὶ κοινωνὸν τῆς τοιαύτης πράξεως τὸν θεὸν εἶναι νομίζουσα, τὸν τῷ ὄντι παραστάτην καὶ σωτῆρα εἴς τε τὸ παρὸν εἴς τε τὸ μέλλον, στρατηγόν τε καὶ ἡγεμόνα πάσης πράξεως ἐκεῖνον πεποιημένη, σωφροσύνην μὲν καὶ δικαιοσύνην ἔργον ἡγουμένη, τὸ θεοφιλὲς δὲ ποιουμένη τέλος.

§. 130. *Χαριέντως γοῦν ἐν τῇ πρὸς Τίτον ἐπιστολῇ ὁ ἀπόστολος δεῖν εἶναί φησι „τὰς πρεσβύτιδας ἐν καταστήματι ἱεροπρεπεῖ μὴ διαβόλους μὴ οἴνῳ πολλῷ δεδουλωμένας, ἵνα σωφρονίζωσι τὰς νέας φιλάνδρους εἶναι, φιλοτέκνους, σώφρονας, ἁγνὰς, οἰκουροὺς, ἀγαθὰς, ὑποτασσομένας τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν, ἵνα μὴ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ βλασφημῆται" *), „μᾶλλον δὲ" φησὶν „εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων καὶ τὸν ἁγιασμὸν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν κύριον, ἐπισκοποῦντες μή τις πόρνος ἢ βέβηλος, ὡς Ἠσαῦ ὃς ἀντὶ βρώσεως μιᾶς ἀπέδοτο τὰ πρωτοτόκια, καὶ μή τις ῥίζα πικρίας ἄνω φύουσα ἐνοχλῇ καὶ δι' αὐτῆς μιανθῶσιν οἱ πολλοί" **).*

§. 131. *Εἶθ' οἷον κολοφῶνα ἐπιθεὶς τῷ περὶ γάμου ζητήματι ἐπιφέρει, „τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος, πόρνους δὲ καὶ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ θεός" ***). ἑνὸς δὴ σκοποῦ καὶ ἑνὸς δὴ τέλους ἀνδρὶ καὶ γυναικὶ δεδειγμένου, τὸν τέλειον ὁ Πέτρος ἐν τῇ ἐπιστολῇ φησὶ, „ὀλίγον ἄρτι εἰ δέον λυπηθέντες ἐν ποικίλοις πειρασμοῖς ἵνα τὸ δοκίμιον τῆς πίστεως ὑμῶν πολὺ τιμιώτερον χρυσίου τοῦ ἀπολλυμένου καὶ διὰ πυρὸς δεδοκιμασμένου εὑρεθῇ εἰς ἔπαι-*

---

*) Tit. 2, 2—5. **) Hebr. 12, 13—17. ***) Ibid. 13 4.

νον καὶ δόξαν ἐν ἀποκαλύψει Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὃν οὐκ εἰδότες ἀγαπᾶτε, εἰς ὃν ἄρτι μὴ ὁρῶντες, πιστεύοντες δὲ ἀγαλλιᾶσθε χαρᾷ ἀνεκλαλήτῳ καὶ δεδοξασμένῃ, κομιζόμενοι τὸ τέλος τῆς πίστεως σωτηρίαν ψυχῶν" *). διὸ καὶ Παῦλος καυχᾶται διὰ Χριστὸν γεγονέναι „ἐν κόποις περισσοτέρως ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως ἐν θανάτοις πολλάκις" **).

Cap. XXI.

§. 132. Ἐνταῦθα τὸ τέλειον εὑρίσκω πολλαχῶς ἐκλαμβανόμενον κατὰ τὸν ἐν ἑκάστῃ κατορθοῦντα ἀρετῇ. τελειοῦται γοῦν τις καὶ ὡς εὐλαβὴς καὶ ὡς ὑπομονητικὸς καὶ ὡς ἐγκρατὴς καὶ ὡς ἐργάτης καὶ ὡς μάρτυς καὶ ὡς γνωστικός· πάντα δὲ ὁμοῦ P.
τέλειος οὐκ οἶδ' εἴ τις ἀνθρώπων ἔτι ἄνθρωπος 623.
ὢν, πλὴν μόνον ὁ δι' ἡμᾶς ἄνθρωπον ἐνδυσάμενος· Pott.
καί τοι κατὰ νόμον ψιλόν. τίς οὖν εἴη τέλειος; ὃς ἀποχὴν κακῶν ἐπαγγέλλεται, ὁδὸς δέ ἐστιν αὕτη ἐπί τε τὸ εὐαγγέλιον ἐπί τε τὴν εὐποιίαν. ἀλλὰ νομικοῦ μὲν τελείωσις γνωστικὴ εὐαγγελίου πρόσληψις ἵνα γένηται ὁ κατὰ νόμον τέλειος, οὕτω γὰρ προεθέσπισεν ὁ κατὰ νόμον Μωϋσῆς ἀκοῦσαι δεῖν ἵνα ἐκδεξώμεθα κατὰ τὸν ἀπόστολον πλήρωμα νόμου τὸν Χριστόν. ἐν εὐαγγελίῳ δὲ ἤδη προκόπτει ὁ γνωστικὸς οὐ βαθμῷ χρησάμενος τῷ νόμῳ μόνον, συνιεὶς δὲ αὐτὸν καὶ νοήσας ὡς παρέδωκε τοῖς ἀποστόλοις ὁ τὰς διαθήκας δεδωκὼς κύριος. εἰ δὲ καὶ πολιτεύσαιτο ὀρθῶς, ὥσπερ οὖν ἀδύνατον δυσεργείᾳ γνῶσιν ἐπακολουθεῖν, μάρτυς τε ἐπὶ τοῖσδε ὀρθότατα ὁμολογήσας δι' ἀγάπην γένοιτο πλείονα τὴν ἀξίαν ὡς ἐν ἀνθρώποις λαμβάνων· οὐδ' οὕτως φθάσει τέλειος ἐν σαρκὶ κληθείς, ἐπεὶ τὴν προσηγορίαν ταύτην προείληφεν ἡ συμπεραίωσις τοῦ βίου φθάσαντος ἤδη τοῦ γνωστικοῦ

*) 1 Petr. 1, 6—9. **) 2 Corinth. 11, 23.

μάρτυρος τὸ τέλειον ἔργον ἐνδείξασθαι καὶ παραστῆσαι κυρίως δι᾽ ἀγάπης γνωστικῆς εὐχαρισθέντος αἵματος, παραπεμπομένου τὸ πνεῦμα.

§. 133. *Μακάριος* δ᾽ ἔνθεν ἂν εἴη τέλειός τε ἐν δίκῃ κηρυχθείη, „ἵνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ᾖ τοῦ θεοῦ καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν", ὥς φησιν ὁ ἀπόστολος· μόνον τὸ προαιρετικὸν καὶ τὴν ἀγάπην σώζωμεν, „ἐν παντὶ θλιβόμενοι, ἀλλ᾽ οὐ στενοχωρούμενοι, ἀπορούμενοι, ἀλλ᾽ οὐκ ἐξαπορούμενοι, διωκόμενοι, ἀλλ᾽ οὐκ ἐγκαταλειπόμενοι, καταβαλλόμενοι, ἀλλ᾽ οὐκ ἀπολλύμενοι" *). χρὴ γὰρ τοὺς σπεύδοντας εἰς συντελείωσιν κατὰ τὸν αὐτὸν ἀπόστολον „μηδεμίαν ἐν μηδενὶ διδόναι προσκοπὴν ἀλλ᾽ ἐν παντὶ συνιστάναι ἑαυτοὺς οὐκ ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ θεῷ". ἔστω δὲ κατεπακολούθημα πείθεσθαι καὶ τοῖς ἀνθρώποις, καὶ γὰρ τούτοις εὔλογον διὰ τὰς ἐπηρεαζούσας βλασφημίας. ἡ δὲ διασύστασις „ἐν ὑπομονῇ πολλῇ, ἐν θλίψεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν στενοχωρίαις, ἐν πληγαῖς, ἐν φυλακαῖς, ἐν ἀκαταστασίαις, ἐν κόποις, ἐν ἀγρυπνίαις, ἐν νηστείαις, ἐν ἁγνότητι, ἐν γνώσει, ἐν μακροθυμίᾳ, ἐν χρηστότητι, P. ἐν πνεύματι ἁγίῳ, ἐν ἀγάπῃ ἀνυποκρίτῳ, ἐν λόγῳ 624. ἀληθείας, ἐν δυνάμει θεοῦ" **), „ἵνα ὦμεν ναοὶ Pott. θεοῦ καθαρισθέντες ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς P. καὶ πνεύματος· κἀγὼ", φησὶν, „εἰσδέξομαι ὑμᾶς καὶ 226. ἔσομαι ὑμῖν εἰς πατέρα, καὶ ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι εἰς Sylb. υἱοὺς καὶ θυγατέρας, λέγει κύριος παντοκράτωρ" ***)· „ἐπιτελοῦμεν οὖν", φησὶν „ἁγιωσύνην ἐν φόβῳ θεοῦ". εἰ γὰρ καὶ λύπην ὁ φόβος γεννᾷ, „χαίρω", λέγω „οὐχ ὅτι ἐλυπήθητε, ἀλλ᾽ ὅτι ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν, ἐλυπήθητε γὰρ κατὰ θεὸν ἵνα ἐν μηδενὶ ζημιωθῆτε ἐξ ἡμῶν, ἡ γὰρ κατὰ θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον ἐργάζεται, ἡ δὲ τοῦ κόσμου

---

*) 2 Corinth. 4, 7—9. **) Ibid. 6, 3—7. ***) Ibid. 7, 1. 6, 16 sq. 19.

λύπη θάνατον κατεργάζεται. ἰδοὺ γὰρ αὐτὸ τοῦτο τὸ κατὰ θεὸν λυπηθῆναι ὑμᾶς πόσην κατειργάσατο ὑμῖν σπουδήν; ἀλλὰ ἀπολογίαν, ἀλλὰ ἀγανάκτησιν, ἀλλὰ φόβον, ἀλλὰ ἐπιπόθησιν, ἀλλὰ ζῆλον, ἀλλὰ ἐκδίκησιν· ἐν παντὶ συνεστήσατε ἑαυτοὺς ἁγνοὺς εἶναι τῷ πράγματι" *).

§. 134. Ταῦτα γνωστικῆς ἀσκήσεως προγυμνάσματα. ἐπεὶ δὲ ὁ παντοκράτωρ θεὸς αὐτὸς „ἔδωκεν τοὺς μὲν ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφήτας, τοὺς δὲ εὐαγγελιστὰς, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ μέχρι καταντήσομεν πάντες εἰς τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ" **), σπευστέον ἀπανδροῦσθαι γνωστικῶς καὶ τελειοῦσθαι ὡς ὅτι μάλιστα ἔτι ἐν σαρκὶ καταμένοντας ἐκ τῆς τελείας ἐνθένδε ὁμοφροσύνης μελετήσαντας συνδραμεῖν τῷ θελήματι τοῦ θεοῦ εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς τῷ ὄντι τελείας εὐγενείας τε καὶ συγγενείας εἰς τὸ πλήρωμα τοῦ Χριστοῦ τὸ ἐκ καταρτισμοῦ τελείως ἀπηρτισμένον. ἤδη συνορῶμεν ὅπῃ καὶ ὅπως καὶ ὁπότε ὁ θεῖος ἀπόστολος τὸν τέλειον λέγει καὶ ὡς τελείων ἐμφαίνει διαφοράς. πάλιν τε αὖ ἑκάστῳ δίδοται ἡ φανέρωσις τοῦ πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον· ᾧ μὲν γὰρ δίδοται διὰ τοῦ πνεύματος λόγος σοφίας, ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, ἑτέρῳ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι, ἄλλῳ δὲ χαρίσματα ἰαμάτων ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι, ἄλλῳ δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων, ἄλλῳ προφητεία, ἄλλῳ διάκρισις πνευμάτων, ἑτέρῳ γένη γλωσσῶν, ἄλλῳ δὲ ἑρμηνεία γλωσσῶν· πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ P.
πνεῦμα διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται" ***). 625.
Pott.

*) 2 Corinth. 7, 1. 9 — 11. **) Ephes. 4, 11 — 13. ***) 1 Corinth. 12, 7 — 11.

§. 135. Ὧν οὕτως ἐχόντων οἱ μὲν προφῆται ἐν προφητείᾳ τέλειοι, οἱ δίκαιοι δὲ ἐν δικαιοσύνῃ καὶ οἱ μάρτυρες ἐν ὁμολογίᾳ, ἄλλοι δὲ ἐν κηρύγματι οὐκ ἀμέτοχοι μὲν τῶν κοινῶν ἀρετῶν, κατορθοῦντες δὲ ἐν οἷς ἐτάχθησαν, ἐπεὶ τίς ἂν εὖ φρονῶν εἴποι τὸν προφήτην οὐ δίκαιον; τί γάρ; οὐχὶ καὶ οἱ δίκαιοι ὥσπερ Ἀβραὰμ προεφήτευσεν;

ἄλλῳ μὲν γὰρ ἔδωκε θεὸς πολεμήια ἔργα,
ἄλλῳ δ᾽ ὀρχηστὺν, ἑτέρῳ κίθαριν καὶ ἀοιδήν.

Ὅμηρος λέγει. „ἀλλ᾽ ἕκαστος ἴδιον ἔχει χάρισμα ἀπὸ θεοῦ, ὁ μὲν οὕτως, ὁ δὲ οὕτως" *), οἱ ἀπόστολοι δὲ ἐν πᾶσι πεπληρωμένοι.

§. 136. Εὑρήσεις γοῦν ἣν θελήσῃς ἐκ τῶν πράξεων καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν τὴν γνῶσιν, τὸν βίον, τὸ κήρυγμα, τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἁγνείαν, τὴν προφητείαν. ἰστέον μέντοι, ὅτι εἰ καὶ ὁ Παῦλος τοῖς χρόνοις νεάζει εὐθέως μετὰ τὴν τοῦ κυρίου ἀνάληψιν ἀκμάσας, ἀλλ᾽ οὖν ἡ γραφὴ αὐτῷ ἐκ τῆς παλαιᾶς ἤρτηται διαθήκης ἐκεῖθεν ἀναπνέουσα καὶ λαλοῦσα· ἡ γὰρ εἰς Χριστὸν πίστις καὶ ἡ τοῦ εὐαγγελίου γνῶσις ἐξήγησίς ἐστι καὶ τοῦ νόμου πλήρωσις. καὶ διὰ τοῦτο εἴρηται τοῖς Ἑβραίοις, „ἐὰν μὴ πιστεύσητε οὐ μὴ συνῆτε" **), τουτέστιν ἐὰν μὴ πιστεύσητε τῷ διὰ νόμου προφητευθέντι καὶ ὑπὸ νόμου θεσπισθέντι, οὐ συνήσετε τὴν διαθήκην τὴν παλαιὰν ἣν αὐτὸς κατὰ τὴν ἰδίαν ἐξηγήσατο παρουσίαν.

Cap. XII.

§. 137. Ὁ δὴ συνιὼν καὶ διορατικὸς οὗτός ἐστιν ὁ γνωστικός. ἔργον δὲ αὐτοῦ οὐχ ἡ ἀποχὴ τῶν κακῶν, ἐπιβάθρα γὰρ αὕτη προκοπῆς μεγίστης, οὐδὲ μὴν ποιεῖν τι ἀγαθὸν ἤτοι διὰ φόβον, γέγραπται

*) 1 Corinth. 7, 7. **) Iesai. 7, 9.

γάρ· „ποῦ φύγω καὶ ποῦ κρυβήσομαι ἀπὸ προσώπου σου; ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανὸν, σὺ ἐκεῖ εἶ, ἐὰν ἀπέλθω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θαλάσσης ἐκεῖ ἡ δεξιά σου, ἐὰν καταβῶ εἰς ἀβύσσους, ἐκεῖ τὸ πνεῦμά σου" *)· ἀλλ' οὐδὲ δι' ἐλπίδα τιμῆς ἐπηγγελμένης, εἴρηται γὰρ, „ἰδοὺ κύριος καὶ ὁ μισθὸς αὐτοῦ, ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ" **)· „ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν" ***)· μόνη δ' ἡ δι' ἀγάπην εὐποιία ἡ δι' αὐτὸ τὸ καλὸν αἱρετὴ τῷ γνωστικῷ.

§. 138. Αὐτίκα ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ τῷ κυρίῳ λέλεκται, „αἴτησαι παρ' ἐμοῦ καὶ δώσω σοὶ P. ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου" †), αἴτημα τὸ βασι- 626. λικώτατον διδάσκων αἰτεῖσθαι τὴν τῶν ἀνθρώπων Pott. σωτηρίαν ἀμισθὶ, ἵνα δὴ ἡμεῖς κληρονομήσωμεν καὶ κτησώμεθα τὸν κύριον. ἔμπαλιν γὰρ χρείας τινὸς ἕτεκεν, ἵνα μοὶ τόδε γένηται καὶ τόδε μὴ γένηται, τῆς ἐπιστήμης ἐφιέσθαι τῆς περὶ τὸν θεὸν οὐκ ἴδιον γνωστικοῦ, ἀπόχρη δ' αὐτῷ αἰτία τῆς θεωρίας ἡ γνῶσις αὕτη. τολμήσας γὰρ εἴποιμ' ἂν, οὐ διὰ τὸ σώζεσθαι βούλεσθαι τὴν γνῶσιν αἱρήσεται ὁ δι' αὐτὴν τὴν θείαν ἐπιστήμην μεθέπων τὴν γνῶσιν· τὸ μὲν γὰρ νοεῖν ἐκ συνασκήσεως εἰς τὸ ἀεὶ νοεῖν ἐκτείνεται, τὸ δὴ ἀεὶ νοεῖν οὐσία τοῦ γινώσκοντος κατὰ ἀνάκρασιν ἀδιάστατον γενομένη καὶ ἀίδιος θεωρία ζῶσα ὑπόστασις μένει. εἰ γοῦν τις καθ' ὑπόθεσιν προθείη τῷ γνωστικῷ πότερον ἑλέσθαι βούλοιτο, τὴν γνῶσιν τοῦ θεοῦ ἢ τὴν σωτηρίαν τὴν αἰώνιον, εἴη δὲ ταῦτα κεχωρισμένα παντὸς μᾶλλον ἐν ταυτότητι
P. ὄντα, οὐδὲ καθοτιοῦν διστάσας ἕλοιτ' ἂν τὴν γνῶ-
227. σιν τοῦ θεοῦ, δι' αὐτὴν αἱρετὴν κρίνας εἶναι τὴν
Sylb.

*) Psalm. 139, 7—10. **) Iesai. 40, 10. 62, 11. Psalm. 62, 12. Apocalyps. 22, 12. Roman. 2, 6. ***) 1 Corinth. 2, 9. †) Psalm. 2, 8.

ἐπαναβεβηκυῖαν τῆς πίστεως δι᾽ ἀγάπην εἰς γνῶσιν ἰδιότητα.

§. 139. *Αὕτη τοίνυν ἡ πρώτη ἀγαθοποιία τοῦ τελείου, ὅταν μὴ διά τι χρειῶδες τῶν εἰς αὐτὸν συντεινόντων γίνηται, κρίναντος δ᾽ ὅτι καλὸν τὸ ἀγαθὸν ποιεῖν ἐκτενῶς ἡ ἐνέργεια φερομένη ἐν πάσῃ πράξει ἀγαθύνηται, οὐκ ἐφ᾽ ὧν μὲν, ἐφ᾽ ὧν δ᾽ οὔ· ἀλλ᾽ ἐν ἕξει εὐποιίας καταστᾶσα μήτε διὰ δόξαν ἔτι ἢ ὥς φασιν οἱ φιλόσοφοι τὴν εὔκλειαν μήτε διὰ μισθὸν εἴτε παρὰ ἀνθρώπων εἴτε ἐκ θεοῦ· κατ᾽ εἰκόνα καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν τοῦ κυρίου τὸν βίον ἐκτελοίη. κἂν πως ἀγαθοεργοῦντι αὐτῷ ἐναντίον τι ἀπαντήσῃ, ὡς ἀγαθὴν τὴν ἀντιμισθίαν ἀμνησικάκως προήσεται, ἐπὶ „δικαίους καὶ ἀδίκους" *) δίκαιος καὶ ἀγαθὸς γινόμενος. τοιούτοις τισὶν ὁ κύριος λέγει, „γίνεσθε ὡς ὁ πατὴρ ὑμῶν τέλειος" **). τούτῳ τέθνηκεν ἡ σάρξ, ζῇ δὲ αὐτὸς μόνος ἀφιερώσας τὸν τάφον εἰς ναὸν ἅγιον κυρίῳ, τὴν παλαιὰν ἁμαρτητικὴν ψυχὴν ἐπιστρέψας πρὸς θεόν.*

§. 140. *Οὐκ ἐγκρατὴς οὗτος ἔτι, ἀλλ᾽ ἐν ἕξει γέγονεν ἀπαθείας σχῆμα θεῖον ἐπενδύσασθαι ἀναμένων.* [P. 627. Pott.] *„ἐὰν ποιήσῃς", φησὶν, „ἐλεημοσύνην μηδεὶς γινωσκέτω, καὶ ἐὰν νηστεύσῃς, ἄλειψαι, ἵνα ὁ θεὸς μόνος γινώσκῃ" ***), ἀνθρώπων δὲ οὐδὲ εἷς. ἀλλ᾽ οὐδὲ αὐτὸς ὁ ἐλεῶν ὅτι ἐλεεῖ γινώσκειν ὀφείλει· ἔσται γὰρ οὕτω ποτὲ μὲν οἰκτίρμων, ἄλλοτε δὲ οὔ. ἐπὰν δὲ ἐν ἕξει ποιήσῃ τὸ εὐεργετικὸν, φύσιν ἀγαθοῦ μιμήσεται· ἡ δὲ διάθεσις καὶ φύσις ἔσται καὶ συνάσκησις. οὐ δεῖ δὲ ἀρθέντας μετατεθῆναι, ἀλλὰ βαδίζοντας ἀφικέσθαι οἷ δεῖ. τοῦτο γάρ ἐστι „τὸ ἑλκυσθῆναι ὑπὸ τοῦ πατρὸς" †) διὰ πάσης τῆς στενῆς διελθόντας ὁδοῦ, τὸ ἄξιον γενέσθαι τὴν δύναμιν τῆς χάριτος παρὰ τοῦ θεοῦ λαβεῖν, ἀκωλύτως ἀναδρα-*

---

*) Matth. 5, 45. **) Ibid. v. 48. ***) Ibid. 6, 1 sq. †) Ioann. 6, 44. Matth. 7, 13 sq.

μεῖν· κἂν μισῶσι τὸν ἐκλεκτόν τινες, οἶδεν οὗτος τὴν ἄγνοιαν αὐτῶν οἰκτείρων τῆς ἀμαθίας τὴν γνώμην αὐτῶν.

§. 141. Εἰκότως οὖν ἡ γνῶσις αὕτη ἀγαπᾷ καὶ τοὺς ἀγνοοῦντας διδάσκει τε καὶ παιδεύει τὴν πᾶσαν κτίσιν τοῦ παντοκράτορος θεοῦ τιμᾶν. εἴ γε ἀγαπᾶν μεμάθηκε τὸν θεὸν, οὐχ ἕξει τὴν ἀρετὴν ἀπόβλητον οὗτος οὐδαμῶς οὔτε ὕπαρ οὔτε ὄναρ οὐδὲ κατὰ φαντασίαν τινά· ἐπεὶ μηδ᾽ ἐξίσταταί ποθ᾽ ἑαυτῆς ἡ ἕξις ἀποπεσοῦσα τοῦ ἕξις εἶναι· εἴτ᾽ οὖν ἕξις ἡ γνῶσις εἴτε διάθεσις εἶναι λέγοιτο, τῷ γὰρ μὴ παρεισιέναι ποτὲ ἐννοίας διαφόρους ἀναλλοίωτον τὸ ἡγεμονικὸν μένον οὐ προσλαμβάνει τινὰ ἑτεροίωσιν φαντασιῶν, τὰς ἐκ τῶν μεθημερινῶν κινήσεων ἀνειδωλοποιίας ὀνειρώττον· διὰ τοῦτό τοι καὶ ὁ κύριος „ἐγρηγορέναι" *) παραγγέλλει, ὥστε μηδὲ ὄναρ ἡμῶν παθαίνεσθαί ποτε τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ τῆς νυκτὸς τὴν πολιτείαν ὡς ἐν ἡμέρᾳ ἐνεργουμένην καθαρὰν καὶ ἀκηλίδωτον διαφυλάττειν προστάττει· αὕτη γὰρ ἡ κατὰ δύναμιν ἐξομοίωσις πρὸς θεὸν τὸ φυλάττειν τὸν νοῦν ἐν τῇ κατὰ τὰ αὐτὰ σχέσει· αὕτη δὲ νοῦ σχέσις ὡς νοῦ, ἡ δὲ ποικίλη διάθεσις γίνεται τῇ πρὸς τὰ ὑλικὰ προσπαθείᾳ.

§. 142. Ἣ μοὶ δοκοῦσιν εὐφρόνην κεκληκέναι τὴν νύκτα, ἐπειδὴ τηνικάδε ἡ ψυχὴ πεπαυμένη τῶν P.
αἰσθήσεων συννεύει πρὸς αὐτὴν καὶ μᾶλλον μετέ- 628.
χει τῆς φρονήσεως. διὰ ταῦτ᾽ οὖν καὶ αἱ τελεταὶ Pott.
γίνονται νυκτὸς μάλιστα, σημαίνουσαι τὴν ἐν νυκτὶ τῆς ψυχῆς συστολὴν ἀπὸ τοῦ σώματος. „ἆρ᾽ οὖν μὴ καθεύδωμεν ὡς οἱ λοιποὶ, ἀλλὰ γρηγορῶμεν καὶ νήφωμεν· οἱ γὰρ καθεύδοντες νυκτὸς καθεύδουσι καὶ οἱ μεθυσκόμενοι νυκτὸς μεθύουσι, ἡμεῖς δὲ ἡμέρας ὄντες νήφωμεν ἐνδυσάμενοι θώρακα πίστεως καὶ ἀγάπης καὶ περικεφαλαίαν ἐλπίδα σωτηρίου" **).

---

*) Matth. 24, 42. **) 1 Thessal. 5, 6—8.

§. 143. Ὅσα δ' αὖ περὶ ὕπνου λέγουσι τὰ αὐτὰ χρὴ καὶ περὶ θανάτου ἐξακούειν. ἑκάτερος γὰρ δηλοῖ τὴν ἀπόστασιν τῆς ψυχῆς ὁ μὲν μᾶλλον, ὁ δὲ ἧττον, ὅπερ ἐστὶ καὶ παρὰ Ἡρακλείτου λαβεῖν· „ἄνθρωπος ἐν εὐφροσύνῃ φάος ἅπτεται ἑαυτῷ ἀποθανὼν ἀποσβεσθεὶς, ζῶν δὲ, ἅπτεται τεθνεῶτος εὕδων ἀποσβεσθεὶς ὄψεις, ἐγρηγορὼς ἅπτεται εὕδοντος". „μακάριοι γὰρ οἱ εἰδότες τὸν κύριον" κατὰ τὸν ἀπόστολον „ὅτι ὥρα ὑμᾶς ἤδη ἐξ ὕπνου ἐγερθῆναι· νῦν γὰρ ἐγγύτερον ἡμῶν ἡ σωτηρία ἢ ὅτε ἐπιστεύσαμεν, ἡ νὺξ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν. ἀποθώμεθα οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκότους, ἐνδυσώμεθα δὲ τὰ ὅπλα τοῦ φωτός" *). ἡμέραν δὲ τὸν υἱὸν ἀλληγορεῖ καὶ φῶς, τάς τε αὖ παραγγελίας ὅπλα φωτὸς μεταφορικῶς. ταύτῃ τοὶ λελουμένους φασὶ δεῖν ἐπὶ τὰς ἱεροποιίας καὶ τὰς εὐχὰς ἰέναι καθαροὺς καὶ λαμπρούς.

§. 144. Καὶ τοῦτο μὲν συμβόλου χάριν γίνεσθαι τὸ ἔξωθεν κεκοσμῆσθαί τε καὶ ἡγνίσθαι, ἁγνεία δέ ἐστι φρονεῖν ὅσια καὶ δὴ καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ βαπτίσματος εἴη ἂν καὶ ἡ ἐκ Μωϋσέως παραδεδομένη τοῖς ποιηταῖς ὧδέ πως·

ἡ δ' ὑδρηναμένη καθαρὰ χροῒ εἵματ' ἔχουσα **)·

ἡ Πηνελόπη ἐπὶ τὴν εὐχὴν ἔρχεται· Τηλέμαχος δέ,

χεῖρας νιψάμενος πολιῆς ἁλὸς εὔχετ' Ἀθήνῃ ***).

ἔθος τοῦτο Ἰουδαίων ὡς καὶ τὸ πολλάκις ἐπὶ κοίτῃ βαπτίζεσθαι. εὖ γοῦν κἀκεῖνο εἴρηται, ἴσθι μὴ λουτρῷ, ἀλλὰ νόῳ καθαρός. ἁγνεία γὰρ οἶμαι τελεία P.
ἡ τοῦ νοῦ καὶ τῶν ἔργων καὶ τῶν διανοημάτων, 628.
πρὸς δὲ καὶ τῶν λόγων εἰλικρίνεια καὶ τελευταῖα ἡ Pott.
κατὰ τὰ ἐνύπνια ἀναμαρτησία.

§. 145. Ἱκανὴ δὲ οἶμαι ἀνθρώπῳ κάθαρσις, μετάνοια ἀκριβὴς καὶ βεβαία, εἴ γε κατεγνωκότες ἑαυτῶν ἐπὶ ταῖς προγενομέναις πράξεσι προΐεμεν εἰς

---

*) Roman. 13, 11 sq. **) Odyss. δ. 750. ***) Odyss. β. 261.

τὸ πρόσθεν μετὰ ταῦτα νοήσαντες καὶ τὸν νοῦν ἐξα-
P. ναδύντες τῶν τε κατ' αἴσθησιν τερπόντων καὶ τῶν
128. πρόσθεν πλημμελημάτων. εἰ γοῦν τὴν ἐπιστήμην
Sylb. ἐτυμολογεῖν χρὴ καὶ ἀπὸ τῆς στάσεως τὴν ἐπιβο-
λὴν αὐτῆς ληπτέον, ὅτι ἵστησιν ἡμῶν ἐν τοῖς πρά-
γμασι τὴν ψυχὴν ἄλλοτε ἄλλως πρότερον φερομέ-
νην. ὡς αὔτως καὶ τὴν πίστιν ἐτυμολογητέον τὴν
περὶ τὸ ὂν στάσιν τῆς ψυχῆς ἡμῶν, ἡμεῖς δὲ τὸν
ἀεὶ καὶ ἐν πᾶσι δίκαιον ποθοῦμεν μαθεῖν, ὃς μήτε τὴν
ἐκ τοῦ νόμου δεδιὼς κόλασιν μήτε τὴν τῶν συνόντων
καὶ ἐπεξιόντων τοῖς πλημμεληθεῖσι μισοπονηρίαν εὐ-
λαβούμενος μήτε τὸν ἐξ αὐτῶν τῶν ἀδικουμένων κίν-
δυνον ὑφορώμενος διαμένει δίκαιος, ὁ γὰρ διὰ ταῦ-
τα τοῦ πράττειν τὶ τῶν ἀδίκων ἀπεχόμενος οὐχ
ἑκὼν χρηστὸς, φόβῳ δὲ ἀγαθός. καὶ ὅ γε Ἐπίκουρος
ἀδικεῖν ἐπὶ κέρδει τινὶ βούλεσθαί φησι τὸν κατ' αὐ-
τὸν σοφόν· πίστιν γὰρ λαβεῖν περὶ τοῦ λαθεῖν οὐ
δύνασθαι. ὥστε εἰ πιστήσεται λήσειν ἀδικήσει κατ'
αὐτόν.

§. 146. Καὶ τοιαῦτα μὲν τὰ σκοτεινὰ δόγματα,
εἰ δὲ καὶ ἐλπίδι τῆς ἐπὶ δικαίοις παρὰ τοῦ θεοῦ ἀ-
μοιβῆς ἀφέξεταί τις τοῦ ἀδικεῖν οὐδ' οὕτως ἑκὼν
χρηστεύεται, ὡς γὰρ ἐκεῖνον ὁ φόβος οὕτω τοῦτον
ὁ μισθὸς δικαιοῖ, μᾶλλον δὲ δίκαιον εἶναι δοκεῖν δεί-
κνυσι. τὴν δὲ ἐλπίδα τὴν μετὰ θάνατον οὐ μόνον
οἱ τὴν βάρβαρον σοφίαν μετιόντες ἴσασι τοῖς μὲν
ἀγαθοῖς καλὴν, τοῖς δὲ φαύλοις ἔμπαλιν, ἀλλὰ καὶ
οἱ Πυθαγόρειοι· τέλος γὰρ κἀκεῖνοι τὴν ἐλπίδα ὑπη-
γόρευον τοῖς φιλοσοφοῦσιν, ὅπου γε καὶ ὁ Σωκράτης
ἐν Φαίδωνι μετὰ ἀγαθῆς ἐλπίδος φησὶ τὰς καλὰς ψυχὰς P.
ἐνθένδε ἀπιέναι, καὶ πάλιν τοὺς πονηροὺς κακίζων 630.
ἀντιτίθησι· ζῶσι γὰρ μετὰ κακῆς ἐλπίδος λέγων. Pott.
συνᾴδειν τούτῳ καὶ ὁ Ἡράκλειτος φαίνεται δι' ὧν
φησὶ περὶ τῶν ἀνθρώπων διαλεγόμενος, ἀνθρώπους
μένει ἀποθανόντας ἅσσα οὐκ ἔλπονται οὐδὲ δοκέου-
σιν.

§. 147. Θείως οὖν ὁ Παῦλος Ῥωμαίοις ἄντικρυς ἐπιστέλλει, „ἡ θλῖψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα, ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει" *). δι' ἐλπίδα μὲν γὰρ τὴν μέλλουσαν ἡ ὑπομονή· ἐλπὶς δὲ ὁμωνύμως καὶ ἡ τῆς ἐλπίδος ἀπόδοσίς τε καὶ ἀποκατάστασις, ἣ καὶ οὐ καταισχύνει μὴ ὀνειδιζομένη ἔτι. ὁ δὲ ψιλῇ κλήσει καθὸ κέκληται ὑπακούων οὔτε διὰ φόβον οὔτε διὰ ἡδονὰς ἐπὶ τὴν γνῶσιν ἵεται, οὐ γὰρ περισκέπτεται εἴ τι λυσιτελὲς ἔξωθεν ἕπεται κέρδος ἢ ἀπόλαυσις αὐτῷ, ἀγάπῃ δὲ τοῦ ὄντος ἐραστοῦ ἑλκόμενος καὶ πρὸς τὸ δέον ἀγόμενος θεοσεβεῖ.

§. 148. Ὅθεν οὐδ' εἰ καθ' ὑπόθεσιν ἐξουσίαν λάβοι παρὰ τοῦ θεοῦ πράττειν τὰ ἀπηγορευμένα ἀτιμώρητός τε ὤν, οὐδ' εἰ καὶ μισθὸν τὰ μακάρων ἀγαθὰ λήψεσθαι ἐπὶ τοῖσδε ἐπαγγελίαν προσλάβοι, ἀλλ' εἰ καὶ λήσεσθαι τὸν θεὸν ἐφ' οἷς πράττει πεισθείη, ὅπερ ἀδύνατον, πρᾶξαί τι παρὰ τὸν λόγον τὸν ὀρθὸν ἐθελήσαι ποτ' ἂν τὸ ὄντως καλὸν καὶ αἱρετὸν ἐξ ἑαυτοῦ καὶ ταύτῃ ἀγαπητὸν εἶναι ἅπαξ ἑλόμενος· οὐ γὰρ ἐν γαστρὸς βορᾷ τὸ χρηστὸν εἶναι διειλήφαμεν. ἀκήκοεν δ' ἐκεῖνος ὡς „βρῶμα ἡμᾶς οὐ παραστήσει" **), οὐδὲ μὴν γάμος, ἀλλ' οὐδὲ ἀποχὴ γάμου ἐν ἀγνωσίᾳ, ἀλλὰ τὸ κατ' ἀρετὴν ἔργον τὸ γνωστικὸν, ἐπεὶ καὶ ὁ κύων τὸ ζῶον τὸ ἄλογον ἐγκρατὲς λεγέσθω τὸν ἐπαιρόμενον τὴν βακτηρίαν δεδιὸς καὶ διὰ τοῦτο τοῦ ὄψου ἀπεχόμενον. τῶν τοιούτων εὖ ἴσθι ὅτι περιαιρεθεῖσα ἡ ὑπόσχεσις ἡ προεπηγγελμένη καὶ ὁ φόβος περιγραφεὶς ὁ ἐπηπειλημένος καὶ χωρισθεὶς ὁ κίνδυνος ὁ ἐπηρτημένος τὴν πρόθεσιν ἐλέγχει.

---

*) Roman. 5, 3—5. **) 1 Corinth. 8, 8.

Cap. XXIII.

§. 149. *Οὐ γὰρ αὐτῇ τῇ φύσει τοῦ πράγματος οἰκειοῦται ὡς τῷ ὄντι γνωστικῶς καταλαβέσθαι, καλὰ μὲν εἶναι πάντα ὅσα εἰς χρῆσιν ἡμῶν ἐκτίσθη ὡς γάμον φέρε εἰπεῖν καὶ παιδοποιίαν μετὰ σωφροσύνης παρειλημμένα, καλοῦ δὲ εἶναι ἄμεινον τὴν πρὸς τὸ θεῖον ἐξομοίωσιν ἀπαθῆ καὶ ἐνάρετον γενέσθαι.* P. 631. Pott. *τοῖς δὲ ἔξωθεν εὐχρήστοις ἢ δυσχρήστοις προσαγομένοις τῶν μὲν ἀπέχονται, τῶν δ' οὔ· ἀλλὰ καὶ ὧν ἀφίστανται μυσαττόμενοι, ταῦτα φαίνονται τὴν κτίσιν καὶ τὸν δημιουργὸν διαβάλλοντες, κἂν τῷ δοκεῖν πιστῶς ἀναστρέφονται τὴν κρίσιν ἔχουσιν ἀνόσιον, τὸ δὲ οὐκ ἐπιθυμήσεις οὔτε ἀνάγκης τῆς ἐκ φόβου δεῖται τῆς βιαζομένης ἀπέχεσθαι τῶν ἡδέων, οὔτε μισθοῦ τοῦ δι' ἐπαγγελίας ἀναπείθοντος ἀνακόπτειν τὰς ὁρμάς. οὔτε τὴν ὑπακοὴν διὰ τὴν ἐντολήν, διὰ δὲ τὴν ἐπαγγελίαν αἱροῦνται οἱ διὰ τῆς ἐπαγγελίας ὑπακηκοότες τῷ θεῷ δελέατι ἡδονῆς ᾑρημένοι.*

§. 150. *Οὐδὲ μὴν ἡ τῶν αἰσθητῶν ἀποστροφὴ τὴν πρὸς τὰ νοητὰ οἰκείωσιν ἀκολούθως ποιοίη ἄν, ἔμπαλιν δὲ ἡ πρὸς τὰ νοητὰ οἰκείωσις κατὰ φύσιν περιαγωγὴ τῷ γνωστικῷ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν γίνεται κατ' ἐκλογὴν τῶν καλῶν τἀγαθὸν ἑλομένῳ γνωστικῶς, θαυμάζοντι μὲν τὴν γένεσιν καὶ ἁγιάζοντι τὸν ποιητήν, ἁγιάζοντι δὲ τὴν πρὸς τὸ θεῖον ἐξομοίωσιν· ἀτὰρ ἐγὼν ἐμὲ λύσομαι τῆς ἐπιθυμίας, φῆσαι, διὰ τὴν πρὸς σὲ οἰκείωσιν, κύριε. καλὴ γὰρ ἡ κτισθεῖσα δὴ οἰκονομία καὶ πάντα εὖ διοικεῖται, οὐδὲν ἀναιτίως γίνεται, ἐν τοῖς σοῖς εἶναί με δεῖ, παντοκράτορ, κἂν ἐνταῦθα ὦ παρὰ σοί εἰμι· ἀδεὴς δ' εἶναι θέλω ἵνα σοὶ συνεγγίζειν δυνηθῶ, ὀλίγοις καὶ ἀρκεῖσθαι μελετῶν τὴν ἐκλογὴν τὴν δικαίαν τῶν καλῶν ἀπὸ τῶν ὁμοίων.*

§. 151. *Μυστικώτατα καὶ ὁσιώτατα ὁ ἀπόστολος διδάσκων ἡμᾶς τὴν ἀληθῶς εὐχάριστον ἐκλογὴν οὐ κατὰ ἀπεκλογὴν τῶν ἑτέρων ὡς φαύλων, ἀλλ' ὡς καλῶν καλλίονα ποιεῖσθαι μεμήνυκεν εἰπών· „ὥστε καὶ ὁ γαμίζων τὴν παρθένον αὐτοῦ καλῶς ποιεῖ, καὶ ὁ μὴ* [P. 229. Sylb.] *γαμίζων κρεῖσσον ποιεῖ πρὸς τὸ εὔσχημον καὶ εὐπάρεδρον τῷ κυρίῳ ἀπερισπάστως" *). ἴσμεν δὲ τὰ μὲν δυσπόριστα οὐκ ἀναγκαῖα, τὰ δὲ ἀναγκαῖα εὐπόριστα γεγενῆσθαι φιλαγαθῶς παρὰ τοῦ θεοῦ. διόπερ ὁ Δημόκριτος εὖ λέγει, ὡς ἡ φύσις τε καὶ διδαχὴ παραπλήσιόν ἐστι καὶ τὴν αἰτίαν συντόμως προσαποδεδώκαμεν, καὶ γὰρ ἡ διδαχὴ μεταρρυθμίζει τὸν ἄνθρωπον, μεταρρυθμοῦσα δὲ φυσιοποιεῖ, καὶ διήνεγκεν οὐδὲν ἢ φύσει πλασθῆναι τοιόνδε, ἢ χρόνῳ καὶ μαθήσει μετατυπωθῆναι. ἄμφω δὲ ὁ κύριος παρέσχηται, τὸ μὲν κατὰ τὴν δημιουργίαν, τὸ δὲ κατὰ τὴν ἐκ τῆς διαθήκης ἀνάκτισίν τε καὶ ἀνανέωσιν.* [P. 632 Pott] *τὸ δὲ συμφέρον τῷ κυριωτέρῳ τοῦτο αἱρετώτερον, κυριώτατον δὲ πάντων ἡ διάνοια. οὕτω τοίνυν τῷ ὄντι καλὰ φαίνεται ἥδιστα, παρ' αὐτοῦ πορίζεται ὃν ποθεῖ καρπὸν τὴν τῆς ψυχῆς εὐστάθειαν. „ὁ δὲ ἐμοῦ ἀκούων", φησὶν, „ἀναπαύσεται ἐπ' εἰρήνῃ πεποιθὼς καὶ ἡσυχάσει ἀφόβως ἀπὸ παντὸς κακοῦ" **). „ἴσθι πεποιθὼς ἐν ὅλῃ καρδίᾳ σοὺ καὶ τῇ διανοίᾳ σοῦ ἐπὶ τῷ θεῷ" ***). τούτῳ δυνατὸν τῷ τρόπῳ τὸν γνωστικὸν ἤδη γενέσθαι θεόν· „ἐγὼ εἶπα θεοί ἐστε καὶ υἱοὶ ὑψίστου" †).*

§. 152. *Φησὶ δὲ καὶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς τῶν σοφῶν τὰς ψυχὰς θεοὺς γίνεσθαι ὧδέ πως γράφων·*

εἰς δὲ τέλος μάντεις τε καὶ ὑμνοπόλοι καὶ ἰητροὶ,
καὶ πρόμοι ἀνθρώποισιν ἐπιχθονίοισι πέλονται·
ἔνθεν ἀναβλαστοῦσι θεοὶ τιμῇσι φέριστοι.

---

*) 1 Corinth. 7, 38. 35. **) Prouerb. 1. 33. ***) Ibid. 3, 5. †) Psalm. 102, 6.

ὁ μὲν οὖν ἄνθρωπος ἁπλῶς οὗτος κατ' ἰδέαν πλάσσεται τοῦ συμφυοῦς πνεύματος, οὐδὲ γὰρ ἀνείδεος οὐδ' ἀσχημάτιστος ἐν τῷ τῆς φύσεως ἐργαστηρίῳ δημιουργεῖται, ἔνθα μυστικῶς ἀνθρώπου ἐκτελεῖται γένεσις κοινῆς οὔσης καὶ τῆς τέχνης καὶ τῆς οὐσίας, ὁ δέ τις ἄνθρωπος κατὰ τύπωσιν τὴν ἐγγινομένην τῇ ψυχῇ ὧν ἂν αἱρήσηται χαρακτηρίζεται. ᾗ καὶ τὸν Ἀδὰμ τέλειον μὲν ὡς πρὸς τὴν πλάσιν γεγονέναι φαμὲν, οὐδὲν γὰρ τῶν χαρακτηριζόντων τὴν ἀνθρώπου ἰδέαν τε καὶ μορφὴν ἐνεδέησεν αὐτῷ. ὃ δὲ ἐν τῷ γίνεσθαι τὴν τελείωσιν ἐλάμβανεν καὶ δι' ὑπακοῆς ἐδικαιοῦτο τοῦτο ἦν ἀπανδρούμενον τὸ ἐπ' αὐτῷ κείμενον, αἰτία δὲ ἑλομένου καὶ ἔτι μᾶλλον τὸ κωλυθὲν ἑλομένου, ὁ θεὸς ἀναίτιος· διττὴ γὰρ ἡ γένεσις, ἡ μὲν τῶν γεννωμένων, ἡ δὲ τῶν γινομένων.

§. 153. Καὶ ἡ μὲν τοῦ ἀνθρώπου ἀνδρεία ἐμπαθοῦς ὄντος φασὶ κατὰ τὴν οὐσίαν ἄφοβον καὶ ἀήττητον τὸν μετέχοντα αὐτῆς ποιεῖ καί ἐστι δορυφόρος τοῦ νοῦ ὁ θυμὸς ἐν ὑπομονῇ καὶ καρτερίᾳ καὶ τοῖς ὁμοίοις, ἐπὶ δὲ τῇ ἐπιθυμίᾳ τάττεται καὶ ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ σωτήριος φρόνησις, θεὸς δὲ ἀπαθὴς ἄθυμός τε καὶ ἀνεπιθύμητος· καὶ οὐ ταύτῃ ἄφοβος ᾗ τὰ δεινὰ ἐκκλίνει, οὐδὲ μὴν σώφρων ᾗ τῶν P. ἐπιθυμιῶν ἄρχει, οὔτε γὰρ ἂν περιπέσοι τινὶ δεινῷ 633. ἡ τοῦ θεοῦ φύσις, οὔτε φεύγει ὁ θεὸς δειλίαν, ὥσ- Pott. περ οὐδὲ ἐπιθυμήσει ἵνα καὶ ἄρξῃ ἐπιθυμίας. μυστικῶς οὖν ἐφ' ἡμῶν καὶ τὸ Πυθαγόρειον ἐλέγετο ἕνα γενέσθαι καὶ τὸν ἄνθρωπον δεῖν, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ὁ ἀρχιερεὺς εἷς ἑνὸς ὄντος τοῦ θεοῦ κατὰ τὴν ἀμετάτρεπτον τοῦ ἀεὶ θεῖν τὰ ἀγαθὰ ἕξιν.

§. 154. Αὐτίκα ὁ σωτὴρ διὰ τῆς ἐπιθυμίας συνανῄρει καὶ τὸν θυμὸν τιμωρίας ὄντα ἐπιθυμίαν, καθόλου γὰρ τὸ παθητικὸν παντὶ γένει ἐπιθυμίας. εἰς δὲ τὴν ἀπάθειαν θεούμενος ἄνθρωπος ἀχράντως μοναδικὸς γίνεται. καθάπερ οὖν οἱ ἐν θαλάττῃ ἀπὸ ἀγκύρας τονούμενοι ἕλκουσι μὲν τὴν ἄγκυραν, οὐκ

ἐκείνην δὲ ἐπισπῶνται, ἀλλ' ἑαυτοὺς ἐπὶ τὴν ἄγκυραν, οὕτως οἱ κατὰ τὸν γνωστικὸν βίον ἐπισπώμενοι τὸν θεὸν ἑαυτοὺς ἔλαθον προσαγόμενοι πρὸς τὸν θεὸν, θεὸν γὰρ ὁ θεραπεύων ἑαυτὸν θεραπεύει. ἐν οὖν τῷ θεωρητικῷ βίῳ ἑαυτοῦ τις ἐπιμελεῖται θρησκεύων τὸν θεὸν καὶ διὰ τῆς ἰδίας εἰλικρινοῦς καθάρσεως ἐποπτεύει τὸν θεὸν ἅγιον ἁγίως, ἡ γὰρ σωφροσύνη ἐν παραστάσει γενομένη ἑαυτὴν ἐπισκοποῦσα καὶ θεωροῦσα ἀδιαλείπτως ἐξομοιοῦται κατὰ δύναμιν θεῷ.

Cap. XXIV.

§. 155. *Αὐτίκα* τὸ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶν οὗπερ ἐπ' ἴσης αὐτοῦ τε κύριοί ἐσμεν καὶ τοῦ ἀντικειμένου αὐτῷ, ὡς τὸ φιλοσοφεῖν ἢ μὴ, καὶ τὸ πιστεύειν ἢ ἀπιστεῖν. διὰ γοῦν τὸ ἑκατέρου τῶν ἀντικειμένων ἐπ' ἴσης εἶναι ἡμᾶς κυρίους δυνατὸν εὑρίσκεται τὸ ἐφ' ἡμῖν. καὶ δὴ αἱ ἐντολαὶ οἷαί τε γενέσθαι καὶ μὴ γενέσθαι ὑφ' ἡμῶν, οἷς εὐλόγως ἕπεται ἔπαινός τε καὶ ψόγος, οἵ τ' αὖ κολαζόμενοι ἕνεκεν τῶν γενομένων αὐτοῖς ἁμαρτημάτων ἐπ' αὐτοῖς μόνοις κολάζονται, παρῆλθε γὰρ τὰ γενόμενα οὐδὲ ἀγένητον γένοιτ' ἄν ποτε τὸ γενόμενον. ἀφίενται γοῦν πρὸς τοῦ κυρίου αἱ πρὸ τῆς πίστεως οὐχ ἵνα μὴ ὦσι γενόμεναι, ἀλλ' ὡς μὴ γενόμεναι. πλὴν οὐδὲ πάσας ὁ Βασιλείδης P. 634. Pott. φησὶ, μόνας δὲ τὰς ἀκουσίους καὶ κατὰ ἄγνοιαν ἀφίεσθαι, καθάπερ ἀνθρώπου τινὸς, ἀλλ' οὐ θεοῦ τὴν τοσαύτην παρεχομένου δωρεάν. τούτῳ φησὶν ἡ γραφὴ, „ὑπέλαβες ἄνομε ὅτι ἔσομαί σοι ὅμοιος" *). ἀλλ' εἰ καὶ ἐπὶ ταῖς ἑκουσίοις κολαζόμεθα οὐχ ἵνα μὴ γένωνται γενόμεναι, ἀλλ' ὅτι ἐγένοντο τιμωρούμεθα. κόλασις δὲ τὸν ἁμαρτήσαντα, οὐκ ὠφελεῖ εἰς τὸ μὴ πεποιηκέναι, ἀλλ' εἰς τὸ μηκέτι ἁμαρτάνειν μηδὲ μὴν ἄλλον τινὰ τοῖς ὁμοίοις περιπεσεῖν.

---

*) Psalm. 50, 21.

§. 156. Ἐνταῦθα οὖν ὁ ἀγαθὸς θεὸς διὰ τρεῖς ταύτας παιδεύει αἰτίας· πρῶτον μὲν ἵν᾽ αὐτὸς ἀμείνων αὑτοῦ γένηται ὁ παιδευόμενος, εἶς ἔπειτα ὅπως οἱ δι᾽ ὑποδειγμάτων σωθῆναι δυνάμενοι προανακρούωνται νουθετούμενοι, καὶ τρίτον ὡς μὴ ὁ ἀδικούμενος εὐκαταφρόνητος ᾖ καὶ ἐπιτήδειος ἀδικεῖσθαι. δύο δὲ καὶ P. τρόποι τῆς ἐπανορθώσεως, ὁ μὲν διδασκαλικὸς, ὁ δὲ 230. κολαστικὸς ὃν καὶ παιδευτικὸν εἰρήκαμεν· ἰστέον μέν- Sylb. τοι τοὺς μετὰ τὸ λουτρὸν τοῖς ἁμαρτήμασι περιπίπτοντας τούτους εἶναι τοὺς παιδευομένους, τὰ μὲν γὰρ προενεργηθέντα ἀφείθη, τὰ δὲ ἐπιγινόμενα ἐκκαθαίρεται. περὶ τῶν ἀπίστων εἴρηται, „λελογίσθαι τούτους ὡς χνοῦν ὃν ἐκρίπτει ὁ ἄνεμος ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς καὶ σταγόνα τὴν ἀπὸ κάδου" *).

Cap. XXV.

§. 157. Ὄλβιος ὅστις τῆς ἱστορίας
ἔσχε μάθησιν μήτε πολιτῶν
ἐπὶ πημοσύνῃ μήτ᾽ εἰς ἀδίκους
πράξεις ὁρμῶν,
ἀλλ᾽ ἀθανάτου καθορῶν φύσεως
κόσμον ἀγήρω πῇ τε συνέστη
καὶ ὅπῃ καὶ ὅπως.
τοῖς δὲ τοιούτοις οὐδέποτ᾽ αἰσχρῶν
ἔργων μελέτημα προσίζει.

εἰκότως οὖν καὶ Πλάτων τὸν τῶν ἰδεῶν θεωρητικὸν θεὸν ἐν ἀνθρώποις ζήσεσθαί φησι, νοῦς δὲ χώρα ἰδεῶν, νοῦς δὲ ὁ θεός. τὸν ἀοράτου θεοῦ θεωρητικὸν θεὸν ἐν ἀνθρώποις ζῶντα εἴρηκεν. καὶ ἐν τῷ σοφιστῇ δὲ τὸν Ἐλεάτην ξένον διαλεκτικὸν ὄντα ὁ Σωκράτης θεὸν ὠνόμασεν, οἵους τοὺς θεοὺς ξείνοισιν ἐοικότας ἀλλοδαποῖσιν ἐπιφοιτῶντας τοῖς ἄστεσιν **).

---

*) Cf. Homer. Odyss. ρ. v. 485 sq. **) Psalm. 1, 4. Iesai. 40, 15.

ὅταν γὰρ ψυχὴ γενέσεως ὑπεξαναβᾶσα καθ' ἑαυτήν γε P. 635. Pott. ᾖ καὶ ὁμιλῇ τοῖς εἴδεσιν, οἷός ἐστιν ὁ ἐν τῷ Θεαιτήτῳ κορυφαῖος, οἷον ἄγγελος ἤδη γενόμενος σὺν Χριστῷ τε ἔσται θεωρητικὸς ὢν ἀεὶ τὸ βούλημα τοῦ θεοῦ σκοπῶν, τῷ ὄντι

οἷος πεπνυμένος, τοὶ δ' ὡς σκιαὶ ἀΐσσουσιν *)· νεκροὶ γὰρ τοὺς ἑαυτῶν θάπτουσι νεκρούς. ὅθεν Ἱερεμίας λέγει· „πληρώσω αὐτὴν νεκρῶν γηγενῶν οὓς ἔπαισεν ἡ ὀργή μου" **).

§. 158. Ὁ μὲν οὖν θεὸς ἀναπόδεικτος ὢν οὐκ ἔστιν ἐπιστημονικὸς, ὁ δὲ υἱὸς σοφία τέ ἐστι καὶ ἐπιστήμη καὶ ἀλήθεια καὶ ὅσα ἄλλα τούτῳ συγγενῆ, καὶ δὴ καὶ ἀπόδειξιν ἔχει καὶ διέξοδον, πᾶσαι δὲ αἱ δυνάμεις τοῦ πνεύματος συλλήβδην μὲν ἕν τι πρᾶγμα γενόμεναι συντελοῦσιν εἰς τὸ αὐτὸ τὸν υἱὸν, ἀπαρέμφατος δέ ἐστι τῆς περὶ ἑκάστης αὐτοῦ τῶν δυνάμεων ἐννοίας. καὶ δὴ οὐ γίνεται ἀτεχνῶς ἓν ὡς ἓν, οὐδὲ πολλὰ ὡς μέρη ὁ υἱὸς, ἀλλ' ὡς πάντα ἕν. ἔνθεν καὶ πάντα, κύκλος γὰρ ὁ αὐτὸς πασῶν τῶν δυνάμεων εἰς ἓν εἱλουμένων καὶ ἑνουμένων.

§. 159. Διὰ τοῦτο „ἄλφα καὶ ὦ" ***) ὁ λόγος εἴρηται, οὗ μόνου τὸ τέλος ἀρχὴ γίνεται καὶ τελευτᾷ πάλιν ἐπὶ τὴν ἄνωθεν ἀρχὴν οὐδαμοῦ διάστασιν λαβών. διὸ δὴ καὶ τὸ εἰς αὐτὸν καὶ τὸ δι' αὐτοῦ πιστεῦσαι μοναδικόν ἐστι γενέσθαι ἀπερισπάστως ἑνούμενον ἐν αὐτῷ, τὸ δὲ ἀπιστῆσαι διστάσαι ἐστὶ καὶ διστῆναι καὶ μερισθῆναι. „διὰ τοῦτο τάδε λέγει κύριος· πᾶς υἱὸς ἀλλογενὴς ἀπερίτμητος καρδίᾳ καὶ ἀπερίτμητός ἐστι σαρκὶ", τουτέστιν ἀκάθαρτος σώματί τε καὶ πνεύματι, „οὐκ εἰσελεύσεται εἰς τὰ ἅγια ἀπὸ τῶν ἀλλογενῶν ἐν μέσῳ οἴκου Ἰσραὴλ, ἀλλ' ἢ οἱ Λευῖται" †). ἀλλογενεῖς δὲ εἴρηκεν τοὺς μὴ πιστεῦσαι βουληθέντας, ἀλλ' ἀπιστεῖν ἐθέλοντας.

---

*) Odyss. κ. v. 495. **) Ierem. 33, 5. ***) Apocalyps. 1, 8 sq. †) Ezech. 44, 9 sq.

§. 160. Μόνοι τοίνυν οἱ καθαρῶς βιοῦντες ἱερεῖς ὄντως τοῦ θεοῦ. διὰ τοῦτο πασῶν περιτεμνομένων τῶν φυλῶν ἁγιώτεραι ἐλογίσθησαν αἱ εἰς ἀρχιερεῖς τε καὶ βασιλεῖς καὶ προφήτας χρίουσαι. ὅθεν μηδὲ ἅπτεσθαι νεκρῶν αὐτοῖς κελεύει μηδ' ἐπεισιέναι κατοιχομένοις, [P. 636. Pott.] οὐχ ὡς μιαροῦ τοῦ σώματος ὄντος, ἀλλ' ὡς τῆς ἁμαρτίας καὶ ἀπειθείας σαρκικῆς τε οὔσης καὶ ἐνσωμάτου καὶ νεκρᾶς καὶ διὰ τοῦτο βδελυκτῆς. μόνῳ οὖν πατρὶ καὶ μητέρι, υἱῷ τε καὶ θυγατρὶ τελευτήσαντι ἐπιτέτραπται ἐπεισιέναι τὸν ἱερέα, ὅτι συγγενεῖς οὗτοι σαρκὸς καὶ σπέρματος μόνοι, παρ' ὧν τὴν προσεχῆ αἰτίαν τῆς εἰς τὸν βίον παρόδου καὶ ὁ ἱερεὺς εἴληφεν. καθαρίζονται δὲ καὶ οὗτοι ἡμέραις ἑπτὰ δι' ὅσων ἡ γένεσις τελειοῦται, τῇ ἑβδόμῃ γὰρ ἡ ἀνάπαυσις θρησκεύεται, τῇ δὲ ὀγδόῃ „ἱλασμὸν προσφέρει" *), ὡς ἐν τῷ Ἰεζεκιὴλ γέγραπται, καθ' ὃν ἱλασμὸν τὸ λαβεῖν ἐστὶ τὴν ἐπαγγελίαν.

§. 161. Τέλειος δ' οἶμαι καθαρισμὸς ἡ διὰ νόμου καὶ προφητῶν εἰς τὸ εὐαγγέλιον πίστις ἵλεως καὶ ἡ δι' ὑπακοῆς πάσης ἁγνεία σὺν καὶ τῇ ἀποθέσει τῶν κοσμικῶν εἰς τὴν ἐκ τῆς ἀπολαύσεως τῆς ψυχῆς εὐχάριστον τοῦ σκήνους ἀπόδοσιν. εἴτ' οὖν ὁ χρόνος εἴη ὁ διὰ τῶν ἑπτὰ περιόδων τῶν ἀριθμουμένων εἰς τὴν ἀκροτάτην ἀνάπαυσιν ἀποκαθιστὰς εἴτε ἑπτὰ οὐρανοὶ οὕς τινες ἀριθμοῦσι κατ' ἐπανάβασιν εἴτε καὶ ἡ ἀπλανὴς χώρα ἡ πλησιάζουσα τῷ νοητῷ κόσμῳ ὀγδοὰς λέγοιτο, πλὴν ἐξαναδῦναι γενέσεώς τε καὶ ἁμαρτίας χρῆναι λέγει τὸν γνωστικόν. ἐπὶ γοῦν ταῖς ἑπτὰ ἡμέραις τὸ ἱερεῖα ὑπὲρ ἁμαρτιῶν θύεται, ἔτι γὰρ τροπῆς εὐλάβεια, καὶ τῆς ἑβδόμης ἅπτεται περιφορᾶς.

§. 162. Ἰὼβ δὲ ὁ δίκαιος, „αὐτὸς", φησὶ, „γυμνὸς ἐξῆλθον ἐκ κοιλίας μητρός μου, γυμνὸς καὶ

*) Ezech. v. 27.

ἀπελεύσομαι ἐκεῖ" *), οὐ κτημάτων γυμνὸς, τοῦτο μὲν γὰρ μικρόν τε καὶ κοινὸν, ἀλλ' ὡς δίκαιος γυμνὸς ἄπεισι κακίας τε καὶ ἁμαρτίας καὶ τοῦ ἑπομένου τοῖς ἀδίκως βιώσασιν ἀειδοῦς εἰδώλου, τοῦτο γὰρ ἦν τὸ εἰρημένον, „ἐὰν μὴ στραφέντες γένησθε ὡς τὰ παιδία" **), καθαροὶ μὲν τὴν σάρκα, ἅγιοι δὲ τὴν P. 637. Pott. ψυχὴν κατὰ ἀποχὴν κακῶν ἔργων δεικνύντες ὅτι τοιούτους ἡμᾶς εἶναι βούλεται, οἵους καὶ γεγέννηκεν ἐκ μήτρας ὕδατος· γένεσις γὰρ γένεσιν διαδεχομένη κατὰ προκοπὴν ἀπαθανατίζειν βούλεται, „τῶν δὲ ἀσεβῶν ὁ λύχνος σβεσθήσεται" ***).

§. 163. Ναὶ μὴν τὴν κατά τε σῶμα κατά τε ψυχὴν ἁγνείαν ἣν μέτεισιν ὁ γνωστικὸς ὁ πάνσοφος Μωϋσῆς ἐκπρεπῶς τῇ ἐπαναλήψει χρησάμενος ἐμήνυσεν τὸ ἀδιάφθορον τοῦ τε σώματος τῆς τε ψυχῆς διαγράφων ἐπὶ τῆς Ῥεβέκκας ὧδέ πως. „ἡ δὲ παρθένος ην καλὴ, ἀνὴρ οὐκ ἔγνω αὐτήν" †). Ῥεβέκκα δὲ ἑρμηνεύεται θεοῦ δόξα, θεοῦ δὲ δόξα ἀφθαρσία, P. 231. Sylb. αὕτη ἡ τῷ ὄντι δικαιοσύνη μὴ πλεονεκτεῖν θατέρῳ, ὅλον δὲ εἶναι ἡγιασμένον νεὼν τοῦ κυρίου. δικαιοσύνη οὖν ἐστὶν εἰρήνη βίου καὶ εὐστάθεια, ἐφ' ἣν ὁ κύριος ἀπέλυε λέγων, „ἄπελθε εἰς εἰρήνην" ††)· Σαλὴμ γὰρ ἑρμηνεύεται εἰρήνη, ἧς ὁ σωτὴρ ἡμῶν ἀναγράφεται βασιλεὺς ὅν φησι Μωϋσῆς „Μελχισεδὲκ βασιλεὺς Σαλὴμ ὁ ἱερεὺς τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου", ὁ „τὸν οἶνον καὶ τὸν ἄρτον" †††) τὴν ἡγιασμένην διδοὺς τροφὴν εἰς τύπον εὐχαριστίας. καὶ δὴ ἑρμηνεύεται ὁ Μελχισεδὲκ βασιλεὺς δίκαιος, συνωνυμία δέ ἐστι δικαιοσύνης καὶ εἰρήνης.

§. 164. Βασιλείδης δὲ ὑποστάτας, δικαιοσύνην δὲ καὶ τὴν θυγατέρα αὐτῆς τὴν εἰρήνην, ὑπολαμβά-

---

*) Iob. 1, 21. **) Matth. 18, 3. ***) Iob. 21, 17. †) Genes. 24, 16. ††) Marc. 5, 34. †††) Genes. 14, 18. Hebr. 7, 1 sq.

νει ἐν ὀγδοάδι μένειν ἐνδιατεταγμένας. μετιτέον δὴ ἀπὸ τῶν φυσικωτέρων ἐπὶ τὰ προφανέστερα ἠθικά· ὁ γὰρ περὶ ἐκείνων λόγος μετὰ τὴν ἐν χερσὶ πραγματείαν ἕψεται. αὐτὸς οὖν ἡμᾶς ὁ σωτὴρ ἀτεχνῶς κατὰ τὴν τραγῳδίαν μυσταγωγεῖ,

ὁρῶν ὁρῶντας καὶ δίδωσιν ὄργια. P.
κἂν πύθῃ, 638.
τὰ δ᾽ ὄργι᾽ ἐστὶ τίν᾽ ἰδέαν ἔχοντά σοι; Pott.
ἀκούσῃ πάλιν·
ἄρρητ᾽ ἀβακχεύτοισιν εἰδέναι βροτῶν.
κἂν πολυπραγμονῇ τις ὁποῖα εἴη αὖθις ἀκουσάτω,
οὐ θέμις ἀκοῦσαί σ᾽, ἔστι δ᾽ ἄξι᾽ εἰδέναι·
ἀσέβειαν ἀσκοῦντ᾽ ὄργι᾽ ἐχθαίρει θεοῦ·

ὁ θεὸς δὲ ἄναρχος ἀρχὴ τῶν ὅλων παντελὴς ἀρχῆς ποιητικός. ἣ μὲν οὖν ἐστὶν οὐσία ἀρχὴ τοῦ ποιητικοῦ τόπου, καθόσον ἐστὶν τἀγαθὸν τοῦ ἠθικοῦ· ἣ δ᾽ αὖ ἐστὶ νοῦς τοῦ λογικοῦ καὶ κριτικοῦ τόπου, ὅθεν καὶ διδάσκαλος μόνος ὁ μόνος ὑψίστου ἁγνοῦ πατρὸς ὁ παιδεύων τὸν ἄνθρωπον.

Cap. XXVI.

§. 165. Οὔκουν εὐλόγως οἱ κατατρέχοντες τῆς πλάσεως καὶ κακίζοντες τὸ σῶμα, οὐ συνορῶντες τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀνθρώπου ὀρθὴν πρὸς τὴν οὐρανοῦ θέαν γενομένην καὶ τὴν τῶν αἰσθήσεων ὀργανοποιίαν πρὸς γνῶσιν συντείνουσαν τά τε μέλη καὶ μέρη πρὸς τὸ καλὸν, οὐ πρὸς ἡδονὴν εὔθετα. ὅθεν ἐπιδεκτικὸν γίνεται τῆς τιμιωτάτης τῷ θεῷ ψυχῆς τὸ οἰκητήριον τοῦτο, καὶ πνεύματος ἁγίου κατὰ τὸν τῆς ψυχῆς τε καὶ σώματος ἁγιασμὸν καταξιοῦται τῷ τοῦ σωτῆρος καταρτισμῷ τελειούμενον. καὶ δὴ ἡ ἀντακολουθία τῶν τριῶν ἀρετῶν περὶ τὸν ἄνθρωπον εὑρίσκεται τὸν γνωστικὸν ἠθικῶς τε καὶ φυσικῶς καὶ λογικῶς περὶ τὸ θεῖον πραγματευόμενον. σοφία μὲν γὰρ ἐπι-

στήμη τῶν θείων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων, δικαιοσύνη δὲ συμφωνία τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν, ὁσιότης δὲ θεραπεία τοῦ θεοῦ. εἰ δέ τις διαβάλλεσθαι τὴν σάρκα καὶ δι' αὐτῆς τὴν γένεσιν φάσκοι παραθεὶς Ἡσαΐαν λέγοντα, „πᾶσα σὰρξ χόρτος καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου, ἐξηράνθη ὁ χόρτος καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσεν· τὸ δὲ ῥῆμα κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα" *), ἀκουσάτω ἑρμηνεύοντος τὸ ζητούμενον διὰ Ἱερεμίου τοῦ πνεύματος, „καὶ διέσπειρα αὐτοὺς ὡς φρύγανα πετώμενα ὑπὸ ἀνέμου εἰς ἔρημον. P. 639. Pott.

§. 166. Οὗτος ὁ κλῆρος καὶ μερὶς τοῦ ἀπειθεῖν ὑμᾶς λέγει κύριος ὡς ἐπελάθου μου καὶ ἤλπισας ἐπὶ ψεύδεσι, κἀγὼ ἀποκαλύψω τὰ ὀπίσω σου ἐπὶ πρόσωπόν σου, καὶ ὀφθήσεται ἡ ἀτιμία σου, μοιχεία σου καὶ χρεμετισμός σου" **) καὶ τὰ ἑξῆς. τοῦτο γὰρ „τὸ ἄνθος τοῦ χόρτου" ***), καὶ τὸ „κατὰ σάρκα περιπατεῖν" †) καὶ „σαρκικοὺς εἶναι" ††) κατὰ τὸν ἀπόστολον ἐν ἁμαρτίαις ὄντας. κρεῖττον μὲν τοῦ ἀνθρώπου ὡμολόγηται ἡ ψυχὴ, ἧττον δὲ τὸ σῶμα, ἀλλ' οὔτε ἀγαθὸν ἡ ψυχὴ φύσει οὔτε αὖ κακὸν φύσει τὸ σῶμα, οὐδὲ μὴν ὃ μή ἐστιν ἀγαθὸν τοῦτο εὐθέως κακόν. εἰσὶ γὰρ οὖν καὶ μεσότητές τινες καὶ προηγμένα καὶ ἀποπροηγμένα ἐν τοῖς μέσοις. ἐχρῆν δὴ οὖν τὴν σύνθεσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐν αἰσθητοῖς γενομένην ἐκ διαφόρων συνεστάναι, ἀλλ' οὐκ ἐξ ἐναντίων σώματός τε καὶ ψυχῆς.

§. 167. Ἀεὶ τοίνυν αἱ ἀγαθαὶ πράξεις ὡς ἀμείνους τῷ κρείττονι τῷ πνεύματι κυρίῳ προσάπτονται, αἱ δὲ φιλήδονοι καὶ ἁμαρτητικαὶ τῷ ἥττονι τῷ ἁμαρτητικῷ περιτίθενται. αὐτίκα ἡ τοῦ σοφοῦ τε καὶ γνωστικοῦ ψυχὴ οἷον ἐπιξενουμένη τῷ σώματι σε-

---

*) Iesai. 40, 6. 8. **) Ierem. 13, 24—27. ***) Iacob. 1, 10. 1 Petr. 1, 24. †) 2 Corinth. 10, 2. ††) 1 Corinth. 3, 3.

μνῶς αὐτῷ καὶ τιμητικῶς προσφέρεται οὐ προσπαθῶς ὅσον οὐδέπω ἐὰν ὁ καιρὸς τῆς ἀποδημίας καλῇ ἀπολείπουσα τὸ σκῆνος. „πάροικος“, φησὶν, „ἐν τῇ γῇ καὶ παρεπίδημος ἐγώ εἰμι μεθ᾽ ὑμῶν“ *). καὶ ἐντεῦθεν ξένην τὴν ἐκλογὴν τοῦ κόσμου ὁ Βασιλείδης εἴληφε λέγειν ὡς ἂν ὑπερκόσμιον φύσει οὖσαν. τὸ δ᾽ οὐχ οὕτως ἔχει. ἑνὸς γὰρ τὰ πάντα θεοῦ καὶ οὐκ ἄν τις εἴη φύσει τοῦ κόσμου ξένος, μιᾶς μὲν τῆς οὐσίας οὔσης, ἑνὸς δὲ τοῦ θεοῦ, ἀλλ᾽ ὁ ἐκλεκτὸς ὡς ξένος πολιτεύεται κτητά τε καὶ ἀπόκτητα εἰδὼς πάντα.

§. 168. Ὅσα δὲ τριττὰ εἶναι ἀγαθὰ οἱ Περιπατητικοὶ θέλουσι χρῆται αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ τῷ σώματι ὥς τις μακρὰν στελλόμενος ἀποδημίαν παντοχείοις καὶ ταῖς παρ᾽ ὁδὸν οἰκήσεσιν· ἐπιμελούμενος
μὲν καὶ κοσμικῶν τὸν τόπον ἔνθα καταλύει, ἀπολι- P.
πὼν δὲ τὴν οἴκησιν καὶ τὴν κτῆσιν καθάπερ καὶ 640.
τὴν χρῆσιν ἀπροσπαθῶς προθύμως τῷ ἀπάγοντι Pott.
τοῦ βίου συνεπόμενος οὐδαμῶς ὀπίσω κατ᾽ οὐδεμίαν ἀφορμὴν ἐπιστρεφόμενος, εὐχαριστήσας μὲν ἐπὶ τῇ παροικίᾳ, εὐλογῶν δὲ ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ τὴν μονὴν ἀσπαζόμενος τὴν ἐν οὐρανῷ. „οἴδαμεν γὰρ ὅτι ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνους καταλυθῇ, οἰκοδομὴν ἐκ θεοῦ ἔχομεν οἰκίαν ἀχειροποίητον αἰώνιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. καὶ γὰρ ἐν τούτῳ στενάζομεν τὸ οἰκητήριον ἡμῶν τὸ ἐξ οὐρανοῦ ἐπενδύσασθαι ἐπιποθοῦντες, εἴ γε καὶ ἐνδυσάμενοι οὐ γυμνοὶ εὑρεθησόμεθα· διὰ πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν οὐ διὰ εἴδους“, ὡς ὁ ἀπόστολός φησιν. „εὐδοκοῦμεν δὲ μᾶλλον ἐκδημῆσαι ἐκ τοῦ σώματος καὶ ἐνδημῆσαι πρὸς τὸν
P. θεόν“. ἐν συγκρίσει δὲ τὸ „μᾶλλον“, ἡ δὲ σύγκρι-
232. σις ἐπὶ τῶν καθ᾽ ὁμοίωσιν ὑποπιπτόντων, ὡς ὁ ἀν-
Sylb. δρειότερος ἀνδρείων ἀνδρειότερος, δειλῶν δὲ ἀνδρειότατος.

---

*) Genes. 23, 4. Psalm. 39, 12.

§. 169. Ὅθεν ἐπήγαγεν· „διὸ φιλοτιμούμεθα εἴτε ἐκδημοῦντες εἴτε ἐνδημοῦντες εὐάρεστοι εἶναι αὐτῷ *), τῷ ἑνὶ δηλονότι θεῷ, οὗ τὰ πάντα ἔργον τε καὶ κτίσις, ὅ τε κόσμος καὶ τὰ ὑπερκόσμια. ἄγαμαι τὸν Ἐπίχαρμον σαφῶς λέγοντα,

εὐσεβὴς [ἂν] νῷ πεφυκὼς οὐ πάθοις γ' οὐδὲν κακὸν
κατθανὼν, ἄνω τὸ πνεῦμα διαμένει κατ' οὐρανόν·

καὶ τὸν μελοποιὸν ᾄδοντα

ψυχαὶ δ' ἀσεβέων ὑπουράνιοι
γαίᾳ πωτῶνται ἐν ἄλγεσι φονίοις
ὑπὸ ζεύγλαις ἀφύκτοις κακῶν,
εὐσεβέων δ' ἐπουράνιοι νάοισαι
μολπαῖς μάκαρα μέγαν ἀείδοντ' ἐν ὕμνοις·

οὔκουν οὐρανόθεν καταπέμπεται δεῦρο ἐπὶ τὰ ἥττω ψυχὴ, ὁ θεὸς γὰρ ἐπὶ τὰ ἀμείνω πάντα ἐργάζεται, ἀλλ' ἡ τὸν ἄριστον ἑλομένη βίον ἐκ θεοῦ καὶ δικαιοσύνης γῆς οὐρανὸν ἀνταλλάσσεται.

§. 170. Εἰκότως οὖν γνώσεως ἐπίβολος ὁ Ἰὼβ γενόμενος, „νῦν οἶδα, εἶπεν, ὅτι πάντα δύνασαι, ἀδυνατεῖ δέ σοι οὐθέν. τίς γὰρ ἀπαγγέλλει μοὶ ἃ οὐκ ᾔδειν, μεγάλα καὶ θαυμαστὰ ἃ οὐκ ἠπιστάμην; ἐγὼ δὲ ἐφαύλισα ἐμαυτὸν ἡγησάμενος ἐμαυτὸν εἶναι γῆν καὶ σποδόν" **). ὁ γὰρ ἐν ἀγνοίᾳ ὢν ἁμαρτητικός τέ ἐστι καὶ γῆ καὶ σποδὸς, ὁ δ' ἐν γνώσει καθεστὼς ἐξομοιούμενος θεῷ εἰς ὅσον δύναται ἤδη πνευματικὸς καὶ διὰ τοῦτο ἐκλεκτός. ὅτι δὲ τοὺς ἀνοήτους καὶ ἀπαθεῖς γῆν καλεῖ ἡ γραφὴ σαφὲς ποιήσει Ἱερεμίας ὁ προφήτης κατὰ Ἰωακεὶμ καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ λέγων, „γῆ, γῆ, ἄκουε λόγον κυρίου, γράψον τὸν ἄνδρα τοῦτον ἐκκήρυκτον ἄνθρωπον" ***).

*) 2 Corinth. 5, 1—3. 7—9. **) Iob. 42, 2 sq. 6.
***) Ierem. 22, 29 sq.

§. 171. Ἄλλος δ' αὖ προφήτης φησίν, „ἄκουε P.
οὐρανὲ καὶ ἐνωτίζου γῆ" **), τὴν σύνεσιν ἀκοὴν 641.
εἰπών, καὶ οὐρανὸν τὴν τοῦ γνωστικοῦ ψυχήν, τὴν Pott.
οὐρανοῦ καὶ τῶν θείων θέαν ἐπανῃρημένου, καὶ ταύτῃ Ἰσραηλίτην γεγονέναι· ἔμπαλιν γὰρ αὐτὸν ἑλόμενον τὴν ἀμαθίαν καὶ τὴν σκληροκαρδίαν γῆν εἴρηκεν καὶ τὸ „ἐνωτίζου" ἀπὸ τῶν ὀργάνων τῆς ἀκοῆς τῶν ὤτων προσηγόρευσεν, τὰ σαρκικὰ τοῖς προσανέχουσι τοῖς αἰσθητοῖς ἀπονείμας. οὗτοί εἰσι περὶ ὧν Μιχαίας ὁ προφήτης λέγει, „ἀκούσατε λαοὶ λόγον κυρίου οἱ συνοικοῦντες ὀδύναις" ***). καὶ ὁ Ἀβραάμ, „μηδαμῶς εἶπεν κύριος ὁ κρίνων τὴν γῆν" †), ἐπεὶ „ὁ ἀπιστήσας" κατὰ τὴν σωτήριον φωνὴν „ἤδη κέκριται" ††).

§. 172. Γέγραπται δὲ κἀν ταῖς Βασιλείαις ἡ κρίσις καὶ ἡ ἀπόφασις τοῦ κυρίου ὧδε ἔχουσα· „δικαίων εἰσακούει ὁ θεός, ἀσεβεῖς δὲ οὐ σώζει παρὰ τὸ μὴ βούλεσθαι εἰδέναι αὐτοὺς τὸν θεόν, ἄτοπα γὰρ οὐ συντελέσει ὁ παντοκράτωρ" †††). τί πρὸς ταύτην ἔτι φθέγγονται τὴν φωνὴν αἱ αἱρέσεις ἀγαθὸν θεὸν τὸν παντοκράτορα κηρυττούσης τῆς γραφῆς καὶ ἀναίτιον κακίας τε καὶ ἀδικίας, εἴ γε ἡ μὲν ἄγνοια διὰ τὸ μὴ γινώσκειν φύεται, ὁ θεὸς δὲ οὐδὲν ἄτοπον ποιεῖ. οὗτος γάρ ἐστι", φησίν, „ὁ θεὸς ἡμῶν καὶ οὐκ ἔστι πλὴν αὐτοῦ σώζων" †††), „οὐδὲ γάρ ἐστιν ἀδικία παρὰ τῷ θεῷ" ††††), κατὰ τὸν ἀπόστολον. σαφῶς δὲ ἔτι ὁ προφήτης τὴν βουλὴν τοῦ θεοῦ καὶ τὴν προκοπὴν τὴν γνωστικὴν διὰ τούτων διδάσκει, „καὶ νῦν Ἰσραὴλ τί κυρίος ὁ θεός σου αἰτεῖται παρὰ σοῦ, ἀλλ' ἢ φοβεῖσθαι κύριον τὸν θεόν σου καὶ πορεύεσθαι ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ καὶ

*) Iesai. 1, 2. **) Mich. 1, 2. ***) Genes. 18, 25. †) Ioann. 3, 18. ††) Iob. 36, 7. 10. 12. 34, 12. †††) Iesai. 45, 21. ††††) Roman. 9, 4.

ἀγαπᾶν αὐτὸν καὶ λατρεύειν αὐτῷ μόνῳ" *) αἰτεῖται παρὰ σοῦ, τοῦ τὴν ἐξουσίαν ἔχοντος ἑλέσθαι τὴν σωτηρίαν.

§. 173. Τί τοίνυν οἱ Πυθαγόρειοι βουλόμενοι μετὰ φωνῆς εὔχεσθαι κελεύουσιν; ἐμοὶ δοκεῖ οὐχ ὅτι τὸ θεῖον ᾤοντο μὴ δύνασθαι τῶν ἡσυχῇ φθεγγομένων ἐπαΐειν, ἀλλ' ὅτι δικαίας ἐβούλοντο εἶναι τὰς εὐχὰς ἃς οὐκ ἄν τις αἰδεσθείη ποιεῖσθαι πολλῶν συνειδότων. ἡμεῖς δὲ περὶ μὲν τῆς εὐχῆς κατὰ καιρὸν προϊόντος τοῦ λόγου διαληψόμεθα, τὰ δὲ ἔργα κεκραγότα ἔχειν ὀφείλομεν, „ὡς ἐν ἡμέρᾳ περιπα- P. τοῦντες" **). „λαμψάτω γάρ σου τὰ ἔργα" ***), 642. „καὶ ἰδοὺ ἄνθρωπος καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ πρὸ προσ- Pott. ώπου αὐτοῦ. ἰδοὺ γὰρ ὁ θεὸς καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ" †). θεὸν χρὴ μιμεῖσθαι εἰς ὅσον δύναμις τῷ γνωστικῷ. ἐμοὶ δὲ καὶ οἱ ποιηταὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς παρὰ σφίσι θεοειδέας προσαγορεύειν δοκοῦσι καὶ δίους καὶ ἀντιθέους καὶ Διὶ μῆτιν ἀτάλαντους, καὶ θεοῖς ἐναλίγκια μήδε' ἔχοντας καὶ θεοεικέλους τὸ „κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν" ††) περιτρώγοντες.

§. 174. Ὁ μὲν οὖν Εὐριπίδης

χρύσεαι δή μοι πτέρυγες περὶ νώτῳ,

φησίν,

καὶ τὰ Σειρήνων ἐρόεντα πέδιλα
ἁρμόζεται,
βάσομαί τ' ἐς αἰθέρα πολὺν
ἀερθεὶς Ζηνὶ προσμίξων.

ἐγὼ δὲ ἂν εὐξαίμην τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ πτερῶσαί με εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ τὴν ἐμήν, λέγουσι γὰρ καὶ οἱ Στωϊκοὶ τὸν μὲν οὐρανὸν κυρίως πόλιν, τὰ δὲ ἐπὶ γῆς ἐνταῦθα οὐκ ἔτι πόλεις, λέγεσθαι μὲν γάρ, οὐκ εἶναι δέ· σπουδαῖον γὰρ ἡ πόλις

---

*) Deuteron. 10, 12. **) Roman. 13, 13. ***) Matth. 5, 16. †) Iesai. 62, 11. ††) Genes. 1, 26.

καὶ ὁ δῆμος ἀστεῖόν τι σύστημα καὶ πλῆθος ἀνθρώπων ὑπὸ νόμου διοικούμενον καθάπερ ἡ ἐκκλησία ὑπὸ λόγου ἀπολιόρκητος ἀτυράννητος πόλις ἐπὶ γῆς, θέλημα θεῖον ἐπὶ γῆς, ὡς ἐν οὐρανῷ. εἰκόνας τῆσδε τῆς πόλεως καὶ οἱ ποιηταὶ κτίζουσι γράφοντες, αἱ γὰρ Ὑπερβόρειοι καὶ Ἀριμάσπιοι πόλεις καὶ τὰ Ἠλύσια πεδία δικαίων πολιτεύματα· ἴσμεν δὲ καὶ τὴν Πλάτωνος πόλιν παράδειγμα ἐν οὐρανῷ κειμένην.

LIPSIAE,
EX OFFICINA I. B. HIRSCHFELDI.

Von der
Bibliotheca sacra patrum ecclesiae Graecorum etc.
sind bis jetzt erschienen:

Pars I. enthält: Flav. Iosephi Iudaei opera omnia. 6. Vol. auf Druckpapier 5 Thlr. 6 gr.
auf Schreibpapier 6 Thlr. 6 gr.

Pars II. enthält: Philonis Iudaei opera omnia. 8. Vol. auf Druckpapier 6 Thlr. 8 gr.
auf Schreibpapier 8 Thlr. 4 gr.

Pars III. enthält: T. Flau. Clementis Alexandrini opera omnia. Vol. 1. auf Druckpapier 21 gr.
auf Schreibpapier 1 Thlr. 4 gr.

In demselben Verlage sind erschienen:

Ciceronis, M. Tulli Laelius siue de amicitia dialogus. Mit erklärenden Anmerkungen für Schulen und Gymnasien bearbeitet. Dritte, [von R. Klotz] nach den vorhandenen Hilfsmitteln durchgängig verbesserte Auflage. 8. 1829. 8 gr.

Ciceronis, M. Tulli, Cato Maior siue de senectute dialogus. Recens. R. Klotz. Accedunt annotationes criticae. 8. 1831. 12 gr.

Herodoti Halicarnassei Historiarum libri IX. codicem Sancrofti manus criptum denuo contulit nec non reliquam lectionis varietatem commodius digessit Thom. Gaisford. IV Tomi. 8. mai. 1824—1826. 7 Thlr. 16 gr.

Klotz, R., quaestiones Tullianae. Liber primus. 8. 1830. 9 gr.

— — quaestiones criticae. Liber primus. 8 mai. 1831. 14 gr.

Lucian's Göttergespräche, griechisch. Mit erklärenden Anmerkungen und griechisch-deutschem Wortregister. 3te durchaus berichtigte Ausgabe von Dr. E. F. Poppo. 8. 1825. 12 gr.

Lucian's Todtengespräche, griechisch. Mit erklärenden und kritischen Anmerkungen und griechisch-deutschem Wortregister, herausgegeb. von J. C. **Bremer**. Zweite Ausgabe, besorgt von A. Voigtländer. 8. 1824. 18 gr.

Ovidii, P. Nasonis, Libri Tristium. Zum Schulgebrauch herausgegeben, und mit erklärenden Anmerkungen und einem Namen-Register versehen. Zweite, ganz neu gearbeitete Auflage. 8 mai. 1829. 16 gr.

Platonis Phaedrus recensuit Hermiae scholiis e Cod. Monac. XI. suisque commentariis illustravit F. Astius. 8 mai. 1810. 1 Thlr. 12 gr.

— Politia siue de re publica libri X. necensuit atque explicavit Fr. Astius. Accedunt additamenta ad commentarium in Platonis Phaedrum. 8. mai. 1814. 2 Thlr. 16 gr.

ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ, Platons Gastmahl, ein Dialog. Hin und wieder verbessert und mit kritischen und erklärenden Anmerkungen, herausgegeben von F. A. **Wolf**. Neue nach den vorhandenen Hülfsmitteln durchgängig verbesserte Ausgabe. gr. 8. 1828. 18 gr.

Plauti, M. Acci, Rudens, edidit F. V. **Reiz**. Editio nova. 8 mai. 1826. 7 gr.

Xenophontis Cyri disciplina, ad fidem maxime codicis Guelferbitani, cum selectis virorum doctorum suisque animadversionibus et indice verborum in usum juvenum liberalioris ingenii edidit E. **Poppo**. 8 mai. 1821. 2 Thlr. 6 gr.

— Expeditio Cyri, ad fidem optimorum librorum cum selectis virorum doctorum suisque adnotationibus et indice verborum in usum scholarum edidit E. Poppo. 8 mai. 1827. 2 Thlr. 20 gr.

Theological Seminary
1838.